
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 12 2019

Дрогобич

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20653-10473р

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 13 від 19.12.2019 р.)*

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. – Дрогобич, 2019. – № 12. – 246 с.

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
«Філологічні науки» (мовознавство) внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно
до Наказу Міністерства науки і освіти України № 1081 від 29.09.2014 р.

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).*

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет
«Острозька академія»

Члени редколегії:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Ужгородський національний
університет

Демська О. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Іваночко К. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Котович В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання
у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Кушлик О. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Мацьків П. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Федурко М. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання
у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Яремко Я. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Гадомський Олександр, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства
(Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики,
Опольський університет (Ополе, Польща)

Krasowska Helena (Красовська Хелена), професор, доктор габілітований, Інститут славістики Польської академії наук
(Варшава, Польща)

Kuczyńska-Koschany Katarzyna (Кучинська-Косхани Катаржина), професор, доктор габілітований, Університет імені
Адама Міцкевича в Познані (Познань, Польща)

Nabytowycz Ihor (Набитович Ігор), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні
(Люблін, Польща)

Nowacki Albert (Новацькі Альберт), доктор гуманітарних наук, Інститут літературознавства, Люблінський католицький
університет імені Яна Павла II (Люблін, Польща)

Próchniak Paweł (Пручняк Павел), професор, доктор габілітований, Педагогічний університет імені Національної комісії
з освіти у Кракові (Краків, Польща)

Siergiej Kowalow (Ковальов Сергій), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні
(Люблін, Польща)

ЗМІСТ

Бадан А. А., Атанасова О. А. ПРО АДАПТАЦІЮ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	6
Боросовська І. І. ГІПЕРРЕАЛІЗМ ЯК ЗАСАДА МОВНОЇ СТИЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДУ У СТАРОЛЬВІВСЬКІЙ БЕЛЕТРИСТИЦІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА.....	11
Волошина О. В., Агеєв І. В. ОСОБЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНА “PLAQUE”.....	15
Волошок К. В., Карпенко Н. А. ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ГАЛУЗІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «ЧОРНОБИЛЬ».).....	22
Галів У. Б. МЕТАФОРА В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЛЮБОВІ ПРОЦЬ.....	26
Гармаш Т. А. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА ОСНОВІ ТВОРУ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ».).....	30
Глушенко О. В. ДИФТОНГИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІАХРОНІЧНОЇ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКИ.....	35
Humeniuk N. H. STYLISTIC ASPECT OF THE BORIS JOHNSONS’ IDEOLOGICAL DISCOURSE OF HIS FIRST SPEECH AS A PRIME MINISTER, 07.24.19.....	39
Дзядик Ю. І. ОДНОРІДНІ ІМЕННІ ПРЕДИКАТИ У ФЕМІНІСТИЧНІЙ ПРОЗІ.....	43
Добровольська О. Я. НАЗВИ ВІЗНИКІВ, НОСІЇВ ТА ВАНТАЖНИКІВ: СИСТЕМНО-ФУНКЦІЙНА РЕКОНСТРУКЦІЯ РОЗВИТКУ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	48
Дудін В. В. РОЗВИТОК СУГЕСТИВНИХ ЗАСОБІВ В АРАБСЬКОМОВНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ.....	56
Дяченко М. Д. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ (ЗА КНИГОЮ О. ПОМЕТУН «ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ».).....	60
Запухляк І. М. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБСТАНТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	64
Іваночко К. М. НАГОЛОСОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАТИВІВ ТРЕТЬОГО СТРУКТУРНОГО КЛАСУ СУФІКСАЛЬНОГО АКЦЕНТНОГО ТИПУ В ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	69
Іванців О. В. ФЕНОМЕН ІМІДЖУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	77
Карпова Д. М. ІНТЕРФЕРЕНТНІ ОЗНАКИ МОВЛЕННСВОЇ ПОВЕДІНКИ ВАЛЛІЙЦІВ.....	81
Костроміна О. В. ВАРІАТИВНИЙ ХАРАКТЕР МОВЛЕННЯ АВСТРАЛІЙЦІВ НА ПРОСОДИЧНОМУ РІВНІ.....	85
Кочукова Н. І., Бодра І. А. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ.....	90
Кучер З. І., Сидоренко Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФАХОВИХ ТЕРМІНІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОБУТОВОЇ ТЕХНІКИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА УКРАЇНСЬКУ.....	94

Кучеренко І. В. ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА.....	100
Лахно Н. В. ПРОБЛЕМА ЗВ'ЯЗКУ РОДІВ ДІЇ ІЗ СИСТЕМОЮ АКТАНТНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ.....	106
Левченко Т. М. СУРЖИК ЯК ЗАСІБ ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ ПУБЛІКАЦІЙ У СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	112
Линтвар О. М., Плетенецька Ю. М. КВАЗИРЕАЛІЇ В РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ ВИМІРІ.....	117
Мельник Н. І. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ» У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	121
Mykhaylenko V. V. “JUST” TRANSPOSITION: SEMANTIC DYNAMICS.....	128
Мірошник С. О. ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД ТА ТИПОЛОГІЯ СЛЕНГУ: МОВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ.....	133
Мовчан Д. В., Лаптева А. В. ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА ЗАГОЛОВКІВ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ.....	137
Найдеш О. В. НІМЕЦЬКА ФОНЕСТЕМНА ЛЕКСИКА ТА СИМВОЛІЧНІ ЗНАЧЕННЯ ЇЇ ПОЧАТКОВИХ ФОНЕСТЕМ (ФОНЕМНИХ СПОЛУЧЕНЬ ПРИГОЛОСНИХ).....	141
Негляд К. О. ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ АФЕКТУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ КІНОДИСКУРСІ.....	146
Нурадумка А. S. STUDYING LATIN AS A PREPARATION FOR THE STUDY OF LAW.....	152
Овсієнко А. С. ЛЕКСЕМА <i>ВІЙНА</i> В РІЗНИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВИЯВАХ.....	156
Павловська Л. І. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	160
Павлюк І. Б. ФАХОВА КОМУНІКАЦІЯ, ФАХОВИЙ ТЕКСТ ТА ЙОГО ТИПИ.....	165
Падалко В. В. РІВНІ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ВНУТРІШНЬОМОВНИХ ПАРОНІМІВ.....	170
Petryk T. V. TEXTUAL CATEGORY OF PERSONALITY AS A MEANS OF SUGGESTIVE INFLUENCE IN CHANNELING DISCOURSE.....	176
Петрів Х. В. ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНА ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ О. ПАХЛІОВСЬКОЇ (В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ).....	180
Приходько А. А. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПОДЯКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	184
Романенко В. Г. ХУДОЖНИЙ ОБРАЗ НЕПОХИТНОЇ ЖІНКИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС “WE WERE THE MULVANEYS”).....	189

Руденко Т. А., Гаврилова І. М. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	193
Русавська О. О. ІНТЕРФЕРЕНТНІ ОЗНАКИ В МОВЛЕННІ АНГЛОМОВНИХ УКРАЇНЦІВ ПРОВІНЦІЇ АЛЬБЕРТА (КАНАДА).....	198
Сидоренко І. А. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК КОМПОНЕНТ ІДІОСТИЛЮ АРТУРА МІЛЛЕРА.....	202
Слободян М. Р. ЧАСТКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ТА СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ.....	206
Субота Л. А. ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ Й ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	210
Ткачик О. В., Орленко С. О. РОЛЬ ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ФОРМУВАННІ/ВІДОБРАЖЕННІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ НІЛА ГЕЙМАНА «АМЕРИКАНСЬКІ БОГИ»).....	216
Топчий Л. М. ПРИЙОМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ В МЕДІА-НАЗВАХ.....	221
Тугай О. М. ГЕНЕЗА СКЛАДНОГО КОМПЛЕМЕНТАРНОГО РЕЧЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	225
Удовіченко Г. М. МОВНИЙ ЗНАК ЯК ЗАСІБ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ.....	229
Khaidari N. I. SEMANTIC PECULIARITIES OF ENGLISH RIDDLES AND THEIR REFLECTION IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD.....	233
Яремко М. В. НАРАТИВНА СТРУКТУРА РОМАНУ Р. ВАЛЬЗЕРА «ПОМІЧНИК».....	238
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	243

УДК 811.161.2'373.45

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189125>

ПРО АДАПТАЦІЮ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Бадан А. А., Атанасова О. А.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Статтю присвячено питанню запозичення лексичних одиниць з іноземних мов унаслідок взаємодії з українською мовою у процесах глобалізації. Окреслено основні тенденції запозичень. Вказано на різницю між запозиченнями та інтернаціоналізмами. Досліджено шляхи, засоби і причини запозичення в українську мову, а також і сфери їх найчастішого вживання. На основі матеріалу статей газети «Слобідський край» розглянуто вживання іношомовних слів з визначенням рівня асиміляції їх в українській мові. Помічено, що серед вкраплень домінують англіцизми, тобто лексика, яку запозичено з англійської мови. Проте відразу ж зауважено, що одночасно зі збагаченням словникового складу запозиченими словами як позитивним явищем відбувається витіснення власних елементів, які замінюються словами із подібним значенням. Це, своєю чергою, негативно впливає на стан національної мови та на збереження самобутнього характеру українського народу.

Систематизовано фактичний матеріал з оперттям на різні класифікації, що проілюстровано достатньою кількістю прикладів з англійської та німецької мов. Розглянуто етапи адаптації запозичень в українську мову, серед яких транскрипція, транслітерація та калькування. Обґрунтовано доцільність вважати запозичені англомовні конструкції культурологічним явищем, або «культурологічними лакунами».

Підсумовано, що на сьогодні існування мови без запозичень та інтернаціоналізмів зовсім неможливе, позаяк вони повністю проникли в українську мову і майже непомітні у процесах комунікації; важливим є запозичувати не лише форму, а й звертати увагу на значення, яке запозичення має у вихідній мові, оскільки не завжди в українській мові ті самі лексичні одиниці використовуються в однакових ситуаціях.

Ключові слова: запозичення, інтернаціоналізми, англіцизми, мовні одиниці, мотивованість, екзотизми, форенізація, доместикація.

Badan A. A., Atanasova O. A. About adaptation of foreign borrowings as an element of intercultural communication. The article is dedicated to the borrowing of foreign language lexical units as a result of interaction with the Ukrainian language in globalization processes. The basic trends of borrowing are revealed, the difference between borrowing and internationalisms is determined. Internal and external factors affecting borrowing have been identified. The ways, means and reasons for borrowing into the Ukrainian language as well as the areas of their most frequent use were also analyzed. On the basis of articles in the newspaper "Slobidskyi Krai" the use of foreign words is considered. This led to the conclusion that borrowing was assimilated in the Ukrainian language and perceived as "its own". The most popular are anglicisms, that is, lexical units that have been borrowed from English. In addition, it was noted that, on the one hand, the language is enriching, and this is directly a positive indicator; but on the other, there is a displacement of their own elements, which are replaced by words with a similar meaning. This negatively affects the state of the national language and preserves the original culture of the Ukrainian people. All classifications are illustrated with a sufficient number of examples in English and German. In addition, the article deals with the stages of adaptation of borrowing into the Ukrainian language, including transcription, transliteration and loan translation. It was also suggested considering borrowed English-language constructions as culturological phenomena. The conclusion of the study is the fact that today the existence of a language without borrowing and internationalism is completely impossible, since they have completely penetrated into the Ukrainian language and are almost invisible in the processes of communication. However, not only the form can be borrowed, it is important to pay attention to the meaning of borrowing in the source language, since the same lexical units are not always used in the same situations in the Ukrainian language. We consider it appropriate to identify them as "culturological lacunae."

Key words: borrowing, internationalisms, anglicisms, linguistic units, motivation, exotisms, forenization, domestication.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Із входженням у XXI століття ми все більше і більше стаємо залежними від процесів глобалізації, які сьогодні охоплюють усі сфери нашого життя. Здається, вже не залишилося жодного аспекту, якого б не торкнувся цей процес. Те ж саме можна сказати й щодо духовних цінностей кожного народу, однією з яких є національна мова. Із розвитком науки та техніки, економіки, засобів масової інформації та із їх поширенням світом виникає необ-

хідність встигати за прогресом, іти, так би мовити, у ногу із часом. А тому під впливом глобалізаційних процесів зазнає змін мова, додаючи до словників більше запозичених англіцизмів і германізмів, витісняючи при цьому лексику суто українського (у нашому випадку) походження.

Проблеми адаптації через транскрипцію або транслітерацію англіцизмів мають незворотний характер саме завдяки стрімкому руху нових явищ, особливо у сфері ІТ, і неспроможності національних

мов протистояти появі величезної кількості термінів та характеристики нової «цифрової ери» – “digital life” – в епоху глобалізації. Явище «глобалізованої української» вже не сприймається чимось неприпустимо «форенізованим» як у мас-медіа, так і в рекламі чи побутовій сфері.

Натомість калькування англіцизмів, що притаманні саме культурі життя англomовних країн, не входять до розряду «недоторканих», бо можуть бути легко адаптовані до локальних моделей формул спілкування. Так, бізнес-комунікація в Україні зазнала значних змін у зв'язку з переходом на західні стандарти письмового спілкування. З'явилися формули ввічливого звертання і певний спосіб завершення листів. Проте важливо пам'ятати про культорологічний фактор адаптації запозичених слів та конструкцій, щоб мати можливість правильно вживати їх у процесах комунікації. Це й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – довести важливість вибору правильного способу адаптації запозичень іношомовної лексики в українській мові як елементів міжкультурної комунікації. З урахуванням цього перед нами постають **завдання**:

- 1) визначити роль англіцизмів в сучасній українській мові;
- 2) проаналізувати класифікації, надані іншими лінгвістами стосовно процесу адаптації іношомовних запозичень;
- 3) дослідити частоту вживання запозичених одиниць у мас-медіа на основі статей газети «Слобідський край».

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблему запозичень іношомовних одиниць розглядали такі вчені, як О. В. Бабенко [1], С. В. Ільїн [1], К. Г. Городенська [4], С. В. Шевчук [12], М. П. Кочерган [8], В. А. Радчук [10], В. В. Михайленко [9] та ін. У їхніх дослідженнях зауважено, що численні іношомовні слова зумовлюють зміни в лексичному складі мови. До того ж мовознавці окреслюють теоретичне підґрунтя семантичних і граматичних процесів асиміляції запозичень іношомовних слів до лексичної системи сучасної української мови, а також пропонують чіткі класифікації способів асиміляції та виділяють основні ознаки запозичуваних лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема мовних запозичень посідає важливе місце в лінгвістиці останніми двома з половиною століттями. Цій темі присвячено чимало наукових досліджень. Серед них слід згадати роботи А. Тоблера [15], який дав розгорнуту оцінку явищу запозичування. Його досягнення використовують більш сучасні науковці, які також зацікавлені цим питанням. Наприклад, В. А. Радчук у своїй роботі розглядає лексичні одиниці, що прийшли до нас з різних мов світу. Процес запозичення іношомовних слів має неоднозначну дію на розвиток української мови. Можна відмітити, що, з одного боку, вона збагачується і це безпосередньо є позитивним показником, але, з іншого – відбувається витіснення власних елементів, які замінюються словами із подібним значення.

Це, звичайно, негативно впливає на стан національної мови та на збереження самобутнього характеру українського народу. Процитуюмо В. А. Радчука: «...англійські слова і звороти останнім часом активніше поповнюють наш лексикон, ніж російські; наша вимова, морфологія і синтаксис зазнають з боку англійської мови чималого впливу. Причини цьому очевидні: комп'ютеризація, потяг до міжнародних стандартів ділового партнерства, до науки й освіти Заходу, передове товаровиробництво в англomовних країнах, лідерство англійської мови як міжнародної тощо. Проте чимало англіцизмів попросту витісняє з обігу питомі українські слова, а це вже мовна агресія. Шкода від неї не лише Україні – людство втрачає унікальні знаряддя пізнання світу. Знову-таки, коли «лиха слава завконтори» перекладається «низьким рейтингом менеджера офісу», маємо приклад зміни не лише мови, а й свідомості» [10, 40].

Всі культури світу розвиваються в безпосередньому контакті між собою, та ніяк не ізольовано чи відірвано від інших культур. Зв'язки народів сприяють обміну культурами, а також й обміну словами. Тому кожна мова, окрім «своїх», має й «чужі», тобто запозичені слова. Так, наприклад, у лексичному складі корейської мови налічується 75% китаїзмів, англійської – до 60% слів, що мають французьке походження.

А. П. Загнітко стверджує, що запозичення – це елементи чужої мови (слова, словотворчі афікси, синтаксичні конструкції та ін.), перенесені з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів [5, 304]. Найчастіше метою запозичення є слова, рідше – фразеологізми й синтаксичні конструкції. Іноді таку лексику називають «чужизмами».

Позаяк запозичення є наслідками довготривалих історичних мовних контактів (їх взаємодії) та їхнього активного змішування, то вони посідають вагоме місце в лексичному складі багатьох мов. За рахунок підсиленої взаємодії мов в умовах зростання ролі культурних та економічних зв'язків між народами та країнами, а також під час процесів глобалізації зумовлюється поява своєрідного класу запозичень, що називається інтернаціональними словами (інтернаціоналізмами).

Інтернаціоналізми, інтернаціональна лексика, – слова, які виражають поняття міжнародного значення та існують у багатьох мовах світу (споріднених і неспоріднених), зберігаючи близьке або спільне значення й фонетико-морфологічну будову [9, 38–39]. Але між цими двома поняттями є суттєва різниця. Процес запозичення іношомовних елементів в умовах, коли будь-яка мова постійно поповнюється, що іноді й призводить до засмічення запозиченнями з інших мов, у багатьох мовах світу значно прискорився. Тому сьогодні абсолютно природним буде питання: а чи будь-яке запозичення можна назвати інтернаціоналізмом? Т. Р. Кияк стверджує, що «інтернаціоналізм відрізняється від простого запозичення тим, що будь-який елемент може називатися інтернаціональним тільки тоді, коли він існує принаймні у трьох неспоріднених мовах. Якщо такої умови нема, тоді нема підстав називати таке запозичення інтернаціоналізмом. У такому разі це є зви-

чайне запозичення на національному рівні. З іншого боку, слова іншомовного походження ще не є інтернаціоналізмами. Так, не можна називати інтернаціоналізмом українське слово «газда», що є запозиченням з угорської, через те що в інших мовах (до того ж вони не належать до слов'янських чи фіно-угорських мов) таке запозичення не спостерігається» [6, 1]. Дуже важливо не сплутувати ці два поняття.

М. П. Кочерган зазначає, що, крім зовнішніх чинників, на запозичення впливають ще й внутрішні чинники: по-перше, бажання уникнути полісемії, надати своєму та чужому слову різні відтінки значень, наприклад: *варення* «варені в цукровому сиропі, меді чи патоці ягоди або фрукти» і *джем* (англ. *jam*) «желеподібне варення»; *подорож* «поїздка або пересування пішки по місцях, віддалених від постійного місця проживання» і *круїз* (англ. *cruise*) «подорож по воді»; по-друге, прагнення позбутися багатослівності, тобто замінити словосполучення одним словом: *вправний стрілець* – *снайпер*, *біг на короткій дистанції* – *спринт* [8, 229].

У кінці XX – початку XXI ст. велику частку запозичень, які активно застосовуються в газетах та інших засобах масової інформації, становлять англіцизми. Це характерно не лише для української мови. Англіцизм – слово, його окреме значення, зворот тощо, яке запозичене з англійської мови [16, 29].

Характерними ознаками запозичених англійських слів є:

- звукосполучення **дж**: *бюджет*, *джаз*, *джемтльмен*, *джемпер*;
- звукосполучення **-ай, -ей**: *гайморит*, *інсайд*, *тролейбус*, *хокей*;
- суфікс **-инг(-інг)**: *пудинг*, *мітинг*, *демпінг*, *тюбінг*.

Англіцизми в українській мові поділяються за сферами вживання так:

- 1) англіцизми загального вживання;
- 2) англіцизми, що мають обмежену сферу вживання;
 - а) спеціальні англіцизми;
 - б) сленгізми/жаргонізми.

Загальновживані англіцизми – це ті, що широко вживаються в різних соціальних і вікових групах мовців. Вони дуже швидко освоюються [14, 196].

Виділяють такі групи загальновживаних англіцизмів:

1. Ті, що надійшли до словника української мови давно й асимілювались нею. Вживання вільне: *лідер*, *бойкот*, *допінг*, *кекс*, *мітинг*, *спорт* [14, 197].

2. Такі, які ще нещодавно сприймалися надбанням «західного, капіталістичного світу», а тепер наповнюються українським змістом. Колись вони мали негативний відтінок і використовувались з іронією: *бізнес*, *стріптиз*, *комікс*, *тинейджер*, *менеджер*, *шоу*, *джин* та інші [14, 197].

3. Англійські лексеми, що набули популярності завдяки появі в них нових значень на підрунті вхідної мови: *кемпінг*, *дансинг*, *мотель*, *рокер* та інші [14, 198].

4. Нові англіцизми, які на сьогодні мають досить часте використання, швидко засвоїлися українською мовою: *дилер*, *хіт*, *саміт*, *рієлтор*, *дистриб'ютор*, *шейпінг*, *роумінг*, *ноу-хау*, *бартер* [14, 199].

Ці лексичні одиниці є на сьогоднішній день вже загальновідомими і не сприймаються нами як «чужі». А. Я. Коваленко класифікує їх так:

Англійські односкладові лексичні одиниці (багато з них належать до комп'ютерної термінології). Ось деякі з них: *apple*, *bit*, *block*, *blog*, *code*, *file*, *ion*, *jeep*, *pet*, *site*, *slacks*, *spam*, *stop*, *trend*, *warm* etc. Варто підкреслити, що більшість з них вживаються в українській мові без будь-якого перекладу. Це так зване пряме запозичення.

Двоскладові англійські слова та терміни входять в українську мову найчастіше за допомогою транслітерації, тобто практично без перекладу, напр.: *blogger*, *botnet*, *cartridge*, *cathode*, *display*, *e-mail*, *gadget*, *iPhone*, *hacker*, *leader*, *lotion*, *media*, *message*, *netbook*, *notebook*, *online*, *printer*, *rocket*, *scanner*, *skype*, *server*, *slogan*, *smartbook*, *thriller*, *twitter*, *virus* and others.

Трискладові запозичення дістаються до української мови також дуже успішно. Їхня кількість зовсім не поступається попереднім [7, 259]. Можна навести велику кількість прикладів: *converter*, *diskette*, *gigabyte*, *interface*, *operation*, *photocathode*, *recorder*, *synthesizer*, *terabit*, *transformer*, *hyperlink*, *Cinerama*, *simulator*, *programmer*. Ці слова, серед іншого й терміни в багатьох випадках, зрозумілі українському читачеві без спеціального перекладу.

Проте далеко не вся запозичена лексика потрапляє до української мови в «чистому вигляді». Часом тлумачення слова має здатність змінюватися. Наприклад, грецьке поняття «*епіграф*» означало «*напис на пам'ятнику*». Після того, як воно прийшло в нашу мову, значення змінилось на «*цитату перед твором*».

Як зазначають науковці О. В. Бабенко та С. В. Ільїн у своїй статті «Процеси асиміляції англійських запозичень у сучасній українській мові», існує декілька етапів адаптації іноземних запозичень:

1) транскрипція як перший крок в адаптації запозичень, до того ж англійські фонемні представлені подібними до них фонемами в кирилиці, напр.: *Книголенд*, *Ігроленд*, «*Мост-сіті*»;

2) транслітерація, напр.: *булінг*, *сексизм*;

3) калькування як процес, що має природу словарної синтаксичної асиміляції: *skyscraper* – *хмарочос*, *air bag* – *повітряна подушка* [1, 48].

Проте ця класифікація більше стосується способів перекладу іншомовних запозичень, якими користуються в повсякденному житті. На противагу цьому ми пропонуємо адаптацію запозичених одиниць на синтаксичному рівні. Часто українські конструкції, які побудовані за англійськими моделями, неправильно сприймаються носіями української мови. Наприклад, фраза *"I'm afraid this is the wrong way"*, яку перекладають як «*Боюся, це неправильно*», є нетиповою для української мови. Іншим прикладом може бути фраза *"take care"*, яку перекладають як «*бережи себе*», проте в англійській мові вона часто використовується у значенні прощання – на кшталт «*бувай*».

Реклама набула більш агресивного та всеохоплювального характеру, що частково перейнято із західних зразків. Це відомі слогани *"Life is good"*, *"Just*

do it!", "Think different" та інші. Вони вже давно не сприймаються як «чужі».

Однак деякі форми компліментів в англійській мові, які є занадто частими і стосуються вигляду людини, все ще сприймаються занадто фамільярно: чоловік, який вище за статусом, – жінці-колезі: "You look lovely, dear". Або коментар колег чоловічої статі вагітній жінці: "So, how are we doing today?" В українській мові прямий переклад неможливий, тому що він не має культурних відповідників і буде неправильно передавати взаємини між комунікантами. Такі випадки ми пропонуємо називати «культурними лакунами» в українській мові. Так, термін «лакуна» (від лат. lacuna – пробіл, заглиблення) в Лінгвістичній енциклопедії О. О. Селіванової дефіновано як «базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через брак в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення» [11, 321].

Таким чином, наведені приклади можна віднести до розряду «культурологічних», або «стилістичних» (термін наш), адаптацій. Під час запозичення треба звертати особливу увагу ще й на значення слова чи фрази, яке воно має у вихідній мові.

Окрім того, іношомовним словам притаманна суттєва особливість. Коли запозичення входять до лексики іншої мови, вони можуть втрачати свою мотивованість. Наприклад, якщо розглядати слово «маркетинг», яке має англійське походження, можна побачити, що воно утворене із кореня *market*, що означає «ринок», а також суфікса *-ing*. Таким чином, робимо висновок, що цілісне значення лексичної одиниці існує лише зі складових частин, а в українській мові такого зв'язку між частинами не існує.

Також українська мова насичена лексикою, запозиченою з німецької мови. Ось, наприклад, слово «келих». Зі стовідсотковою впевненістю можна сказати, що це слово українського походження, що насправді не так. Слово «келих», наприклад, походить від німецького іменника *"der Kelch"*, що має значення «кубок, чаша». Слова «краватка», «крейда», «криза», «ліхтар», «пава», «пляшка», «решта», «цегла», «цибуля», «гак», «кошти», «бавовна», «нирка» та сотні інших саме німецького походження. І навіть слово «льох», що на перший погляд є суто українським, походить від німецького *"das Loch"*, тобто «отвір», «нора».

Слова німецького походження відрізняються специфічними особливими рисами, наприклад, поєднанням приголосних звуків: *шахта, кран, крейда, цегла, фарба*. Серед інших характерних ознак слів німецького походження:

- уживання звукосполучення [шм] на початку слів, напр.: *штраф, штат, штемпель*;
- уживання звука [ц] на початку слів, напр.: *центнер, цейтнот, цех*;
- наявність буквосполучень [ей] у середині слів, напр.: *флейта, капельмейстер, єфрейтор*;
- утворення складних слів без єднальних голосних, напр.: *лейтмотив, фельдмаршал*.

Як бачимо із великої кількості прикладів, запозичення в українській мові дуже поширені у наш час. Люди, вживаючи їх, іноді навіть не здогадуються, що ці лексичні одиниці не мають нічого спільного із «нашою» мовою. Та все ж, чи можна уникнути вживання інтернаціоналізмів?

Ми провели аналіз текстів статей газети «Слобідський край» (випуск 64 від 8 серпня 2019 р.) [1]. Результати показують, що значна частина іношомовної лексики настільки звична для нас, що її складно одразу помітити. Вона увійшла до лексичного складу української мови і не сприймається «чужою». Проте вважаємо, що використання українських відповідників, які зберігають національний колорит, було б більш влучним. Пропонуємо розглянути декілька прикладів:

«Цього літа у шістьох працівників редакції «СК» – журналістів і менеджерів – була можливість відвідати три штати США...» (1) – виділене слово має англійське походження (*"manager"*), значення якого «адміністратор, керівник». Проте сьогодні використання саме запозичення дає читачеві більш зрозумілу картину того, про кого йдеться.

«Американські колеги щедро ділилися з нами досвідом, який дозволяє медіа і виживати, і розвиватися, і багатіти» (1) – слово «медіа», що походить від англійського *"media"*, було запозичене в українську мову методом транскодування. Ця лексична одиниця може бути замінена українським відповідником – «засіб масової інформації».

«...або на прикріплених до них етикетках, або в супровідних документах» (2) – виділене слово походить від французького *"étiquette"*, що має значення «бірка, наклейка». Проте транскрибоване французьке слово адаптоване до правил правопису української мови і вже сприймається як «своє».

«...малечу ні з ким залишити – welcome до дитячої бібліотеки...» (5) – у цьому випадку подибуємо повне запозичення, яке навіть не було передане символами української мови, проте примітно, що важливу роль відіграв культурологічний фактор, оскільки слово використане із тотожним до оригіналу значенням «ласкаво просимо».

«Допомогли європейські партнери і в облаштуванні сучасного бібліотечного простору» (5) – лексична одиниця «партнер» має французьке походження від *"partenaire"*. Українським відповідником є «учасник», «компаньйон», «товариш у справі». Використання інтернаціоналізму в цьому реченні надає тексту певного «форенізованого» відтінку, що стає надзвичайно популярним сьогодні.

«Також були помічені кілька хлопців з «патрістичним» принтом – американським прапором» (12) – англійське слово *"print"* має значення «зображення». Уважаємо, що використання українського відповідника було б більш влучним, оскільки це запозичення не має такої популярності, як інші наведені нами приклади, тож можуть бути зрозумілі не всім.

Таким чином, доводиться констатувати, що англіцизми та германізми трапляються на кожному кроці і часом є більш зрозумілими для українського читача, ніж виключно українські еквіваленти.

Процеси запозичення та інтернаціоналізації можна пов'язати із процесами «форенізації» та «доместикації»: маючи лексичні одиниці для позначення, наприклад, українських реалій, ми однаково користуємося тими, що були запозичені з інших мов (англійської та німецької в нашому випадку). Міжкультурна комунікація, важливим складником якої є переклад, – це динамічний процес. Він стирає відмінності в багатьох професійних сферах. Новоутворені терміни проникають в українську мову саме через англійську та німецьку, якими послуговується більшість усього цивілізованого світу, осідають у лексиконі професійних спільнот і врешті-решт опиняються у мас-медіа та в побутовій комунікації [2, 246].

Отже, запозичена лексика укорінилася в нашому повсякденному житті настільки, що ми вже майже не помічаємо її застосування. Серед сфер, на які найбільше вплинули глобалізаційні процеси, є сфера ІТ, подорожей та ресторанів швидкого харчування, напр.: «фастфуд», «бургер», «лоу-кост», «скайп», «гуглити», «кібер-атака» [13, 16].

На нашу думку, у ХХІ ст. вже неможливо уникнути вживання запозичень, оскільки винятково українська лексика на фоні глобалізаційних процесів втрачає свою популярність і навіть забувається народом. Наприклад, слова «обіруч» (разом, обома руками, по обидва боки), «чвиря» (негода, сльота), «сопух» (сморід), «примілятися» (підлезувати, намагатися сподобатися), «мріти» (ледве видітися) та багато інших часто вважають застарілими. Проте, на нашу

думку, вони є не застарілими, а лише були замінені іншомовними одиницями та перестали вживатися людьми в повсякденному житті.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У статті проаналізовано причини, за яких українська мова наповнюється інтернаціоналізмами та запозиченнями, а також характерні риси запозичених слів з німецької та англійської мов. Ці процеси є безперервними, постійними. Вони відображають нові реалії нашого життя, надаючи їм нових назв та понять. Проте не можна допустити, щоб це відбувалося стихійно, інакше це може призвести до забуття рідної мови. Наразі інтернаціоналізми на англійському підґрунті відіграють більш вагомий роль, ніж запозичення з інших мов, через глобалізаційні процеси, де використання англійської мови є передумовою успішної економіки. Таким чином, ми виявили, що глобалізація має досить великий вплив на всі аспекти людського життя, серед іншого й на українську мову, що зумовлює відчуження виключно українських лексичних одиниць та заміну їх словами іншомовного походження. Однак вживання запозиченої лексики не завжди вмотивоване, з огляду на те, що калькування багатьох іншомовних фраз відбувається без урахування культурологічного фактору. У глобалізованому світі культури зближуються, але завжди залишається культурне табу. Це доводить, що проблема адаптації запозичень ще недостатньо розкрито і потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко О. В., Ільїн С. В. Процеси асиміляції англійських запозичень у сучасній українській мові. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*. 2016. № 248. С. 46–52.
2. Бадан А. А. Інформаційне суспільство та глобалізаційні процеси в розвитку міжнародної комунікації в Україні. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я* : тези доповідей XXVII міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2019, 15–17 травня 2019 р.: у 4 ч. Ч. IV / за ред. проф. Є. І. Сокола. Харків : НТУ «ХПІ», 2019. С. 246.
3. Белодед І. К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии. Харьков : Вища школа, 1980. 208 с.
4. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні : динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3–11.
5. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.; Т. 2. 350 с.; Т. 3. 426 с.; Т. 4. 388 с.
6. Кияк Т. Р. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах : веб-сайт. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1068/1/06ktrpifm.pdf>
7. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Вид. 2-е., виправл. Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2004. 284 с.
8. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 368 с.
9. Михайленко В. В. Алгоритм інтро-перекладацьких стратегій у мультимедійному форматі. *Наука і освіта '2004* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. Том 25 : Актуальні проблеми перекладу. С. 38–39.
10. Радчук В. А. Мова в Україні : стан, функції, перспективи. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 39–45.
11. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2011. 844 с.
12. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Вид. 4-те. Київ : Алерта, 2014. 696 с.
13. Badan A. A. Globalization as a tool for the expansion of western cultural standards in translation. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу* : тези доповідей X наукової конференції з міжнародною участю (4–5 квітня 2019 р.). Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. 156 с.
14. Luiza Olteanu. Теоретический экскурс вопроса англицизмов в современном русском языке. *Romanoslavica* 40. București, 2005. С. 183–205.
15. Tobler A. Die fremdem Worter in der deutschen Schprache. Basel, 1872. 122 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Газета «Слобідський край». Вип. 64 (від 8 серпня 2019). 16 с.

ГІПЕРРЕАЛІЗМ ЯК ЗАСАДА МОВНОЇ СТИЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДУ У СТАРОЛЬВІВСЬКІЙ БЕЛЕТРИСТИЦІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА

Боросовська І. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті описано особливості та механізми темпоральної стилізації в романах сучасного українського белетриста Юрія Винничука «Аптекарь» (2015) та «Сестри крові» (2018). Винничуківську концепцію мовно-історизму узалежнено специфікою модифікованих постмодерних жанрів («фантазмагоричний роман на історичному тлі»), авторським баченням обробки та імплантації текстового матеріалу (гіперреалізм мовної репродукції) і наративною стратегією. Особливості історичної стилізації у модифікованих постмодерних жанрах опираються не тільки на об'єктивну потребу передати мовний колорит епохи, але й на суб'єктивну артистичну настанову автора, на містифікацію і фантазмагоризацію історичного дискурсу. Темпоральне колоркування дискурсу в естетиці постмодернізму має більш складну природу і функціональне навантаження, зумовлені настановою на гіперреалізм викладу. У творчому виконанні Ю. Винничука цей прийом постмодерної естетики виявний передусім у практиці деталізації викладу, надмірній фактологічності, що межує іноді з візуальним енциклопедизмом, фотографічних ефектах відтворення сцен, інтер'єрів та пейзажних замальовок. Критично високу концентрацію лексичних архаїзмів спостерігаємо лише в кількох стилізованих описових пасажах, умисне імплантованих до тексту для відтворення середньовічного антуражу аптечних інтер'єрів та рецептурного протоколювання, і в стилізованих під цитування інтертекстуальних фрагментах. У решті випадків Винничуку вдається вміло балансувати між доцільністю і необхідністю та знаходити консенсус у виборі потрібної форми чи слова. Стаття є спробою поєднати традиційні методики вивчення темпорального дискурсу на лексичному зрізі (матеріальні і стилістичні архаїзми) із новаторськими підходами до аналізу техніки історичної стилізації на різних рівнях (лексичному, композиційно-викладовому, наративно-просодичному) крізь призму постмодерної естетики та Винничукового трактування проблеми віртуального історизму.

Ключові слова: історичний роман, стилізація, мовний колорит епохи, архаїзація, лексичні архаїзми, нарація.

Borosovska I. Hyperrealism as a basis of linguistic stylization of presentation in Yuriy Vynnychuk's belles-lettres of medieval Lviv. The article describes the features and mechanisms of temporal stylization in the novels of the contemporary Ukrainian belletrist Yuriy Vynnychuk "Aptekar" (2015) and "Sisters of Blood" (2018). The concept of linguistic historicism is dependent on the specificity of modified postmodern genres ("phantasmagoric novel on a historical background"), the author's vision of the processing and implantation of textual material (hyperrealism of linguistic reproduction) and narrative strategy. Features of historical stylization in modified postmodern genres rely not only on the objective need to convey the linguistic color of the era, but also on the subjective artistic direction of the author for hoax and phantasmagoric. The temporal colouring of discourse in the aesthetics of postmodernism has a more complex nature and functional load caused by the orientation to the hyperrealism of presentation. In Vynnychuk's creative work this technique is manifested primarily in the practice of detailing the presentation, excessive factualism, sometimes bordering on visual encyclopedism, photographic effects of scenes, interiors and landscape sketches. The critically high concentration of lexical archaisms is observed only in a few stylized descriptive passages, deliberately implanted in text for the reproduction of medieval entourage of pharmacy interiors and prescriptions and in stylized under quotations intertextual fragments. In the rest of the cases Vynnychuk manages to skillfully balance between expediency and necessity and find consensus in choosing the right form or word. The article is an attempt to combine traditional techniques of studying temporal discourse on the lexical slice (material and stylistic archaisms) with innovative approaches to the analysis of the technique of historical stylization at different levels (lexical, composition-teaching, narrative-prosodic) through the prism of postmodern aesthetics and Vynnychuk's treating the problem of virtual historicism.

Key words: historical novel, phantasmagoria, stylization, linguistic color of the epoch, archaisation, lexical archaisms, narration.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Одним із завдань постмодерної літератури на сьогодні є прагнення втримати читача, як масового, так і елітарного. Цієї мети досягають багатьма способами, що суттєво відрізняють літературу кінця ХХ – початку ХХІ століття від попередніх літературних епох. Так, найпродуктивнішими формами реалізації літератури постмодернізму є гіперрецептивність,

інтертекстуальність, іронізм, інтерактивність, віртуальний історизм, пародійність, кодування, гра з текстом і читачем [6, 4]. Трактування історизму в постмодерній естетиці теж дещо відрізняється від загальнонаукової інтерпретації цього поняття. Історизм постмодерного тексту виконує сюжетотворчу функцію, формує авторську концепцію. Постмодерністи створюють «палімпсестну історію», формують власну віртуальну реальність,

у якій можливо майже все, переосмислюють історію та грають з історичними фактами. Крім того, такий історизм ще й сприяє грі з текстом і читачем. Тож його можна визначити як псевдоісторизм чи віртуальний історизм. Ю. Ковбаненко вважає, що такий тип постмодерного історизму зовсім не схожий на «романтичне замилювання», «кульор локаль» романтиків (у «вальтерскоттівському» чи в «гюговському» варіанті), на квазіісторизм героїчного епосу, де події минулого свідомо чи несвідомо часто комбінувалися найнесподіванішим чином, і на міметично-аналітичний історизм класичного реалізму, визначаючи його типологічною моделлю гіперреалізму [6, 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історичного колориту епохи як заснованої на історичній стилізації системи взаємовідношень сучасних та застарілих лексико-стилістичних та граматичних засобів мови, естетично трансформованих за законами мовної гармонії та контрасту, мають довгу традицію в українському мовознавстві [1–5; 7–9; 11–14; 16–18]. Утім особливості історичної стилізації в модифікованих постмодерних жанрах, узалежнені авторським баченням обробки та імплантації текстового матеріалу і нарративною стратегією, ще не були об'єктом наукового аналізу. Тобто при дослідженні мови історичної (чи псевдоісторичної) белетристики Винничука слід враховувати не тільки об'єктивну потребу передати мовний колорит епохи, але й суб'єктивну артистичну настанову на містифікацію і фантазмагоризацію історичного дискурсу. Цим зумовлено **актуальність** порушеної проблеми.

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета розвідки – виявити і описати особливості та механізми темпорального колоритування дискурсу в романах Юрія Винничука «Аптекарь» (2015) і «Сестри крові» (2018) та узалежнити цю техніку стильовими (естетика постмодернізму, гіперреалізм зображення) та жанровими (фантазмагоричний роман на історичному тлі як реалізатор нового типу жанрової структури) особливостями історичної белетристики письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Уведення до фактури тексту матеріальних і стилістичних архаїзмів для хронологічного та локального колоритування епохи належить до найбільш традиційних технік «речової» стилізації викладу. Щоправда, в естетиці постмодернізму цей стилістичний прийом має більш складну природу і функціональне навантаження, зумовлені настановою на гіперреалізм викладу.

В одному з інтерв'ю Винничук обмовився, що не вважає себе письменником історичного жанру, а читати класиків і сучасних письменників-істористів не любить через їх нездатність передати мовний колорит доби. «Головна проблема наших історичних романів – там персонажі розмовляють якоюсь дерев'яною мовою. А треба вміти почути, треба дізнаватися про живу мову тих часів і вчитися її передавати. А хто ж хоче таким займатися?» [15].

Історичність для Винничука не є самоціллю, а радше засобом творчого самовираження, бо й жанр останніх своїх великих романів («Танго смерті», «Аптекарь») він ідентифікує не як історичний, а як «фантазмагоричний на історичному тлі» [15]. Балансування на межі історичної правди та вигадки, реального факту і фантазмагорії тим не менше не позбавляє Винничукові тексти інтелектуальної вартості. Вже перші рецензенти «Аптекаря» відзначали концептуальну особливість його мови: «в жодному українському історичному романі нема настільки детальних описів побутового боку міста ... Бо в усіх наших історичних романах письменників у першу чергу цікавили а) самі історичні події і б) персонажі» [10]. О. Коцарев помітив, що місцями Винничук такий «переймається тим, наскільки правдоподібними виглядатимуть речі, обставини та вчинки його персонажів. І тоді починає дещо загрузати в історизм, демонструючи мало не на кожному кроці широкі відомі, впізнавані факти чи постаті» [10].

Сучасний гіперреалізм ґрунтується на естетичних принципах фотореалізму, але, на відміну від нього, не прагне буквально копіювати повсякденну реальність, а працює у зворотному напрямку: об'єкти і сцени гіперреалістичного мистецтва з метою створити ілюзію реальності чи реальність віртуально деталізовано. Гіперреалізм як напрямок в американському та європейському мистецтві виник наприкінці 1960-х – початку 1970-х. Його естетика, що базувалася на точній імітації малярськими засобами фотозображення, стала, з одного боку, реакцією на вплив традиційного мистецтва фотографії, кіно, телебачення, фоторепродукцій, реклами, а з іншого – виступила як опозиція до поширеної тоді в західному малярстві живописної абстракції, водночас із цим продовжуючи програмне тяжіння поп-арту до тотальної естетизації повсякдення.

Гіперреалізм у творчому виконанні Винничука виявний передусім у практиці деталізації викладу, надмірній фактологічності, що межує іноді з візуальним енциклопедизмом, фотографічних ефектах відтворення сцен, інтер'єрів та пейзажних замальовок. Проте подібні документалізовані експерименти із текстом не завжди подобаються читачам та рецензентам його прози. Поза тим, позитивні рецензії на Винничукові тексти кількісно переважають.

В історичній белетристиці Винничук постає як майстер ретрофотографії, тому дуже відповідально ставиться до лексичного антуражу своїх полотен. У тексті «Аптекаря» таких слів понад 500 [18, 32]. Вибір лексем диктували сам сюжет і декорації тексту: більшість сцен роману відбувається в типових середньовічних міських локаціях: у магістраті, лавничому суді, катівні, аптеці, у кам'яницях і палацах львівських патрицій, в халупі відьми і помешканні ката, на львівських площах та тісних вуличках з шинками і корчмами. Принадну атмосферу створюють також докладні, одночасно веселі та містичні описи різноманітних знахарських і алхімічно-лікарських практик,

рецептів зілля, страшних магічних книжок, духів, відьом, примітивних хірургічних операцій, бальзамів, отрути та мазей. Стратегія добору архаїзмів у «Сестрах крові» змінює тематичну орбіту, фокусуючись на відтворенні міських пейзажів та батальних сцен оборони Львова.

Значення застарілих слів в основному зрозумілі із контексту, у примітках до тексту «Аптекаря» Винничук розтлумачує семантику лише 10 архаїзмів: мальвазія – 'вино з однойменного винограду, що росте на Середземномор'ї', цаль – 'як і дюйм – 2,54 см', пушка – 'кругла бляшанка з накривкою', тузін – 'дюжина', меркурій – 'ртуть', камлот – 'дешева бавовняна тканина', білоголова – 'жінка', мізерикордія – 'кинджал милосердя, яким добивали ворога', алікант – 'іспанське вино з Андалусії', овочі – 'так ми колись називали фрукти. А те, що ми називаємо завдяки визволителям овочами, називалося городиною і яриною' (1, 407).

У примітках до «Сестер крові» таких слів трохи більше (35 одиниць): адамашок – 'дамаська оздобна тканина', альшбант – 'прикраса на шиї', білоголова – 'молодиця', бішконт – 'бісквіт', віха – 'тичка з вінком або конячим хвостом, прицеплена до корчми, щоб її видно було здалеку', гарнець – 'трохи більше, як три літри', гарда – 'частина шпаги між лезом і руків'ям', гвінт – 'гвинт', глейт – 'охоронна грамота', густ – 'смак, вподоба', делія – 'тепла накидка з порожніми рукавами, її носили наопаки', інфамія – 'позбавлення честі', кайри – 'плоскоденки', калга – 'наступник татарського хана', кантики – 'співаники', кушитовний – 'вишуканий', мештики – 'туфельки', облавок – 'борт', овочі – 'фрукти', патлажани – 'баклажани', піріс-ага – 'татарський воєначальник', поклад – 'палуба', прангер – 'статуя, що складається з двох фігур – Феміди із зав'язаними очима та ката з піднятим мечем, притулених спинами один до одного. Зберігається в Італійському дворіку, раніше стояла перед Ратушею', регіментар – 'військовий командир', уконтентований – 'задоволений', тарабан – 'давня назва бубна', трагачі – 'вантажники', туркус – 'бірюза', фризи – 'коні з Фризії (край, що займає частину Північної Німеччини та Північних Нідерландів)', хінчик – 'китаєць', циррограф – 'у цьому випадку запис душі диявола', шермерка – 'фехтування', штудерний – 'вишуканий, майстерний', яспис – 'яшма'.

Значення деяких архаїзмів (іноді досить розлого) пояснено безпосередньо в текстах романів: човганки (1, 132) – 'перестарілі мандрюхи та повії'; індермах (1, 42) – 'як прийнято тут називати задню частину будинку'; Меч Відплати (1, 106–107) – 'мав церемоніальні функції і зберігався в приміщенні суду; його ніс суддя перед собою до місця страти, щоб показати свою владу над життям і смертю злочинця. Такі мечі були прикрашені повчальними сюжетами і глибокодумними написами [...] Меч був завдовжки з лікоть і важчим за Караючий Меч, на ньому з одного боку була зображена шибенія з повішеним, а з другого – стражденна Свята Катерина'; муміє

(1, 83) – 'менструаційна рідина померлої жінки'; теріак (1, 52) – 'належить до найдорожчих ліків. Бо його уміють виробляти тільки у Венеції. І лише окремі фармацевти знають секрет його виготовлення. Щоб отримати теріак, треба шістдесят чотири різні складники дуже рідкісних і дорогих ліків, а найголовнішим з них є чудодійне м'ясо змії, яку неабияк важко знайти і спіймати'; відьми родимі (1, 145) – 'хвоста мають, котрого не видно, бо втягують в себе, але, коли ся купують, тогди той хвіст вилізає і ся киває по воді [...] не такі страшні, як вчені, бо та не є винна, їж під такою планетою ся вродила', відьми вчені (1, 145) – 'самі забагли зробитися чарівницями'; купіль (1, 146) – 'найужитечніша проба о відьомство [...] Чарівницю зв'язати в «козла» – праву руку вивернути за спину і примочувати до зігнутої лівої руки, а ліву руку – до правої ноги. Тогди, прив'язавши довгого ретязя до неї, пустити на воду, кінець ретязя тримаючи обіруч'; альтебас (2, 87) – 'коштовна тканина з випуклими узорами, перетикана золотими нитками, рід оксамитного брокасу'; блават (2, 87) – 'цінна шовкова тканина, найчастіше блакитна, хоча є у нас блават, комбінований з лямою'; ляма (2, 87) – 'шовкова тканина, виткана золотими нитками'; златоглав (2, 87) – 'тканина з золотих ниток і фламандським мереживом'.

У цілому критично високу концентрацію лексичних архаїзмів спостерігаємо лише в кількох стилізованих описових пасажах, умисне імплантованих до тексту для відтворення середньовічного антуражу аптечних інтер'єрів та рецептурного протоколювання, і в стилізованих під цитування інтертекстуальних фрагментах. У решті випадків Винничуку вдається вміло балансувати між доцільністю і необхідністю та знаходити консенсус у виборі потрібної форми чи слова.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Мовностилістичну амплітуду історичних (чи псевдоісторичних) текстів Винничука важко досліджувати традиційними методиками, апробованими до української класики реалістичної літератури історичного жанру. Стилістична, композиційна та наративна стратегія його мовомислення тяжіє до зразків магічного реалізму, постмодернізму та альтернативної історії. Зрештою, саме Винничука вважають фундатором нового модифікованого прозового жанру – фантазмагоричного роману на історичному тлі. Традиційні методики моделювання часового простору через введення до тексту лексичних темпоральних маркерів Винничук вміло поєднує із методами і прийомами гіперреалізму, використовуючи: деталізацію викладу, надмірну фактологічність, візуальний енциклопедизм, фотографічність у відтворення сцен, інтер'єрів та пейзажних замальовок.

Перспективним напрямком дослідження Винничукового стилю видається спостереження за технікою стилізації (темпоральної, регіональної, соціальної) в інших текстах письменника львівського циклу та порівняння його ідіостилу з творчою рецептурою колег з літературного цеху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова М. Різноманітність лексичних форм та засобів в українській історичній прозі XX ст. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство* : міжвузівський зб. наук. статей. Бердянськ, 2011. Вип. 24. Ч. 4. С. 73–78.
2. Бондаренко Ю. І. Феномен історичності в романі Павла Загребельного «Диво». *Дивослово*. 2006. № 2. С. 2–8.
3. Гайдученко Г. М. Історизми та архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації : веб-сайт. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1374].
4. Гайдученко Г. М. Семантико-стилістична характеристика хронологічно маркованої лексики (на матеріалі української історичної прози другої половини XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1999. 20 с.
5. Гайдученко Г. Прийоми введення застарілої лексики в канву художніх творів. *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон : Вид-во ХДПУ, 1998. № 1. С. 31–37.
6. Ковбасенко Ю. І. Література постмодернізму: По той бік різних боків. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 2002. № 5. С. 2–12.
7. Колоїз Ж. В. Лексичні архаїзми у творчій спадщині Івана Нечуя-Левицького. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного ун-ту*. 2009. Вип. 3. С. 68–81.
8. Колоїз Ж. В. Особливості історичної стилізації в романі «Орда» Романа Іваничука. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія : «Лінгвістика»*. 2015. Вип. 22. С. 147–151.
9. Колоїз Ж. В. Слова минулої епохи в сучасному історичному романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон». *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного ун-ту*. 2012. Вип. 7 (2). С. 172–197.
10. Коцарев О. «Аптекарь» Винничука: відьми, катування, страшні магичні книжки, бальзами, отрути і трошки стилізації : веб-сайт. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/63534/Aptekar_Vynnychuka_vidmy_katuvanna_strashni_magichni_knyzhky
11. Крупеньова Т. І. Стилістичні конотації архаїзмів у художньому ідіолекті. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. К., 2010. С. 128–133.
12. Левченко Г. І. Історизми й архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. *Молодий науковець XXI століття* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців, 5 квітня 2012 року. Кривий Ріг, 2012. С. 290–292.
13. Нечаюк Л. Г. Історична стилізація мови твору. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія : Гуманітарні науки*. 2017. № 1. С. 93–96.
14. Пашенько Н. Л. Історизми та архаїзми у сучасних художніх текстах. *Щорічні записки з українського мовознавства* : зб. наук. статей. Одеса : Астропринт, 1996. Вип. 4. С. 41–45.
15. Стасиневич Є. Юрій Винничук: Реалізм в літературі – це часто страшенно нудно : веб-сайт. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2015/10/08/urij-vynnychuk/>
16. Удод Л. В., Литвиненко К. Застаріла лексика як елемент стилізації історичної епохи в романі Л. Костенко «Берестечко». *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2015. Вип. 4 (11). С. 194–200.
17. Ціхоцький І. Старолівівська урбаністика Марека Краєвського (лінгвістичні кореляції). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. Вип. 57. С. 93–105.
18. Ціхоцький І. Старолівівська белетристика Юрія Винничука : авторська концепція мовного історизму (на матеріалі роману «Аптекарь»). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Вип. 68. С. 30–47.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Винничук Ю. П. Аптекарь : роман. Харків : Фоліо, 2015. 443 с.
2. Винничук Ю. П. Сестри крові : роман. Харків : Фоліо, 2018. 384 с.

ОСОБЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНА “PLAQUE”

Волошина О. В., Агеєв І. В.

Донецький національний медичний університет

Розвиток сфери медичних послуг та уніфікація медичної освіти вимагає конкретизації та уточнення медичних термінів. Інтернаціоналізація термінології є необхідною задля порозуміння серед спеціалістів медичної галузі. З огляду на цей факт термін постає не як відокремлена сенсова одиниця без зв'язку із контекстом у цілому, а як одиниця змісту, яка може корегувати значення залежно від сфери вживання. Обґрунтовано актуальність визначення чіткої дефініції термінів у системі термінотворення в медичній галузі, особливо у випадках інтердисциплінарного зв'язку, зокрема використання того самого терміна в різних та на перший погляд неспоріднених галузях медичних знань; наявності деяких властивостей, що притаманні тільки конкретній патології; відсутності чіткої дефініції терміна, що містить в собі поширений спектр властивостей, притаманних цілій низці медичних феноменів.

Досліджено природу низки патологічних явищ, споріднених між собою через слово “plaque”, проаналізовано імпліцитний зв'язок між механізмами їх виникнення. Склади́ковано відомі дефініції терміна “plaque”; простежено ступінь їхньої спорідненості; запропоновано нову експериментальну дефініцію слова “plaque”, що об'єднує в собі значну кількість основних властивостей слова “plaque” як патологічного феномену. Враховано особливості функціонування терміна “plaque” та його українськомовних еквівалентів в практичній медицині та медичній літературі, а також походження цього терміна. Випрацьовано рекомендації щодо уникання помилок та непорозумінь при перекладі науково-медичних текстів власне перекладачами та при вивченні медичного дискурсу представниками медичної галузі.

Ключові слова: термін, уніфікація, сенсова одиниця, контекст, дефініція, стилістична нейтральність, медична галузь.

Voloshyna O. V., Ageyev I. V. The peculiarities of unification of medical terminology on the example of the term “plaque”. The development of the sphere of medical services and unification of medical education requires specification of medical terms. Internationalization of terminology is necessary for mutual understanding among medical specialists. Taking it into account a term is not presupposed to be observed as a separate sense unit with no connection with the context in general, but as a meaningful item, the meaning of which can be corrected depending upon the sphere it is used in each particular case. We have substantiated the relevance of a proper definition of the terms in medical sphere, especially if it goes about interdisciplinary connection, i.e.: the usage of one and the same term in different branches of medical knowledge, which are not supposed to be relative; the presence of features characteristic for a definite pathology; absence of a proper definition which includes an extended range of features, relative to a number of medical phenomena.

We studied the nature of a number of pathological phenomena related to the word “plaque” and analyzed the link between the implicit mechanisms of their origin. We classified present definitions of the term “plaque”; analysed the degree of their relativity. The proposed study contributes to the understanding of the nature of a number of pathological phenomena related to the word “plaque” and sheds light on hidden, at first glance, connections between the mechanisms of their origin, which have not been systematically investigated. We propose a new experimental definition of the word “plaque”, which combines a significant number of basic properties of the word “plaque” as a pathological phenomenon. The peculiarities of the functioning of the term “plaque” and its Ukrainian equivalents in practical medicine and medical literature, as well as the origin of this term are taken into account. Due to this development it will be possible to avoid mistakes and misunderstandings both when translating scientific medical texts by translators and in the study of medical discourse by representatives of the medical field.

Key words: term, unification, sense unit, context, definition, stylistic neutrality, medical field.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному світі розвиток медицини набуває все більшого темпу: з'являються нові технології лікування захворювань, які ще вчора були невиліковними, вчені медичної галузі розробляють передові методи діагностики, вдосконалюються теоретичні та практичні навички лікарів по всьому світу. Разом із цим прогресом постає необхідність випрацювання медичних термінів з чіткою дефініцією, що відповідатиме вкладеному в них сен-

су та сприятиме детальному порозумінню серед спеціалістів медичної галузі.

Медична термінологія – це система понять, що визначають захворювання та їх прояви, стани та процеси, які відбуваються в організмі людини, методи лікування та профілактики захворювань, медичне обладнання тощо. Медична термінологія характеризується такими особливими рисами, як наявність чіткої дефініції, максимальна абстрактність, моносемантичність, відсутність експресії та емоційного забарв-

лення, стилістична нейтральність, співвіднесеність зі спеціальними поняттями та суворі логічність. Але водночас будь-який термін слід розглядати не як відокремлену сенсову одиницю, без будь-якого зв'язку з довколишніми словами та з контекстом у цілому, а як слово, що має певне технічне значення, проте може корегувати свій зміст залежно від сфери використання.

З оперттям на сказане можна стверджувати, що в такій складній системі, як терміноутворення в медичній галузі, безперечно актуальними є питання, пов'язані насамперед з визначенням чіткої дефініції термінів, які використовуються стосовно того чи того феномену, явища тощо, особливо коли йдеться про інтердисциплінарний зв'язок. Слід враховувати, що медична термінологія займає особливе місце серед інших видів науково-технічних термінів, позаяк має безпосереднє відношення до здоров'я та життя людини. Тому медична термінологія, якщо розглядати її як окрему галузь, потребує деякої інтердисциплінарності, а саме участі висококваліфікованих спеціалістів-філологів, які при послугоуванні терміном здатні усунути причини різночитання, що провокують можливості двоякого тлумачення та помилки в розумінні.

Проблеми інтердисциплінарного зв'язку при використанні медичних термінів, на наш погляд, потребують ретельної уваги. До таких проблем відносять: використання того самого терміна в різних та на перший погляд неспоріднених галузях медичних знань (наприклад, термін «*фолікул*» вживається в таких сполученнях, як *фолікул яєчника* – гінекологічний термін на позначення складової структури яєчника; *волосяний фолікул* – термін, уживаний в галузі дерматології на позначення сукупності епітеліальної і сполучно-тканинної оболонки кореня волоса; *лімфатичний фолікул* – скупчення лімфоїдної тканини, де відбувається розвиток лімфоцитів; *фолікул щитоподібної залози* – термін з ендокринології на позначення складової структури щитоподібної залози, що становить замкнений пухирець); наявність деяких властивостей, що притаманні тільки даній патології; відсутність чіткої дефініції терміна, що містить в собі поширений спектр властивостей, притаманних цілій низці медичних феноменів; різні на перший погляд характеристики проявів захворювань (наприклад, термін "plaque", який характеризує різні за етимологією патології, є уніфікованим в англомовній медичній літературі, але має доволі різноманітне тлумачення в українськомовній).

Таким чином, **актуальність дослідження** зумовлена тим, що воно є частиною інтердисциплінарних досліджень, спрямованих на виявлення зв'язку тих чи тих патологічних феноменів, які пов'язані між собою використанням слова "plaque" при описуванні нібито різних проявів відмінних за етимологією захворювань. Таким чином, можна сказати, що наше дослідження робить внесок у розуміння природи низки патологічних явищ, пов'язаних між собою словом "plaque", та проливає світло на невиражені зв'язки між механізмами їх виникнення, які досі системно не досліджені.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є спроба уніфікації терміна "plaque" в українськомовній медичній літературі та максимальна адаптація його до англомовного еквівалента.

Реалізація мети пропонованого дослідження передбачає виконання таких конкретних **завдань**: 1) аналіз науково-інформаційних джерел українською та англійською мовами (більшу частину інформації отримано з офіційного сайту [11] Національного центру біотехнологічної інформації США (NCBI), що є частиною Національної медичної бібліотеки США (NLM)); 2) вивчення і порівняння наявних дефініцій та етимології слова "plaque" в українській та англійській мовах; 3) виявлення об'єднувального семантичного компонента (семантичного ядра) у відомих дефініціях слова "plaque"; 4) формування експериментальної дефініції.

У дослідженні розглянуто використання слова "plaque" у значеннях, що відрізняються між собою і досі не визнані як споріднені в таких медичних дисциплінах, як мікробіологія, патофізіологія, неврологія, стоматологія, ангіологія, біохімія, та в медичній сфері загалом. Маємо намір запропонувати нову експериментальну дефініцію слова "plaque", що об'єднає в собі значну кількість основних властивостей слова "plaque" як патологічного феномену.

Досить часто слово "plaque" використовують при розгляді таких патологій, як атеросклероз, від ускладнень якого, за даними ВООЗ, 2016 року загинуло близько 17,9 мільйонів, що становить 31% від усіх випадків смерті у світі [17], та при розгляді феномену хвороби Альцгеймера (йдеться про накопичення β-амілоїду (*амілоїдних бляшок*) у тканинах мозку, що обумовлює цю патологію), що, за даними ВООЗ, є однією з найбільш поширених причин деменції – на неї припадає 60-70% усіх випадків [15].

Тому **об'єктом дослідження** є безпосередньо слово "plaque" як медичний термін. **Матеріалом** дослідження послуговували наукові роботи, у яких фігурувало слово "plaque" як термін, що описує схожі прояви різних за етимологією медичних патологій. Дані отримано методом суцільного добору з текстів наукових робіт, значна частина яких розміщена на офіційному сайті [11] Національного центру біотехнологічної інформації США (NCBI) (Human oral, gut, and plaque microbiota in patients with atherosclerosis [12]; A distinct brain beta amyloid signature in cerebral amyloid angiopathy compared to Alzheimer's disease [9]; Oral microbiota in patients with atherosclerosis [7]; Molecular analysis of oral bacteria in dental biofilm and atherosclerotic plaques of patients with vascular disease [8]; 16S rDNA-based metagenomic analysis of human oral plaque microbiota in patients with atherosclerosis and healthy controls [10] та ін.). Як допоміжний матеріал використано низку словників – як тлумачних, так і перекладних (Волмянская О. А. Англо-русский словарь для специалистов-медиков (М., 2001) [14]; Берзгова Л. Ю., Ковшило Д. Ф., Кузнецова О. В., Соломенцева Л. Н. Новый англо-русский словарь для стоматологов (М., 2009) [16]; Cambridge Dictionary

[18] (електронний ресурс); Англо-русский словарь Мюллера [13] (електронний ресурс); Webster's New International English Dictionary [21] (електронний ресурс); Oxford English vocabulary [20] (електронний ресурс); Oxford Advanced Learner's English Dictionary [19] (електронний ресурс)).

Предмет дослідження – функціонування терміна "plaque" та його українськомовних еквівалентів в практичній медицині та медичній літературі, походження (етимологія) цього терміна.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Етимологія (походження) слова "plaque"

Слово "plaque" походить з французького "plaque", що має значення «металева дошка / монета»; можливо, що слово надходить з фламандського "placke" зі значенням «маленька монета», із середньонідерландського "placke" зі значенням «диск, накладка, пляма» та може бути пов'язано з німецьким "placken" зі значенням «пляма, накладка» (пор. зі словом "placard", яке має значення «формальний документ, що підтверджено поставленою печаткою / накладка (як елемент одягу) / постер (плакат)»).

Уперше слово "plaque" використано у 1840–1850 роках зі значенням «декоративна брошка, тарілка або дошка». Семантики «відкладення на стінках артерій» слово набуло 1891 року. Значення ж «бактеріальні відкладення на поверхні зубів» уперше зареєстровано 1898 року.

Варіант слова "plaque", що надійшов з групи слов'янської групи мов, – «бляха» – має такі значення та етимологію: зі староукраїнського «бляха», що у XV ст. мало значення «обладунки», а у XVII ст. – «жесть»; зі староболгарського «бляха», що має значення «металева пластинка / панцир з металевих пластинок»; зі старопольського "blacha", що, своєю чергою, надійшло з німецького "blech" зі значенням «жесть» та "blechschield / blechplatte" у значенні «бляха з жесті». Слід зазначити, що старопольське "blacha" сходиться не тільки до німецького "blech", а ще й до спорідненого німецького "blick", що має значення «блиск / сйво».

Таким чином, можна зробити висновок, що спорідненою етимологічною рисою слова "plaque" є щось, що не входить до первинної структури основного об'єкта. Це щось, що утворюється на поверхні первинного об'єкта в результаті механічної дії над останнім.

Аналіз дефініцій слова "plaque" у словниках

Проведено дослідження на базі сорока словників з метою виявлення дефініцій слова "plaque", з них відсоткова частка тлумачних словників становила $58 \pm 1,02\%$, а двомовних – $42 \pm 1,2\%$. Нижче наведено найбільш розповсюджені дефініції слова "plaque" та відсотковий показник частоти його вживання в аналізованих словниках (рис. 1):

- 1) бляшка;
- 2) тромбоцит, кров'яна пластинка (клітина крові, що бере участь у процесі згортання крові);
- 3) дошка, плита (невеличкий шматок металу або каменю з написом, закріплений на стіні або іншій конструкції to remind people на честь важливої людини або події);

4) пляма висипу (різновид патологічного стану шкіри);

5) шар слизу на поверхні зубів, що містить бактерії;

6) кальцифіковані відкладення на поверхні зубів (зубний камінь);

7) зона гемолізу, чиста зона клітинної культури, що утворилась під дією руйнування клітин або з причини інгібування клітинного росту;

8) настінна декорація, плоский тонкий шматок (з металу, глини або кістки (зазвичай, слонової)), що використовується для декорації (на стіні або на предметі меблів);

9) медаль, почесна нагорода;

10) брошка (прикраса, що закріплюється шпилькою або застібкою на шії або поруч з нею);

11) фішка, що використовується у грі в покер;

12) талон, жетон;

13) атеросклеротичне ураження тканини (відкладення ліпоїдної або фіброзної тканини на стінках кровоносних судин);

14) відкладення амілоїдних бляшок у тканинах мозку (гістопатологічне ураження тканин мозку, що характерно для хвороби Альцгеймера);

15) бирка, ярлик (невеликий лист (з паперу або тканини) з написом, який прикріплюють до чогось, небудь для ідентифікації або для опису);

16) пластина (широка скибочка (каменю, дерева або хліба)).

Серед перелічених найбільший інтерес для цього дослідження становлять дефініції слова "plaque", використовувані в медицині, а саме: бляшка, тромбоцит (кров'яна пластинка, бляшка Біццоцера), пляма висипу, зубний наліт, зубний камінь, зона гемолізу, атеросклеротичне ураження тканини, відкладення амілоїдних бляшок у тканинах мозку (хвороба Альцгеймера). Відсотковий показник частоти вживання саме цих дефініцій у словниках наводиться нижче (рис. 2).

Основною рисою, яка пов'язує наведені дефініції слова "plaque", є те, що більшість з них (крім значення «тромбоцит», функції якого здебільшого трактують як норму, але за певних умов вважають патологічними)¹ так чи так пов'язана з певними патологічними процесами, унаслідок яких утворюється скупчення складників, що є поза межами нормального / природного стосовно того первинного об'єкта, на якому вони утворились.

Контекстуальний аналіз слова "plaque"

У результаті аналізу медичного дискурсу виявлено посилення на кореляцію між ангіопатією при захворюванні на цукровий діабет та формуванням зубної бляшки / нальоту (oral plaque). Слід зазначити, що ангіопатії при цукровому діабеті насамперед обумовлені хронічною гіперглікемією, яка, своєю чергою, призводить до виникнення атеросклеротичної патології та формування бляшок (atherosclerotic plaque): «...одним з найважливіших метаболічних факторів, що бере участь у розвитку судинної патоло-

¹ Наприклад, може йтися про таку патологію, як есенціальний тромбоцитоз, що характеризується підвищенням рівня тромбоцитів, гіперплазією мегакаріоцитів і схильністю до кровотеч та тромбозів [5].

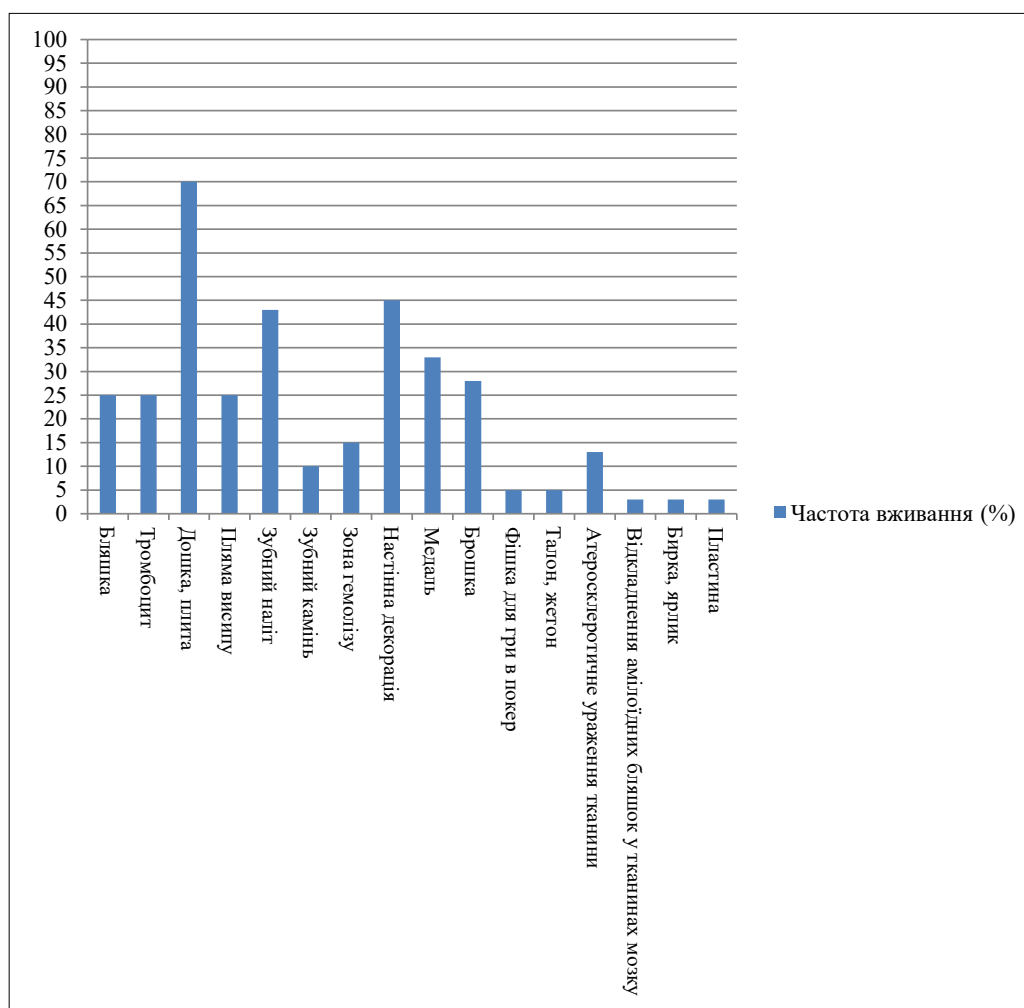

Рис. 1. Відсотковий показник частоти вживання дефініцій слова "plaque" у різних словниках

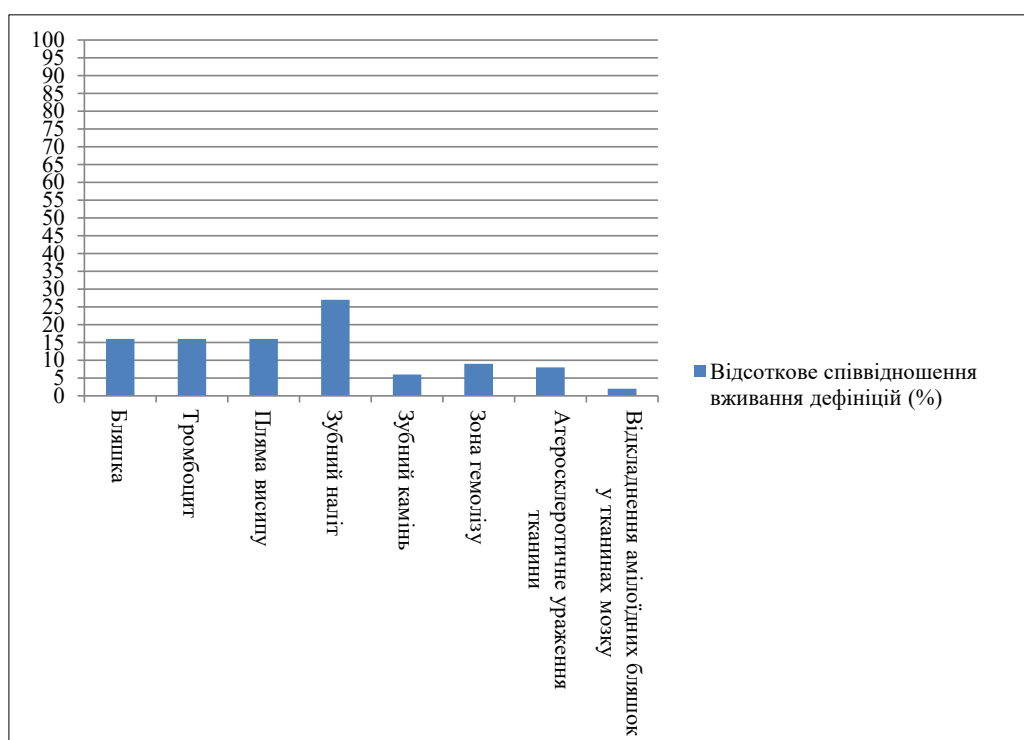

Рис. 2. Відсотковий показник частоти вживання дефініцій слова "plaque" як медичного терміна

гії, є гіперглікемія. Хронічна гіперглікемія здійснює свій вплив через численні механізми з огляду на те, що глюкоза та її метаболіти утилізуються в клітинах різноманітними внутрішньоклітинними обмінними процесами <...> Хронічна гіперглікемія є причиною глікозилювання багатьох білків та субстратів, включаючи ЛПНЩ, які стають більш чутливими до впливу на них вільних радикалів, що утворюються в результаті окислювального стресу, який спостерігається при цукровому діабеті...» [16]. Якщо говорити про формування зубної бляшки / нальоту (oral plaque), то можна стверджувати, що цей процес безпосередньо обумовлено переважанням вуглеводів у дієті: «...Значно на розвиток зубних бляшок впливає дієта. При високому вмісті в ній вуглеводів відбувається утворення великої кількості молочної кислоти в результаті їх ферментації стрептококами та лактобацилами...» [17]. Крім того, «розвиток зубної бляшки пов'язаний з деякими зовнішніми факторами. Так, споживання великої кількості вуглеводів може призвести до більш інтенсивної та швидкої колонізації бляшок...» [18].

Отже, утворення таких патологічних надструктур, як зубна бляшка / наліт (oral plaque) і атеросклеротична бляшка (atherosclerotic plaque), має споріднене джерело походження, а саме утворення індуковане насамперед підвищеним вмістом вуглеводів. При зубному нальоті / бляшці (oral plaque) це передусім підвищений вміст вуглеводів в дієті, а при атеросклеротичній бляшці (atherosclerotic plaque) це проатеросклеротичні зміни кровоносних судин, що обумовлені глікозилюванням унаслідок цукрового діабету.

Виявлено також зв'язок між складом мікрофлори зубної бляшки / нальоту та специфічними маркерами такого патологічного процесу, як атеросклероз: «...The abundance of *Fusobacterium* was positively correlated with levels of cholesterol and LDL cholesterol ($p = 0.63$ and 0.75 , $P = 0.028$ and 0.005 , respectively). Interestingly, the abundance of *Streptococcus* was positively correlated to HDL cholesterol and ApoAI levels ($p = 0.88$ and 0.70 , $P = 0.0001$ and 0.01) ...» («...Кількісний вміст *Fusobacterium* позитивно корелював з рівнями холестерину та ЛПНЩ ($p = 0.63$ та 0.75 , $P = 0.028$ та 0.005 відповідно). Цікаво, що кількісний вміст *Streptococcus* позитивно корелював з рівнями ЛПВЩ та аполіпопротеїну A1 ($p = 0.88$ та 0.70 , $P = 0.0001$ та 0.01)...») [4].

З урахуванням цього можна дійти висновку, що теоретично є можливість виявлення груп ризику на серцево-судинні захворювання, які можна діагностувати з допомогою кількісного аналізу мікробіоти зубної бляшки / нальоту (oral plaque), бо певні кількісні показники деяких представників мікрофлори зубної бляшки / нальоту (oral plaque) корелюють з певними атеросклеротичними маркерами, які вказують на ймовірне утворення атеросклеротичних бляшок (atherosclerotic plaque). Так, кількісний рівень *Fusobacterium* позитивно корелює з рівнем холестерину та ЛПНЩ, збільшення вмісту яких свідчить про підвищений ризик виникнення серцево-судинних захворювань; а кількісний рівень *Streptococcus* позитивно корелює з рівнем ЛПВЩ та рівнем аполіпро-

теїну A1, підвищений вміст яких має протективний характер щодо серцево-судинної системи.

Накопичення бляшок в організмі людини може бути причиною також такого захворювання, як амілоїдоз, що за природою є розладом / порушенням білкового обміну. В природі трапляється декілька варіантів цього захворювання: AL-амілоїдоз (первинний), AA-амілоїдоз (вторинний), AF-амілоїдоз (середземноморська сімейна лихоманка), AH-амілоїдоз (проявляється тільки у хворих, які перебувають на лікуванні з використанням гемодіалізу), AE-амілоїдоз (форма місцевого амілоїдозу, що розвивається в деяких пухлинах), ASC₁-амілоїдоз (старечий системний амілоїдоз), A β -амілоїдоз (хвороба Альцгеймера), A β APP-амілоїдоз (локалізується на острівках Лангерганса підшлункової залози) та амілоїдоз фінського типу (мутація гену GSN). Етимологія цих різновидів того самого захворювання різна, але всі вони характеризуються відкладенням скупчень, кластерів, аномальних за своєю будовою білків у тканинах організму людини (amyloid / senile plaque).

У цій роботі ми проведемо компаративний аналіз використання терміна "plaque" в контексті таких патологій, як хвороба Альцгеймера, церебральні амілоїдні ангіопатії (ЦАА) та патологія мозку альцгеймерського типу у хворих на синдром Дауна.

При порівнянні хвороби Альцгеймера та церебральної амілоїдної ангіопатії (ЦАА) виявлено, що ці хвороби мають спільне джерело походження на генному рівні: «...Показано зв'язок ЦАА з алельним поліморфізмом гену ApoE. Алелі є 4 та є 2 гену ApoE є факторами ризику виникнення хвороби та корелюють з тяжкістю її лікування [1]. Е 2 алель також підвищує ризик ВМК у хворих з ЦАА. Е 4 алель ApoE пов'язана з більш ранньою появою крововиливів та значно підвищує ризик супутньої хвороби Альцгеймера...» [5]. Різниця полягає в тому, що скупчення амілоїду (amyloid / senile plaque) при церебральній амілоїдній ангіопатії (ЦАА) частіше знаходяться у цереброваскулярній системі, а при хворобі Альцгеймера – у пластинках паренхіми; ці властивості насамперед обумовлені амінокислотним вмістом амілоїду: «...Залежно від кількості амінокислотних залишків виділяють A β 1-42 та A β 1-40 варіанти A β . A β 1-42 розглядають як більш нейротоксичну форму з вираженою здатністю до агрегації. A β 1-42 частіше виявляється в пластинках паренхіми, ніж у цереброваскулярній системі, можливо, у зв'язку з його схильністю до швидкої агрегації. На противагу цьому A β 1-40 достатньою мірою розчинний та може виводитися в судинне русло і міститися здебільшого в цереброваскулярном амілоїді...» [2].

Аналіз спорідненості між хворобою Альцгеймера та патологією мозку альцгеймерського типу у хворих на синдром Дауна дає змогу виявити, що ці дві патології збігаються в тому, що вони пов'язані з геном APP, який розташовано у 21 хромосомі. Якщо йдеться про хворобу Альцгеймера, то вона проявляється як точкова мутація гена APP, а при розгляді найбільш розповсюдженої форми синдрому Дауна (трисомія по хромосомі 21) – надекспресія гену APP [20; 21]: «...In parallel with the age-depen-

dent increased risk for developing dementia virtually all adults with DS over the age of 40 years have sufficient neuritic plaques and neurofibrillary tangles for a neuropathologically based diagnosis of AD ... Senile plaques contain the β -amyloid ($A\beta$) peptide that is derived from a longer precursor protein, β -amyloid precursor protein (APP), the gene for which is on chromosome 21. The most common form of DS, trisomy 21, leads to the overexpression of APP [39]. Thus, a primary focus of neurobiological studies in aged DS cases has been on APP processing and the temporal events in $A\beta$ pathogenesis [40] reflecting the general hypothesis that $A\beta$ is thought to be a causative factor in AD pathogenesis and that overexpression of APP may lead to the elevated levels of $A\beta$ in DS [41–43]...» («...Паралельно з підвищенням ризиком розвитку деменції, що обумовлена віком, практично всі дорослі старше 40 років, що хворіють на синдром Дауна, мають достатню кількість невритних бляшок та нейрофібрилярних клубочків для невропатологічної діагностики хвороби Альцгеймера ... Сенільні бляшки містять β -амілоїд ($A\beta$) пептид, що отримано з більш довгого білка-попередника, β -амілоїдного білка-попередника (APP), ген якого знаходиться у хромосомі 21. Найбільш розповсюджена форма синдрому Дауна, трисомія 21 хромосоми, призводить до понадекспресії APP [39]. Таким чином, основну увагу нейробіологічних досліджень у літніх людей приділено процесінгу APP та тимчасовим подіям у патогенезі $A\beta$ [40], що відображає загальну гіпотезу, що $A\beta$ вважається причинним фактором патогенезу хвороби Альцгеймера, і те, що понадекспресія APP може призвести до підвищення рівнів $A\beta$ при синдромі Дауна [41–43]...» [6].

Отже, незважаючи на те, що переважна кількість випадків на церебральну амілоїдну ангіопатію (ЦАА) та хворобу Альцгеймера мають спорадичний характер, а синдром Дауна є, власне, однією з форм геномної патології, ми бачимо, що в них є спільний прояв, а саме накопичення таких патологічних структур, як амілоїдні бляшки (amyloid / senile plaque), які утворюють кластери (скупчення) на поверхні нормальних, найчастіше за все інтактних тканин організму людини.

Таким чином, такі патологічні прояви різних за етимологією захворювань, як зубні бляшки / наліт (oral plaque), атеросклеротичні бляшки (atherosclerotic plaque) та амілоїдні бляшки (amyloid / senile plaque), мають спільну етимологію терміноутворення на позначення патологічної надбудови, розташованої на поверхні природного об'єкта організму людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Попри те, що всі розглянуті патології мають різну природу (етимологію), а взаємозв'язки між ними проглядаються на радикально різних рівнях (від органного до субклітинного), ми впевнено можемо стверджувати, що всі вони мають певні кореляти. Йдеться про структури, що формуються поверх основного, природного об'єкта організму людини та які вважаються відхиленням від норми стосовно цього оригінального об'єкта, – бляшки (plaque).

Таким чином, на підставі проведеного дослідження випрацьовано експериментальну дефініцію слова "plaque". Ця експериментальна дефініція є максимально наближеною до англійського значення досліджуваного поняття і може бути розглянута як інваріант терміна "plaque" в медичній сфері, існування якого націлено на уніфікацію термінологічного апарату. Завдяки цій розробці можна буде уникати помилок та непорозумінь при перекладі науково-медичних текстів перекладачами та при вивченні медичного дискурсу представниками медичної галузі.

Отже, бляшка (plaque) – це об'єкт, розташований на поверхні більш значного об'єкта; слово «бляшка» (plaque) означає щось, що перевищує нормативний показник присутності патологічної надбудови; додаток, який вважають відхиленням від норми відносно іншого, більш суттєвого / оригінального об'єкта.

Перспективу нашого дослідження вбачаємо у пошуку та порівняльному лексикологічному дослідженні медичних термінів, які використовуються в декількох медичних галузях та мають розбіжності тлумачення українською чи англійською мовами, з метою створення уніфікованого термінологічного апарату окресленої галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балаболкін М. І., Клебанов О. М., Кремінська В. М. Патогенез ангіопатій при цукровому діабеті. Київ, 2000. 20 с.
2. Бачинська Н. Ю. Хвороба Альцгеймера : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jorn_2013_1_16 (дата звернення: 05.11.2019)
3. Мікроби слизової рота. Мікрофлора рота при захворюваннях : веб-сайт. URL: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=12036> (дата звернення: 12.11.2019)
4. Мікрофлора порожнини рота: норма і патологія : навч. посіб. Нижній Новгород, 2004. 158 с.
5. Северин Ю. В. Нейровізуалізаційні патогномонічні прояви церебральної амілоїдної ангіопатії: Психіатрія, неврологія та медична психологія. 2016. Т. 3. № 1. С. 33–41.
6. Elizabeth Head, David Powell, Brian T. Gold, Frederick A. Schmitt. *Alzheimer's Disease in Down Syndrome*. 2012.
7. Fåk, Tremaroli, Bergström, Bäckhed. *Oral microbiota in patients with atherosclerosis*. 2015. Vol. 12. P. 12–23.
8. Fernandes O., Alves S., Mota, Montenegro, Burbano, Seabra, Lobo Filho, Lima, Soares Filho, Sousa. *Molecular analysis of oral bacteria in dental biofilm and atherosclerotic plaques of patients with vascular disease*. 2014. Vol. 22, No. 7 Jul 1. P. 56–67.
9. Gkanatsiou, Portelius, Toomey, Blennow, Zetterberg, Lashley, Brinkmalm. *A distinct brain beta amyloid signature in cerebral amyloid angiopathy compared to Alzheimer's disease*. 2019. Vol. 2, No. 2. P. 22–35.
10. Ismail, Baetzner, Heuer, Stumpp, Eberhard, Winkel, Ismail, Haverich, Stiesch. *16S DNA-based metagenomic analysis of human oral plaque microbiota in patients with atherosclerosis and healthy controls*. 2012. Vol. 56, No. 10–12. P. 12–32.

11. National Center for Biotechnology Information, U.S. National Library of Medicine : веб-сайт. URL: https://www.cfpb.com/BiotechnologyTraining?gclid=Cj0KCQiAk7TuBRDQARIsAMRrfUYKa5GSR1CLH1KqZqIgYYhDlx4EUEbCIUgir2VsaSkYEL8xHuIOPYaAiJaEALw_wcB (дата звернення: 05.11.2019)

12. Omry K., Aymé S., Jenny F., Fåk F., Stombaugh J., Tremaroli V., Behre C., Knight R., Fagerberg B., Ley R. E., Bäckhed F. *Human oral, gut, and plaque microbiota in patients with atherosclerosis*. 2011. Vol. 25, No. 3 (15). P. 241–267.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Англо-русский словарь Мюллера : веб-сайт. URL: https://gufo.me/dict/enru_muller (дата звернення: 30.10.2019)

14. Волмянская О. А. Англо-русский словарь для специалистов-медиков. Изд. 2-е. Минск : ООО «Асар»; Москва : ЧеРо, 2001. 301 с.

15. Деменція данні ВООЗ : веб-сайт. URL: <https://www.who.int/topics/dementia/ru/> (дата звернення 07.11.2019)

16. Новый англо-російський словник для стоматологів / Л. Ю. Берзегова, Д. Ф. Ковшило, О. В. Кузнецова, Л. Н. Соломенцева. Москва : РІО, 2009. 225 с.

17. Серцево-судинні захворювання : веб-сайт. URL: <https://www.philips.ua/ru/a-w/about/news/archive/standard/news/2017/20170929-cardiovascular-diseases-take-about-400-thousand-lives-of-ukrainians-annually> (дата звернення: 25.10.2019)

18. Cambridge Dictionary, Cambridge University Press : веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 04.11.2019) [11]

19. Oxford Advanced Learner's English Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (дата звернення: 08.11.2019)

20. Oxford English vocabulary : веб-сайт. URL: <https://elt.oup.com/catalogue/items/global/dictionaries/9780194705455?c=fr&sellLanguage=en> (дата звернення: 25.10.2019)

21. Webster's New International English Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com/shop-dictionaries/dictionaries/w3-unabridged> (дата звернення: 28.09.2019)

УДК 81'25:81

DOI <http://journals.urau.ua/index.php/2312-6353/article/view/189138>

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ГАЛУЗІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «ЧОРНОБИЛЬ»)

Волошок К. В., Карпенко Н. А.

Національна академія Національної гвардії України

Стаття присвячена перекладу лексичних одиниць на позначення понять у галузі ядерної енергетики, які виокремлено в серіалі «Чорнобиль». Попри значну кількість наукових розвідок, що фокусуються на перекладі фільмів, аудіовізуальний переклад містить низку питань та проблем, розв'язання яких зумовлює наявність наукових розвідок, що висвітлюють відповідну проблему. Окрім того, хронологічні межі подій, що їх зображено в серіалі, зумовлюють уживання конкретної лексики, що потребує особливої уваги перекладача.

Сьогодні в українській лексикографії не знаходимо словників, що здатні забезпечити переклад мовних одиниць на позначення понять атомної та ядерної енергетики. З'ясовано, що проблеми, пов'язані з перекладом лексики, яка позначає поняття галузі ядерної безпеки, частково зумовлені відсутністю чіткої усталеної терміносистеми відповідної сфери. Більшість термінів, використаних у серіалі, були перекладені з російської мови, оскільки опрацьовані режисером архівні матеріали створено в Радянському Союзі. Низку ж лексем перекладено з російської на англійську мову.

Виокремлено та проаналізовано терміни, які становлять пласт лексики на позначення реалій зі сфери ядерної енергетики. Запропоновано український переклад відповідних лексичних одиниць та обґрунтовано доцільність послуговування ними.

Під час перекладу виявлено інтернаціональні слова, що позначають хімічні елементи та в українській мові мають відповідні формально та семантично ідентичні відповідники. Для відтворення значення конкретних одиниць використано калькування, генералізацію, конкретизацію, модуляцію, що дають змогу відтворити прагматику оригіналу.

Проблема, порушена в статті, потребує подальшої розробки з метою укладання словників термінів ядерної безпеки та унормованості і систематизації терміносистеми відповідної галузі.

Ключові слова: термін, ядерна безпека, терміносистема, прагматика, кінопереклад.

Voloshok K. V., Karpenko N. A. Translation of vocabulary on the concept of nuclear safety. The article is devoted to the translation of lexical units that denote the concepts in the field of nuclear energy, which are found in the series 'Chornobyl'. Despite the considerable number of studies that focus on film translation, audiovisual translation contains a number of issues and problems to be solved, and their solving gives rise to scientific researches that highlight the corresponding problem. Moreover, chronological borders of the events described in the serial bring about particular lexis, which require special attention in terms of translation.

Today there are no dictionaries ensuring the translation of language units denoting concepts of atom and nuclear energy. The problems associated with the translation of vocabulary, which denotes concepts of nuclear safety, are partially caused by the lack of clearly established term system of the corresponding sphere. Most of the terms used in the series have been translated from Russian since the director's archival materials were created in the Soviet Union. The fact that a range of lexical units was translated from Russian is illustrated in the article.

The article identifies and analyzes the terms that make up the vocabulary used in the field of nuclear energy. The Ukrainian translation of the relevant lexical units is offered and relevance of their usage is substantiated.

International words denoting chemical elements have been identified and it is stated that they have formally and semantically identical correspondent forms in the Ukrainian language. Tracing, generalization, concretization, modulation are also used for translation to rendering the pragmatics of the original.

The problem analysed in the article is to be developed further with the aim to compile dictionaries of nuclear safety and standardisation and systematisation of the corresponding branch.

Key words: term, nuclear safety, term system, pragmatics, audiovisual translation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Кіноіндустрія у XXI столітті досягла свого піку та стала однією з домінантних форм сучасної культури. Її вплив на свідомість глядача, на його стиль мовлення, фонові знання, картину світу беззаперечний. Кіно розширює світогляд, інформує, викликає емоції, змінює картину світу, виховує естетичний смак, однак реалізація цих функцій можлива лише за умови сприйняття якісного перекладу оригінального матеріалу, коли йдеться

про іноземний продукт кіномистецтва. Тому повноцінний та якісний переклад фільмів для іншомовного глядача є пріоритетним завданням у сучасному світі глобальних комунікацій та міжкультурних зв'язків.

Ринок кіноіндустрії, а також його аудиторія збільшується в геометричній прогресії. Так само швидко збільшуються й вимоги до якісного перекладу іноземного продукту з урахуванням мовної політики та необхідності забезпечити українсько-

го глядача якісним продуктом, перекладеним державною мовою. Сьогодні в Україні існує проблема у сфері кіноперекладу, про що свідчить відсутність усталеної метамови та наявність низки питань, які потребують подальшої розробки [1, 35–38].

Незважаючи на те, що кінопереклад виник майже водночас з появою фільмів, а теоретичні розвідки перекладу в галузі кіноіндустрії набувають все більшої актуальності, сучасні науковці досі розходяться в поглядах щодо концептуального вираження понять кіноіндустрії. Тож визначення ефективних способів англо-українського перекладу творів кіноіндустрії є одним з пріоритетних завдань у межах сучасного перекладознавства.

У серіалі «Чорнобиль» переплітається декілька складних та цікавих з погляду перекладознавства завдань, адже йдеться про події, які сталися в радянській Україні, екранізовані американцем Крейгом Мейзіном. Серіал належить до жанру історичної драми, для створення якої режисер протягом двох років збирав архівні матеріали та вивчав усі доступні джерела, що стосувалися відповідного періоду. Тому для блискучого виконання своєї роботи і перекладачеві доведеться пройти увесь шлях створення кінокартини: від вивчення тогочасних подій до порівняння їх з інтерпретацією режисера крізь призму його суб'єктивного погляду. Лише пройшовши ці етапи та зрозумівши, як правильно відтворити стрічку для українського глядача, можливо досягти адекватності перекладу. Варто також зазначити, що проблема перекладу саме цього серіалу є ще більш гострою, оскільки для української аудиторії реалії є відомими, а втім фільм створений американською студією, що робить українського глядача більш критичним та вимогливим до повідомлюваного.

На сьогодні не існує усталеної терміносистеми галузі ядерної безпеки та лексикографічних джерел, які забезпечили б повноцінний переклад відповідного пласту лексики, що зумовлює потребу у розвідках із фокусом на відтворення її прагматики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кінопереклад є об'єктом уваги дослідників, які зосереджують свою увагу на певних його аспектах з метою розробки та вдосконалення теорії перекладознавства. Варто відзначити таких зарубіжних лінгвістів, як Г. Готліб, М. Керол, Ю. Лотман та ін. У вітчизняному мовознавстві, фокусуючись на конкретному аспекті, у відповідному напрямку свої розвідки здійснюють Г. Кузенко, яка розглядає кінопереклад як вид художнього перекладу [2], Н. Матківська зосереджує увагу на методологічних аспектах дослідження кіноперекладу [4], А. Мельник, С. Радецька досліджують проблеми визначення понять у сфері кіноперекладу [5], І. Софієнко розглядає історичний аспект формування кіноперекладу в Україні [6].

Формулювання мети та завдань статті. Мета дослідження полягає у виявленні термінів галузі ядерної безпеки в серіалі «Чорнобиль» та обґрунтуванні доцільності використання способів їх перекладу.

Визначена мета зумовлює виконання таких завдань: 1) виокремити лексичні одиниці, що

є складниками терміносистеми ядерної енергетики; 2) визначити та схарактеризувати природу виникнення проблем під час перекладу відповідних лексичних одиниць; 3) виявити їх еквіваленти або найбільш доцільні способи їх перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перекладач має розуміти, як відтворений текст буде сприйматися глядачем через слуховий та зоровий канали. Специфіка такого перекладу полягає в тому, що різні види кодів мають відтворюватися синхронно з тим, що відбувається на екрані. Необхідно зберігати синхронію візуальну (відповідність вимовлених слів міміці й жестам акторів) і звукову (схожість голосів, інтонаційних характеристик і національних особливостей, таких як передача діалекту або акценту), а також синхронію змісту повідомлення.

У випадку перекладу серіалу «Чорнобиль» необхідним є поєднання науково-технічного перекладу та кіноперекладу. Серіал «Чорнобиль» є унікальним досвідом у роботі перекладача. Незважаючи на те, що серіал розкриває глядачеві картину України радянського періоду, не можна втрачати пильності, адже цей твір був знятий режисером з іншої країни, який має свій погляд та «бачення» того, як необхідно передати всі ключові події.

Серіал є відносно новим, проте його переклад викликав суперечки стосовно некоректності перекладу репліки місцевої мешканки [7]. Слова жінки *Russian boys* перекладено як *наші*, що й спричинило суперечки та обурення українських глядачів. Загалом серіал містить значну кількість лексики, що є спадщиною соціального устрою Радянського Союзу, тому переклад цього пласту має бути здійснений з урахуванням настроїв та почуттів сучасного українського суспільства.

Характерною особливістю серіалу «Чорнобиль» є його наповненість термінологією, яку використовують у галузі ядерної енергетики, а також лексикою на позначення наслідків ядерної катастрофи, а саме описів хвороб, процесів та станів людського організму, що піддавався впливу радіаційного випромінювання. У дослідженні фокусуємо увагу на мовних одиницях, що пов'язані з галуззю атомної/ядерної енергетики.

На сьогодні Україна не має єдиної термінологічної бази в галузі ядерної енергетики, тому частина термінів перекладена з російської мови, пор.: *I've worked the numbers over and over, presuming the worst possible conditions in an RBMK reactor*. У цьому випадку звертаємо увагу на абревіатуру *РБМК* – *реактор большой мощности канальный*, що її перекладено з російської на англійську за допомогою транскодування як *RBMK*, а потім з англійської на українську. Очевидно, що опрацьовані архівні джерела подавали інформацію російською мовою, що й зумовило такі перекладацькі рішення. Уважаємо, що використання абревіатури *РБМК* українською є недоцільним, тому використовуємо *РВІК* – *реактор великої потужності канальний*. Удаємося до калькування, що є виправданим у цьому випадку. Такий український переклад є найбільш прийнятним та адекватним.

Природним є залучення комплексних трансформацій, що їх використання ілюструє наступний при-

клад: *As you can see, we have experienced an accident. A large control tank malfunctioned, damaging reactor building 4 and starting a fire* – Як бачите, стався інцидент з паливним баком, який пошкодив четвертий корпус з реактором та став причиною пожежі. Словосполучення *control tank* перекладаємо як *паливний бак*. Також удаємося до перестановок та граматичних замінів, пор., *reactor building 4* – четвертий корпус з реактором. Тут конкретизуємо: іменник *building* перекладаємо як *корпус*. Дієслово *malfunction* перекладено за допомогою модуляції як стався інцидент, що повною мірою передає зміст повідомлюваного. До того ж об'єднання речень в одне дає нам змогу зберегти необхідну тривалість репліки, що в подальшому не спричинить розрізнення глядачем слухової та зорової доріжки. Наведений переклад вважаємо доцільним, адже контекст та прагматику збережено.

Серед термінів ядерної безпеки виокремлюємо іменники, що є інтернаціоналізмами. Для їх перекладу найбільш часто використовуваними є транслітерація та транскрибування [3, 128–130], що забезпечує точне відтворення значення, оскільки семантика цих лексичних одиниць є ідентичною. Часто інтернаціональними є назви хімічних елементів, що дозволяє знайти відповідну лексему швидко, наприклад: *If you mean, when will Chernobyl be completely safe, the half-life of Plutonium-239 is 24,000 years. Perhaps we should just say, 'Not within our lifetimes'* – Якщо Ви маєте на увазі той час, коли завершиться напіврозпад плутонію-239 і Чорнобиль буде цілком безпечним, нам знадобиться 24 тисячі років. Тож правильно буде сказати, «не за наших часів». У цьому випадку звертаємо увагу на іменник *Plutonium-239*: його перекладено за допомогою транслітерації як *плутоній-239*.

У наступному прикладі звертаємо увагу на хімічний елемент *U-235*: *Every atom of U-235 is like a bullet traveling nearly the speed of light, penetrating everything in its path. Wood, metal, concrete, flesh* – Кожен атом урану – це куля, яка летить зі швидкістю світла, пробиваючи все на своєму шляху. Дерево, метал, бетон, плоть. У перекладі скорочення *U-235* використано іменник *уран* без числівника та скорочення, що є прийнятним в українській мові. Поданий варіант буде більш зрозумілим глядачеві, а відсутність числового маркера хімічного елемента не вплине на розуміння повідомлюваного та не буде визначальною для його розуміння.

Для перекладу словосполучення *heat exchanger* використовуємо іменник *охолоджувач*: *We are recommending we install a heat exchanger under the pad to lower the core temperature and halt the meltdown. In order to do this, I'm told we'll need all of the liquid nitrogen in the Soviet Union* – Ми рекомендуємо встановити охолоджувач під панель, для того, щоб знизити температуру реактора та затримати процес плавлення. Для того, щоб це зробити нам знадобиться, як мені повідомили, увесь рідкий азот, який тільки можна знайти у Радянському Союзі. Ззначаємо, що словосполучення *heat exchanger* має еквівалент для перекладу *теплообмінний апарат*, проте уживаємо лексику *охолоджувач*, таким чином кон-

кретизуючи назву та підкреслюючи намір Легасова та Щербини знизити температуру реактора, а також зберігаємо пропорційність аудіодоріжки оригіналу та майбутнього перекладу.

Частина термінів має відповідники в українських словниках, пор.: *The situation inside the core is deteriorating faster than anticipated. The concrete pad will hold for 6 to 8 weeks, but after that, Legasov estimates a 50% chance the fuel will breach the pad and melt down into the groundwater itself* – Ситуація всередині реактора погіршується швидше, ніж ми прогнозували. Цементна підкладка затримає процес на 6–8 тижнів, але, як прогнозує Легасов, з вірогідністю 50%, паливо розплавить щит та змішається з ґрунтовими водами. Іменник *core* має еквівалент *реактор*, що й обрано в цьому випадку. Для перекладу ж словосполучення *concrete pad* використовуємо калькування *цементна підкладка*. Далі з метою уникнення тавтології удаємося до смислового розвитку та уживаємо іменник *щит* для перекладу лексики *pad*.

Звертаємо увагу на переклад іменників *debris* та *contamination*, пор.: *There is an enormous amount of radioactive debris and contamination spread across a zone of approximately 2,600 square kilometers. This entire region must be completely evacuated* – Величезна кількість продуктів розпаду та радіоактивні відходи розповсюджуються приблизно на 2600 квадратних кілометрів. Весь цей регіон повинен бути повністю евакуйований. Тут удаємося до лексико-граматичних трансформацій та перекладаємо іменник *debris* як *продукти розпаду* за допомогою модуляції та додавання лексики *продукти*. Для відтворення значення лексики *contamination* послуговуємося модуляцією та вживаємо словосполучення *радіоактивні відходи*, що цілком відтворює прагматику оригіналу та функціює в українській мові.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, труднощі під час перекладу лексики, пов'язаної зі сферою ядерної безпеки, головню зумовлені відсутністю чіткої установленої термінології цієї галузі, що частково зумовлено функціонуванням відповідних лексичних одиниць російською мовою за часів Радянського Союзу. Тож українська система термінів не була сформована. Тому відповідний аспект потребує стандартизації та систематизації з метою забезпечення перекладача лексикографічними джерелами, що зроблять можливим швидкий та якісний переклад конкретного тексту.

Переклад термінів, що є інтернаціональними, не викликає складнощів, оскільки їх відповідники знаходимо в англо-українських словниках. Частина термінів має еквіваленти для перекладу. У решті випадків доводилося вдаватися до таких способів перекладу, як калькування, модуляція, конкретизація.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці теоретичного інструментарію перекладознавства із фокусом на переклад кінотекстів та термінів ядерної енергетики, а також в унормуванні української термінології, що стосується ядерної безпеки, та укладання словника термінів відповідної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавель Т. В. Кінопереклад як вид аудіовізуального перекладу і його становлення в Україні та світі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Я. Франка*, 2018. № 10. С. 35–38.
2. Кузенко Г. М. Кінопереклад як особливий вид художнього перекладу (на матеріалі англійської мови): *Одеський лінгвістичний вісник*: Одеса, 2017. № 9. С. 70–74.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Вища школа, 1998. 175 с.
4. Матківська Н. А. Питання методології дослідження аудіовізуального перекладу. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Я. Франка*. Дрогобич, 2015. № 3. С. 147–152.
5. Мельник А. П. Кінопереклад як особливий тип аудіовізуального перекладу в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 2014. С. 110–112.
6. Софієнко І. В. Становленні кіноперекладу в Україні. Мовні і концептуальні картини світу, 2014. Вип. 50. С. 401–405.
7. URL: <https://fakty.ua/309289-dosadnaya-oshibka-v-1-1-otreagirovali-na-skandal-s-perevodom-seriala-chernobyl>

УДК 811.161.2'42:821.161.2.09(092)

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189141>

МЕТАФОРА В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЛЮБОВІ ПРОЦЬ

Галів У. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджено метафору в мовній картині світу Л. Проць. На основі поетичної збірки «Група крові» виокремлено метафоричні структури, які є найвиразнішою ознакою ідіостилу письменниці. Проаналізовано структуру традиційних та індивідуально-авторських метафор, звернуто увагу на їх змістовий національно-культурний компонент. Доведено, що частотою функціонування позначені ускладнені структури, які побудовані завдяки розгортанню одного чи обох компонентів метафоричного образу. Виділено основні морфологічні типи метафоричних конструкцій, серед яких вагоме місце посідають іменникові, дієслівні та прикметникові. З'ясовано, що домінантою індивідуального стилю Л. Проць є метафори в їх лексичному оформленні, семантичному наповненні і граматичному вираженні. Доведено, що образно-метафоричний світ визначає творчу індивідуальність митця, виявляє специфіку поетичних органів чуття поета, його емоційний стан. Завдяки оригінальному стилю поета навіть традиційні метафори подекуди набувають індивідуального відтінку. Проте провести чітку межу між традиційними та індивідуально-авторськими метафорами неможливо, оскільки загальномовні ключові лексеми нерідко стають базою для творення індивідуальних художніх засобів, а оказіональні утворення часто невіддільні від ментальних процесів. На основі контекстуального аналізу зроблено висновок, що поезія Любові Проць, побудована на джерелах народнорозмовного світосприйняття, вражає синтезом інтелектуалізму та емоційності. Автор нетрадиційно поєднує полярні за значенням або близькі, споріднені лексеми, переосмислює загальновідомі поняття і творить власну, глибинну образотворчу систему. Цілком самобутня метафорика Любові Проць наближує читача до джерел національного світобачення, а отже, й власної етномовної ідентифікації.

Ключові слова: ідіостиль, мовна картина світу, метафора, структурні і граматичні типи метафор, метафоричні конструкції.

Haliv U. B. Metaphor in the linguistic picture of the world of Lyubov Prots. The article deals with the linguistic picture of the world of L. Prots through the lens of metaphor. On the basis of the poetic collection "Hrupa krovi", such metaphorical structures are distinguished, which are the most distinctive feature of the writer's idiosyncrasy. The structure of traditional and individually authorial metaphors is analyzed, and their meaningful national-cultural component is paid attention. It is proved that the frequency of operation denotes complicated structures that are constructed by the deployment of one or both components of a metaphorical image. The basic morphological types of metaphorical constructions are distinguished, among which are significant names, verbs and adjectives. It has been found that the dominance of L. Prots's individual style is metaphors in their lexical design, semantic filling and grammatical expression. It is proved that the figurative and metaphorical world determines the creative individuality of the artist, reveals the specificity of the poet's organs of the poet's senses, his emotional state. Thanks to the original style of the poet, even traditional metaphors take on an individual touch. However, it is not possible to draw a clear line between traditional and individual-author metaphors, as commonly used key tokens are often the basis for the creation of individual artistic means, and the occasional formations are often inseparable from the mental processes. On the basis of contextual analysis it is concluded that the Lyubov Prots's poetry built on the sources of folk-speaking worldview, is striking with the synthesis of intellectualism and emotionality. The author unconventionally combines polar in meaning or close, related tokens rethink well-known concepts and creates her own deep visual system. A completely original L. Prots's metaphor brings the reader closer to the sources of the national outlook and the reform to the own ethno-linguistic identification.

Key words: idiosyncrasy, linguistic picture of the world, metaphor, structural and grammatical types of metaphors, metaphorical constructions.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Поетичний текст здатний моделювати власний небуденний світ, де взаємодіють різні мистецькі традиції. Але поєднання класичних прийомів і новаторських течій не нівелює потреби у створенні засобів образності, серед яких вагоме місце посідає метафора. Сутність цього багатогранного явища закорінена насамперед у мовних і мисленнєвих процесах, де вона постає як засіб пізнання дійсності, лінгвоментальний, образно-естетичний феномен.

Поглибленою метафоричністю, розкутістю форми, асоціативністю мислення, схильністю до сло-

весного експерименту, контрасту відзначається ідіостиль Любові Проць. Її мовотворчість постає як «багатопланова художня система, в центрі якої – особистість письменника, власне світобачення, осмислення дійсності і відображення її у відповідній системі мовновиражальних засобів» [3, 3]. Слово мисткині, «настояне на коренях віків», не дає спіткнутися і зійти на манівці, надихає і живить, очищає і служить «лакмусовим папірцем» для рядка порожнього і лукавого» [6, 6]. З огляду на обмежену кількість фахових розвідок, присвячених мовотворчості письменниці, постає необхідність досліджен-

ня мовної картини світу цієї авторки в аспекті образності художнього тексту. Потреба в розв'язанні цієї проблеми зумовлює **актуальність теми**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У літературознавчому аспекті поетичну творчість Л. Проць досліджували І. Гнатюк, В. Базилевський, І. Набитович. У лінгвістиці творчість письменниці досі не була предметом вивчення, за винятком праці У. Галів і Т. Мельник «Національно маркована лексика як домінанта мовостилі Любові Проць (на матеріалі поетичної збірки «Полювання на світло»)» [1].

Формулювання мети і завдань статті. Мета

дослідження – проаналізувати різні структурно-граматичні та семантичні типи поетичних метафор у художньо-образному мовомисленні Л. Проць. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) виокремити й описати метафоричні конструкції в поезії Л. Проць, визначити їхнє семантичне наповнення; 2) дослідити граматичну структуру індивідуально-авторських метафор; 3) з'ясувати експресивну функцію метафор у поетичних текстах Л. Проць.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Творчу манеру Л. Проць вирізняє насиченість метафорами усіх структурних і граматичних типів, що є однією з характерних ознак авторської мовної картини світу. Метафоричні конструкції різного ступеня розгорнутості слугують для вираження яскравих психологічних характеристик, широкої гами почуттів, емоцій. «Граматична ознака метафоричних конструкцій, – вважає Л. Тиха, – це здебільшого багатокомпонентні структури, у яких поєднуються різні види метафор і за морфологічною ознакою, і за будовою» [8, 8].

Передусім звернемо увагу на *структурні особливості метафор* аналізованої збірки «Група крові». Індивідуально-авторські метафори Л. Проць з урахуванням мовознавчих напрацювань (праці Л. Тихої [8], Л. Пустовіт [7]) репрезентовані *простими, ускладненими, складними та багатокомпонентними структурами*.

До *простих метафор* (семантичне ядро їх складається з двох компонентів), для прикладу, належать *полотна тиші, світлиця світу* (іменник + іменник); *шепне барвінок, затоптє будень-батий* (дієслово + іменник); *день марний, душа гірка, голос високий* (іменник + прикметник): «*Полотна тиші згорнуть в сувої – / Громи їх завтра спустять з молотка*» (110); «*Світлиця світу пахне тайною*» (103); «*Ох, втіха моя невеличка – / Затоптє будень-батий...*»; «*Твій голос високий у пісню засилу*» (151).

Частотою функціонування позначені ускладнені структури, побудовані завдяки розгортанню одного чи обох компонентів метафоричного образу, напр.: «*Сміються літа очі карі*» (187); «*Пахучу душу приморозить м'ята*» (184); «*Тиші стерильні бинти*» (267); «*Снігів нерозкриті конверти*» (262), «*І думка струмом б'є*» (254); «*Хрестів старих похилене чоло*» (212).

Серед *складних* виділяємо метафори двох типів: «дієслівна + метафора з орудним придієслівним»: «*...Що на його зелений клекіт / Летить метеликом душа*» (117); «*Наб'є вечір зірками кишеню – /*

Йде й лузає собі: блим та блим» (130); «дієслівна + генітивна»: «*На плесі ночі місяць повний / Письмо мережить потайне*» (142); «*...Зоря сльозою капнула в озерце / Із неба запечалених очей*» (162).

Вагоме місце в поезії Л. Проць посідають *багатокомпонентні сполуки*, що складаються з:

а) кількох дієслівних метафор, поєднаних з іменниковою метафорою: «*Рве хоругви нахабний вітер сходу, / Гарцює слава на чужім коні...*» (18); «*...Сорочку вкраїнську вже так полатали, / Що хрестиком чорним душа прозира*» (63); «*Відкрило сонце брами золоті, / Небес барвінок в'ється понад нами*» (174);

б) кількох генітивних метафор, поєднаних із дієсловом: «*Та сонця сонях і пелюстку неба / Тобі ще тулить до чола Господь*» (152) або ж одна розгорнута генітивна метафора: «*А далі – як по нотах в кожній хаті, / У кожному селянському дворі... / І заключним акордом угорі – / Хлібина сонця в неба на лопаті*» (42); «*Готує вечір запашиний куліш / На зорянні пионі старих небес*» (80); «*Між пальці жита небо затекло, / Яке волошиці голубій за брата*» (291); «*Лиш сивий обрій втомлено несе / Жаринку сонця в попелі небес*» (227);

в) дієприкметникового та/чи дієприслівникового зворотів: «*Заарканені часом, за сонцем покірно бредем, / І попутні вітри підпирають утомлені плечі*» (143); «*Тремчу: а раптом гримне горілиць / Крайнебо, приголомшене громами*» (156); «*...А то судьба, кривавлячи долоні, / Ламає терен на вінок йому*» (83);

г) фразеологізмів як частини складних метафор: «*Невже, невже, щоб бачити, то тра, / Аби громи щомиті в душу били?..*» (156); «*Той рай давно заріс по вуха*» (163); «*Вже день поменшав на пташиний скік*» (333); «*Реготом заходиться лопух*» (64); «*У ріг баранячий скрутили / Надії на близьке тепло...*» (14).

Як бачимо, метафори різних структурних типів містять глибоку національну символіку і наближують читача до джерел національного світобачення.

Яскраво виражена асоціативність мислення поетки найбільш виразно проявляється у вживанні абстрактної лексики, яка становить ядро генітивних метафоричних конструкцій. Частотою вживання вирізняються, зокрема, метафори з ключовими словами на позначення:

а) **людських відчуттів, емоцій** (глек самоти, спомину плече, крапля жалю, ціпи суєти, серця мед, вулкани емоцій, землетруси думок): «*Об камінь тріснем глеком самоти*» (297); «*Ще тепле спомину плече, / Давніш підпалене жагою*» (313); «*І настало довге-довге свято, / Будень серця мед святковий пив*» (168); «*Так живеш – землетруси думок / І вулкани великих емоцій*» (102). Безмежжя людських відчуттів, які творять своєрідний умовний простір, закладене в метафорі «сніги печалі»: «*Нетанучі сніги печалі / Примерзли боєм до душі*» (229);

б) **просторових понять** (неба ковток, небес барвінок, дзвоник небес, макітерка долини, пелюшки лагідних небес, рукавичка поля, поля безмежна душа, зелений ситець луку): «*Неба ковток тепер хіба вимрію – Хоч на одну якусь трепетну мить*» (203);

«Обледенілим дзвоником небес / Різдво оповістить о з'яву Бога»; «В макітерці долини – ні гу-гу: / Там сіє мак мелодія наївна» (220); «І печалиться поля безмежна душа» (348).

Варто зазначити, що такі об'єкти геопростору, як небо, ліс, ріка та ін., належать до семантичних універсалій. Ці номени неодноразово були предметом досліджень таких мовознавців, як Л. Пустовіт, Г. Сюта, В. Жайворонок, Н. Сидяченко, Л. Прокопович та ін. Проте авторська інтерпретація цих понять пропонує, крім національно-самобутніх рис, нові контекстуальні смисли;

в) природних явищ, стихій (роменів золоті віночки, личко сунічки, ниточка весняних журавлів, скрипка вітру, громів гармати, аркан вітрів): «У скрипці вітру шум зелений вмовк» (222); «Аркан вітрів свистів всю ніч над ними» (312); «Засинаю під вітру сюїти / Біля ватри осінніх дерев» (321); «Знов роменів золоті віночки / І лоскочуть теплі спориші» (168);

г) темпоральних понять (карамелька дня, провалля ночі, плесо ночі, глечик дня, букети напахчених днів, папірчик дня, ополонка ночі, чорнозем ночі, аркушик дня, краєчок дня): «Прозору карамельку дня / Долиже скраю неба місяць» (144); «Папірчик дня біліє, не прим'ятий» (246); «Щоб золотою крапелькою вірша / Зостатися на аркушику дня» (259); «Печем картоплю на краєчку дня» (292); «З ополонки ночі виринає / І радіти. Господи, живий!» (233); «Чорнозем ночі. Ниви незорі...» (237).

Позитивнооцінної семантики у складі генітивної метафори набуває також часоназва дитинство: «О дитинства казка коротенька, / Що зросла на хлібі таємниці!» (168). Наведені поетичні рядки тут набувають змістової конкретизації завдяки ускладненню ключового слова епітетними характеристиками. Темпорально маркованими є гіпоніми зима, весна, літо, осінь, які займають важливу нішу в мовній картині світу поетки: «Сміються літа очі карі» (187); «І ти біжиш по струнах літа / Ну зовсім-зовсім, як колись» (190); «І котиться яблуко літа» (303);

г) фізіологічних станів, розумових процесів (левади снів, думок погаслих попіл, кишеньки пам'яті, хліб таємниці): «Та на левадах снів біліє шлях, / Що заведе на теплі оксамити» (220); «В кишеньки пам'яті набилось / Ох, стільки мерви – днів пустих» (66).

Варто зауважити, що серед генітивних конструкцій в поодиноких випадках натрапляємо на метафори, у яких один із компонентів виражений орудним відмінком: «І ця печаль, народжена опісля, – Метеликом – на квіточці свічі...» (90).

За морфологічною ознакою у мовній канві поезій Любові Проць присутню роль відіграють **іменникові, прикметникові та дієслівні метафори**.

Іменникові метафори. Традиційна поетична семантика часто розвивається в новій сполучуваності входженням типових слів-образів у нові контексти: «Зійшла у тьму не мимохтів – / Щоб розцвісти в долонях ночі» (49); «Уста легенд затерпи гіркого, / Стежки казок забігли в нікуди» (14); «Вже вичерпаний день до споду. / Ковзне розмай за край душі» (39).

Іменникові метафори Л. Проць часом репрезентовані моделлю з метафоричним іменником-прикладкою, в основі якої лежить порівняльний зміст: «Минуле смуток-їжаком / Під саме серце підкотилось» (56).

Дібраний фактичний матеріал засвідчує, що кожен метафоричний іменник вирізняється конкретним значенням і водночас семантичною неоднорідністю. Образно-поетична модель метафор цього типу часто закорінена на народнопісенній традиції.

Прикметникові метафори. Найчастіше у віршах Л. Проць метафоричний прикметник стоїть у препозиції, рідше – в постпозиції, а іноді має дистантне розташування, напр.: рідні полини, сьоме небо і небо сьоме, тополі тонкоброві, праведна кров, душа не розкльована, серце босе, хрестик чорний, бідолашна душа, душа смирenna, дні... куці і малі, сумні багата, бунтівливі грози, сива душа, поранена душа, сивий обрій, тиша золота, сонях лапаний («Бідолашна душа так не може – Давній спогад їй путь перебіг...» (209); «Цілує душу тиша золота» (278); «І, певно, не на небі сьомім / Їх душі – в ці трикляті дні» (53)). У поодиноких випадках прикметникова метафора виражена формою орудного відмінка: «...чвари чорним тробом в крові України» (44); «Лий сонце золотим горішком / Щемить в ліщини на гіллі» (288).

Неординарним явищем у поезії авторки є **подвійна прикметникова метафора** каре око мокрого каштана, де кожен із прикметників характеризує певний іменник генітивної метафори «око каштана». Однострофний міні-дискурс, до складу якого входить ця конструкція, творить своєрідний настрій суму, туги, ностальгії: «Тебе нема – нема тебе ще й досі, / І знов безсоння з вечора до рана, / І карим оком мокрого каштана / Всю ніч мене голубитиме осінь» (318).

Стилістично маркованими, що вирізняють індивідуальну манеру письма поетки і закріплені на національних традиціях, є прикметникові метафори хаці сріберні (298), черлені доці (299). Проте слід зазначити, що перша метафора має відтінок оксюмору: «У хацах сріберних сплелись / Слова смішні й наївні» (298).

Дієслівні метафори. Високою частотністю в поезії Л. Проць позначені дієслівні метафоричні конструкції, які завдяки небуденному авторському мисленню та світосприйманню творять мовноестетичні знаки національної культури. Дієслівні лексеми – це номінативні одиниці, у значенні яких фіксуються та закріплюються категорійні ознаки дії, стану, відношення [4, 171]. Метафори цього типу творять відповідний емоційно-експресивний тон, позначають динаміку зображуваного. Завдяки означі динамізму дієслівна метафора здатна поєднувати зорово-споглядальні і чуттєво-дотикові аспекти [4, 172]. Та найбільше вона пов'язана із загальним значенням руху або конкретної фізичної дії.

У поетичних текстах Любові Проць найпродуктивнішими є **дієслівні метафори**, що позначають: а) переміщення у просторі, рух; б) фізичну дію; в) психологічний стан; г) мовленнєвий акт.

Так, у метафоричних сполученнях на позначення **руху** ключовими виступають нейтральні дієслова йти, ходити, бігти, танцювати тощо і стилістично

забарвлені на кшталт *придибати, посунути*. Порівняймо: «*Іде криниця, вкрита клаптем неба*» (9); «*Іде село до церкви на Покрову*» (259); «*І дим у небо ходить гостювати*» (259); «*Іде бездоріжжям пісня*» (27); «*Не ходить пісня берегом високим*» (164); «*Біг напередім дзвін: куди?!*» (13); «*І танцюють малви на городі, / І про сон забула сон-трава...*» (161); «*За мамою по теплому сліду / Біжать гуртом веселі чорнобривці*» (184) і «*На аромат гіркої кави / придибав спомин, теж гіркий*» (330); «*А дим посухує полем навмання*» (292).

Іноді в одній поетичній строфі можуть поєднуватися дієслівні метафори руху і мовлення, як-от: «*Ідуть сніги з ясним привітом – Вітають небо, світ, мене...*» (354).

Фізична дія. Великий лексичний потенціал демонструють метафори на позначення фізичної дії: «*Цідує душу тиша золота*» (278); «*...Снігів нерозкриті конверти / Лоскочуть вогнем таємниць*» (262); «*Громниця грім трима в обіймах*» (239); «*Віночок сонця виплів небокрай*» (246); «*Визбирує осінь по гніздах пташок*» (340); «*Лиш сивий обрій втомлено несе / Жаринку сонця в попелі небес*» (277); «*На жовткові місяця замість / Ніч солодку і гріховну казку*» (283); «*В полях, де вітер небо дивав, / Уже ні стебельця зела...*» (221); «*Розкотила рукава робота...*» (161).

Етнокультурне сприйняття дійсності часто породжує несподівані асоціації, закорінені на національних традиціях: «*...Сорочку вкраїнську вже так полатали, / Що хрестиком чорним душа прозира*» (63); «*Між пальці жита небо затекло, / Яке волошці голубій за брата*» (291); «*У мисці сну підходить тісто / Найпотайніших забаганок*» (215); «*А люди солі на рану / висиплять з добру фіру*» (194); «*Дочекалась черешня шпаків. / Тріумфує душа десть насподі. / Наші кури вже сотню «шляків» / Розгребли на сусідськім городі*» (165). Як бачимо, наведені метафори виступають своєрідними «світоглядними матрицями», виразниками галицького менталітету.

Психологічний стан. Естетику художнього слова виразно репрезентують метафори на позначення психологічного стану: «*Ще марить листопад зеленим*» (343); «*Поволі соловіють клени – / П'ють нерозбавлену печаль*» (343); «*Пізня осінь. Думки пересніди*» (334); «*Чим далі у літа – тим туга вища. / Уже*

душа під нею присіда» (20); «*І гнотик віри догоря, / І терпне в чеканні мить... / Лиш віще слово Кобзаря / Зорею в мороці горить*» (64). Часом стрижневими одиницями у дієслівних метафорах є слова на означення реалій соціальної сфери людської діяльності: «*Вони й тепер перед очима – / Комуна, розстріли, «дайош!»... / І липли злидні невимолимо / До рваних, стоптаних калош*» (70).

У цьому контексті погоджуємося з думкою Л. Марчук про те, що «переносність значення дієслова сприймається тільки на рівні його сполучуваності з іменником» [4, 172].

Мовленнєвий акт. Багатством семантичних відтінків позначені метафоричні сполуки, побудовані на **звукових асоціаціях**. Наприклад, для створення пейзажних полотен автор використовує дієслова *видзвонює, хрумкає, хрипне, транскрибує, грає* тощо: «*Де хрумкає горішком сонця / Старий і згорблений мороз*» (349); «*Видзвонює ніч калиткою*» (245); «*Що хрипне голос листу золотого*» (348); «*Чути, як дощ транскрибує невміло / Сонет про розлуку. Осінь*» (315); «*Грім у небі чортихнеться стиха*» (42); «*Десть тут кашляли грімко гармати, / Десть там спис в полинах пломенів...*» (58).

Внутрішній стан ліричного героя вдало передають дієслова *заграв і сумувала*, які, поєднуючись з іменниками абстрактного чи конкретного предметного значення, творять чуттєву мистецьку картину: «*Тихо спомин заграв на сопілці*» (324); «*Смерекова скрипка сумувала, / В спомин, мов у купіль, прилягла*» (24).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, метафоричність є невід'ємним складником ідіостилю Любові Проць. Семантична місткість метафор письменниці забезпечує виразність та інформативність поетичного тексту, а їхня структура дає матеріал для вивчення специфіки еволюції функціонування цих одиниць як художнього засобу стилістичного збагачення мови поезії. Як бачимо, визначальні для мовотворчості Л. Проць метафоричні образи хоч і побудовані на основі традиційного словника поезії, проте є оновленими власне авторськими художніми асоціаціями. Вважаємо, що проаналізований матеріал може бути використаний при укладанні авторського словника письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів У., Мельник Т. Національно маркована лексика як домінанта мовостилі Любові Проць (на матеріалі поетичної збірки «Полювання на світло»). *Проблеми гуманітарних наук* : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. Вип. 42. С. 18–26.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнопольтури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
3. Козловська Л. С. Мовотворчість М. Стельмаха в контексті української народної пісенності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1994. 20 с.
4. Марчук Л. М. Дієслівна метафора як ядро концепту «місто» в антології «Дванадцятка». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 37. С. 171–175.
5. Набитович І. Дублянська володарка сріберних ключів поезії. *Дзвін*. 2013. № 1. С. 134–137.
6. Проць Л. Про себе. Група крові. Дрогобич : Коло, 2009. С. 4–6.
7. Пустовіт Л. Словник української поезії другої половини ХХ століття: семантико-функціональний аспект : монографія. Київ : УНВЦ «Рідна мова», 2009. 243 с.
8. Тиха Л. Ю. Метафора в поетичному дискурсі І. Драча : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2007. С. 176–222.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проць Л. Група крові. Дрогобич : Коло, 2009. 366 с.

УДК 811.112.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189143>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА ОСНОВІ ТВОРУ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»)

Гармаш Т. А.

Національний авіаційний університет

Пропоновану розвідку присвячено проблемі діалектного мовлення, зокрема дослідженню стилістично маркованої лексики у творі сучасної української письменниці Марії Матіос «Солодка Даруся» та аналізу способів її відтворення в німецькомовному перекладі. З'ясовано, що діалектизми як характерні для територіальних діалектів мовні засоби, які відображають національний колорит та територіальну належність героїв і є індикаторами їхнього етнокультурного рівня, становлять труднощі при перекладі (через відмінності в емоційних ефектах, які вони справляють на реципієнта, та внаслідок відсутності реалій і відповідників у цільовій мові), тому зумовлюють застосування трансформаційних прийомів перекладу. Серед перекладацьких труднощів щодо відтворення діалектизмів виокремлюють: 1) відсутність у мові перекладу аналогічних мовних одиниць; 2) необхідність відтворення історичного і національного колориту діалектного мовлення, не прийнятого в межах перекладного тексту. Зауважено, що при перекладі художнього твору, який насичений етнокультурною інформацією, перед перекладачем постає неминучий вибір: відтворити специфіку, національний колорит (з урахуванням того, що існує загроза перевантажити реципієнта цільової мови та викликати багато плутанини) чи опустити насичену прихованою конотацією національно марковану лексику (це спричинить втрату стилю твору вихідної мови та призведе до одомашнення результатів перекладу).

Наведено приклади застосування деяких перекладацьких стратегій, якими послуговується перекладач К. Дате, відтворюючи діалектизми в німецькому перекладі для забезпечення адекватного розуміння реципієнтом мовних аномалій в аналізованому творі. Простежено, що найчастіше відтворення діалектизмів відбувається за допомогою еквівалента. Водночас помічено часткову або повну нейтралізацію стилістично маркованої лексики в перекладі.

Ключові слова: діалект, діалектизм, аномалія, переклад, перекладацька стратегія, безеквівалентна лексика.

Harmash T. A. The peculiarities of the translation of dialectisms into German (based on the work by Maria Matios "Sweet Darusya"). The proposed research is devoted to the problem of dialectal speech, as a stylistically marked vocabulary in the work by the contemporary Ukrainian writer Maria Matios "Sweet Darusya. A Tale of Two Villages" and an analysis of its reproduction ways in German translation. Dialecticisms are linguistic means that are typical for territorial dialects, which reflects national colouring and territorial identity of heroes and are indicators of their ethno-cultural level. These lexical units are difficult to translate (due to differences in emotional effects they make on the recipient and due to the lack of nationally biased units and equivalents in the target language) and lead to the use of transformational translation techniques. The translation difficulties of dialectisms translation are the following: 1) the lack of similar language units in the target language; 2) cultural specificity of dialectal speech, when there is a need to reproduce historical and national colouring of dialectal speech, unaccepted within the translated text. While translating a literary work full of ethno-cultural information, a translator will inevitably be faced with a choice: to reproduce specifics and national colouring (taken into account the fact that there is a danger to overload the recipient of the target language and to cause a lot of misunderstandings); or to omit hidden connotation of nationally-marked vocabulary, which in itself would lead to the loss of the style of the source language and to the domestication of the translation.

The examples of the use of certain translation strategies, which are used by K. Date, are given to ensure understanding the language anomalies in the analysed work by a recipient. It has been found out that the most frequent reproduction of dialectisms occurs by means of an equivalent. At the same time partial or complete neutralization of stylistically-marked vocabulary in translation is observed.

Key words: dialect, dialectism, anomaly, translation, translation strategy, non-equivalent vocabulary.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Відтворення національної своєрідності першотвору є однією із центральних проблем у перекладознавстві. Переклад, як слушно зауважує Д. Дроздовський, завжди виконував дві найважливіші функції: долучення світової культури до національної та утвердження стильово-стилістичної потуги власної мови [2]. Одностайні із цією позицією і Р. Зорівчак, М. Москаленко, М. Стріха та ін., у студіях яких окреслено значущість перекладу для

становлення і розвитку культурного різноманіття, національної традиції. Водночас треба зауважити, що, попри немалу кількість праць, у яких порушено проблеми перекладу з актуалізацією національної ідентичності, відчутним є недостатня репрезентованість української культури іншими мовами світу.

Діалектизми як одиниці безеквівалентної лексики в прозових творах здатні спричинити значні труднощі під час перекладу. Складність полягає в тому, що для їх перекладу не існує відповідників, які б разом

з передачею специфічної інформації відображали національний колорит, мали б ті самі конотації емоційного, смислового та стилістичного характеру, що супроводжують діалектизми в оригінальному тексті. Тому відтворення діалектного мовлення вимагає від перекладача професійної та творчої майстерності, адже існує загроза, що в результаті твір перекладу ряснітиме мовними покручами та незрозумілими конотаціями [9, 84].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему перекладів творів сучасних українських письменників іноземними мовами неодноразово порушували вітчизняні науковці, зокрема О. Братчук, О. Веснянка, Д. Дроздовський, А. Івченко та ін. Деякі аспекти відтворення діалектних одиниць мовою перекладу подано у працях С. Влахова та С. Флорина, А. Федорова, Р. Зорівчак та ін.; окремі приклади інтерпретації діалектизмів цільовою мовою наведено у студіях О. Матвійшин [5], І. Струк [9] (тут основну увагу приділено особливостям перекладу цих одиниць на лексичному рівні). Наукові розвідки О. Ковтун присвячені аналізу діалектної лексики та визначенню специфіки її відтворення в англомовних перекладах сучасної української прози [3].

Використання галицько-буковинського говору в контексті мови героїв М. Матіос не стало предметом дослідження науковців у галузі німецького перекладу. Поза увагою дослідників лишилися питання, пов'язані з труднощами адекватної інтерпретації та пошуку вдалих відповідників зниженої стилістично маркованої лексики при перекладі з української мови німецькою, збереження настрою художнього твору та його національного колориту. Тому актуальність роботи вбачаємо в дослідженні збагаченої діалектизмами мови М. Матіос як стилетворчого засобу в німецькомовних перекладах.

Формулювання мети і завдань статті. Об'єктом наукової розвідки є проза М. Матіос в німецькомовному перекладі; предметом аналізу – діалектичні одиниці оригінальних і перекладних текстів. Мета статті полягає у виявленні особливостей відтворення галицько-буковинських діалектизмів в німецькомовному перекладі твору.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній мовознавчій науці розглядають поняття діалекту як частини мови, яка підпорядковується літературній мові та обмежується територіально та функціонально. Територіальні координати всередині діалекту дають підстави для виділення окремих територіальних розбіжностей всередині єдиної системи, які пов'язані з розбіжностями між окремими говорами. Притаманні лише цим розбіжностям певні особливості щодо загальних рис і визначають діалект як особливу систему.

Уважаємо за необхідне окреслити предметну царину корелятивних понять нашої розвідки: діалект та діалектизми. Для розуміння такого явища, як діалект, пропонуємо розглянути соціолінгвістичні розвідки науковців. Так, П. Траджилл визначає діалект як «різновид мови, який відрізняється від інших варіантів своїми граматичними, фонетичними та лексичними рисами; співвідноситься з певною територією, соціальним класом чи групою» [12, 23].

Схоже трактування подано у «Словнику американської спадщини англійської мови»: «Територіальний та соціальний діалекти – це різновиди національної мови, які визначаються на різних рівнях мовної структури – фонетичному, граматичному і лексичному» [11]. Суголосна думка притаманна вітчизняному вченому О. Пономаріву, який визначає поняття «діалектизми» так: «це характерні для територіальних діалектів мовні особливості, що кваліфікуються як відхилення від літературної норми та виділяються на всіх рівнях мови – акцентуаційному, фонетичному, словотвірному, фразеологічному, лексичному та граматичному» [8, 108].

Відтворення діалектизмів створює певні труднощі при перекладі художнього тексту, особливо якщо це стосується діалекту, який не має відповідника в мові перекладу [9, 85]. Перекладаючи текст того чи того художнього твору, зміст якого наповнений етнокультурною інформацією, фахівець змушений буде вибирати між відтворенням специфіки, національного колориту (з урахуванням того, що існує небезпека перевантажити реципієнта цільової мови та викликати багато непорозумінь) чи опусканням насиченої, прихованої конотацією національно маркованої лексики, що відповідно спричинить втрату стилю твору вихідної мови та одомашнення результатів перекладу. Лише інколи вдається поєднати два фактично протилежні завдання (наприклад, застосування комбінованої реномінації) [9, 86].

Роман М. Матіос «Солодка Даруся» – це яскравий приклад насиченості етнокультурною інформацією. Його називають українською історією 30-х–70-х років XX століття в її буковинському й галицькому ареалах [4, 99]. І в цьому випадку потрібно зважати як на «територіальний аспект, адже це близькість до Польщі, Угорщини, Румунії, а значить і вплив населення цих країн на етнокультурному рівні, так й історичний аспект, тому що в період зображення цих земель у романі М. Матіос вони були у складі Радянського Союзу» [10, 576]. Як слушно зазначає Ж. Колоїз, письменниці вдалося майстерно поєднати два пласти оповіді – літературний і діалектний, позначені елементами кінематографічності й драматургійності [4, 100].

Дмитро Павличко, для якого ставлення до національної культури та рідної мови завжди було найвищим критерієм моральності, відзначив: «Такого стефанівського лаконізму, лексичного багатства, взятого з гуцульського діалекту села Розтоки, де виросла Марія Матіос, у нашій прозі ще не було. А як було, то хіба лиш під пером покутських класиків, але й там літературна мова й діалект не були так органічно поєднані, як це бачимо у «Солодкій Дарусі» [7, 6].

Однак з точки зору перекладацького аналізу ці мовні покручі можуть спричинити неабиякі труднощі на рівні сприйняття тексту (йдеться про рівень мовної та стилістичної компетенції перекладача), не кажучи вже про його культурну компетенцію. Серед перекладацьких труднощів щодо відтворення діалекту варто виділити такі: 1) відсутність у мові перекладу аналогічних мовних одиниць; слушною, із цього приводу є думка російського науковця

В. Виноградова, який зазначав, що «лексика конкретної мови в діалектному плані зонально маркована лише в ареалі поширеності цієї мови і не може мати еквівалентів з відповідним маркуванням в іншій мові» [1, 183], відповідно дуже важко відшукати еквівалент діалекту мови оригіналу зі схожим значенням і формою в мові перекладу; 2) необхідність відтворення історичного і національного колориту діалектного мовлення, не прийнятого в межах перекладного тексту.

Труднощі перекладу аномалій діалектного мовлення науковці пропонують долати за допомогою різноманітних стратегій перекладу. Роман «Солодка Даруся. Драма на три життя» був перекладений німецькою мовою Клаудією Дате, яка вивчала російську та польську мову в Лейпцизькому та Краківському університетах. Пізніше, працюючи в Україні лекторкою Німецької служби академічних обмінів, вона опанувала українську мову та почала власну перекладацьку діяльність. В доробку К. Дате також є переклади німецькою мовою творів Сергія Жадана, Олександра Ірванця, Тані Малирчук, Софії Андрухович та ін. [10].

Стосовно мови аналізованого твору, то дослідники зазначають, що вона належить до південно-західної діалектної групи, а саме до галицько-буковинської групи говорів [4; 7; 10]. Твір рясніє покутсько-буковинськими, або надпрутськими, говірками (діалектизмами), що поширені на Покутті і Північній Буковині, які й стали основою для лексичної тканини твору. Введена М. Матіос у канву художнього тексту діалектна лексика, відображаючи буковинський колорит, водночас виконує й пізнавальну функцію, адже знайомить читача з предметами побуту, господарювання, виробничої діяльності, рослинним і тваринним світом, звичаями та традиціями зазначеного регіону. Ж. Колоїз, досліджуючи діалектизми, засвідчені в романі М. Матіос «Солодка Даруся», виокремлює фонетичні, лексичні, семантичні, фразеологічні та граматичні їх різновиди, систематизуючи діалектну лексику з урахуванням структурних, семантичних, функціонально-стилістичних, а подекуди й генетичних особливостей [4]. Діалектні слова надають мовленню колориту, формують мовленнєву характеристику літературних персонажів. У художньому творі вони різко контрастують із літературно-нормативною організацією тексту, а отже, вочевидь, стають значною мірою промовистими і значущими. Необхідність точного та переконливого відтворення діалектизмів у перекладі набуває великого значення. Прикра необхідність зі словами, що мають діалектну окресленість, може призвести до спотворення змісту перекладу, а отже, до формування неправильного уявлення про українську культуру у світі [3, 183].

Труднощі перекладу аномалій діалектного мовлення науковці пропонують долати за допомогою різноманітних стратегій перекладу. Відтворення покутсько-буковинського діалекту в перекладі передбачає глибоке проникнення в картину народу-носія мови-джерела й особливий творчий підхід у кожному індивідуальному випадку.

На основі згаданого дослідження спробуємо дати аналіз доречності використаних К. Дате пере-

кладацьких стратегій при відтворенні описаних діалектизмів в німецькому перекладі. Розглянемо деякі діалектизми з тексту оригіналу та проаналізуємо їх переклад: *Я свої як не пильнувала, а таки якась бола їх скосила* (1, 10) – *Was hab ich meine gehegt und gepflegt, aber sie sind trotzdem eingegangen* (2, 4). Виділені в українському реченні слова є діалектними, де *бола* означає «хвороба». На противагу цьому дієслово *“eingehen”* є стилістично нейтральним, що і зумовило втрату національного колориту, переданого змістом оригінального речення.

Інший приклад: *Васюта чомусь не носить свого онука в садок у одних штаних, а лиш загортає в коцик, а вже тоді бере на руки та й колише крізь село* (1, 11) – *Wasjuta trug ihren Enkel schließlich auch nicht bloß in Unterhosen zum Kindergarten, sondern wickelte ihn erst in eine Decke, nahm ihn dann auf und schuckelte ihn durchs Dorf* (2, 6). Діалектизм *коцик* на позначення в українській мові «покривала» перекладено стилістично нейтральним німецьким еквівалентом.

У наступному прикладі перекладачка вдало, на нашу думку, використала стратегію експлікації, яка, за В. Комісаровим, передбачає заміну лексичної одиниці мови оригіналу словосполученням, що експлікує її значення, тобто дає більш-менш повне пояснення мовою перекладу [цит. за 9]. Ось речення оригіналу і його німецький переклад: *Все рідше можна було почути троїсту музику, а густіше таки трембіту, але Іванові дрімби користувались попитом* (1, 36) – *Immer seltener hörte man die Trios mit Geige, Zymbal und Trommel, häufiger noch die Trembita, aber Iwans Maultrommeln waren gefragt* (2, 39). *Троїстї музики* – це ансамбль, що складається з трьох виконавців. У класичному вигляді це – скрипаль, цимбаліст та бубніст. Проте для розуміння цього поняття іншомовним читачем справді необхідне пояснення. З урахуванням того, що конкретна мовна категорія не здатна викликати в читача передбачені автором асоціації, перекладачка вдається до стратегії експлікації.

Подекуди в оригінальному творі витлумачення лексичних діалектизмів подається безпосередньо в контексті, як-от: *Славко привів Дарусю до сільської теплички. Невелике, майже кругле озерце із жменею фонтанчиків, що не втомлювалися бити з-під землі, ховалося за чаотоком прибережних облетілих верб* (1, 43). Проте в перекладі бачимо заміну діалектизму *тепличка* описовим словосполученням, взятим із пояснення автором цього слова в оригінальному тексті: *Slawko ging mit Darina zu dem kleinen warmen Teich, wo es ein paar Quellen gab, die nimmermüde aus der Erde schossen, er lag hinter einem Pfahlzaun aus entlaubten Uferweiden* (2, 43); *Ta й по правді сказати, сільські молодіці, ті, що були справді гонорові, чи такими себе вважали, гидували неклейдоватим, нехаранутним чоловіком, що людською мовою означало не дуже спритним, невдачливим, неfortunним* (1, 43). При перекладі цього речення була використана стратегія нейтралізації, яка застосовується для заміщення неважливих або незрозумілих для читача мовних одиниць мови оригіналу на нейтральні або розмовні еквіваленти

мови перекладу: *Die jungen Dorfweiber, die ehrbar waren oder sich dafür hielten, ekelten sich vor diesem ungeschlachten, ungepflegten Mann, der als nicht sehr geistreich, glücklos und tollpatschig galt* (2, 38). Перекладачка знайшла у мові перекладу еквіваленти до діалектизмів *неклеїдовитий, нехрпанутний*, дібравши синоніми до тих слів, якими в мові оригіналу роз'яснено суть цих діалектизмів. У перекладі віднайдені еквіваленти доповнили значення дібраних відповідників, таким чином знівелювавши національне забарвлення цих слів у першотворі.

В іншому випадку в межах контексту авторське витлумачення лексичних діалектизмів вводиться в парадигматичні синонімічні відношення зі словом літературного вжитку: *Не раз і діти падали сторч головою, задивившись на шумливу воду, і худоба йшла на той світ із дамби, і не одного контрабандиста, або, як кажуть по-тутешньому – шварцівника, з того боку пристрелили отам, унизу* (1, 100). Відтворюючи діалектизм *шварцівник*, що походить від німецького *schwarz*, перекладачка дібрала вдалиий, на нашу думку, відповідник *Schwarzgänger*, який належить до жаргонізмів німецької мови та означає людину, що перетинає кордон без документів [13]: *Mehr als einmal waren Kinder kopfüber nach unten gestürzt, als sie in das rauschende Wasser geblickt hatten. Auch Vieh hatte vom Deich aus den Weg ins Jenseits angetreten, und mehr als einen Schmuggler oder, wie die Leute hier sagten: „Schwarzgänger“ hatten die Grenzer, die Gräniceri, da unten von der anderen Seite aus erschossen* (2, 121). Таким чином, колорит оригіналу в перекладі загально збережено, проте відчувається послаблення емоційного навантаження.

Використання стратегії компенсації фіксуємо в таких прикладах: *Але Іван струсив порохи, розгладив маглівницею складки та й почав збирати Дарусю* (1, 57) – *Iwan klopfte den Staub ab, plättete die Falten und machte Darina zurecht* (1, 60). *Маглівниця* – прилад для качання білизни. У цьому випадку перекладачка намагалась компенсувати упущення реалії тим, що вжила діалектне дієслово *plätten* (*platt, glatt machen*) [13].

Доречно використано також стратегію лексикалізації, яка передбачає переклад діалекту оригінального твору регіональним діалектом, розмовною одиницею або зменшено-пестливою лексикою мови перекладу. За приклад слугуватимуть такі речення: *Я вам скажу, Васюто, так мене серце тоді заболіло, що вже й сваритися із своїм Славком передумала, а він усе ж не каліка... шляк би го був трафив ще в моїй утробі, як мені дні коротає тою горілкою, згорів би був, дай Боже...* (1, 10) – *Das tut einem in der Seele weh, Wasjuta, das kann ich Euch sagen, da hab ich gleich aufgehört, zu zanken mit meinem Slawko, der ist ja wenigstens nicht behindert ... hätte ihn doch der Schlag getroffen* in meinem Bauch, wie der mir die Tage verhunzt mit seinem Selbstgebrannten (2, 12); – *Дурна!!! Дурна, а цюці не хочеш? На тобі цюцю! На цюцю! — і кинув жменю барбарисок під самі хатні двері* (1, 11) – *„Eh, dumme Darina du, willst du ein Gutzi? Hier! Hier hast du ein Gutzi! Hier!“*, und

warf ihr eine Handvoll Fruchtzuckerl vor die Haustür (2, 8); перекладачка намагалась зберегти конотативне значення, вживаючи діалектне слово, яке поширене в Баварії та в Австрії (*Gutzi – das Bonbon*); *Для Дарусі це страшніше, ніж напади болю. Хай дурна її довбня болить, розколюється, але мову не вертає нізащо* (1, 20) – *Das wäre für Darina schlimmer als alle Schmerzattacken. Sollte ihr blöder Bolzen doch schmerzen und zerspringen, aber die Sprache würde er auf keinen Fall zurückbringen* (2, 24); *довбнею* в переносному значенні називають голову, надаючи цьому слову згрубілого значення; при перекладі вдало, на нашу думку, підібрано іменник *Bolzen* (*гвинт*), який у німецькому сленговому мовленні використовується у значенні «дурень, ідіот» [13].

У перекладі наступного речення фіксуємо застосування перекладачкою способу уподібнення, який полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови оригіналу, але аналогом мови перекладу: *Тато взяв тоді свого бука, припратаного на всяк випадок у хорамах, і дав Дарусі такого шміру по сраці, що вона півдня відсиджувалася у барабулинні поза стайнею* (1, 20) – *Da hatte der Vater seinen Buchenknüppel genommen, der für den Fall der Fälle im Vorhaus hing, und Darina so verwamst, dass sie den halben Tag im Erdäpfelacker hinter dem Pferdestall absaß* (2, 23). У цьому випадку забезпечено розуміння тексту реципієнтом, але, на жаль, втрачено етнокультурну специфіку оригінального твору.

Висновки та перспективи подальших пошуків у цьому напрямі. Роман М. Матіос «Солодка Даруся» – це влучний взірєць твору, що насичений етнокультурною інформацією. У романі авторка описує життя людей 30-х-70-х років минулого століття на Буковині та Галичині – території, яка межує з Польщею, Угорщиною, Румунією, а отже, вплив культури, побуту, традицій цих країн на етнокультуру української нації безсумнівний, що і відобразилося на лексиці цієї території. З урахуванням цього перед перекладачем постає проблема передати мовою перекладу, з одного боку, цю сконденсованість культур, а з іншого – унікальність, неповторність, неординарність кожної з них, і передусім української, не спотворюючи при цьому зміст оригінального твору. Відсутність у німецькій мові та культурі певних, описаних автором реалій, фактів унеможливорює повністю, зі збереженням ідеї первинного задуму передати німецькомовному читачеві закладений у творі настрій. Тому засоби передачі в цьому випадку були певною мірою обмежені: переклад діалектної лексики здебільшого відбувався за рахунок добору еквівалентів. Позаяк ці еквіваленти замінювали літературні відповідники діалектизмів, вони були стилістично нейтральними. Частина діалектних слів відтворено описовим способом.

Оскільки специфіка діалектної мови характеризується високим ступенем складності перекладу, відсутністю словникових відповідників в цільовій мові, перспективним стане дослідження інших етноспецифічних одиниць прози М. Матіос та способів їх перекладу цільовою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : РАО, 2001. 224 с.
2. Дроздовський Д. Переклад у ХХІ столітті: місія нездійсненна? *ЛітАкцент* : веб-сайт. URL: www.litakcent.com. (дата звернення 10.11.19)
3. Ковтун О. В. Діалектна лексика у сучасній українській прозі в аспекті перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. № 28. С. 184–188.
4. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся». *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 98–117.
5. Матвіїшин О. М. Діалектизми Василя Стефаника крізь призму перекладу німецькою мовою. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2019. Вип. 175. С. 714–718.
6. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.
7. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглядати. *Літературна Україна*. 2005. № 2. С. 6.
8. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ : Знання, 1993. 248 с.
9. Струк І. В. Стратегії відтворення аномалій діалектного мовлення в перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їхніх перекладів українською та російською мовами). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2014. № 30. С. 83–97.
10. Уманець Р. С. Перекладацькі рішення при відтворенні реалій у художньому перекладі німецькою мовою (на матеріалі перекладу роману Марії Матіос «Солодка Даруся»). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 51. С. 576–583.
11. American Heritage Dictionary of the English Language : веб-сайт. URL: <http://www.learndictionary.com>
12. Trudgill P. Sociolinguistics : An Introduction to Language and Society. London : Penguin, 2000. 240 p.
13. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. URL: <https://umgangssprache.de.deacademic.com>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Марія Матіос. Солодка Даруся: драма на три життя. Львів : Піраміда, 2004. 174 с.
2. Matios, Maria. Darina, die Süße: Roman (German Edition). Haymon Verlag. Kindle Edition.

ДИФТОНГИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІАХРОНІЧНОЇ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКИ

Глуценко О. В.

Одеський національний морський університет

У сучасній лінгвістиці особливої уваги набуває нова транздисциплінарна методологія – синергетика, основне завдання якої полягає в охопленні й осмисленні становлення мови як складної відкритої інформаційної системи, що постійно розвивається, але кожний компонент якої зберігає інформацію про свої минулі стани, а сукупність знань минулого і сучасного уможливорює виявлення перспективи розвитку системи в майбутньому. У статті зроблено спробу розглянути природу системи дифтонгів в німецькій мові у методологічно новому ракурсі – діахронічної лінгвосинергетики. Залучення діахронічної лінгвосинергетики дало змогу дослідити розвиток та зміни системи дифтонгів в німецькій мові, виявити закономірності її організації, пояснити функціонування системи двозвуків у станах фазових переходів (давньовірхньонімецький (двн.), середньовірхньонімецький (свн.), нововірхньонімецький (нвн.) періоди) та встановити не тільки якісні, але й кількісні зміни у фонетичній системі німецької мови, зокрема її дифтонгів.

У межах застосованого лінгвосинергетичного методу система дифтонгів постає як складна, відкрита і нелінійна, що функціонує за рахунок взаємодії власних внутрішніх процесів та інших зовнішніх процесів і перебуває в стані більшої чи меншої рівноваги, маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження системи дифтонгів у німецькій мові.

Установлено фонетичні відношення між дифтонгами і з'ясовано, що у двн. періоді вони тристоронні: передньоязикові / середньоязикові / задньоязикові, у свн. періоді вони ускладнилися до чотиристоронніх: передньоязикові / передньоязикові лабіалізовані / середньоязикові / задньоязикові, а у нвн. мові спростилися на двосторонні: передньоязикові / середньоязикові, що свідчить про еволюційність, але нестійкість мовної системи, на чому і ґрунтуються закони лінгвосинергетики. Крім того, виявлено функційне навантаження дифтонгів та їхніх сполук з іншими фонемами у їхній кореляції з граматичною (морфологічною) структурою слова на кожному етапі еволюції німецької мови.

Система дифтонгів є складно організованою структурою, яка має специфічні закони побудови та функціонування. В процесі історичного розвитку вона постійно змінювала свій характер і врешті-решт набула константного стану як аттрактор у нвн. мові. Зазнавши чималих якісних і кількісних змін, німецькі дифтонги й сьогодні продовжують бути носіями значення, виконуючи при цьому фонетичні і граматичні функції.

Ключові слова: дифтонг, діахронічна лінгвосинергетика, монофтонгізація, дифтонгізація.

Hlushchenko O. V. Diphthongs through from the perspective of diachronic linguosynergetics. In modern linguistics a new transdisciplinary methodology – synergetics is rapidly developing, the main task of which is to consider the emergence of a language as a complex open informational system, which constantly develops. Each component of this system retains information about its past states and a set of past and future knowledge enables to reveal the perspectives of the future development of the system. The article makes an attempt to consider the nature of the diphthong system in German in a methodologically new perspective – diachronic linguosynergetics. Involvement of diachronic linguosynergetics allowed us to study the development and changes of the diphthong system in German, to reveal the regularities of its organization, to explain the functioning of the two-sound system in the states of phase transitions (Old High German (OHG), Middle High German (MHG), Early New High German (ENHG) and to define not only qualitative but also quantitative changes in the phonetic system of the German language, including its diphthongs.

Within the applied linguosynergetic method, the diphthong system is considered to be complex, open and nonlinear, which functions due to the interaction of its own internal processes and other external processes and is in a state of balance having regulatory mechanisms that ensure the dynamics, self-organization and preserving of the diphthong system in German.

The article establishes phonetic relationships between diphthongs and finds that they have an unstable character, which testifies about the evolution but the unstable character of the linguistic system, which is the basis of the laws of linguosynergetics. In addition, the functional role of diphthongs and their compounds with other phonemes was found out in their correlation with the grammatical (morphological) structure of the word at each stage of the German language evolution.

In the course of historical development the diphthong system constantly changed in character and eventually acquired a constant state as an attractor in the ENHG. Having undergone many qualitative and quantitative changes, German diphthongs continue to be carriers of meaning while performing phonetic and grammatical functions.

Key words: diphthong, diachronic linguosynergetics, monophthongisation, diphthongisation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На сучасному етапі розвитку лінгвістики відбувається щодалі заміна «традиційної», «класичної» теорії мови на «нове сприйняття» мови як динамічного, складного, багатогранного феномену. Одним з таких нових напрямів лінгвістичних досліджень є лінгвосинергетика, яка розглядає мовну систему як нелінійну, складну, відкриту, еволюційну, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем і взаємної детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму) і перебуває в стані більшої чи меншої рівноваги, маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи [5, 366].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Т. І. Домброван визначає лінгвосинергетику як один із методологічних підходів до опису динамічного простору мови, що постає у вигляді послідовної зміни в часі станів мовної метасистеми, та звертає увагу на ситуації фазового переходу – переорганізації та перебудови системи, що зумовлені впливом зовнішніх чинників [2, 155].

У лінгвістиці існує два підходи до вивчення мови: вивчення мови на певному часовому зрізі (синхронія) та вивчення мови в її історичному розвитку протягом тривалого часу (діахронія). Синхронія і діахронія – це два протилежні один одному аспекти, які не можна розривати, оскільки сучасний стан мови є продуктом минулого її розвитку. Глибинне пізнання мови можливе лише за умови всебічного її вивчення як у синхронії, так і в діахронії. Сучасні лінгвісти умовно виокремлюють синхронічну і діахронічну лінгвосинергетику, оскільки вона передбачає дослідження системи мови як у стані рухомої рівноваги, так і в стані фазового переходу, що викликає якісні зміни в організації та функціонуванні мови [3, 51].

Проникнення в історію зародження, розвитку та змін системи, вияв закономірностей її організації, пояснення її «поведінки» на тому чи іншому етапі існування, окреслення тенденцій і можливих шляхів розвитку на майбутнє – все це передбачає діахронічну лінгвосинергетику [2, 157].

Л. В. Щигло виокремлює еволюційну лінгвосинергетику і наголошує, що саме такий методологічний підхід лежить в основі принципу універсального еволюціонізму і здатен описати динамічний простір мови в цілому і процесу мовних засобів зокрема [6, 210–211].

Синергетичний підхід до дослідження системи і структури мови в діахронії має безліч переваг, оскільки володіє типологічною універсальністю, адекватний для опису систем будь-яких мов на сучасному розвитку лінгвістики і може бути використаний для побудови штучних мовних систем, що не суперечить відомим традиційним теоріям дескрипції природних мов [1, 15].

Формулювання мети і завдань дослідження. Мета статті – дослідити еволюційний розвиток системи дифтонгів в німецькій мові у лінгвосинергетичному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція мовної системи як синергетичної, відкри-

тої і динамічної, що постійно змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, виявила не тільки якісні, але й кількісні зміни у фонетичній системі німецької мови. Ці зміни стосуються дифтонгів.

Проведене дослідження від багаточисельних давньогерманських до сучасних німецьких дифтонгів виявило механізми організації синергетичної системи, які привели фонетичну систему німецької мови, зокрема систему її дифтонгів, у стан відносної стабільності й стійкості, що надає їй життєдіяльності та функційності.

На початку давньоверхньонімецького періоду існувала велика кількість графічних (літерних) зображень дифтонгів, де частота вживань багатьох з них значно зменшується в кінці періоду. Найбільш функціонально вагомими в слові виявляються */iu, ei, io, ie, io, ou, ia, ua, au/*. Названі дифтонги трапляються в усіх діалектах і можуть бути розглянуті в різній площині: з історичного ракурсу сформована група «архаїчних дифтонгів» (*/iul/, /aul/, /eul/, /ail/*, напр.: *fiur, haubit, rauba, teudisca, (plaid)*, генеза яких бере свій початок ще з прагерманських часів; з граматичного ракурсу див. дифтонги були угруповані за принципом чергування у кореневих морфемах із супровідною граматичною функцією цих слів, що уможливило виділити групу «аблаутних дифтонгів» (*/ei – iel/, /uo – oul/, /ua – aul/, /io – oul/*, напр.: *greifen – grief, tûon – toub, slûog – slouf, pauzen – gipuzait, loufan – liof*); з лексичного ракурсу див. дифтонги об'єднано у групу «змістовні дифтонги-омоніми» (*/eo – io/, /ia – io/, /iu – io/, /au – ou – oi/, /uo – ual/, /uo – uel/, /ai – eil/, /iu – uil/*, напр.: *eomer – iomer, neriant – neriond – friunt – front, augan – ougan – oigan, tuont – tuant, fuor – fuer, aikan – eikan, huitte – hiutu*), функціонування яких спостерігається в тих самих словах у межах однієї морфеми без розрізнення цих слів за змістом. Установлено, що в результаті стягнення див. слова (напр.: іє. **okPʰ*, герм. *augan*, див. *augan/ougan*, свн. *ouge/oug/ouc*, нвн. *Auge*; іє. *frijond*, див. *friunt/front*, свн. *vrunt/friunt/vrunt/frunt*, нвн. *Freund*; іє. *fijand*, див. *fiant/fient/fiend*, свн. *fiant/viant/fient/vient/fint/vint*, нвн. *Feind*; див. *alliu*, свн. *alle*, нвн. *alle*; див. *guotiu*, свн. *guote/quotin*, нвн. *Gute/Güte*; див. *tuo*, свн. *tû/tuo/dû/duo*, нвн. *du*) реалізація дифтонгів домінує у кореневій морфемі як найбільш сильній артикуляторній позиції та в суфіксі.

У свн. періоді вже доволі помітна тенденція до згладжування діалектальних розходжень, що, своєю чергою, вплинуло на якісно-кількісні характеристики голосних цього періоду, зокрема дифтонгів, чисельність яких порівняно з див. набагато зменшилася через велику кількість різних фонетичних процесів. Найбільш функціонально вагомими в слові є: */ei, ie, ou, io, uel/* [4].

Унаслідок багатьох фонетичних процесів дифтонги */eo, ea, ao, ae, ai/* зникли ще в кінці див. періоду у зв'язку з монофтонгізацією */eo → il/, /ao → ol/, /ae → el/* та звуженням */ai → eil/*, двозвуки */ei, ie, ou, io/* продовжили своє існування у свн. періоді, а більшість дифтонгів зазнали значних змін і набули нової якості (напр.: див. */ialio/* перейшли у свн. */iel/*: див. *spiagal*, свн. *spiegel*, нвн. *Spiegel*; див. *tiof*, свн. *tief*,

нвн. *tief*). Процес дифтонгізації, який відбувався виключно у кореневих морфемах, спричинив появу, поряд зі старими, нових дифтонгів, напр.: /û/ → /au/, /i/ → /ei/, /iu/ [y:] → /eu/ (двн. *rum*, свн. *raum*, нвн. *Raum*; двн. *dri*, свн. *drei*, нвн. *drei*; двн. *zit*, свн. *zeit*, нвн. *Zeit*; двн. *hiuti*, свн. *heute*, нвн. *heute* та ін.).

Процес розвитку фонем зумовив розвиток нових фонологічних опозицій, які перебудовують усю фонетичну систему голосних свн. періоду. В результаті зазначеного вище нові протиставлення лабіалізованих та нелабіалізованих голосних переднього ряду привели до появи нових фонем – умлаутних, а з часом і до зародження нового типу лабіалізованих умлаутних дифтонгів /öu/ та /üe/. Поява нових лабіалізованих голосних /ö/ та /ü/ свідчить про ускладнення фонетичних відношень між дифтонгами, оскільки в попередніх двн. дифтонгах реалізовувалися тристоронні відношення, такі як передньоязикові /середньоязикові / задньоязикові (*thiod, brief, teikan, heilac / ain, augan, taoc, taufan / blud, ouch, huar, suert, zua*), тепер, у свн., вони ускладнилися і перетворилися на чотиристоронні, а саме: передньоязикові / передньоязикові лабіалізовані / середньоязикові / задньоязикові (*kleit, arbeiten, rief, liebe, nie / üeben, müezen, vröuden, höu, gebriüeder / vrauwe, gehaizzen, arebait / muost, koufe, frouwe, genuok*).

Зникнення у свн. періоді архаїчного дифтонга /iu/, який був найбільш функціонально вагомим протягом усього двн. періоду, пов'язано з процесом монофтонгізації, коли в результаті асимілятивної перебудови його складових частин передньоязиковий /i/ змінився на лабіалізований /iu/ → [y:] і спричинив появу дифтонга /eu/, напр.: двн. *liutin*, свн. *leuten*; двн. *hiute*, свн. *heute*.

Активна та хаотична взаємодія двн. дифтонгів, тобто існування великої кількості змістовних дифтонгів-омонімів, набула в системі дифтонгів свн. періоду когерентності, і це є доказом того, що зазначені дифтонги у двн. періоді знаходилися у процесі дефонологізації, що й призвело до їх зникнення у свн. періоді (напр.: двн. *niotan* – *neotan* – *nieotan* – *niutan* – *niatan* – *nieman*, свн. *nieman* – *niemen*, нвн. *niemand*).

У зміні деяких фонем виявляється певна циклічність: передньоязиковий дифтонг /eu/, який має прагерманське коріння, з'являється у свн. періоді; архаїчний дифтонг /ai/ зникає в кінці двн. періоду, але знову набуває розвитку в свн. періоді. Така циклічність може бути інтерпретована як рух системи (або її компонентів) за певним простором станів або форм. Звичайно, фонетичні зміни в мові виявлялися територіально нерівноважно, і це знайшло певне відображення у діалектах, напр.: алем. *stuonden*, дб. *stuont*, пфрнк. *stuont*, рейнфрнк. *stuend*; дб. *ainen*, айн. *ain*, сфрнк. *einen*, *ein*, тюр. *ein*, алем. *ein* та ін.; алем. *gruoz*, пфрнк. *gruozte*, рейнфрнк. *gruoz*, тюр. *grüezet*.

З'ясовано також, що найбільш активно свн. дифтонги, як і двн., функціонують у середині слова, до того ж у свн. ця кількість в інлаутній позиції збільшується, оскільки під час змін у граматичній структурі слів більш вагомою стає його інвентарна коренева морфема, де відбуваються основні фонетичні і граматичні процеси. Значне зменшення реалізації

дифтонгів в кінці свн. слова є результатом постійного артикуляторного послаблення звуків, яке приводить до редукції голосних, а в деяких випадках до повного їх зникнення або стягнення (двн. *frouwa/frouwai*, свн. *vrouwe*, снн. *vrauwe/frouwe*, нвн. *Frau*; двн. *managiu*, свн. *menige*, нвн. *Menge*). Низька реалізація звуків у передкореневій або префіксальній морфемі пояснюється тим, що префікси в структурі германського слова з'явилися відносно пізно – після розпаду прамови. Отже, проведені дослідження свідчать про наявність кореляції між часом зародження дифтонгів та їх реалізацією в мові (мовленні).

Слід також зазначити таку фонетичну особливість свн. дифтонгів, як їхню артикуляційну рухливість. На відміну від двн. часу, де спостерігається деяка хаотичність у формуванні більшості двозвуків, складовим голосним найбільш частотних свн. дифтонгів притаманна артикуляція, яка реалізується за двома типами напрямку: від середнього до верхнього підйому язика /ei, ou, öu/ та від верхнього до середнього підйому /uo, ie, üe, ue/. Таким чином, можна стверджувати, що для свн. дифтонгів характерна когерентна взаємодія їхніх компонентів, оскільки в системі свн. дифтонгів реалізується контраст двох типів (за термінами артикуляційного трикутника) у напрямку «зверху – вниз» та «знизу – вгору».

Досліджені свн. дифтонги були розглянуті в різній площині: з історичного ракурсу свн. дифтонги упорядковуються у групу «архаїчних дифтонгів» (/au/, /eu/, /ai/, напр.: *gelauben, vreuden, zaichen*); з граматичного ракурсу сформовано групу «аблаутних дифтонгів» (/ei – iel, /uo – ou/, напр.: *geheizzen – hiez, sluot – slouf, duon – doum*); з лексичного ракурсу свн. дифтонги були об'єднані у групу «змістовні дифтонги-омоніми» (/ai – ei /, /ou – öu/, /ue – uo – üe/, напр.: *haizent – heizzen, vrouwelin – vröuwelon, muezet – müezzen – muoz*); за позиційним розподілом визначено групу «умлаутних дифтонгів» (/üe/, /öu/, напр.: *begrüezen, vröuden, göuden*).

Під час дослідження нвн. періоду виявлено, що найбільша кількість дифтонгів реалізується, як і в попередніх двн. і свн. періодах, у кореневих та суфіксальних морфемах. За рахунок динамічного живання префіксів з дифтонгами (*ein-, aus-, auf, bei-*) активного розвитку набувають дифтонги у передкореневій морфемі.

Нвн. період характеризується відсутністю будь-яких діалектальних розрізень і функціонуванням єдиної стандартної вимови німецької мови (*Standardaussprache*). Наданий факт свідчить про стійку орфографічну структуру і відсутність будь-яких омонімічно-споріднених двозвуків. Це є доказом того, що зазначені дифтонги вже у свн. періоді знаходилися в процесі дефонологізації, що й призвело до їх зникнення у нвн. періоді.

Унаслідок монофтонгізації свн. дифтонги /ie, uo, üe/ перейшли у нвн. довгі голосні /i:/, /u:/, /y:/, напр.: двн. *biotan*, свн. *bieten*, нвн. *bieten* [i:]; двн. *bruder*, свн. *bruoder*, нвн. *Bruder*; двн. *guoti*, свн. *güete*, нвн. *Güte*; свн. передньоязиковий /ei/ продовжив своє функціонування, а в окремих випадках перейшов в /ai/, напр.: свн. *leistunge*, нвн. *Leistung*; свн.

keiser, нвн. *Kaiser*; свн. /ou/ перейшов в /au/, напр.: свн. *erloubet*, нвн. *erlaubt*; свн. *vrouwe*, нвн. *Frau*; свн. /öu/ – в /eu, äu/, напр.: свн. *vröuden*/*fröuden*, нвн. *freuden*; свн. *vröuwelin*, нвн. *Fräulein*.

Монофтонгізація і разом з нею набування нової якості дифтонгів здебільшого виявили перехід задньоязикових дифтонгів до передньоязикових дифтонгів або монофтонгів, напр.: двн. *hūsir*; свн. *hiusir*; нвн. *Häuser*; гот. *staiga*, двн. *steig*, свн. *steige*, нвн. *Steig*; герм. *hairalikaz*, двн. *hērlīh*, свн. *herlik*, нвн. *herrlich*. Це свідчить про те, що на відміну від двн. і свн. періодів, коли фонетичні відношення між дифтонгами мали вигляд двн. тристоронніх: передньоязикові / середньоязикові / задньоязикові, потім ускладнилися на свн. чотиристоронні: передньоязикові / передньоязикові лабіалізовані / середньоязикові / задньоязикові, у нвн. мові спростилися і перетворилися на двосторонні: передньоязикові / середньоязикові.

У нвн. мові продовжили своє функціонування старі дифтонги та з'явилися нові. Процес зникнення старих дифтонгів та паралельне формування нових відноситься за часом до кінця свн. періоду та початку рвн. періоду, коли фонологічна підсистема мови відчула на собі певний процес біфуркації, звільнилася від старих компонентів та, дисипуючи, набула нових. Зникнення деяких дифтонгів (напр.: свн. *lieb* [ie] – нвн. *lieb* [i:], свн. *bluome* – нвн. *Blume*, свн. *guot* – нвн. *gut*, свн. *brüeder* – нвн. *Brüder*, свн. *küene* – нвн. *Kühn*) стали причиною розладу симетрії фонологічної системи мови, що, своєю чергою, викликало необхідність перекоординування самої системи з метою її виходу зі стану нерівноваги.

На основі дослідження трьох нвн. дифтонгів [ae], [aɔ], [ɔæ] з різним графічним зображенням (/ei, ai, ay, ey, au, eu, äu та ін./) виявлено, що найбільш функціонально вагомими у слові є дифтонги /ei/, /au/, /eu/. Фонетична система німецької мови упродовж свого розвитку – від прагерманської до

сучасної німецької мови – зазнала звільнення від багаточисельних старих дифтонгів та, дисипуючи, набула нових. У результаті цього дисипативного процесу в нвн. мові існують три дифтонги з різним графічним зображенням, які були розглянуті нами в різній площині: з історичного ракурсу реалізується група «архаїчних дифтонгів» (/au/, /eu/, /ai/); з граматичного ракурсу нвн. дифтонги упорядковані у групу «аблаутних дифтонгів» (/au – äu/) з позиційного ракурсу сформовано «передньоязикову» та «умлаутну» групи, до яких увійшли відповідно /ei/ та /äu/.

При розгляді взаємодії компонентів дифтонгів за термінами артикуляційного трикутника виявлено, що вони мали у двн. хаотичне спрямування, потім у свн. змінили свій рух у напрямку «зверху – вниз» та «знизу – вгору» і в нвн. періоді набули артикуляції одного типу руху у напрямку «знизу – вгору», що становить їх основну траєкторію.

Треба відмітити, що в нвн. мові збільшилася реалізація архаїчних дифтонгів /au/, /eu/ порівняно з попередніми періодами, генеза яких бере свій початок ще з прагерманських часів (напр.: герм. **haubida-*, гот. *haubiþ*, двн. *haubit*, свн. *houbet*, нвн. *Haupt*; іє. **leubP^hP-*, герм. **lauba-*, двн. *urloup*, свн. *urloup*, нвн. *Erlaubnis*; іє. **preu*, герм. *frawiþō*, двн. *frewida*, свн. *vreude*, нвн. *Freude*) і є свідченням наявності оберненої кореляції між часом зародження дифтонгів та частотою їх вживання в мові (мовленні).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведене дослідження показало, що система дифтонгів є складно організованою структурою, яка має специфічні закони побудови та функціонування. В процесі історичного розвитку вона постійно змінювала свій характер і врешті-решт набула константного стану як аттрактор у нвн. мові. Зазнавши чималих якісних і кількісних змін, німецькі дифтонги й сьогодні продовжують бути носіями значення, виконуючи при цьому фонетичні і граматичні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В. М. Глобализация и развитие языков. *Вопросы филологии*. 2004. № 2 (17). С. 23–27.
2. Домброван Т. І. Діахронічна лінгвосинергетика: перші здобутки та вектори подальшого розвитку. *Нова філологія*. 2016. № 68. С. 154–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2016_68_29.
3. Домброван Т. І. Лінгвосинергетика – новое направление филологических студий. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки. (мовознавство)»*. 2016. № 6. С. 56–56.
4. Глущенко Е. В. Количественные и качественные характеристики дифтонгов средневерхненемецкого периода. *Записки з романо-германської філології* / ред. І. М. Колегаєва; Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса : КП ОМД, 2015. Вип. 2 (35). С. 52–58.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 843 с.
6. Щигло Л. В. Еволюційні процеси в системі мови крізь призму сучасної науки. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки. (мовознавство)»*. 2016. № 6. С. 208–211.

STYLISTIC ASPECT OF THE BORIS JOHNSONS' IDEOLOGICAL DISCOURSE OF HIS FIRST SPEECH AS A PRIME MINISTER, 07.24.19

Humeniuk N. H.

Borys Grinchenko Kyiv University

The following work is focused on the problem of the Stylistic devices and Expressive means usage within the Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister of the UK, 07.24.19, to realize his pragmatic purposes. The first speech of Boris Johnsons is defined as political, institutional, ideological discourse to promote the idea of Brexit among the population of the UK as the most relevant idea for the given community. It is stated that all the language inventory in the form of Stylistic devices and Expressive means used within the Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister of the UK serves to influence the addressee to accept the idea of Brexit as the only one way for the better life in the UK. It is stressed that the author of message uses a great number of epithets to show the benefits of Brexit. Metaphors used in the message are considered not only to appeal to the feelings, emotions of the addressee, but to provoke thinking about the described objects, subjects and phenomena. It is underlined that parallel constructions in the form of anaphora and epiphora within the speech of Boris Johnsons are able to make the information more stressed and valuable. Parenthetical sentences and detachments used in the message are determined as means to give some additional information, some arguments for Brexit, as well as means to express Boris Johnsons' attitude to the described events and facts. It is pointed out that polysyndeton, asyndeton within the Boris Johnsons speech are used to arrest addressee's attention to the enumerated items. The usage of polysyndetons and asyndetons within the limited space of speech is defined as specific feature of Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister of the UK, as the means to strike addressee, to etch the given information in the addressee's memory. It is stated that all used Stylistic devices and Expressive means within the Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister of the UK serve not only to realize speaker's pragmatic purposes, but they represent the idiolect and form the idiostyle of Boris Johnsons, as well as create the textual ornament of the given message.

Key words: ideological discourse, polysyndeton, asyndeton, anaphora, epiphora, parenthetical sentence, detachment, epithet, metaphor, metonymy.

Гумениук Н. Г. Стилiстичний аспект iдеологiчного дискурсу Бориса Джонсона пiд час його першої промови як Прем'єр-мiнiстра, 24.07.09. У дослідженні сфокусовано увагу на використанні стилістичних прийомів та виразових засобів у першій промові Бориса Джонсона як Прем'єр-міністра Об'єднаного Королівства від 24.07.19. з метою реалізації своїх прагматичних намірів. Перша промова Бориса Джонсона визначена як політичний, інституційний, ідеологічний дискурс – просування ідеї Брекзиту серед населення Об'єднаного Королівства як найбільш релевантної для цієї спільноти. Стверджено, що весь мовний інвентар, тобто стилістичні прийоми та виразові засоби першої промови Бориса Джонсона, слугує впливу на адресата для визнання ним ідеї Брекзиту як єдиного способу покращити життя в Об'єднаному Королівстві. Підкреслено, що промовець послуговується великою кількістю епітетів для демонстрації переваг Брекзиту. З'ясовано, що метафори, використані у повідомленні, не тільки апелюють до емоцій та почуттів адресата, але й здатні провокувати думки щодо зображених об'єктів, суб'єктів, явищ; паралельні конструкції у формі епіфори та анафори перетворюють інформацію на більш виразну та ціннісну; вставні речення та конструкції сприяють наданню детальнішої інформації та аргументів щодо Брекзиту, а також є способом для Бориса Джонсона висловити своє ставлення до зображуваних подій та фактів. Визначено, що використання в промові полісиндетона та асиндетона є особливою рисою виступу Бориса Джонсона як Прем'єр-міністра Об'єднаного Королівства, засобом здивувати адресата та закарбувати в його пам'яті подану інформацію. Підсумовано, що всі стилістичні прийоми та виразові засоби слугують не тільки для реалізації прагматичних цілей промовця, але й репрезентують його ідеолект та формують його ідіостиль, а також створюють текстовий орнамент поданого повідомлення.

Ключові слова: ідеологічний дискурс, полісиндетон, асиндетон, анафора, епіфора, вставні речення, вставні конструкції, епітет, метафора, метонімія.

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. Communicative function of language as the main function of it and the role of individuals in the process of language usage provoked the great interest of scientists for these phenomena investigation. Language inventory of the individual usage was studied from the different

viewpoints. The given investigation is an attempt to unite the usage of the Stylistic devices and Expressive means with the pragmatic purposes of its creator in a certain type of discourse known as ideological one.

Analysis of recent research and publications. The problem of discourse investigation is rather studied from the point of view of general approaches [3; 5], as

well as special ones [4; 6; 7; 8; 9; 10]. The given work is a further step to investigate the individual language inventory of the political elite in the form of Stylistic devices and Expressive means to achieve their pragmatic purposes [1; 2].

The aim of the paper is to investigate the usage of the Stylistic devices and Expressive means within the Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister of the UK, 07.24.19, to realize his pragmatic purposes. Method of immediate constituents, method of simple calculation, discourse analysis method, method of pure sampling and comparative method were used to receive the results of given work.

The outline of the main research material. The first speech of Boris Johnsons as a Prime Minister was announced on the 24-th of July, 2019 after Teresa May resign, the representative of the Conservative Party.

This speech of Boris Johnsons is identified as a political institutional discourse, because the creator of it belongs to the political elite and he should follow the certain strict rules and norms of discourse organization.

The first speech of Boris Johnsons as a Prime Minister is defined in our work as ideological discourse, where ideology is a system of ideas, believes relevant to the certain social group or community, which represents socio-cultural norms and values of the given group [7, 18–19].

It is normal that all the meanings within the ideological discourse are united by only one fixed meaning within it [7, 27]. All the ideas of the first speech of Boris Johnsons as a Prime Minister are centered on the idea of Brexit, or withdrawal from the EU, as the only one relevant idea to the UK community, as the only true way of society development, as the only true way for better life in the UK:

...we are going to restore trust in our democracy and we are going to fulfil the repeated promises of parliament to the people and come out of the EU on October 31 no ifs or buts and we will do a new deal, a better deal that will maximise the opportunities of Brexit while allowing us to develop a new and exciting partnership with the rest of Europe based on free trade and mutual support (1)

So, the idea of Brexit is propagated by Boris Johnsons in his first speech as a Prime Minister and promoted among the UK people. This propaganda and promotion of Brexit in Boris Johnsons' message represent the pragmatic purposes of its creator.

In this case, the information about the policy lines of Boris Johnsons Cabinet in the sphere of internal and external policy of the UK, which is centered around Brexit, or leaving the EU by the UK, forms the informative component of it.

The first speech of Boris Johnsons as a Prime Minister is oriented to the diverse addressee: British people, his opponents, people working and living in the UK and people of the EU. As a result, he uses different techniques to influence them realizing his pragmatic purposes.

To realize his pragmatic purposes to influence addressee he uses the inventory of language units, among which we can observe Stylistic devices and Expressive means.

Ideological discourse presupposes the existence of some opponents, or people who are against the propagated ideas, who have some other, alien ideas [7, 36–39; 3, 108–109; 9, 180–184] which can be interpreted by propagandists as even dangerous, threatening for the given community. So, Boris Johnsons uses language units with negative meaning to discredit his opponents (*prisoner, wrong, crake, incapable, pessimists, indecision* and so on) and language units with positive connotation to show benefits of Brexit (*exciting partnership, free trade, mutual support, honouring, strong leadership* and so on).

In this case, a combination of several synonyms the negative meaning of which is gradually rising from the weakest to the strongest one, known as climax, is able to influence the addressee greatly, showing the rise of the negative features in the nature of Brexit opponents:

The doubters, the doomsters, the gloomsters – they are going to get it wrong again (1).

Adding some energy by pronouncing the given enumeration without any conjunctions or prepositions, known as asyndeton, repeating several combinations of sounds [stes], [tes] within this climax chain is able to make the given utterance more stressed and tensed.

Ideological discourse is characterized by opposing to the alien ideas which is realized in discourse as some contrasting, based on the antonymic usage of the words:

...it is time we looked not at the risks but at the opportunities... (1)

The given example contains the antonymic pair "not at risks but at the opportunities" the meaning of which is not based on the usage of antonyms, but on the usage of the words which became opposite in their meaning contextually.

Boris Johnsons uses a lot proper names, which is normative to the given type of discourse: *Downing Street, Queen, United Kingdom, Britain, England, Scotland, Wales, Northern Ireland, Brussels* and so on. The usage of a great number of abbreviations: *GP, NHS, UK, EU, CO2* gives some rhythm to the given utterances, making them stressed and even able to economize the time of the pronounced speech. Some of them are even able to avoid the negative meaning of the clipped word-combinations. So, abbreviation *LGBT* of the word-combination "lesbians, gays, bisexual, transgender" is able to hide its negative connotation, which is more striking for elder persons.

The usage of the idiomatic phrase "to lose their shirts" given below makes the underlined phrase emotionally coloured, stressed and believable:

The people who bet against Britain are going to lose their shirts (1)

The usage of the categorical transposition by adding suffix *-s* to the conjunctions *if, but* and changing them into Nouns in the form of "no ifs or buts" is able to strike the addressee by the unusual form of their usage, making the given utterance more emotional and categorical:

...we are going to repeated promises of parliament to the people and come out of the EU on October 31 no ifs or buts and we will do a new deal... (1)

We can also state that Boris Johnsons uses a great number of anaphoric parallel constructions with the repeated initial part of it in his first speech as a Prime Minister:

1. *My job is to make your streets safer – and we are going to begin with another 20,000 police on the streets and we start recruiting forthwith* (1)

2. *My job is to make sure you don't have to wait 3 weeks to see your GP and we start work this week with 20 new hospital upgrades, and ensuring that money for the NHS really does get to the front line* (1)

The repeated elements of the parallel constructions help to arrest addressee's attention, to stress the importance of the given information, to etch the information given by addressor in the memory of addressee.

With the same purpose, Boris Johnsons uses epiphoric parallel constructions with the repeated final part of it:

...and the ports will be ready and the banks will be ready and the factories will be ready and business will be ready and the hospitals will be ready (1)

The given example contains also the usage of polysyndeton, when the conjunction *and* is repeated several times to slow down the tempo of speech, to emphasize the information about the enumerated subjects, objects, phenomena, to arrest addressee's attention to the given facts.

We can state that Boris Johnsons uses a great number of polysyndetons in his speech which represents his individual feature and form his individual style. The number of polysyndetons varies from polysyndeton with the conjunctions "and" and

"or" up to polysyndeton with the prepositions "in" and "for":

1. *...we know the enormous strengths of this economy in life sciences, in tech, in academia, in music...* (1)

2. *and political personality is admired and even loved around the world for our inventiveness, for our humour, for our universities* (1)

3. *for the equalities on which we insist – whether race or gender or LGBT or the right of every girl in the world to 12 years of quality education ...* (1)

The results of the investigation show that Boris Johnsons uses also asyndeton, or enumeration without any conjunction, to rise up the tempo of speech, to make his message more energetic, vital and vivid:

...whose brand and political personality is admired and even loved around the world for our inventiveness, for our humour, for our universities, our scientists, our armed forces, our diplomacy for the equalities on which we insist... (1)

Another feature of Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister is the combination of several polysyndetons and asyndetons within the limited space of speech, which means sudden tempo speech changes, when slow speech tempo is suddenly changed, turned into the high speed speech tempo or vice versa:

whose brand and political personality is admired and even loved around the world for our inventiveness, for our humour, for our universities, our scientists, our armed forces, our diplomacy for the equalities on which we insist – whether race or gender or LGBT or the right of every girl in the world to 12 years of quality education and for the values we stand for around the world ... (1)

We consider that sudden tempo speech changes have the effect of the defeated expectancy, when addressee

supposes to listen to the material given in one kind of tempo, but sudden its changing makes addressee struck, surprised, astounded and astonished. As the result, the given information etches in the addressee's memory and is recorded in it as the most striking and unpredictable items.

Boris Johnsons uses a lot of repetitions in his speech – distant and chain. So, several words are repeated in some distance to each other, but they form the milestones of the message: *Brexit, deal, change, it's time, be ready, let's, decision, leadership, work, opportunity, partnership* and so on.

The other type of repetition, known as chain repetition, is used in Boris Johnsons speech with the same purpose to make the repeated information more valuable, to arrest addressee attention to it, to etch the given information in addressee's memory, to influence addressee with the purpose of accepting the idea of Brexit as the most relevant to the UK community:

...we level up across Britain with higher wages, and a higher living wage, and higher productivity... (1)

The given example also contains the usage of the Comparative degree of the Adjective *higher* to show the rise of quality within the objects, subjects and phenomena as the result of Brexit.

Boris Johnsons uses emphatic sentences to stress some ideas, to make his message more emotionally coloured:

1. *It is here in Britain that we are using gene therapy...* (1)

2. *... and that is the work that begins immediately behind that black door...* (1)

To give some detailed information, to prove some facts, to give more arguments for addressee, Boris Johnsons uses detachments and parenthetical sentences:

1. *...and so I am announcing now – on the steps of Downing Street – that we will fix the crisis in social care once and for all with a clear plan...* (1)

2. *My job is to make your streets safer – and we are going to begin with another 20,000 police on the streets and we start recruiting forthwith...* (1)

Some detachments are used to express Boris Johnsons' attitude to the given facts, to the no-deal Brexit as an urgent problem of the UK:

...and we are forced to come out with no deal not because we want that outcome – of course not – but because it is only common sense to prepare... (1)

Inversion known to have strong position and emotional colouring is able to influence audience greatly, stressing the most valuable ideas, making information more convincing and acute within the first speech of Boris Johnsons as a Prime Minister:

... with high hearts and growing confidence we will now accelerate the work of getting ready... (1)

The usage of a great number of epithets, both of the adverbial and adjectival nature, makes the speech of Boris Johnsons more emotional, expressive, on one hand, and more convicting, on the other hand: *high-skilled jobs, extraordinary bioscience sector, new partnership, anti-democratic backstop, begins immediately, fantastic new road* and so on.

Metaphors within the speech of Boris Johnsons are able not only to influence the addressee emotionally but to provoke thinking over the described problems:

1. ...it has become clear that there are pessimists at home and abroad who think that after three years of indecision that this country has become a prisoner to the old arguments of 2016 (1)

2. No one in the last few centuries has succeeded in betting against the pluck and nerve and ambition of this country (1)

Pun, or play upon word, is known to be one of the most powerful Stylistic devices which states the high level of its creator IQ, as well as addressor orientation to the high level of addressee knowledge to decode this message in the form of pun. Pun contains the elements of humour, satire and this fact makes it more emotionally coloured:

Never mind the backstop – the buck stops here (1)

The usage of metonymy, or part of the whole, in Boris Johnsons' speech makes his message more expressive and allows to avoid long terms, names by appealing to associations:

1. ...we prepare for the remote possibility that Brussels refuses any further to negotiate... (1)

1. 2 ...it is time we unleashed the productive power not just of London and the South East but of the awesome foursome that are incarnated in that red white and mblue flag who together are so much more than the sum of their parts and whose brand and political personality is admired and even loved around the world ... (1)

So, Brussels as a seat of the main EU institutions is associated with the EU leaders, managers of the EU

policy and it sounds clearly without any detailization of the names and groups. The word-combinations *every corner of England, Scotland, Wales and Northern Ireland* in combination with conjunctions *who, whose* are able to provoke thinking about the people of these parts of the country.

The usage of intensifiers makes the speech of Boris Johnson more expressive and convincing, influencing the feelings and emotions of addressee: *only common, far less serious, now and only now*.

Conclusions and perspectives of further research in this field. Summing up the material we'd like to stress that Boris Johnsons uses a great number of Stylistic devices and Expressive means to realize his pragmatic purposes: propagate and promote the idea of Brexit among the UK population as the most relevant idea of the given community. The usage of polysyndenots, asyndetons, parallel constructions, metonymy, metaphors, epithets, degrees of comparison, categorical transposition, parenthetic sentences, detachments, chain and distant repetitions, pun plays the great role in the discourse realization as well as in forming the text ornament of the first speech of Boris Johnsons as a Prime Minister and in creating his idiolect and idiostyle.

It's rather prospective to investigate the idiolect, idiostyle of Boris Johnsons as a newly coined Prime Minister of the UK, as well as argumentative and manipulative component of his speeches.

REFERENCES

1. Гуменюк Н. Г. Англомовний дискурс П. Порошенка : синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі звернення до Конгресу США від 23.12.15). *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 21 квітня 2016 р., НТУУ «КПІ». Київ : Кафедра, 2016. С. 35–37.
2. Гуменюк Н. Г. Політичний дискурс Б. Обама : синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі звернення до нації з питань Сирії, від 10.09.12). *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 2014 р., НТУУ «КПІ». Київ : Кафедра, 2014. С. 37–39.
3. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. Харьков : Штрих, 2001. 384 с.
4. Петлюченко Н. В. Харизматика : мовна особистість, її дискурс : монографія. Одеса, 2009. 464 с.
5. Почепцов Г. Г. Від facebook до гламуру до Wikileaks : медіакомунікації : монографія. Київ : Спадщина, 2014. 464 с.
6. Славова Л. Л. Мовна особистість політика : когнітивно-дискурсивний аспект : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.
7. Тхоровська С. В. Ідеологічний дискурс англомовної преси (лінгвокогнітивні аспекти) : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2010. 230 с.
8. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000). Екатеринбург, 2001. 238 с.
9. Шейгал Е. И. Семиотика политической дискуссии. Москва : Гнозис, 2004. 326 с.
10. Slavova L. L. Image of a Leader's Linguistic Personality in Political Discourse. *Cognition, Communication, Discourse*. 2015. № 11. P. 109–122.

SOURCES OF THE ILLUSTRATED MATERIAL

Boris Johnson's first speech as Prime Minister: 24 July 2019 : веб-сайт. URL: (<https://www.gov.uk/government/speeches/boris-johnsons-first-speech-as-prime-minister-24-july-2019>).

ОДНОРІДНІ ІМЕННІ ПРЕДИКАТИ У ФЕМІНІСТИЧНІЙ ПРОЗІ

Дзядик Ю. І.
Університет Гани

У статті розглянуто усічені форми у «жіночому» художньому дискурсі доби постмодернізму. Ілюстративний матеріал взято з романів, написаних жінками, які є вихідцями з Великої Британії, або емігрували до цієї країни, чи у якийсь період свого життя переїхали до інших країн. Сучасній теорії про однорідні члени передують довга мовознавча традиція. На сучасному етапі отримано великі напрацювання щодо вивчення предикатної системи, тому що однорідність предикатів тісно пов'язана із загальною теорією про предикати. Однак не всі проблеми розв'язано.

Дослідження базується на вітчизняних та зарубіжних лінгвістичних доробках стосовно предиката загалом та однорідних присудків, серед інших й іменних, зокрема. Основні категоріальні ознаки однорідності часто доповнюються морфологічною ознакою. З'ясовано, що однакова морфологічна оформленість однорідних членів надає однорідності більшій чіткості, проте не може вважатися її релевантною ознакою, оскільки однорідні члени можуть належати до різних частин мови і характеризуватися різноманітними способами морфологічного оформлення.

Висвітлено однакове та різне морфологічне оформлення структур з однорідними присудками. Однорідні присудки проаналізовано передусім з урахуванням того, що однорідність – граматичне явище. Проте в дослідженні зосереджено увагу й на семантичному факторі. Однорідні предикати вносять як кількісні зміни у структуру речення, так і впливають на його будову, поширюючи другорядними членами речення. Займаючи центральну позицію у реченні, присудок організовує майже увесь склад речення і відіграє важливу роль у визначенні характеру й основного змісту того ж речення. Виокремлено дієслівну зв'язку та предикативу у структурі речення з однорідними присудками. Спільним як для дієслова, так і для предикатива (іменника, прикметника, числівника, дієприкметника) у складеному іменному присудку є те, що вони виражають предметність (ознаки предмета чи значення стану). З'ясовано, що різниця полягає в тому, що лише дієслово є виразником предикативності, тобто може співвідносити предметність (ознаку чи стан) з дійсністю.

Вирізняють типи конструкцій відповідно до наявності дієслівної зв'язки та предикатива у структурі речення. Розкрито сутність сполучникового та безсполучникового сурядного зв'язку. Виявлено типи відношень у ряді між однорідними членами.

Ключові слова: копула, функція, структура, модифікатор, стан, ознака, облігаторний компонент.

Dzyadyk Yu. I. Homogeneous nominal predicates in feminist prose. The article deals with contracted forms in the feminist postmodern literature. Illustrative material is taken from the novels written by women who come from the United Kingdom, or emigrated to the country, or moved to other countries at some point in their lives. The modern theory of homogeneous predicates is preceded by a long linguistic tradition. At present, a lot of research has been done in the study of the predicate system because the homogeneity of predicates is closely related to the general theory of predicates. However, not all problems are solved.

The study is based on domestic and foreign linguistic developments concerning the predicate, in general, and homogeneous predicates, including nominal ones, in particular. Basic categorial features of homogeneity are often complemented by morphological ones. It is shown that the same morphological arrangement of predicates adds more clarity to homogeneity but it cannot be considered relevant, since homogeneous predicates may belong to different parts of speech and can be characterized by different ways of morphological arrangement.

The same and different morphological arrangement of structures with homogeneous predicates are highlighted. The analysis of homogeneous predicates is based on the fact that homogeneity is a grammatical phenomenon. However, the semantic factor is taken into account too. Homogeneous predicates make quantitative changes in the structure of a sentence and affect its structure, in particular by extending it with secondary sentence parts. Having a central position in the sentence, the predicate organizes almost the entire structure of the sentence and plays an important role in determining the nature and main content of the same sentence. A copula and a predicative in the sentences with homogeneous predicates are structuralized. Both copula and predicative (noun, adjective, numeral, participle) as constituents of the nominal predicate, express characteristics, quality or state. The difference is that only the verb can express predicativity, that is, it can correlate noun characteristics, quality or state with reality. The types of constructions were identified in accordance with the number of copulae and predicatives in the sentence structure. Syndetic and asyndetic coordination is highlighted. The types of relations in a series of homogeneous predicates are analyzed in the paper.

Key words: copula, function, structure, modifier, state, feature, obligatory component.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Важливим моментом у розумінні сутності природи однорідності стало визнання особливого статусу речень з однорідними членами та їх функціонування у художньому тексті. У феміністичній літературі однорідні члени набувають нового звучання, оскільки дають змогу авторам глибше занурюватися у внутрішній світ, спостерігати за змінами в розвитку особистості, протиставляти особисте життя соціальному. Однак маловивченими залишаються структури «жіночих» романів і складники цих структур – ряди однорідних предикатів. Актуальним надалі є вивчення компонентного складу предикатних рядів, які можуть мати як синтетичну, так і аналітичну форми вираження, а також дослідження змін у структурі художнього дискурсу [8, 135–161].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан лінгвістики періоду XX – XXI ст. ознаменувався творенням нового стилю мислення, новою інтегральною парадигмою знань – функціональною за своїм спільним спрямуванням і конструктивною за своїм духом [1, 69]. Граматична теорія зумовлює багатоаспектний аналіз синтаксичних одиниць з огляду на різноманітність їхніх формально-синтаксичних, прагматичних, семантико-синтаксичних і функційних ознак [9; 7, 182–190]. Із семантичного та синтаксичного погляду предикат є головною синтаксемою, відвалентності якої залежить кількісно-якісний склад речення [11, 333; 6, 319]. Тому його характеристика становить важливу ланку у вивченні семантико-синтаксичної організації речення [10, 307–322; 5, 4].

Формулювання мети і завдань статті. Мета роботи – дослідити речення з однорідними іменними предикатами в англomовному феміністичному художньому дискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати роль дієслівної зв'язки в однорідному ряді іменних предикатів; визначити особливості повноцінних частин структури, які виражають предметність чи значення стану та охарактеризувати сурядний тип зв'язку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження явища однорідності не є новим у мовознавстві, проте переосмислення природи однорідних членів речення відбулося якраз у сучасній синтаксичній науці, яка здійснила цей крок не без допомоги класичної лінгвістичної традиції. У мовознавчих концепціях сьогодення можна простежити розвиток ідей «злиття» частин речення, зміни у структурі самого речення під впливом різнофункційних типів однорідності, специфічні граматичні зв'язки між однорідними членами речення. У трактуванні сутності синтаксичного явища однорідності членів речення накреслюються загальні принципи. Віддаючи пріоритет тій чи іншій ознаці, лінгвісти виділяють таку низку загальних рис однорідних членів: сурядний тип зв'язку між однорідними членами речення; спільність синтаксичних і семантичних функцій; ідентичність синтаксичного відношення; специфічна пов'язаність однорідних членів речення з рештою членів речення; граматична незалежність однорідних членів один від одного; спільність лексичного

значення та морфологічного оформлення. Спільність лексичного значення однорідних членів речення розглядається в інший спосіб у сучасному мовознавстві. Серед низки функційних та структурно-граматичних ознак виділено семантичну ознаку, яку слід шукати або в контексті, або в певній ситуації.

У граматичному сполученні однорідних членів речення беруть участь зазвичай єднальні сполучники та інтонація перелічування (її вважають специфічною ознакою однорідності), яка характеризується приблизно однаковою висотою тону і здебільшого паузами між однорідними членами. Урахування як семантичних, так і граматичних факторів є обов'язковим у визначенні сутності однорідного відношення між членами речення [2, 6–7].

Морфологічна одноформленість однорідних членів може слугувати одним із формальних показників однорідності [4]. Щоб набути статусу однорідності, члени речення повинні бути в чомусь подібними. Граматична однорідність отожднюється з морфологічною. Проте різне морфологічне оформлення не визначає однорідності членів речення: слова різного морфологічного статусу можуть виступати в однаковій синтаксичній функції. Морфологічно одноформленими або однотипними будемо називати однорідні члени речення, представлені словформами, які виражають категоріальне морфологічне значення, що є властивим для них як для членів лексико-граматичного розряду: іменник – предметність, прикметник – якість, дієприкметник – значення стану [3].

Поділяючи думку лінгвістів про однорідність як граматичне явище, вважаємо, що однорідні члени речення – категорія синтаксична. Тому в її основі лежать такі основні критерії: спільність синтаксичної функції та зв'язок з тим самим членом речення. Наявність цих двох ознак не є достатньою для того, щоб виникли відношення однорідності, як і недостатньо лише сурядного зв'язку. Вичерпна характеристика однорідності синтаксичних елементів передбачає комплексну єдність усіх ознак.

У лінгвістиці особливо актуальним є вивчення предикатора як носія модальності. Одним із репрезентантів предикатора в аналітичному предикаті слугує дієслівна зв'язка (копула), яка, як обов'язковий компонент предиката, у сполученні з предикативом конструює предикат і є носієм модально-часової характеристики та виконує функцію семантичного модифікатора. Розглядаючи однорідні іменні предикати, виходимо з того, що дієслова-зв'язки своїм лексичним значенням виражають модальну оцінку відношень між ознакою та її носієм, оцінку ж дає мовець. Якраз модальне значення і є суттєвою конструктивною ознакою кожного речення. Предикативна ознака виявляється у складеному іменному присудку за допомогою другого компонента – предикатива, який може бути вираженим різними частинами мови (іменником, прикметником, числівником, дієприкметником):

The girls surrounding her drew back a foot or two, as if to disassociate themselves from such heresy, until Miss Moran had gone. Then they followed her: all except Miss Curtis, who whispered, 'Well done. She's

a brilliant surgeon and obstetrician, but I wish she would be a little kinder (4, 119–120)

He's thirty-three, single, freakishly fit – he does these Ironman competitions that are all the rage in our office and are completely mad and horribly addictive (2, 60)

Основне граматичне значення предикатива полягає в тому, щоб надати суб'єктові певної характеристики та з'єднатися із цим суб'єктом через дієслово-зв'язку. Без дієслова будь-яка предметність, яку виражає іменник (ознака, яку експлікує прикметник; стан, який передає дієприкметник), залишається позачасовою і позамодалльною. У поєднанні з дієсловом предикатив виражає ознаку, що співвідноситься з її носієм у певному модално-часовому плані. Значення дієслово-зв'язки та іменного компонента об'єднуються в одне смислове ціле, створюючи єдиний акт комунікації, а саме нерозчленований єдиний план підмета. При цьому предикатив збагачує лексичний вміст дієслово-зв'язки. Семантика іменного блоку складається із суми значень його складових частин. Вона включає як модално-часове, так і категоріальне значення. Функція дієслово-зв'язки полягає у продукуванні предметності (ознаки чи стану) для суб'єкта, тоді як функція предикатива полягає в тому, щоб тому ж суб'єктові надати певної характеристики. Дієслівні зв'язки можна класифікувати за рівнем десемантизації на абстрактні зв'язки, напівповнозначні зв'язки та повнозначні зв'язки.

В англійській мові ряди однорідних іменних предикатив різняться за своєю структурою. Найпоширенішими є конструкції з кількома предикативами при спільній дієслівній зв'язці. Здебільшого зв'язка виражена дієсловом *to be* в різних часових формах:

When the music was finally over, she [Diana] suggested a game of gin rummy, hoping it would liven things up, but Johnathan said he was hopeless at card games and actually pretty tired after the hunting and would they forgive him if he went to bed (4, 19)

I do my very best, we all do, but some children are undisciplined at home and therefore disruptive at school (4, 26)

Ned had been so proud that night, so proud and so happy, so sure of himself, so certain of his love for Jil-lie, of hers for him (4, 229)

Найвищий рівень втрати лексичного значення має абстрактна зв'язка, основна семантико-синтаксична функція якої полягає в ідентифікації ознаки чи стану суб'єкта. Для англійської мови характерною є експліцитна дієслівна зв'язка, оскільки дієслово постає облігаторним компонентом предикатива у структурі англійського речення. Предикатна зв'язка може експлікувати ознаку зовнішнього вигляду суб'єкта. З урахуванням того, що вона вказує на ознаку суб'єкта, логічною є вказівка на існування її носія. У таких випадках зв'язка зберігає сему «існування». Тому наявні залишки лексичного значення, приклад чого знаходимо у фактичному матеріалі:

She [Laura] was pretty, charming – and very sexy. If Tom had been asked to create his perfect woman, it would have been Laura Leonard who stood before him, holding out her hand and inviting him into her bed (4, 36)

Це закономірне явище, оскільки дієслово *to be* є найуживанішим і внаслідок сполучуваності

з різними частинами мови продукує більш постійну предметність (ознаку чи стан) для підмета. Проте дієслово-зв'язка може бути виражена й іншими дієсловами. У роботі характеризуємо копулоподібні дієслова, як напівповнозначні предикатні зв'язки, які є семантичними корелятами копул *to be* (бути), *to become* (ставати, робитися), *to stay* (залишатися), які відповідно вказують на статичність, трансформацію та збереження стану. На основі вивчення фактичного матеріалу виокремлюємо такі семантичні функції предикатних зв'язок, як ідентифікація, кваліфікація ознаки чи стану суб'єкта, маркування постійної чи тимчасової ознаки, модално-оцінна характеристика ознаки та функція конотаційного носія (модифікатора):

She [Alice] became irritable and altogether miserable (4, 226)

...she [Alice] felt extraordinarily happy and blessed (4, 239)

Nancy turned. Though the girl appeared demure and contrite, Nancy could detect no fear I her eyes... (1, 48)

Здебільшого предикатив може бути вираженим прикметником, проте надibuємо приклади, у яких роль предикатива виконує іменник або дієприкметник. Зауважимо, що часто ряди однорідних іменних предикатив складені з морфологічно різнооформлених предикативів. Це можуть бути комбінації прикметника і дієприкметника; іменника та прикметника; іменника, прикметника та дієприкметника. Проте всі морфологічно різнооформлені предикативи є рівноправними у функційному відношенні. Вживаючи подібні предикативи, автори досягають максимального вираження певної характеристики суб'єкта речення, який набуває таким чином своєї «повноти»; він описаний з різних боків. Розміщення предикативів у порядку «іменник + прикметник» детермінує зосередженість уваги на особі чи предметі; побічною є ознака, властивість особи чи предмета. Коли предикативи розміщуються в порядку «прикметник + іменник», то можна виявити, що авторів більше цікавить ознака, аніж сам суб'єкт.

Однорідний ряд цього структурного типу характеризується структурно-семантичною цілісністю завдяки наявності одного дієслово-зв'язки: ознаки, що виражені предикативами, притаманні суб'єктові; часовий план є єдиним для усього ряду однорідних іменних предикативів.

До інших поширених конструкцій у феміністичному художньому дискурсі належать структури з двома зв'язками при спільному предикативі:

Poor Jack, he'd been a good friend and always would be (1, 367)

Трансформація показує це: *he'd been and always would be a good friend*

У кожній формі дієслово-зв'язки у складі однорідного ряду на перший план висуваються предикативні властивості: кожна із цих форм є носієм предикативних категорій модалності й часу. Це є основною функцією зв'язки в іменному присудковій й постійною граматичною властивістю будь-якої відмінюваної дієслівної форми. Усередині ряду

можна виділити однорідні іменні предикати із одноформленими зв'язками, які виражені дієсловом *to be* в різних часових формах; із різноформленими зв'язками, що виражені різними дієсловами. Однорідний ряд цього структурного типу не є надто поширеним. Переважно ряд однорідних іменних предикатів складається з двох зв'язок при одному предикаті. Однак однорідний ряд може складатися із трьох компонентів. Однорідні зв'язки не ускладнені другорядними членами речення. Сама структура є закритою, оскільки вона не обходиться без сполучника *and*. Своєї структурно-семантичної цілісності однорідний ряд досягає завдяки однорідним зв'язкам.

Структури, у яких кожна дієслівна зв'язка має свій предикатив, надибуємо у «жіночих» романах. Це конструкції, де однорідність виявляється в повному обсязі:

*He's thirty-three, single, freakishly fit – he does these Ironman competitions that **are** all the **rage** in our office **and are** completely **mad and horribly addictive*** (2, 60)

Характерною особливістю цього структурного типу є граматична самостійність предикатив, що входять до однорідного ряду. Кожен присудок, що складається із дієслова-зв'язки та предикатива, повністю граматично оформлений, та завдяки цьому критерієві категорії часу й способу репрезентовані кожним присудком автономно.

Найчастіше ряд однорідних предикатив складається з однакових зв'язок і морфологічно одноформлених предикативів. Використання однакових зв'язок, очевидно, пов'язане з поширеністю ряду другорядними членами або з фактом, що предикативи морфологічно одноформлені, і для емпатичного виділення кожного компонента однорідного ряду автори використовують ту саму зв'язку, яка може виступати в різних часових формах. Може виникнути своєрідне відношення послідовності, хоча воно відрізняється від подібних відношень, що виникають у ряді між однорідними дієслівними предикатами. Іменний предикат передає зміну: спочатку суб'єкт характеризується однією предметністю (ознакою, станом), а потім набуває іншої предметності (ознаки, стану):

*You're not just sick, you **feel ill, horrible, for hours, days*** (4, 248)

Конструкції з рядом однорідних іменних предикатив можуть бути закритими та відкритими. При відсутності сполучника між елементами ряд не є закритим; вживання сполучника, можливо б, змінило значення речення. Друга частина речення може тлумачити чи доповнювати першу його частину. Засобом зв'язку між компонентами однорідного ряду є паузи, інтонація переліку, а також акцент на предикатив. Формальний показник єдності може бути й не виражений у структурі речення. Як більш слабкий з граматичного погляду асиндетичний зв'язок створює цілісність ряду за допомогою предикатива. Цей тип зв'язку є більш емоційно забарвлений. Автори вдаються до нього, виділяючи кожну ознаку чи ідентифікацію суб'єкта. Він створює тло для роздумів читача, подовжує предметність (ознаку чи стан):

*The silence in the house was too **big, overwhelming, suffocating*** (3, 319)

Сурядний зв'язок між предикатами може виражатися полісиндетично. Цей тип сурядного зв'язку є панівним у конструкціях з кількома предикативами при одній зв'язці. При полісинтетичному зв'язку підкреслюється автономність кожної іменної частини предиката. Кожен наступний предикатив нанизує додаткову властивість чи ознаку на суб'єкт. Однорідний ряд залишається не закритим, оскільки повторюваний сполучник не може завершити структуру і створює надлишковість:

*...You're **arrogant and quite often boring and rude and*** (4, 222)

Сурядний тип зв'язку між однорідними членами – одна з релевантних ознак однорідності. Беручи до уваги ілюстративний матеріал, у ряді однорідних іменних предикатив виділяємо такі семантичні типи сурядних відношень: єднальні (усі компоненти однорідного ряду є однаково важливими і виражають ознаки, які в цій ситуації об'єднані між собою); протиставні (грунтуються на утвердженні одних зв'язків та запереченні інших; створюються за допомогою лексичних значень однорідних предикативів, при цьому протиставляються часто цілком відмінні один від одного іменні предикати); розділові (вказують на чергування ознак чи властивостей суб'єкта, які можна вибрати):

*This was a bit of **sweeping statement**, Diana thought, **and quite untrue**. Some of them **were ghastly, loud, blustering and overconfident**, but anything would be better than the stultifying boredom of another weekend alone with parents* (4, 12)

*She looked at Diana hopefully. Johnathan Gunning's family **was not only rich but titled**. He was the third son of Sir Hilary Gunning, Bart, and thus an Hon* (4, 13)

*It was five years later and he **was nobody special or important*** (3, 409)

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Однорідні іменні предикати мають найбільш загальні спільні ознаки синтаксичної однорідності, тобто ті ознаки, які властиві усім однорідним членам. Ряди однорідних іменних предикатив, відрізняючись між собою структурно, утворюють три типи – залежно від кількості предикативів та дієслів-зв'язок у ряді однорідних іменних предикатив. Однорідний ряд усіх структурних типів характеризується структурно-семантичною цілісністю завдяки компонентам ряду. Проблема закритості / відкритості конструкцій з однорідними іменними предикатами тісно пов'язана із синдетичним / асиндетичним зв'язком. Для відкритої конструкції специфічним є безсполучникове сполучення компонентів ряду або повторення єднального сполучника перед кожним компонентом у полісинтетичному ряді. Загальною ознакою закритості ряду є наявність єднального сполучника перед останнім членом у багатокомпонентній конструкції або у двочленній конструкції.

У перспективі подальшого дослідження видається необхідним проаналізувати конструкції з багатоелементним рядом однорідних іменних предикатив у світлі їхніх структурно-семантичних особливостей, а також вплив другорядних членів речення та лексико-граматичних факторів на структуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І. Сучасна парадигма лінгвістичних знань: поняття, сутність, інтерпретація. *Філологічні студії*. 2002. № 3. С. 66–73.
2. Максимова Е. Д. Предложения с однородными сказуемыми в современном английском языке. Ростов-на-Дону, 1961. 43 с.
3. Перетрухин В. Н. Проблемы синтаксиса однородных членов предложения. Воронеж, 1979. 209 с.
4. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва : Учпедгиз, 1956. 511 с.
5. Radford A. *English Syntax: An Introduction*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 259 p.
6. *Syntax and Lexis in Conversation: Studies on the use of linguistic resources in talk-in-interaction* / ed. by A. Hakulinen, M. Selting. John Benjamins Publishing Company, 2005. 415 p.
7. *Syntax and Semantics of Prepositions* / ed. by P. Saint-Dizier. Springer, 2006. 340 p.
8. 'Subordination' versus 'Coordination' in Sentence and Text. A cross-linguistic perspective / ed. by C. Fabricius-Hansen, W. Ramm. John Benjamins Publishing Company, 2008. 367 p.
9. Tallerman M. *Understanding Syntax*. Routledge, 2019. 370 p.
10. *The Routledge Handbook of Syntax* / ed. by A. Carnie, Y. Sato, D. Siddiqi. Routledge, 2014. 735 p.
11. *The Syntax of Sentence and Text: A Festschrift for František Daneš* / ed. by S. Čmejrková, F. Štícha. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam, Philadelphia, 1994. 399 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Allen D. *For the Sake of Her Family*. Pan Books, 2012. 388 p.
2. Green J. *Second Chance*. Penguin Books, 2007. 448 p. + 8 p.
3. Koomson D. *Marshmallows for Breakfast*. Sphere, 2007. 440 p.
4. Vincenzi P. *A Question of Trust*. Headline Publishing Group, 2017. 598 p.

УДК 811.111'04'373.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189156>

НАЗВИ ВІЗНИКІВ, НОСІЇВ ТА ВАНТАЖНИКІВ: СИСТЕМНО-ФУНКЦІЙНА РЕКОНСТРУКЦІЯ РОЗВИТКУ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Добровольська О. Я.

Національний транспортний університет

Статтю присвячено науковій проблемі реконструкції мовної еволюції в аспекті історичної динаміки процесів у лексико-семантичній системі середньоанглійської мови та актуальному питанню розвитку окремих синонімічних рядів у складі лексико-семантичної групи в аспекті детермінантного аналізу, зокрема встановлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи та підпорядкування детермінанти мови на рівні окремого синонімічного ряду як її підсистеми. Предмет дослідження – якісний та етимологічний склад і функційна диференціація синонімічного ряду. Об'єкт дослідження – лексико-семантична група назв осіб за професією (апелятивна і пропріальна агентивно-професійна лексика), зокрема синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників як підсистема лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі. Мета дослідження – реконструювати розвиток синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові, установивши специфіку підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні досліджуваного синонімічного ряду як її підсистеми. Фактичний матеріал дослідження – 2417 семем лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зафіксованих в історико-етимологічних словниках англійської мови. У дослідженні використано методичний алгоритм системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи. У результаті дослідження встановлено визначальну роль функції ідентифікації особи в побутуванні назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській період і підпорядкування синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі, внутрішній детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією середньоанглійського періоду.

Ключові слова: агентивно-професійна лексика, мовна детермінанта, назви візників та вантажників, середньоанглійська мова, функційна диференціація, хронологічна стратифікація.

Dobrovol'ska O. Ya. The names of drivers, carriers and loaders: Systemic functional reconstruction of the development of the Middle English synonymic line. The article highlights the issues of language development and its causation, which have long been in the focus of different interpretations of linguists. It is still quite urgent to deal with the scientific problem of the reconstruction of language evolution in the aspect of historical dynamics of language processes in the semantic system of the English language, and it is relevant to study the development of a particular series of synonyms as a sub-system within the semantic group in the aspect of determinant analysis. The aim of the article is to reconstruct the development of the semantic subsystem of the names of drivers, carriers and loaders in Middle English by establishing the specifics of the support of the internal determinant of the semantic group of occupational terms in Middle English at the level of series of synonyms. The object of the study is the series of synonyms – 53 names of drivers, carriers and loaders as a subsystem of the semantic group of Middle English occupational terms. The subject of the study is the etymological composition, functional differentiation and chronological stratification of the Middle English names of drivers, carriers and loaders. The material of the study comprises 2417 Middle English occupational terms recorded in English historical and etymological dictionaries. The methodical algorithm of the system-functional reconstruction of the semantic system development was used in the study. The results of the paper indicate the subordination of functioning and development of the names of drivers, carriers and loaders to the language determinant of the semantic group of the Middle English occupational terms. The results of the paper prove further studies of the semantic system in the aspect of determinant analysis of its subsystems to be relevant and valuable in the field of language evolution.

Key words: chronological stratification, functional differentiation, language determinant, Middle English, the names of drivers and loaders, occupational terms.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Актуальність становить поглиблення теорії мовної еволюції В. фон Гумбольдта, Я. Грімма, Ф. Шлегеля, А. Шлейхера, В. Вундта, Г. Штайнтала, О.О. Потебні, Г. Пауля, Б. Дельбрюка, Г. Острофа, К. Бругмана, А. Мейє, Ш. Баллі, зокрема концепцій мовних змін та зовнішньої історії мови, і теорії сучасної системної лінгвістики (Г. П. Мель-

ников, Л. Г. Зубкова, А. А. Полікарпов, О. О. Кретов та ін.) новими даними з історії розвитку словникового складу як найбільш динамічного мовного рівня, зокрема даними щодо специфіки розвитку лексико-семантичної системи середньоанглійської мови. Актуальним завданням сучасного мовознавства є розв'язання проблеми запозичення як одного зі способів збагачення словникового складу мови та осо-

бливого фактора мовного розвитку. Питома вага запозичень у лексико-семантичній системі є одним із *ключових питань* сучасної теорії англійської мови, однак попри численні висвітлення проблеми етимологічного складу англійської мови у сучасній лінгвістиці залишаються *дискусійними та актуальними* питання встановлення етимологічного складу середньоанглійської мови як унікального об'єкта впливу суспільно-історичних факторів, які окреслили мовну ситуацію середньоанглійського періоду, а також питання визначення сфер іншомовного впливу, хронології та асиміляції запозичень, процесів їх укорінення та функціонування. *Актуальною* залишається невирішена проблема «переродження» англійської мови внаслідок нормандського впливу: трактуванню іншомовних запозичень як основного шляху розвитку словникового складу англійської мови прихильниками її «змішаного характеру» (A. Baugh, H. Bradley, J. Derocquigny, O. F. Emerson, J. Greenough, D. Kitteridge, B. A. Groom, O. Jespersen, T. R. Lounsbury, G. H. McKnight, L. P. Smith, E. Weekley) протистоять переконання про збагачення словника англійської мови головним чином власними ресурсами словотворення (Н. М. Амосова, В. П. Секирин, А. М. Ельдаров). Наукова проблема нашого дослідження – реконструкція мовної еволюції в аспекті історичної динаміки мовних процесів у лексико-семантичній системі середньоанглійської мови. *Актуальність* його визначена потребами у комплексному розкритті проблем теорії мовної еволюції, теорії мовних змін, теорії сучасної системної лінгвістики і теорії мовної інтерференції у параметрах складної динамічної адаптивної системи на базі великого емпіричного матеріалу упродовж тривалого хронологічного зрізу, зокрема цілісної лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв у кількох різновидах функціонування упродовж середньоанглійського періоду; у поглибленому та всебічному дослідженні теоретико-прикладних проблем систематизації лексичного складу середньоанглійської мови, деривації, варіювання, асиміляції запозичень, узусу і динаміки мовних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі теорії сучасної системної лінгвістики в руслі загальної системологічної методології наукових досліджень [4; 5] проблему мовної еволюції лексико-семантичної системи англійської мови розглянуто на матеріалі лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови [1; 2], зокрема розроблено новий системно-функційний підхід до вивчення лексико-семантичної системи в історико-етимологічному ракурсі та сформовано новий напрямок лінгвістичного пошуку – системно-функційну історичну лексикологію, побудовану на інтерпарадигмальних принципах історизму й системності, інтегрованих до визначення підпорядкування розвитку окремої лексико-семантичної групи її детермінанти та дії законів діалектики в руслі закономірностей мовної еволюції і впливів різнорівневих чинників; розвинуто поняття мовної детермінанти на рівні лексико-семантичної системи у вигляді сукупності детермінант окремих її складників (лексико-семантичних

груп) у проявах на глибших ярусах (у взаємодії між фонологічним, морфологічним і лексико-семантичним ярусами). Загальні принципи сучасної системної лінгвістики (принципи матеріальності об'єкта, його просторової і часової мірності, тріадичності) як умови системності розгляду процесу мовної еволюції втілено у принципах системно-функційної історичної лексикології (принципах функційної узгодженості узусу і норми, внутрішнього і зовнішнього, реалізованих і нереалізованих потенцій мовної системи, системних і несистемних фактів мови, синтагматики і парадигматики, мови і мовлення) [2], зокрема загальнометодологічний принцип тріадичності втілено у принципі системно-функційної історичної лексикології – принципі тріадичності при описі взаємної узгодженості онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичної групи, тобто у процесі системно-функційної реконструкції її розвитку, за рахунок вивчення таких триад: узус – норма – функція; внутрішнє – зовнішнє – функція; реалізовані потенції мовної системи – нереалізовані потенції мовної системи – функція; системні мовні факти – несистемні мовні факти – функція; синтагматика – парадигматика – функція; синхронія – діакронія – функція, що ієрархічно підпорядковані триаді мова – мовлення – функція як реалізації номінативної функції (класифікації та ідентифікації) словесного знака [2]. На теоретико-методологічній базі системно-функційної історичної лексикології специфіковано методи і гносеологічні прийоми сучасної системної лінгвістики для формування методичного алгоритму системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи як теоретико-методологічної й методико-емпіричної процедури, що охоплює багатовекторне дослідження взаємної узгодженості й підпорядкування онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичних підсистем мовній детермінанті в інтеграції з вивченням загальних законів, закономірностей і тенденцій їх розвитку в ракурсі дії чинників мовної еволюції з подальшим об'єднанням результатів детермінантного аналізу всіх підсистем [2]. На рівні окремої лексико-семантичної групи сформульовано внутрішню детермінанту мовного розвитку, яка визначає функційно значущі характеристики компонентів системи та зв'язків між ними і розвивається під впливом зовнішньої детермінанти (фактора, що визначає функційну характеристику всієї системи) [2]. На основі вивчення змін мовної ситуації середньоанглійського періоду визначено зовнішню детермінанту як функційний запит мовного колективу, що є надсистемою лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв, на виконання нею функції ідентифікації [2]. Внутрішню детермінанту мовного розвитку встановлено на підставі визначення функційної диференціації як прояву мовної детермінанти (зокрема, детермінанти англійської мови – комунікативного ракурсу події) у межах окремої лексико-семантичної групи у результаті вивчення процесу мовних змін у системі досліджуваної лексики в різних її функційних різновидах, визначених за виконанням функцій класифікації та ідентифікації, на основі виявлення специфіки варіювання (функ-

ційної варіативності, а також фонографічної, лексико-морфологічної, лексико-семантичної і номінативної варіантностей) протягом певного періоду мовного розвитку із залученням даних попереднього та наступного періодів, а також установленням підпорядкування мовній детермінанті усього комплексу характеристик лексико-семантичної групи (її лексико-семантичного складу, функційної диференціації, етимологічного складу, структурно-семантичної характеристики словотворчих полів, якісних змін та динаміки мовних процесів) [2].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – реконструювати розвиток синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові, установивши специфіку підтримки внутрішньої детермінанти англійської мови на рівні підсистеми лексико-семантичної групи назв осіб за професією. **Завдання** дослідження в межах детермінантного аналізу: 1) виокремити синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників у межах лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі; 2) проаналізувати етимологічний склад їх твірних основ; 3) визначити їх функційну диференціацію; 4) здійснити хронологічну стратифікацію їх перших письмових згадок. **Предмет** дослідження – етимологічний склад, функційна диференціація та якісний склад синонімічного ряду як характеристики семантичної підсистеми в її підпорядкуванні мовній детермінанті. **Об'єкт** дослідження – синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників як підсистема лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі, у середньоанглійській мові. **Фактичний матеріал** дослідження – 2417 семем лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зафіксованих в історико-етимологічних словниках англійської мови. У дослідженні використовуємо **методичний алгоритм** системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2] як поєднання методики та комплексу методів, що охоплює загальнонауковий індуктивно-дедуктивний і лінгвістичний порівняльно-історичний методи та методи сучасної системної лінгвістики [5] як нові методи системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2], а також методичні системно-функційні прийоми реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2]: 1) розмежування лексики на функційні різновиди на підставі виконання двох видів номінативної функції лексичної одиниці – класифікації та ідентифікації; 2) розмежування лексики на функційні різновиди узусу; 3) багатоаспектний комплексний аналіз лексики у трьох функційних різновидах у межах трьох складових лексико-семантичної групи / підгрупи – питомої, гібридної, запозиченої; 4) хронологізація мовних фактів; 5) дослідження мовної інтерференції в межах окремої лексико-семантичної групи / підгрупи; 6) дослідження якісного складу лексико-семантичної групи / підгрупи певного періоду мовного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Установлення специфіки підтримки внутрішньої

детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні досліджуваного синонімічного ряду здійснюємо за послідовністю етапів детермінантного аналізу: 1) установлюємо функційну диференціацію семем досліджуваного синонімічного ряду за функціями класифікації та ідентифікації, виконуваними в мовленнєвому колективі як надсистемі; 2) визначаємо різновиди узусу як кодифікованої норми (зокрема, неусталений, обмежено-нормований, усталений) семем за ступенем їх усталеності в середньоанглійській мові (тобто за їх наближенням до норми на етапі входження до системи мови); 3) розподіляємо семем досліджуваного синонімічного ряду за розрядом загальних назв (функція класифікації) та розрядом власних назв (зокрема, назв прізвищевих типу періоду активного формування прізвищевих системи, які виконують функцію ідентифікації особи як додаткового до особового власного імені компонента антропонімної формули); 4) досліджуємо етимологічну модель синонімічного ряду на підставі аналізу мовної належності твірних основ апелювативів та антропооснов назв прізвищевих типу; 5) систематизуємо агентивно-професійні назви візників, носіїв та вантажників за століттями середньоанглійського періоду (XI – XV ст.) [3, 54] на підставі принципу хронологічної фіксації фактичного матеріалу [2], зокрема наводимо: а) дату першої письмової згадки лексико-семантичного варіанта слова, вжитого як апелюватив; б) дати всіх фіксацій лексико-семантичного варіанта слова як назви прізвищевих типу у складі антропонімних формул із подальшим їх групуванням за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності з метою вивчення появи в англійській мові питомої, гібридної лексики та запозиченої лексики. Виокремлюємо три підгрупи середньоанглійської лексики у межах кожної етимологічної групи: а) агентивно-професійні назви, зафіксовані в пам'ятках як апелювативи і оніми (тлумачимо їх як назви з усталеним узусом); б) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як оніми (тлумачимо їх як назви з неусталеним узусом); в) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як апелювативи (тлумачимо їх як назви з обмежено-нормованим узусом).

Середньоанглійську агентивно-професійну назву наводимо як апелюватив зі словниковою дефініцією лексико-семантичного варіанта і датою його першої згадки в писемних пам'ятках або як апелюватив, реконструйований на основі однокореневих слів середньоанглійської доби, чи на основі словникових даних давньоанглійського / новоанглійського періодів, із датою його першої письмової згадки як оніма.

1. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації:

bēr(e)-man [OE *bær-man*] 'one who carries, a bearer, a porter' 1000 NED, 1226 MED > *Berman* 1137, 1210, 1222, 1228, 1266, 1281, 1313, *Bareman* 1275, 1279, *Barman* 1301, 1327, *Bereman* 1327, 1380, 1409, *bereman* 1450;

bērer(e) 'one who carries, a bearer, a porter' 1398 MED > *Berer* 1255, *berere* 1288, *Berere* 1305, *Berar* 1327;

bitter 'one who supplies water in buckets, water carrier' 1462 MED (*bit(te)* [OE *byt(t)* 'a bag or skin for liquids; also, bucket; ?belly' MED > *Bitter* 1310;

driver(e) 'one who drives a team or vehicle, driver' 1450 MED, 'one who drives a vehicle or the animal that draws it; a charioteer, coachman, cabman, etc.' 1450 NED > *Drivere* 1275, 1279, 1283, 1301, *Driveres* 1279, *Driuere* 1332, *Driver* 1340, *Dryver* 1380, *Dryvere* 1407, *Dryver* 1491;

drower(e) 'one who drives a draft animal, driver' 1440 MED > *Drouere* 1287-93, 1294, *Drovere* 1327, 1384, *Drouer* 1436, *drower* 1463;

lēdere [OE *lādere*] 'a carrier, porter' 1423 MED, 'a cart driver' 1325 MED; 'a carrier, porter; a cart driver' MED, leader 'the driver of a vehicle; a carter' 1300 NED > *ledere* 1243, *leeder* 1328;

līm-man 'a man who calcines, carries, or sells lime' 1452-4 MED > *lymman* 1365, *lyman* 1413;

lōder(e) 'a carrier, porter' 1355 MED, 'one who loads a ship, a stevedore' 1456-7 MED; 'one who loads; a carrier; a man who stands on the top of a wagon, a haystack, etc., and arranges the hay or corn which is forked up' 1476 NED > *Lodere* 1279, *Loder* 1200, 1332;

lōd-man [OE *lād-man*] '= lodes-man' 1345-6 MED, *lōdes-man* 'a carrier' 1440 MED > *Lodman* 1265, 1341, *Lademan* 1301, *Ladman* 1316, *Lodeman* 1346;

pakker(e) 'one who packs goods in bundles, a packer' 1353 MED, 'one who packs; one who puts up smth in a bundle or receptacle' 1598 NED > *Pakkere* 1254, *Packer* 1257, 1297, 1324, *Pakere* 1257, *Pakkare* 1275, *Pakare* 1279, *Palker* 1282;

tower (*towar*) 'one who tows or draws with a rope; esp. one who tows a boat on a river or canal' 1494 NED > *Tower* 1255, *Touere* 1275;

wain(es-man) 'a wagon driver, a carter' 1392 MED, 'the driver of a wain, a wagoner' 1392 NED > *Waynman* 1281, 1297, *Weneman* 1327, *Wayneman* 1425, 1472;

wainer 'a person who drives a wagon, a carter' 1472 MED, 'the driver of a wain, a wagoner' 1500 NED > *Wayner* 1381;

wāter~berere 'transporter or purveyors of the commodity of water' 1382 MED, 'one who carries water; spec. one whose employment is to carry water from a spring, well, or river for domestic use' 1382 NED > *Waterberere* 1381;

wāter~lēdere 'one whose trade is the carting of the commodity water, a water carrier' 1350 MED, 'one who carts water for sale' 1250 NED > *Waterladar* 1197, *Waterladere* 1250, *waterlader* 1276, 1348-9, *Waterleder* 1288, 1313, 1327, 1381, *Waterledere* 1307, 1350, *Waterledare* 1313, *Watirledere* 1332, *waterleder* 1346, *Waterledar* 1397, *watterleder* 1478.

2. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації:

***cōrn~loder** 'one who loads grain' MED > *Cornloder* 1327, *Cornlader* 1372;

***heuere** (*heaver*) 'a person who heaves; spec. a labourer employed in landing goods at a dockyard' 1586 NED > *Heuere* 1297;

***hēring~carter** 'one who hauls herring' MED (in surnames – MED > *Heryngkartere* 1332;

***jagger** 'a carrier, a carter' 1514 NED > *Jager* 1379, *Jagher* 1379, *Jeggar* 1480;

***līm~berere** 'one who carries lime' MED > *Lymberyer* 1327, *lymeberer* 1394-5;

***malt~ledere** 'a transporter of malt' MED (in surnames – MED) > *Maltlader* 1294, *Maltleder* 1311, *Maltladere* 1323;

***melk~berere** 'carrier' DBS, in surnames – MED > *Melkberere* 1285;

***pakke~bindere** (in surnames, nicknames – MED) > *Pakbyndere* 1191;

***pakke~drauere** (in surnames – MED) > *Pakkedrawere* 1332;

***pakke~man** (in surnames – MED) > *Pakemon* 1201, 1212, *Pakeman* 1272, *Pakeman* 1297, *Pakmon* 1317, *Packeman* 1352;

***sānd~ledere** 'a carrier or carter of sand' MED > *sandleder* 1437, *sandeleder* 1439;

***wāterer** 'aquarius' 1546 NED > *Waterer* 1443;

***wāter~man** 'aquarius' 1565 NED > *Waterman* 1249;

***wāter~smith** (in surnames – MED) > *Watersmyth* 1333;

***wōl~bērer(e)** (in surnames – MED) > *Wolleberere* 1332;

***wōl~pakker(e)** – MED > *Wolpakker* 1393, *wollepacker* 1351.

3. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації:

barwe~woman 'a female hod-carrier' (*barwe* [OE *bearwe*] 'a handbarrow; a litter or stretcher; a wheelbarrow' 1500 MED;

lēdere [OE *lādere*] 'a cart driver' 1325 MED, 'a carrier, porter' 1423 MED;

timber~berere 'one who carries a battering ram' 1408 MED (*timber* [OE]);

wāter~fecchere 'transporter or purveyors of the commodity of water' 14 MED;

wāter~secher 'transporter or purveyors of the commodity of water' 1408 MED.

4. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

4.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження (норманські основи):

carre~man 'a carter' 1460 MED (*carre* [AF; cp. OF *char* 'cart' & L *carrus*; also cp. OI *kerra*]) 'a cart or wagon; often, a small vehicle carrying half as much as a cart' 1360 MED, 'a chariot; some kind of coach' 1350 MED; *char* 'a chariot; a cart, wagon' 1300 NED > *Charman* 1293, *Careman* 1301, *Charman* 1310, *Carman* 1327;

paniēr(e~man) 'a basket-carrier' MED, 'the name of a paid officer in the Inns of Court, who brought provisions from market (with a horse and panniers), and (in later time at least) had various duties in connection with the serving of the meals, etc.' 1482-3 NED > *Paynerman* 1301, *panyerman* 1419, *Pannyerman* 1469, *panyarman* 1473.

4.2. Гібридні похідні з твірними основами скандинавського походження:

drauere 'one who pulls, drags, or transports something, 1450 MED, 'one who draws; in various senses of the verb' 1340 NED (*drauen* [OE *dragan*, cp. OI *draga*]) > *Drahere* 1327, *Drawere* 1332, *Drawer* 1390;

ferier(e) 'one who keeps a ferry, a ferryman' 1440 MED, 'one who keeps or looks after a ferry' 1440 NED (*ferien* v. [OE *ferian*, *ferode*] 'to transport, carry, convey, or lead; also, to carry off, lead away; to transport in a boat, to ferry; *ferie* n. [cp. ME *ferien* 'to transport' & OI *ferja* 'a ferry'] 'a place where passengers, goods, etc., are carried by boat over a narrow body of water; also, the boats and other equipment used in ferrying; a ferry-boat') > *Feryere* 1279, 1281, 1392, *Feryer* 1281, 1319, *feryere* 1285, *Feryour* 1390, *ferier* 1324;

feri-man 'one who owns or operates a ferry' 1464 MED, 'one who keeps or looks after a ferry' 1464 NED (*ferie* [cp. ME *ferien* 'to transport' & OI *ferja* 'a ferry'] 'a place where passengers, goods, etc., are carried by boat over a narrow body of water; also, the boats and other equipment used in ferrying; a ferry-boat') > *ferriman* 1192, *Feriman* 1247, 1297, *Phariman* 1265, *Fermon* 1332, *Feremone* 1354, *ferriman* 1414;

wīne~drauere 'one involved in the transporting of wine, a carrier of wine' 1335 MED (*drauere* 'one who pulls, drags, or transports something' < wīn [OE < L], OF *vin*, AF *vine* & OI *vīn*] < *drauen* [OE *dragan*, cp. OI *draga*] > *Wyndrawer* 1294, *Wyndrawere* 1319, *wyndragher* 1335-6, *Wyndrawer* 1373, *Wyndrawer* 1381, *wyne drawer* 1450, *wynedrawer* 1468.

4.3. Гібридні похідні з твірними основами нижньонімецького походження:

pakker(e) [< *pak* n. & *pakken* v.] 'one who packs goods in bundles, a packer; an overseer of the packing for export of goods subject to custom; an officer charged with the packing or supervision of the packing of exported goods liable to custom, etc.' 1353 NED, 'one who packs; one who puts up smth. in a bundle or receptacle' 1598 NED (*pack* sb. 1225 NED, *pak(e)* n. [cp. MDu, MLG *pac* & OI *pakki*] 1200 MED; *pack* v. 1280 NED; *pakken* v. [from *pak* n.; also cp. AF *enpaker*, ML *paccare*, MDu *packen*] 1361 MED) > *Pakkere* 1254, *Packer* 1257, 1297, 1324, *Pakere* 1257, *Pakkare* 1275, *Packare* 1279, *Palker* 1282.

5. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації

5.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження (центральнофранцузькі основи):

***chariot(e)-man** 'coachman' MED (*chariot(e)* [OF *charriote*] 'a wheeled vehicle: (a) a carriage, esp. a carriage of state; also, a hearse; (b) a chariot used in warfare or racing; (c) a wagon or cart' 1358 MED; cf. *chariotēr* [OF *chariotteur* 'charioteer' & *charretier* 'driver, coachman'] 'a charioteer; a coachman' 1382 MED) > *Chariotmen* 1475;

***paniēr(e)-man** 'a basket-carrier' MED, 'a man in charge of a pannier or panniers; esp. a hawk of fish, etc., who conveys his goods to market in panniers' 1583 NED; 'the name of a paid officer in the Inns of Court, who brought provisions from market (with a horse and panniers), and (in later time at least) had various duties in connection with the serving of the meals, etc.' 1482-3 NED (*pannier* sb. [ME *panier*, F *panier* – L *pānāri-um* 'bread-basket'] 'a basket; esp. one of considerable size for carrying provisions, fish, or other commodities' 1300 NED, 1290 MED;

cf. *paniēr(e)-berere* 'a basket-carrier' 1451 MED) > *Paynerman* 1301, *panyerman* 1419, *Pannyerman*, *fisher* 1469, *fisher alias panyarman* 1473;

***truss-man** 'one who trusses a cask' (cf. *trusser* [v. + -er] 'one who trusses a cask' 1535 NED; *trousse* [OF] 'bundle, package' + *mann*, probably 'a baggage-man, porter' DBS; *truss* sb. [F *trousse*, OF also *torse*, *trusse*, *tourse*] 'a collection of things bound together, or packed in receptacle; a bundle, pack; (in quot.) 1577-87 (collect.) baggage 12.. NED; 'a bundle of hay or straw; in technical use, of a definite weight, varying at times and places' 1483; *truss* v. [F *trousser*, in OF also *trusser*] 'to tie in a bundle, or stow away closely in a receptacle; to bundle, pack' 1300 NED; 'to charge or burden with a bundle or pack, or a number of such; to load (a pack-horse, etc.); to lade (a ship)' 1225 NED; 'to pack up and carry away; to convey or take with one in a pack; to carry off' 1300 NED; 'to make fast to sth with or as with a cord, band, or the like; to bind, tie, fasten' 1225 NED) > *Trusseman* 1327.

5.2. Гібридні похідні з твірними основами скандинавського походження:

***cart-man** 'a carter' MED (*cart* [OE & ON; cp. WS *cræt* & OI *kartr*] 'a cart, a wagon; a cartload; a coach or carriage') > *Cartman* 1269;

***hei~berer** 'one who carries or carts hay' MED (*hei* [OE; cp. OI *hey*] 'grass cut or mowed and cured (usually as feed for livestock), hay; also, growing grass; a crop or cutting of hay; a tithe of hay', *bērer(e)* < *bēren* v. [OE *beran*, *beoran*, *beara*] 'one who carries, a bearer, a porter') > *Hyberer* 1285, *Heyberere* 1306.

5.3. Гібридні похідні з твірними основами нижньонімецького походження:

sled(de)-man MED (*sled(de)* [MDu, MLG *slēde*, *sledde*; cp. MnE dial. *slead*] 'a wheelless vehicle, usu. used for drawing heavy loads over the ground or ice, a sled, sledge, dray; also, a carriage or other means of transportation' 1380 MED) > *sledman* 1403.

6. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації

6.1. Гібридні похідні з твірними основами латинського походження:

drūmondere 'a camel driver' 1425 MED (from *dromede*, *dromond* [ML *dromedus*; cp. CL *dromas*, from Gr.] 'a dromedary' 1398 MED).

7. Запозичені агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

7.1. Запозичені агентивно-професійні назви з подвійною (латинською / французькою) етимологією:

sompter [OF *sometier*, *sommetier*, *sumettier*; cp. AL *sumptarius*, *sum(e)tarius*, vars. of ML *sagmarius*] 'one who drives a packhorse' 1300 MED; 'driver of a packhorse' 1320 NED > *Summeter* 1206, *Sumeter* 1209, 1221, 1290, *Suneter* 1221, *Someter* 1255, *Sumetere* 1275, *Sumetir* 1275, *Sompter* 1301, *Sumter* 1327, *Sometir* 1327, *Somyter* 1327.

8. Умотивовані запозичення – агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

8.1. Умотивовані норманські запозичення
cariēr [from *carien* v.; also, AF *cariour*] 'a carrier, a carter, a bearer of letters; cf. *comune~cariēr* 'a pub-

lic carrier' 1332 MED; 'one who or that which carries, in various senses of the verb; a bearer' 1398 NED; 'a bearer of a message, letter, etc.' 1588 NED; 'one whose occupation is to carry loads, a porter. Also in comb., as water-carrier, etc.' 1511 NED; 'one who undertakes for hire the conveyance of goods and parcels (usually on certain routes, and at fixed times). The most familiar current sense' 1471 NED > *Carrier* 1332, *Cariour* 1332;

cartēr [partly AF *careter* & CF *charretier*, partly from ME *cart*] 'the driver of a cart or coach; a cart-er, coachman' 1216 MED; 'a charioteer' 1225 MED > *carettier* 1192, *caretier* 1193, *careter* 1200, 1225, *Caretar* 1207, *carter* 1209, *careter* 1210, *Chareter* 1222, 1243, 1275, *Charetier* 1224, *Karter* 1225, 1279, 1332, *Cartere* 1226, 1311, 1327, 1332, 1346, 1364-5, *Caretter* 1229, *Carter* 1240, 1243, 1279, 1387, 1448, *Karreter* 1256, *Chereter* 1258, *Charetter* 1275, *Charter* 1275, 1281, 1301, 1332, *Charettier* 1275, *Cartar* 1296, *Kertere* 1296, *Carer* 1301, *Cartare* 1301-2, *Kartare* 1332, *Karter* 1425-6.

Результати та їх обговорення. Синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові налічує 53 лексеми, утворюючи 2,2% від загальної кількості 2417 агентивно-професійних назв і 21% від загальної кількості 249 лексем підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі.

Дані щодо етимологічного складу та функційної диференціації назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові наведено в Таблиці 1.

За функційними різновидами досліджувана лексика проявляє кількісне переважання у функції ідентифікації, зокрема співвідношення 89% : 11% кількості назв візників, носіїв та вантажників, що виконували в середньоанглійський період функції ідентифікації, і кількості назв візників, носіїв та вантажників, що в середньоанглійський період виконували виключно функцію класифікації.

За етимологічним складом синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників становить переважання питомої лексики – у співвідношенні 68% англійських лексем, 26% гібридизмів і 6% запозичень.

За датами перших письмових фіксацій назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові будуюмо їх хронологічний ряд в середньоанглійській мові: XI ст. – 2%, XII ст. – 6%; XIII ст. – 41%; XIV ст. – 36%, XV ст. – 15%.

Дані щодо хронологічної стратифікації перших письмових згадок назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові наведено в Таблиці 2.

Якісний склад синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників формувалася протягом усього середньоанглійського періоду, головню у XIII ст. (41%) та XIV ст. (36%), причому три лексеми (близько 6%) беруть свій початок у давньоанглійський період: *bēr(e)-man* [OE *bær-man*], *lēdere* [OE *lædere*], *lōd-man* [OE *lād-man*]; шість лексем (11%) є неологізмами, зафіксованими як апелятиви в писемних пам'ятках XVI ст., а в середньоанглійський період їх побутування зафіксовано виключно у функції ідентифікації: **heuere*, **jagger*, **wāterer*, **wāter-man*, **paniēr(e)-man*, **truss-man*.

Тріада «системні мовні факти – несистемні мовні факти – функція». Системно-функційний принцип вивчення розвитку мовних змін у досліджуваному синонімічному ряді середньоанглійського періоду виявив результати, які свідчать, що протягом середньоанглійського періоду він охоплював як системні мовні факти, так і несистемні мовні факти та явища, що не суперечили структурі середньоанглійської мови. Розгляд антиномії «системні мовні факти – несистемні мовні факти» у межах досліджуваного синонімічного ряду в одній тріаді з номінативною функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської

Таблиця 1

Етимологічний склад і функційна диференціація назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові

Етимологія / функція	Англ.	Гібридні похідні					Запозичення-асимілятиви	Умотивовані запозичення	Усього	Частка (%)
		Фр(ц)	Норм.	Лат./фр.	Сканд.	Нім.				
Класифікація & ідентифікація	15	—	2	—	4	1	1	2	25	47
Ідентифікація	16	3	—	—	2	1	—	—	22	42
Класифікація	5	—	—	1	—	—	—	—	6	11
Разом	36	14					1	2	53	100
Частка (%)	68	26					2	4	100	—

Таблиця 2

Хронологічна стратифікація перших письмових фіксацій назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові

Століття	XI	XII	XIII	XIV	XV	Разом
Кількість	1	3	22	19	8	53
Частка (%)	2	6	41	36	15	100

мови (зокрема, функцією класифікації та функцією ідентифікації), тобто на основі зіставного аналізу узусу агентивно-професійних назв, зокрема їх вживання як апелятивів у класифікаційній функції та назв прізвищового типу в ідентифікаційній функції, виявив такі результати стосовно до функційної диференціації досліджуваного синонімічного ряду: а) 47% – лексика із усталеним узусом, уживана у функціях класифікації та ідентифікації; 5,5% – лексика, що бере свій початок у давньоанглійський період і продовжує побутувати в наступні періоди; 41,5% – лексика, що виникнула в середньоанглійський період і продовжила побутування в новоанглійський період; б) 42% – лексика з неусталеним узусом, уживана виключно в ідентифікаційній функції, що в середньоанглійський період не входила до апелятивного фонду мови: 31% – лексика, побутування якої окреслено межами середньоанглійського періоду; 11% – неологічна лексика, що увійшла до апелятивного фонду в новоанглійський період; в) 11% – лексика з обмеженим узусом, що перейшла в наступні періоди розвитку мови, а в середньоанглійський період уживана виключно у класифікаційній функції. Це співвідношення *свідчить* про визначальну роль функції ідентифікації особи в побутуванні агентивно-професійних назв досліджуваного синонімічного ряду в середньоанглійський період.

Тріада «синтагматика – парадигматика – функція». За принципом тріадичності функційну узгодженість синтагматики і парадигматики виявлено стосовно етимологічного складу корпусу синонімічного ряду: ядро становлять питомі АПН (68%); напівпериферію – гібридні похідні (26%); периферію утворюють іншомовні лексичні запозичення (6%). Етимологічний склад функційних різновидів: а) ядро АПН із неусталеним узусом формують питомі назви (60%); напівпериферію – гібридизми (28%); периферію – запозичення (12%); б) ядро АПН із усталеним узусом утворюють питомі назви (73%); периферію – гібридизми (27%); в) ядро АПН із обмеженим узусом утворюють питомі назви (83%); периферію – гібридизми (17%). Отже, специфіка переважання питомої (68%) і гібридної (26%) лексики над запозиченою у співвідношенні 94% до 6% *свідчить* про відповідність розвитку досліджуваного синонімічного ряду загальній тенденції мовної еволюції до збереження мовної стабільності.

Тріада «внутрішнє – зовнішнє – функція». Розгляд антиномії «внутрішнє – зовнішнє» та антиномії «синхронія – діяхронія» у тріадах із функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської мови, дає змогу розкрити синхронно-діяхронічну функційну узгодженість у кореляції із функційною узгодженістю власномовного / запозиченого стосовно якісного складу досліджуваного синонімічного ряду в межах етимологічних груп і установити таке співвідношення: а) 70% лексики, що продовжила побутування в наступні періоди (у т. ч. 45% – питомі АПН, 19% – гібридизми, 6% – запозичення); б) 30% лексики, що на початок новоанглійського періоду вийшла з ужитку і до апелятивного фонду середньоанглійської мови не

входила, побутуючи винятково в межах антропонімії середньоанглійської мови (у т. ч. 21% – питома і 9% – гібридна). Дані, виявлені на основі системно-функційного принципу дослідження кореляції власномовного / запозиченого, є важливими для розв'язання проблеми «переродження» середньоанглійської мови *свідченням* збереження, попри її змішаний склад, якісної визначеності досліджуваної ЛСГ на кінець середньоанглійського періоду і проявом відповідності розвитку досліджуваної ЛСГ загальній тенденції мовної еволюції до збереження мовної стабільності. Переважання у співвідношенні 70% : 30% частки лексики середньоанглійської мови, яка продовжила побутування в наступні періоди, над часткою лексики, побутування якої обмежалося антропонімією середньоанглійського періоду, *підтверджує динамічну стабільність лексичного складу середньоанглійської мови*, зокрема співвідношення лексики, яка продовжила побутування / вийшла з ужитку серед питомих АПН: 24 семми (69%) – 11 семм (31%); серед гібридизмів: 10 семм (67%) – 5 семм (33%); серед запозичень: 3 семми (100%) є *свідченням* динамічності питомої та гібридної складової досліджуваної ЛСГ і стабільності запозиченої складової як прояв високого ступеня асиміляції запозичень у середньоанглійській мові.

У тріаді «мова – мовлення – функція» (за системно-функційним принципом вивчення співвідношення мови і мовлення, зокрема співвідношення норми і узусу) виявлено такі дані щодо специфіки функційної диференціації досліджуваного синонімічного ряду: а) 47% становить агентивно-професійна лексика із усталеним узусом, уживана у функціях класифікації та ідентифікації; б) 42% – агентивно-професійні назви із неусталеним узусом, уживані виключно як назви прізвищового типу у функції ідентифікації, які в середньоанглійський період не входили до апелятивного фонду мови; в) 11% – агентивно-професійні назви із обмеженим узусом, уживані виключно у класифікаційній функції апелятива, що *свідчить* про визначальну роль функції ідентифікації особи в побутуванні назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійський період і *підпорядкування синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників* як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі, *внутрішній детермінант* лексико-семантичної групи назв осіб за професією середньоанглійського періоду.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Розгляд антиномій узус – норма, внутрішнє – зовнішнє, системні мовні факти – несистемні мовні факти, синтагматика – парадигматика, синхронія – діяхронія у тріадах із номінативною функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської мови (зокрема, функцією класифікації та функцією ідентифікації), тобто за системно-функційним принципом історичної лексикології щодо вивчення мовних змін у рамках досліджуваної ЛСГ середньоанглійського періоду, дає змогу розкрити функційну узгодженість узусу і норми, внутрішнього і зовнішнього (зокрема, власномовного і запозиченого), сис-

темних і несистемних мовних фактів, синтагматики і парадигматики, а також синхронно-діахронічну функційну узгодженість як властивостей, що забезпечили основні системні ознаки мови: *цілісність* як об'єднання частин, яке стосовно оточення є одним цілим; *структурованість* як певним чином організованої сукупності; *гетерогенність*; *динамічність* як здатність змінюватися внаслідок взаємодії із середовищем, вибірково реагувати на вплив інших систем; *самодостатність* як саморегулювання процесами свого існування, зокрема вираження нових понять старими / новими засобами, перерозподіл функцій внутрішніх систем для відновлення порушеної внаслідок змін рівноваги; *відкритість* як можливість

вилучати зі свого складу окремі елементи і включати нові, охоплюючи реалізовані можливості / потенційні факти і явища, що не суперечать її структурі, а також системні / несистемні факти і явища як нереалізовані можливості системи чи наслідок впливу інших систем, а також *якісну визначеність* як об'єднання в одне ціле якісних ознак, характерних тільки для цієї системи, що визначають її відношення до інших систем.

Установлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи і її підпорядкування мовній детермінанті на рівні окремого синонімічного ряду як їх підсистеми вважаємо актуальним напрямом досліджень в галузі теорії мовної еволюції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська О. Я. Агентивно-професійна лексика в історії англійської мови: деривація і таксономія : монографія. Чернівці, 2016. 624 с.
2. Добровольська О. Я. Реконструкція розвитку лексико-семантичної системи середньоанглійської мови (на матеріалі агентивно-професійної лексики XI – XV століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філологічних наук : 10.02.04. Київ, 2018. 42 с.
3. Костюченко Ю. П. Історія англійської мови. Київ, 1963. 426 с.
4. Мельников Г. П. Системология и языковые аспекты кибернетики. Москва, 1978. 366 с.
5. Мельников Г. П. Системная типология языков: Принципы, методы, модели. Москва, 2003. 395 с.
6. Солонович Т.Ф. Развитие тематической группы наименований лиц по профессии в английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Минск, 1986. 204 с.
7. Шилова Н. В. Формирование системы производных наименований лиц по профессии в английском языке: Сфера ремесленно-промышленного производства : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Владивосток, 2006. 195 с.
8. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка. Москва, 2004. 288 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Middle English Dictionary. Ed. Robert E. Lewis, et al. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952–2001. Online edition in Middle English Compendium. Ed. Frances McSparran, et al.. Ann Arbor: University of Michigan Library, 2000-2018. <<http://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/>>. Accessed 16 November 2019.
2. Reaney, Percy Hide. *A Dictionary of British Surnames*. London, Great Britain: Routledge and Kegan Paul, 1966.
3. The Oxford English Dictionary. John Simpson and Edmund Weiner (Ed). 2nd ed., 20 vol. Oxford, Great Britain, 1989.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

DBS – Dictionary of British Surnames
MED – Middle English Dictionary
NED – Oxford English Dictionary

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ МОВ

англ. – англійська
д-фр. – давньофранцузька
лат. – латинська (класична і середньовічна)
нім. – нижньонімецька
норм. – нормандська
сканд. – скандинавська
фр. – французька
фр. (ц.) – центральна французька
AF – англо-французька
AL – англо-латинська
CF – центральна французька
CL – класична латина
F – французька

Gr – грецька
L – латинська
LOE – пізньодавньоанглійська
MDu – середньонідерландська
MnF – сучасна французька мова
ME – середньоанглійська
MHG – середньовісньонімецька
MLG – середньоніжньонімецька
OE – давньоанглійська
OF – давньофранцузька
OI – давньоісландська
ON – давньоскандинавська
WS – уссекський діалект

УДК 81'42

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189158>

РОЗВИТОК СУГЕСТИВНИХ ЗАСОБІВ В АРАБСЬКОМОВНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ

Дудін В. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Із появою друкованої преси на теренах арабськомовного світу засоби впливу на когнітивне сприйняття особистості вперше за багато сторіч зазнали змін. Поява політичної та соціально-політичної преси в регіоні загалом та в Єгипті зокрема було результатом впливу західних колонізаторів. Прикладом такого впливу була військова кампанія Наполеона Бонапарта, у результаті якої він отримав тимчасовий контроль над Єгиптом. Також за Наполеона започатковано перші друкарні в Єгипті. Розглянувши деталі та особливості цього розвитку в багатьох джерелах, з метою точнішої оцінки відповідних періодів ми опрацювали значну кількість газет та соціополітичних публікацій на Близькому Сході і помітили, що газети Єгипту загалом можуть вважатися відповідним узагальненням прикладом арабськомовної друкованої преси в регіоні. Єгипетські видавництва використовували чи не найширшу низку сугестивних засобів, маючи мету залишити відбиток на свідомості читача, незважаючи на те, що Єгипет не був першою країною, у якій засновано арабськомовні друкарні.

У цьому дослідженні ми використовуємо цитати та приклади з низки соціополітичних статей, найстаріша з яких датована 1967 роком, з метою надання прикладів, які засвідчують наші гіпотези стосовно змін у сугестивних тактиках, що використовувалися авторами та редакціями впродовж відповідних періодів. Можливість поширення в суспільстві окремої суб'єктивної позиції автора без необхідності промов та супроводжувального їх натовпу стало одним з визначних факторів, які впливали та змінювали арабськомовне суспільство з XIX ст. до сьогодення. Ефективність сугестивних засобів в друкованих ЗМІ безсумнівна. Утім можна неминуче очікувати подальшої еволюції через перехід інформаційного простору в електронне середовище загалом та інтернет зокрема. Таким чином сугестивні засоби на сьогодні представляють собою актуальніший предмет для досліджень, аніж раніше.

Ключові слова: сугестія, соціально-політичний, дискурс, арабськомовна преса, когнітивна лінгвістика.

Dudin V. V. Development of Suggestive Units in Arabic Socio-Political Articles. With the introduction of printed press in the Arabic speaking world, the methods of influencing on an individual's cognitive perception have been changed for the first time throughout many centuries. The introduction of political and socio-political press in the region overall and in Egypt in particular was the result of the influence of Western intervention in the region. The example of such influence was Napoleon Bonaparte's campaign resulting in his temporal control of Egypt. At the times of Napoleon the first publishing houses in Egypt were opened and his political views were spread through them. Having considered the details and peculiarities of this development in many sources, we have worked through numerous newspapers and publishers of socio-political articles in the Middle East and have noticed that Egyptian newspapers can be considered the example of the Arab speaking printed press in the region. Egyptian editorials have used a number of suggestive means with the aim of leaving an imprint on the reader's consciousness, despite the fact that Egypt was not the first country with a printed press capable of printing in Arabic.

In this study we use quotations and examples from a range of socio-political articles, the oldest of which dates as early as 1967. We provide examples proving our hypotheses concerning the changes in suggestive tactics used by the authors and editorials in certain periods. However, our goal was not to focus on the suggestive means themselves in depth, but to rather provide evidence pointing to the fact that these suggestive methods have, in fact, undergone a process of evolution in their own right, changing with time and thus becoming more advanced and author-specific in the process. The possibility to spread a specific subjective position of an author in society without a need for speeches and the accompanying crowds became one of the defining factors to impact and shape the Arab speaking society since the XIX century to the present. The effectiveness of suggestive means in printed media is evident. We can expect further evolution due to the digitalisation of information. Thus, suggestive means nowadays are a more relevant subject of the research than ever before.

Key words: suggestion, socio-political, discourse, Arab press, cognitive linguistics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сугестія, або ж навіювання, в тому значенні, яке ми використовуємо в цій роботі, не змінилась докорінно з часів карбування його на початку XX ст. професором Володимиром Михайловичем Бехтеревим. Уперше «навіювання» у цьому значенні використано у зверненні проф. Бехтерева до присутніх на засіданні Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії в далекому 1897 році. Перше ж

використання цього значення в письмовому вигляді зафіксовано лише 6 років потому, у 1903 році, в роботі професора за підсумками того виступу, що отримала назву «Сугестія та її роль в соціальному житті» [1]. Проте лише близько півстоліття пізніше, у другій половині XX ст., зі зростанням кількості інформації у світі ця тематика переживає піднесення у своїй актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження стосовно медіа вийшли за межі дисципліни, та частково це сталося завдяки працям Ліла Абу-Люгод, колишнього професора соціальної антропології Гарварду та директора Інституту Близького Сходу при Колумбійському університеті в місті Нью-Йорку.

Протягом останніх 15 років ми переживаємо бум-популярності на дослідження в різних наукових галузях стосовно медіа. Праці Абу-Люгод відіграли надзвичайно важливу роль у розвитку цієї сфери досліджень стосовно медіа арабського світу.

Пересічні мешканці та освічена еліта впізнавали з різним успіхом ідеології, які закладено при написанні окремої статті, та мали відносно них відповідну реакцію, підтримуючи або заперечуючи їх залежно від власної позиції. Питання сприйняття та впливу медіа засобів на маси залишається чи не однією з найбільш тернистих проблем сучасних досліджень. На думку Абу-Люгод, не коректним є аналіз відкритих сюжетних посилів та задіяних персонажів, якщо це відірвано від паралельних процесів у реальному світі [3, 117].

У цій статті, окреслюючи більш сучасні етапи розвитку, ми використовували статті та політичну творчість Аля аль-Асуані – єгипетського автора та громадського діяча, який публікувався в газетах «ад-Дустур» (الدستور) та «аш-Шурук» (الشروق) і відігравав важливу роль у подіях арабської весни та революції 2011 року в Єгипті. Протягом останнього часу він продовжує вести щотижневу політичну колонку в газеті «Масрі аль-йаум» (مصري اليوم), у якій висловлює свою позицію на останні соціально-політичні події, які є актуальними не лише для Єгипту, але часто й для арабськомовного світу загалом.

Формулювання мети і завдань статті. Нашою метою у цій статті став не глибинний аналіз окремих видів сугестивних засобів, а обґрунтування процесу розвитку цих сугестивних методів, їх змін з плином часу та індивідуалізації. Для цього ми поставили перед собою **завдання** поділити цю еволюцію сугестивних засобів на чотири етапи: зародження, незалежність, індивідуалізація, осучаснення – і описати особливості та розвиток, що спостерігалися впродовж кожного із цих періодів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Етап1. ЗАРОДЖЕННЯ

Хоча друкарні були в арабському світі вже в XVII сторіччі, вони не друкували тексти арабською мовою та існували при християнських монастирях здебільшого з метою популяризації та підтримки розвитку християнства в регіоні за рахунок конверсії місцевого населення. Арабськомовні друкарні з'явилися набагато пізніше – спершу 1706 року в Сирії, але значно більш тривале існування мала друкарня при монастирі св. Джона в місті Духур аль-Шуейр (ضهور الشوير), що знаходиться в горах Лівану.

Протягом окупації Єгипту Францією (1798–1801 рр.) Наполеон започаткував чимало друкарень, спочатку французькомовні «Прес

Орієнталь» та «Прес Франсез», пізніше арабськомовну аль-Матбаа аль-Аглія / Місцева Преса (المطبعة الأهلية) [8, 62]. Ці друкарні мали двоєке значення: з одного боку, вони поширювали, відтворювали інформаційний простір, типовий для європейців, пропагуючи французьку культуру та ідеї, однак, з іншого боку, це було найефективнішим методом пропаганди, що інформувало населення про проекти Наполеона та його плани на розвиток з метою підвищення своєї популярності та заручення підтримки серед місцевої еліти у своїй боротьбі проти Османської Імперії. Таким чином, преса стає двигуном ідеологічної машини для контролю нечисленних читаючих мас.

Проте чи не найважливішою арабськомовною друкарнею була «Друкарня Булак» (مطبعة بولاق), що була заснована валі Мухаммадом Алі Паша (محمد علي باشا) 1820 року та відкрила свої двері 1821 року. Вона використовувала технології, що були залишені після окупації Єгипту Францією, та разом з технологіями частково успадкувала засоби та цілі, які ставили собі при друкуванні [8, 64].

Семантичні засоби є хоч рідкісним, але майже основним джерелом передачі інформаційної забарвленості. На цьому етапі новини викладаються у досить строгому публіцистичному стилі. Погляд певної газети відрізнявся своїм описом подій або характеристикою певних особистостей, яких стосуються ці новини. Часто новина могла суттєво відрізнятися від реальності, бо через відсутність можливості порівняти з іншими джерелами читачі не завжди були здатні відрізнити дійсність від фікції.

Етап 2. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

З отриманням статусу незалежної держави преса почала використовуватися з метою передавання позиції керівництва арабських країн. Семантика продовжує відігравати переважну роль, але вже на користь незалежного керівництва держави.

Наприклад, за часи Гамалі Абд аль-Нассера можна було спостерігати такий заголовок статті провладної газети аль-Аграм (الأهرام):

«الفدائيون العرب حاولوا تنسف السفارة الأمريكية في إسرائيل» [6]

Переклад: «Арабські партизани намагалися підірвати (зруйнувати) американське посольство в Ізраїлі».

Тут використовується саме поняття «партизан» на відміну від альтернативного «терорист» або «злочинці». Таким чином, передається терапевтичне (позитивне) сугестивне забарвлення.

Протягом цього періоду автори статей хоча рідко, але починають використовувати тропи (метафори, антитези та оксиморони), але здебільшого вони з'являлись в цитатах з політичного дискурсу.

Наприклад, коли в єгипетських газетах описували візит тогочасного президента Ануара Садата до Ізраїлю, цитували його вислів:

«أنا مُسافر عندهم ومُعاني سبلاخ استموا السلام» [6]

Переклад: «Я до них прямую, а моя зброя це мир».

Навіть його візит в пресі називали «رحلة السلام» (мирний візит), вказуючи таким чином на офіційну

позицію влади стосовно цього візиту – як той, що мусить принести мир в регіоні, бо для чималої кількості тогочасних читачів цей візит асоціювався зі зрадою арабського світу [6].

Щодо лінгвістичних засобів впливу, то в обидвох випадках їх обмежено здебільшого семантикою та асоціативними парами слів у межах тієї чи іншої новини.

Етап 3. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ

На думку аль-Люгуд, медіа в 1990-х роках виконувала значну роль як національна педагогія, завдяки якій населення могло себе вважати частиною нації [3, 117]. Соціально-політичні статті, так само як і телебачення, слугувало ключовим елементом задля розуміння нації, бо воно зближувало публічне та особисте, розглядаючи культуру та соціополітичні її аспекти. Важливу роль відігравали статті, які стосувалися щоденних переживань її читачів.

На прикладі Аля аль-Асуані ми спостерігаємо появу голосу автора, відокремленого від загального інформаційного меседжу, як ми бачимо у прямому звертанні автора до своїх читачів.

Початок використання діалекту та діалогічних псевдолітературних засобів давало можливість простішого сприйняття матеріалу для читачів порівняно з тим, який ми могли побачити до цього періоду.

Репрезентована у статті патогенна сугестія змушує читача розуміти (або згадувати) тогочасний стан речей в країні, використовуючи систему образів та опис подій з позиції їхнього свідка.

Приклад використання образів з метою патогенної сугестії ми можемо спостерігати у статті «Чому не повстають єгиптяни?», яку видано ще 11 листопада 1998 року:

«...الضابط فجأة استشاط غضباً و هوى على وجه السائق بلطمة عنيفة.. و أصدر السائق صوتاً معترضاً و مد يده ليمنع الضابط من ضربه و هنا، جن جنون الضابط و انهال على وجه السائق و رأسه بضربات شديدة متلاحفة جعلته ينزف دماً من فمه و أنفه، ثم أمسك الضابط بالسائق و أخرجه من التاكسي و راح يجره في الشارع و هو يضره.» [4, 9]

Переклад: «Зненацька офіцер поліції розгнівався та вдарив водія [таксі] по обличчю. Водій підняв свій голос, протестуючи, та виставив свої руки на захист свого обличчя. Офіцер сильно вдарив водія по його обличчю та голові, у результаті чого останній почав кровоточити з рота та носа. Після цього офіцер схопив водія, силком витягнув його з таксі на вулицю та продовжив його бити...»

Опис власної позиції, як позиції групи (усіх) свідків тієї чи іншої дії, нівелювало деяку частину суб'єктивності в очах читача, підсилюючи ефективність передачі ідеї.

Розглянемо, наприклад, реакцію на описані події оточення, аніж нашого автора зокрема:

[4, 9]. «...و ران علينا جميعاً صمت ثقيل...»

Переклад: «...Над нами усіма нависла важка тиша...»

Протягом цього періоду з більшою частотністю використовуються тропи. Наприклад, описаний у статті конфлікт, який виник між водієм таксі та поліцейським, можна цілком розглядати як алего-

рію відношень між урядом та єгипетським народом.

У цей період також починається більш активне використання діалектів у пресі (особливо це стосується єгипетського діалекту) з метою локалізації та надання читачеві почуття наближеності до описуваних подій, полегшення сприйняття інформації, підвищення рівня довіри читача до тексту.

Для цієї ж самої мети використовується пряма мова, або діалоги, однак на цьому етапі діалоги були досить рідкісним явищем. Розглянемо приклад використання прямої мови у статті Аля аль-Асуані:

[4, 10] «...يا لله.. امش من هنا أنت و هو...»

Переклад: «Давайте, усі ви забирайтеся звідси...»

Сугестивна ефективність статті була б значно нижча, якщо б вона була написана виключно як переказ подій від третьої особи, у цьому випадку читач не відчував би себе достатньо наближеним до описуваних подій, до спостереженої несправедливості. Головна мета використання такого засобу – щоб читач відчував, що ця несправедливість проявлена саме проти нього особисто.

Етап 4. ОСУЧАСНЕННЯ

Цей період можна поділити загалом на дореволюційний та постреволюційний підперіоди.

4.1. Дореволюційний підперіод

Упродовж цього підперіоду політичним статтям вже притаманна не лише широка палітра сугестивних засобів – як патогенних, так і терапевтичних, але й збереження точки зору (головної/постійної думки автора) протягом десятків статей. У випадках Аля Аль-Асуані та його критики тогочасної влади Єгипту під керівництвом Хосні Мубарака воно тривало роками.

Тому стає можливим використання крилатої фрази-гасла «Демократія – це рішення» («الديمقراطية “هي الحل”»), що повторювалося у його статтях протягом років та що відігравало роль сугестивного підсилення ідей, які лунають у його статтях.

Використання цієї «фрази-гасла» почалося зі статті автора «Чотири відео для розваги президента Мубарака», написаної в серпні 2009 року.

З виданням у квітні 2010 року статті «Чи це страшний гріх підтасувати вибори?» Аля аль-Асуані починає у своїх статтях більш прямолінійну «дискусію» зі своїм читачем щодо майбутніх перспектив для народу, у тому випадку якщо ситуація в країні залишиться без змін.

У цій статті Аля аль-Асуані використав посилення на Коран як засіб сугестії, що є регіонально-маркованим для арабського світу.

У статті «Неочікувана вечеря з важливою особою» аль-Асуані у формі діалогу подає маловірогідну неформальну розмову з Джамалем Мубараком (сином та наступником тогочасного президента Хосні Мубарака). Автор робить аллюзію на статті іноземних видань щодо Джамаля, підкреслюючи, що серед іноземних видань лише ізраїльські описували діяльність Джамаля з позитивного боку. Водночас автор скеровував увагу читачів на контраст між інформацією, яка подається єгипетськими ЗМІ, та їх

іноземними аналогами. Цей діалог уві сні є метафорою неможливості відкритого діалогу з владою.

За півроку до подій революції 2011 року в Єгипті аль-Асуані публікує статтю «Кілька думок про стан здоров'я президента». У цій статті головним засобом сугестії виступає контраст між відносинами влади та народом у Єгипті та США. Крізь контраст та асоціативні пари Аля аль-Асуані передає абсурдність чинної у Єгипті системи на той час, ставлячи під сумнів, чи дійсно треба її залишити у такому вигляді. Направляючи увагу на викривлену систему відносин між єгипетськими президентом та народом, аль-Асуані успішно створює емоційний посил, який, завдяки підсиленню описом абсурдності, не покине вуста та думки єгиптян.

4.2. Постреволюційний період

Статті, написані у постреволюційний період, відображають розчарування у результатах революції та здивування здібностями людей не помічати розбіжностей між діяльністю та фарсом. Яскравим прикладом статей, що були написані автором протягом цього періоду, може слугувати стаття «Президента усунено, а система лишилась» (“سقط الرئيس و ما زال النظام قائما”), яку видано на початку березня 2011 року. Автор продовжує використовувати сугестивне «ми», наближаючи себе до народу, однак головним методом сугестії тут виступає алюзія на зв'язки нових кандидатів зі старою владою:

“... فوجئنا باستمرار أحمد شفيق رئيسا للوزراء في العهد الجديد... السيد شفيق يتمنى فكرا و سياسيا إلى النظام البائد...” [5, 8]

Переклад: «...Ми дивуємося продовженню правління Ахмада Шафіка на посту прем'єр міністра країни в її новій ері... Філософія та політика Пана Шафіка [як і він сам] належать до колишнього режиму...»

Алегорії, образи, алюзії, семантичні засоби продовжують залишатися актуальними, однак на тривалий час у більшості авторів зникають засоби терапевтичної сугестії із повною заміною на її патогенний різновид.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Розвиток сугестивних засобів продовжується й сьогодні, але це вже спостерігаємо в онлайн-просторі загалом та соціальних мережах зокрема. Сугестивні засоби, використовувані онлайн, представляють наступний етап еволюції, який можливий завдяки новим технологічним засобам та з огляду на початок вимирання традиційних засобів друкованої преси.

Хоча в арабському світі цей процес відбувається повільніше, аніж у старому світі, він є неминучим. Можна лише прогнозувати, що протягом наступних десятиріч цифрові арабськомовні засоби письмової інформації повністю витіснять їх друковані аналоги через свою більш низьку ціну, а іноді навіть безкоштовну доступність.

Арабськомовні сугестивні засоби, які використовуються в онлайн-просторі, можуть стати матеріалом для подальших досліджень з метою детального аналізу чи не найбільш значних змін у сугестивних засобах в арабськомовних письмових джерелах інформації з кінця ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтерев В. М. Внушение и его роль в общественной жизни. Санкт-Петербург : К. Л. Риккер, 1903. 144 с.
2. Abu-Lughod L. Dramas of Nationhood: The Politics of Television in Egypt. Chicago : The University of Chicago Press, 2004. 338 s.
3. Abu-Lughod L. Egyptian Melodrama: Technology of the Modern Subject. *Media Worlds: Anthropology on New Terrain*. Los Angeles : University of California Press, 2002. С. 115–133.
4. 'Alā' al-'Aswānī. Maqālāt 'Alā' al-'Aswānī “1” : Limādā lā Yaṭūru al-Miṣrīyūn? Cairo : Dār al-Šurūq, 2010. 300 s.
5. 'Alā' al-'Aswānī. Maqālāt 'Alā' al-'Aswānī “4” : Hal 'Aḥṭa'at al-ṭawr al-Miṣrīyah? Cairo : Dār al-Šurūq, 2013. 244 s.
6. Al-'Ahrām (Archive). Cairo: Dār Al-'Ahrām : веб-сайт. URL: <https://archive.org/search.php?query=Al-Ahram>.
7. Al-Sharoufi H. Ideological manipulation in mobilising Arabic political editorials. *Pragmatics & Society*. 2011. № 2. С. 87–93.
8. Tadrus F. M. Printing in the Arab world with emphasis on the Bulaq Press in Egypt. Doha : Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Qatar, 1982. 77 s.

УДК 811'25

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189159>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ (ЗА КНИГОЮ О. ПОМЕТУН «ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ»)

Дяченко М. Д.

Класичний приватний університет

Статтю присвячено характеристиці тенденцій у перекладі сучасного англomовного педагогічного дискурсу на прикладі перекладацької версії українською мовою книги американських авторів (A. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster «Teaching and learning strategies for the thinking classroom»), виконаної вітчизняним істориком О. Пометун. Визначено специфіку перекладу англomовних педагогічних термінів. Окреслено загальні тенденції перекладу сучасного англomовного педагогічного дискурсу українською мовою. Зауважено, що переклад термінології належить до актуальних проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, оскільки лексика розвивається швидкими темпами згідно з розвитком науково-технічного прогресу, зокрема інноваційних технологій в різних галузях життя суспільства, а звідти користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги.

Акцентовано на способах перекладу педагогічних термінів українською мовою в досліджуваній книзі (транскодування, калькування, або заміна англійських педагогічних термінів українськими, описовий переклад тощо). Засвідчено, що найчисленнішу групу педагогічних термінів-неологізмів в досліджуваному тексті книги американських авторів, перекладеному українською мовою О. Пометун, становлять лексичні новоутворення, пов'язані з інноваційними освітніми та інформаційно-комунікаційними технологіями, організацією соціальних мереж, що зумовлено розвитком науки й техніки, комп'ютеризацією суспільства, стрімкими глобалізаційними трансформаціями як каталізаторами модернізації наукових концепцій та досліджень, зокрема в галузі перекладознавства.

Зазначено, що сучасний розвиток освіти, зокрема перекладацької, характеризується домінуванням критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, освітні технології, педагогічний дискурс, переклад, поняття, способи перекладу, тенденція.

Diachenko M. Modern tendencies of the translation of modern English language pedagogical discourse (based on the book by O. Pometun "Technologies for the development of students' critical thinking"). The article is devoted to the characterization of tendencies in the translation of modern English language pedagogical discourse on the example of the translation version of the book by American authors (A. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster "Teaching and learning strategies for the thinking classroom") done by a national historian O. Pometun. The specificity of translation of English-speaking pedagogical terms is determined. General tendencies of the translation of modern English pedagogical discourse into Ukrainian are outlined. It is emphasized that the translation of terminology is one of the most difficult problems in the field of linguistics and translation studies, as vocabulary is developing at a rapid pace due to the development of scientific and technological progress, in particular innovative technologies in various fields of society. Therefore, it is in demand from specialists in various fields and needs special attention.

Attention is paid to the ways of translating pedagogical terms into Ukrainian in the book under study (transcoding, calque: replacement of English pedagogical terms with Ukrainian, descriptive translation, etc.). It is noted that the quantitative analysis showed that the largest group of pedagogical terms-neologisms in the studied text of the book by American authors, translated into Ukrainian by O. Pometun, are lexical new formations related to innovative educational and information-communication technologies, the organization of social networks caused by the development of science and technology, computerization of society, rapid globalization transformations as catalysts for the modernization of scientific concepts and research, in particular in the field of translation studies.

It is noted that modern development of education, including translation, is characterized by the dominance of critical thinking.

Key words: critical thinking, educational technologies, pedagogical discourse, translation, concepts, methods of translation, tendency, Ukrainian.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. В умовах розбудови державності України та становлення її як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору й інтернаціоналізації вищої освіти актуалізують проблему міжмовної та міжкультурної комунікації. Сучасні освітні технології слугують своєрідними каталізаторами запозичення англomовних термінів у контексті педагогічного дискурсу, оскільки наразі відбувається поступова інтеграція понять і термі-

нів через обмін та збагачення новою інформацією в галузі освітньої діяльності.

Відтворення сучасних англійських педагогічних термінів українською мовою є дещо різними, оскільки ці терміни утворюють особливу групу наукової лексики; значення термінів тісно пов'язане з контекстом, його змістом та специфікою і може змінюватися залежно від галузі використання.

Одним із найпоширеніших джерел поповнення термінологічної лексики, зокрема педагогіч-

ної, є переклад. Саме переклад сприяє виникненню та розповсюдженню еквівалентів лексичних одиниць, які або одночасно запозичуються кількома мовами з єдиного джерела, або проходять кілька проміжних етапів послідовного запозичення в межах того чи іншого ланцюга мов. Переклад термінології належить до найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, оскільки лексика розвивається швидкими темпами згідно з розвитком науково-технічного прогресу, зокрема інноваційних технологій в різних галузях життя суспільства, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але в процесі перекладу іншомовних термінів загалом і в контексті педагогічного дискурсу зокрема нерідко виникають певні труднощі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

Об'єктом дослідження нашої наукової розвідки вибрано педагогічний дискурс оригіналу праці A. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster. *Teaching and learning strategies for the thinking classroom* [9] та адаптованого його перекладу, виконаного українським ученим-педагогом О. Пометун («Технології розвитку критичного мислення учнів» [7]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дискурсу в різних ракурсах розглядали у своїх наукових розвідках як українські, зокрема Т. Вецкур [4] (теоретичні аспекти дискурсу); К. Кусько [5] (дискурс іноземномовної комунікації); І. Шевченко [8] (когнітивно-комунікативний аспект дискурсу), так і зарубіжні вчені, серед них Т. ван Дейк [10], М. Стаббс [11] (лінгвістичні аспекти дискурсу) та ін.

Проблемі функціонування англomовного педагогічного дискурсу в умовах інформаційного суспільства присвячено дослідження В. Андрієвської [1]; специфіку англomовного педагогічного дискурсу висвітлено в наукових розвідках В. Білик [3]; способи перекладу термінології сфери практичної психології та соціальної педагогіки розкрили у своїй праці Н. Гут і Н. Міщенко [6].

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є визначення основних сучасних тенденцій перекладу англomовного педагогічного дискурсу на прикладі перекладацької версії О. Пометун («Технології розвитку критичного мислення учнів»). **Завданнями** наукової розвідки стали: з'ясування функціональної ніші педагогічного дискурсу в контексті сучасного наукового дискурсу; аналіз семантико-прагматичних особливостей та лексичних властивостей англomовної педагогічної термінології; окреслення особливостей англomовного педагогічного дискурсу в перекладацькій версії О. Пометун твору А. Кроуфорда, В. Саула, С. Метьюза, Дж. Макінстера. «*Teaching and learning strategies for the thinking classroom*».

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний дискурс – міждисциплінарна категорія, яку вивчають у різних гуманітарних науках. У наукових розвідках з етно- й соціолінгвістики, культурології, соціології, теорії мовної комунікації

педагогічний дискурс постає як засіб соціалізації особистості через оволодіння нею багатством мови, осягнення культурних цінностей, інтеріоризацію соціальних морально-етичних норм і духовних цінностей.

В англomовному педагогічному дискурсі виокремлюють усний, письмовий та електронно опосередкований модуси. Базову одиницю англomовного педагогічного дискурсу визначають як трикрокову послідовність «спонукання – оцінка – інформування» [3, 199].

Як стверджує В. Андрієвська, педагогічний дискурс є складовою частиною освітнього процесу і, як своєрідна форма існування знання, задає певні параметри та формує певні вимоги [1].

Основу педагогічного дискурсу формують спеціалізовані одиниці мови, а змістовим ядром слугує спеціально розроблена педагогічна термінологія, наприклад, як у досліджуваних оригінальному творі та його перекладі: *knowledge society* – суспільство знань; *creative thinking* – критичне мислення; *cognitive development* – когнітивний розвиток; *cognitively-guided instruction* – пізнавально-кероване навчання; *values clarification* – значення роз'яснення; *global education* – глобальна освіта; *generic skills* – загальні навички; *media literacy* – медіаграмотність; *computer literacy* – комп'ютерна грамотність; *environmental literacy* – екологічна грамотність; *learner-centered education* – освіта, орієнтована на навчання; *student-focused learning* – особистісно орієнтоване навчання; *individualized education* – індивідуальне навчання; *differentiated instruction* – диференційоване навчання [2].

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента – постійної лексичної відповідності, яка точно збігається зі значенням слова. Необхідно знаходити відповідний еквівалент у рідній мові й розширювати знання термінів-еквівалентів. Калькування застосовується у випадках, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Калькування не завжди буває звичайною механічною операцією перенесення вихідної форми в мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватися до різного роду трансформацій. Це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова [там само].

Одним з найпростіших способів перекладу педагогічних термінів є прийом транскодування, тобто передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу: *function* – функція; *cognitive* – когнітивний; *coach* – коуч; *tutor* – тьютор; *online* – онлайн; *email* – емейл; *test* – тест; *monitoring* – моніторинг тощо. Слід також зауважити, що цей прийом надає українськомовним термінам ефект новизни, престижу, важливості (наприклад: *insight* – інсайт; *inclusive* – інклюзивна освіта). Терміни, які перекладено транскодуванням та які міцно закріпилися в мові, не вимагають додаткового описового перекладу. Утім, слід зауважити, що прийом транскодування, з одного боку, приводить до інтернаціоналізації термінологічних систем,

а з іншого – наслідком такого процесу може стати ряд необґрунтованих запозичень, які впливатимуть на терміносистему української мови.

Трапляються такі випадки заміни англійських педагогічних термінів українськими: 1) зміна форми загального відмінка в англійській мові на форму родового відмінка в українській (*discussion web* – павутина дискусії); 2) заміна словосполучення в англійській мові окремим словом в українській (*School children* – школярі, учні); 3) заміна числа (однина-множина) (*Correspondence course* – заочні курси); 4) введення прийменника у мові перекладу (підхід до процесу письма – *the writing process approach*); 5) заміна частини мови одного з компонентів терміна: *instruct* (дієслово) – інструктування (іменник). Ця група виявилася найчисленнішою. Слова цієї групи утворені на основі моделей: іменник + іменник (*character map, value line*), прикметник + іменник (*critical discussion, thematic units*) тощо.

Терміни зі сфери педагогіки за своєю структурою можуть бути як однокомпонентними, так і поєднувати в собі кілька складових частин чи слів, які уточнюють чи модифікують зміст ключового слова. Для перекладу їх використовують традиційні способи перекладу: транскодування, калькування, експлікацію. Такі трансформаційні способи перекладу термінів, як опис значення чи контекстуальний переклад, застосовують у випадках, коли значення того чи того поняття для української мови є новим.

В англійській мові існують такі основні способи утворення інноваційних педагогічних термінів: 1) афіксація (*detacking, reskilling*); 2) словоскладання (*just-in-time learning, chalkface, social-skilling*); 3) телескопія (*webinar (web+seminar), artelect (artificial +intellect)*); 4) за аналогією (наприклад, за зразком *e-learning: m-learning (mobile learning), d-learning (distance learning), g-learning (game-based learning)*); 5) абревіація (*ABLE – activity-based e-Learning* – електронне навчання на основі діяльності; *GATE* – освіта обдарованих, талановитих; *NUT – National Union of Teachers* – NUT – Національна спілка викладачів) тощо.

Серед особливостей ініціальних абревіатур семантичного поля «навчання» – утворення абревіатур шляхом згортання цілих висловлювань, включення до складу абревіатур цифрових символів, напр.: *E2L – English as a Second Language* (англійська як друга мова), *AfL – Assessment for Learning* (оцінка для навчання), *ACT – College Admissions Tests* (тести прийому до коледжу); навчальні плани (*BIP – Behavioral Intervention Plan*); керівники навчальних закладів: *HoD (Head of Department), HoS (Head of School)*.

Для педагогічної термінології характерним є використання напіваббревіатур: *L-data, T-data, T-group, e-platform, e-encyclopedia* тощо.

Приклад терміна – «*CLIL*» (*Content and Language Integrated Learning*), що розшифровується як предметно-мовне інтегроване навчання, який при перекладі транслітерується українською мовою таким чином: КЛІЛ.

Під час перекладу абревіатур фахової мови зі сфери педагогіки перекладач повинен бути максимально уважним, адже переклад цих лексичних оди-

ниць вимагає використання точного відповідника, який вдало, влучно й точно передаватиме семантику слова мови оригіналу.

Деякі явища репрезентуються за допомогою евфемізмів, напр.: «спеціальна освіта для дітей з особливими потребами» – *special learning difficulties, inclusive education, special day classes*.

Розповсюдженими способами перекладу англійських педагогічних термінів-неологізмів є: 1) калькування: *pupils with social needs* – учні з особливими потребами, *Inclusive education* – інклюзивна освіта (калькування з елементом транскодування), *ICT* – ІКТ; *e-education, e-learner, e-mentoring, e-Science, e-tutor, e-tutoring* (е-освіта, електронний учень, електронне наставництво, електронний папір, електронна наука, електронний репетитор, е-навчання); 2) транскодування: *coach* – коуч, *tutor* – т'ютор, *webinar* – вебінар, *facilitator* – фасилітатор, *monitoring* – моніторинг, *leader* – лідер, *test* – тест; 3) описовий: *edubabble* – занадто термінологізована мова досліджень в галузі педагогіки, *edutainment* – електронна гра на комп'ютері, яка має і навчальну мету, *weeder course* – курс лекцій з надзвичайно важкого для засвоєння предмета, *distance education* – дистанційна освіта, *distance learning* – дистанційне навчання, *e-learning, electronic learning* – електронне навчання, *online learning* – онлайн навчання, *virtual learning* – віртуальне навчання, *Internet-based learning* – інтернет-навчання, *Internet-based training* – інтернет-тренінг, *web-based learning* – веб-навчання, *massive open online course* – масовий відкритий онлайн-курс, *semi-formal education/learning* – напівформальна освіта/навчання, *SOLE (self-organised learning environment)* – самостійність (SOLE – самоорганізоване навчальне середовище), *academic language* – академічна мова, *social language* – соціальна мова, *hands-on learning* – практичне навчання, *minds-on learning* – розум-на навчання, *e-assessment* – електронна оцінка, *e-book* – електронна книга, *e-course* – електронний курс.

Педагогічні терміни в англійській версії досліджуваної книги американських авторів А. Кроуфорда, В. Саула, С. Метьюза, Д. Макінстера (А. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster «Teaching and learning strategies for the thinking classroom») за будовою умовно можна розподілити на три групи: прості (*instruct, understand, critique*), похідні (*teaching, assessment* тощо) і терміни-словосполучення, утворені на основі моделей: іменник + іменник (*character map; critical thinking*) [150, 52].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Способи відтворення сучасних англійських педагогічних термінів українською мовою є різними (транслітерація, переклад відповідною повною формою слова або словосполученням, описовий переклад, переклад за допомогою лексичного еквівалента, аналоговий переклад, транскодування, калькування, генералізація, модуляція, опущення, доповнення тощо), оскільки такі терміни утворюють особливу групу наукової лексики; значення педагогічних термінів тісно пов'язане з контекстом, його змістом та специфікою і може змінюватися залежно від галузі вико-

ристання. Відстежено сучасні тенденції перекладу англомовного педагогічного дискурсу – на прикладі перекладацької версії О. Пометун публікації А. Кроуфорда, В. Саул, С. Метьюза, Дж. Макінстера «Teaching and learning strategies for the thinking classroom» («Технології розвитку критичного мислення учнів»). Кількісний аналіз засвідчив, що найчисленнішу групу педагогічних термінів-неологізмів в досліджуваному тексті книги американ-

ських авторів, перекладеному українською мовою О. Пометун, становлять лексичні новоутворення, пов'язані з інноваційними освітніми та інформаційно-комунікаційними технологіями, організацією соціальних мереж, що зумовлено розвитком науки й техніки, комп'ютеризацією суспільства, стрімкими глобалізаційними трансформаціями як каталізаторами модернізації наукових концепцій та досліджень, зокрема в галузі перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвська В. В. Особливості педагогічного дискурсу в умовах інформаційного суспільств : веб-сайт. URL: <http://www.psych.kiev.ua>.
2. Андрущенко В., Скубашевська О. Технології сучасного педагогічного дискурсу. *Вісник інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 14. С. 13–20.
3. Билык В. С. Англоязычный педагогический дискурс. *Вісник ХНУ*. 2013. № 1052. С. 196–200.
4. Вецкур Т. А. Текст та дискурс: проблеми диференціації. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : збірник праць та доповідей Всеукраїнської наукової конференції, 12–13 травня 2005 р. Хмельницький, 2005. С. 73.
5. Кусько К. Я., Полюжин М. М., Кияк Т. Р. Дискурс іноземномовної комунікації / під заг. наук. ред. К. Я. Кусько. Львів : Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2002. 494 с.
6. Міщенко Н. Г., Гут Н. В. Способи перекладу термінології сфери практичної психології та соціальної педагогіки. *Збірник наукових праць студентів та молодих учених*. Умань, 2012. С. 52–56.
7. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул С. Метьюз Д. Макінстер / наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
8. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 2005. С. 9–20.
9. Crawford A., Saul W., Mathews S., Makinster J. Teaching and learning strategies for the thinking classroom. New York, 2005. 244 p.
10. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis. *The sociolinguistic Reader 2 Gender and Discourse*. 1998. Vol. 2. P. 367–393.
11. Stubbs M. Discourse Analysis : The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford : Basil Blackwell. 1983. 272 p.

УДК 81'373.7'367.622=111=161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189162>

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБСТАНТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Запухляк І. М.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті досліджено субстантивні фразеологізми з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах. Описано моделі цих фразеологізмів, виокремлено подібні та відмінні конструкції в обох мовах. Окреслено структурні особливості субстантивних фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах. Матеріалом дослідження слугували 337 фразеологізмів англійської мови та 73 фразеологізми української мови, що мають у своїй будові лексичні компоненти на позначення неживої природи. Під час аналізу використано такі методи дослідження, як метод суцільної вибірки, методи аналізу та синтезу, а також описовий метод.

Виявлено існування як ізоморфних структурних моделей аналізованих фразеологізмів, так і аломорфних, типових лише для однієї мови з повною їх відсутністю в іншій, що притаманне різноструктурним мовам. З'ясовано, що ці відмінності зумовлені відмінностями у граматичних структурах досліджуваних мов. Субстантивні фразеологізми з компонентом на позначення неживої природи в англійській мові численніші, різноманітніші та репрезентовані різними одиницями – словосполученнями і окремими лексемами. Рівень лексем, не властивий українській мові, формується складними іменниками англійської мови, значення яких переосмислене, не складається зі значення компонентів, тобто є елементом вторинної номінації. В українській мові окремі структурні моделі фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи характеризуються варіативністю порядку слів, зокрема прикметник може займати препозицію та постпозицію щодо позначуваного іменника. Обом досліджуваним мовам притаманні фразеологічні одиниці, які мають лексичні та граматичні варіанти, що функціонують у мові як синоніми.

Ключові слова: фразеологізм, субстантивний фразеологізм, структурна модель, лексичний варіант, граматичний варіант.

Zapukhlyak I. M. Structural Peculiarities of Substantive Idioms with the Component Denoting Inorganic Matter in the English and Ukrainian Languages. The article dwells upon structural features of the substantive idioms with the component denoting inorganic matter, their lexical and grammatical variants. The topicality of the article is stipulated by insufficient attention of the scientists to the contrastive researches of the substantive idioms in English and Ukrainian. The aim of the article is to define and describe the features of the substantive idioms with the component denoting inorganic matter, their lexical and grammatical variants. 337 English and 73 Ukrainian substantive idioms with the inorganic matter component are in the focus. The research resorts to the following research methods: a continuous sampling method, methods of analysis and synthesis, as well as a descriptive method. The lexical and grammatical variants of the substantive idioms with the component denoting inorganic matter are described and analyzed. The lexical variants are quite similar in both languages, while the grammatical variants vary greatly, as English and Ukrainian are structurally different languages. The results of the analysis show the existence of isomorphic structural models of the substantive idioms with the component denoting inorganic matter in the English and Ukrainian languages, as well as allomorphic structural models, which exists only in one of the languages under consideration. The major difference is shown by English model represented by Compound Nouns, where the meaning of the lexeme does not coincide with the meanings of its components, making one part of the word or the whole word get metaphoric meaning, thus becoming the unit of the second nomination.

Key words: idiom, substantive idiom, structural model, lexical variant, grammatical variant.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень значну увагу приділяють фразеологічним одиницям, адже вони якнайкраще характеризують лінгвокультурологічні особливості мовних спільнот. Як одиниці вторинної номінації фразеологізми репрезентують уявлення, стереотипи та оцінки, істотні для мовців. На думку, О. А. Мороз, «фразеологізми – це своєрідний прошарок одиниць, які формуються в певній мові, перетворюючись на її оригінальне, унікальне неперекладне надбання» [5, 324]. Структура фразеологізмів відображає закономірності функціонування мови та ілюструє відмінності різноструктурних мов. Вивчення структурних особливостей субстантивних фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах ще не було об'єктом окремого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Субстантивні фразеологічні одиниці (далі – СФО) вже неодноразово ставали предметом зацікавлення мовознавців, які вивчали їх з різних позицій. Наприклад, О. В. Шевчук класифікує субстантивні словосполучення сучасної англійської мови [9];

О. А. Мороз приділяє увагу питанню семантики та структури номінативних фразеологічних одиниць з компонентом – власне ім'я [6]. Є. П. Тимченко [8] та Т. В. Тарануха [7] зосереджуються на зіставленні німецьких і українських субстантивних фразеологізмів. Д. Є. Ігнатенко досліджує фразеологізми на позначення інтенсивності дії та стану в англійській, німецькій, російській та українській мові [4]. О. М. Галинська зіставляє англійські та українські фразеологізми з урахуванням їхніх граматичних особливостей [3]. Складні іменники німецької мови, які набувають ідіоматичного значення, розглядає, зокрема, О. В. Білецька [2].

Формулювання мети і завдань дослідження. Мета статті – дослідити структурні особливості СФО з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є СФО з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах. **Предметом** – структурні особливості СФО з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах. **Матеріалом** дослідження послуговували 337 фразеологізмів англійської мови та 73 фразеологізми української мови, що мають у своїй структурі лексичні компоненти на позначення неживої природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зіставні дослідження фразеологічних одиниць різноструктурних мов привертають увагу дослідників вже давно. Фразеологізми відтворюються в мовленні в готовому вигляді, передаючи адресатові значну смислову інформацію, закодовану у досить компактному обсязі.

Питання класифікації фразеологізмів відповідно до граматичних категорій є досить контроверсійним. Ми поділяємо погляд М. Ф. Аліференка стосовно того, що субстантивні фразеологізми – це «...фраземи з узагальнено-предметною семантикою, об'єктивованою в граматичних категоріях роду, числа й відмінка. У реченні субстантивні фраземи виконують синтаксичні функції підмета, іменної частини складеного присудка або додатка» [1, 46].

З метою окреслення критеріїв відбору матеріалу необхідно зазначити авторське розуміння терміна «нежива природа», оперте на визначення Словника української мови, згідно з яким «нежива природа – це: а) неорганічний світ; б) навчальний предмет, змістом якого є елементарні відомості про неорганічний світ». Відповідно «неорганічний – який не

належить до живої природи; у якому відсутні життєві процеси» [10, 349].

На основі цих параметрів ми здійснили суцільну вибірку із семи лексикографічних джерел англійської мови і одного джерела української мови, у результаті якої зафіксовано 337 фразеологізмів англійської мови та 73 фразеологізми української мови, що мають у своїй структурі компоненти на позначення неживої природи.

У роботі використані такі методи дослідження, як метод суцільної вибірки, метод опозицій для встановлення спільних та відмінних рис фразеологізмів англійської та української мов, методи аналізу та синтезу, а також описовий метод.

Результати аналізу засвідчують, що серед фразеологічних одиниць з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах більшість є лексичними варіантами. У таких фразеологізмах один елемент може змінюватися або варіюватися. В українській мові це: *голос / глас вопіючого / волаючого / в пустелі / в пустині; провідна зірка / зоря; молочні ріки і киселеві / масляні береги*. В англійській мові – *salt pie / salt-box* 'будиночок, у якому поканий дах лише з одного боку'; *river / water hog* 'лісоруб, що сплавляє деревину до пилорами вниз по річці'; *a big fish / frog in a small pond* 'важлива особа в невеликому місті чи організації' та інші. Такі фразеологізми функціонують як синоніми.

Існують також граматичні варіанти – фразеологізми, де один елемент може змінювати граматичну форму. В українській мові це відмінок іменника, напр.: *камінь на шиї / на шию*; форма іменника, напр.: *камінець / камінчик у город, крапля / краплина в морі*. В англійській мові можуть варіюватися артиклі, напр.: *the tip of an / the iceberg* 'верхівка айсберга'; форма однини та множини, напр.: *the old man of the mountain(s)* 'безжална та фанатична людина'; порядок слів, напр.: *the moral high ground / the high moral ground* 'високі моральні якості' (особливо порівняно із суперником).

Проведений аналіз фразеологічних одиниць виявив 13 структурних моделей СФО в англійській мові та 6 моделей в українській мові, серед яких 12 моделей синтаксичного рівня та 1 модель лексичного рівня. Кількісний розподіл аналізованих СФО представлено в таблиці 1, де N – Noun, V – Verb, Adj. – Adjective, Adv. – Adverb, Art. – Article, Prep. – Preposition, Pron. – Pronoun, Conj. – Conjunction, Num. – Numeral, Part. – Participle.

Таблиця 1

Структурні моделі СФО з компонентом неживої природи в англійській та українській мовах

№	Структурні моделі	Лексичні моделі		Синтаксичні моделі	
		Англійська мова	Українська мова	Англійська мова	Українська мова
1	2	3	4	5	6
1.	Compound Nouns	35 (10,4 %)	–		
2.	(Art.) + (N) + (Art.) + N + Prep. + (Art.) + N			85 (25,3 %)	17 (23,3 %)
3.	(N) + N + N			66 (19,6 %)	3 (4,1 %)
4.	Adj./Pron. + N + (N)			63 (18,7 %)	44 (60,27 %)
5.	Adj./Pron. + N + Prep. + (Adj./Pron.) + (N)			29 (8,6 %)	3 (4,1 %)

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6
6.	(Art.) + N + Prep. + Adj./Pron. + N + (Conj./ Prep.) + (Art.) + (Adj.) + (N.) + (Pron.) + + (Prep.) + (N)			11 (3,3 %)	4 (5,48 %)
7	(N + N) + Num. + (Art.) + N + (Conj./Prep) + + (Art.) + (N) + (Prep.) + (Art.) + (N)			4 (1,2 %)	2 (2,74 %)
8.	(Pron. + Adj.) + Part. + N			18 (5.4 %)	
9.	(Noun + Prep.) + Noun + Conjunction + Noun			16 (4,5 %)	
10.	(Art.) + N + Part. + Prep. + (Art.) + (Adj.) + (N)			3 (0.9 %)	
11.	(Art.) + N + Conj. + Adj. + Conj. + (Art.) + + N + (N)			3 (0.9 %)	
12.	Art. + Adj. + N + V. + (Prep.)			2 (0.6 %)	
13.	(N) + Adv. + Adj. + (Adv.) + N + (Prep. + + N + Prep + N)			2 (0.6 %)	
Разом		35	–	302	73

Як видно з таблиці, найпродуктивніша група СФО англійської мови – це **(Article) + (Noun) + (Article) + Noun + Prep. + (Article) + Noun (іменник + прийменник + іменник)**. Наприклад: *the salt of the earth* 'сіль землі' (найкраща людина); *a whale in the bay* 'надзвичайна ситуація'; *crook of gold* 'багатство, яке людина сподівається отримати у майбутньому'; *hell on earth* 'пекло на землі'. Оскільки в українській мові відсутнє таке граматичне явище, як артикль, вважаємо, що граматично описана модель тотожна українській моделі «іменник + прийменник + іменник». Це друга за чисельністю група СФО з компонентом на позначення неживої природи. Прикладами таких фразеологічних одиниць можуть бути: *камінець у город*, *сіль в очах*, *серце з каменю*, *туман у голові* та інші. Дані аналізу свідчать, що зазначена група характеризується вживанням першого іменника в називному відмінку, прийменника та іменника у непрямому відмінку.

Найпродуктивнішою структурною моделлю українських СФО з компонентом на позначення неживої природи є структура **Adj./Pronoun + Noun (прикметник + іменник)**. Для цієї моделі характерний атрибутивний зв'язок між його компонентами. Найчастіше прикметник стоїть перед іменником: *грішна вода* (горілка), *залізні нерви*, *пробний камінь* та інші. Реалізацію цієї структурної моделі в англійській мові ілюструють фразеологізми: *a clay pigeon* 'людина, яку легко збити з пантелику'; *a wooden nickel* 'щось підробне та нічого не варте'; *good oil* 'надійна інформація'; *sunny side* 'краща сторона, вигідна позиція'. Однак структурна відмінність між аналізованими мовами в межах цієї моделі полягає в тому, що в українській мові існують фразеологізми, де прикметник займає постпозицію щодо іменника, напр.: *укр. земля обітована*, *манна небесна*, *царство небесне*. Оскільки англійська мова аналітична, порядок слів у реченні чи словосполученні має значний вплив на його значення. Прикметник завжди займає препозицію стосовно позначуваного іменника, тому варіації порядку слів у граматичній моделі не можливі.

Окремою підгрупою можна виділити фразеологізми англійської мови, у яких перед іменником

стоять два прикметники. На матеріалі дослідження зафіксовано 3 таких фразеологічні одиниці (0,89 %): англ. *bright particular star* 'щось дуже далеке та недосяжне'; *clear blue water* 'відмінність у політиці двох конкурентних партій' (за аналогією з *clear water* – відстань між кораблями у морі); *dirty old man* 'старий ловелас'.

Спільним для обох мов дослідження є поєднання двох іменників, що відповідає структурній моделі **Noun + Noun**. Іменники в українських фразеологічних одиницях структурної моделі **іменник + іменник** вживаються у називному та родовому відмінку, де головний елемент стоїть перед другорядним іменником, напр.: *камінь спотикання*, *пуп землі*, *сіль землі*.

В англійській мові ця група численніша, оскільки іменник у препозиції набуває атрибутивного значення стосовно другого іменника, напр.: *mountain canary* 'віслюк'; *a silver lining* 'маленька надія у важкій ситуації'; *a sea change* 'повна зміна чиєїсь поведінки чи відношення до когось'; *mackerel sky* 'небо, вкрите маленькими білими хмаринками'; *whitestone days* 'знаменні, особливі дні'; *rock bottom* 'найнижча точка чогось'; *sun belt* 'південні штати у США, де завжди тепло і сонячно'. Трапляються фразеологізми англійської мови, де іменник вживається в присвійному відмінку, наприклад: *fool's gold* 'щось гарне, але нецінне'. Існує також підгрупа з 4 фразеологізмів **Noun + Noun + Noun (іменник + іменник + іменник)**, що становить 1,18% від усіх СФО з компонентом на позначення неживої природи, напр.: англ. *ground floor opportunity* 'гарний початок'; *rock bottom prices* 'найнижчі ціни'.

В українській мові атрибутивну функцію зазвичай виконує прикметник. Для порівняння: англ. *an iron will* – укр. *залізна воля*. Українська мова синтетична, їй притаманний суфіксальний спосіб творення прикметників від іменників. На противагу цьому в англійській мові подібного атрибутивного значення досягають лише порядком слів. Уважаємо, що така розбіжність у кількісній репрезентації цієї граматичної моделі (62 фразеологічні одиниці англійської мови та 3 української мови) пояснюється

саме відмінностями у граматичній структурі досліджуваних мов.

Дещо менш поширеною є структурна модель **(Article) + Noun + Prep. + Adj. + (Article) + Noun** (іменник + прийменник + прикметник + іменник). В українській мові її представлено лише одним фразеологізмом: *кокос на глиняних ногах*. В англійській мові ця група численніша: *a breath of fresh air* 'короткий відпочинок' (на свіжому повітрі); 'нова людина у якійсь компанії'; *a cat on a hot tin roof* 'хтось дуже нервовий та неспокійний'; *land of green ginger* 'уявна країна'; *the cow with the iron tail* 'доїльний апарат'. Оскільки мова прагне до лаконічності, видається логічним, що ця структурна модель не така численна, як **Noun + Prep. + (Article) + Noun** (іменник + прийменник + іменник). Лише ті фразеологізми, значення яких втрачаться без прикметника, зберегли більш розлогу структуру.

Поряд з тим, що існують ізоморфні структурні моделі аналізованих фразеологізмів, матеріал дослідження дає підстави для виокремлення аломорфних моделей, типових лише для однієї мови з повною їх відсутністю в іншій. До них, зокрема, належить модель **Compound Nouns** (складні іменники) в англійській мові. Зафіксовано 34 (10,09 %) СФО з компонентом на позначення неживої природи, виражених лексичними одиницями. Ці фразеологізми включені до фразеологічних словників, оскільки їхнє значення переосмислене, тобто воно не складається зі значення компонентів – є елементом вторинної номінації, напр.: *earth-shaker* 'хтось, хто створює проблеми'; *a sky-pilot* 'вікарій, священник'; *a ground-work* 'підготовча робота'; *rose-water* 'лагідні слова чи вчинки'; *sardine-tin* 'незграбний корабель'; *storm-clouds* 'ознаки війни чи проблем'; *undercurrent* (дослівно – підводна течія) 'неафішований вплив, що суперечить явному впливу' та інші.

Ще одна структурна модель, якої немає в українській мові, але досить поширена в англійській мові, – це **Noun + Conjunction + Noun** (іменник + сполучник + іменник). Сполучником у таких фра-

зеологізмах виступає слово *and*. Наприклад: *blood and iron* 'військова сила' (як протиставлення дипломатії), *bread and water* 'мінімальні засоби для існування', *fire and brimstone* 'муки пекла', *oil and water* 'несумісні елементи', *stocks and stones* 'нечутливі люди' тощо.

В українській мові також є структурні моделі, які не притаманні англійській мові. Зокрема підгрупа **іменник + прийменник + іменник + іменник**, напр.: *бура у склянці води*. У цьому випадку іменник виконує атрибутивну функцію щодо іншого іменника. Структурні ж елементи фразеологізму *ждання у моря погоди* мають адвербіальне значення.

Інша підгрупа, унікальна для української мови, це **числівник + іменник + прийменник + іменник**. Прикладами таких фразеологічних одиниць є *десята вода на киселі* та *сьома вода на киселі*.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведений аналіз свідчить про існування ізоморфних структурних моделей СФО з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах та аломорфних структур, які виражають залежність від лінгвістичних особливостей кожної з досліджуваних мов і виникають як результат їхньої різноструктурності. СФО англійської мови численніші та різноманітніші за структурою, що дає змогу дійти висновку про більшу синтагматичну «гнучкість», варіативність, комбінаторність одиниць англійської мови порівняно з українською в домені конструювання субстантивних фразеологічних одиниць. Зокрема, англійські субстантивні фразеологізми можуть бути одиницями лексичного рівня, складними словами, так і словосполученнями, тоді як українській мові притаманні СФО лише рівня словосполучення. Перспективними є дослідження співвідносних зі словосполученнями дієслівних, ад'єктивних та адвербіальних фразеологізмів з компонентом неживої природи в англійській та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 135 с.
2. Білецька О. В. Іменникові трикомпоненти в середньовіснійнімецькій і сучасній німецькій мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2013. 210 с.
3. Галинська О. М. Репрезентація мотивів субстантивного граматичного коду в англійських та українських фразеологізмах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 21 (2). С. 138–142. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_21\(2\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_21(2)_40)
4. Ігнатенко Д. Є. Фразеологічні одиниці на позначення інтенсивності дії тастану в англійській, німецькій, російській та українській мовах: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2018. 257 с.
5. Мороз О. А. До питання про стрижневий компонент фразеологізму. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2012. № 1. С. 323–327. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_68
6. Мороз О. А. Семантика та структура номінативних фразеологічних одиниць з компонентом «власне ім'я». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 353–360.
7. Тарануха Т. В. Структурно-семантичні та граматичні характеристики субстантивних фразеологічних одиниць на позначення рис характеру людини в українській та німецькій мовах. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2015. Вип. 21. С. 385–390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2015_21_80
8. Тимченко Є. П. Проблеми зіставного вивчення німецьких та українських субстантивних фразеологізмів. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, т. 7. С. 203–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_7_35
9. Шевчук О. В. Класифікація субстантивних словосполучень у сучасній англійській *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса, 2015. Вип. 17 (2). С. 114–116. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17\(2\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17(2)_37)

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

10. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1974. Т. V. 840 с.
11. Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін. / ред-кол. : Л. С. Паламарчук (голова) та ін. Вид. 2-ге. Київ : Наукова думка, 1999. Кн. 1. 528 с.; Кн. 2. 984 с.
12. Cambridge International Dictionary of Idioms . Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 587 p.
13. Collins Cobuild Idioms Dictionary. Glasgow : Harper Collins Publishers, 1997. 493 p.
14. Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs. 1st Edition. / A. Richard Spears. New York : McGraw-Hill's, 2006. 1098 p
15. Longman Pocket Idioms Dictionary. Harlow: Pearson Education Limited, 2001. 297 p.
16. Oxford Dictionary of Idioms / ed. by Judith Siefring. Oxford : Oxford University Press, 2004. 352 p.
17. The American Heritage Dictionary of Idioms / ed. by Christine Ammer. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2003. 480 p.
18. Thsaurus of Traditional English Metaphors / ed. by P. R. Wilkinson. London and New York : Routledge, 2002 (Second edition). 2009 p.

НАГОЛОСОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАТИВІВ ТРЕТЬОГО СТРУКТУРНОГО КЛАСУ СУФІКСАЛЬНОГО АКЦЕНТНОГО ТИПУ В ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Іваночко К. М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджено наголосові особливості дієслів третього структурного класу суфіксального акцентного типу південно-західних говорів української мови. Акцентуаційний аналіз здійснено співвідносно з морфологічними, лексико-семантичними, семантико-граматичними й фонетичними процесами та з урахуванням порівняльного аспекту їхніх наголосових особливостей в літературних варіантах (галицькому та південно-східному) української мови, серед іншого й сучасної української, й інших слов'янських мов. З'ясовано, що вербативи означеного акцентного типу в структурі південно-західного наріччя вирізняються широтою ареальності, продуктивністю вжитку, спроможністю семантичної кореляції з однокореновими дериватами інших структурних класів, позірною одноманітністю наголосових процесів та закоріненням у праслов'янську мовну спільноту. Простежено, що більшість дієслів характеризується тотожністю суфіксальної акцентуації в досліджуваних говорах й у варіантах літературної мови, зокрема й сучасної української. Виявлено, що суфіксальний наголосовий тип дієслів означеної структури завдячує тяглоті наголосових процесів, виведених з другої баритонованої акцентної парадигми. Суфіксальне ж наголошування дієслів, у яких не було реконструйовано акцентних парадигм, умотивоване наголосовою аналогією до дериватів окситонованої парадигми.

Специфікою наголошування дієслів є співвіднесення наголосу з фонетичними й морфологічними процесами. Презентні форми (переважно другої й третьої особи однини) здебільшого в карпатській підгрупі говорів, спорадично – в надсянських та наддністрянських говірках репрезентують фонетичну (повнота й стягненість флексій) та наголосову варіантність (суфіксальна і суфіксально-коренева). Стягнення флексій, детерміноване редукцією афіксів (теперішнього часу *-j-* та класу основи *-a-*) і супроводжуване відтягненням наголосу на кореневу морфему, уможливило суфіксально-кореневе наголошування, співвідносне з наголосовими особливостями південнослов'янських мов, зокрема сербсько-хорватської. В інших говорах та у варіантах літературної мови послідовно репрезентовано кореневу акцентуацію.

Спостережено, що дієслова окситонованої акцентної парадигми вирізняються варіантністю акцентуації (суфіксально-коренева та суфіксальна), детермінованою спроможністю набуття варіантності граматичної парадигми, співвідносної з дериватами п'ятого й третього структурних класів. У карпатській підгрупі говорів, почасти в надсянських та наддністрянських, вони превалюють із суфіксально-кореневою акцентуацією (при парадигмі п'ятого структурного класу), засвідченою ще в праслов'янській мовній спільноті й тотожною з наголосовими процесами в західнослов'янських і сербсько-хорватських мовах. У гуцульських, буковинських та літературних варіантах, а отже, і в сучасній українській літературній мові, усталені – із суфіксальною (при парадигмі третього структурного класу).

Ключові слова: південно-західні говори, говори карпатської підгрупи, варіанти літературної мови, праслов'янські мовні спільноти, слов'янські мови, акцентний тип, акцентні парадигми, варіантність акцентуації, акцентна співвіднесеність, кореляція.

Ivanochko K. M. Accentuation features of verbatives of the third structural class of the suffix accent type in southwestern dialects of the Ukrainian language. The article analyzes accentuation features of verbs of the third structural class of the suffix accent type in southwestern dialects of the Ukrainian language. The accentuation analysis has been made in relation to morphological, lexical-semantic, semantic-grammatical processes based on a comparative aspect of their accentuation features in literary (Galician and southeastern) variants of Ukrainian, including modern Ukrainian and other Slavic languages. It has been elucidated that verbatives of this accent type are distinguished by the territory they cover, productivity of use, an ability of semantic correlation with cognate derivatives of other structural classes, an alleged monotony of accentuation processes and rooting in proto-Slavic language community. It has been found that most of those verbs are characterized by identical suffix accentuation in southwestern dialects and in variants of literary language, including modern Ukrainian. The analysis proved that the suffix accent type of verbs with this structure established to due to the continuity of accentuation processes derived from the second baritone accent paradigm, and the same goes for the suffix accentuation of verbs with unreconstructed accent paradigms.

There are some special features in the accentuation of the verbs with the given structure – a correlation of accent with phonetic and morphological processes. Present forms, for the most part, in the Carpathian dialects subgroup, sporadically – Naddniester dialects, represent phonetic contraction or inflexional completeness and accented variation (suffix and suffix-root). Inflexion contraction, caused by the reduction of affixes (the present

tense **-j-** and suffix **-a-** of the stem type), was accompanied by transference of accent to a root morpheme, allowing the suffix-root accent to be correlated with accentuation features of southwestern languages, especially Serbo-Croatian. In other dialects and variants of literary language, they represent continuity of suffix accentuation.

It has been observed that part of the verbs of the oxytonical accent paradigm correlate with derivatives of the fifth and third structural classes. In the Carpathian dialect subgroup and partly in Nadsianina and Naddniester dialects, they prevail with the suffix-root accentuation (under the paradigm of the fifth structural class), rooted in the proto-Slavic language community and identical with accentuation processes in the Western Slavic and Serbo-Croatian languages. In Hutsul, Bukovynian, and literary variants, and therefore, in modern Ukrainian literary language, dialectal verbatives are characterized by the suffix (under the paradigm of the third structural class) accentuation.

Key words: southwestern dialects, Carpathian subgroup dialects, literary variants, proto-Slavic language communities, Slavic languages, accent type, accent paradigms, accentuation variation, accentuation correlation, correlation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Наголосова система південно-західного наріччя має свою специфіку, у якій переплетено архаїчні явища різних історичних періодів та інноваційні процеси, мотивовані лінгвальними (фонетичними, лексико-семантичними, семантико-граматичними) та позалінгвальними (міграційними й інтеграційними процесами, рельєфом, лексико-графічною традицією) чинниками [11, 24], а також наголосовою аналогією. У ній синкретично представлено минуле й сучасне. Закріплені наголосові маркери, на думку І. Огієнка, слугують «міцним і виразним методом означення місця виходу стародрукованих книжок», як і репрезентантом «національності рукописних акцентованих пам'яток» [9, 221], рівно ж «національності старих образів, якщо вони мають акцентовані написи» [9, 224].

У лінгвальній системі південно-західного наріччя дієслову належить особливе місце. У його морфологічній структурі виокремлюють деривати дванадцяти структурних класів, що (при закоріненні в праслов'янську мовну спільноту й неоднаковому ступені діалектної ареальності) репрезентують продуктивність / непродуктивність дериваційних гнізд, спроможність / неспроможність семантичної кореляції з однокореновими дериватами інших структурних класів, перевагу графеми недоконаного виду, лексико-семантичні, семантико-граматичні, дериваційні, фонетичні й наголосові особливості, у яких відбиті різні історичні етапи функціонування мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна частина дієслів української мови, належних до різних структурних класів, вже була предметом наголосових студій І. Огієнка, Я. Закревської, В. Русанівського, В. Винницького, В. Складенка й самого автора.

І. Огієнко, аналізуючи акцентуаційні особливості українських пам'яток, доходить висновку, що в наголосовому аспекті вони дуже близькі до живої народної мови, особливо до її західних говорів [9, 224]. До засадничих наголосових ознак досліджуваних пам'яток учений відносить перевагу кореневого наголошування більшості слів, що репрезентують самостійні морфологічні класи, серед іншого й дієслова.

З опертям на досягнення в галузі української діалектології, передовсім на власний науковий доробок, Я. Закревська також висновковує, що кореневий наголос у всій парадигмі дієслова в південно-західних говорах досить стабільний і не піддається уніфікації

з боку нормативного, тобто літературного [3, 132]. В. Русанівський означені вербативи поділяє на «акцентологічні» типи: «дієслова з постійним наголосом на дієслівному корені» (*бігати*, *діяти*) [12, 320] і «дієслова із сталим наголосом на суфіксі класу основи в усіх формах, крім пасивного дієприкметника» (*бажати*) [12, 321]. Досліджуючи акцентуаційні особливості дієслів в історичному аспекті, В. Складенко виявляє в них не тільки сліди пізньопраслов'янського періоду (належність до баритонованої, окситонованої чи рухомої акцентних парадигм), але й простежує наголосові тенденції [13, 3].

В. Винницький, аналізуючи наголосову систему сучасної української літературної мови, серед суфіксальних дієслів виокремлює сім наголосових типів (кореневий (К), суфіксальний (С), рухомий у межах суфікса (РС), коренево-флексійний (КФ), суфіксально-кореневий (СК) і два суфіксально-флексійні (СФ і С1Ф) [1, 347–348].

Дієслова більшості структурних класів, у тому числі й аналізованого, південно-західного наріччя української мови були предметом наукового осягу й автора [4; 5; 6]. До відомих раніше наголосових типів долучено малопродуктивний суфіксально-кореневий (С1К). Аналіз акцентуаційних особливостей діалектних вербативів здійснено, по-перше, в кореляції зі структурними класами, репрезентованими тематичними афіксами як маркерами відповідної граматичної семантики, та з наголосовими процесами в пізньопраслов'янській мовній спільноті, як і в західнослов'янських та південнослов'янських мовах, а по-друге, з урахуванням їхніх семантико-граматичних, лексико-семантичних, фонетичних й етимологічних особливостей, і версифікаційних чинників.

Формулювання мети і завдань статті. Спорадичність аналізу наголосових процесів дієслів третього структурного класу суфіксального акцентного типу означеного наріччя уможливила предмет наукової рефлексії. **Мета** – виявити й пояснити наголосові тенденції дериватів третього структурного класу, окреслити роль і місце південно-західного наріччя в процесі усталення суфіксальної акцентуації у варіантах літературної мови, серед іншого й сучасної української. Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**: з'ясування лексико-семантичних і семантико-граматичних, морфологічних і фонетичних особливостей наголошування дієслів; виявлення кореляції наголосових і лексико-семантичних, морфологічних і фонетичних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дієслова третього структурного класу суфіксального наголосового типу в досліджуваному наріччі, як і в українській мові загалом, вирізняються широтою ареальності, високим ступенем продуктивності вжитку, спроможністю семантичної кореляції з однокореновими дериватами інших структурних класів, граємою (переважно) недоконаного виду, ітеративністю семантики, кореневим, суфіксальним і (рідше) варіантним наголошуванням.

В акцентуаційному аспекті означені дієслова засвідчують домінування наголошеності суфікса класу основи (-а-), який зберігається, на відміну від дієслів п'ятого й десятого структурних класів, в усій граматичній парадигмі:

– (переважно) другу баритоновану: *бага́ти* (< *bǫgàti *bǫgàjetь (а П. п. а.) (Скл., 346); *верта́ти* (< *vertàti *vertàjetь (а П. п. а.) (Скл., 346); *ганя́ти* (< *gān'āti *gān'ajetь (а П. п. а.) (Скл., 346); *гра́ти* (< *grāti *grājetь (а П. п. а.) (Скл., 346); *гуля́ти*, *гул'і́ти* «танцювати» (ДСсР, 39) < *gul'āti *gūl'ajetь (а П. п. а.) (Скл., 346); *стр'і́ти*, -ju, *стр'і́ти* «спріляти»; ітер. => *стр'і́ти* (СКУТГ, 175) (< *strēl'āti *strēl'ajetь (а П. п. а.) (Скл., 346); *спреля́ти* «спріляти» (Жел., 926); *спріля́ти* (Жел., 928); *присутна́ти* (< *stǫpàti *stǫpàjetь (а П. п. а.) (Скл., 346);

– (рідше) окситоновану: *сяга́ти* < *sǫgàti *sǫžetь (а. н. б.) (Скл., 234);

– (рідко) першу баритоновану: *каса́ти* < *k'asati *k'asajetь (а І. п. а.) (Скл., 346).

Більшість означених дієслів (попри нереконструйованість у них праслов'янських акцентних парадигм) репрезентує у всій граматичній парадигмі послідовність, за аналогією до дериватів другої баритонованої акцентної парадигми, суфіксальної акцентуації – незалежно від дії наголосових процесів у них. У говорах здебільшого карпатської підгрупи презенсні форми другої й третьої особи однини вирізняються стягненням (редукцією) презенсного суфікса -j- та флексійного голосного, що стимулювало, на нашу думку, відтягнення наголосу на кореневу морфему, уможливлючи їм інший наголосовий малюнок (суфіксально-кореневе наголошування), співвідносний з наголосовими особливостями в південнослов'янських мовах, зокрема в сербсько-хорватській. Такі наголосові процеси не стали надбанням варіантів української літературної мови, серед іншого й сучасної української:

кача́ти, *кача́ти* (с'а) «качати білизну» (СБГ, I, 343), *кача́ти*, *ча́йу*, *ка́чай* (*ча́йеш*) «те саме, що гарбуля́ти»; *заст.* «вирівнювати качалкою та рублем тканину (білизну)»; «розкачувати тісто для нарізування локини»: *Кача́ти* кісто. (Саб., 139), *кача́тися*, [*кача́тис'а*], *ча́йус'а*, *ка́час':а* (*ча́йес':а*) «перевертатися, повертатися на чомусь, по чому або чомусь, качатися»; «те саме, що гарбуля́ти»; *заст.* «вирівнюватися качалкою та рублем (про тканину, білизну)»; «розкачуватися (про тісто для нарізування локини)» (Саб., 139), *качай'іти* (*тач'іи'ти* *тачій'юкоу*) «качати качалкою тісто», *качай'ітис'і* «гратися качалом» (ДСсР, 51), *кача́ти* «плаття, мед-вино» (Жел., 238), *кача́ти*,

-ча́ю, *-єш* «катати»; «качати білизну»; «розкачувати тісто»; «повалити в болото (про собак)» (Гр. II, 227), *кача́ти* «вирівнювати, вигладжувати качалкою, рублем полотно, білизну» (СУМ, IV, 123);

качуля́ти [*качул'ати*], *л'а́йу*, *чул'а́ш* (*л'а́йеш*) «те саме, що гарбуля́ти»: *Качул'а́й* есе бервенó ма́ло да́ле. (Саб., 140), *качуля́тися* [*качул'атис'а*], *л'а́йус'а*, *чул'а́са* (*л'а́йес':а*) «те саме, що кача́тися I, 2» (Саб., 140);

кл'і́кати / *кл'і́кнүти* «ставати на коліна» (ДСсР, 52), *кляка́ти* / *кля́кнүти* (Жел., 351), *кляка́ти*, *-ка́ю*, *-єш* / *кля́кнүти*, *-кнү*, *-неш* (Гр. II, 256), *кляка́ти*, *-а́ю*, *-єш* / *кля́кнүти*, *-нү*, *-єш* (СУМ, IV, 194), *кляка́ти* «ставати навколїшки», *кляча́ти* «стояти навколїшках», польськ. *klękać* «ставати навколїшки», чеськ. *klekati*, слц. *kl'kat'*, вл. *klakać* «тс.», псл. *klękati* «стояти (іти) зігнувшись» (ЕСУМ, II, 469);

motati, -ju, *motat*: *Pr'ali na kudeli, dale tojdo motali na motovilo* (СКУТГ: 125); *мома́ти*, *-а́ю*, *-а́еш* (Жел.: 454);

руба́ти, «різати, краяти»: *руба́ти* инур: *Пап'і́р руба́йес'а* но́жиц'ами. (СБГ, II, 194), *руба́ти*, -ju, *рубат* «рубати» (СКУТГ, 161), *руба́ти*, *рубати* гучі «проріджувати гушавину, вирубуючи деякі молоді дерева» (СГГБ, 154), *руба́ти*, *руба́ю*, *-а́еш* (Жел., 840);

світа́ти, *сві́тат* «спати» (СБГ, II, 207), *світати* (ДСсР, 49), *світа́ти* «світати» (Жел., 856), *світа́ти*, *-та́е* «світати, розвиднюватися» (Гр. IV, 109), *світа́ти*, *-а́е* (Орф., 682);

тарй'і́тися «качатися по землі (кінь)» (ДСсР, 51), *таратис'а* «валятися», «качатися», пол. *tarzać się* (СБГ, II, 280), *таря́ти ся* (Жел., 950), *таря́тися*, *-ря́юся*, *-єшся* «валятися в бруді» (Гр. IV, 248);

тач'є́ти, *тач'є́ти* (маглювати) (СБГ, II, 281), *тачй'і́ти* «качати (білизну, тісто)» (ДСсР, 87), *тача́(є)ти* (Жел., 952), *тача́ти*, *-ча́ю*, *-єш*, *тачана* «тачати (білизну)» (Гр. IV, 250).

У говорах карпатської (бойківських, закарпатських і лемківських), а також і буковинсько-наддністрянської (гуцульських, наддністрянських і надсянських) підгруп означені вербативи репрезентують (переважно у формах однини) варіантність презенсної парадигми.

Перша парадигма характеризується збереженням реляційного афікса (-j-) і флексійних голосних (незалежно від акцентованості морфеми – кореневої чи суфікса основи). Друга парадигма репрезентує стягнення флексій «після втрати інтервокального j (ає > а): *припов'ідаш*, *ма́хаш*» [2, 178] та наголошеність кореневої морфеми (незалежно від акцентного типу відповідних дериватів). У лемківських говірках більшість презенсних форм аналізованих дієслів засвідчує стягнення флексій (при їхній раритетності): *-м* (1 ос. одн. за аналогією до атематичних дієслів), *-ш* (2 ос. одн.), *-т* (3 ос. одн.), *-ме* (1 ос. мн.), *-те* (2 ос. мн.), *-ут* (3 ос. мн.).

Дієслова другої граматичної парадигми (при стягненні флексійного голосного) набували іншого наголосового малюнку, можливо, за аналогією до дієслів окситонованої акцентної парадигми, – акцентованості кореня в презенсних формах однини.

ни. І. Панькевич «пересунення (...) наголосу на початковий склад» дієслів (зазначеної структури) у закарпатських говірках пояснював аналогією до їх наголошування в «мадярській» мові та в сербсько-хорватських штокавських говорах. Однак, попри сумніви щодо такої мотивації, зазначає, що це явище «мало свій початок таки на слов'янській почві» [10, 328]: **поборыкати**, **-рыкаш** (**-аєш**) «безладно порити землю» (Саб., 235); **боронати**, **-наіу**, **-ронаш** (**-наієш**) «боронувати» (Саб., 29); **vertati**, **vertat** «повертати» (СКУТГ, 197), [**vertati**]: **-ju**, **vertat** «вертати» (СКУТГ, 197); **гачкати**, **-каіу**, **гачкаш** (**-каієш**) «підкочувати штани собі або кому-небудь» (Саб., 46); **розгортати**, **розгорташ**, **-аш** «роздязати, скидати верхній одяг; розмотувати щось загорнуте» (Пирт., 270); **гуляти** «гуляти» (ГБ, 232), але: **гулєш** (ГБ, 232); **гуслати**, **л'аіу**, **гусл'аш** (**л'аієш**) «грати на скрипці». Див. ще **густіш**; «муркотати (про kota)»: **гус'л'ат**, **гус'л'ат** (**гус'лаіє**), перен. «хрипіти в грудях у старої або хворої людини» (Саб., 54); **погаджул'ати**, **погаджул'ат** (СБГ, II, 90); **d'ilati**, **d'ilat** «робити» (СКУТГ, 75); **дорожжати**, **-рощат** (**-жаш**) «дорожжати» (Саб., 73); **dumati**, **dumat** «думати» (СКУТГ, 79); [**žadati**]: **-ju**, **žadat** «бажати» (СКУТГ, 214); **зоряти** [**зор'ати**], **зор'ат** (**-р'аш**) «світати» (Саб., 130); **каляти** [**кал'ати**], **л'аіу**, **кал'аш** (**л'аієш**) «забруднювати болотом, грязюкою, грязнити» (Саб., 138); **karati**, **karat** «карати» (СКУТГ, 98); [**kasati**]: **pri=kasati s'a**, **-ju s'a**, **pri=kasat s'a** «доторкатися» (СКУТГ, 98); **катуляти**, **катуляш**, **-яш** «котити, пересувати круглий предмет у певному напрямі» (Пирт., 133), **качуляти**, **качулят** «котити» (Саб., 140), **покачуляти**, **покачул'аш** «покотити» (Саб., 248); **kušati**, **-ju**, **kusat** «кусати» (СКУТГ, 110); **лігати**, **л'ігаш** «лягати» (Саб., 162); **минати** «минати» (ГБ, 219), **минаєш** «минати» (ГБ, 141); **palati**, **o=palat** «віяти зерно (трясучи в решеті)» (СКУТГ, 138); **опалати**, **опалаш** «віяти зерно» (Саб., 214), **опалати**, **-аіам**, **-аш** «підкидати хліб у формі перед його випіканням, формувати хлібину; очищати зерно від полови в коритці шляхом його підкидання на вітрі» (Пирт., 215); **запрічати**, **-чаш**, **-р'ічиш** (**-чаш**) «запрічати» (Саб., 107); **пушчати**, **пуш'ч'ат** «пускати» (СБГ, II, 163), **пушчати**, **пушчаш**, **пушчаш** (**-чаш**) «пускати» (Саб., 304), **спушчати**, **спушчаш**, **-аш** «пускати, опускати вниз» (Пирт., 290); **rubati**, **-ju**, **rubat** «рубати» (СКУТГ, 161); (**i**)**s'=s'iyati**, (**i**)**s'=s'iyat** «дотягуватися руками» (СКУТГ, 165); **s'idati**, **-ju**, **s'idat** «сідати» (СКУТГ, 165); **старати**, **старат** «добувати», «роздобувати» (СБГ, II, 249); **stradati**, **-ju**, **stradat** «страждати» (СКУТГ, 174).

Стягненням презенсних флексій у локальній марамороській говірці, на відміну від інших говорів карпатської підгрупи, відзначається й дієслово **глядати**, що в зіставлених говірках, як і в говорах російської мови, функціонує з варіантною акцентуацією: **глядати** «шукати» (СБГ, II, 175), **глядати** «спрямовувати погляд, прагнучи побачити кого-, що-небудь; дивитися»; «шукати, вдивлятися» (СГЦБ, 100), **гл'аідати**, **гл'аідаш** «шукати»

(Саб., 49), **глядати**, тмб. **глядати** «дивитися, заглядати, зглядуватися, приглядатися, очікувати» (Даль І, 359).

Серед вербативів суфіксального наголосового типу в досліджуваному наріччі спорадично трапляються деривати, що в говорах карпатської підгрупи, як і (зрідка) – у гуцульських та в г.в.у.л.м., репрезентують кореневу акцентуацію, виведену з другої баритонованої чи окситонованої акцентних парадигм, яка співвідноситься з наголосовими особливостями західнослов'янських та сербсько-хорватської мов. Варіантна акцентуація жодного з аналізованих дієслів не стала надбанням наголосової системи сучасної української літературної мови. До того ж деякі (**жсвакати**, **жсми(а)кати**), не без впливу лексикографічної традиції російської мови (**жсвакати** «жувати, чавкати, чвакати» (Даль, I, 528), **жсмакати** «бити, лупцювати, звальювати» (Даль, I, 545)), у п.-с.в.у.л.м. а отже, і в с.у.л.м. функціонують з кореневим наголошуванням:

воніти (**воніти**) «смердіти» (СГГ, 41), **woniaty** (< ***von'ati*** **von'ajety** (П а.п.а.) (Скл., 186), **воніти** [**во'н'іти**] «погано пахнути, смердіти» (Лес., 93), **воніти** [**вун'іти**], **-н'аіу**, **-вон'аш** (**-н'аш**) «смердіти»: **Що́с' воні́т (вун'аш) в хы́жы**. Див. ще **бзіти**. (Саб., 41), **воніти** (Жел., 120); **воніти** «смердіти». Ще **воніти**² (СБГ, I, 143), **воніти** «смердіти»: **Воні́т йак тхир**. – **Вон'аіі**. Пор. рос. **вонять** (СБГ, I, 143); **воніти**, **-няю**, **-єш** «смердіти» (Гр. I, 258; СУМ, I, 737);

жсвакати «жсвакати»; «жувати» (СГГ, 68), **жсвакати**, **жсвакати**, **жсвакати** «жувати, поволі істи» (Голов., 541), **жсвакати** і **жсвакати**, **жсвакати** «жувати» (Жел., 218), **жсвакати** (**жсвакати**), **-каю**, **-єш** «чавкати, жувати» (Гр. I, 417), **жсвакати** «пережовувати їжу, створюючи відповідні звуки» (СУМ, II, 515); **жсмакати**, **жсмакати** «жувати, м'яти намілену білизну» (ДССР, 45), **жсмакати** «прати, здавлюючи руками» (СГГР, 204), **жсмакати**, **жсмакати** «жсмакати» (ВхЗн, 217), але: **жсмакати** «зривати траву» (МСГГ, 56), **жсмакати**, **жсмакати**, **жсмакати**, **жсмакати**, **жсмакати**, **жсмакати** «прати, здавлюючи руками» (СБГ, I, 252), **жсмакати** (шмаття), **жсмакати** (Жел., 224), **жсмакати**, **-каю**, **-єш** = **жсмакати** «жсмакати сорочку»; «м'яти, жсмакати» (Гр. I, 487), **жсмакати**, **-аю**, **-єш** «м'яти, псувати форму» (СУМ, II, 537), **жсмакати** «м'яти; бгати», слц. **žtykat'** «тиснути, витискувати»; – посл. **žetī**, **žetī** (ЕСУМ, II, 201);

махати «махати»: ...**махати** рукою... (ГБ, 170), **махати** «махати»: **Ай махати** головою... (ГБ, 166), **махати** (СГГР, 286) < ***māxati** ***māšet** (а.п.б.) (Скл., 234); **махати**, **-хаш**, **-хаш** (**-аш**) «скручування тонкої нитки з кількох тонших ниток» (Саб., 169), **махати**, **-ю**, **-аш** «робити рухи, помахивати» (СГЦБ, 272), **махати** (Жел., 430), **махати** «махати»; «швидко бігти, побігти, їхати, плести, мчатися» (Гр. II, 412; СУМ, IV, 654);

псукати: **псукати** **колоскі** «викидати колос» (СБГ, II, 161), **псукати** «псукати» (ГБ, 248), **псукати** (ГБ, 231), **с'а псукати** (СГГР, 153), **ни псукати** «дизинфікувати (про горіхове листя)» (СГГР, 177),

пукáйут «про парування (кіз, ягниць)» (СГГР, 278), **пукáйут** «перийий вигін овець на весні (на пасовище)» (СГГР, 19), **пукáти** (УГР (г.), 345), **пукáју** (УГР (г.), 345), **пукáјет** (УГР (г.), 368), **пукáти** «пустити» (Жел., 789), але: **пукáтисі**, **пукáїсі** «розпочинається (про дощ)» (СГГБ, 148); **пукáти**, **-káю**, **-єш** «пускати»; «відпускати»; «випускати»; «спускати» (Гр. III, 500; СУМ, VII, 392–397);

руш'їти «обертати на другий бік граблями, вилами, щоб підсохло сіно, отаву» (ДСсР, 79), **рушáти** (Жел., 845), **рушáти**, **-шáю**, **-єш** / **рушити**, **-у**, **-иши** «двигати / двигнути, рушати / рушити»; «переміщатися» (Гр. IV, 90), **рұшати** (**рұш'ати**) «сапати картоплю» / **рушити** «пошкодити»; «вкрати» (СБГ, II, 198), **рұшати**, **-шáю**, **-аи** (**-айеш**) «вирушати»; «торкати» (Саб., 325), **рұшатъ** «ділити, краяти, різати (говорять про їжу)» (Даль IV, 115), **рушáти(ся)**, **-áю(ся)**, **-áеш(ся)** / **рушити** (Орф., 673); **турáту** «уважати», «зважаати» (SH, 242), **турáти** «дбати; турбуватися про когось, щось» (МСГГ, 197), **турáти**, заст. «зважаати, звертати увагу (на щось)» (СГГ, 190), але: **турáти** «дбати», «старатися», пол. **turać**, слц. **turák** «мала сума грошей», «невеликі гроші» (СБГ, II, 306), **турáти¹**, **-ся** (Жел., 993), **турáти²**, **-ся** «втручатися» (Фр.) (Жел., 993), **турáтъ**, тмб., прм., влгд., астр. «думати, турбуватися» (Даль IV, 443), **турáти**, **-ráю**, **-єш** «звертати увагу» (Гр. IV, 295), **турáти**, **-ráю**, **-єш**, діал. «звертати увагу; зважаати» (СУМ, X, 324), **турáти** «звертати увагу; зважаати; дбати; старатися; мріяти (Нед.); зневажати, не зважаати (Нед.); зволікати, **потурáти** «ставитися поблагливо, зважати, звертати увагу», пол. **turać** «турбуватися, піклуватися»: – не зовсім ясне (ЕСУМ, V, 678).

Декілька дієслів означеного наголосового типу, незважаючи на широту ареальності, продуктивність ужитку, закоріненість у праслов'янську мовну спільноту, як і варіантність наголошування в окремих мовних варіантах, з огляду на позамовні чинники (належність ілюстративного матеріалу до західноукраїнських джерел) не зазнали внормованості в с.у.л.м.: **другáти** «сукати нитку»; «витискати мед» (СГГ, 63), **другáти** «сукати нитки» (МСГГ, 52), але: **дру́гати**, **другáти**, **дру́дже** «скручувати нитки на ничніці або на волоки»; «задвійно прясти». Ще **дружéйти**. Пор. слц. **drugat** «прясти – ред.», пол. **drugać** «прясти инуток з клочья – ред.», **другáти**: 1. див. «дру́гати 2»; «друкувати» (СБГ, I, 236), **дру́гати** «сплітати, зв'язувати, обмотувати (Ж.), скручувати нитку на веретені (Шух.); – пол. **drugać** «прясти мотузку з клочья»; – запозич. з чеської чи словацької мови, можливо, через посередництво польської; ч., словац. **drugat'** «прясти вовну» (ЕСУМ, II, 134); **pichaty** «товкти в ступі, оббивати луску, пихати»; «товкти» (SH, 163) < (***рхáті** ***рхáтіјетъ** (а II п.а.) (Скл., 186), **пíхáти** «товкти у ступі (про збіжжя)»; «обробляти саморобне сукно» (СГГ, 150), **пíхáти** / **пíхкати** «бити, дробити; товкти (горіхи, просо, сіл»)» (МСГГ, 141), **пíхáти**, ткац. «обробляти домоткане сукно»; «дущити насіння»; «докучтити»: *Шо ти менé пíхáїи та пíхáїи, я не піду з тобóв на музýку!* (СГГБ, 135), **пíхати** і **пíхнути** (Жел., 655), **пíхáти**, **-хáю**, **-єш** «товкти

(просо), валяти (сукно) (Шух. I, 113, 151)» (Гр. III, 189); **ишибáйе**, **ишибáйемо** «відбирати (відлучати) ягнята від овець, щоб не виссали молоко перед доїнням на міру» (СГГР, 49; 148), **ици(i)бáти** «ламати роги (про худобу)»; «збити, ушкодити (про палець)» (СГГ, 222), **ицибáти** «ламати (роги)»; «палицею збивати з дерева (фрукти)»; «пошкодити об камінь палець» (СГГБ, 193), але: **ишибати** «збивати (фрукти)». Пор. **ици́бнути** 2, **субстíт**, **иш́бати** (СБГ, II, 394), **ици́бати¹** «лоптіти» (Жел., 1105), **ицибáти²** «збивати (яблука)» (Жел., 1105), **ицибáти** «лоптіти, щеміти» (Везн) (Гр. IV, 535).

У досліджуваному наріччі побутує група дієслів на **-ати**, **-єть** / **-јетъ**, яким властива варіантність граматичної парадигми й акцентуації (суфіксально-кореневої та кореневої), що виводиться з окситонованої акцентної парадигми. Вони співвідносяться з дієсловами третього й п'ятого структурних класів. У надсянських, західнобойківських і центральнобойківських говорах ці вербативи функціонують «зі старими формами презенса або імператива» [13, 346–347] (кореляють з дериватами нинішнього п'ятого структурного класу), які характеризуються давнім суфіксально-кореневим наголошуванням. У говорах буковинсько-наддністрянської підгрупи, як і у варіантах літературної мови, а отже, і в с.у.л.м. вони представлені граматичною парадигмою дієслів третього структурного класу та суфіксальним наголошуванням: **лы́мáе** «літати» (ГБ, 87) < ***lētati** ***līčety** (а.п.б.) (Скл., 346–347), **лы́мáеш** (ГБ, 244), **лы́мáют** (ГБ, 111), **лі́тати**, **лі́че** «літати»; «бігати» (СБГ, I, 415), **l'ītati**, **-ју** «літати» (СКТУГ, 114), **лы́чу**, **лы́чеш**, **лы́че** (лы́ча) «літати» (ГД, 79), **лі́тати**, **лі́че** «літати (про птахів)»; «бігати (про корів); **лі́чу**, **лі́чеш** «швидко виконувати роботу, пов'язану з рухом» (СГЦБ, 258), **лі́тати**, **-áю**, **-аи** (**-айеш**) «лі́тати» (Саб., 162), **лі́мáти**, **лі́мáю**, **лі́мáеш** (Жел., 409), **лі́мáти**, **лі́мáю**, **лі́мáеш** «лі́тати, ширяти в повітрі»; «швидко бігати» (Гр. II, 371; СУМ, IV, 527); **sukaty** (sy) «плести(ся), крутити». **sy sućziyt**. **Sukaty nytki, motuz**; **drugaty** «те саме (лише по-гуцульськи)». Пор. **drugaty, wsukaty, wysukuwaty, zasukaty** (SH, 223) < **sūkati** ***sućety** (а.п.б.) (Скл., 234), **сукáти** «скручувати» (ГБ, 157), **сукáти**, **с́чу**, **с́чеш** «скручувати, звиваючи кілька пасом, виготовляти що-небудь (налигач, мотузку і т. ін.)»; «їсти (перев. багато)» (СГЦБ, 447), **с́кати**, **сукáти** «сукаати», **с́кати ниткі** «крутити нитки, скручувати нитки», **сукáти с'вітло** «робити гноти для свічок», **с́кати цівочки** «навивати цівки на кросна» (СБГ, II, 264 – 265), **sukati, suću, -e** «сукаати» (СКУТГ, 176), **сукáти** (Жел., 934), **сукáти**, **-káю**, **-єш** / **-чý**, **-чиши** «скручувати» (Гр. IV, 227); **хáпáти(ся)**, **хáпле**, **хáпле**, **хáпат** (СК) «чіпати, хапати» / **хáпнути** «взяти» (СБГ, II, 337) < ***xāpāti** ***xāpjety** (а.п.б.) (Скл., 234), [xápati / xápāti] (К) і (СК), **хáпл'и**, **-le** «хапати» (СКУТГ, 205), **хáпáти** «хапати, схоплювати» (МСГГ, 210), **хáпáти**, **хáпáю**, **хáпáеш**, **хáпáе** «хапати» (ГБ, 61), **хáпáла се** «лови(ся)»: *...бéрега се хáпáла...* (ГБ, 151), **хáпáти** «хопіти» / **х́пнути** (ГБ, 299); **хáпáти** (Жел., 1033), **хáпáти**, **-áю**, **-єш** «хапати»; «крати»; «брати»; «їсти з жадібністю»; «вистачати» (Гр. IV, 386), **хáпáти**, **-áю**, **-єш** (Орф., 815).

Тотожність граматичної парадигми та акцентуації з аналізованими вище вербативами виявляють і дієслова **кремсати** та **плекати**. Перше з них (при закоріненні в праслов'янську мовну спільноту, але нереконструйованості акцентної парадигми) у досліджуваних говорах, як і в г.в.у.л.м., репрезентує варіантність акцентуації (кореневу й суфіксально-кореневу), а в п.-с.в.у.л.м., отже, і в с.у.л.м., – кореневу: **кремса́ти** «те саме, що крецкотіти»; «обрубувати тонкі сучки сокирою»; «тікати» (СГГ, 104), **kremsaty** «обтісувати, відтинати галузки із зрубаного дерева» (SH, 107), але: **кремса́ти** «обрубувати гілки (сокирою)» (МСГГ, 86), **кремса́ти**, **кре́мишу**, **кре́мишеи** «бити, луцювати»; «дуже сварити»; «швидко виконувати важку фізичну роботу (перев. вирубувати ліс)»; «колоти з поспіхом дрова» (СГГБ, 240), **кре́мса́ти** «розрубувати» (Жел., 377), **кре́мса́ти**, **-саю**, **-еи** «обрубувати, обтесувати»; перен. «погано, невміло щось робити» (Гр. II, 302), **кре́мса́ти**, **-саю**, **-еи**, розм. «грубо, нерівно розрізувати, рубати» (СУМ, IV, 334), **кре́мса́ти** «обрубувати, обтісувати сокирою (Ж.), цюкати (сокирою), возитися з сокирою (коло чогось)» (Ме), слн. **krêmsati** «рубати тупою сокирою»; – псл. **kremiti** <*(s) **krem-** «крушити, дробити» (ЕСУМ, III, 84).

Другий дериват (при граматичній парадигмі дієслів третього структурного класу) у гуцульських, буковинських і марамороській говірках та варіантах літературної мови характеризується, незважаючи на запозиченість з румунської мови, продуктивністю вжитку та превалюванням суфіксальної акцентуації. У західнобойківських говірках він репрезентує суфіксально-кореневе наголошування (при граматичній парадигмі дієслів п'ятого структурного класу); у сучасній українській літературній мові – не зазнав унормованості: **плекати** «годувати грудьми» (SH, 167), **плекати** «годувати груддю»: «годувати, доглядати (про теля, ягня)» (СГГ, 151), **плекати** «годувати груддю, молочними залозами» (МСГГ, 142), **плекати** «годувати грудьми або за допомогою соски» (СГГБ, 136), **плекати**, **плекáйет** «підгодовувати», «пускати ссати (теля)», «кормити (дитину)» (ДССБ, 64), **плекати**, **плекати**, **плекати**, **плекати** «годувати материним молоком немовля чи малю тварини»; «з любов'ю вирощувати» (СБГ, 429), **плекати**, **-че** «кормити груддю, леліяти, доглядати» (СБГ, II, 80), **плекати**, **-каю**, **плéкаш** (**-а́еи**), **-ат** «годувати груддю» (Саб., 233), **плéкаш**, **плекати** «вирощувати»: **плéкаю цві́ты**; «годувати (худобу; дитину)»: **плéкана худоба**, **плéкає дитину**. (ГД, 115), **плéкана дити́на** «дитина в добрім догляді» (ГБ, 285; НРС, 208), **плекати**, **-каю**, **-еи** (Жел., 658), **плекати**, **-каю**, **-еи** «холити, ніжити, культивувати»; «годувати грудьми» (Гр. III, 193).

Серед дієслів суфіксального наголосового типу, як і кореневого, трапляються полісемантичні деривати, лексико-семантичні варіанти яких в історичному розвитку мови (деякі з них, можливо, ще на праслов'янському ґрунті) набули омонімічних відношень гомогенної природи та варіантності акцентуації (без диференціації семантики): **зукати** (С) «кликати» (ГБ, 20) і **зукати**, **зукáю**, **зукáеи**, **зукáє**

(К) «кричати» (ГБ, 58); **зукати** «кликати, кричати» (< **зук**¹ «звук; крик, гомін; гуркіт; водоспад; трубка волинки»), **зучати**, **зучніти**; – р. **зук** «стукіт, гуркіт, розмова», п. **huk** «глухий відголос; гул, крик», ч. **houkati** «гудіти; зукати», м. **зука** «воркує», слн. **gûkati** «кричати»; – псл. ***gukъ** (***hukъ**, ***xukъ**), **gukati** (***hukati**, **xukati**) похідне від звуконаслідувального вигуку **gu** (**hu**, **xu**) (ЕСУМ, I, 615); **зукати** «видавати звуки за характерним криком»: **голуб зукáє**. (ГБ, 260), **[зук³]** «бугай, пугач»; – схв. **hupač** «одуд»; – «звуконаслідувальне утворення за характерним криком, що нагадує звукосполучення **гу**» (ЕСУМ, I, 616); **зукати** «палитися (льоха) до кнура» (ДССР, 39), **зукати(ся)** (Жел., 163), **зукати** «запліднювати (льоха)» (Гр. I, 337), але: **зукатис'а**, фізіол. «запалитис'а (про свиню)» (СБГ, I, 198), **[зукати²]** «запліднювати (свиню), паруватися; бути в період тічки», очевидно, запозич. з польськ. або чеськ. мови: ч. **[hukač sře]** «спаровуватися», **[houkati se]**, слл. **hukat'sa**, пов'язується з п. **hukač** «кликати», ч. **houkati** «тс.». Див. **зук**¹. (ЕСУМ, I, 615).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, суфіксальне наголошування дієслів третього структурного класу в південно-західних говорах української мови, як і в українській мові загалом, належить до високодуктивного акцентного типу, що виводиться переважно з окситонованої акцентної парадигми. Абсолютна більшість вербативів у різних підгрупах говорів досліджуваного наріччя відзначається наголосовою тотожністю – наголошенням суфікса класу основи **-а-** в усій граматичній парадигмі. Попри наголосову, на перший погляд, одноманітність, дієслова означеного наголосового типу в процесі історичного розвитку мови зазнавали фонетичних, морфологічних, дериваційних і наголосових змін, що по-різному представлено в говорах, як і в літературних стандартах.

Частина дієслів вирізняється тенденцією до варіантності презенсних флексій другої й третьої особи однини, співвідносних з граматичними парадигмами дериватів третього й п'ятого структурних класів, характерних для бойківських, закарпатських, лемківських, давніх надсянських і (спорадично) наддністрянських говірок. Презенсні форми п'ятого класу відзначаються стягненням флексій, спричиненим редукцією реляційного суфікса **-j-** та суфікса класу основи **-а-**, що супроводжувалась відтягненням наголосу на кореневу морфему, релевантним із сербсько-хорватськими наголосовими особливостями.

У карпатській підгрупі говорів деякі вербативи аналізованого наголосового типу мають кореневу акцентуацію, співвідносну з наголосовими особливостями західнослов'янських і сербсько-хорватської мов, що, однак, не стало надбанням сучасної української літературної.

Деякі дієслова окситонованої акцентної парадигми на **-ati-**, **-etъ-** / **-jetъ-** (**літати**, **суказати**, **ханати**) також репрезентує варіантність граматичних форм, співвідносних з дериватами третього й п'ятого структурних класів. У надсянських, західнобойківських і центральнобойківських говірках вони представлені давніми формами,

належними нині до п'ятого класу, із суфіксально-кореневим наголошуванням. У говорах буковинсько-наддністрянської підгрупи, як і у варіантах літературної мови, означені вербативи превалюють з граматичною парадигмою дієслів третього класу суфіксального наголосового типу. Набуття ж сім'ями аналізованих дієслів, порівняно з дериватами

кореневого наголосового типу, омонімічних відношень гомогенної природи належить до спорадичних явищ, незважаючи на продуктивність у них лексико-семантичних процесів. Стаття слугуватиме базою для дослідження наголосових особливостей префіксованих вербативів аналізованого структурного класу.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

а.п.а. – баритонована акцентна парадигма, **І а.п.а.** – перша баритонована акцентна парадигма, **II а.п.а.** – друга баритонована акцентна парадигма, **а.п.б.** – окситонована акцентна парадигма, **а.п.с.** – рухома акцентна парадигма.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів, 2002. 578 с.
2. Возний Т. М. Система дієслівних форм в говірці села Бітлі на Львівщині. *Українська діалектна морфологія*. Київ, 1969. С. 177–183.
3. Закревська Я. В. Система особових форм дієслова в західних говорах української мови (Теперішній час). *Українська лінгвістична географія*. Київ, 1966. С. 132–139.
4. Іваночко К. Акцентуація фаунономатопоетичних дієслівних дериватів у південно-західних говорах української мови. *Лінгвістика* : зб. наук. праць. Луганськ. 2012. Вип. 2 (26). С. 71–88.
5. Іваночко К. Акцентуація ониматопоетичних ентомологічних суфіксальних дієслівних утворень у південно-західних говорах української мови. *Вісник Львівського університету. Філологія*. Львів. 2012. Вип. 57. С. 263–274.
6. Іваночко К. Наголосова варіантність предметних ониматопів третього структурного класу в південно-західних говорах української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія* : зб. наук. праць. Одеса, 2017. Вип. 28. С. 15–20.
7. Іваночко К. Наголос як маркер омонімічних відношень вербативів третього структурного класу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць / гол. ред М. Федурко. Дрогобич, 2017. С. 68–83.
8. Іваночко К. Наголос і становлення гетерогенних омонімів-вербативів третього структурного класу в південно-західних говорах української мови. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія* : зб. наук. праць / гол. ред. М. П. Баган. Київ, 2017. Т. 20, № 2. С. 17–27.
9. Огієнко І. Наголос як метод означення місця наголосу стародрукованих книжок. Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії. *Записки НТШ. Праці філологічної секції*. Львів, 1925. Тт. СХХХVI–СХХХVII. С. 19–224.
10. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Прага, 1938. Ч. 1. 549 с.
11. Попова Т. В. «Восточнославянские изоглоссы» и проблема дифференциации восточнославянского диалектного континуума. *Исследования по славянской диалектологии. Восточнославянская диалектология, лингвогеография и славянский контекст*. Москва, 2002. № 8. С. 18–25.
12. Русанівський В. Закономірності наголошування дієслівних основ. *Сучасна українська літературна мова. Морфологія* / заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. С. 31–325.
13. Склярєнко В. Г. Історія українського наголосу. Дієслово. Київ, 2016. 702 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. ГД – Верхратський І. Про говір долівський. *Зап. Наук. т-ва ім. Т. Шевченка*. Л. 1900. Т. 35–36. Кн. 3–4. С. 1–128.
2. ГБ – Верхратський І. Говір батюків. Львів, 1912. 308 с.
3. Голов. – Матеріали для словаря Малорусского нарѣчія. *Мовознавство – першоджерела* : наук. зб. Музею української культури в Свиднику. Пряшів. 1982. Т. 10. С. 311–612.
4. Гр. – Словарь української мови : у 4-х томах. Київ, 1958. Т. Т. I, II. 1959. Т. III, IV.
5. Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. Москва. 1978. Т. I : 699 с.; 1980. Т. IV. 683 с.
6. ДСбБ – Горбач О. Діалектний словник села Бродина повіту Радівці (Румунія). Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник села Бродина повіту Радівці (Румунія): *Матеріали до української діалектології*. Вип. 4. Мюнхен, 1977. 102 с.
7. ДСсР – Горбач О. Словник діалектної лексики північно-наддністрянської говірки сіл Романів, Підсоснів, Підберізі й Лагодів // *Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області*. Мюнхен. Т. VII (X). 1965. С. 24–103.
8. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ. 1982. Т. I. 631 с.; 1985. Т. II. 570 с.; 1989. Т. III. 552 с.; 2006. Т. V. 704 с.
9. Жел. – Желеховський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар : у 2 т. Мюнхен, 1982. Тт. I–II. – 1117 с.
10. МСГГ – Піпаш Ю. О. Матеріали до Словника гуцульських говірок. Ужгород, 2005. 264 с.
11. НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008. 288 с.
12. Орф. – Орфографічний словник української мови /уклад. С. І. Головащук та ін. Київ, 1994. 864 с.
13. Пирт. – Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок. Івано – Франківськ, 2004. 364 с.
14. Саб. – Сабодаш І. Словник закарпатської говірки села Сокириця Хустського району. Ужгород, 2008. 478 с.
15. СБГ – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : У 2-х ч. Київ. 1984. Ч. I. 495 с.; Ч. II. 515 с.
16. СБГГ – Словник буковинських говірок. Чернівці, 2005. 688 с.

17. СГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник. Львів, 1997. 232 с.
18. СГГБ – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. Львів, 2008. 224 с.
19. СГГР – Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка. Львів, 2008. 318 с.
20. СГЦБ – Матіїв М. Словник говірок центральної Бойківщини. Київ – Севастополь, 2013. 601 с.
21. Скл. – Складенко В. Г. Історія українського наголосу. Дієслово. Київ, 2016. 702 с.
22. СКУТГ – Словарь карпатоукраинского торуньского говора. Москва, 2001. 216 с.
23. СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. /за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970. Т. I . 799 с.; 1971. Т. II. 550 с.; 1973. Т. IV. 840 с.; 1976. Т. VII. 723 с.; 1979. Т. X. 658 с.; 1980. Т. XI. 699 с.
24. УГР (г.) – Павлюк М., Робчук І. Українські говори Румунії: діалектні тексти. Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто, 2003. 782 с.
25. SH – Janów J. Słownik huculski [text]. Krakow, 2001. 302 s.

ФЕНОМЕН ІМІДЖУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Іванців О. В.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті висвітлено сутність іміджу з позицій лінгвістики на основі аналітичного огляду релевантних за тематикою наукових праць. Зауважено, що імідж як об'єкт лінгвістичних досліджень привертає дедалі більшу увагу науковців, які розглядають різні аспекти його вербалізації: лінгвокогнітивні, комунікативно-прагматичні, лінгвосеміотичні, фонологічні, риторичні, соціолінгвістичні, лінгвокультурні та гендерні. Аналіз іміджу не може бути ґрунтовним без використання лінгвістичних методів дослідження, оскільки вербальний складник репрезентований в усіх видах іміджевої комунікації. Мовні ресурси відіграють важливу роль у процесі формування іміджу.

З'ясовано, що імідж – це ментальне утворення з певним емоційним забарвленням, яке формується за допомогою цілеспрямованого комунікативного впливу з метою закріплення у свідомості адресата цілісної системи уявлень та оцінок, пов'язаних з об'єктом, для досягнення певних цілей. Засвідчено, що він штучно створюється вербальними, візуальними та аудіовізуальними засобами в результаті діяльності іміджмейкера з метою створення бажаної реакції в масовій аудиторії зацікавлених осіб, з урахуванням чого цілком природною є особлива увага лінгвістів до вербалізованого іміджу, у процесі формування якого відбувається трансляція необхідної інформації іміджевого характеру лінгвальними засобами, тобто переведення відібраних іміджевих характеристик ініціатора комунікації у вербальний контекст.

Окреслено, що когнітивна структура поняття «імідж» містить онтологічний, уточнювальний онтологічний, гносеологічний, репрезентаційний і аксіологічний компоненти. До головних властивостей іміджу як соціально зорієнтованого відображення образу відносять семіотичну здатність людини до кодифікації реальності, інформативність, символічність, емоціогенність, соціальну та ціннісну орієнтованість, здатність до регулярної відтворюваності сформованого образу в комунікативних ситуаціях, до його закріплення у свідомості адресата, що дає змогу віртуалізувати інформаційний простір і керувати потребами індивіда.

Ключові слова: імідж, властивості іміджу, структура іміджу, вербальні засоби, лінгвістика.

Ivantsiv O. V. The image phenomenon in modern linguistics. The article focuses on revealing the essence of image from the perspective of linguistics based on the analytical review of the relevant research literature.

Image as an object of linguistic research is increasingly attracting the attention of scholars who study the linguocognitive, communicative-pragmatic, linguosemiotic, phonological, rhetorical, sociolinguistic, linguistic and gender aspects of its verbalization. The study of image cannot be thorough without the use of linguistic research methods, since the verbal component is present in all types of image communication. Language resources play an important role in the process of image formation.

Image is an emotionally coloured mental formation which is created in the process of a purposeful communicative activity with the aim of fixing in the addressee's consciousness the integral system of conceptions and evaluations connected with an object for the achievement of certain goals. Image is artificially created by verbal, visual and audio-visual means as a result of the image-maker's activities in order to produce the desired response in the mass audience of stakeholders. It is quite natural that linguists pay special attention to the verbalized image. In the process of its construction the necessary information of image character is transmitted with the help of linguistic means, that is, the selected image features of the initiator of communication are translated into a verbal context.

The cognitive structure of the concept of image contains ontological, clarifying ontological, epistemological, representational and axiological components. The primary characteristics of image as a socially-oriented reflection of conception include the semiotic ability of a person to codify reality, informativeness, symbolism, emotionality, social and value orientation, the ability to regularly reproduce the constructed image in communicative situations, the ability to fix it in the recipient's consciousness that enables the virtualization of information space and management of each individual's needs.

Key words: image, image characteristics, image structure, verbal means, linguistics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Дослідження іміджу в лінгвістичному вимірі розпочалося відносно недавно. Іміджологія як самостійна галузь знань, що сформувалася у 90-х рр. ХХ ст., звернулася до опису власне мовних механізмів, за допомогою яких продуцент іміджевого тексту може здійснити ефективний вплив на реципієнта з метою створення пози-

тивного образу об'єкта. Аналіз іміджу не може бути ґрунтовним без використання лінгвістичних методів дослідження, оскільки вербальний складник є в усіх видах іміджевої комунікації. Мовні ресурси відіграють важливу роль у процесі формування іміджу, що зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Імідж як об'єкт лінгвістичних досліджень привертає дедалі

більшу увагу науковців, які розглядають різні аспекти його створення. Наведемо короткий огляд проаналізованих нами праць у межах мовознавчих студій.

Більшість досліджень іміджу здійснено з опорою на засади когнітивно-дискурсивного напрямку сучасного мовознавства. І. О. Сушненко провела комплексне лінгвокогнітивне дослідження іміджу регіону. За допомогою розробленої методики здійснено порівняльний аналіз проєктивного та об'єктивного іміджів регіону, що дало можливість зробити висновки щодо успішності регіонального іміджмейкінгу й сформулювати рекомендації стосовно його корекції [18]. О. О. Сідак дослідила дискурсивну стратегію і тактики руйнації іміджу політичного опонента, а також розкрила особливості когнітивних операцій, що забезпечують комічний ефект політичних образ [17]. У науковій праці О. В. Горіної об'єктом аналізу стає електоральний дискурс у поєднанні його концептуального й комунікативно-прагматичного аспектів. Авторка визначила дискурсивні характеристики іміджу політичного лідера та описала вербальні засоби створення іміджу кандидата на президентську посаду Дж. Буша [3]. Проблему виявлення комунікативних стратегій формування іміджу регіонального лідера в електронних засобах масової інформації порушувала Є. В. Фролова. Вона описала когнітивні структури, мовленнєві тактики, комунікативні ходи та мовні засоби, типові для новинних та інтерактивних телевізійних жанрів, які забезпечують оптимальну дію стратегій побудови іміджу керівника [19]. І. О. Лисичкіна зосередила увагу на дослідженні лінгвокомунікативних механізмів і стратегій формування позитивного іміджу правоохоронних організацій [10].

У межах сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми наукового знання методика лінгвістичного моделювання набуває актуальності для виконання різноманітних лінгвістичних завдань. У фокусі уваги М. В. Катинської перебувають комунікативно-прагматичні параметри моделювання іміджу австралійської освіти в мережевих текстах дискурсу мас-медіа. Дослідниця здійснила тактико-стратегічний аналіз мовного матеріалу, у результаті чого виявлено, що виділені мовленнєві стратегії мас-медіального дискурсу становлять технологію іміджування освіти в Австралії [6].

У дисертації Ю. Г. Лозовського об'єктом дослідження постає імідж відомої людини, виражений мовою друкованих текстів засобів масової інформації. На основі виявлених мовних засобів дослідник створив мовну модель іміджу, яка відображає чотири важливі характеристики людини: візуальну, індивідуально-особистісну, соціальну й символічну. Він обґрунтував твердження, відповідно до якого оцінка лежить в основі побудови іміджу, оскільки вона створює в адресата повідомлення певне оцінне ставлення до тієї чи іншої людини [11].

З огляду на гетерогенну природу феномену іміджу А. А. Кісельова здійснила комплексний аналіз вербальних та невербальних складників іміджу телеведучих. Авторка виявила константи іміджевого комплексу ведучих телепрограм, виокремила актуальні лінгвальні маркери іміджевих моделей, дета-

лізувала їхні семантичні й синтаксичні особливості та з'ясувала комунікативну роль цих одиниць у формуванні ефективного іміджу [7].

Декілька досліджень поняття іміджу здійснено в контексті лінгвокультурології. О. О. Пономарева проаналізувала політичний імідж у російських та американських засобах масової інформації з погляду культурологічної лінгвістики. Дослідниця описала лінгвокультурну специфіку вербалізації іміджу політика в дискурсі мас-медіа. Відмінність вербальної репрезентації політичного іміджу в російських та американських засобах масової інформації відображають фреймові трансформації, метафоричні моделі, функції та прийоми побудови іміджу в мас-медіальному дискурсі [13]. В. О. Даулетова, вивчаючи лінгвістичну реалізацію концепції автоіміджу політиків на основі біографічного дискурсу, особливу увагу звертає на висвітлення не лише її лінгвокультурних, але й гендерних особливостей. За результатами дослідження, автоімідж політичних діячів Росії та Великобританії є гендерно та національно обумовлений, що знаходить своє вираження у виборі мовних засобів [4].

Вербальний імідж також досліджено у фонологічних студіях. Н. О. Коваль висвітлила роль інтонаційних засобів у створенні ефективного іміджу політика-оратора з огляду на особливості його соціально-особистісних характеристик та комунікативних ситуацій. Авторка запропонувала новий концептуальний підхід до аналізу просодичних іміджевих характеристик мовлення політичних діячів [8]. Фонетичний аспект іміджу привернув увагу й О. І. Голошумової, яка дослідила інтонаційні засоби створення ефективного іміджу політичного лідера. На думку науковця, інтонація відіграє важливу роль у формуванні та оптимізації іміджу політика [2]. Л. В. Постнікова розглянула просодичні характеристики промов американських президентів та описала їхній взаємозв'язок з політичним іміджем оратора. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що просодія актуалізує стратегію оратора стосовно формування та підтримання відповідного іміджу, а також виявляє особистісні характеристики політичного діяча [14].

Над проблемою визначення способів текстової презентації іміджу працювала Л. Г. Сгорова. Вона визначила базові лінгвосеміотичні параметри категорії «імідж» та виділила головні ознаки іміджевого тексту за лінгвопрагматичними, соціолінгвістичними, риторичними й лінгвокультурологічними показниками [5].

Попри все проблема формування іміджу в лінгвістичному аспекті залишається недостатньо розробленою в зарубіжному мовознавстві. Дослідження зазначеного феномену проводяться фрагментарно. Особливості побудови іміджу політика за допомогою модальності на матеріалі радіоінтерв'ю вивчала А. М. Сімон-Ванденберген [22]. Специфіка формування іміджу корпорацій у гірничо-видобувній промисловості потрапила в поле зору С. Чіпер [20]. Аналіз дискурсу відновлення іміджу чилійських компаній у період кризи проводила М. С. Валдебеніто [23]. Н. Е. Марза простежила особливості кон-

струювання іміджу готелю на основі онлайн відгуків клієнтів [21].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у розкритті сутності іміджу з позицій лінгвістики на основі аналітичного огляду релевантних за тематикою наукових праць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іміджева комунікація займає важливе місце у сучасному суспільстві. В умовах дефіциту чи надлишку інформації, відсутності часу, не уважності співрозмовника імідж стає найефективнішим типом комунікації [15, 25].

Учені стверджують, що формування іміджу відбувається у складній комунікативній системі, компонентами якої є аксіологічна лінгвістика (погодження пріоритетів ініціатора комунікації із соціально-етичними цінностями цільової аудиторії); лінгвістична прагматика (ставлення до мовних знаків і їх носіїв, суб'єктів мовлення); соціолінгвістика (урахування соціальної диференціації мовних засобів, їх закріпленості за певними групами як цільовим адресатом); риторика (переконаливий характер мовленнєвої взаємодії); психолінгвістика (психологічні особливості комунікативної взаємодії); лінгвокультурологія (специфічний характер поведінки і спілкування в певному лінгвокультурному середовищі) [5, 3].

У результаті популяризації кіно та телебачення образи проникли в повсякденне життя людини та значно зросло їхнє значення. Завдяки тому, що образи суспільних діячів постійно піддаються корекції з боку експертів та радників, образ став іміджем [1, 322–323]. З огляду на це постають питання з'ясування семіотичної природи іміджу, визначення способів його конструювання та форм існування, а також процесів, у результаті яких когнітивно освоєний образ стає комунікаційним об'єктом людини [12, 116].

О. С. Кубрякова стверджує, що для визначення іміджу необхідно встановити, знаком якого об'єкта він є – емпіричного, тобто людини, чи ідеального, тобто образу людини (її сутності – характеру, притаманних їй рис тощо) [9, 6]. На думку дослідниці, для з'ясування сутності іміджу важливо зрозуміти, що в знакове відношення втягується знак (слово) й певний штучно створюваний стан справ, навіть сценарій. Мовне позначення лише метонімічно закріплює його загальний абстрактний смисл (концептуальну структуру, що стоїть за цим словом, його значення) [9, 8].

Імідж трактують як найбільш економний спосіб створення і розпізнавання складної соціальної дійсності; результат обробки інформації; згорнутий текст; комунікативну одиницю, що дає змогу працювати з масовою свідомістю [15, 25]. Це поняття визначають як ментальний конструкт, створюваний за допомогою інформаційного впливу з метою закріплення в моделі світу адресата стійкого набору уявлень та асоціацій, пов'язаних з об'єктом [18, 13]. М. В. Катинська розглядає імідж як когнітивний образ будь-якого соціального об'єкта, що характеризується певним емоційним забарвленням і стереотипністю та свідомо формується суб'єктами суспільної практики в індивідуальній, груповій і масовій свідомості для досягнення бажаних результатів [6, 13].

Когнітивна структура поняття «імідж» містить такі компоненти: онтологічний, що визначає сутність іміджу як відображення об'єкта; уточнювальний онтологічний – штучність; гносеологічний – необов'язковість відповідності відображення об'єкта оригіналу; репрезентаційний – можливість вербальної та невербальної репрезентації об'єкта; аксіологічний – здебільшого позитивна оцінка репрезентації як такої, створюваної цілеспрямовано для досягнення мети; можливість негативної оцінки, що існує незалежно від інтенції об'єкта відображення [16, 206].

Імідж як складник комунікації, що формується у процесі спілкування, пов'язаний з дискурсом. Він породжується у дискурсі, стаючи об'єктом соціальної практики. Імідж як сконструйоване ментальне утворення є багатовимірним і передбачає безліч інтерпретацій. Тому він залежить від форми спілкування, яка обирається в дискурсі, а також від дискурсивних, установлених у процесі його побудови меж. Імідж не копіює дійсність, а реконструює її відповідно до дискурсивних смислів.

А. В. Олянич розглядає імідж з позиції презентаційної теорії дискурсу і стверджує, що він виконує презентаційну функцію в дискурсі. Імідж формується за допомогою відповідних лінгвосеміотичних засобів і постає знаковим замінником презентатора. До головних властивостей іміджу як соціально зорієнтованого відображення образу дослідник відносить семіотичну здатність людини до кодифікації реальності, інформативність, символічність, емоційність, соціальну та ціннісну орієнтованість, здатність до регулярної відтворюваності сформованого образу в комунікативних ситуаціях, до його закріплення у свідомості адресата, що дає змогу віртуалізувати інформаційний простір і керувати потребами індивіда [12, 133].

Дослідники іміджу виділяють варіативну кількість його функцій, серед яких основними є:

- комунікативна, яка полягає в тому, що імідж виконує роль посередника між суб'єктом і об'єктом: а) полегшення сприйняття інформації про об'єкт іміджу; б) забезпечення режиму найбільшого сприяння сприйняттю об'єкта іміджу; в) закладення основи формування установки на віддання переваги саме цій людині (товару, організації тощо);
- номінативна, що передбачає демонстрування характерних особливостей об'єкта іміджу, підкреслення його переваг;
- естетична, яка полягає в облагороджуванні враження, яке справляється на публіку;
- адресна, що забезпечує відповідність потребам і запитам цільової аудиторії [13, 9].

На наш погляд, імідж – це ментальне утворення з певним емоційним забарвленням, яке формується за допомогою цілеспрямованого комунікативного впливу з метою закріплення у свідомості адресата цілісної системи уявлень та оцінок, пов'язаних з об'єктом, для досягнення певних цілей. Імідж штучно створюється вербальними, візуальними та аудіовізуальними засобами в результаті діяльності іміджмейкера з метою створення бажаної реакції в масовій аудиторії зацікавлених осіб. Цілком при-

родно, що лінгвісти звертають особливу увагу на вербалізований імідж, у процесі формування якого відбувається трансляція необхідної інформації іміджевого характеру лінгвальними засобами, тобто переведення відібраних іміджевих характеристик ініціатора комунікації у вербальний контекст. Розглядаючи мову як процес, який здійснює постійний вплив на навколишню дійсність, можемо стверджувати, що мовні засоби є основним інструментом встановлення та підтримки зв'язків із громадськістю загалом і конструювання іміджу будь-якого об'єкта соціальної практики зокрема.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Імідж як лінгвокогнітив-

ний образ певного об'єкта формується у свідомості адресата за допомогою відповідних лінгвосеміотичних засобів у результаті цілеспрямованої комунікативної діяльності іміджмейкера задля досягнення бажаних результатів. Мета створення іміджу полягає у здійсненні емоційно-психологічного впливу на цільову аудиторію для підвищення авторитету об'єкта. Імідж можна розглядати як систему оцінок і вражень, які характерні для його носія. Він передбачає комплекс мисленнєвих інтерпретацій отримувачів інформації на основі власного і чужого досвіду. Подальші наукові пошуки можна спрямувати на розгляд відомих підходів до дослідження іміджу в інших галузях гуманітарного знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Изд. 2-е, испр. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
2. Голошумова О. И. Роль интонации и других языковых средств в формировании и оптимизации имиджа политического лидера (на материале публичных выступлений американских политических деятелей) : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2002. 16 с.
3. Горіна О. В. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2008. 20 с.
4. Даулетова В. А. Вербальные средства создания автоимиджа в политическом дискурсе (на материале русской и английской биографической прозы) : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.20. Волгоград, 2004. 16 с.
5. Єгорова Л. Г. Іміджевий текст : лінгвопрагматичний і лінгвокультурологічний аспекти (на матеріалі російськомовної публіцистики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Сімферополь, 2009. 20 с.
6. Катинская М. В. Лингвистическое моделирование имиджа : монография. Благовещенск : Изд-во АмГУ, 2012. 168 с.
7. Кісельова А. А. Іміджеві доміанти ведучого в теледискурсі (на матеріалі розважальних програм) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2011. 20 с.
8. Коваль Н. О. Просодичні іміджеві характеристики політичної ораторської промови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британського варіанту англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2010. 18 с.
9. Кубрякова Е. С. К определению понятия имиджа. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 1. С. 5–12.
10. Лисичкіна І. О. Лінгвокомунікативні механізми формування іміджу правоохоронної організації. *Studia philologica*. Київ, 2012. Вип. 1. С. 107–111.
11. Лозовский Ю. Г. Языковые средства создания имиджа известной личности : на материале СМИ Приморского края : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Владивосток, 2009. 24 с.
12. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : монография. Волгоград : Парадигма, 2004. 507 с.
13. Пономарева О. А. Вербализация политического имиджа в российских и американских средствах массовой информации : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2008. 23 с.
14. Постникова Л. В. Просодия и политический имидж оратора (на материале речей американских президентов) : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2003. 22 с.
15. Почепцов Г. Г. Имиджология. Москва : Реал-бук, 2006. 574 с.
16. Сідак О. О. Когнітивна структура поняття «імідж». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2009. № 837. С. 56–59.
17. Сідак О. О. Роль комічного ефекту в реалізації конфронтаційної стратегії англослов'янської політичної образи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2013. 21 с.
18. Сушненко І. А. Лингвокогнитивное исследование регионального имиджа : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Кемерово, 2011. 27 с.
19. Фролова Е. В. Коммуникативные стратегии формирования имиджа регионального лидера в электронных СМИ : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Омск, 2007. 24 с.
20. Chiper S. The discourse of corporate social responsibility in a critical perspective : corporate identity in the mining industry. *Studies on literature, discourse and multicultural dialogue*. Tîrgu-Mureş : Arhipelag XXI Press, 2013. Vol. 1. P. 442–448.
21. Marza N. E. The Formation of the Image of Top-Ranked Hotels through Real Online Customer Reviews: A Corpus-Based Study of Evaluative Adjectives as Image-Formers/Providers. *International Journal of English Linguistics*. 2013. Vol. 3, № 4. URL: <http://dx.doi.org/10.5539/ijel.v3n4p15>
22. Simon-Vandenberg A. M. Image-Building Through Modality : The Case of Political Interviews. *Discourse and Society*. 1996. Vol. 7, № 3. P. 389–415.
23. Valdebenito M. S. Image repair discourse of Chilean companies facing a scandal. *Discourse and Communication*. 2013. Vol. 7, № 1. P. 95–115.

ІНТЕРФЕРЕНТНІ ОЗНАКИ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ВАЛЛІЙЦІВ

Карпова Д. М.

Національний університет «Одеська морська академія»

У статті досліджено темпоральні особливості мовлення носіїв валлійського варіанта англійської мови та визначено характер просодичних змін під впливом гендерних та територіальних факторів.

Окреслено специфіку мовної ситуації в Уельсі. Зокрема, її пов'язано, по-перше, з історією захоплення Англією кельтських територій і з поступовим поширенням англійської мови і культури серед споконвічно кельтського населення; по-друге, зі зміною останнім часом настроїв у суспільстві й боротьбою жителів регіонів за визнання їх національної ідентичності, що, своєю чергою, виражається у відродженні кельтських мов. З погляду лінгвістики історичні події, як уже раніше відзначено, на мовному рівні виражаються в тенденції до підвищеної нормативності, а також в інтерференції з кельтським субстратом.

У процесі дослідження приділено увагу поняттю інтерференція, яке визначають як складне лінгвістичне, когнітивне та культурно-комунікативне явище, яке виникає в ініомовному мисленні і мовленні білінгва у формі певної сукупності фонетичних ознак, детермінованих ментальними, психологічними і соціокультурними чинниками.

Дефіновано поняття «двомовність» як контакт двох мовних систем у мовленні індивіда і як практичну здатність почергового використання індивідом двох мов, достатню для забезпечення його адекватної мовленнєвої поведінки в різних комунікативних ситуаціях.

На території Уельсу функціонують дві мови – англійська та валлійська. У результаті виконаного дослідження вдалося простежити вплив валлійської мови на англійську мову мешканців Уельсу і отримати темпоральні характеристики, які дали змогу стверджувати, що, залежно від гендерної та територіальної належності, темп мовлення мешканців трьох досліджених міст Уельсу може прискорюватися або уповільнюватися. Характер паузації та середньопаузальна тривалість ідентифікують ступінь виразності просодичних характеристик з урахуванням гендерних і територіальних факторів.

Ключові слова: валлійський варіант англійської мови, гендерний, територіальний, інтерференція, двомовність, темп, паузація.

Karpova D. Interference features of the Welsh speech behavior. The article presents the investigation of temporal peculiarities of the Welsh variant of English native speakers' speech and defines the character of prosodic changes under the influence of gender and territorial factors.

The peculiarities of linguistic situation in Wales have been outlined. These peculiarities are connected, first of all, with the history of British invasion of Celtic territories and with gradual expension of the English language and culture among Celtic population and, secondly, with the recent change in the moods of the society and the struggle of inhabitants of various regions for identifying national identity, which in its turn is expressed in the renewal of Celtic languages. From the point of view of linguistics, historical events on the language level are expressed in the tendency to uprising normativity and interference with Celtic substrate.

During the process of investigation a due attention is paid to defining the meaning of interference, which is defined as a complex linguistic, cognitive and cultural communicative phenomenon, which originates in bilingual foreign thinking and speaking in the form of certain complex of phonetic features determined by mental, psychological and sociocultural features. "Bilingualism" is defined as a contact between two language systems in the speech of a personality and as practical ability for gradual usage of two languages in different communicative situations.

Two languages are functioning on the territory of Wales are English and Welsh. The conducted research allowed to define the influence of the Welsh language on the English language of Welsh inhabitants and to obtain temporal characteristics, which enabled to state that depending on gender and territorial belonging, the speech tempo of the dwellers of three investigated cities of Wales may speed up or slow down.

Pausation and average pause duration can identify the level of emphasis of prosodic characteristics depending on gender and territorial factors.

Key words: Welsh English, gender, territorial, interference, bilingualism, tempo, pausation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. «В Уельсі, як на багатьох англomовних територіях, що входять до складу «внутрішнього кола», складається ситуація, коли вимовна норма зберігає свій престижний наддіалектний статус, але разом з тим спостерігається повсюдне

використання регіональних варіантів мови, а також місцевих акцентів» [8, 546].

Водночас мовна ситуація в Уельсі має низку особливостей, які є загальними для кельтських регіонів Британських островів (передусім Шотландії та Ірландії). Ці особливості пов'язані, по-перше, з історією

захоплення Англією кельтських територій та поступовим поширенням англійської мови і культури серед споконвічно кельтського населення; по-друге, зі зміною останнім часом настроїв у суспільстві й боротьбою жителів регіонів за визнання їх національної ідентичності, що, своєю чергою, впливає на відродження кельтських мов. З погляду лінгвістики, історичні події, як уже раніше зазначено, на мовному рівні виражаються в тенденції до підвищеної нормативності, а також інтерференції з кельтським субстратом [7, 16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними перепису 2011 року, 583 000 людей, або 20 % населення Уельсу, володіють валлійською (порівняно з 20,8% в 2001 р.); до того ж перепис свідчить, що 25% мешканців Уельсу народилися за його межами. Чисельність носіїв валлійської мови в інших частинах Великої Британії точно не відома, але їх кількість порівняно більша в основних містах і уздовж кордону Англії з Уельсом.

Згідно зі статистичними даними, у ХХ ст. спостерігалось зменшення кількості носіїв валлійської мови. Це було викликано поширенням британських, а отже, англійських ЗМІ, введенням обов'язкової освіти англійською мовою, будівництвом автошляхів і залізниць, які зв'язали південні валлійські міста з великими англійськими центрами; свій вплив мала також і хвиля повоєнної імміграції. Популярність валлійської мови почала зменшуватися на користь більш комерційно життєздатної англійської. Проте мовна і культурна відокремленість сільських регіонів північного Уельсу зберігалася протягом тривалого часу: у 2001 році 76% населення північно-західного графства Гвінед було двомовним порівняно з 20% в середньому по Уельсу.

Отже, на території Уельсу функціонують дві мови. Зарубіжні лінгвісти по-різному оцінювали володіння двома мовами. На думку Б. Гавранека, Р. Грехема, А. Мартіне, Е. Хаугена, повне й автономне володіння двома мовами перевищує психічні можливості звичайної людини [2, 96; 3, 350; 6, 463]. У мовній свідомості білінгва окремі риси нерідної мови уподібнюються рідній, тобто відбувається інтерференція.

Мовна інтерференція означає проникнення в мовну систему чужого елемента, який стає частиною самої системи (мовна інтеграція). У вузькому значенні інтерференція є впливом на нерідну мову рідної в мовленні білінгвів [4, 652].

Провідний вітчизняний дослідник О. Р. Валігура, «розуміючи білінгвізм як контакт двох мовних систем у мисленні і мовленні індивіда і як практичну здатність почергового використання індивідом двох мов, достатню для забезпечення його адекватної мовленнєвої поведінки в реальних комунікативних ситуаціях» [1, 13], тлумачить фонетичну інтерференцію як «складне лінгвістичне, когнітивне та культурно-комунікативне явище, що виникає в іншомовному мисленні і мовленні білінгва у формі певної сукупності фонетичних ознак, ступінь впливу яких залежить від ментальних, психологічних і соціокультурних чинників» [1, 202].

У ситуації двомовності рідну мову не слід отожднювати з домінантною. При їхній диференціації необхідно мати на увазі, яка роль надається кожній із цих мов у спілкуванні і яку роль виконує кож-

на з мов у соціальному стані мовця. Під впливом певних соціальних умов одна з мов стає домінантною. Ми припускаємо, що особливості валлійського варіанта англійської мови залежать насамперед від соціальних умов. Про цю залежність говорить і Ф. П. Філін, підкреслюючи, що «суспільні функції мови активно впливають на її структуру, і багато в чому визначають напрямок її розвитку» [5, 39].

Формування мети і завдань статті. Метою дослідження є визначення інтерферентних ознак валлійського варіанта англійської мови в царині просодії, зокрема темпоральних характеристик.

Основне **завдання** полягає у виявленні акустичних темпоральних особливостей мовлення валлійців і формуванні їхньої мовленнєвої поведінки.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти монологічного мовлення 10 носіїв валлійського варіанта англійської мови, які мешкають в таких містах, як Свонзі, Ньюпорт, Пембрук. Загальний час звучання експериментального матеріалу становить 18 хвилин.

Під час вивчення темпоральної специфіки мовлення носіїв валлійського варіанта англійської мови використовувалась методика, яка містить традиційний метод фонетичного дослідження (Т. О. Бровченко, В. Г. Волошин), застосований у лабораторії експериментальної фонетики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема аналізу темпу мовлення полягає в тому, що мовлення становить складну єдність не тільки біологічних, але й соціальних характеристик. Крім того, темпоральні характеристики регіонального мовлення здебільшого зазнають індивідуального варіювання [7, 49].

Темпоральні характеристики розглядалися з урахуванням таких параметрів:

- а) тривалість усіх синтагм (у мс);
- б) кількість складів у всіх синтагмах;
- в) кількість складів у синтагмі;
- г) середня тривалість складу в синтагмі (СТС) (у мс);
- д) коефіцієнт паузації (K_p);
- е) тривалість усіх міжфразових, межсинтагмних і внутрішньосинтагмних пауз (у мс);
- є) середньопаузальна тривалість (у мс).

На підставі визначення тривалості всіх синтагм без урахування їх паузальної насиченості [9, 11], а також кількості складів у всіх синтагмах підраховано середньоскладову тривалість (СТС). Порівняння величини СТС у мовленні різних гендерних та територіальних груп дало змогу проаналізувати темп артикуляції мешканців Уельсу, який пов'язаний з величиною СТС обернено пропорційно.

Таким чином, першим етапом дослідження темпоральних характеристик мовлення валлійців був аналіз характеру розподілу СТС у мовленні інформантів різних гендерних і регіональних груп.

Аналіз величини СТС у жіночих і чоловічих гендерних групах (табл. 1) уможливило висновувати, що в досліджуваному монологічному мовленні мешканців трьох міст Уельсу темп артикуляції жіночого мовлення перевищує темп артикуляції чоловічого мовлення (жіноче мовлення – СТС = 208 мс; чоловіче мовлення – СТС = 228 мс).

Таблиця 1

СТС. Регіональна диференціація (мс)

Регіони	Чоловіки	Жінки	Середнє у групі
Свонзі	214	219	216,5
Ньюпорт	228	208	218
Пемброк	218	197	207,5
Середнє у групах	220	208	214

Зіставлення показників СТС у територіальних групах вказує на такі тенденції:

- Найбільш швидкий темп артикуляції маркує мовлення мешканців Пемброка (СТС = 207,5 мс), а найповільніший темп є характерним для інформантів Ньюпорта (СТС = 218 мс).

- У мовленні чоловічої групи інформантів зафіксовано найшвидший темп артикуляції в мовленні мешканців Свонзі (СТС = 214 мс).

- У мовленні жіночої групи інформантів спостережено градуальне збільшення темпу артикуляції з СТС = 197 мс в Пемброку до СТС = 219 мс у Свонзі.

Однак загальне враження прискореного, уповільненого або нормального темпу пов'язане не тільки із середньою тривалістю складу, але і з паузальною насиченістю мовлення. Тому наступним етапом нашого дослідження було обчислення коефіцієнта паузації та середньопauзальної тривалості (табл. 2).

Таблиця 2

Показники коефіцієнта паузації та середньопauзальної тривалості у фразах спонтанного монологічного мовлення мешканців трьох міст Уельсу

Інформанти	Коефіцієнт паузації K_p (у відносних одиницях)	Середньопauзальна тривалість $t_{\text{сер}}$ (мс)
Чоловіки	1,301	589
Жінки	1,17	519
Середні показники	1,24	554

Як показують наведені результати, мовлення чоловіків є більш паузально насиченим ($K_p = 1,31$) порівняно з мовленням жінок ($K_p = 1,17$). Середня тривалість пауз у чоловічому мовленні перевищує середню тривалість пауз у жіночому мовленні ($t_{\text{сер}} = 589$ мс vs $t_{\text{сер}} = 519$ мс).

Коефіцієнти паузації в мовленні мешканців трьох міст Уельсу наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Коефіцієнт паузації в мовленні різних регіональних груп

Інформанти	Коефіцієнт паузації, K_p (у відносних одиницях)		
	Свонзі	Ньюпорт	Пемброк
Чоловіки	1,26	1,42	1,24
Жінки	1,13	1,17	1,12
Середні показники	1,19	1,29	1,18

У територіальних групах (табл. 3) найбільш паузально насиченим є мовлення мешканців Ньюпорта ($K_p = 1,29$), а найменш паузально насиченим – мовлення мешканців Пемброка ($K_p = 1,18$). У чоловічій групі найбільше значення коефіцієнта паузації маркує мовлення мешканців Ньюпорта ($K_p = 1,42$), значення в групах Свонзі і Пемброка майже збігаються (1,26 і 1,24 відповідно). Найменша паузальна насиченість маркує мовлення жінок з Пемброка ($K_p = 1,12$).

Як показало дослідження середньопauзальної тривалості в гендерних і територіальних групах (табл. 4), найменша паузальна тривалість є характерною для мовлення жінок з Пемброка (402 мс), а найбільша – для мовлення чоловіків з Ньюпорта (565 мс). Найбільш збалансованим з точки зору середньопauзальної тривалості є мовлення мешканців Свонзі (чоловіки – 542 мс; жінки – 505 мс). Для мовлення інформантів Ньюпорта середньопauзальна тривалість у чоловічій і жіночій групах інформантів є приблизно однаковою (565 мс – чоловіки; 558 мс – жінки).

Таблиця 4

Середньопauзальна тривалість Гендерна і регіональна диференціація

Інформанти	Середньопauзальна тривалість (мс)		
	Свонзі	Ньюпорт	Пемброк
Чоловіки	542	565	559
Жінки	505	558	402
Середні показники	523,5	561,5	480,5

Значна варіативність проявляється в характері розподілу пауз у мовленні мешканців трьох міст Уельсу (табл. 4). Всі досліджені паузи класифіковані в такий спосіб:

- 1) надкоротка пауза – до 200 мс;
- 2) коротка пауза – від 201 до 500 мс;
- 3) середня пауза – від 501 до 800 мс;
- 4) тривала пауза – від 801 до 1200 мс;
- 5) надтривала пауза – більше 1200 мс.

Таблиця 5

Види пауз і їх гендерна диференціація (%)

Інформанти	Види пауз				
	Надкоротка	Коротка	Середня	Тривала	Надтривала
Чоловіки	18	34	31	19	3
Жінки	29	32	24	20	1
Середнє у групі	23,5	33	27,5	19,5	2

Отримані результати свідчать про паузальну збалансованість в мовленні представників трьох міст Уельсу. В їхньому мовленні представлено всі види пауз у відносно рівному відсотковому співвідношенні. Винятком є надтривалі паузи, частка уживання яких становить 2%.

Слід також звернути увагу на характер локалізації тривалих і надтривалих пауз. Найчастіше вони лімітують не лише на межі висловлювань, а є також рекурентними на межі синтагм або навіть усередині них. Аналізуючи паузальну диференціацію в мовленні чоловіків і жінок – мешканців трьох міст Уельсу, можна зробити такі висновки: у чоловічому мовленні порівняно з жіночим домінують середні паузи (31%), тоді як у жіночому мовленні превалюють надкороткі та короткі паузи (29% та 32%). Пауз середньої тривалості та коротких пауз більше в чоловічому мовленні (34% та 31%).

Інструментальний аналіз також дав змогу визначити закономірності варіювання пауз різної тривалості в мовленні інформантів з різних міст Уельсу і встановити кореляцію тривалості пауз з територіальною належністю мовців (табл. 6).

Таблиця 6
Види пауз у мовленні інформантів з трьох міст Уельсу

Регіони	Види пауз				
	Над-коротка	Коротка	Середня	Тривала	Над-ривала
Свонзі	26	24	17	24,5	4,2
Ньюпорт	21	26	20	21,5	4,3
Пемброк	23,5	25	18,5	23	4

У мовленні мешканців трьох міст у дистрибуції пауз спостерігається поступове зменшення кількості середніх пауз, а також збільшення кількості коротких та надкоротких пауз. Найбільша кількість пауз середньої тривалості маркує мовлення мешканців Ньюпорта. Водночас слід зазначити, що показник уживання цього виду пауз у мовленні інформантів, які проживають у Свонзі і Пемброку, майже однаковий (17% та 18,5%). Найменша кількість тривалих пауз маркує мовлення мешканців Ньюпорта (21,5%), а надтривалих – мешканців Пемброка (4%). Різниця в кількості тривалих пауз у мовленні інформантів з Ньюпорта та Пемброка, а також у кількості надтривалих у мовленні інформантів зі Свонзі та Пемброка і Центру є незначною.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведене дослідження довело доцільність аналізу сучасних тенденцій в розвитку валлійського варіанта англійської мови, уможливило виявлення характеру змін в просодичному малюнку мовленнєвої поведінки валлійців. Отримані темпоральні характеристики дають можливість стверджувати, що, залежно від гендерної та територіальної належності, темп мовлення мешканців Уельсу може прискорюватися або уповільнюватися. Характер паузації та середньопauзальна тривалість можуть ідентифікувати ступінь виразності просодичних характеристик залежно від гендерного і територіального факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валігура О. Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів. Київ : Нац. лінгв. університет, 2008. 288 с.
2. Гавранек Б. К. К проблематике смешения языков. *Новое в лингвистике* : сб. науч. трудов. / под ред. В. Ю. Розенцвейга. Москва : Прогресс, 1972. Вып. VI. С. 94–111.
3. Мартин А. Основы общей лингвистики. *Новое в лингвистике* : сб. науч. трудов. Москва : Прогресс, 1963. Вып. III. С. 347–358.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
5. Филин Ф. П. К проблеме социальной обусловленности языка. *Вопросы языкознания*. Москва : Наука, 1966. № 4. С. 31–44.
6. Хауген Э. Процесс заимствования. *Новое в лингвистике* : сб. науч. трудов / под ред. В. Ю. Розенцвейга. Москва : Прогресс, 1972. Вып. VI. С. 442–470.
7. Шевченко Т. И. Коммуникативные функции социальной вариативности интонации (экспериментально-теоретическое исследование на материале английского языка) : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. докт. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1990. 48 с.
8. Stewart W. An outline of linguistic typology for describing multilingualism. *Study of the role of second language in Asia, Africa and Latin America*. Washington, 1962.
9. Trouvain J. Tempo variation in speech production. Implication for Speech Synthesis. *Phonetics* : Saarland University, 2003. P. 9–13.

ВАРІАТИВНИЙ ХАРАКТЕР МОВЛЕННЯ АВСТРАЛІЙЦІВ НА ПРОСОДИЧНОМУ РІВНІ

Костроміна О. В.

Національний університет «Одеська морська академія»

У роботі розглянуто особливості австралійського варіанта англійської мови, зокрема його просодичний рівень.

З'ясовано, що австралійська англійська (AusE) сполучає у своїй системі ознаки різних регіональних діалектів Великої Британії, етнокультурних діалектів автохтонних мов аборигенів, американського варіанта англійської мови, проте водночас є самостійно дієвим національним варіантом англійської мови з достатньо широкою варіативністю вживання одиниць усіх рівнів, особливо фонетичного.

Визначено статус AusE: її розглядають як варіант англійської літературної мови, подібно до AmE та BE, як «субстандартний феномен», як територіальний діалект. Австралійські лінгвісти вважають AusE самостійною національною мовою. Існує думка, що основна проблема англійської мови в Австралії – це не так проблема варіанта або діалекту, як проблема акценту, який розуміють як діалект, основні відмінності якого від мови, зокрема, відображає фонетичний рівень, особливо фонемний інвентар.

У роботі окреслено своєрідність лінгвістичної ситуації в Австралії, яка полягає у відсутності перешкод, що сприяє легкому та ефективному спілкуванню австралійців з різних куточків цієї величезної країни. Визначено, що AusE є не тільки унікальною манерою говоріння, але й особливим способом індивідуального та соціального вираження. Деякі вчені вважають, що австралійська вимова, відмінна від RP вимови, є ознакою незалежності та індивідуальності австралійців як нації.

Відповідно до поставленої мети вивчення варіативності мелодійного оформлення мовлення носіїв австралійського варіанта англійської мови у пропонованій статті досліджено акустичні характеристики висхідного та висхідно-спадного тонів. Установлено корпус експериментального дослідження, який становить 78 уривків квазіспонтанного мовлення носіїв австралійської англійської, яке вирізняється неофіційним характером і невимушеністю. Методом акустичного аналізу визначено основні інтонаційні моделі мовленнєвої поведінки австралійців.

Стверджено, що найбільш яскравою рисою австралійського акценту є просодія, яка характеризується високою частотністю вживання висхідного тону (BT) та висхідно-спадного тону (BCT) у нейтрально забарвленому мовленні. Використання цих типів часто пов'язують з інтерференцією американського і британського варіантів мови.

Ключові слова: австралійська англійська, просодичний рівень, висхідний, тон, висхідно-спадний, квазі-спонтанне мовлення, частота основного тону (ЧОТ).

Kostromina O. V. The variable character of Australian speech on the prosodic level. The article dwells on the peculiarities of Australian English, in particular its prosodic level.

It is found out that Australian English (AusE) combines in its system features of various regional dialects of Great Britain, American English, ethnocultural dialects of autochthonous aboriginal languages. However, at the same time it is an independent national variant of English with a wide variety of units of all language levels usage (phonetic in particular).

The status of AusE has been defined. It is considered as a variant of English literary language, like AmE and BE, as “substandard phenomenon”, as territorial dialect. Australian scientists consider AusE as an independent national language. There is an opinion that the main problem of the English language in Australia is the problem of accent, under which they understand a dialect, main differences of which lie in the field of phonetics, especially in phonetic inventory. The results of the investigation of various types of accents in Australia showed that a unique linguistic situation is conditioned by the absence of obstacles which contributes to easy and effective communication of Australians from different areas of this giant country.

It has been defined that Australian English is not only a peculiar speaking manner, but also a special way of individual and social expression. AusE, being independent and individual, differs from Received pronunciation (RP). However, the question of speech variety on all Australian language levels still remains unsolved and needs further study. Australian scientists unanimously state that ethnocultural and regional variation in future will increase during much deeper investigations in the given field.

Moreover, prosodic level in the investigation of Australian English is the most variable and hasn't been studied thoroughly yet.

It has been previously proved by linguists that in the Australian intonation the most frequently used tone is the Rising one in statements.

According to the purpose of the investigation of the study of variable character of melodic component in the speech of Australian English representatives, acoustic characteristics of Rising and Rising-Falling terminal tones has been

studied in the given article. 78 fragments of quazispontaneous speech of Australian English speakers, which is informal and constraint in their character, have been analysed. The main intonational models of Australian's speech behavior have been studied by acoustic method.

Thus, the conducted research allows to state that the brightest feature of Australian English Accent is prosody which is characterized by high frequency of Rising and Rising-Falling tones usage in neutral utterances. The usage of these two tones is often connected with the interference of British and American English.

Key words: Australian English, prosodic level, Rising tone, Rising-Falling tone, quazispontaneous speech, frequency.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Зацікавленість вивченням австралійського варіанта англійської мови (AusE) і в цілому національних варіантів англійської мови має низку причин. З одного боку, це всесвітня культурна «експансія» англійської мови, яка сприяє появі маловідомих її варіантів, з іншого боку, – руйнування колишніх стереотипів (відмова від виняткової переваги викладання норми RP у навчальних закладах Європи, що донедавна було типовим) [1, 179–180]. Увага до AusE у пропонованій статті викликана як суто теоретичними (маловивченість, багатогранний характер, проблема World Englishes та ін.), так і практичними (вивчення нового національного варіанта, розвиток відносин між сучасною Україною і Австралією тощо) факторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиваючись в умовах географічної і культурної ізоляції, під впливом екстралінгвальних факторів – особливостей навколишньої природи та способу життя, контактних мов – англійська мова в Австралії набула певних характерних рис. Ці риси дають змогу визначити її статус як такого національного варіанта англійської мови, що має власний шлях розвитку, самостійно функціонує, а варіативність вживання одиниць усіх рівнів (насамперед лексичного і фонетичного) досить широка. AusE не є другорядною щодо англійської мови, як це властиво територіальним діалектам, вона не обмежена сферою побутового усного мовлення. Її використовують у державних і освітніх установах, вона є мовою засобів масової інформації та художньої літератури.

Австралія – мультилінгвальна країна. Тут розмовляють різними мовами (для 80% населення англійська є рідною мовою; інші 20% – білінгви або трілінгви, для яких англійська є другою (третьою) мовою, тобто йдеться про емігрантів з Німеччини, Італії, Греції, арабських країн, Китаю). Незважаючи на те, що вимова мешканців Австралії може бути маркована континентальним акцентом, їхнє мовлення, безперечно, залишається австралійським [15, 151].

Сучасна мовна політика Австралії забезпечує державну підтримку не тільки англійській мові, яка домінує за кількістю мовців і за тією соціальною роллю, яку вона (англійська мова) виконує, але й усім іншим мовам, розповсюдженим на території країни [5, 249; 14, 187–188].

Відстань і ізолюваність від інших країн і континентів – два головні фактори, що впливають на життя й розвиток AusE.

Учені по-різному визначають статус AusE. Він постає як варіант англійської літературної мови, подібно до AmE та BE [7], як «субстандартний феномен», як територіальний діалект [цит. за: 3, 6].

Р. Іглсон [12], Г. Гай [14] вважають AusE самостійною національною мовою. Існує думка (М. Barnard), що основна проблема англійської мови в Австралії – це не так проблема варіанта або діалекту, як проблема акценту [8, 66–71], який розуміють як діалект, основні відмінності якого від мови містяться в царині фонетики, а точніше у фонемному інвентарі. Проте це питання в сучасній англістиці недостатньо висвітлене. Просодичний рівень у дослідженні австралійського варіанта англійської мови є наразі маловивченим і найваріативнішим.

Відомо, що у сфері інтонації австралійський елемент яскраво забарвлений використанням висхідного тону у стверджувальних реченнях.

Дуже цікавим є питання акцентології в AusE. Тут також наявна певна варіативність. У деяких словах спостерігається зсув наголосу, відмінний від RP і в деяких випадках від AmE. У наш час великий вплив на AusE має американський варіант англійської мови [16, 134–141], що відбивається на всіх рівнях мовної системи, напр.: *intr'icacy*, *'anecdote*, *'realise* тощо. Акцентна структура багатьох слів в AusE детермінована впливом AmE (прямування до спрощення).

Питання про просодичну варіативність мовлення в Австралії залишається не розв'язаним і вимагає подальшого вивчення.

Формулювання мети і завдань статті. Метою пропонованого дослідження є визначення варіативного характеру мелодійного оформлення мовлення австралійців.

Матеріалом дослідження послуговували 78 фрагментів квазіспонтанного мовлення носіїв австралійського варіанта англійської мови, вилучені з програми "Grand Designes Australia", яка транслюється на телевізійному каналі "The Lifestyle Channel".

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до поставленої мети вивчення варіативності мелодійного оформлення мовлення носіїв австралійського варіанта англійської мови в пропонованій статті досліджуються акустичні характеристики висхідного та висхідно-спадного тонів, які, як показали попередні дослідження О. В. Костроміної, є найбільш частотними в GenAus (General Australian). В аналізі також урахувалися висновки дослідників щодо ролі інтенсивності та тривалості, отримані в результаті спостереження за сприйняттям інтонації в Англії і США [6] та спеціальних експериментів зі створення ефекту виділеності [13].

Необхідність установлення характерних рис висхідного та висхідно-спадного тонів в австралійському варіанті англійської мови обумовила вивчення таких акустичних показників частоти основного тону (ЧОТ), тривалості та інтенсивності:

ЧОТ: середні значення мінімумів і максимумів ЧОТ (Гц), середній інтервал висхідного руху ЧОТ (відн. од.), середній інтервал спадного руху ЧОТ (відн. од.), співвідношення інтервалів висхідного і спадного руху ЧОТ.

Тривалість: середня тривалість висхідного руху (мс), середня тривалість спадного руху (мс), співвідношення тривалості висхідного і спадного руху.

Інтенсивність: локалізація максимуму інтенсивності у висхідній або спадній частині.

Важливою частиною вивчення варіативності конфігурацій висхідного та висхідно-спадного тонів є комбінаторика, тобто комбінація показників ЧОТ, інтенсивності і тривалості.

Частотність висхідного тону (ВТ) у досліджуваному корпусі складала 35,7%. Із 78 досліджених фрагментів 25 були відібрані для акустичного аналізу.

Згідно з отриманими результатами, частотність вживання висхідного тону знижується відповідно до віку мовця. У мовленні молодого покоління ВТ трапляється в 17,4% випадків; у мовленні середнього покоління це значення становить 14,3% і в мовленні представників старшого покоління ВТ – усього 4%. Ці результати повністю суперечать більш раннім дослідженням автора [4]. Гендерний фактор підтвердив тенденцію щодо більш частотного вживання ВТ у жіночому мовленні, ніж у чоловічому.

Якщо зіставити дистрибуцію термінальних тонів серед двох гендерних груп дикторів молодого покоління, то в мовленні чоловіків відсоток використання ВТ – 7%, а в мовленні жінок – 10,4%.

Параметри ЧОТ і тривалості у ВТ визначали на підставі таких показників:

ЧОТ: середні значення мінімуму і максимуму ЧОТ (Гц), середній інтервал висхідного руху ЧОТ (пт).

Тривалість: середня тривалість наголошеного складу (мс), середня тривалість наголошеного і занаголошеного складів у багатоскладових словах (мс), співвідношення тривалості наголошеного складу до тривалості занаголошеного складу в багатоскладових словах.

Середнє значення мінімуму ЧОТ становить 205 Гц, а середнє значення максимуму – 174 Гц.

Середній інтервал висхідного руху ЧОТ – 3,8 відн. од.

Якщо порівняти середні значення мінімуму і максимуму ЧОТ у ВТ із аналогічними параметрами висхідного відрізка руху ЧОТ у складному висхідно-спадному тоні (ВСТ), то мінімум ЧОТ при ВСТ становить 194 Гц, а максимум – 167 Гц.

Таким чином, максимум ЧОТ у простому ВТ знаходиться трохи вище середнього рівня, ніж у складному ВСТ. Значення середнього інтервалу висхідного руху, однак, нижче в простому ВТ, ніж у складному ВСТ, де воно становить 2,8 пт.

Середня тривалість наголошеного складу у ВТ складала 411 мс.

У багатоскладових словах тривалість занаголошеного складу здебільшого перевищує тривалість наголошеного. У 10% тривалість наголошеного складу перевищувала тривалість занаголошеного. У 2% випадків ці показники збіглися (табл. 1).

Результати аналізу висхідно-спадного тону свідчать, що в структурі ВСТ рівень початку висхідного тону ЧОТ розташований на 17 Гц вище за рівень спадного завершення тону: середньомінімальні значення ЧОТ становлять 126 Гц і 152 Гц відповідно. Середньомаксимальний рівень ЧОТ – 134 Гц. Отримані результати наведені на рисунку 1.

Зіставлення інтервалів ЧОТ у висхідній і спадній частинах ВСТ також свідчить про більш широ-

Таблиця 1

Середня тривалість наголошеного і занаголошеного складів, співвідношення їх тривалості в багатоскладових словах

Тип складу	Частотність, %	Середня тривалість (мс)		Співвідношення тривалості
		Наголошений склад	Занаголошений склад	
наголошений < занаголошений	78	277	318	0,4
наголошений > занаголошений	12	268	171	1,2
наголошений = занаголошений	10	179		0,9

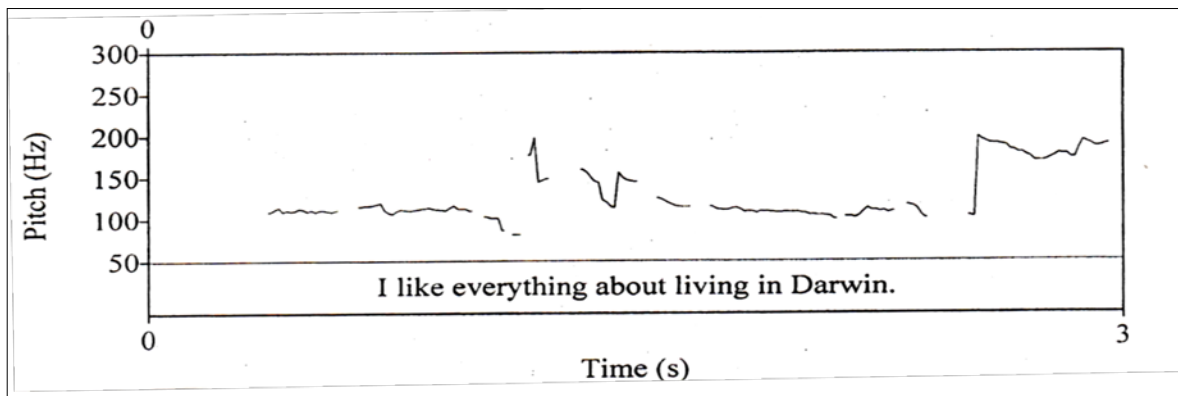

Рис. 1. Інтоніограма фрази "I like everything about living in Darwin" (чоловік, середньої вікової групи)

кий діапазон спадного руху ЧОТ: середній інтервал висхідного руху ЧОТ склав 1,5 відн. од., а середній інтервал спадного руху ЧОТ – 1,8 відн. од. Більший інтервал спадного руху тону домінує, у решті випадків зафіксовано або підвищення інтервалу висхідного руху, або рівність інтервалів висхідного і спадного руху тону.

У групі молодого покоління, де спадний рух тону менш значний, середній інтервал підйому становить 1,6 відн. од., середній інтервал падіння дорівнює 1,3 відн. од. У випадку домінування висхідного тону середній інтервал підйому склав 1,7 відн. од., а середній інтервал спадного тону – 1,8 відн. од. При приблизній рівності інтервалів середнє значення як підйому, так і падіння склало 1,65 відн. од.

Вивчене співвідношення дає змогу стверджувати, що в середньому інтервал спадного руху тону в групі

молодого покоління нижчий за інтервал висхідного руху (1 : 2). Співвідношення інтервалу підйому до інтервалу падіння в групі представників середнього покоління становить 1,8 : 1,3. У групі представників старшого покоління співвідношення інтервалів 1,1 : 1,1 (табл. 2).

Дані аналізу щодо тривалості показують, що середня тривалість висхідної частини тону менша за тривалість спадного руху тону: середня тривалість підйому склала 171 мс, а середня тривалість падіння – 294 мс.

У 90% випадків тривалість підйому була нижча за тривалість падіння; у 8% тривалість підйому була вище тривалості падіння. У 2% випадків величини тривалості підйому і тривалості падіння різнилися незначно.

У групі, де тривалість спадного руху тону перевищувала тривалість висхідного руху, середня тривалість під-

Таблиця 2

Середні значення інтервалів висхідного і спадного руху ЧОТ та їх співвідношення в трьох групах (у відн.од.)

Група	Частотність (в %)	Середній інтервал, відн.од.		Співвідношення інтервалів
		підйом	падіння	
Молоде покоління	65	1,65	1,6	1,1
Середнє покоління	18	1,8	1,3	1,45
Старше покоління	17	1,1	1,1	1,1

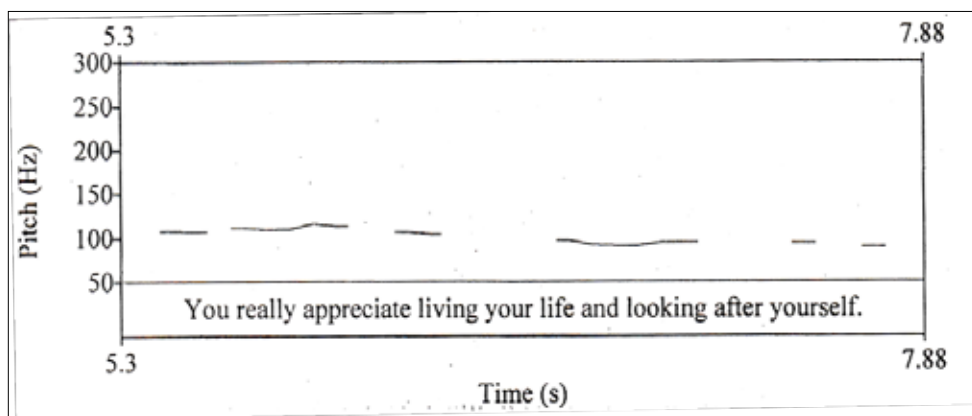

Рис. 2. Інтоніограма фрази "You really appreciate living your life and looking after yourself" (у мовленні представника середнього покоління)

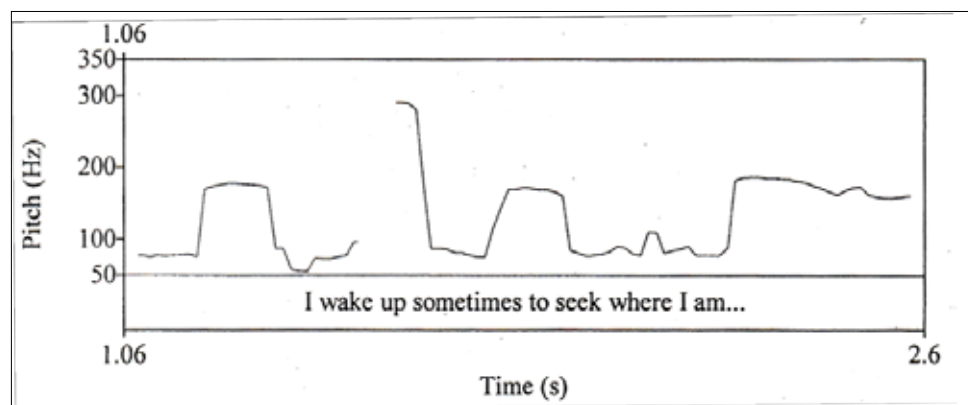

Рис. 3. Інтоніограма фрази "I wake up sometimes to seek where I am..." (у мовленні представника молодого покоління)

йому склала 159 мс, а середня тривалість падіння дорівнювала 301 мс. У зворотному співвідношенні середня тривалість підйому склала 239 мс, а середня тривалість падіння – 198 мс. При рівній тривалості середнє значення як підйому, так і падіння – близько 274 мс.

Таким чином, отримані під час дослідження результати свідчать, що середня тривалість спадного руху тону удвічі перевищує середню тривалість висхідного руху (1 : 2).

Наступним етапом дослідження було виділення варіантів контуру висхідно-спадного тону залежно від положення максимуму ЧОТ щодо наголошеного складу. Аналіз показав, що найбільш частотні пікові показники ЧОТ припадають на перший наголошений склад (більше 57%), на ядровий склад (друга група) припадає 34% і на заядрові склади (третя група) – 9%. До першої групи зазвичай належать слова, у яких наголос падає на перший склад, тобто «пик» ЧОТ розташовується ближче до початку слова. Друга група, де відрізки висхідного і спадного руху ЧОТ значною мірою симетричні, містить велику кількість багатоскладних слів. Третя група при цьому містить різні за морфологічним складом слова й має невелику кількість прикладів для виявлення закономірності.

При аналізі сполучення ЧОТ та інтенсивності напрям руху ЧОТ та інтенсивність збіглися в 69% випадків, а різноспрямований рух у 31% від загальної кількості прикладів вживання ВСТ.

Подібна розбіжність руху, як уже зазначалося, може бути компенсаційним явищем у тих випадках, коли наголос слабко виражений лише за допомогою ЧОТ, і інтенсивність допомагає виділити наголошений склад у потоці мовлення. Однак у деяких випадках інтенсивність має кілька «пиків», які можуть як збіга-

тися, так і не збігатися з максимальними показниками ЧОТ, а також можуть як впливати, так і не впливати на загальне сприйняття тону. Також максимуми інтенсивності залежать і від звукового складу слова, а саме від наявності в ньому глухих (сильних) приголосних.

Сполучення ЧОТ і тривалості в досліджуваному корпусі показало, що у більшості випадків (67%) тривалість спадного руху перевищує тривалість висхідного руху ЧОТ; у 20% випадків тривалість підйому перевищувала тривалість падіння; і в 13% обидва відрізки приблизно збігалися за тривалістю.

У досліджуваному матеріалі були зафіксовані приклади згладженого контуру ЧОТ, як наприклад, у мовленні представників молодого і середнього покоління (рис. 2, 3)

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що найбільш яскравою рисою австралійського акценту є просодія, яка характеризується високою частотністю вживання висхідного тону (ВТ) та висхідно-спадного тону (ВСТ) у нейтрально забарвленому мовленні. Використання цих типів часто пов'язують з інтерференцією американського і британського варіантів мови.

Висхідно-спадний термінальний тон є третім за вживаністю тоном, поступаючись висхідному та рівному тонам.

Найбільш характерними акустичними рисами складного ВСТ виявився високий рівень початку висхідного руху ЧОТ порівняно з рівнем завершення спадного руху тону; велика інтенсивність і тривалість спадного руху тону. До особливостей ВСТ можна віднести також плавний характер руху ЧОТ. Проте така модель менш частотна в мовленні австралійців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абызов А. А. Фонетические характеристики английской компрессированной речи (на материале канадского варианта английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Иваново, 2005. 242 с.
2. Бродович О. И. Диалектная вариативность английского языка : аспекты теории. Ленинград : ЛГУ, 1988. 193 с.
3. Егорова О. А. Интонационные особенности женской разговорной речи (на материале австралийского варианта английского языка) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.04. Иваново : ИВГУ, 2008. 22 с.
4. Костроміна О. В. Соціофонетичні особливості австралійського варіанта англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі спонтанного мовлення) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2015. 19 с.
5. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии. Москва–Санкт-Петербург : ГЛОССА/КАРО, 2006. 336 с.
6. Петренко А. Д. Социолингвистическая вариативность национального языка как целостной структуры. Севастополь : Украинский морской институт, 2009. 182 с.
7. Шахбагова Д. А. Фонетическая система английского языка в диахронии и синхронии (на материале британского, американского, австралийского, канадского вариантов английского языка). Москва : Фоллис, 1992. 283 с.
8. Barnard M. A History of Australia. Sydney : Currawong, 1962. 186 p.
9. Bradley D. Regional Dialects in Australian English Phonology. *Australian English: The Language of a New Society II*. St. Lucia, Queensland : University of Queensland Press, 1989. P. 260–270.
10. Cassidy S., Cox F., Mannell R., Palethorpe S. Proceedings of the 10th Australian International Conference on Speech Science and Technology, December, Sydney. Sydney, Australia : Macquarie University, 2004. P. 35–42.
11. Cox F., Palethorpe S. An Illustration of the IPA : Australian English. *Journal of the International Phonetic Association*. 2007. No. 37. P. 341–350.
12. Eagleson R. D. The Evidence for the Existence of Social Dialects in Australian English. *Australia Tasks: Essays on the Sociology of Australian Immigrant and Aboriginal languages*. Canberra : Australian University Press, 1967. P. 7–27.
13. Grabe E. Quantitative Modelling of Intonational Variation. *Proceedings of Speech Analysis, Synthesis and Recognition in Technology, Linguistics and Medicine*. Poland, 2005. P. 45–57.
14. Guy G. R. Australia. *English Around the World: Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge : CUP, 1991. 213 p.
15. Johnson K. *Speech Perception without Speaker Normalization: An Exemplar Model I I Talker Variability in Speech Processing*. San Diego : Academic Press, 1997. P. 145–165.
16. Lehiste I. *Suprasegmentals*. Cambridge, MA : MIT Press, 1970. 196 p.
17. McArthur T. *Oxford Guide to World English*. Oxford : OUP, 2003. 501 p.

УДК 811.161.2' 276.6'367.622

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189250>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

Кочукова Н. І., Бодра І. А.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті окреслено сучасні тенденції вживання іменників на позначення осіб жіночої статі в публіцистичному мовленні після ухвалення нового правопису, у якому затверджено використання фемінітивів та їхні найпродуктивніші моделі творення. Названо основні словотворчі форманти, за допомогою яких постають ці іменники, зокрема **-к-(-а)**, **-ин-(-я)**, **-иц-(-я)**. Спостережено активне вживання відповідників жіночого роду із суфіксом **-к-** переважно в тих текстах, де розглянуто діяльність конкретної особи із зазначенням її прізвища й імені в контексті. Проаналізовано словотвірні факти як показники продуктивності суфікса **-ин-(-я)** у поєднанні не лише з власне українськими основами, а й з іноземними. З'ясовано, що цей словотворчий засіб єдиний, який приєднується до твірних основ слів – назв наук із елементами **-ія**, **-лог**, **-логія**, повністю витіснивши інші форманти.

Наголошено на тому, що мотиваторами похідних є слова з найрізноманітнішою семантикою, а самі деривати позначають жінок за широким спектром ознак: професія, рід занять і виконувані дії, соціальні стани і суспільна ієрархія, належність до чогось і участь у чомусь. Зосереджено увагу на соціальних причинах, які зумовили творення неологізмів – іменників жіночого роду з вказівкою на популярну професію, суспільний статус, громадську діяльність чи посаду. Засвідчено одночасне використання співвіднесених назв осіб чоловічого й жіночого роду на позначення жіночої статі в журналістських матеріалах. У мові сучасних інтернет-видань зафіксовано фемінітиви з варіантними словотворчими формантами.

Виявлено випадки вживання субстантивованих дієприкметників на **-учий** (-ючий), які позначають осіб жіночої статі. Таке недотримання норми є свідченням небажалоного ставлення авторів до добору мовних засобів під час написання тексту. Розглянуто свідоме порушення норми в утворенні фемінітивів, що виражає оцінну або суб'єктивно-оцінну думку автора, посилює емоційно-експресивний потенціал публіцистичного тексту. Маючи розмовне забарвлення, такі фемінітиви виступають засобом експресивізації мови ЗМІ.

Ключові слова: журналістський текст, інтернет-видання, назви осіб жіночої статі, словотворчий формант.

Kochukova N. I., Bodra I. A. Feminites functioning in the language of modern Internet editions. The article analyzes new trends in the functioning of nouns - the female names in non-fiction, following the adoption of a new version of the spelling, which approves of using and creating the most productive models of feminine. The author of the article also identified their word-forming derivatives, in particular **-k-(-a)**, **-in-(-i)**, **-its-(-i)**, which are characterized by high performance. The active use of feminine pronouns with the suffix **-k-** is observed mainly in those texts where the activity of a particular person is considered, with his name and surname in the text. The author outlines the word-forming facts that indicate a further increase in the frequency of the derivative **-in** (i), its ability to interact with the borrowed basics. It is the only one which joins the formative basis of the word which are the names of the sciences with the elements **-ia**, **-log**, **-ology**, completely ousting other suffixes. It is emphasized that the derivatives are words with a wide variety of semantics and the derivatives themselves denote women on a wide range of traits: profession, occupation and activities performed, social states and social hierarchy, belonging to something and participation in something. The focus is on the social factors that contribute the active production of new female names by the type of activity, position, profession. The simultaneous use of the related names of male and female persons to denote female gender in journalistic materials is analyzed. Feminites with variant word-forming formats are recorded in the language of modern online publications.

Cases of the use of substantive participles in **-learning** (s) denoting female names have been identified. Such non-compliance is the evidence of the authors' negligent attitude to the choice of language means in the time of writing the text. Conscious violation of the norm in the formation of femininities is considered, which expresses the author's evaluative or subjective-evaluative opinion, enhances the emotional-expressive potential of the journalistic text. With their colloquial colour, such femininities serve as the means of expressing newspaper language.

It is concluded that in modern texts of Internet editions there is a noticeable tendency for the active functioning of feminites, formed from nouns – names of masculine gender. Of the feminine word-makers, the form **-k-(-a)** is distinguished by the highest level of productivity and will in all respects retain it in the future.

Key words: journalistic text, Internet editions, female names, word-forming derivatives.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У добу активного розвитку українського словотворення актуальною постає проблема функціонування іменників-новотворів на

позначення осіб жіночої статі, які є виразниками взаємодії позамовних чинників із власне мовними, питомими, властивими системі й структурі української мови. У суспільстві виникає потреба називання

нових осіб за видом діяльності, статусом, посадою, професією. Як зауважує О. Земська, «герой сучасного словотвору – людина. Значну частину новотворів складають назви осіб» [4, 103].

У морфологічній категорії роду іменників виокремлено насамперед грами чоловічого і жіночого роду, які ґрунтуються на семантичній диференціації статі. Такі форми виразно протиставляються одна одній, утворюючи корелятивні пари. Продуктивні словотвірні типи сприяють тому, що співвіднесені назви осіб чоловічого й жіночого роду стають дедалі помітнішими. «Очевидно, ні на одній словотвірчій категорії, як на категорії роду, – зазначає А. Загнітко, – не позначилися такою мірою соціальні фактори, які зумовили не тільки необмежене розширення іменникових особових кореляцій, а й семантичні нащарування на певних родових формах» [3, 158].

Останніми роками надзвичайно помітним стало творення й використання іменників-неологізмів на позначення осіб жіночої статі, що зумовлено реальним станом речей – активною, іноді виразно протестною позицією жінок в українському консервативному суспільстві, проблемою гендерної рівності, боротьбою проти сексизму в сучасному соціумі. Українські жінки все менше залежать від чоловіків, вони є самодостатніми, досягають значних успіхів у кар'єрі чи творчості, ведуть активне громадське й політичне життя, розширюють сферу своєї професійної діяльності. Л. Кислюк наголошує, що «активізація творення назв осіб жіночої статі в останні десятиліття показує зміну ролі та ваги жінок в суспільстві, у країні, і прямо пов'язана з її рівнем освіти, участю в управлінській, професійній діяльності» [5, 114].

У новій редакції правопису української мови затверджено використання та найпродуктивніші моделі творення фемінітивів. Отже, згідно з пунктом 4 параграфа 32 правопису іменники на позначення осіб жіночої статі утворюються від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-(-я)**, **-ин-(-я)**, **-ес-** та інших. Найпоширенішим є суфікс **-к-**, бо він поєднується з різними типами основ: *дизайнерка, директорка, редакторка* тощо. Суфікс **-иц-(-я)** приєднують до основ на **-ник** (*порадниця*) та **-ень** (*учениця*), а суфікс **-ин-(-я)** – до основ на **-ець** та до приголосного (*кравчиня, філологиня*). Суфікс **-ес-** у правописі схарактеризовано як рідкоживий.

Формулювання мети й завдань статті. Мета статті – окреслити тенденції творення й використання фемінітивів (загальновідомих і нових) у публіцистичному мовленні; визначити їхні найпродуктивніші словотвірні форманти. Матеріал дібрано з текстів інтернет-видань після оприлюднення основних змін у новій редакції «Українського правопису» (2019).

Для номінування аналізованих мовних одиниць – іменників на позначення осіб жіночої статі – дослідники використовують терміни як власне українські, так і запозичені: категорія «жіночість», найменування жінок (О. Земська), «назви істот жіночого роду», «назви жіночого роду» (І. Ковалик), «назви осіб жіночої статі» (Л. Родніна), «назви осіб жіночої статі», «назви жінок», «неофемінативи» (А. Архан-

гельська); категорія «*nomina feminine*», фемінатив, а також «фемінінний доміант», «фемінінний новотвір» (А. Архангельська), «моція» (Н. Клименко), «фемінітив» (М. Брус, С. Семенюк), «фемінатив» (М. Федурко) тощо [5, 114–115].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іменники на позначення жіночої статі за видом діяльності, професією, посадами, суспільним статусом тощо привертати й привертають увагу українських науковців, зокрема Л. Кислюк [5], М. Навальної [9], А. Архангельської [1], І. Ковалика [6], О. Пономарева [11]. Окреслене питання висвітлено в статтях, монографіях, дисертаційних працях, а також відображено в лексикографічній практиці. Згадана лексика міститься як у спеціально створених словниках, так і в сучасних лексикографічних роботах загального вжитку, у яких серед інших слів подано й неолексеми [14; 13; 15; 12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед досліджуваних формантів вирізняються високим рівнем продуктивності **-к-(-а)**, **-ин-(-я)**, **-иц-(-я)**. Мотиваторами похідних є слова з найрізноманітнішою семантикою, а самі деривати позначають жінок за широким спектром ознак: професія, рід занять і виконувані дії, соціальні стани і суспільна ієрархія, належність до чогось і участь у чомусь [10, 54].

Донедавна мовознавці вважали, що «форми з **-к-(-а)** слід уживати в художньому, публіцистичному і, безперечно, в розмовному мовленні» [11, 145]. Учені наголошували на тому, що «поширенішими і позбавленими емоційно-експресивних відтінків стають утворення із суфіксом **-к-**, що водночас указують на жіночу стать особи та її належність до відповідної професії» [2, 91]. І. Ковалик зауважував, що похідні утворення із суфіксом **-к-(-а)**, зокрема іменники – назви осіб жіночого роду, є певною своєрідністю українського словотвору, чого немає в деяких слов'янських мовах, наприклад російській. Суфікс **-к-(-а)**, за допомогою якого утворюються похідні назви жіночого роду від основ чоловічого роду, він називав «емоційним чи фемінізуючим» [6, 397]. Наразі такі деривати сприймаються як стилістично нейтральні, звичайні, характерні не лише для публіцистичного, розмовного мовлення, а й професійного. Наприклад: «Однак *депутатка* Василевська-Смаглюк таки приховує інформацію про те, що подібні пропозиції були» (1); «Оксана Маркарова – від серпня вже *міністерка* фінансів в уряді під керівництвом Олексія Гончарука» (2); «Маневр Маркарової: як *міністерка* вивела елітний будинок на Подолі зі збанкрутілого банку на свою фірму» (2); «Новою *лідеркою* «Самопоміч» стала відомий політик та юрист, колишня *віце-спікерка* Верховної Ради України» (3). За нашими спостереженнями, відповідники жіночого роду із суфіксом **-к-** трапляються переважно в тих текстах, де розглянуто діяльність конкретної особи із зазначенням її прізвища й імені в тексті, напр.: «*Медіаюристка* Віта Володовська з Громадської організації «Лабораторія цифрової безпеки» назвала цей випадок свідченням того, що «адміністрація університету глибоко не розуміє не лише законодавство про доступ до публічної інформації, а й у цілому цінність прав людини» (7); «Про це ми спілкувалися з Оленою Малаховою, *кандидат-*

кою філологічних наук, доценткою кафедри української мови ХНПУ імені Григорія Сковороди» (6); «Колишня **амбасадорка** США в Україні Марі Йованович заявила про тиск з боку президента США Дональда Трампа та Держдепу з метою її звільнення з посади» (16).

Уживання «розмовних» аббревіатур-фемінітивів у мові ЗМІ свідчить про наявність тенденції до скорочення тексту, посилення експресії, напр.: «**Нардепка** (народна депутатка) «Слуги народу» Василевська-Смаглюк пройшла поліграф...» (19).

Склад аналізованого словотвірного типу поповнили похідні суфіксальні іменники жіночого роду, утворені від іменників чоловічого роду на позначення як загальновідомих професій, так і нових, оригінальних і сучасних, напр.: *бізнесменка, лідерка, координаторка, ревізорка, режисерка, інспекторка, фітотдизайнерка, амбасадорка* тощо. Такі фемінітиви ще не кодифіковані, що свідчить про постійне поповнення досліджуваної лексико-семантичної групи іменників новими, незвичними жіночими назвами. «...У суспільстві існує сформоване упродовж декількох десятиліть упередження щодо таких номінацій, яке можна пояснити відчуттям їхньої незвичності, оказіональності» [5, 116].

У мові сучасних інтернет-видань функціонують фемінітиви з варіантними словотвірними формантами: *експерт – експертка – експертеса; поет – поетеса – поетка; редактор – редакторка – редактриса; водійка – водійчиня; мовознавиця – мовознавчиня; фотографка – фотографиня – фотографеса* («Українка стала найкращою **фотографинею** року на Berlin Photo Week» (20); «**Фотографка** з Луцька Лідія Кожевникова здобула перемогу в європейському фотоконкурсі #MakingEurope2019» (5); «Підпис для фото **фотографка** обрала символічний – «Разом ми можемо зробити більше» (5)).

Суфікс **-ин(-я)** зарекомендував себе як продуктивний для утворення назв жінок за сферами наукової діяльності, напр.: *математикиня, філологиня, філософиня, біологиня, соціологиня*, хоч раніше був носієм стилістичної маркованості. А. Нелюба зазначає, що серед словотвірних фактів, що вказують на подальше зростання частотності форманта **-ин(-я)**, є його здатність взаємодіяти із запозиченими основами [10, 50–51]. Він єдиний, що приєднується до твірних основ слів – назв наук із елементами **-ія, -лог, -логія**, повністю витіснюючи інші суфікси, напр.: «*Яна Сабляш – **філологиня**, викладачка проекту Є- мова та волонтерка Безкоштовні курси української мови уже три роки*» (18); «*Як розпізнати інсульт – пояснює **біологиня***» (8); «Продовжуємо фотографувати містян і запитувати їх про одяг, шопінг та улюблене місце в Києві. Героїня нового матеріалу рубрики «Зовнішній вигляд» – **маркетологиня** Тоня Плачкова» (4). Суфікс **-ин-** також поєднується з власне мовними основами: «*Має харківське походження: нова британська **послиня** записала звернення українською*» (9); «*Фахівчиня пенсійної служби обгово-*

рила з працівниками управління соцзахисту актуальні питання пенсійного забезпечення» (10).

Нерідко в аналізованих текстах трапляється одночасне використання співвіднесених назв осіб чоловічого й жіночого роду на позначення жіночої статі. Наприклад, у назві статті вжито **посол**: «**Екс-посол** США в Україні відкинула звинувачення Джуліані й Луценка», а далі в тексті – **послиня**: «*Колишня **послиня** США в Україні Марі Йованович у промові перед законодавцями Конгресу заявила, що її відкликання стало прямим результатом тиску президента Дональда Трампа на Держдепартамент*» (11). Або такий приклад: «**Екс-міністр** освіти Гриневич влаштувалася на нову роботу» (назва статті) і далі: «*Колишня **міністерка** стала проректором з науково-педагогічної та міжнародної діяльності університету*» (12).

Українські журналісти у своїх матеріалах послідовно використовують фемінітиви з продуктивним словотвірним формантом **-иц(-я)**, напр.: «*Українська **науковиця** виграла грант на вивчення змін клімату завдяки дослідженням на станції «Академік Вернадський*» (21); «*Столична **підприсмиця** заявляє, що мер Кличко забрав у неї будівлю для готелю братові*» (22); «*Працівники Служби безпеки України у Луцьку викрили на хабарі **посадовицю** департаменту житлово-комунального господарства міської ради*» (13); «*Правоохоронці затримали **чиновницю** в обласному центрі під час одержання 1 тис. доларів – першої частини неправомірної вигоди*» (13).

У мові електронних ЗМІ спостерігаємо випадки вживання субстантивованих дієприкметників на **-уч(-ий) /-юч(-ий)**, які позначають осіб жіночої статі. Таке недотримання норми є свідченням недбалого ставлення авторів до добору мовних засобів під час написання тексту, напр.: «*У синоптиків є кілька цікавих прогнозів з цього приводу. Про це повідомляє **завідуюча** відділом синоптичної метеорології Українського гідрометеорологічного інституту Віра Балабух*» (17).

Рідковживаний суфікс **-ш-** надає значенню фемінітива переважно відтінку зневажливості, стилістичної зниженості, напр.: «*29 жовтня Апеляційний суд Донецької області виніс рішення повернути справу **нарккоділерши** Софії Коцьмар до повторного у суді Слов'янська*» (14). Таке свідоме порушення норми виражає оцінну або суб'єктивно-оцінну думку автора, посилює емоційно-експресивний потенціал публіцистичного тексту. Маючи розмовне забарвлення, деякі фемінітиви виступають засобом експресивізації газетної мови, напр.: «*Вчителька гімназії та **отаманиша** українських повстанців Олександра Соколовська – Маруся загинула 6 листопада 1919-го*» (15).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, у мові сучасних текстів інтернет-видань помітною є тенденція до активного вживання незвичних фемінітивів, похідних від іменників чоловічого роду. Перспективним вважаємо дослідження особливостей використання нових назв осіб жіночої статі в науковому й професійному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська А. М. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34–50.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пulsари», 2004. 400 с.

3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Морфологія : монографія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 437 с.
4. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства. Русский язык конца XX столетия (1985–1995). Изд. 2-е. Москва : Языки русской культуры, 2000. С. 90–141.
5. Кислюк Л. Жінка-космонавт чи космонавтка? (до проблеми норми творення назв осіб жіночої статі). *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 114–118.
6. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ; Львів : Місто НВ, 2007. 404 с.
7. Кочукова Н. І. Сучасні тенденції використання назв осіб жіночої статі в професійному та науковому мовленні. *Південний архів. Філологічні науки* : зб. наук. праць. Випуск LXVII. Херсон: ХДУ, 2017. С. 37–41.
8. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
9. Навальна М. І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. : монографія Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
10. Нелюба А. М. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі. *Лінгвістика* : зб. наук. праць. Луганськ : ЛНУ, 2011. № 2 (23). С. 49–59.
11. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1993. 248 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

12. Годована М. П. Словник-довідник назв осіб за видом діяльності / за ред. Л. В. Туровської. Київ : Наук. думка, 2009. 176 с.
13. Нові й актуалізовані слова та значення: словникові матеріали (2002 – 2010) / В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тимченко, О. М. Тищенко; кер. проекту і відп. ред. О. М. Тищенко. Інститут української мови НАН України. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.
14. Нові слова та значення: словник. Ін-т укр. мови НАН України / укл.: Л. В. Туровська, Л. М. Васильковська. Київ : Довіра, 2008. 271 с.
15. Словотворчість незалежної України. 1991–2011: словник / укладач А. Нелюба. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2012. 608 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. URL: https://24tv.ua/nardepka_slugi_narodu_vasilevska_smaglyuk_proyshla_poligraf_rezultat_n1223816 (дата звернення: 10.11.2019).
2. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-schemes-markarova-budynok/30234592.html> (дата звернення: 01.11.2019).
3. URL: https://galinfo.com.ua/news/oksana_syroid_nova_liderka_politychnoi_partii_obiednannya_samopomich_328742.html (дата звернення: 12.10.2019).
4. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/service-shopping/street-style/282181-antonina-plachkova-27-rokiv-marketologinya-restoranu-kitayskiy-privet> (дата звернення: 10.11.2019).
5. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/020719-fotografka-z-lucka-peremogla-v-yevropeyskomu-konkursi-makingeurope2019> (дата звернення: 10.11.2019).
6. URL: http://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/vchytelko-moya/#Xc_BJ9IzbIU (дата звернення: 07.11.2019).
7. URL: <https://detector.media/community/article/171978/2019-10-30-rektora-ostrozkoj-akademii-zvinuvatili-v-tisku-na-zhurnalistku-yaka-navchaetsya-v-tsomu-vnz> (дата звернення: 06.11.2019).
8. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=89703> (дата звернення: 10.11.2019).
9. URL: <https://www.5.ua/polityka/maie-kharkivske-pokhodzhennia-nova-brytanska-poslynia-zapysala-zvernennia-ukrainskoiu-201395.html> (дата звернення: 11.11.2019).
10. URL: <https://www.pfu.gov.ua/cv/358181-fahivchynya-pensijnoyi-sluzhby-obgovoryla-z-pratsivnykamy-upravlinnya-sotszhystu-aktualni-pytannya-pensijnogo-zabezpechennya-2/> (дата звернення: 10.11.2019).
11. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/11/7228853/> (дата звернення: 18.10.2019).
12. URL: <https://www.unian.ua/society/10747479-eks-ministr-osviti-grinevich-vlashtovalasya-na-novu-robotu-foto.html> (дата звернення: 18.10.2019).
13. URL: https://zaxid.net/u_lutsku_posadovitsya_miskoyi_radi_vimagala_groshi_vid_uchasnikiv_boyovih_diy_n1485871 (дата звернення: 07.09.2019).
14. URL: <https://slavinfo.dn.ua/novosti/novosti-slavyanska/apelyatsijnij-sud-vidpraviv-spravu-narkodilershi-znovu-u-slov-yansk> (дата звернення: 16.10.2019).
15. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_ukrayinsku-voyachku-vbiv-zradnik/93680 (дата звернення: 25.10.2019).
16. URL: https://zaxid.net/eks_poslinya_ssha_v_ukrayini_mari_yovanovich_zvinuvatila_u_svoyemu_zvlnenni_trampa_n1490896 (дата звернення: 13.11.2019).
17. URL: <https://znaj.ua/society/274050-zima-2019-2020-viprobuje-ukrajinciv-na-micnist-sinoptiki-rozpovili-kogo-zamete-snigom-po-samiy-dah> (дата звернення: 13.11.2019).
18. URL: <https://www.facebook.com/emovaua/photos/a.1433442836721305/1844020405663544/?type=1&theater> (дата звернення: 05.11.2019).
19. URL: https://24tv.ua/nardepka_slugi_narodu_vasilevska_smaglyuk_proyshla_poligraf_rezultat_n1223816 (дата звернення: 10.09.2019).
20. URL: <https://shotam.info/ukrains-ka-fotografka-otrymala-mizhnarodnu-premiu> (дата звернення: 10.09.2019).
21. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayinska-naukovicya-vigrala-grant-na-vivchennya-zmin-klimatu-zavdyaki-doslidzhenniam-na-stanciyi-akademik-vernadskij> (дата звернення: 05.11.2019).
22. URL: <https://uazmi.org/video/post/x-Azo3bfpxQ> (дата звернення: 05.11.2019).

УДК 811.112.2'255:64.048

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189252>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФАХОВИХ ТЕРМІНІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОБУТОВОЇ ТЕХНІКИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА УКРАЇНСЬКУ

Кучер З. І., Сидоренко Л. М.

Черкаський державний технологічний університет

Пропонована стаття присвячена дослідженню особливостей відтворення фахових термінів у процесі перекладу технічних інструкцій з експлуатації побутової техніки німецькою мовою на українську. Актуальність запропонованого дослідження визначає стрімкий розвиток міжнародних відносин у різних сферах сучасного суспільства, що потребує ґрунтовного вивчення окремих аспектів галузевого перекладу, а саме особливостей відтворення фахових терміносистем. З огляду на праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників проаналізовано питання перекладу фахового тексту, проблему відтворення термінологічних одиниць. З'ясовано, що фаховий текст як окремий вид текстів – це велика система складних, пов'язаних між собою елементів, які відображають конкретні явища, описують предмети, мають велику кількість термінів, професіоналізмів, надають інформацію, пояснюють, доводять певні факти, несучи велике смислове навантаження. Обґрунтовано, що головним критерієм, яким повинен керуватися перекладач фахових текстів, є передусім розуміння змісту термінів іноземною мовою, прагнення до точності й однозначності, а також уміння працювати з довідковою літературою та галузевими словниками. Зауважено, що за відсутності словникового відповідника перекладач має визначити конкретний спосіб перекладу, обираючи між різними способами перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних і лексико-граматичних. До граматичних трансформацій, які можуть застосовувати в процесі перекладу фахових текстів, відносять: членування речення, об'єднання речення, заміну однієї частини мови іншою, переставлення; серед лексико-граматичних виокремлюють антонімічний переклад, експлікацію, або описовий переклад, додавання, вилучення та контекстуальну заміну.

На основі порівняльного аналізу технічних інструкцій з експлуатації побутової техніки німецькою та українською мовами визначено різні перекладацькі прийоми, серед яких: підбір словникового відповідника, транскодування, калькування, експлікація, конкретизація, смислове узгодження.

Ключові слова: транскодування, фахові терміни, калькування, прийом конкретизації, смислове узгодження, словниковий відповідник.

Kucher Z. I., Sidorenko L. M. Peculiarities of reproducing professional terms in the process of translation of technical instructions for use of household appliances into the German language. The proposed article is devoted to the study of peculiarities of reproducing professional terms in the process of translation of technical instructions for the use of household appliances in German into Ukrainian. The relevance of the study is due to the rapid development of international relations in various spheres of modern society, which requires a thorough study of certain aspects of industry translation, namely the features of reproduction of professional term systems.

Professional text is a large system of complex, interrelated elements that reflect specific phenomena that describe objects. Such texts are different from all others by the presence of a large number of terms, professionalisms, they provide information, explain and prove certain facts, bearing great semantic load.

It should be noted that the translation problems of the technical texts to which the technical instructions relate are sufficiently investigated in modern translation. Difficulties in translating professional terms, which are saturated with technical instructions, are connected, first of all, with the following reasons: ambiguity of terms, lack of translation correspondents in case of neologisms, national variability of terms. A complete and adequate translation of a technical instruction manual for certain devices requires the translator to know the structure of the instruction text, its construction and linguistic features.

The task of the translator is to choose the right one or the other method in the translation process in order to convey as accurately as possible the meaning of each term.

According to the results of a practical study, one of the most productive ways to reproduce German terms in Ukrainian is to calculate, which is most often used to translate complex terminological units that are characteristic of the German language system. Another productive way of translating the professional terms that are in the technical instructions is a semantic concordance whereby the scope of the term is specified in a particular context and consistent with a particular concept, phenomenon or process.

The other two productive techniques are the selection of a vocabulary correspondent, since most professional terms are fixed in terminology dictionaries, and the technique of explication. In addition, in the absence of vocabulary matrices, the following translation techniques were used in the translation of technical instructions: transcoding, clarification, logical development.

The results obtained in the process of comparative analysis of technical instructions for the use of household appliances in German and Ukrainian, testify to the motivation of these translation techniques to reproduce terminological units, which is justified by the differences between the system, the norm and the use of the original language and the language of translation.

Key words: transcoding, professional terms, calculations, clarification approach, semantic agreement, vocabulary.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Стрімкий розвиток новітніх технологій, необхідність у найкоротший термін ознайомитись з останніми надбаннями науково-технічного прогресу зумовлюють інтерес до проблеми дослідження фахових мов, що дає змогу виявити провідні характеристики та чинники розвитку різноманітних терміносистем. Виокремлення загальних та часткових закономірностей термінотворення, структурно-семантичних особливостей фахових текстів уможливує цілеспрямоване врегулювання процесу утворення, стандартизації та функціонування термінів конкретної галузі.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлено, з одного боку, загальною спрямованістю сучасних філологічних наукових розвідок на аналіз мовних і позамовних факторів становлення окремих терміносистем та потребою опису нових динамічних тенденцій в організації фахових мов, а з іншого – стрімким розвитком міжнародних відносин у різних сферах сучасного суспільства, що потребує ґрунтовного вивчення багатьох аспектів галузевого перекладу, а саме особливостей відтворення фахових терміносистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу фахових текстів, до яких належать технічні інструкції, є достатньо дослідженою в сучасному перекладознавстві. Питання фахових мов, лінгвістики та перекладу фахового тексту, проблеми відтворення термінологічних одиниць проаналізовано в працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, а саме: Т. Кияка [9], А. Науменка [10], А. Міщенко [11], В. Карабана [7], Н. Абабілової та В. Білокамінської [1], І. Барнич [2], С. Вискушенка [4], І. Дулепи [5], В. Комісарова [8]. Теоретичні та практичні аспекти фахових мов окреслено в роботах Л. Хоффмана, В. Шмідта, Т. Рьолке та багатьох інших.

Аналіз теоретичних праць з проблематики дослідження дає змогу стверджувати, що фаховий текст – велика система складних, пов'язаних між собою елементів, які відображають конкретні явища, описують предмети. Такі тексти відрізняються від усіх інших наявністю великої кількості термінів, професіоналізмів, вони надають інформацію, пояснюють, доводять певні факти, несучи велике смислове навантаження. Саме тому фахові тексти – це окремий вид текстів, оскільки вони вимагають додаткових знань з певних галузей, а труднощі, пов'язані з перекладом, спричинені специфікою таких текстів та їх термінологією.

Одним з різновидів таких фахових текстів є технічна інструкція, яку, услід за Т. Кияком, А. Науменком, А. Міщенко, розглядаємо як тематично, стилістично та семантично організовану, логічно структуровану і завершену єдність, що характеризується широким використанням спеціальної термінологічної лексики і складністю граматико-синтаксичної будови, сферою застосування якої є науково-технічний та офіційно-діловий стилі, які передбачають зрозумілість, унормованість, стандартизацію та лаконічність у висловлюванні думок [10; 11].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – проаналізувати особливості відтворення фахових термінів у процесі перекладу технічних інструкцій з експлуатації побутової техніки з німецької мови українською.

Ґрунтовно проаналізувавши класифікації термінів у працях Л. Білозерської, Н. Возненка, С. Радецької, Т. Кияка, А. Науменка, Т. Журавльової, виділяємо такі групи, за якими класифікуємо терміни, обрані для практичного дослідження на фактичному матеріалі, а саме: загальнонаукові терміни, міжгалузеві та вузькогалузеві; за способом творення виділяємо терміни-кореневі слова, похідні терміни, терміни-складні слова, терміни-словосполучення, терміни-аббревіатури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Труднощі перекладу фахових термінів, якими насичені технічні інструкції, пов'язані з такими причинами: неоднозначність термінів, відсутність перекладацьких відповідників у випадку неологізмів, національна варіативність термінів.

Для адекватного відтворення фахового терміна перекладач має не лише добре знати мову оригіналу та мову перекладу, але й водночас мати фонові знання у конкретній галузі, до якої належить текст перекладу, бо значення термінів тісно пов'язане із контекстом, його змістом та специфікою, і, як відомо, його значення може змінюватися залежно від конкретної фахової галузі. Окрім цього, перекладач має використовувати консультативний переклад та вміло користуватися фаховими словниками та довідниками. Тільки за ефективного поєднання цих умов можна зробити адекватний переклад фахового тексту.

Повний та адекватний переклад технічної інструкції з експлуатації певних приладів вимагає від перекладача знань щодо структури тексту інструкції, його побудови та мовних особливостей. Зауважимо, що, обираючи перекладацьку стратегію та визначаючи конкретні способи передачі спеціальних термінів рідною мовою, перекладач робить власний вибір залежно від рівня його перекладацької (фахової) компетенції. Безперечно, усі її складові (білінгвальна, перекладацька, особистісна та стратегічна) будуть задіяні в процесі перекладу фахового тексту, проте особливу увагу потрібно звернути на формування екстралінгвістичної складової, а це – всі знання, вміння та навички, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих, отже, йдеться про предметні знання (інформація щодо понятійного складу певної галузі людської діяльності, у якій здійснюється переклад).

Перекладачу необхідно розуміти зміст термінів іноземною мовою, враховувати чіткий зв'язок терміна з певним поняттям, явищем або процесом, володіти термінологією рідної мови, вміти детально проаналізувати текст оригіналу, зрозуміти сутність явища, зображеного в тексті, прагнути до точності й однозначності. Під час перекладу потрібно використовувати терміни, встановлені відповідними державними стандартами; якщо в тексті трапляється термін-неологізм, перекладач повинен підібрати еквівалент, використовуючи довідкову літературу, або проконсультуватися з фахівцем.

Таблиця 1

№ з.п.	Приклад з інструкції німецькою мовою	Приклад з інструкції українською мовою	Вид терміна	Перекладацький прийом
1			4	5
1.	Hiermit haben Sie ein hochwertiges und modernes Küchengerät erworben (1, 3).	Таким чином, ви купили високоякісний сучасний кухонний прилад (2, 6).	Одноеквівалентний, вузькогалузевий, словниковий відповідник: <i>кухонний набір</i>	Перекладач не обирає словниковий відповідник, оскільки він не пов'язаний з контекстом, замість цього використано спосіб калькування . Зазначений спосіб застосовано відповідно до контексту, що свідчить про використання ще одного прийому – сміслового узгодження .
2.	Milchsystem reinigen (5, 22).	Промивання молочної системи (6, 22).	Вузькогалузевий	За відсутності словникового відповідника перекладач застосовує прийом калькування .
3.	Die Wasserhärte kann auch bei der örtlichen Wasserversorgung nachgefragt werden (5, 6).	Жорсткість води можна також взнати на місцевому підприємстві водо-постачання (6, 11).	Одно-еквівалентний, міжгалузевий, словниковий відповідник: <i>Твердість води</i>	У процесі перекладу, використано прийом сміслового узгодження , як того вимагає контекст, та необхідність пов'язати термін з конкретним поняттям.
4.	Folgende Getränke können gewählt werden: Caffe Crema (5, 10).	Вибрати можна такі напої: Крем-кава (6, 13).	Міжгалузевий	За відсутності словникового відповідника перекладач застосовує прийом калькування з частковим використанням транскрипції .
5.	Durch Berühren von wird die Auswahl der Service-Programme aufgerufen (5, 10).	Натисканням кнопки викликається вибір сервісних програм (6, 10).	Міжгалузевий	За відсутності словникового відповідника в процесі перекладу використано прийом калькування .
6.	Prüfen Sie, ob die Küchenlampe funktioniert (8, 70).	Перевірте, чи працює кухонна лампа (7, 8).	Вузькогалузевий	За відсутності словникового відповідника перекладач застосовує прийом калькування .
7.	Durch Berühren von kann das Menü ohne Speichern verlassen werde (5, 14).	У результаті натискання можна вийти з меню без виконання зберігання (6, 17).	Одно-еквівалентний, міжгалузевий, словниковий відповідник: <i>меню</i>	У процесі перекладу використано словниковий відповідник .
8.	Das Gerät ist betriebsbereit sobald die Symbole für die Getränkeauswahl im Display erscheinen (5, 6).	Прилад готовий до роботи, як тільки на дисплеї з'являється символ для вибору напою (6, 10).	Багато-еквівалентні, міжгалузеві, словникові відповідники: 1) <i>показ, демонстрація</i> ; 2) <i>дисплей візуального зображення</i>	У процесі перекладу використано словниковий відповідник «дисплей» , який актуалізується в контексті.
9.	Nur ein konzessionierter Fachmann darf Geräte ohne Stecker anschließen (8, 2).	Право підключати прилад без штекера має фахівець, що отримав дозвіл (7, 2).	Багато-еквівалентні, міжгалузеві, словникові відповідники: штепсель, штекер.	У процесі перекладу використано словниковий відповідник «штекер» .
10.	Mikrowellen-Leistung in Watt , Dauer in Minuten (8, 9).	Потужність мікрохвиль (ват), тривалість (хв.) (7, 9).	Одно-еквівалентний, загально-науковий, словниковий відповідник: <i>ват</i>	У процесі перекладу використано словниковий відповідник .

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
11.	Metall lässt Mikrowellen nicht durch (8, 6).	Метал не пропускає мікрохвилі (7, 6).	Одно-еквівалентний, міжгалузевий, словниковий відповідник: <i>метал</i>	У процесі перекладу використано словниковий відповідник .
12.	Service-Klappe öffnen und abnehmen (2, 61).	Відкрийте та зніміть сервісну кришку (1, 57).	Вузькогогалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом калькивання .
13.	Das Tischgerät auf eine feste, ebene Unterlage (mindestens 85 cm über dem Fußboden) stellen (8, 4).	Поставте настільний прилад на рівну міцну підставку (щонайменше на 85 см над підлогою) (7, 5).	Міжгалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом калькивання .
14.	Es können bis zu 8 Speicherplätze genutzt werden (5, 14).	Можна використати до 8 комірок пам'яті (6, 14).	Вузькогогалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом калькивання з елементами смислового узгодження .
15.	Damit kann der Mahlgrad des Kaffees individuell verändert werden (5, 15).	Завдяки цьому ступінь помелу кави можна індивідуально змінювати (6, 18).	Вузькогогалузевий	За відсутності словникового відповідника було застосовано прийом калькивання з елементами смислового узгодження .
16.	Ein leeres Glas unter den Getränkeauslauf stellen (5, 22).	Поставте порожню склянку під кран видачі напоїв (6, 22).	Вузькогогалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом експлікації .
17.	Warnung Stromschlaggefahr! (5, 4).	Попередження: Небезпека ураження електричним струмом! (6, 7).	Міжгалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом експлікації .
18.	Den Schutzdeckel der Brühinheit abnehmen (5, 23).	Зніміть захисну кришку заварювального блока (6, 24).	Міжгалузевий	За відсутності словникового відповідника було застосовано прийом калькивання .
19.	Ist zu wenig Entkalkungslösung im Wassertank, erscheint die entsprechende Aufforderung (5, 25).	Якщо розчину для видалення накипу у резервуарі для води мало, на дисплеї з'являється відповідна вимога (6, 26).	Міжгалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом калькивання .
20.	Beim Waschen mit hohen Temperaturen wird das Glas der Gerätetür heiß (2, 7).	Під час прання за високих температур скло дверцят пральної машини сильно нагрівається (1, 7).	Вузькогогалузевий	За відсутності словникового відповідника застосовано прийом конкретизації .
21.	Die Netzspannung an Ihrer Steckdose und die Spannungsangabe am Gerät müssen übereinstimmen (2, 7).	Напруга в мережі вашої розетки повинна відповідати номінальній напрузі , зазначеній на приладі (1, 8).	Міжгалузевий, термін <i>Netzspannung</i> – одно-еквівалентний, словниковий відповідник: <i>напруга в мережі</i>	Для перекладу терміна <i>Netzspannung</i> використано словниковий відповідник , за відсутності відповідника для терміна <i>Spannungsangabe</i> було застосовано прийом калькивання з елементами смислового узгодження , оскільки багатоеквівалентний іменник <i>Angabe</i> перекладено відповідно до контексту.

Адекватному відтворенню термінів фахового тексту (у нашому випадку технічних інструкцій) сприятиме вміння перекладача працювати із галузевими словниками та довідковою літературою. За відсутності словникового відповідника перекладач має визначити конкретний спосіб перекладу залежно від типу терміна та контексту, обираючи між різними способами перекладацьких трансформацій.

Як справедливо зазначає українська дослідниця Л. Білозерська [3, 22], головним способом перекладу одноквівалентних фахових термінів є знаходження лексичного еквівалента в мові перекладу, отже, регулярного лексичного відповідника, зафіксованого у словнику з однаковим значенням терміна. На думку дослідниці, одноквівалентні термінологічні одиниці відіграють важливу роль під час перекладу фахових текстів, оскільки служать опорним пунктом, від якого залежить розкриття значення інших слів. Вони дають можливість з'ясувати тематику тексту, тому перекладачеві варто вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати власні знання термінів-еквівалентів.

Переклад багатоеквівалентних термінів потребує вміння вибору одного, адекватного в певному контексті варіантного відповідника, який також може бути зафіксований у галузевих словниках.

За відсутності одиничного або варіантного відповідника певного терміна вихідної мови використовуються різні прийоми міжмовних трансформацій. На думку Л. Білозерської [3, 42–44], завдання перекладача в такій ситуації полягає у правильному виборі того чи іншого прийому у процесі перекладу з метою максимально точної передачі значення кожного терміна. Дослідниця вважає, що лексичні трансформації застосовують під час перекладу науково-технічних текстів тоді, коли у вихідному тексті трапляються терміни з тієї або іншої професійної сфери, які ще відсутні в мові перекладу, або такі, що мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у фаховій мові перекладу.

Л. Білозерська зазначає, що основним видом лексичної трансформації, яка може застосовуватися для відтворення термінів, є **транскодування**.

Перекладаючи термінологічні одиниці, застосовують також інший прийом лексичних трансформацій – **калькування**.

Серед **лексико-семантичних** трансформацій, які можуть використовуватись для перекладу термінів, українські дослідники виділяють **конкретизацію** – процес передачі одиниці більш широкого, конкретологічного змісту в мові перекладу одиницею конкретного змісту [3]. Окрім цього, при перекладі термінів також можливим є застосування прийому **генералізації**.

Л. Білозерська переконана, що у процесі перекладу термінології може застосовуватися також **модуляція, або логічний розвиток**, – це заміна слова

або словосполучення іноземної мови, значення яких можна вивести логічно. Оскільки цей прийом полягає в заміні словникового відповідника контекстуальним, логічно пов'язаним з ним, то тут йдеться про використання такого перекладацького прийому, як **сміслові узгодження**.

До граматичних трансформацій, які можуть застосовувати в процесі перекладу фахових текстів, дослідники відносять: **членування речення, об'єднання речення, заміна однієї частини мови на іншу частину мови, переставлення** [3].

Переклад термінів іноді потребує лексико-граматичних трансформацій, серед яких **антонімічний переклад, експлікація, або описовий переклад, додавання, вилучення та контекстуальна заміна**.

На основі порівняльного аналізу технічних інструкцій з експлуатації побутової техніки німецькою та українською мовами вибрано 100 термінів, з них: міжгалузевих – 78, вузькогалузевих – 16, загальнонаукових – 6, які перекладено за допомогою різних прийомів, зокрема підбору словникового відповідника, транскодування, калькування, експлікації, конкретизації, смислового узгодження.

Розглянемо декілька прикладів, які демонструють основні способи відтворення фахових термінів (таблиця 1).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, як свідчать результати проведеного практичного дослідження, одним з найпродуктивніших способів відтворення німецьких термінів українською мовою є калькування (36 термінів), яке найчастіше вживається для перекладу складних за структурою термінологічних одиниць, що є характерним для системи німецької мови. Наступний продуктивний спосіб перекладу фахових термінів, які є в технічних інструкціях, – смислове узгодження (24 терміни), завдяки якому обсяг значення терміна конкретизується в певному контексті та узгоджується з певним поняттям, явищем або процесом. Не менш продуктивними способами є підбір словникового відповідника (21 термін), оскільки більшість фахових термінів є зафіксованими в термінологічних словниках, та прийом експлікації (11 термінів). Окрім цього, за відсутності словникових відповідників у процесі перекладу технічних інструкцій були використані такі перекладацькі прийоми: транскодування (3 терміни), конкретизація (3 терміни), логічний розвиток (2 терміни).

Отже, результати, отримані в процесі порівняльного аналізу технічних інструкцій з експлуатації побутової техніки німецькою та українською мовами, свідчать про вмотивованість зазначених перекладацьких прийомів відтворення термінологічних одиниць, що зумовлено відмінностями між системою, нормою та узусом мови оригіналу та мови перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абабілова Н. М., Білокаміньська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 126–128.
2. Барнич І. І. Поняття «фахова мова» і «термінологія» в німецькій і українській мовах. *Львівський філологічний часопис*. 2018. № 3. С. 1–4.

3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
4. Вискушенко С. А. Фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічні науки*. 2015. Вип. 58. С. 142–144.
5. Дулепа І. Б. Особливості фахових мов у структурі загальнонаціональної мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 8 (1). С. 89–91.
6. Журавльова Т. А. Особенности терминологической номинации : монография. Донецк : АООТ Торговый Дом «Донбас», 1998. 253 с.
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
8. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2001. 424 с.
9. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
10. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник. Вінниця: Нова книга, 2006. 596 с.
11. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія / за заг. наук. ред. В. А. Широкова. Вінниця : Нова книга, 2013. 448 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Інструкція з експлуатації пральної машини (українською) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/9001048619_B.pdf
2. Інструкція з експлуатації пральної машини (німецькою) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/9001403751_A.pdf
3. Інструкція з експлуатації посудомийної машини (українською) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/9001353255_B.pdf
4. Інструкція з експлуатації посудомийної машини (німецькою) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/9001397833_C.pdf
5. Інструкція з експлуатації кавової машини (німецькою) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/8001075592_A.pdf
6. Інструкція з експлуатації кавової машини (українською) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/8001051417_A.pdf
7. Інструкція з експлуатації мікрохвильової печі (українською) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/9001305696_A.pdf
8. Інструкція з експлуатації мікрохвильової печі (німецькою) : веб-сайт. URL: https://media3.bosch-home.com/Documents/9000695591_E.pdf

УДК 821.112.2'373.43

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189254>

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Кучеренко І. В.

Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Статтю присвячено проблемі перекладу нових лексичних одиниць української та німецької мови, що функціонують у мові ЗМІ. Визначено, що процеси утворення нових слів у сучасній українській і німецькій мовах пов'язані з появою нових реалій, мовних процесів, проникненням іноземних елементів. Лексичні інновації активно поповнюють лексикон масмедійного дискурсу. Це зумовлює необхідність перекладу цих нових лексичних одиниць та їхнього впорядкування, яке полягає не тільки в систематизації понять, але й в семантичному, структурному й функціональному аналізі неологізмів. Установлено, що значну частину лексичних інновацій становлять запозичення та «гібридні» слова. У процесі аналізу прикладів функціонування лексичних інновацій у матеріалах видань України та Німеччини виявлено, що на особливу увагу при перекладі заслуговує структура слова. Нові слова утворюються на базі наявного в мові матеріалу, тобто будуються за словотвірними моделями, що існують у мові, використовуючи словотвірні ресурси мовної системи. Саме словотвір забезпечує безперервність поповнення лексичного складу мови. Більшість словотвірних компонентів має своє семантичне навантаження, декодування якого дає змогу визначити зміст неолексеми. Дослідження дібраних прикладів показало, що в мовленні сучасних українських і німецьких ЗМІ найбільш чисельними є семантичні групи новотворів у сфері економіки, політики, науки й технологій. При перекладі політичних лексичних інновацій важливим фактором виступає відтворення оцінного значення неологізму. З огляду на це з'ясовано, що доцільним є використання таких способів перекладу, як калькування та описовий. Під час же перекладу текстів із лексичними інноваціями зі сфери науки й технологій істотного значення набуває відтворення змісту висловлювання зі збереженням точності та лаконічності тексту. Тому при перекладі для відтворення семантики нової лексеми використовують транслітерацію та транскрипцію, а також творчість перекладача. Окреслено основні критерії вибору варіанта перекладу лексичної інновації, серед яких: співвіднесеність семантики неологізму в оригінальному тексті й тексті перекладу та антропоцентрична спрямованість перекладу. Відтворення семантики досягають через аналіз контексту та словотвірної моделі. Антропоцентричної спрямованості перекладу додають авторські інтенції та функціональне навантаження ужитої лексичної інновації.

Ключові слова: неологізм, новотвір, лексична інновація, запозичення, «гібридні» слова.

Kucherenko I. V. Lexical innovations in modern Ukrainian and German mass media discourse from translational perspective. The article deals with the issue of translation of new lexical units taken from the Ukrainian and German mass media publications. It was determined that the word-forming processes in modern Ukrainian and German are connected with the introduction of new realities and linguistic processes, borrowing of foreign language elements. Lexical innovations extensively enrich the vocabulary of mass media discourse. This explains the need for translation of new lexical units and their arrangement implying the systematization of concepts, as well as the semantic, structural and functional analyses. According to the results of the research, it can be concluded that the majority of lexical innovations includes borrowings and "hybrid" words. While analyzing examples of the functioning of lexical innovations in the materials of the Ukrainian and German publications, it was found out that special attention should be paid to the structure of neologisms. New words are formed on the basis of the existing word-forming patterns using the word-forming resources of the language. Word formation ensures the continuous process of vocabulary expansion. Most word-forming components are distinguished by specific semantics, decoding of which allows determining the meaning of a new lexical unit. The study of selected examples showed that in the modern Ukrainian and German mass media resources, in particular publications from economic, political, scientific and technological spheres, are characterized by a wide range of semantic innovations. The translation of the political lexical innovations requires the preservation of the evaluative component of meaning in the target language. Given that, loan and descriptive translation was considered as appropriate. When dealing with the lexical innovations from scientific and technological spheres, it was found essential to convey the content of the utterance preserving the accuracy and conciseness of the source text in the target language. Therefore, transcoding (transcription and transliteration), as well as translator's creativity, were considered useful to ensure the adequate reproduction of the new lexical units' semantics. Correlation of the words' semantics in the source and target texts and the anthropocentric orientation of the translation were defined as the main criteria for choosing the methods of rendering of the lexical innovations. The reproduction of semantics is achieved through the context analysis and the analysis of word-forming patterns. The anthropocentric orientation of translation is provided with the determination of the author's intentions and the functional peculiarities of the lexical innovation.

Key words: neologism, new derivate, lexical innovation, borrowing, "hybrid" words.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Активне функціонування лексичних інновацій є характерною ознакою сучасного масмедійного дискурсу. Одним із актуальних завдань перекладознавства є ґрунтовне й детальне дослідження способів відтворення семантики та прагматики нової лексики засобами мови перекладу з огляду на механізми поповнення й оновлення лексичного складу. Адже найчастіше підбір варіанта перекладу ускладнюється відсутністю відповідника в мові перекладу, необхідністю встановлення емоційно-оцінного компонента семантики. Відповідно переклад неологізмів вимагає детального аналізу процесу неологізації, що знайшло своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Визначення обсягу поняття «лексична інновація» та її лінгвістичний статус у системі мовних одиниць лишається в колі проблем сучасної лінгвістики, адже науковці не дійшли одностайної думки із цього приводу. Актуальність вивчення перекладу лексичних інновацій українського та німецького масмедійного дискурсу з огляду на структурно-семантичні й прагматичні особливості цих мовних одиниць полягає насамперед у тому, що при вивченні окресленого явища виявляються тенденції сучасного розвитку мовних систем і розкриваються механізми декодування значення, що уможливають реалізацію прагматичного потенціалу неологізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи вітчизняної неології як науки про мовні інновації були закладені академічною лексикографією в ХІХ ст. Базові постулати теорії лексичної інновації сформувалися в мовознавстві ще в першій половині ХХ ст. Особливий внесок у формування сучасних теорій і принципів неології зробили такі видатні лінгвісти, як І. А. Бодуен де Куртене, О. О. Потебня, Л. В. Щерба. Сутність неологізмів як специфічних лексичних одиниць досліджували Ж. В. Колоїз [3], А. А. Калетнік [2], Хільке Ельзен [10], К.-Х. Бест [9], Д. Герберг [11], В. А. Гладка [1], О. А. Стишов [7]. Проблеми перекладу лексичних інновацій присвячені дослідження Н. О. Моїсєєвої [6], О. М. Турчак [8]. Огляд лінгвістичної літератури показав суперечливість обсягу понять «неологізм», «лексична інновація», «новотвір».

У сучасних лінгвістичних дослідженнях нові лексичні одиниці традиційно розглядають як результат динамічних процесів, які відображають адаптацію мови до трансформацій, що відбуваються в політичній, економічній і соціальній сферах діяльності людини [1; 4; 8; 6; 11]. Разом із появою нових понять і явищ відбувається оновлення лексикону української та німецької мов різними за способом номінації та ступенем новизни одиницями.

Для сучасної лінгвістики характерне використання терміна «інновація» на позначення нових явищ на всіх рівнях мови. Термін «новоутворення» з урахуванням своєї внутрішньої форми може бути рівнозначним термінам «інновація», «нововведення», але не поняттю «неологізм» [1]. Останній виявляється ширшим поняттям, оскільки до неологізмів належать не тільки лексичні новоутворення, а й слова, запозичені з інших мов, або ті, що отримали нові

значення [1, 172]. З іншого боку, не кожен новотвір є неологізмом. Термін «інновація» постає родовим поняттям щодо неологізмів і новотворів інших рівнів. Лексичні новоутворення, запозичення та слова зі зміненим значенням у пропонованій роботі, услід за визначенням О. В. Косович [5], позначатимуться терміном «лексичні інновації», оскільки він, на нашу думку, повністю відображає характер сучасних мовних змін у лексиконі.

Аналіз праць сучасних лінгвістів показав, що поняття «неологія» і «неологізм» варіюються від автора до автора. Однак всі одностайні, що неологія позначає процес створення нових лексичних одиниць; неологізм – нове слово або нове значення слова, яке вже існує в мові. Відмінності точок зору на природу, функції та класифікації неологізмів створює можливості для нових лінгвістичних досліджень процесу неологізації.

Семантичний, граматичний і прагматичний потенціал неологізмів, способи їх утворення й особливості адаптації були предметом системного опису в дослідженнях останнього десятиліття, проте водночас питання про механізм перекладу цих одиниць не висвітлене достатньо повно.

Актуальність роботи обумовлена, по-перше, новим антропоцентричним ракурсом аналізу проблеми, що відповідає сучасному стану розвитку лінгвістики та перекладознавства, по-друге, важливою соціально-культурною роллю лексичних інновацій у міжкультурній комунікації. Еволюція змістовної сторони мовної системи приводить до необхідності опису та систематизації лексичних інновацій у текстах сучасних ЗМІ з виявленням можливостей перекладу новоутворень у масмедійному дискурсі.

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою статті є визначення особливостей перекладу лексичних інновацій, які функціонують у сучасному українськомовному та німецькомовному масмедійному дискурсі, засобами німецької та української мов відповідно та встановлення критеріїв вибору способу перекладу, що найповніше відтворюють семантику нової лексеми та її комунікативно-прагматичне навантаження в тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява лексичної інновації в тексті стимулюється когнітивно-мовною прагматикою. В основі виникнення нового слова лежить антропоцентрично орієнтований механізм, який має особливе призначення – обслуговувати й висловлювати комунікативно-прагматичні наміри комунікантів: номінативні, експресивні й образно-оцінні. Тому переклад лексичних інновацій вимагає не тільки відтворення фактичного змісту лексичної інновації, а й передачі її комунікативно-прагматичного навантаження.

У результаті сутність семантичної структури еквівалента для лексичної інновації при перекладі полягає в поєднанні когнітивного та прагматичного компонентів. І прагматичний компонент відіграє важливу роль у формуванні предметного значення слова.

При перекладі лексичних інновацій важливим є визначення механізму виникнення нового слова. Аналіз неологізмів останнього десятиліття в мас-

медійному дискурсі німецької та української мов показав, що лексичні системи досліджуваних мов відрізняються динамічністю, активністю мовних процесів. З'ясовано, що процес неологізації української та німецької мови масмедійного дискурсу детермінують такі тенденції, як тотальний вплив англійської мови та посилення прагматики тексту через використання неолексем, що помітно насамперед у текстах політичної тематики. Ці тенденції вимагають більш детального аналізу.

Неологізація масмедійного лексикону української та німецької мов пов'язана із поповненням одиницями з інших мов, передусім з англійської. Англоамериканізм поширюються в мовах через розповсюдження реалій англоамериканського способу життя, активізацію значення соціальних мереж та інформаційних технологій тощо. При перекладі лексичних інновацій, запозичених з англійської мови, найчастіше використовується транслітерація. Наприклад:

Sie tauschten ihre Erfahrung aus, diskutierten und brachten hunderten ukrainischen Lehrerinnen und Lehrern bei, wie sie Gadgets und Technologien benutzen können (3) – Вони ділилися досвідом, дискутували й навчали сотні українських вчителів та вчительок користуватися найновітнішими гаджетами та технологіями (7).

Стрімкий розвиток економічних, політичних і культурних контактів між носіями різних мов і традицій, масова комп'ютеризація приводять до широкого використання запозиченої лексики й активізують процеси словотворення на їхній основі. В умовах інтенсивної взаємодії культур і мов мови-реципієнти стають відкритими до різноманітного впливу з боку мови-донора. Одним із проявів такого впливу є виникнення в мові неолексем. Позбувшись невластивих для граматичної системи мови морфологічних ознак, запозичення набувають ознак граматичних категорій мови, яка їх використовує та виступають основою для дериватів.

Наприклад, усім відома й популярна на сьогодні служба Short Message Service (скорочено SMS). У німецькій мові *die SMS* – іменник жіночого роду, який змінюється за відмінками та має форму множини. Ця лексична інновація активно взаємодіє з німецькими лексичними одиницями, утворюючи стійкі словосполучення, наприклад: *Eine SMS schicken* (надіслати SMS) та нові слова – наприклад, дієслівний дериват *simsen*. Це запозичення не становить труднощів при перекладі, оскільки в українській мові вживається лексема СМС та її похідна – *есемеска*, яка змінюється за відмінками й має форму множини. Лексичні інновації СМС-ка та SMS-ка є графодериватами – гібридними утвореннями з абрєвіатурним компонентом, що складаються із запозиченої основи і власне мовних словотворчих ресурсів, при цьому запозичені компоненти знаходять своє вираження в комбінуванні графічного написання. У розмовній мові функціонує дієслово «есемеснути», що означає «надіслати СМС-повідомлення».

«Гібридні» слова та їхній переклад за допомогою калькування та часткової транслітерації часто

використовуються на позначення технічних термінів, що детермінується актуальною тенденцією до універсалізації термінологічних систем різних мов та з метою уникнення двозначності:

Dies reicht aus, um 30 LED-Lampen oder drei Laptops zu betreiben (9) – Цього достатньо для живлення 30 LED-лампочок або трьох ноутбуків (2).

На основі дослідження фактичного матеріалу вдалося встановити, що лексичні інновації масмедійного дискурсу, утворені завдяки процесу запозичення, по-різному функціонують у лексичних системах української та німецької мов. У німецькій мові вони самі також часто виступають основою в процесах деривації, і більшість неологізмів стають ядром нового словотвірного ланцюжка (*Photovoltaik – Photovoltaik-Komponent – Photovoltaik-Anlage*). В українській мові такі неолексеми тяжіють до утворення термінологічних словосполучень, наприклад:

Будинок обладнаний сонячними панелями (2) – *Das Haus ist mit Photovoltaik-Anlagen ausgestattet* (9).

Київська компанія SolarGaps створила жалюзі із сонячними панелями, які виробляють електроенергію (2) – *SolarGaps, ein in Kyjiw ansässiges Unternehmen, hat Jalousien mit Photovoltaik-Komponenten entwickelt, die Strom erzeugen* (9).

Отже, у мовній системі як німецької, так і української мов відбувається формування механізмів побудови нових слів, як за моделями узуального, так і за моделями okazіонального словотвору. При цьому дериваційна система мов все більше розширює свій потенціал, проявляючи при цьому креативність, образність, експресивність.

При дослідженні способів перекладу новітньої лексики важливо враховувати рухливість інформаційного поля. Саме інтернет переконливо показав, як умови комунікації впливають на структуру мови та її лексику. З'являється велика кількість нових слів зі сфери комунікацій, затребуваних у відносно короткий період, але сам факт їх наявності вимагає всебічного вивчення та опису.

У мовленні українських і німецьких ЗМІ сучасного періоду активно використовують неологізми, що стосуються цієї тематики: *блог, гуглити, онлайн-шоп, інтернет-портал, інтернет-казино; Blog, googeln, Online-Shops, Home-shopping, Internetportale, Internet-Kasinos*.

Популяризація соціальних мереж спричинила появу таких новотворів, як *Facebook, Twitterer, twittern, Youtuber* тощо. Але вони настільки тісно ввійшли в побут сучасної людини, що є зрозумілими і в Німеччині, і в Україні. З огляду на це такі лексичні інновації перекладаються транскрибуванням:

Facebook

Doch kann er sich kein Ticket für ein Flugzeug kaufen, schafft es nicht sich mit einem Promotor zu einigen, kann keine Seite bei Facebook aufmachen (10) – Але квитки на літак він купити не може, не може домовитися з промоутером, не може створити сторінку в фейсбуці (4).

Twitter

Augenzeugenberichte und Fotos auf Twitter waren sehr wichtig, als sich im Februar und März die

Ereignisse überschlugen”, sagt sie (1) – «Свідчення очевидців і фотографії в Twitter були дуже важливі, коли в лютому й березні почався стрімкий розвиток подій», – говорить вона.

Tweets

Für sie seien Tweets vor allem Anregung für weitere Recherchen, weniger Informationsquellen (1) – Для неї твіти – це перш за все стимул для подальшого журналістського пошуку, а не джерело інформації.

Окрім об’єктивних змін у суспільстві, що потребують номінації, ще одним джерелом виникнення слів є відродження лексичних одиниць із минулого.

Це можна продемонструвати на прикладі лексеми Troll.

Über die sozialen Netzwerke wird sie immer wieder von sogenannten Trollen beschimpft, die in ihr eine “vom Westen bezahlte Landesverräterin” sehen (1) – У соціальних мережах її раз у раз лають так звані «тролі», які бачать в ній «оплачувану Заходом зрадницьку батьківщини».

Первинне значення лексеми – демонічна істота з міфології, яка зазвичай приносить шкоду (лексема була запозичена із північно-германської мови у XVII столітті). Із поширенням інтернету слово перейшло у розряд інтернаціоналізмів і стало позначати узагальнену назву учасників веб-форумів, груп новин тощо, які, як правило, хочуть спровокувати своїми повідомленнями і не зацікавлені в серйозній дискусії чи справедливому обговоренні.

Переклад лексичних інновацій політичної тематики має свої особливості, детерміновані прагматикою тексту. Політичний словник регулярно змінюється й поповнюється новими лексичними одиницями, семантика уже вживаних у мові лексем трансформується. І семантика лексичних інновацій політичної сфери демонструє яскраво виражений емоційно-оцінний компонент, відтворення якого при перекладі постає одним із завдань перекладача.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що при перекладі політичних неологізмів перекладачі часто послуговуються способом транслітерації у поєднанні з описовим способом перекладу, оскільки для реципієнтів з іншим соціокультурним досвідом поняття може бути невідомим. Це спостерігається в таких прикладах, як:

Ich habe sogar schon Leute getroffen, die einen Verwandten oder Freund bei der ATO (Antiterroristische Operation, offizielle ukrainische Bezeichnung für die Kampfhandlungen im Donbass) verloren haben (13) – Зустрічав навіть людей, у яких хтось із близьких загинув в АТО (16).

У сучасному інформаційному світі політика, яку проводять держави, відбивається найбільше в словах, а не в образах, оскільки тільки слова можуть викликати до життя значення, які глибоко зберігаються в свідомості. Такі політичні неологізми часто утворюються внаслідок процесів метафоризації, наприклад:

Man sagte, Polen – das ist wie ein zweites Russland, die gleichen “Watnyky” (wörtlich Wattejackenträger, von der russischen Opposition entlehnte abwertende Bezeichnung für Putin-Anhänger und Sowjetnostalgiker) und Imperialisten, die nur darauf warten, uns Galizien

und Wolhynien wegzunehmen (13) – Мовляв, Польща – це як друга Росія, такі самі ватники і імперіалісти, які тільки й чекають, щоб забрати у нас Галичину разом із Волинню (15).

Приклад демонструє, що при перекладі політичних неологізмів, утворених у результаті метафоричного перенесення значення, найбільш доцільним є використання саме транскрибування у поєднанні з описовим способом. Це забезпечує адекватне відтворення прагматики висловлювання.

Аналіз мовного матеріалу показав, що, знайшовши відображення на сторінках світових ЗМІ, політичні події в Україні поповнили лексику як української мови, так і німецької лексичними інноваціями. Особливого значення набули такі потрясіння останнього десятиліття для українського народу та світової спільноти загалом, як Революція гідності, протести акції проти корупції та свавілля керівництва та правоохоронців, спроба підтримки європейського вектора зовнішньої політики, розправи на Грушевського, анексія Криму Росією, АТО [8, 152]. Відповідно до цього можна виділити:

1) власне неологізми Майдану (*Berkut, Maidan Nezalezhnosti, Automaïdan / беркутівці, майдан Незалежності, Автомаïдан*);

2) новоутворення політичного характеру (*das Rechte Sektor / Правий сектор; Titushki / Тітушки*);

3) неологізми, пов’язані з АТО (*Grad / «град»*).

Крім цього, у лексиці української мови з’явилися нові номінації осіб за національною ознакою: *укр, рашист, новорос, укроп*, збірні назви політичних угруповань: *хунта, опоблок, Єврокоаліція* [4, 152].

Військові дії на сході України також відгукнулися широким резонансом у міжнародних ЗМІ. На сторінках друкованих і онлайн-видань активно почала використовуватися лексика, пов’язана з війною в Україні, зокрема й мілітаризована лексика, наприклад:

Am Kontrollpunkt neben den Eisenbahnschienen ragt eine Grad-Raketenhülse aus dem Boden wie ein großer Zeiger (4) – Біля блокпосту, поруч із залізничною колією, – напрямна труба від «Граду», що стирчить із землі, як величезна стріла (5).

Для перекладу лексеми «град» використано транслітерацію, але було б доцільно поєднати її з описовим методом, оскільки в німецькій мові вже є вживаною лексема *Grad*, що має відмінене значення.

Аналіз лексичних інновацій політичного змісту показав: щоб оцінний компонент при перекладі був відтворений, слід звертати увагу на семантичну структуру неологізму. Якщо оцінність лексичної інновації закладається безпосередньо одним або кількома її компонентами (особливо в німецькій мові через існуючу тенденцію до словоскладання), рекомендується спосіб перекладу – калькування, можливе використання транскрипції/транслітерації, наприклад:

Das Aushängeschild des “Verbandes der Politemigranten...” werden die eigentlichen Regisseure in Moskau für den Medienkrieg mit der Ukraine benutzen – für die Kundmachung von angeblichen Nachrichten “im Namen des Volkes in der Ukraine”, die der Kreml braucht (12) – Одне із завдань СППУ – виконувати роль «зливого бачка»: вивіску «Союзу політемігрантів...» справжні режисери в Москві будуть використовувати

ти в медіавійні з Україною для оприлюднення нібито від «імені народу України» тих меседжів, які потрібні Кремлю (14).

Оцінність семантики лексичної інновації *der Medienkrieg* сформовано компонентом *krieg*, що містить негативно забарвлену оцінність.

Якщо оцінність лексичної інновації вибудовується через метафоричне сприйняття неолексеми, то рекомендується описовий переклад.

Аналіз дібраних прикладів вживання лексичних інновацій різних тематичних груп у матеріалах сучасних видань України та Німеччини дав змогу встановити такі критерії вибору способів перекладу:

1) співвіднесеність семантики структурних елементів неологізму в оригінальному тексті та в тексті перекладу. Механізмом реалізації цього слугує аналіз контексту та способу утворення неологізму. Це пов'язано з тим, що більшість лексичних інновацій позначають нещодавно створені явища, програми й винаходи, проте ці неологізми будуються з використанням загальнолітературної лексики, наявних у мові словотворчих ресурсів;

2) антропоцентрична спрямованість, що реалізується в критеріях відповідності авторським інтенціям та орієнтацією на цільову аудиторію тексту перекладу з урахуванням потрібних для розуміння фонових соціокультурних знань. Це втілюється в інтерпретації тексту з позиції автора, що передбачає зосередження уваги на особистості автора тексту, його інтенції, ставленні до дійсності та змісту висловлювання, на оцінках, емоціях, що стимулювали використання лексичних інновацій.

Наприклад, інтенція автора – формування негативного образу може реалізуватися як прямо (через оцінні лексичні одиниці), так і через використання лексичної інновації в лапках:

In den Jahren der Unabhängigkeit kristallisierte sich hier sehr schnell eine starke lokale Elite heraus – die sogenannten "Donezker" (8) – За роки незалежності тут дуже швидко кристалізувалася сильна місцева еліта – так звані «донецькі» (15).

У прикладі негативна оцінна семантика неолексеми *Donezker* посилена через використання лапок та слова *sogenannte*.

Визначено, що в масмедійному дискурсі політичної тематики через використання лексичних інновацій найчастіше реалізуються такі види авторських інтенцій: інтенція інформування; аналітична інтенція; оцінна інтенція – інтенція формування позитивного чи негативного образу; інтенція викриття; інтенція критичного осмислення; інтенція переконання; розважальна інтенція; інтенція залучення уваги; спонукальна інтенція. Іntenції автора тісно пов'язані між собою, тому їхнє розмежування є досить умовним. Наприклад:

Біда в тому, що штабісти і технологи, замість того, щоб вчитися на власних помилках чи принаймні визнавати їх, беруться звинувачувати всіх навколо, крім самих себе (17) – Das Problem liegt darin, dass die Mitarbeiter des Stabs und die Technologen anstatt aus eigenen Fehlern zu lernen oder sie zumindest anzuerkennen, alle um sich herum beschuldigen, außer sich selbst (11).

Лексичну інновацію *штабісти* використано для позначення сучасної реальності часу, тобто вона виконує номінативну функцію – назву осіб, що є учасниками передвибірчого штабу. Її утворено перенесенням значення в результаті десемантизації військового терміна. Контекст та зміст статті дає змогу визначити, що неологізм є засобом реалізації інтенції автора – формування позитивного/негативного образу через аналогію з мілітаризованою лексикою. Асоціативний зв'язок із військовою сферою сприяє формуванню негативної конотації. Використання описового способу при перекладі нівелює авторську думку, унаслідок чого заміна лексеми словосполученням реалізувала лише інтенцію інформування.

Асоціативні відтінки значення лексеми можна було відтворити при введенні в текст перекладу слова *der Stab*, одне зі значень якої "Gruppe von Offizieren o. Ä., die den Kommandeur eines Verbandes bei der Erfüllung seiner Führungsaufgaben unterstützen", без розширення *die Mitarbeiter*:

Das Problem liegt darin, dass der Stab und die Technologen anstatt aus eigenen Fehlern zu lernen oder sie zumindest anzuerkennen, alle um sich herum beschuldigen, außer sich selbst.

Крім того, використання військового терміна в незвичному контексті сприяє реалізації функції модернізації, властивій неологізму, і є засобом втілення авторської інтенції залучення уваги.

Отже, основними критеріями вибору варіанта перекладу лексичної інновації виступають співвіднесеність семантики неологізму в оригінальному тексті і тексті перекладу та антропоцентрична спрямованість перекладу. Установлено взаємозв'язок між видом авторської інтенції в публіцистичному тексті та способом перекладу неологізму. З метою посилення інформативності лексичної інновації та збереження стилістики тексту можливе поєднання прийомів описового перекладу та прямого включення.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. На основі текстів українських і німецьких ЗМІ простежено процес неологізації лексики масмедійного дискурсу й визначено, що функціонування лексичних інновацій зумовлене когнітивно-мовною прагматикою. Вони стимулюють інтерес читача, виконують, крім номінативної, функції привернення уваги, створення ефекту новизни, реалізують різні авторські інтенції – від інформування, критичного осмислення, переконання до формування позитивного/негативного образу. Вплив англійської мови має глобальний характер, що позначається на розширенні словникового складу обох аналізованих мов – української та німецької.

Для відтворення змісту новітніх запозичень при перекладі найчастіше використовують транскрибування та транслітерацію. Переклад лексичних інновацій політичної тематики вимагає розгляду їх через призму словотворення, контексту, авторських інтенцій, що й забезпечує вибір найбільш оптимального способу перекладу. Це уможливорює передачу своєрідності прагматики лексичних інновацій у тексті, спрямованому на переконання читача, вплив на формування оцінного ставлення щодо зображува-

них подій. Важливим є розуміння того, що кожен випадок вживання лексичної інновації в оригінальному тексті має свої специфічні особливості. Тому визначення виду інтенції, яку реалізує використаний неологізм, залежить від контекстуальних характеристик і екстралінгвістичних параметрів тексту.

Описовий же спосіб перекладу дає змогу з урахуванням соціально-культурних, психологічних та інших відмінностей між реципієнтами вихідного тексту й перекладу відповідно до тематики передати зміст іншомовному читачеві, що користується іншим обсягом фонових знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладка В. А. Поняття «неологізм» у світлі сучасних лінгвістичних парадигм. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна*. 2009. Вип. 11. С. 170–177.
2. Калетнік А. А. Функціональний статус неологізмів як наукова проблема. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2003. Вип. 8. С. 70–75.
3. Колоїз Ж. В. Основні підходи до визначення лінгвістичного статусу неологізму. *Філологічні студії: зб. наук. праць*. 2008. Вип. 1. С. 27–35.
4. Кондратенко Н. В. Неологізми в сучасному українському політичному дискурсі: семантико-словотвірний аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 37. С. 151–156.
5. Косович О. В. Лексичні інновації в сучасній теорії неології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна*. 2013. Вип. 35. С. 166–167.
6. Моїсєєва Н. О. Особливості перекладу неологізмів у текстах німецькомовного політичного дискурсу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Філологічні науки*. 2014. Кн. 3. С. 114–118.
7. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 34 с.
8. Турчак О. Особливості перекладу неологізмів, що виникли в період Євромайдану. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія*. 2015. Вип. 36. С. 151–158.
9. Best K.-H. Unser Wortschatz. Sprachliche Untersuchungen. *Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende: Sprachkultur oder Sprachverfall* / hrsg. von Karin M. Eichhoff-Cyrus und Rudolf Hoberg. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2000. S. 35–52.
10. Elsen H. Bibliographie Neologismus mit Lehnwortschatz. München: Ludwig-Maximilians-Universität, 2011. 145 S.
11. Herberg D. Steffens D. unter Mitarbeit von Elke Tellenbach, Doris Al-Wadi. Neuer Wortschatz. Neologismen der 90-er Jahre im Deutschen. Berlin / NewYork: Walter de Gruyter, 2004. 393 S.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. URL: <https://deutschland.de/de/topic/kultur/kommunikation-medien/digital-unterwegs> (дата звернення: 12.09.2019).
2. URL: <https://pravda.com.ua/publications/2019/01/24/644573/> (дата звернення: 12.09.2019).
3. URL: https://lb.ua/society/2018/09/08/406940_tsifrovi_tehnologii_nastupayut.html (дата звернення: 12.09.2019).
4. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/04/20/223718/> (дата звернення: 12.09.2019).
5. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/07/6/196773/> (дата звернення: 12.09.2019).
6. URL: https://ukraine-nachrichten.de/dem-nach-schtschastja-frontgebiet_4293 (дата звернення: 12.09.2019).
7. URL: https://ukraine-nachrichten.de/digitale-technologien-kommen-ukrainischen-schulen_4841 (дата звернення: 12.09.2019).
8. URL: https://ukraine-nachrichten.de/donbassisierung-ukraine-eine-feudale-bombe-unter-unsere-staatlichkeit_4430 (дата звернення: 12.09.2019).
9. URL: https://ukraine-nachrichten.de/energieeffizientes-haus-sieben-ukrainische-innovationen-zuhause_4878 (дата звернення: 12.09.2019).
10. URL: https://ukraine-nachrichten.de/oleh-skrypka-leute-ukrainisch-nicht-lernen-k%C3%B6nnen-muss-ghetto-geschaffen-werden_4629 (дата звернення: 12.09.2019).
11. URL: https://ukraine-nachrichten.de/wer-ergebnissen-ersten-wahlgangs-schuld-schwiegertochter_4901 (дата звернення: 12.09.2019).
12. URL: https://ukraine-nachrichten.de/wie-politischen-emigranten-russland-zukunft-ukraine-sehen_4552 (дата звернення: 12.09.2019).
13. URL: https://ukraine-nachrichten.de/zweites-russland-selbstisolation-gleichbedeutend-bindung-russische-welt_4543 (дата звернення: 12.09.2019).
14. URL: https://ukr.lb.ua/world/2016/11/28/351914_yak_bachat_maybutnie_ukraini.html (дата звернення: 12.09.2019).
15. URL: https://zaxid.net/donbasizatsiya_ukrayini_n1387811 (дата звернення: 12.09.2019).
16. URL: https://zaxid.net/druga_rosiya_n1409999 (дата звернення: 12.09.2019).
17. URL: https://zaxid.net/hto_vinen_v_rezultatah_pershogo_turu_n1478802 (дата звернення: 12.09.2019).

УДК 811.161.2'366.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189255>

ПРОБЛЕМА ЗВ'ЯЗКУ РОДІВ ДІЇ ІЗ СИСТЕМОЮ АКТАНТНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Лахно Н. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано різні підходи мовознавців до витлумачення дієслівних родів, встановлено зв'язок морфемно характеризованих родів дії (РД) зі сферою актантної функціональності. Розглянуто вплив семантики дієслів різних родів дії на функції придієслівних актантів. Актантні функції пов'язані з експліцитними та імпліцитними семами дієслів. Проілюстровано перерозподіл актантних функцій унаслідок семантичних процесів. Встановлено, що генеративна функція актанта корелює з дієсловами власне-фазових родів дієслівної дії (РДД) на позначення початкової (інгресивний РДД) або кінцевої фази дії (фінитивний РДД), яка має чітко визначену межу, та проміжного етапу руху (РДД зі значенням певної тривалості дії). Така актантна адресованість також властива дієсловам власне-кількісних РДД, що виокремлюються за ознаками інтенсивності і тривалості дії, та РДД кратності, які вказують на виконання дії один раз (однократний РДД) або миттєво (РДД миттєвої дії). Реалізація дієсловами мішаних РДД генеративної функції можлива внаслідок поєднання названих умов (дієслова однократно-інтенсивного РДД та неперехідні дієслова результативних РДД, орієнтованих на іншу дію).

Доведено, що акумулятивна характеристика актанта переважно зумовлена наявністю сем «граничність» та «спрямованість на результат» і пов'язана або з відносним результатом накопичення ознаки, після якого можлива подальша зміна якості (дієслова початково-результативного та частково початкового (інгресивного) РДД), або з результативністю дії, з фазовим значенням кінця (загальнорезультативний РДД, комплетивний РДД, фінитивний РДД, частково фазові (результативні) РДД, орієнтованих на іншу дію та більшість дієслів фазово-кількісних РДД). Виявлено, що гібридну (генеративно-акумулятивну) функцію детермінують зворотні дієслова та незворотні перехідні, якщо активність виконавця дії є джерелом якісного результату (нейоративний та сатуративний РДД).

Ключові слова: роди дієслівної дії, дієслово, актантний розподіл семантики, генеративна функція, акумулятивна функція, гібридна функція.

Lakhno N. V. Relation of aspects of verbal action to an actant functionality system. The article analyzes different approaches of the linguists to explaining aspects of verbal action (AVA). The connection of aspects of verbal action with the realm of actant functionality is established. We have considered the influence of verbal semantics of different modes of action on the functions of verb actants. Actant functions are associated with explicit and implicit verbs. The study illustrates the redistribution of actant functions due to semantic processes. The actant's generative function correlates with the verbs of the self-phase AVA to denote an initial (ingressive AVA) or final-phase (a finite AVA) that has clearly defined boundary, and an intermediate stage of the movement (AVA with the value of a definite duration of action). Such actant addressing is also peculiar to verbs of self-quantitative AVA, which are distinguished by the intensity and duration of the action, and the multiplicity modes of action, which indicate the doing of the action once (single AVA) or instant (AVA of instantaneous action). Mixed AVA cause a generative function under the combination of these conditions (single-intensive verbs and intransitive phase-effect verbs). The accumulative characteristic of the actant is predominantly caused by semes of "limit" and "result-oriented", it's associated with either with the relative result of the accumulation of the quality, after which there can be a further change of quality (verb of initial-effective and partially initial (ingressive) AVA) or with the effect of action, with phase end meaning (generic AVA, completive AVA, finite AVA, partially phase (effective) AVA focused on another action). Hybrid (generative-accumulative) function is caused by inverse verbs and irreversible transitive verbs, if the activity of the performer of the action is a source of qualitative result (pejorative and saturative AVA).

Key words: aspects of verbal action (AVA), verb, actant division of semantics, generative function, accumulative function, hybrid function, actant-dilator.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Проблема вивчення семантики дієслова у функціональному аспекті залишається однією з центральних у лінгвоукраїністиці. На сьогодні бракує досліджень, побудованих на семасіологічній основі, з урахуванням семної і семемної комбінаторики у межах імпліцитної морфології. Найбільший інтерес у цій сфері становить категорія актантного розподілу семантики дієслова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні вивчення проблеми закладено у працях російських мовознавців. О. М. Соколов запропонував термін «актантний розподіл семантики дієслова» і вперше описав особливості цієї категорії [14]. Його ідеї розвинули Л. О. Іванова, Т. Д. Сергєєва (семантичний аналіз парадигм придієслівних актантів) [12], М. В. Кузнєцова (функціональні особливості придієслівних актантів, актантний розподіл семантики в лексикографічному аспекті) [5], С. В. Лаза-

рев (особливості актантного розподілу семантики префіксальних дієслів) [6], О. В. Петров (зворотна семантика віддієслівних імен) [8] та ін. В українському мовознавстві цьому питанню присвячено лише окремі праці С. О. Соколової [15; 16] та Н. В. Ляхно [7; 8; 9].

Формулювання мети і завдань статті. Функції придієслівних актантів аргументує переважно та характеристика, яку зумовлюють аспектуальні компоненти дієслівної семантики [7, 105]. Оскільки роди дії формують категорію граничності/неграничності і є її конкретними, деталізованими значеннями [18, 66], важливо визначити місце категорії актантного розподілу семантики в системі категорій родів дії. Для реалізації поставленої мети з'ясуємо функціональну характеристику актантів дієслів усіх РД, визначимо вплив експліцитних та імпліцитних сем на неї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія актантного розподілу семантики дієслова є загальною семантичною категорією, ядром якої є граматична категорія стану. Багатокомпонентна дієслівна семантика забезпечує вибіркове спрямування дієслівних сем у бік характеристики актантів, що посідають у складі висловлювання певні синтаксичні позиції – насамперед підмета та присудка. Виділяють чотири функції придієслівних актантів: генеративну, акумулятивну, гібридну та пояснювальну [13, 154]. Генеративний актант називає джерело дії або ознаки, акумулятивний актант відчуває на собі дію суб'єкта і набуває внаслідок зовнішніх або внутрішніх перетворень нових ознак або властивостей, генеративно-акумулятивний актант поєднує ці ознаки, а актантно-поширювачі уточнюють сутність акумулятивної ознаки/дії у часовому або локативному вимірі.

Функціональний підхід до розгляду мовних явищ враховує під час моделювання функціонально-семантичного поля актантного розподілу семантики дієслова не лише граматичну категорію стану, а й інші його компоненти, зокрема РД.

У лінгвістиці немає єдиного погляду на природу РДД, оскільки «в них перетинаються лексичні, словотвірні і граматичні особливості, між якими не завжди видається можливим провести чітку межу» [3, 218].

Представники семантичного підходу (С. Агрель, Е. Кошмідер, Ю. С. Маслов, О. В. Бондарко, Л. Л. Буланін, М. О. Шелякін, С. О. Соколова) розглядають РДД як семантичні розряди дієслів, які «виділяють на основі подібності в типах перебігу й розподілу в часі дієслівної дії» [10, 71]. Різняться РДД, на їхню думку, не морфемним складом або словотвірною характеристикою, а «специфічними значеннєвими відтінками, специфічно спрямованою словотвірною активністю, особливостями синтаксичного уживання і, найголовніше, особливостями взаємодії з видом» [4, 6]. За такої концепції кожне дієслово належить до певного РД. Залежно від наявності або відсутності морфемного вираження особливостей семантики Ю. С. Маслов поділив усі РД на морфемно характеризовані (виражені), морфемно нехарактеризовані (невиражені) та непослідовно характеризовані (проміжна група) [10, 71–72].

Останнім часом в українському мовознавстві поширюється вужчий підхід до визначення РД, започаткований О. В. Ісаченко [4] і активно розвинутий Н. С. Авіловою [1]. Згідно з ним, РД об'єднують лише ті дієслова, семантична спільність яких є семантичним зрушенням похідних слів щодо безпрефіксних і має обов'язкове формальне вираження, тобто РД визнають лише морфемно характеризовані, а морфемно нехарактеризовані РД розглядають як лексико-семантичні групи (Н. С. Авілова, З. Скоумалова, О. М. Тихонов, В. С. Храковський та ін.).

На думку С. О. Соколової, «відмінність між цими двома поглядами не є такою кардинальною», оскільки послідовники обох концепцій визнають важливість аспектуальних характеристик як морфемно виражених, так і морфемно не виражених РДД. Питання постає лише в тому, чи називати аспектуально важливі семантичні розряди (групи) непохідних у межах дієслова одиниць РДД та за якими саме ознаками їх виділяти, оскільки для характеризованих РДД враховане передусім словотвірне значення [17, 104]. Ми розглянемо актантні функції дієслів морфемно характеризованих РДД, спираючись на їхній найсучасніший опис [2].

Серед **власне-фазових РДД**, які характеризують дію з погляду фази її перебігу: початку, проміжку між початком і кінцем, кінця, **генеративну функцію** зумовлюють переважно дієслова початкового (інгресивного) РДД та РДД зі значенням певної тривалості дії.

Лексичне значення дієслів **початкового (інгресивного) РДД** (відносно первинних дієслів недоконаного виду (НДВ І)) можна передати формою «почати + НДВ І» (переважно з неграничним значенням або з потенційною просторовою межею). Його мають здебільшого дієслова з архісемами «рух» (*забігати, заметушитися, побігти, полетіти, поповзти*), «звучання» (*загриміти, закричати, закурликати, замекати*), «мовлення» (*заговорити, забалакати, забелькотати, залепетати*) або «дія» (*захаляйнувати, закухарювати, запрацювати*), які утворюються за допомогою префіксів *за-* та *по-* й орієнтовані на характеристику активного суб'єкта, напр.:

Тимко відпросився... в бригадира і захаляйнував, як порядний господар (22, 14); *...забігали, заговорили дівчатка, здавалось навіть, що їй горе поселішало на обличчях удів* (4, 312); *Пташка знялася і полетіла* (22, 211).

Семантична інформація дієслів, які означають водночас локативний стан і процес (*закапати, заляпати*), також відповідає генеративному актанту-підмету, оскільки пов'язана з ідеєю переміщення в просторі без набуття суб'єктом нових якісних ознак, напр.: *Тихо закапав холодний і пронизливий дощ* (24, 123).

Слід зауважити, що набута акумулятивним актантом якісна ознака, яка є результатом виконаної дії, може за певних умов стати основою генеративної функції: *зачервоніти* «почати ставати червоним» (акумулятивна функція) – *червоніти* «набувати цієї ознаки» (акумулятивна функція) – *почервоніти* «набути ознаки» (акумулятивна функція) – *зачервоніти* «точка відліку для неграничного процесу» (генеративна функція).

Генеративну функцію актантів зумовлюють дієслова усіх РДД зі значенням певної тривалості дії. Дієслова **обмежувального (нетривало-обмежувального, делімітативного) РДД** з префіксом *по-* вказують на дію активного суб'єкта, обмежену коротким відтинком часу: *поспівати, попрацювати, повчителювати*. Дієслова **тривало-обмежувального, пердуративного РДД** (з префіксами *пере-* та *про-*) називають внутрішньо необмежені, тривалі дії, процеси та стани: *звучання (покричати, попицати)*, мовлення (*побалакати, пошухукатися*), різноспрямований рух (*політати, полазити*), трудову діяльність (*погуляти, полікарювати*), психічний та фізичний стан людини (*посумувати, полютувати*), і також передбачають суб'єкт, який генерує дію, напр.:

Не переживайте, поїздить ще два-три дні і повернеться (18, 311); *Як попоїздили, так і набрали собі усякого звіра* (18, 201); – *Надовго ж? – аж злякавшись, спитала Галочка. – Так що, може, неділі дві або три проїжджу: не близька сторона* (8, 37).

Дієслова зазначених РДД диференціюють префіксальні семи «тривалість дії» та «інтенсивність». Зазначені компоненти дієслівної семантики не змінюють в актантній орієнтації дієслів. Актантні характеристики дієслова НДВ I та префіксальних дериватів збігаються: *бігати – побігати, бігати – попобігати, бігати – пробігати* – генеративна функція актанта «суб'єкт»; *бити – попобити* – генеративний суб'єкт/аккумулятивний об'єкт.

Дієслова **початково-результативного РДД** можуть вказувати на генерацію ознаки лише за рахунок попередньо досягнутого результату: *потонути – тонути, повиснути – висіти, розміститися – розміститися*.

Серед дієслів, що належать до РДД зі значенням результату дії, генеративну функцію суб'єкта зумовлюють лише дієслова **фінітивного РДД** зі значенням абсолютної граничності дії, зафіксованим результатом, після якого дія тривати не може: *віджити, відспівати, відгрімити*, напр.: *Відпахля липа, білим цвітом злита...* (4, 311).

Акумулятивна функція актантів домінує в дієсловах початково-результативного, загальнорезультативного та фінально-комплетивного РДД.

Дієслова **початково-результативного РДД**, мотивовані дієсловами сприйняття та внутрішнього стану (*почути, побачити, покохати, зрозуміти, стривожитися, завдовіти, залюбити, закурити*), називають початок дії (відносно НДВ I) і мають лексичне значення результату зміни ситуації, завершення початкової фази, вказують на те, що дія ще буде тривати. Сема результативності зумовлює акумулятивну функцію актанта «суб'єкт»:

Але досить їм було почути, побачити і заносити пшеницю, як де взяли у них сили і ноги... (4, 324); *Я на чужій чужині завдовіла, З маленькими дітками осиротіла* (24, 83).

З розвитком об'єктної валентності акумулятивна функція зрідка може бути переорієнтована на актант «об'єкт», напр.: *Їх освітіло зустрічне авто* (28, 325).

Серед дієслів **початкового (інгресивного) РДД** акумулятивну функцію актантів можуть зумовлювати лише мотивати з префіксом *за-*, який визначає

початкову фазу в розгортанні процесу або стану, у результаті якого суб'єкт буде набувати нової ознаки або властивості переважно під дією внутрішніх причин. Такі мотивати називають становлення якісної ознаки суб'єкта (*забіліти, засиніти, зазеленіти, зачервоніти, зачорніти, захворіти*) та описують динамічні явища в рослинному світі (*зацвісти, завітнути*), напр.:

У тебе жар ... запалення організму ... ти захворів (10, 58); *Скільки око сягало, червоніло там усе роздолля, бо саме зацвітав воронець, тонколиста півонія степу* (3, 153); ... *сніг війнув із поля, Їй забіліло все навколо* (21, 511).

Дієслова **початкового (інгресивного) РДД** на позначення становлення стосунків між людьми (*заприятелювати, затоваришувати, заворозувати, подружитися*) аргументують гібридну функцію суб'єктного актанта, оскільки називають процес, який генерують суб'єкти, і в результаті якого вони самі можуть якісно змінюватися, напр.: *Ще в Новограді-Волинському Леся щиро заприятелювала з молодшою батьковою сестрою Оленою Антонівною* (15, 34).

Більшість дієслів з фазовим значенням кінця, незважаючи на різні аспекти їхньої семантики, зокрема досягнення результату, передбаченого мотиватором (**загальнорезультативний РДД**), фіксація кінцевого етапу виконання дії (**комплетивний РДД**), закінчення дії, яка не може бути продовжена (**фінітивний РДД**), вимагають актантів з акумулятивною характеристикою, що детерміновано наявністю семи результативності, напр.: *Місто, огорнене темною хмарою, пронизане колючими вітрами, вистигло, посіріло, зблякло* (28, 422) – акумулятивний суб'єкт; *Прометею, Прометею! Одлетів твій коришак хижий, Не допив живої крові, Плоть живу не доклював* (17, 189) – акумулятивний об'єкт при генеративному суб'єкті.

Усі дієслова **власне-кількісних РДД** зумовлюють генеративну функцію актантів, оскільки акцентують на особливостях перебігу дії, яку генерує активний суб'єкт, напр.: *А в грубі стиха почав висвистувати вітер, щодалі гучніш та гучніш* (26, 731) – ретельність виконання дії (дієслово **ускладнено-інтенсивного РДД**); *Герасименко з відчаєм розмахував дзвоном над головою* (1, 222) – тривалість дії (дієслово **процесно-тривалого РДД**); *Побачив він і чорногоза, що самотньо проступав через те поле і насвистував пісеньку* (27, 163) – незначна інтенсивність дії (дієслово **процесно-пом'яшувального**); *Тарас уже підспівував старшим, а було йому років вісім-дев'ять...* (3, 38) – супровідна дія (**процесно-супровідний РДД**).

Генеративна функція актантів переважає у дієслів, які належать до РДД **кратності**. Дієслова зі значенням одноразового вияву дії (**однократний РДД**) вказують на виконання дії за один прийом на відміну від можливого повторення, яке передає дієслово НДВ (*поцілувати, привітатися, проговорити щось, злавірувати, заспівати*), та дієслова **миттєвої дії**, що мають значення одноразового вияву дії з відтинком раптовості (*штовхнути, грюкнути*), завжди орієнтовані на генеративний суб'єкт, напр.:

(Крейсер) зараз всіма своїми гарматами **проса-лютував** (5, 69); **Потім глянув** боязко спідлоба на «Воводька», що той далі зробить (18, 271).

Найпоширенішим способом вираження семельфактивного значення є суфікс *-ну-* та префікс *з-*.

Дієслова фазових (результативних) РДД, орієнтованих на іншу дію, передбачають переважно генеративний суб'єкт та акумулятивний об'єкт. Увагу насамперед зосереджено на генеративному суб'єкті, який може виконувати дію з метою зміни первинного результату (**вторинна дія**): *переробити, перебудувати*; доповнення або збільшення результату (**додаткова дія**): *добудувати, прималювати*; відміни результату попередньої дії (**заперечення дії**): *розпакувати, розморозити*, напр.:

...хлопець мусив **переробити** антену і направити її на свій обласний телецентр (5, 63); **Потім Володя прибудував** сінці з шлакоблоків, потім – ще кімнату – теж з шлакоблоків (6, 163); **Дайте на подать** п'ять карбованців, я вам, пане, з дітьми **відсапаю** (11, 45).

Неперехідні дієслова зазначених РДД зумовлюють генеративну функцію суб'єктного актанта: *заїсти, запити (вторинна дія)*; *доплатити, підгавкати (додаткова дія)*; *відробити (заперечення дії)*, напр.:

З'їла того ранку Юліна шматок хліба, **запила** його квасним молоком (19, 611); **Доплатили** їй за ту справу сповна... (2, 69); – **Та все про той довг**, – коли-то ми ж **відробимо** (23, 194).

Дієслова фазово-кількісних РДД переважно зорієнтовані на акумулятивну функцію актантів.

Серед РДД зі значенням високої інтенсивності генеративний суб'єкт визначають деякі дієслова **обмежувально-інтенсивного РДД** зі значенням інтенсивної повторюваної дію (*попоходити, попоїсти, попопити*) та **кумулятивного РДД**, які вказують на зосередження результатів в одній особі (*нагосподарювати, найти*), напр.:

Батьюшкам та матушкам хотілось по чарці, хотілось добре **попоїсти** та **попопити**, але пляшок та чарок ніде не було видно (13, 219); **Ті ініціатори нагосподарюють**, ... прокладуть шлях у майбутнє (6, 215).

Така актантна спрямованість властива й деяким дієсловам **понаднормативно-тривалого РДД** на позначення генерування суб'єктом надмірної дії, не спрямованої на суб'єкт або об'єкт, напр.: **Як не переплатити** за ту картоплю... (26, 412); дієсловом **дистрибутивного РДД**, які не передбачають зміну якості об'єкту дії, напр.: **Навіть кіномеханіки, які вже бачили-перебачили** всяких мастей Тарзанів, **позвисали** головами з балкона (4, 312); поодиноким дієсловом **тотально-об'єктного РДД** з просторовим значенням охоплення дією певної поверхні (*оббігати всі будинки, усі світи злітати*), напр.: **Мало не все місто вибігав** [чортик] ... **Хоч ніжки бісячі, а гудуть** (9, 29); дієсловом **аугментативного РДД** (тільки зі значення звучання і мовлення: *розбалакати, розкритатися*), напр.: **У селі розкричалися** півні... (28, 411).

У деяких дієсловах **власне-інтенсивно-результативного РДД** зі значенням стану внаслідок префіксації суб'єкт може набувати активності: **Це був важкий удар. Але Олег вистояв, вижив** (6, 271).

Більшість дієслів **фазово-кількісних РДД** називають завершення виконуваної суб'єктом дії (генеративна функція), спрямованої на об'єкт, що змінює свою якість під дією суб'єкта (акумулятивна функція): **Збалували** ви його з моєю сестрою (12, 139); **Й Хома... наваксував черевики з рантами...** (21, 194) – дієслова **власне-інтенсивно-результативного РДД**; **Холодний нічний північно-східний вітер обнік** мокрі стіни будинків, **висріблів** **тروطари** (28, 292) – дієслова **тотально-об'єктного РДД**; **Кухарка, мабуть, закохалась, бо все пересолює** страву, **то перепікає, то пересмажує** (13, 39) – дієслова надмірної дії; **Шукали** ми доволі аж ноги **покололи** (14, 182); **Йонька зайшов** у чиєсь подвір'я, ...**побудив** усіх собак (22, 92) – дієслова **дистрибутивного РДД**; **Ми збираємо** льон, **підсушуємо** його в снопиках і обмолочуємо (21, 82); – **От якби цю ковбасу та присмажить** на сковороді на салі... – сказав Радюк (13, 299) – дієслова **РДД зі значенням зниженої інтенсивності**.

Гібридну функцію актанта зумовлюють дієслова **пейоративного та сатуративного РДД**, що називають дію, виконавши яку, суб'єкт отримує ознаку. Найчастіше представлені мотиватами з префіксами *до-* та *на-* та постфіксом *ся-*. Саме постфікс *ся-* вказує на набуття суб'єктом певного стану внаслідок інтенсивної дії, напр.: **Ходив** на ... (досвітки) **не рік, не два, Та вже й доходився, Що став ходить** ще парубком **Та й дядьком зробився** (29, 9). Визначають гібридну функцію актанта і деякі дієслова **аугментативного РДД** на позначення нового психологічного стану суб'єкта: **Пан ще розгнівався, що його панську голову** якісь сільські жінки клопочуть такою дурницею (11, 43).

Однократну дію високої інтенсивності завжди виконує генеративний суб'єкт (**однократно-інтенсивний РДД**): **Десь гримнуло** декілька вибухів, **злетів з маківки сніг** ... (5, 93).

Гібридну функцію актанта-підмета детермінують рефлексивні взаємо-зворотні дієслова, які належать до **багато-дистрибутивного РДД**. Вони вказують на дію, яку виконують щонайменше дві особи, які, своєю чергою, стають об'єктом тієї ж дії свого партнера, напр.: **За декілька днів безперервних боїв противники так виснажилися, що тепер здібні були тільки досить в'яленько перестрілюватися** та **посилати один одному по два чи то по чотири снаряди в день** (25, 629).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У дієсловах власне-фазових РДД генеративна функція актанта корелює насамперед з початковою (початкового (інгресивного) РДД) або кінцевою фазою дії (фінітивний РДД), що має чітко визначену межу, та проміжним етапом руху (РДД зі значенням певної тривалості дії). Актантну адресованість дієслівної семантики у бік генеративних актантів також спостерігаємо у дієсловах власне-кількісних РДД, виокремлених за ознаками інтенсивності та тривалості дії та РДД кратності, які вказують на виконання дії один раз (однократний РДД) або миттєво (РДД миттєвої дії). Дієслова РДД на основі кількох класифікаційних ознак зумовлюють генеративну функцію за умови

поєднання названих умов. Це дієслова однократно-інтенсивного РДД, які називають інтенсивне виконання одноразової дії, та неперехідні дієслова фазових (результативних) РДД, орієнтованих на іншу дію.

Отже, у неперехідних дієсловах генеративна функція актантів корелює із семами неграничності, нерезультативності та семами, які описують характер здійснення дії, тобто передають обставинні характеристики процесу, відображують зовнішній бік події: просторові, часові (початок дії, часові обмеження дії), інтенсивність та активність дії, фазовість, послабленість, переривчастість і миттєвість.

Акумулятивна характеристика актанта переважно зумовлена наявністю сем «граничність» та «спрямованість на результат», пов'язана або з відносним результатом накопичення ознаки, після якого можлива подальша зміна якості (дієслова початково-результативного та частково початково-го (інг्रेसивного) РДД), або з результативністю дії,

з фазовим значенням кінця (загальнорезультативний РДД, комплетивний РДД, фінитивний РДД, частково фазові (результативні) РДД, орієнтованих на іншу дію та більшість дієслів фазово-кількісних РДД).

Реалізацію гібридної (генеративно-аккумулятивної) функції уможливають зворотні дієслова (*багато-дистрибутивний РДД*) та незворотні перехідні, якщо активність виконавця дії є джерелом якісного результату (*нейоративний та сатуративний РДД*).

Установлення актантних функцій дає змогу пов'язати їх з експліцитними та імпліцитними семами дієслова, переглянути теоретичні засади усіх дієслівних категорій у світлі функціонально-семантичної граматики крізь призму міжкатегоріальних зв'язків. Під таким кутом зору варто розглянути граматичну категорію стану, яка є ядром функціонально-семантичної категорії актантного розподілу семантики дієслова, а також суміжних категорій, що стане підґрунтям для розробки нових підходів до вивчення української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова. Москва : Наука, 1976. 318 с.
2. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / [І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова] ; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. С. 415–442.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Морфологія : монографія Донецьк : Дон ДУ, 1996. 437 с.
4. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким : морфология. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 880 с.
5. Кузнецова М. В. Функциональная характеристика приглагольных актантов в позиции подлежащего : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1989. 16 с.
6. Лазарев С. В. Субъектно-аккумулятивная адресованность семантики глагольных префиксов в современном русском языке : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1995. 276 с.
7. Лахно Н. В. Функціональна характеристика іменних придієслівних актантів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси. 2015. Вип. 20. С.104–109.
8. Лахно Н. В. Актантний розподіл семантики префіксальних дієслів. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журнал. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 3. С. 105–115.
9. Лахно Н. В. Аспектуальний характер сфери актантного розподілу семантики дієслова. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 3. С. 147–153.
10. Маслов Ю. С. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии. *Вопросы общего языкознания*. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1965. С. 53–80.
11. Петров А. В. Залоговая семантика в отглагольных именах русского языка : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1985. 16 с.
12. Сергеева Т. Д., Иванова Л. А. Семантический анализ парадигм приглагольных актантов. *Производное слово и способы его формирования*. Москва, 1990. С. 146–153.
13. Соколов О. М. Имплицитная морфология русского языка : монография / відп. ред. С. О. Соколова. Изд. 2-е, испр. и доп. Нежин : ООО «Гідромакс», 2010. 184 с.
14. Соколов О. М. Некоторые функции именных актантов в связи с семантикой русских глаголов. *Исследования лексической и грамматической семантики современного русского языка* : сб. научн. тр. Симферополь : СГУ, 1983. С. 3–17.
15. Соколова С. О. Дієслова з постфіксом -ся як граматична проблема. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. на пошану проф. К. Городенської з нагоди її 60-річчя. Черкаси, 2000. Вип. 8. С. 93–100.
16. Соколова С. О. Дієслово як носій фреймової семантики. *Теоретична і дидактична філологія* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2007. Вип. 2. С. 246–257.
17. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів в сучасній українській мові. Київ : Наукова думка, 2003. 284 с.
18. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Таксис / под ред. А. В. Бондарко. Ленинград : Наука, 1987. 348 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Антоненко-Давидович Б. Вибрані твори: збірка / упоряд. Б. Тимошенко. Київ : Книга, 2016. 422 с.
2. Бейлін П. Ю. Живи, солдате! Найдорожче : повісті / авт. передм. Л. Новиченка. Київ : Дніпро, 1985. 544 с.
3. Васильченко С. В. Талант : Вибрані твори. Київ : Знання, 2014. 191 с.
4. Вінграновський М. С. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 2004. 830 с.
5. Гончар О. Т. Берегти світло в душі... / упоряд. Л. О. Гончар. Київ : Веселка, 2011. 211 с.

6. Збанацький Ю. О. Між добрими людьми. Київ : Рад. письменник, 1989. 369 с.
7. Ільченко О. Є. Петербурзька осінь. Київ : Держлітвидав, 1956. 321 с.
8. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Вибрані твори. Київ : Молодь, 1983. 328 с.
9. Вовчок Марко. Повісті і оповідання. Київ : Рад. письменник, 1949. 231 с.
10. Микитенко І. К. Брати : Вибрані твори. Київ : Веселка, 1977. 224 с.
11. Мирний Панас. Вибрані твори. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 160 с.
12. Мушкетик Ю. М. Жовтий цвіт кульбаби : Історичні повісті. Київ : Дніпро, 1985. 184 с.
13. Нечуй-Левицький І. С. Вибране. Київ : Кондор, 2019. 360 с.
14. Олесь Олександр. Вибране. Київ : Школа, 2007. 352 с.
15. Олійник С. І. Вибране. Київ : Держлітвидав, 1959. 97 с.
16. Панч П. Повісті. Оповідання. Гуморески. Казки. Київ : Наукова думка, 1985. 345 с.
17. Рильський М. Т. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1977. 351 с.
18. Самчук У. О. Марія. Куди тече річка. Київ : Наукова думка, 2003. 416 с.
19. Склярєнко С. Д. Карпати. Ужгород : Карпати, 1981. 794 с.
20. Стельмах М. П. Чотири броди. Київ : Рад. письменник, 1979. 527 с.
21. Тарновський М. М. З далекої дороги. Київ : Держлітвидав, 1961. 213 с.
22. Тютюнник Г. М. Вибране. Київ : Дніпро, 1964. 244 с.
23. Леся Українка Драми та драматичні поеми. Київ : Наукова думка, 2017. 450 с.
25. Українські думи / упоряд. О. К. Артеменко. Київ : Техніка, 2011. 160 с.
26. Хвильовий М. Г. Вибрані твори / упоряд. Ростислав Мельників. Київ : Смолоскип, 2011. 1035 с. (Серія «Розстріляне Відродження»).
27. Черкасенко С. П. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1991. Т. 1. 891 с.
28. Шевчук В. О. У череві апокаліптичного звіра : істор. повісті та оповідання. Київ : Укр. письменник, 1995. 203 с.
29. Щербак Ю. М. Час тирана. Київ : Ярославів Вал, 2014. 432 с.
30. Щоголев Я. І. Вибране. Київ : Дніпро, 1971. 158 с.

УДК 81267.4/5:355.1]:070(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189258>

СУРЖИК ЯК ЗАСІБ ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННЯ ГЕРОІВ ПУБЛІКАЦІЙ У СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Левченко Т. М.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У статті розглянуто суржик як засіб відтворення мовлення героїв публікацій у засобах масової комунікації.

Установлено, що суржик – це ненормативне українське мовлення, яке переповнене значною кількістю запозичень з російської мови, оформлених за нормами української мови, а його походження дослідники пов'язують з недостатнім умінням білінгвів користуватися двома мовами, що паралельно функціонують у певному соціумі. Вживання українсько-російського суржику і літературної форми української мови характеризує явище диглосії, а використання російської та української мов залежно від ситуації спілкування свідчить про наявність білінгвізму. Після аналізу доводиться констатувати, що суржик використовують у всіх без винятку друкованих мас-медіа, у публікаціях різної тематики і різних жанрових ознак і, як засвідчує практика, позанормативну лексику в буквальному сенсі слова популяризують через пресу журналісти, коментатори, політики.

З'ясовано, що негатив при характеристиці мовної особистості суржикомовця змушує деяких лінгвістів здійснити спробу неупереджено, об'єктивно підійти до вивчення мовлення суржикомовця і відмовитися від повного отождествлення моральності людини та її мови. Зазначено, що дослідники субстандартної лексики в мові засобів масової комунікації зауважують, що друкованим медіа-текстам притаманна в цілому нейтральність оповідального тону, але останнім часом вживання позалітературної лексики значно активізувалося.

Виділено тематичні групи у мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів: слова ввічливості, лексеми на позначення їжі, назви побутових речей, предметів повсякденного користування, особистих речей; суржикізми вживають у сфері торгівлі між продавцем і покупцем, подекуди вони мають іронічне забарвлення тощо. Визначено, що суржик – це різновид української загальнонародної мови, який виник унаслідок уживання мовцями слів української та російської мов; він створений і функціонує поза будь-якими нормами й становить загрозу для національної мови, адже має цілу низку об'єктивних передумов, зокрема історичного характеру, пов'язаного з російським фактором.

Ключові слова: суржик, мовлення, субстандартна лексика, засоби масової комунікації, негативна оцінка.

Levchenko T. M. Surzhyk as a means of reproducing the speech of heroes of publication in modern mass media. The article deals with surzhyk as a means of reproducing the speech of heroes of publications in mass media. It is established that surzhyk is a non-normative Ukrainian language which is overloaded with a great number of borrowings from the Russian language, designed according to the norms of the Ukrainian language. Its origins have been attributed to researchers' lack of bilingual ability to use two languages that function concurrently in a particular society. The use of the Ukrainian-Russian surzhyk and the literary form of the Ukrainian language characterizes the phenomenon of diglossia, and the use of Russian and Ukrainian languages depending on the communication situation indicates the existence of bilingualism. After the analysis it is necessary to state that surzhyk is used in all print media, in publications of various thematics and different genre features and, as practice shows, non-normative vocabulary is literally popularized through the press by journalists, commentators, politicians.

It is found out that the negative characterization of the language personality of a surzhyk-speaker compels some linguists to make an unbiased attempt to objectively approach the study of the language of a surzhyk-speaker and to refrain from full identifying the human morality and language. Researchers of the pejorative vocabulary in the language of the press note that printed media texts have a generally neutral narrative tone but recently the use of non-literary vocabulary has become much more active.

Thematic groups were distinguished in the language of modern mass media among the surzhikisms: words of politeness, lexemes for denoting food, names of household items, items of everyday usage, personal things. Surzhikisms are used in the sphere of trade between a seller and a buyer. Sometimes they have ironic colouring. It was defined that surzhyk is a kind of Ukrainian language that arose from the use of Ukrainian and Russian words by speakers. It has been created and is functioning beyond any standards and is a threat to the national language since it has a number of objective preconditions, in particular of historical nature, associated with the Russian factor.

Key words: surzhyk, pejorative vocabulary, mass media, negative evaluation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Основним (і традиційним) способом дослідження мовної особистості є аналіз її мовлення, здійснюваний відповідно до мовних рівнів, при цьому основну увагу зосереджено на лек-

сичному, фразеологічному та фонетичному рівнях мовної структури. Українсько-російський суржик перебуває не тільки у фокусі мовного смаку і заго-стреної мовленнєвої уваги сучасника, але й у позиції пізнання через його належність до іншої мови

(зокрема російської), через його високу частотність і семантичне коректування відповідно до модної комунікації інших специфічних стилів, характерних незвичністю звучання і семантики. У мові засобів масової інформації початку ХХІ століття суржик найчастіше слугує для передавання мовної неграмотності, відсутності культури мови героїв публікацій, а також для привернення уваги читачів до особи, події, явища, про які йдеться в тексті. Українсько-російський суржик – це переважно відповідники до загальновідомих і широкоживаних нормативних слів, які подають здебільшого в цитатах героїв публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціального дослідження, присвяченого вивченню мовної особистості суржикомовця, в україністиці немає, хоча ця проблема перебувала в колі інтересів таких мовознавців, як: Н. Я. Дзюбишина-Мельник, О. А. Сербенська, Л. О. Ставицька, О. О. Тараненко, В. М. Труб та ін. [2; 4; 5; 6; 7]. У науковому дискурсі переважає думка, що суржикомовець – це людина неповноцінна, хвора на етнічну / національну шизофренію, людина з примітивним мисленням, невпевнена і розгублена, яка до останнього вагається, за кого їй голосувати на виборах (О. А. Сербенська, Л. О. Ставицька та ін.) [4; 5]. Подібні оцінки суржикомовця характерні також для публіцистичного і художнього дискурсу (Л. О. Ставицька, О. О. Тараненко та ін.) [5; 6].

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета статті – визначити функції та з'ясувати особливості функціонування суржику у засобах масової комунікації та дати оцінку суржику як засобу характеристики мовлення героїв публікацій у засобах масової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Очевидно, що негатив при характеристиці мовної особистості суржикомовця змушує деяких лінгвістів здійснити спробу неупереджено, об'єктивно підійти до вивчення мовлення суржикомовця і відмовитися від повного отождоження моральності людини та її мови. Так, зокрема, В. М. Труб зазначає, що «в цілому суржик відбиває ментальність, яка мало сприяє становленню української державності – адже одним з головних необхідних компонентів держави є її мова. Але слід застерегти, що між ступенем володіння мовою та політичними переконаннями не завжди існує чітка кореляція. Так, серед носіїв суржику можна знайти чимало ентузіастів української незалежності. Водночас серед мовців, які цілком пристойно володіють українською мовою, інколи зустрічаються й опоненти цієї ідеї» [7, 52]. Про неможливість повністю отождожнювати моральні якості людини та її мову висловлюється й Л. О. Ставицька, щоправда тільки в російськомовній версії своєї статті [5, 20]. Деякі сучасні дослідники закликають об'єктивно підходити до вивчення мовної особистості суржикомовця, адже пов'язують суржик із проблемою деградації особистості, духовного деградацією, однак такі думки потребують доведення за результатами психологічних досліджень і видаються тенденційними й заангажованими. Українські мовознавці поряд із термінами *мовна особистість*,

мовна сідомість уживають терміни *суржикомовця*, *суржикомовець* та ін. [1, 144].

У мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів виділяємо слова ввічливості: *привет* (рос.) – *привет* (сурж.) – *привіт* (укр.), *спасибо* (рос.) – *спасібо* (сурж.) – *спасибі, дякую* (укр.), *пожалуйста* (рос.) – *пожалуста* (сурж.) – *будь ласка* (укр.), пор.: «*Сашко був гарний чоловік, з усіх сусідів подобався найбільше, каже. Щоранку гукав: «Привет, сусід!» Поговориш з ним, і настрій підіймається. Відвертий, веселий, чесний та дуже прямий*» («Gazeta.ua», 09.08.2014); «*А я скинула три кіло зайвої ваги, спасібо* Ілліні, долучається до розмови 65-річна Олена, пишна брюнетка, продає насіння овочів на сусідній ятці. Вона дала мені *реп'яшок*» («Gazeta.ua», 02.07.2019). Зазвичай мовці використовують суржик у побутовому спілкуванні, у колі друзів і сім'ї як засіб простоти і фамільярності у спілкуванні.

Окрему групу становлять суржикізми на позначення їжі *венгерка* (рос.) – *венгерка* (сурж.) – *угорка* (укр.), *котлета* (рос.) – *катлета* (сурж.) – *котлета* (укр.), *клубника* (рос.) – *клубніка* (сурж.) – *полуниця* (укр.), які спостерігаємо як у побутовому мовленні, так і у спілкування серед учасників торгів, наприклад, пор.: «*Беріть «венгеркі», кращих на базарі не знайдете!*» – пропонувала бабуся свій урожай» («Україна молода», 23.06.2018); «*Тоді сільської ради в нас не було. Його батько завіз у Любешів, там нас записали. На гостину зарізали теля, тоді катлети ніхто не робив, так м'ясо на стіл подавали, – каже жінка*» («Gazeta.ua», 09.04.2018); «*На Пасху наготувалися, холодицю наварили, катлет, голубців. На ніч поставили в літній кухні, бо там прохолодно...*» («Gazeta.ua», 23.06.2014); «*Сходіть попастися на город. Там у мене стигне клубніка й молодий горох. Ходіть покажу*», – каже господиня і йде на город. *За нею вибігає пес... Крутиться біля ніг*» («Україна молода», 04.07.2019).

Серед суржикізмів, які називають побутові речі, предмети повсякденного користування, особисті речі, фіксуємо лексеми: *воротнік*, *воротничок* – *воротник* (рос.) – *комір* (укр.), *дубльонка* – *дубленка* (рос.) – *дублянка* (укр.), *письмо* – *письмо* (рос.) – *лист* (укр.), *п'ятёрка* (у значенні грошей) – *пятерка* (рос.) – *п'ятірка* (укр.), *часікі* – *часики* (рос.) – *годинничок* (укр.) та ін., пор.: «*Головопштампт. Стерильні перев'язочні матеріали, тіопентал, кетолон, шийний воротнік, ларингоскопи, інкубаційна трубки з провідником, мішки амбу з маскою, шини, індивідуальні перев'язочні пакети...*» («Gazeta.ua», 20.02.2014); «*...поруч ростуть маремухи, їх з одного місця можна нарізати відро. Та їх не всі беруть, бо на ніжці маремуха має воротничок. Люди бояться, що гриб отруйний, часто плутають їх із білим мухомором*» («Gazeta.ua», 01.07.2014); «*За прориви в будинку розплачуються мешканці без лічильника (заг.) Добра була повна хата. Поїхали в село копати картоплю, приїхали, а хата порожня. Винесли все: німецький посуд, кришталь, дубльонки з Монголії. Нічого не нашли. Себе хвалю тільки за те, що застрахувала все на 7 тисяч*» («Україна молода», 27.06.2019); «*Побачив, як небідний дядько поклав*

дубльонку нову, гарну. Один ханурик поміряв її, надів та й пішов» («Україна молода», 15.12.2018); «Проварюю льюльку в киплячій олії – щоб не гнила і не горіла (заг.) Часом докоряють: чого такі здорові льюльки робиш? Кажу: ідіть у музеї подивіться. На картині Репіна, де козаки пишуть **письмо** султану, сидить напівроздягнутий козак. Біля нього величезна льюлька. Такі козаки пускали по колу, коли відпочивали...» («Gazeta.ua», 29.07.2015); «За шедеврально вишивку бабуся просила **п'ятьорку** на морожене» – розповідає колекціонер» («Україна молода», 17.04.2019); «Кириленко-то про **часікі** свої забув. Може, нам подарить, – сміється коротко стрижена рудоволоса 56-річна Людмила Степанівна, продавщиця столичного магазину «Ювелірний» на вул. Богдана Хмельницького. – У нього тих годинників, певне, мільйон» («Україна молода», 09.01.2014); «Трамваї раніше ходили, як **часікі**, кожних п'ять хвилин. А автобусів, буває, чекаю і по півгодини. То їх нема, а то як попруть, один за одним!» – каже Олена Грищенко, 47 років» («Газета по-українськи», 30.01.2014).

Такі суржикізми переважають у професійному спілкуванні, здебільшого у сфері торгівлі між продавцем і покупцем, подекуди мають іронічне забарвлення.

Суржикізми на позначення особи за статтю, віком, сферою діяльності, поведінкою: **взяточник** (сурж.) – **взяточник** (рос.) – **хабарник** (укр.), **дівчонка** (сурж.) – **девченка** (рос.) – **дівчинка** (укр.), **гадалка** (сурж.) – **гадалка** (рос.) – **ворожка** (укр.), **дружок** (сурж.) – **дружок** (рос.) – **товаришок** (укр.), **звізда**, **звёзди** (сурж.) – **звезда**, **звезды** (рос.) – **зірка**, **зірки** (укр.), **молодьож** (сурж.) – **молодежь** (рос.) – **молодь** (укр.), **тьотя** (сурж.) – **тетя** (рос.) – **тітка** (укр.) та ін. Пор.: «У райдержадміністрації одні **«взяточники»**, – обурювалася сільська жінка» («Сільські вісті», 11.04.2018); «А сам сиджу на чипсах. Частіше зупиняюся в придорожніх гонделіках на каву, знайомлюся з людьми, особливо із симпатичними **дівчонками**» («Gazeta.ua», 26.10.2013); «Ремонт завершити не вдається. Грошей постійно бракує. Недавно подруга затягнула мене до **гадалки**. Та каже, що в хаті ми жити не будемо. Краще її виставити на продаж. Скільки грошей не пропонувала, вона відмовилася пояснити, у чому причина» («Газета по-українськи», 21.06.2019); «...прозорі натяки на гомосексуальні стосунки пари шпигунів. ...менішть?! Так, **дружок**, Батьківщина тебе завжди відпустить» («Україна молода», 14.09.2018); «...**звёзди** дефілюють, каже бородань в окулярах дружині в зеленому плащі... 20 квітня поплудні столична автобусна зупинка «Поштова площа» закрита. Поряд застелили червону доріжку до готелю «Фермонт» («Gazeta.ua», 25.04.2017); «Втім, деякі **«звёзди»** значно щиріші. Вони прямо запитують: «Як же ми тепер будемо крутитися на радіо?» Це реально цитата однієї російськомовної **звёзди**» («Gazeta.ua», 18.05.2016); «Складно говорити, за кого кияни віддаватимуть голоси, відповідаю. А Рівне за кого? Та тут усе розділилося. **Молодьож** збирається за Зеленського, старші, чую, за Сметика. Кажуть, що Україні треба поря-

док, а він працював у Службі безпеки» («Gazeta.ua», 26.03.2019); «Коля півроку казав на мене **«тьотя»**, а я з першого дня називаю сином. Психолог радила потерпіти, – дає дитині бублик із маком. – Мене знайомі лякали, що в черзі стоятиму роками. А я свою дитину знайшла за місяць. Діагнозів не боюся. Більшість із них написані під копівку. Затримки розвитку нема. Косоокість вилікували. Заговорив, коли час настав» («Газета по-українськи», 05.07.2019).

Аналізовані суржикізми характеризують зірок кіно та естради, з іронією оцінюють російських «зірок», описують портрет сільських жінок, людей робітничих професій, зокрема водіїв, дають характеристику членам родини, подругам. А щодо «зірок», то за допомогою суржикізованого прикметника з іронією уточнюється, про яких «зірок» йдеться: **месні** (сурж.) – **месные** (рос.) – **місцеві** (укр.), пор.: «Бачили би ви, як раділа хазяйка, коли ми попросили його прибрати для зйомок. Ми взагалі у цьому селі тепер **месні звёзди**. Кіно обов'язково покажуть у Вишніці. Але найважливіша прем'єра буде у Генуї. Наші заробітчани прийняли нас там, як рідних» («Gazeta.ua», 21.07.2016).

Суржикізми в мові українських газет вживаються на теми здоров'я, де йдеться або про проблеми зі здоров'ям літніх людей, або про красу і фізичний стан тих, хто хоче покращити свій зовнішній вигляд незалежно від віку, напр.: **давлення** (сурж.) – **давление** (рос.) – **тиск** (укр.), **таблетка** (сурж.) – **таблетка** (рос.) – **пігулка** (укр.), **драблість** (сурж.) – **драблость** (рос.) – **в'ялість** (укр.), **лікарство** (сурж.) – **лекарство** (рос.) – **ліки** (укр.) та ін. Пор.: «На вечір стало погано. Зміряв **давлення** 180 на 115. Дав **таблетку** під язик, то трохи спало до 150. Сестра порадила зробити варення, що допомагає при...» («Gazeta.ua», 09.01.2014); «Дістають болячки, сьомий рік **давлення** в мене, тримається за голову рукою. Він мене ходячою хімією називає, киває на батька, бо день таблетками починаю і ввечері закінчую» («Gazeta.ua», 19.07.2014); «Вони – 80 відсотків наших пацієнтів. Насамперед жінок турбують вікові зміни: зморшки, обвисання підборіддя, **дряблість** повік і, звісно, форма грудей. Багато звертаються після пологів» («Україна молода», 05.03.2015); «Приймають корів по 20 гривень за кілограм живої ваги. Хіба це гроші? Уже зараз молоко п'ють по чарочці, ніби **лікарство**... Отаким людям треба давати землю працюючим українцям, а не іноземним латифундіям, каже Ляшко. Ці люди тримають господарство...» («Україна молода», 05.07.2019); «Як вберегтися від ВІЛ та гепатитів В і С? (заг.) ...якщо робите пирсинг або тату пересвідчіться, що всі інструменти простерилізовані. Уникайте ін'єкцій, при можливості використовуйте пероральні **лікарства**. Не контакуйте з кров'ю та іншими рідинами людей» («Україна молода», 19.05.2019).

Подекуди в мові українських засобів масової комунікації натрапляємо на суржикізми, що позначають заклади, організації та підприємства. Зазвичай ці суржикізми характеризують мовлення осіб, які працюють в організаціях чи користуються послугами в закладах, напр.: **больніца** (сурж.) – **больница** (рос.) – **лікарня** (укр.), **проізводство** (сурж.) – **производство**

(рос.) – виробництво (укр.) та ін. Пор.: «Мій лікар сказав писати розписку, що добровільно йду з лікарні і претензій до них не маю, згадує. Від болю і безвиході я написала все. Під **больницею** чекали чоловік із сестрою» («Gazeta.ua», 21.04.2014); «Саша відповідає за пошук клієнтів, юридичні й організаційні питання. А на мені творчість і власне **производство**, каже. Зняли у місцевого фермера приміщення. Робимо ремонт, утеплюємо. Можливо, викупимо згодом» («Газета по-українськи», 26.12.2018); «Як починається сезон, торфу нагрібають і знов нас із біржі знімають. Керівником підприємства поставили чоловіка, якому 30, він **производства** не знає. Після страйку так і не заплатили. Люди йдуть на роботу, не мають що із собою взяти поїсти...» («Газета по-українськи», 16.09.2014).

У мові газет журналісти відрядження називають командіровка (сурж.) – командировка (рос.), захід – міроприємство (сурж.) – мероприятие (рос.), а свято – празнік (сурж.) – праздник (рос.). Здебільшого особи, які використовують суржикізми, мають низьку мовленнєву культуру, пор.: «...життя вже їхня його особиста справа, він хоче розвалити все. Я б за такого гравця вчепився ногами і руками, поновила **командіровку**» («Gazeta.ua», 30.01.2019); «Серед нас багато колишніх військовослужбовців, які по паспорту росіяни, але багато років прожили в Україні. Вони приїхали з Криму на рідну землю, щоб не допустити провокацій під час проведення наших **міроприємств**» («Gazeta.ua», 08.05.2019); «Сьогодні у Крижополі **празнік**. Із Вінниці, Хмельницького, Молдови приїжджають продавати, каже високий чоловік років 60. Везе на велосипеді повну торбу» («Gazeta.ua», 12.12.2018).

Часто в мові українських засобів масової комунікації вживають суржикізми, які називають населені пункти, країни, батьківщину, напр.: Венгрія – Угорщина (укр.) – Венгрия (рос.), деревня – село (укр.) – деревня (рос.), родіна (сурж.) – родина (рос.) – батьківщина (укр.). За допомогою цих лексем автори або підкреслюють неосвіченість мовців, або вживають для того, щоб виразніше схарактеризувати об'єкт, пор.: «Коли буде літак на **Венгрію**, уже виїшов час для реєстрації?! – метушився пасажир біля стійок реєстрації» («Газета по-українськи», 12.07.2017); «**Деревня** вимираюча. Крім нього, нема кого й вибрати (заг.) ... в сусідніх селах люди сказали: «Фіг вам!». Значить фіг вам! – переходить на крик. – Але кого ти вибереш? **Деревня** вимираюча. Крім нього, нема кого й вибрати, – Сергій Володимирович перепрошує, тисне руку і бажає «всіх благ» («Газета по-українськи», 18.02.2019); «Добре запам'ятала мадярів, – згадує Олена Юрійвна. – Писати вмію по-мадярськи, багато слів знаю. Десь до четвертого класу нас у школі по-їхньому вчили. Мадяри ходили горді. За них строго жилося. Не було п'яниць на дорозі. За це били. Злі були... Зараз мадярів у Колочаві не є. Після війни пішли на **родіну**» («Газета по-українськи», 25.06.2019).

Зрідка за допомогою суржикізованих іменників та дієслів описують стосунки між людьми, напр.: *отношения* (сурж.) – *отношения* (рос.) – *стосунки*

(укр.), *воспітувати* (сурж.) – *воспитывать* (рос.) – *виховувати* (укр.) та ін. Пор.: «Вона живе із сином однорічним Артемом. – Вже зараз думаю, куди мені з дитиною дітися потім. Якщо наладяться **отношения** з чоловіком, то будемо жити у Вінниці. Як нічого не вийде, то буду шукати хату в селі» («Gazeta.ua», 25.02.2014); «Коли збирався вдруге на війну, навколішках просила передумати. А він каже: треба було мене таким не **воспітувати**. Вивчився на електрика. До війни служив у спецпідрозділі «Ягуар». Самотужки опанував чеську, словацьку, арабську й англійську...» («Gazeta.ua», 15.12.2015).

Подекуди журналісти послугуються суржикізмами-прислівниками: *вроді* (сурж.) – *вроде* (рос.) – *щось на зразок* (укр.), займенниками: *всьо* (сурж.) – *все* (рос.) – *все* (укр.), напр.: «Познайомилися з Бодькою у Варшаві, розповідає дорогою до храму. Заміж кличе. Дітям подарунки привіз. Мені iPhone купив. Усі гроші віддає. **Вроді** надійний мужик. Мама каже, то мій останній шанс створити сім'ю» («Gazeta.ua», 05.05.2019); «Чим українці почали заміняти картоплю в раціоні ... *пастернак*, батат. Також купую *топінамбур*. Його ще називають земляною грушею. Має особливий смак і відрізняється від картоплі. Продукт **вроді** не зовсім дорогий 15–20 грн., але відсоток відходів великий» («Gazeta.ua», 27.03.2019); «– Не знаю, як переживу. Це **всьо** п'янка зробила. Випили, недоглядили і вгробили дітей, – говорить 35-річний **Микола Ротор**. Він втратив двох рідних дітей і двох племінників. – Божаться, що невинні. Наче виїшли ненадовго, сиділи недалеко від хати» («Газета по-українськи», 05.07.2019); «То Порошенко **всьо** почав. Тихо ж було, поки він не прийшов до власті. **Вон** скільки біди наробив. Розбазатів на нас. Війна йому вигідна» («Газета по-українськи», 02.07.2019); «Кажуть тітці: «Ну, **всьо**, будемо драпати». Один сів біля вікна гвинтівку чистити, а другий пішов зустрічати своїх з Ямполь, щоб разом утікати» («Газета по-українськи», 02.07.2019).

Зазвичай такі суржикові утворення характеризують пересічних українців, які оцінюють не тільки таких, як вони, осіб, але й високопосадовців.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, на початку ХХІ ст. у мові засобів масової комунікації активізувалося вживання суржику – мови, в якій штучно об'єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов, зокрема української та російської.

Суржик як один із засобів негативної оцінки, як засіб висміювання учасників комунікативного процесу умисно використовують для характеристики осіб, їхньої поведінки. Розкутість у використанні мовних засобів сприяє не тільки емоційності та експресивності журналістського матеріалу, але й позначається на якості журналістського тексту – друкованого, аудіюваного чи візуалізованого.

У мові сучасних засобів масової комунікації серед суржикізмів виокремлюють слова ввічливості, лексеми на позначення їжі, назви побутових речей, предметів повсякденного користування, предметів торгівлі тощо. У мові засобів масової комунікації активізувалися суржикізми на позначення осіб

за статтю, віком, сферою діяльності, поведінкою, а також лексеми на позначення характеристик стану здоров'я людей, зокрема літніх людей або тих, хто хоче удосконалити тіло незалежно від віку тощо.

Питання про функціонування суржику у сучасних засобах масової комунікації потребує подальшого вивчення, оскільки кількість тематичних груп може змінюватися і вони залишаються відкритими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брага І. І. Мовна особистість суржикомовця в інтернет-дискурсі. *Науковий вісник Ізмаїльського педінституту*. Вип. 8. 1999. С. 144–149.
2. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Суржик і суржикізми : стилістичні ресурси. *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 111 : Філологічні науки. С. 16–20.
3. Кузнецова Т. Соціолінгвістична сутність суржику. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2001. Вип. 4 : Українське і слов'янське мовознавство. Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського С. 277–280.
4. Сербенська О. А. Мова газети в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства. *Мовознавство*. 1988. № 4. С. 21–26.
5. Ставицька Л. Кровозмісне дитя двомовності. *Критика*. Число 10 (48). Жовтень 2001. С. 20.
6. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик : статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 14–30.
7. Труб В. М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 46–59.

КВАЗІРЕАЛІЇ В РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ ВИМІРІ

Линтвар О. М., Плетенецька Ю. М.
Національний авіаційний університет

У статті досліджено типологію утворення і перекладу квазіреалій у романі Джорджа Орвелла «1984» українською мовою. Антиутопічний характер написання цього роману дав можливість простежити стратегії відтворення мови артлангу, аналіз яких здійснено на прикладі квазіреалій та okazіоналізмів як структурної їх частини для досліджуваного роману. Звідси враховано більшою мірою лексичний, аніж граматичний пласт текстового полотна, який, своєю чергою, може стати перспективою подальших досліджень новомови Дж. Орвелла.

З'ясовано, що, згідно із задумом автора, весь лексикон новомови артлангу поділено на три складники: А-лексикон, Б-лексикон і В-лексикон. Щодо квазіреалій, то саме в Б-лексиконі, метою якого було навіювати бажані ідеї тому, хто цей лексикон вживає, переважає величезна кількість соціально-політичних okazіоналізмів, які передбачають амбівалентний смисл. Простежено, що спосіб творення okazіональних слів зумовив і вибір способу перекладу, транспонованого обома перекладачами – В. Шовкуном та В. Данмером – у бік калькування. Зауважено, що афіксальні словникові утворення були запропоновані письменником для «вирішення» граматичних труднощів англійської мови, переклад яких здійснювався обома перекладачами із залученням різних стратегій: В. Шовкун схилився до вибору перекладацької стратегії відчуження із додатковим поясненням у самому тексті, тоді як В. Данмер обрав зрозумілішу для українського читача перекладацьку стратегію одомашнення, знехтувавши граматичними нормами мови оригіналу.

На основі аналізу перекладу квазіреалій, пов'язаних із соціально-політичною okazіональною лексикою, українською мовою двох перекладачів, резюмовано, що бачення перекладачів збігається і при цьому дуже вдало відтворюється оцінність, експресивність та символічність значимості okazіональної лексики тексту-оригіналу, а це дає підстави висновувати про збереженість у перекладах авторської інтенції.

Ключові слова: квазіреалія, okazіоналізм, калькування, одомашнення, відчуження, антиутопія, лінгвоконструювання.

Lyntvar O. M., Pletenetska Yu. M. Quasi-realias in the Dystopia Novel "1984" by George Orwell in Translation Dimention. The article examines the typology of the formation and translation of quasi-realias in George Orwell's novel "1984" into Ukrainian. The dystopian nature of the novel under study makes it possible to trace the strategies of reproduction of the artlang language, whose analysis was fulfilled on the example of quasi-realias and occasionalisms as their structural part in case of the novel under study. Thus, more lexical rather than a grammatical layer of the text canvas was taken into account, while the latter could become the prospect of further research of G. Orwell's new language. Following the author's intention, the whole lexicon of the new artlang language is divided into three categories: A-lexicon, B-lexicon and C-lexicon. Concerning quasi-realias, it is in the B-lexicon that was intended to winnow desirable ideas to whoever uses this lexicon, a large number of socio-political occasionalisms assuming ambivalent meaning dominated. The way of occasionalisms' word formation predetermined the choice of a method of translation, which was transposed by both translators – V. Shovkun and V. Danmer – towards calquing. The affixal word formations were suggested by the writer to "solve" the grammatical difficulties of the English language translated by both translators with the involvement of different strategies: V. Shovkun tended to choose a translation strategy of foreignization with additional explanation in the text itself, while V. Danmer chose more understandable for the Ukrainian reader – the strategy of domestication, neglecting the grammatical norms of the original language. Having analyzed two Ukrainian translations of quasi-realias related to sociopolitical occasionalisms, we can conclude that the translators' vision coincides with the very good value, preserving expressiveness and symbolism of the occasional vocabulary. Thus, it gives grounds to conclude that the author's intention in translation persists.

Key words: quasirealia, occasionalism, calquing, domestication, foreignization, dystopia, linguoconstructing.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На сучасному етапі у світі, де тоталітарні режими все ще узурпують владу у багатьох його кутках, проблема висвітлення основних характеристик і рис таких режимів залишається гостро актуальною. Особливої значущості в цьому ракурсі набуває характеристика мовних особливостей, які і є голосовим, відчутним, зримим виразником внутрішньої сутності їх. Романи антиутопічного жан-

ру показують картину трагічної реальності, апокаліптичного буття, тому якщо утопія демонструє позитивну модель соціальної системи, то антиутопія дає тотальне заперечення і дійсного, і можливого варіанта майбутнього [2]. Роман Дж. Орвелла «1984» вважають класичним зразком антиутопії та одним із найяскравіших представників цього жанру у ХХ столітті.

Лінгвоконструювання постає як жанротворча риса антиутопії, адже «світоглядні установки анти-

утопічного жанру, кореговані далеко не утопічною реальністю, знову й знову нагадують про особливу роль Мови та Слова у людському суспільстві», а сам «жанр літературної антиутопії демонструє процес зміни мислення нації в цілому та окремого її представника як результат цілеспрямованого впливу» [4, 69].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відтворення жанрових особливостей антиутопії видається актуальним на теренах сучасної перекладознавчої думки в Україні, позаяк тривалий час цей жанр, на відміну від інших літературних жанрів, не досліджували, оскільки не вважали його за радянськими історико-методологічними канонами повноцінним літературним жанром, який може естетично впливати на читача.

Питання специфіки літературних жанрів, а також лінгвостилістичні особливості відтворення антиутопії порушували у своїх студіях В. Демецька, О. Дзера, Т. Некряч, М. Новикова, Н. Романюга, Р. Ситар, О. Хан, І. Шама, А. Гудманян, А. Раті, Р. Зорівчак, В. Карабан, Л. Коломієць, В. Коптілов, О. Чередниченко, В. Радчук, О. Воробйова, С. Шурма, О. Ребрій.

Формулювання мета і завдань статті. Мета дослідження полягає у встановленні мовностилістичних особливостей роману Дж. Орвелла «1984» та визначенні способів їх відтворення українською мовою.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- схарактеризувати стратегії відтворення мови артлангу роману-антиутопії;
- дослідити способи перекладу квазіреалій новомови роману Дж. Орвелла «1984»;
- визначити афіксальні деривати в оригіналі та проаналізувати їх відповідники в українських перекладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше термін «антиутопія» (англ. *dystopia*, *anti-utopia*) увів англійський філософ і економіст Джон Стюарт Міл 1868 року. Проте в сучасній науці з'явилося багато інших визначень цього жанру. Загалом у літературі відомі різні визначення утопії зі знаком мінус: негативна утопія, антиутопія, дистонія, какотопія та інші. У вітчизняному ж літературознавстві поширилися терміни «негативна утопія» і «антиутопія».

Антиутопічний текст характеризується рядом особливостей, зокрема й щодо використання певних лексико-стилістичних засобів, зумовлених його специфікою: новоутворень, okazіональних слів, квазіреалій. Існує декілька способів трансляційного перейменування для міжмовної передачі реалій: транскрипція (транслітерація); гіперонімічне перейменування; дескриптивний перифраз; комбінована реномінація; калькування (повне і часткове); міжмовна транспозиція на конотативному рівні; метод уподібнення (субституція); віднайдення ситуативного відповідника (контекстуальний переклад); контекстуальне розтлумачення (інтерпретація) [1, 46].

Найбільш виразною особливістю жанру антиутопії, зокрема досліджуваного роману, є новомова, яка в літературі трактується ще як *артланг*.

Новомова була спеціально вироблена відповідно до ідеологічних потреб Ангсоцу – Англійського Соціалізму; у романі Орвелла її утворено з англійської мови за рахунок суттєвого скорочення і спрощення словника і граматичних правил. Важливою характеристикою новомови є поділ лексики на три словники відповідно до галузі вживання: А-лексикон, Б-лексикон і В-лексикон.

А-лексикон включає лише ті слова, уживання яких є необхідним у повсякденному житті. Він майже повністю складається зі звичайних слів англійської мови, очищених від неясностей і смислових відтінків.

Б-лексикон складається зі слів, спеціально сконструйованих для вираження політичних чи етичних понять. Саме в цьому словнику найбільш яскраво проявляються всі основні принципи новомови.

В-лексикон є допоміжним, він містить лише наукові та технічні терміни, які побутують серед фахівців. Зміст цих термінів також очищений від небажаних значень, вони практично не перетинаються з лексемами інших словників [1, 55].

Щодо квазіреалій, то саме в Б-лексиконі, метою якого було навіювати бажані ідеї тому, хто цей лексикон вживає, переважає величезна кількість соціально-політичних okazіоналізмів, які передбачають амбівалентний смисл.

Значну частину okazіоналізмів Дж. Орвелла утворено за допомогою словоскладання, що й зумовило вибір на користь аналогічного способу творення відповідника в перекладі (калькування). Візьмемо для прикладу назви таких установ, як *Minitrue*, *Minipax* та *Miniluv*. Перша основа усіх слів однакова: це довільний фрагмент лексеми *Ministry*, утворений внаслідок її усічення. Другою основою в одному випадку виступає запозичений з латини іменник *pax* (замість автохтонного *peace*), у другому – фонографічно модифікований іменник *luv* (замість *love*), а в третьому – прикметник *true* (з евфонічних міркувань замість іменника *truth*, що відповідає граматичній нормі новомови). У перекладі В. Шовкуна пропонуються кальковані відповідники «*Мініправ*» (поєднання двох усічених основ), «*Мінімур*» (усічена основа + повна основа) та «*Мінілюб*» (поєднання двох усічених основ). У перекладі В. Данмера маємо такі варіанти: «*Мініправода*» (усічена основа + повна основа), «*Мінімур*» (усічена основа + повна основа) та «*Мінілюб*» (поєднання двох усічених основ).

Порівняння двох різних перекладів з очевидністю вказує на високий ступінь перекладацької компетенції, адже переклад лексеми *Minipax* збігається у перекладачів так само, як і лексеми *Minitrue* та *Miniluv*. Варіативність інших відповідників є мінімальною.

Візьмемо інший приклад, зокрема лексеми на позначення назв міністерських відділів: *Recdep* (*Records Department*), *Ficdep* (*Fiction Department*), *Teledep* (*Teleprogrammes Department*). Усі три одиниці, побудовані поєднанням фрагментів кореневих морфем, є складеними:

In the Ministry of Truth, for example, the Records Department, in which Winston Smith worked, was called Recdep, the Fiction Department was called

Ficdep, the Teleprogrammes Department was called Teledep, and so on (3, 252).

Переклад В. Шовкуна:

У Міністерстві Правди, наприклад, *Департамент записів (Records Department)*, де працював Вінстон Сміт, називався *Дензан (Recdep)*, *Департамент Художньої літератури (Fiction Department)* – *Худліт (Ficdep)*, *Департамент Телепрограм (Teleprogrammes Department)* мав назву *Теледен (Teledep)* і так далі (2, 288).

Можна побачити, що в одиниці «Худліт» перекладач дещо порушує запроваджений автором принцип одноманітності, замінюючи скорочену морфему *der* на скорочену морфему «літ» (від українського «література»). Іншим порушенням цього принципу є перестановка компонентів в одиницях «Дензан» та «Теледен». Якщо дотримуватися логіки Дж. Орвелла, то мало б бути «Занден» та «Теледен», а якщо дотримуватися порядку слів у розгорнутих українських словосполученнях, то – «Дензан» та «Дентел».

Переклад В. Данмера:

У Міністерстві Правди, наприклад, даний *Відділ Записів*, у якому працював Вінстон Сміт, називався *ЗАПВІД*, *Відділ Фікцій* називався *ФІКВІД*, *Відділ Телепрограм* називався *ТЕЛЕВІД*, і так далі (1).

Базовим відповідником для своїх новотворів перекладач обирає не запозичене «департамент», а автохтонне «відділ». Він також зберігає орвелівський порядок розташування компонентів всередині слова. Принципово відмінним є відповідник «ФІКВІД», або «Відділ Фікцій», адже тут, на думку В. Данмера, актуалізується вихідне значення «вигода, фікція», а не «белетристика; художня література».

Ми, своєю чергою, спробували відтворити подані квазіреалії:

Наприклад, *Відділ Документів* у Міністерстві Правди, в якому працював Уїнстон Сміт, називали *Докувід*, *Відділ Літератури* – *Лімвід*, а *Відділ Телепрограм* – *Телевід* (власний переклад).

Як і попередній перекладач, ми взяли за основу відповідник «відділ», але повний збіг є тільки в одному випадку – «Телевід», оскільки відповідником для першої одиниці вибрано «документ» (а не «запис»), а для другої – «література» (а не «фікція»).

Загалом кількість збігів серед відповідників складених слів у двох перекладах є доволі високою. Наведемо ще декілька прикладів: *sexcrime* – «секс-злочин» (В. Шовкун), *joyscap* – «радо табір» (два переклади), *goodsex* – «доброе секс» (В. Шовкун), *crimethink* – «думкозлочин» (В. Шовкун, В. Данмер). Чим можна пояснити таку тенденцію до сходження перекладацьких рішень? Припускаємо, що вона виникає внаслідок намагання перекладачів досягти того ж самого ефекту регулярності, що й в оригіналі, заради якого вони ладні позбутися власної оригінальності. Важливе значення має й те, що складені лексеми новоформи, позбавлені можливості різночитання, мають у своєму складі кореневі морфеми, які переважно передаються тим самим відповідником (дійсно, *crime* – завжди буде «злочином», *sex* – «сексом», а *scap* – «табором»).

Перейдемо до аналізу афіксальних деривативів. Значна кількість їх утворена автором задля ілюстрації граматичних правил новоформи, а отже, тут неминуче маємо помітно більше розходжень у перекладацьких відповідниках, ніж збігів. Це пов'язано з тим, яку стратегію щодо відтворення того чи іншого правила, категорії чи конструкції обирає перекладач: зберігати, компенсувати чи вилучати?

Зокрема, всі випадки пов'язані зі специфікою новоформного словотвору, є доволі неоднорідними щодо складності перекладу. Наприклад, одиниці, утворені за допомогою префіксів-інтенсифікаторів, є чи не найпростішими об'єктами перекладацької творчості. Це пояснюється тим, що в українській мові немає префікса «плюс-», а отже, усі утворені за його участі одиниці матимуть оказіональний характер. На противагу цьому ситуація з негативними префіксами видається значно складнішою, оскільки їхня кількість та частотність використання в українській мові є дуже високими, з урахуванням чого виникає ризик, що кальковані відповідники вихідних оказіоналізмів матимуть загальний характер у перекладі. Наприклад:

*In addition, any word – this again applied in principle to every word in the language – could be negatived by the affix **un-** or could be strengthened by the affix **plus-**, or, for still greater emphasis, **doubleplus-**. Thus, for example, **uncold** meant 'warm', while **pluscold** and **doublepluscold** meant, respectively, 'very cold' and 'superlatively cold'* (3, 248).

Переклад В. Шовкуна:

Крім того, кожне слово – це загалом стосується будь-якого слова в мові – можна наділяти негативним значенням за допомогою додавання префікса **un-**(не-), або можна підсилити префіксом **plus-**(плюс-), чи ще більше підсилити префіксом **doubleplus-**(дваплюс-). Так, наприклад, **uncold** (нехолодно) означає *warm* (тепло), тоді як **pluscold** (плюсхолодно) й **doublepluscold** (дваплюсхолодно) означають відповідно *very cold* (дуже холодно) й *superlatively cold* (надзвичайно холодно) (2, 283).

Переклад В. Данмера:

Окрім цього на додачу, будь-яке слово – це знову ж таки стосується та вживається в принципі до кожного слова у даній мові – може бути перетворено на заперечну форму за допомогою додавання афіксу **НЕ-**, або ж може бути посилено за допомогою афіксу **ПЛЮС-**, або, задля ще більшого наголосу, **ПОДВІЙНОПЛЮС-**. Ось, наприклад, **НЕХОЛОДНО** у значенні «тепло», у той же час **ПЛЮСХОЛОДНО** і **ПОДВІЙНОПЛЮСХОЛОДНО** у значенні, відповідно, «дуже холодно» і «надзвичайно холодно» (1).

Знову ж вдаємося до власного перекладу:

Так само значення кожного слова можна було посилити, додавши префікс **плюс-** або для максимального рівня **дубльплюс-**. Отже, якщо «нехолодний» вживалося замість теплий, то «плюсхолодний» та «дубльплюсхолодний» означало відповідно «дуже холодно» та «надзвичайно холодно» (власний переклад).

Порівнявши три переклади між собою, можемо побачити, що оказіональність утворень з префіксами

інтенсифікації скрізь збережено, хоча перекладачі і пропонують для цього дещо відмінні відповідники. Зате okazіональність утворень з префіксами негації скрізь втрачено, адже обидва перекладачі запропонували той самий загальний варіант «нехолодно». Те саме можна сказати і про переклади інших негативованих прикметників: *undark* – «нетемний» (два переклади) та *unlight* – «несвітлий» (два переклади).

Варто проаналізувати переклад єдиного повного речення, написаного новомовою:

Consider, for example, such a typical sentence from a Times leading article as Oldthinkers unbellyfeel Ingsoc. The shortest rendering that one could make of this in Oldspeak would be: 'Those whose ideas were formed before the Revolution cannot have a full emotional understanding of the principles of English Socialism.' But this is not an adequate translation (3, 250).

Переклад В. Шовкуна:

Розгляньмо, наприклад, таке типове речення з Таймсу, як *Oldthinkers unbellyfeel Ingsoc*. Найкоротшим перекладом цього речення Старомовою буде: «Ті, чії ідеї сформувалися до Революції, неспроможні емоційно опанувати принципи Англіїського Соціалізму. Але це не зовсім точний переклад (2, 286).

Перекладач, використовуючи свою стратегію, відтворює речення в оригінальній формі, але не супроводжує власним перекладом, задовольняючись розшифровкою, запропонованою. Дж. Орвеллом.

Переклад В. Данмера:

Деякі зі слів Лексикону Б мали високо деталізовані значення, задедве зрозумілі будь-кому, хто не опанував даною мовою в цілому. Розглянемо, наприклад, таке типове речення з передової статті «Часопису» як *СТАРОДУМЦІ НЕЖИВОЧУЮТЬ ІНГСОЦ*. Найкоротшим варіантом перекладу який хтось міг би зробити з цього на Старосурж може бути: «Ті чії переконання були сформовані до даної Революції не в змозі мати повного емоційного розуміння даних принципів Англіїського Соціалізму». Але це не є у достатній мірі правильний переклад (1).

У цьому перекладі всі складники речення вдало кальковані. Нарікання викликає відповідник «Часопис» за наявності узуального українського «Таймс» та лексема Старосурж. Вибір складових калькованих відповідників можна пояснити звичайною перекладацькою варіативністю.

Власний переклад:

Подивіться, наприклад, на типові речення з передовиці Таймс: «*Стародумники ненутрочують Ингсоц*». Коротко передати його зміст Старомовою можна було б таким чином: «Ті, чії погляди сформувалися до революції, не можуть всім серцем зрозуміти принципи Англіїського Соціалізму». Проте такий переклад не є повним (власний переклад).

У нашому перекладі спостерігається та сама стратегія, що й у попередньому. Незначні відмінності у виборі складових калькованих відповідників спричинені перекладацькою варіативністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, більшість квазіреалій має форму складноскорочених слів, що в процесі перекладу не призводить до порушення мовних норм, тому що з погляду соціально-політичної конотації їх семантико-стилістична функція адекватно реалізується в текстах перекладу. Пов'язано це насамперед із закріпленням в обох мовах досвідом існування в умовах тоталітарного суспільства і наявністю значної кількості породжених цим досвідом ідеологізмів, у словотворенні яких переважає словоскладання. Проаналізувавши переклад квазіреалій, пов'язаних із соціально-політичною okazіональною лексикою, українською мовою двох перекладачів, можемо зробити висновок, що бачення перекладачів збігається і при цьому дуже вдало відтворено оцінність, експресивність та символічність значимості okazіональної лексики тексту-оригіналу. Інакше кажучи, авторська інтенція у перекладах зберігається. В. Шовкун застосовує такі перекладацькі прийоми: калькування, використання оригіналу, узуальний відповідник, перестановка, описовий переклад. В. Данмер звертається до калькування, фонетичної модифікації, узуального відповідника, перестановки.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному аналізі жанрово-стилістичних характеристик творів жанру антиутопії та суміжних жанрів у перекладацькому аспекті, а також монологістичному (у випадку множинності перекладів) та полілінгвістичному порівняльному аналізах творів обраного жанру, із врахуванням рівня адекватності і еквівалентності перекладів порівняно з першоджерелом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англословних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
2. Поняття утопії та антиутопії у світовій літературі. URL: https://pidruchniki.com/18340719/literatura/roman-antiutopiya_stolitnya (дата звернення: 11.11.2019).
3. Сітко А. В., Струк І. В. Адекватність і еквівалентність у перекладі мовних особливостей. *Sciences of Europe*. Praha, 2016. Vol. 1. No 10 (10). С. 122–126.
4. Шишкина С. Г. Язык как инструмент социального воздействия: «новояз» Джорджа Оруэлла. *Известия высших учебных заведений. Сер. : Гуманитарные науки*. 2011. Т. 2. № 1. С. 69–72.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Орвелл Дж. 1984 / з англ. пер. В. Данмер. URL: <http://toloka.to/t45955> (дата звернення: 26.10.2019).
2. Орвелл Дж. 1984 / з англ. пер. В. Шовкун. Київ : Вид-во Жупанського, 2015. 312 с.
3. Orwell G. 1984. New York and Scarborough, Ontario : A Signet Classic, 1987. 268 p.

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ» У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мельник Н. І.

Національний авіаційний університет

Важливим аспектом педагогічної освіти в Україні є вивчення методологічних аспектів професійної підготовки дошкільних педагогів, що будується на загальних європейських принципах та положеннях про освіту педагогів. Дослідження особливостей та специфіки процесів інтеграції і входження української системи вищої освіти до європейського освітнього простору, аналіз сутності та особливостей формування сучасної української теорії та практики вищої педагогічної освіти, вивчення перспективного досвіду зарубіжних країн – всі ці питання постають в контексті порівняльних досліджень. У контексті таких студій уточнення потребують характеристика окремих освітніх феноменів, сутність європейської термінології, її співвідносність з національною системою професійної підготовки педагогів, що є предметом мовознавчих наукових пошуків та компаративних лінгвістичних оглядів і що й становить мету здійсненого у пропонованій статті аналітичного дослідження.

Провідними методами досягнення цілей пропонованої роботи були: порівняльний метод (порівняльний) аналіз; вивчення фактичного матеріалу; автентичний переклад літератури, нормативних документів тощо; зіставний контент-аналіз для з'ясування смислового наповнення поняття чи досліджуваного феномену, для формулювання результатів аналітико-філологічного дослідження використано метод компаративного опису та узагальнення фактичної інформації.

Результати дослідження встановили, що на сучасному етапі в європейському освітньому просторі поняття «професійна підготовка педагогів дошкільної освіти» (*preschool teacher professional education*) розуміють як процес професійної педагогічної підготовки осіб, які безпосередньо залучені до сфери дошкільної освіти, практично здійснюють організацію освітньої діяльності з дітьми від народження до вступу до школи, а також осіб, які здобувають освіту, що надаватиме їм офіційне право на здійснення такої діяльності в умовах різних типів дошкільних навчальних закладів (ігри в центрах розвитку груп, центрах дитячих центрів дітей сімейного типу, дитячому садку, дошкільній освіті тощо).

Окреслено перспективи вивчення семантичних особливостей концепту «професійної педагогічної підготовки педагогів дошкільної освіти», а також актуалізовано необхідність подальшого філологічного дискурсивного аналізу концептів, пов'язаних з номінуванням спеціальностей у європейському освітньому вимірі, та понять, що позначають різні типи і види мережі дошкільних закладів тощо.

Ключові слова: концепт «професійна підготовка», професійна освіта, педагоги дошкільної освіти, зіставний аналіз, поняття, феномен.

Melnyk N. I. Semantic peculiarities of the definition of the concept “professional training of preschool teachers” in the context of Ukrainian comparative studies. The processes of integration and joining the Ukrainian educational system the European educational space, the analysis of forming a modern Ukrainian theory and practice of higher pedagogical education, studying promising experience of foreign countries are questions which arise in the context of comparative researches. The characteristics of certain educational phenomena, the essence of European terminology, its correlation with national system of professional training of teachers need clarifying. An important aspect of teacher education in Ukraine is studying the methodological aspects of professional training of pre-school education that is built on common European principles and provisions of teacher education, hence the purpose of this article.

The leading methods in achieving the objectives of this paper were: comparative method (comparative) analysis; the study of factual material; authentic translation of literature; comparative content-analysis method and for formation of the results of the philological research we use the method of comparative description and summarizing factual information.

The results of the study found out that at the current stage in the European educational space the concept “preschool teacher professional education” is understood as a process of educational professional training of persons directly involved in the sphere of preschool education, practically carry out the organization of educational activities with children from birth to admission to school and people who get education which will provide formal right to conduct such activities in different types of preschool establishments (games in group development centers, childcare centers of family type, kindergartens, preschool education, etc.).

The survey results outline the prospects for professional education of preschool education in Ukraine in the direction of expanding the list of specialties and talk about diversifying and expanding the network of preschool establishments by taking into account European practice.

Key words: the concept “professional training”, professional education, preschool teachers, comparative analysis, notion, phenomenon.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її дослідження. Розвиток сучасної теорії і практики вітчизняної вищої педагогічної освіти і науки неможливий без врахування досвіду та результатів дослідницьких розробок і проєктів наукової спільноти європейських країн, оскільки тенденції розвитку української педагогічної науки вирізняються чіткою інтеграцією у європейський вимір освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняної наукової літератури з компаративних досліджень засвідчив, що вони були спрямовані на вивчення різних аспектів досвіду зарубіжних країн у вітчизняну систему педагогічної освіти. Так, праці А. Алексюка, В. Бондаря присвячено відповідно порівняльно-дидактичному підходу до організації освітнього процесу у вищій школі, управлінським аспектам вищої освіти [1]. Питання якості, ефективності та удосконалення сучасної системи вищої освіти, особливості сучасної філософії освіти представлено у працях В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя, В. Огнев'юка, С. Сисоевої. Теоретико-методологічні засади неперервної вищої і педагогічної освіти в Україні та за кордоном вивчали В. Кузь, Н. Ничкало; особливості функціонування системи вищої педагогічної освіти розкрито в працях О. Дубасенюк, В. Лугового; Л. Пуховської, С. Сисоевої; практика післядипломної освіти досліджена А. Кузьмінським, Т. Сущенко; організація освітнього процесу в умовах вищих навчальних закладах охарактеризовано А. Алексюком, М. Євтухом; особливості становлення особистості педагога в сучасному світі стали предметом дослідження І. Бега; роботи О. Сухомлинської пов'язані з розробкою проблеми діяльності педагога в сучасному суспільстві та його ролі в демократизації освіти тощо [2, 46–47].

Важливими для аналізу розвитку особливостей європейської педагогічної теорії є також праці європейських та інших зарубіжних вчених з проблем професійної педагогічної освіти. Серед європейських науковців професійну педагогічну підготовку вивчали Франческа Каєн (Francesca Caena), Дж. Гонзалес (J. González), Р. Вагінаар (R. Wagenaar), Д. С. Рушен (D. S. Rychen), Л. Х. Салганік (L. H. Salganik), Б. І. Хасан (B. I. Hasan), Е. К. Шорт (E. C. Short) та інші; М. Волтерс (M. Walters), Р. Манфілд (R. Mansfield), Л. Мітчел (L. Mitchell) дослідили професійну підготовку педагогів у контексті компетентнісної парадигми європейської освіти; Ф. Даусоном (Phillip Dawson) розкрито формування особистісних якостей педагогів, Т. Воурінен (T. Vuorinen), А. Сенберг (A. Sandberg), С. Шеріден (S. Sheridan) досліджували особливості професійної підготовки в системі дошкільної освіти [2, 47–48; 3].

На окрему увагу заслуговують комплексні порівняльні дослідження педагогічної освіти в Європі: у дослідженні Т. Кристопчук у контексті вивчення тенденцій розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу презентовано частковий аналіз професійної підготовки дошкільних педагогів у Німеччині, Франції, Великій Британії; дослідницею Н. Негребецкою виокремлено тенденції розвитку педагогічної освіти у країнах Західної Європи;

О. Нілова досліджувала особливості гуманізації педагогічної освіти країн Західної Європи; М. Олійник ґрунтовно розкрила теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти в країнах Східної Європи; Л. Пуховська здійснила фундаментальне дослідження з професійної підготовки вчителів у Західній Європі; С. Синенко простежила розвиток післядипломної педагогічної освіти у країнах Західної Європи та ін. [2, 50]. В означених дослідженнях представлено не лише процесуальний аспект професійної підготовки педагогів, особливою позицією більшості компаративних наукових праць є питання категоріально-термінологічно поля дослідження, оскільки воно має свою специфіку і потребує окремої уваги з огляду на важливість об'єктивного та автентичного зіставлення окремих теоретичних та практичних аспектів.

Формулювання мети і завдань статті. Означене актуалізує необхідність з'ясування методологічного аспекту поняття, визначення дефініції, сутності та особливостей у потрактуванні відносно українського тлумачення феномену «*професійна підготовка дошкільних педагогів*», що становить мету пропонованої статті.

Провідними методами у реалізації мети виступають: метод компаративного (порівняльного) аналізу; вивчення фактичного матеріалу; переклад автентичної літератури; метод бінарного зіставлення; зіставний контент-аналіз для з'ясування смислового наповнення поняття чи досліджуваного феномену; для формулювання результатів аналітико-філологічного дослідження використано метод компаративного опису та узагальнення фактичної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливість формування та аналізу понятійно-категоріального апарату при здійсненні компаративного дослідження полягає в тому, що він формує основу концепції наукової роботи, є необхідною умовою її розробки, забезпечує об'єктивне оцінювання фактів, явищ та стану досліджуваної проблеми і теоретичних результатів. Для якісного здійснення започаткованого дослідження вважаємо за необхідне визначити найбільш прийнятні, розповсюджені, загальноприйняті, узагальнені та певною мірою уніфіковані тлумачення ключових понять; розмежувати сутнісні особливості цих понять; з'ясувати, яким чином англійські терміни співвідносяться з українськими і в чому полягає їхня смислова спільність чи відмінність. Для започаткованого аналітико-філологічного дослідження важливим є з'ясування сутності феномену «*професійна підготовка педагога дошкільної освіти*» у європейській педагогічній науці, що обумовлюється смисловим та контекстним вживанням цього словосполучення.

У психолого-педагогічній літературі європейського освітнього простору поняття «підготовка», в аспекті педагогічної діяльності дошкільних педагогів, вживається у двох англійських варіантах словосполучення «професійна підготовка дошкільних педагогів» – «*professional preschool teacher education*» та «*vocational preschool teacher training*». Уважаємо за необхідне розмежовувати та диференціювати такі пари понять, як: «*professional*» (професій-

ний) та «*vocational*» (фаховий); друга – «*education*» (освіта) та «*training*» (навчання/підготовка). Основне та стратегічне завдання здійснення такого аналізу – з'ясувати автентичні за змістовим та змістовим наповненням терміни і поняття сформульованого українського словосполучення «*професійна підготовка педагогів дошкільної освіти*».

У визначенні диференціації понять послугуватимемо авторитетними для європейської професійної освіти ресурсами, які видано Європейською комісією: Європейським центром розвитку професійної освіти (ЄЦРПО) – European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop) (Європейський контент); Комітетом з узгодження якості розроблених освітніх програм (КУЯОП) – Comité d'ajustement des programmes de formation à l'enseignement (CAPFE) (Франція); Департаментом професійно-технічної та економічної освіти – Department of Vocational and Economic Education (Німеччина) та ін. Так, у виданні Європейського центру розвитку професійної освіти (ЄЦРПО) «Професійна освіта і навчання на більш високих рівнях кваліфікації» (Vocational education and training at higher qualification levels) за 2011 рік визначено, що відмінність між «*vocational*» (фах, професійне покликання, справа/заняття якоюсь діяльністю на професійному рівні) та «*professional*» (професійною ступеневою освітою) лежить у площині підходів до розуміння понять «*vocation*» (фах) і «*profession*» (професія). Розрізняють два концептуальні підходи до тлумачення понять:

– відповідно до першого, диференціального підходу, поняття розмежовуються в ієрархічній інтерпретації, у якій професія (*profession*) є такою категорією, яка має більш високий статус, ніж фах (*vocation*); усі професії за своєю суттю є професійним заняттям, але не всі заняття є професіями [21, 59; 14; 17; 18].

– відповідно до другого, синонімічного підходу, поняття «*vocation*» та «*profession*» інтерпретуються як синонімічні терміни, і в термінології фахова «*vocational*» і професійна (*professional*) ступенева підготовка протиставляються визначенню «освіта» у контексті загальної (*general*) [12; 19].

Потрачтування у першому значенні вживаються, зазвичай, коли мова йде про проблеми професійної ступеневої освіти; коли ж контекстуально дискусія ведеться щодо розвитку середньої загальної і професійної освіти поняття «фах» і «професія» є синонімічними [25, 37].

У європейських словниках знаходимо визначення «фаху» (*vocation*), який трактується як робота, справа, до якої залучено людину, а також справа, якою зайнята особа; «професія» (*profession*) – рід занять/зайнятості/справа або професія, здійснення якої вимагає спеціальних знань і довготривалої, інтенсивної академічної підготовки [29]. Міжнародна стандартна класифікація професій (ISCO, 08) визначає «*occupation*» (справа, певний рід діяльності) як сукупність різних видів робіт, основне завдання та обов'язки яких характеризуються високим ступенем подібності та спрямовані на досягнення й реалізацію поставленого профе-

сійного завдання, отримання результатів чи продукту діяльності [29].

Сутність понять обговорювалась у працях В. Гуда (W. Goode) [11], В. Скотт (W. Scott) [20]. Відповідно до тверджень дослідників, різниця між «професією» і «фахом» полягає в тому, що професія вимагає від особи, яка нею оволодіває, комплексу знань, умінь, навичок, компетенцій, необхідних для освоєння та здійснення певної роботи, яка регламентується вимогами державних органів для формування освітнього маршруту, що в подальшому забезпечує «занурення» у професійну діяльність.

Такого ж підходу до диференціації означених понять дотримується українська дослідниця з актуальних проблем зарубіжної педагогіки Л. Пуховська, яка зауважує, що за західною традицією термін і поняття «професія» («*profession*») використовуються переважно щодо престижних занять у галузі медицини, права, науки та архітектури..., а відносно того, що «...стосується інших видів спеціалізованої діяльності людини, то для їх означення широко вживаються терміни «призвання/покликання» «*calling*» та «фах» «*vocation*» у контексті майстерного володіння певним комплексом умінь» [4].

Відтак, вважаємо, що в науковій літературі поняття «професія» (*profession*) аргументовано диференціюють від «фаху» (*vocation*) на основі низки основних характеристик, виокремлюючи у терміні «професія» такі якісні характеристики, як: ґрунтовна академічна підготовка; контроль за етичними аспектами підготовки, що здійснюється компетентними представниками професійних органів; високий ступінь автономії у здійсненні професійної діяльності; регламентований доступ та контроль за якістю здійснення професійної діяльності, тобто компетентні органи мають право припиняти здійснення професійних обов'язків чи діяльності тими, хто не відповідає вимогам професійної підготовки [15, 54].

Оскільки в компаративних дослідженнях зазвичай здійснюється комплексний аналіз професійної підготовки педагогів дошкільної освіти у країнах Європи, що охоплює різні інституції (заклади, в яких відбувається професійне навчання та підготовка), правомірним буде застосування першого диференціального підходу до використання англійських понять «*profession*» (професія) та «*vocation*» (фах) у контексті їх потрачтування європейськими дослідниками.

Якщо ж звертатись до аналізу означених понять у контексті європейської ступеневої системи освіти в цілому, то термін «*higher professional education*» (вища професійна освіта) використовується для позначення програм, установ і секторів, які готують студентів для конкретних професій. Термін «*vocational higher education*» (фахова вища освіта) навряд чи коли-небудь можна знайти у європейській науковій термінології, оскільки він не використовується ні на інституціональному, ні на національному рівні. Упродовж останніх десяти років у науковій періодиці та виданнях термін «вища професійна освіта» набув більш академіко орієнтованого значення [15, 57] і диференціюється дослідниками в більшості європейських країн від загальної академічної

освіти (general academic education), яку розуміють як університетську підготовку [7, 74]. Аналіз відповідно показує, що до потрактувань, представлених у вітчизняних документах, пов'язаних з професійною підготовкою працівників дошкільної сфери, поняття «фах» не відбиватиме специфіки європейської термінології.

Важливим є також з'ясування сутності потрактування поняття «підготовка» у вимірі вітчизняних наукових дискурсів. Так, за визначенням, поданим в «Енциклопедії професійної освіти», означене словосполучення трактується у двох значеннях: як навчіння, тобто формування готовності до виконання майбутніх завдань, та як готовність – наявність компетентності, знань і вмінь, необхідних для виконання поставлених завдань [27, 390]. У контексті прикладних завдань освіти підготовка розуміється як освоєння соціального досвіду з метою його наступного застосування для виконання специфічних завдань практичного, пізнавального або навчального плану, звичайно пов'язаних з певним видом тією чи іншою мірою регулярної діяльності [27, 272]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В. Бусела «підготовка» – це поняття, похідне від слів «підготувати, підготовити», які трактують як «...запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [27, 952]. У «Новому тлумачному словнику української мови» «підготувати» – означає «...давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід та інше в процесі навчання, практичної діяльності; навчати, тренувати, підковувати» [26, 359].

Професійну підготовку вчителів як самостійний феномен зі своїми специфічними характеристиками й особливостями, що базується на певній системі цінностей, розглядає Л. Пуховська. У процесі педагогічної діяльності вчителю завжди було потрібно навчати, розвивати і виховувати дитину [4]. Цілі педагогічної освіти у Західній Європі – підготовка до передачі знань, підготовка до сприяння дитячому розвитку, підготовка до роботи щодо соціалізації дітей [5, 8–12].

Підготовку педагогічних кадрів дошкільної освіти І. П. Рогальська-Яблонська розглядає у контексті компетентнісної парадигми сучасної професійної освіти і зазначає, що це – процес оволодіння ними такими видами компетентностей: загальнокультурною – володіння мовами культури, засобами пізнання світу (містить навчально-пізнавальну й інформаційну компетентності); соціально-трудовою – засвоєння норм, способів і засобів соціальної взаємодії; комунікативною – формування готовності та здатності розуміти іншого, будувати спілкування адекватно наявній ситуації; компетентність у галузі особистісного визначення – формування досвіду самопізнання, усвідомлення свого місця у світі, вибір ціннісних цільових змістових настанов для своїх дій [6, 74].

Цілісне розуміння поняття «професійної підготовки» у контексті підготовки вихователів на основі фундаментального контекстного аналізу сформулювала Т. П. Танько, яка розуміє його як систему організаційних та педагогічних заходів, які забезпе-

чують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, своєю чергою, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [8, 48].

Відтак у вітчизняному освітньому просторі «професійну підготовку фахівців дошкільної освіти /вихователів/ працівників дошкільної галузі/ педагогів дошкільної освіти» розглядаємо як результат комплексного освітнього процесу, що характеризується широтою загального світогляду і високої загальної культури особистості, володінням професійними знаннями з педагогіки, психології, теорії та наукових основ управління; це спроможність вихователя реалізувати свої знання на практиці; це вміння застосовувати весь спектр традиційних та інноваційних методів психолого-педагогічного, соціального дослідження, всього комплексу педагогічних і управлінських умінь.

Зазначимо, що як у вітчизняному науковому просторі, так і в європейському помітною є практика вживання словосполучень «професійна освіта» та «педагогічна освіта». У цьому контексті важливо зазначити, що для позначення поняття освіта в англійській педагогічній науці використовується два терміни «education» (освіта), який розуміють як процес, за допомогою якого суспільство свідомо передає накопичені інформацію, знання, розуміння, відносини, цінності, навички, вміння та поведінку різних поколінь і передбачає комунікацію одного і більше суб'єктів, що має на меті досягнення освітньої мети [28]; та «training» (навчання), що найчастіше вживається у значенні отримання освіти, яка спрямована на професійну підготовку; за визначенням Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) / International Standard Classification of Education (ISCE), це – освітній процес, спрямований на досягнення конкретних цілей навчання, особливо в галузі професійної освіти [28]. Інакше кажучи, у визначенні освіти, за МСКО, поняття «training» вживається у значенні навчання.

Під означеним поняттям «професійна освіта», яке співвідносне з європейським «vocational education», розуміємо категорію, потрактування якої запропоноване Міжнародною стандартною класифікацією освіти (МСКО), – «...освіта, яка спрямована на отримання знань, навичок та компетенцій, необхідних для конкретної спеціальності (фаху) або професії або роду занять і професій. Середня професійна освіта може мати елементи базової фахової підготовки. Успішне завершення таких програм веде до співвідносності між вимогами ринку праці до кваліфікації та якістю професійно-орієнтованої освіти, яка регулюється національними органами управління» [30]. Європейським центром розвитку професійного навчання (ЄЦРПН) / European Centre for the Development of Vocational (Cedefop) представлено потрактування категорії «Vocational education and training (VET)»: професійна освіта і підготовка – це освіта та навчання, які спрямовані на забезпечення людей знаннями, «знаю як»-навичками та/або компетенціями, необхідними для професійної діяль-

ності та реалізації на ринку праці [28, 60]. У цьому контексті поняття «*training*» постає у двох значеннях: у вузькому – як навчання – і в широкому – як підготовка до професійної діяльності. Професійна освіта (*vocational education*) і навчання (*training*) реалізуються у європейських країнах у системі ступеневої освіти [10; 12; 23].

Відмітимо також, що у європейських наукових дослідженнях та друкованих працях термін «*training*» (навчання/підготовка) досить часто вживається у словосполученні «*teacher training*» (дослівно – вчительське навчання) – педагогічна підготовка (навчання), яке є синонімічним до категорії «*teacher education*» (педагогічна освіта), проте вживання терміна акцентує на професійному складнику підготовки, а не на загальному педагогічному [9, 17]. Уточнимо лише, що його вживання часто супроводжується конкретизацією специфіки педагогічної професії, наприклад: терміном «*preschool teacher training*» актуалізовано професійну підготовку дошкільних педагогів, «*primary school teacher training*» – професійну освіту вчителів початкової школи тощо.

Стосовно українського словосполучення «педагогічна освіта», яке співвідносимо із загальноживаним англomовним варіантом «*teacher education*», зазначимо, що воно більш притаманне європейській науковій традиції і є широковживаним словосполученням для позначення певного виду педагогічної освіти в Європі, аніж «*pedagogical education*». У глосарії ЮНЕСКО категорію «*teacher education*» (педагогічна освіта, дослівно – вчительська освіта) розуміють як формальну підготовку педагогів (до початку професійної діяльності – університетська, центри підготовки тощо та перепідготовка), яка покликана забезпечувати педагогів сумою необхідних для професійної діяльності знань, ціннісних відношень, передбачає формування професійної поведінки і навичок, необхідних для організації освітнього процесу відповідно до певної ланки освіти [30].

З визначень зрозумілим є те, що професійна освіта завжди передбачає отримання певного документа, який підтверджує кваліфікацію, яку здобула особа по завершенню певної фахової підготовки. З поданого потрактування бачимо, що «педагогічна освіта» (*pedagogical education*) – більш узагальнене визначення для номінування підготовки в педагогічній сфері, а тому не завжди буде передбаченим отримання певної кваліфікації – диплому (це, наприклад, може бути сертифікат, довідка, посвідчення тощо). На противагу цьому поняття «педагогічна освіта» (*teacher education*) є більш конкретизованим, офіційно визначеним терміном.

Як свідчить бінарний та зіставний контент-аналіз визначень, запропонованих у європейській науковій термінології, лише словосполучення «професійна педагогічна освіта» засвідчуватиме відповідність педагогічній освіті певним, затвердженим на національному рівні кваліфікаційним вимогам. Термінологічне словосполучення «*professional pedagogical education*» (професійна педагогічна освіта) є ширшим та ієрархічно вищим поняттям, аніж «*vocational pedagogical training*» (професійна педагогічна під-

готовка/навчання), з огляду на те, що в останньому словосполученні терміном «*training*» акцентовано на професійному складнику загальної педагогічної освіти.

Отже, для започаткованого дослідження коректним буде використання англomовного терміна «*professional*», що відповідатиме українському «професійний», оскільки об'єктом дослідження є процес професійної підготовки дошкільних педагогів, що, згідно з предметом, повинен аналізуватися через визначення та характеристики теоретичних і методичних аспектів цього процесу, які реалізуються лише в умовах ступеневої чи безперервної освіти і передбачають спеціальну фахову (*vocational*) підготовку чи навчання (*training*) через здобуття педагогічної освіти (*pedagogical education*).

Як свідчить аналіз праць європейських науковців, проблему професійної підготовки дошкільних педагогів представлено фундаментальними якісними дослідженнями, предметом в яких найчастіше є концепції та підходи до організації професійної підготовки дошкільних педагогів, розробка кваліфікаційних вимог та Національної рамки кваліфікацій, яка буде якнайбільше співвідносною з європейськими вимогами. Об'єктами європейських досліджень стають процеси удосконалення практики професійної підготовки дошкільних педагогів на засадах компетентнісного, практико-зорієнтованого, дослідницько базованого новітніх підходів. Окрему увагу європейських науковців зосереджено на подальшому розвитку систем професійної підготовки дошкільних педагогів у країнах Західної Європи і країнах європейського регіону в цілому.

Важливо зазначити, дослідження сутності феномену професійної підготовки дошкільних педагогів у започаткованому дослідженні у країнах Європи вимагає звернення до розгляду сутності поняття «дошкільний педагог» та його розуміння в європейському контексті. За результатами дослідження Н. І. Мельник, автентичне українське поняття «дошкільна освіта» (*preschool education/early childhood education and care*) європейські науковці розуміють як спектр послуг, що забезпечує реалізацію освітніх заходів з цілісним підходом, спрямованим на пізнавальний, фізичний, соціальний і емоційний розвиток дітей раннього, дошкільного та передшкільного віку; процес, який відбувається як у межах приватної, громадської або державної інституції, так і поза її межами (родинне виховання й освіта, виховання та освіта в сім'ї); формує і розвиває навички, необхідні для підготовки дітей раннього віку до соціальної адаптації в умовах дошкільних закладів та вдома, а також академічної готовності дітей дошкільного віку (від 3 до 6-ти років) до школи [2, 53–58]. Поняття «дошкільний педагог» у європейському просторі дошкільної освіти потрактовано як «...різні категорії працівників та осіб, які залучені до сфери дошкільної освіти та виховання (догляду); осіб, які здобувають спеціальність (студентів вищих навчальних закладів); педагогів, які проходять підвищення кваліфікації чи переатестовуються; осіб, які здобувають фах в умовах альтернативних форм освіти тощо [2, 58].

Як збірна поняття термін «*preschool teacher*» найбільш точно відбиває зміст, смислове наповнення та специфіку, притаманні термінології західноєвропейських країн, а відтак вважаємо обґрунтованим його використання в дослідженні як аналогічного і тотожного загальновживаним в українському освітньому просторі термінологічним словосполученням «вихователь», «вихователь дошкільного навчального закладу», «вихователь дітей дошкільного віку», «фахівці дошкільної освіти», «педагоги-дошкільники», «працівники дошкільної освіти», «педагогічні кадри дошкільної освіти», «педагоги дошкільної освіти» тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, на основі аналізу вітчизняних та європейських досліджень формуємо наше розуміння **професійної підготовки педагогів дошкільної освіти** у країнах Західної Європи, яке автентичне англomовному

словосполученню «*preschool teacher professional education*», розглядається нами як процес професійної педагогічної освіти осіб, які безпосередньо залучені до сфери дошкільної освіти, практично здійснюють організацію освітньої діяльності з дітьми від народження до вступу до школи, а також осіб, які здобувають освіту, яка надаватиме офіційне право на здійснення такої діяльності в умовах різних типів дошкільних навчальних закладів (ігрові групи, центри розвитку, центри догляду за дітьми, центри розвитку дітей сімейного типу, дитячі садки, дошкільні навчальні заклади тощо). Перспективою подальших досліджень є вивчення термінологічних особливостей, пов'язаних із практикою професійної підготовки дошкільних педагогів у європейських країнах, а саме: організаційно-педагогічного забезпечення, професійних профілів та компетентностей, післядипломної освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Сучасна система середньої школи й освіти розвинутих країн (на прикладі США та Англії) як основа комплектування вищої школи. Педагогіка вищої освіти України : історія. Теорія : підручник. Київ, 1998. С. 327–341.
2. Мельник Н. І. Професійна підготовка дошкільних педагогів у країнах Західної Європи: теорія і практика : монографія. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 370 с.
3. Мельник Н. І. Методологічні підходи до аналізу професійної підготовки дошкільних педагогів у країнах Західної Європи. *Педагогічна освіта : теорія і практика* : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. Вип. 21 (2-2016). Ч. 1. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 125–134.
4. Пуховська Л. П. Професіоналізм учителя в різних освітніх системах: порівняльний аналіз : веб-сайт. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/67/1/FC698E0B.pdf>
5. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: монографія. Київ : Вища шк., 1997. 179 с.
6. Рогальська І. П. Підготовка педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах у контексті компетентнісного підходу. *Освіта Донбасу*. 2009. № 6 (137). С. 72–75.
7. Сулима О. В. Професійна підготовка вихователів дошкільних закладів у системі вищої освіти Федеративної Республіки Німеччини : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 316 с.
8. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Харків, 2004. 508 с.
9. Francesca C. Literary review Teacher's core competences: requirements and development. European Commission Directorate-General for Education and Culture. Lifelong learning: policies and programme School education; Comenius. April, 2001. 28 p.
10. Gerard F.-M., Roegiers X. (Éds). Quel avenir pour les compétences? Bruxelles : De Boeck Université, P. 87–191.
11. Goode W. Encroachment, charlatanism, and the emerging profession: psychology, sociology and medicine. *American Sociology Review*. 1960. Vol. 25, No. 6, P. 902–914.
12. Hellevé I. An ICT-based teacher education context: why was our group «the magic group»? *European journal of teacher education*. Vol. 30, No. 3, August 2007, P. 267–284.
13. Koster B. and Dengerink J. Professional standards for teacher educators: how to deal with complexity, ownership and function. Experiences from the Netherlands. *European Journal of Teacher Education*. 2008. No. 31: 2. P. 135–149.
14. Kothhoff H.-G. Last Past the Post? Teacher Education and the European Higher Education Area. Education Policies in Europe: Economy, Citizenship, Diversity / eds.: Hans-Georg Kothhoff, Stavros Moutsios. Münster [at al.], 2007. P. 115–127.
15. Kyvik S. The dynamics of change in higher education: expansion and contraction in an organisational field. Dordrecht : Springer, 2009. 225 p.
16. Legendere M.-F. Sens et portée de la notion de compétence dans le nouveau programme de formation. *Revue de l'AQEFLS*. 2001. Vol. 23 (1). P. 12–30.
17. Murphy V. A. Early Childhood Education in English for Speakers of Other Language / Victoria A Murphy and Maria Evangelou. British Council, 2016. 319 p.
18. Nutbrown C. Foundations for Quality. The independent review of early education and childcare qualifications. Final Report. 2012. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175463/Nutbrown-Review.pdf
19. Professional Competence of Teachers: Effects on Instructional Quality and Student Development. *Journal of Educational Psychology*. 2013. Vol. 105, No. 3. P. 805–820.

20. Scott W. R. Institutions and organizations. Thousand Oaks, Ca : SagePublications, 1995.
21. Slagstad R. Profesjoner og kunnskapsregimer. Molander A. and Terum L. I. (eds). *Profesjonsstudier*. Oslo : Universitetsforlag, 2008. P. 54–70.
22. Taconis R. The Development of Professional Competencies by Educational Assistants in School-Based Teacher Education / Taconis, R.; van der Plas, P.; van der Sanden, J. *European Journal of Teacher Education*. Jun 2004. Vol. 2, No. 2. P. 215–240.
23. Vocational education and training at higher qualification levels [research paper]: Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2011. 158 p.
24. Williamson McDiarmid G., Clevenger-Bright M. Rethinking Teacher Capacity. Cochran-Smith M., Feiman-Nemser S. & McIntyre D. (Eds.). *Handbook of Research on Teacher Education*. 3rd ed. Enduring questions in changing contexts. New York, Abingdon : Routledge, Taylor & Francis, 2008. P. 134–156
25. Young M; Raffe D. The Four Strategies for Promoting Parity of Esteem. Lasonen J.; Young M. (eds). *Strategies for achieving parity of esteem in European Upper Secondary Education*. Jyväskylä : Institute for Educational Research, 1998. P. 35–46.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

26. Новий тлумачний словник української мови: Т. 2. К–П. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко, ред. Л. І. Андрієвський. Вид 2-е., випр. Київ : Аконіт, 2001. 928 с.
27. Энциклопедия профессионального образования : В 3-х тт. / под ред. С. Я. Батышева. Москва : АПО, 1999. Т. 2.
28. Glossary. Competence – ISCED: International Standard Classification of Education. URL: <http://www.uis.unesco.org/Pages/Glossary.aspx>
29. ILO (2008). Resolution concerning updating the International Standard Classification of Occupations: ISCO 08. URL: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/docs/resol08.pdf> [cited 28.11.2019]
30. UNESCO Institute for Statistics (UIS). Guide to measuring Information and Communication Technologies (ICT) in education. Technical Paper No. 2 Montreal : UIS. 2012. International Standard Classification of Education.

UDC 811.811'

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189269>

"JUST" TRANSPOSITION: SEMANTIC DYNAMICS

Mykhaylenko V. V.
King Danylo University

English words such as *just-only*, *still-yet*, *now-then*, *here-there* and *others* (cf: Aijmer, 2002) look simple, but are often misunderstood among the EFL/ESL learners, as well as linguists. They bear various labels: "particles," "fillers," "adverbs," "small words," "fillers," "modal particles," "discourse particles," "focus particle," "fillers," "discourse coherence particles," etc. (see Haselow, 2011).

We understand that the main source of ambiguity lies in the subjectivity of decoding semantic relationship of *just* and its contexts. We have retrieved our corpus of text fragments from the novels "The Firm" (1991) and "The Associate" (2009) by John Grisham. The author's language has not changed for two decades, the both communities of characters are well-educated and their speech reflects American Standard used by males and females avoiding dialectical and colloquial words. The *just* particle in the ST (English) and the TT (Russian) demonstrates the same common features, though in the ST the emphasis is on the *just* in the phrase, while in the TT is on the other constituent of the phrase which makes its omission possible and considering it as a filler. The Russian renderings of *just* seem to have much in common with their English correspondences, however, the cases of its omission in the TT prove the grammatical transposition of *just* which can cause its full desemantization. No doubt, this thesis needs a research of the bilingual corpora including texts of various styles and genres. The particle *just* and its relationships with the discourse allows to give an objective description of lexical semantics which differentiates a number of component in its dictionary entry and the functional semantics as the result of the correlation of the item and the context. The English discourse particles are traditionally considered to be more typical of spoken than of written language though as our data shows they are quite possible in various genres and styles. The Corpus investigations can also shed light on other discourse particles and their functional semantics in English and their Russian renderings.

Key words: adverb, particle, discourse marker, transposition, functional, translation.

Михайленко В. В. Транспозиція "JUST": семантична динаміка. Англійські слова, такі як *just-only*, *still-yet*, *now-then*, *here-there* та ін. (пор.: Aijmer, 2002), прості на перший погляд, проте вони складають труднощі як для студентів, так і для науковців. Їх термінологія – "particles," "fillers," "adverbs," "small words," "fillers," "modal particles," "discourse particles," "focus particle," "fillers," "discourse coherence particles," "focus particle," "fillers," "discourse coherence particles," (див. Haselow, 2011) та ін. – породжує більше питань, ніж відповідей. Розуміємо, що основне джерело багатозначності полягає в суб'єктивності декодування смислових взаємозв'язків одиниці *just* та її контекстів. Ми дібрали наш корпус текстових фрагментів з романів «Фірма» (1991) та «Авокат» (2009) Джона Грішема. Його авторська мова не змінилася протягом двох десятиліть, обидві групи героїв високо освічені, а їхнє мовлення відображає американський стандарт, що використовується і чоловіками, і жінками, які уникають діалектичних та розмовних слів. Частка *just* у мові оригіналу (англійській) та у мові перекладу (російській) демонструє однакові загальні риси, хоча в англійському тексті наголос на самій одиниці у складі фрази як єдності й навпаки у російському тексті наголос на основному складовому слові фрази, що викликає можливе опущення *just* у перекладі або потрактування його як фатичної одиниці. Опущення *just* у тексті перекладу – додатковий показник його граматичної транспозиції та повної десемантизації. Без сумніву, ця теза потребує дослідження двомовних корпусів текстів різних стилів і жанрів. Частка *just* та її взаємозв'язок з дискурсом дає змогу провести об'єктивний опис її лексичної семантики, яка вирізняє низку компонентів у словникових дефініціях та функціональну семантику, актуалізовану у контекстах. Англійські частки традиційно вважаються типовими для усного мовлення, ніж для писемного мовлення, хоча, як свідчать наші дані, вони є цілком можливими в різних жанрах та стилях.

Корпусні дослідження можуть визначити функціональну семантику дискурсних часток, що є вельми нагальним для інтерпретації тексту, перекладу, лексикографії та машинного перекладу.

Ключові слова: прислівник, частка, дискурсний маркер, транспозиція, функціональний, переклад.

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. Different schools of grammar suggest different classifications of the parts of speech: 8-9 according to the form; 2 major classes according to the function – notional and functional; and 2 major classes according to the meaning – open or content and close or functional. Hence, every word must be assigned to a definite part of speech paradigm. In the word grammar it used to be an unconditional basis

of language structure, which began to be shattered with the sentence grammar, wherein the change of the word position in the sentence pattern causes the change in its part of speech paradigm [9, 431]. The English functional grammar enables speakers and writers to represent the world, to interact with one another, and to create coherent messages. Scholars, first, introduced a number of terms labeling the referred outcome – exceptions, polyfunctionalisms, relics, etc. Although, some

researchers to meet the challenges of text grammar and then discourse grammar undertake an integral analysis of so-called short or small words to show the tendency of grammaticalization as an engine of restructuring the language.

Analysis of recent research and publications.

English words such as *just-only*, *still-yet*, *now-then*, *here-there* and others [cf: 1] look simple, but are often misunderstood among the EFL/ESL learners, as well as linguists. They bear various labels: "particles," "fillers," "adverbs," "small words," "fillers," "modal particles," "discourse particles," [see 10, 3603] "focus particle," "fillers," discourse coherence particles," etc.

We understand that the main source of ambiguity lies in the subjectivity of decoding semantic relationships of *just* and its contexts. We have retrieved our corpus of text fragments (from the original and translation) novels "The Firm" (1991) and "The Associate" (2009) by John Grisham. The author's language has not changed for two decades, the both communities are well-educated and their speech reflects American Standard used by male and female characters avoiding dialectal and colloquial words. The *just* particle in the ST (English) and the TT (Russian) demonstrates the same common features, though in the ST the emphasis is on the *just* in the phrase as a unity, while in the TT it is on the other constituent of the phrase that makes its omission possible and considering it as a filler.

Maria Alm et al. write that the modal particles in German form a relatively closed class of frequently used but grammatically optional items that are typical of spoken language and fulfill non-propositional functions in discourse [2, 1–3]. For the particles found in the Verbmobil corpus, Bos and Schiehlen provide a classification into classes such as "focus particle", "sentential adverb" or "discourse relation adverb" [4]. The meaning of the particle in-use is very hard to define. Mia Wiegand gives a detailed analysis of the *just* semantic classification [17, 1–3]. The particle denotes a subjective feature of meaning encoded by the speaker or writer to emphasize his/her own attitude or mode to the event. These classes are sometimes relevant for disambiguation and translation, in particular, for distinguishing sentential usages from discourse usages. D. Lee elaborated his semantic classification of *just* based on 224 samples [11, 377–378]. But the discourse analysis can broaden the classification due to the close relationship of *just* and *discourse*. D. Gutzmann argues that the semantics of the modal particles interacts with the grammatically encoded sentence mood of sentence types [8, 32] or it is bound to the verb-mood and the sentence modality [1, 1–3]. Gabrielle Diwald considers the meaning of modal particles or discourse particles dependent on the interplay of (i) the heteroseme's basic word class function; (ii) its degree of grammaticalization; and (iii) the presence of secondary (embedded or simulated) communicative situations (i.e. conceptual immediacy/distance) in the linguistic material [6, 218–219]. In the framework of the discourse theory such items can be called discourse makers if they are investigated on the discourse level, on the semantic level or functional-semantic level – pragmatic markers. As the literature on the issue proves the term

of the item depends on the scholars' approach [see a review: 12, 18–19].

K. Fischer's hypothesis points out that speakers use modal particles in interaction and stresses that in German this may be done by means of modal particles or "discourse particles". So, the main pragmatic function of modal particles is interpersonal, however, Fisher suggests that this interpersonal function does not exclude functions on other levels of discourse; like discourse particles, modal particles can fulfil several functions at the same time [7, 18].

The purpose and the objectives of the article.

These particles pose significant problems for the text interpretation, lexicographic practice, machine translation [see 16, 125] and rendering the author's intention represented by the discourse particles. In this research we are concerned with the contrastive semantics of *just* in the ST (English) and the TT (Russian) and we will, therefore, examine English *just* and its appropriate renderings in Russian. In the following part we will focus on the etymology of *just*, its lexical and functional semantics and the correlation with the contexts in the ST and the TT.

The outline of the main research material. The objective of the following part is the occurrences of the English particle *just* and its Russian renderings, first, in order to illustrate the structural formulae of the *just* context and, second, to reveal common features of *just* in the Source Text and the Target Text. We believe that the functional meanings of *just* according to D. Lee, "emerge" from the connections between *just* and other elements of the construction in which it occurs. The "central meaning" of *just* stresses the notion of preciseness", along either a "downtoning" (specification, restriction, minimization) or "uptoning" (exactness, emphasis, politeness, agreement) axis [see also 15].

1. The Etymology of *just* (adv.): It developed as "merely, barely" in the 1660s from Middle English sense of "exactly, precisely, punctually" (c. 1400), from *just* (adj.), and paralleling the adverbial use of French *juste*. *Just now* "a short time ago" is from the 1680s. For sense decay, compare *anon*, *soon*.

2. Definition *just* in the dictionary entries: 2.1. Cambridge's definition: (1) exactly; (2) only, simple, almost not or almost, be possible, very completely, fair, morally correct; (3) used to make a statement or order stronger; (4) used to reduce the force of a statement and suggest that it is not very important; (5) to soften expression. 2.2. Merriam-Webster' definition: (1) having a basis in or conforming to fact or reason; conforming to a standard of correctness; proper proportions, faithful to an original; (2) righteous; (3) deserved; (4) legally correct; (5) something happened a very short time ago, or is starting to happen at the present time. 2.3. Collins' definition: (1) You use *just* to say that something happened a very short time ago or is starting to happen at the present time; (2) if you say that you are just doing something, you mean that you are doing it now and will finish it very soon; (3) if you say that you are *just* about to do something or *just* going to do it, you mean that you will do it very soon; (4) you can use *just* to emphasize that something is happening at exactly the moment of speaking or

at exactly the moment that you are talking about; (5) you use *just* to indicate that something is no more important, interesting or difficult, for example, than you say it is, especially, when you want to correct a wrong idea that someone may get or has already got; (6) you use *just* to emphasize that you are talking about a small part, not the whole of an amount; (7) you use *just* to emphasize how small an amount is or how short a length of time is.

We have selected three dictionaries which generalize the components or in other terms – 'readings' of the *just* definition. If we analyse some more dictionary entries, we can increase the number of 'nuances', as Molina and Romano suggested, up to – twenty-five. Additionally, those 'nuances' may identify some more senses revealed in their contexts [12, 18]. If we follow the given authors, we will model a conceptual domain represented by numerous semantic fields with empty slots being filled from new dictionary entries.

3. Usage of *just*: In the construction *just* + imperative (1–6) *just* is originally an adverb which undergoes a transformation grammaticalization and turns into an imperative particle. Then now it is rather an imperative particle demonstrating its transposition from ADV → Particle, for instance:

1. You don't have to say anything. We've done it for every associate for the past fifteen years. Just get the paperwork to Louise. 4.1. Просто передай бумаги Луизе (Ch. 5).

JUST + Vimp + NP → Просто + Vimp

3. Please don't divorce me, Abby. I swear it will never happen again. *Just* don't leave me. 8.1. Пожалуйста, не разводишься со мною, Эбби. Клянусь, больше этого никогда не повторится. Только не покидай меня (Ch. 7).

JUST + Vimp [Vaux + Neg + Vinf] + Pr → Только + Neg + Pr

4. I need signatures, she demanded, and handed him his pen. – Don't ask. *Just* trust me. 9.1. Мне нужны ваши подписи, – потребовала она, вручая ему перо. – Не спрашивайте. Доверьтесь мне (Ch. 11).

JUST + Vimp + Pr → 0 + Vimp + Pr

5. In the meantime, just remember those three things, and be careful. 10.1. Пока же запомните эти три вещи и будьте осторожны (Ch. 11).

JUST + Vimp + NP → Пока же + Vimp + NP

6. Just watch him close. Tell Lamar Quin to get real tight with him so if he's got something on his mind, maybe he'll unload. 13.1. Не выпускайте его из виду.

JUST + Vimp + Adj → 0 + Imp

In the contexts of fragments 1–6 *just* seems to soften the directive expressed by imperatives. D. Lee says that *just* adds to the directive a polite feature [11; see also 5]. We cannot agree that *just* can be a marker of politeness. The corpora analysis of Spoken English in "The Firm" or, for example, in "The Associate" the contexts under study can be hardly referred to as "polite" reveals its casual feature. Let's compare the fragments with the combination *just* + *Vimp* used by the (makeshift) policemen, detective and the suspect (a student).

7. Just give us ten minutes. I promise you won't regret it. 7.1. [Никаких штучек, Кайл, даю слово, – сказал Джинард, и голос его прозвучал совершенно искренне]. Дай нам десять минут. Ты не пожалеешь.

8. I'm not talking until I finish the preliminaries. Just show me your driver's license. I'll show you mine. 8.1. [Вы не услышите от меня ни слова, пока я не пойму, с кем имею дело]. Покажите мне ваши водительские права, а я покажу вам свои.

9. You're making the right decision here, I swear it. Just keep it up, and this will all go away. 9.1. [Ради Бога, Кайл] все пока идет великолепно [Еще несколько вопросов, и мы совершим качественный скачок].

Besides, the Russian translators do not employ any polite units in either novel to render the sentence with *just* + *Vimp* [see politeness: 5]. The Oxford English Dictionary *just* is defined as an adverb (i) "точно, как раз, именно"; (ii) *just* + *like/so* "точно так же... как"; (iii) "только что"; (iv) *just* + *think/listen*, etc., simply, merely "только, просто"; (v) *just* + *so* "точно так же... как". And it may also demonstrate its transposition from Adv → particle [14, 17], which also refers to the situation of hesitation or doubt. In case of the reported speech the imperative feature of *just* in combination with the V let is retained, for instance:

10. A receptionist smiled warmly and said ... if he needed anything while he was in Memphis just let her know. 10.1. Секретарша, тепло, улыбнувшись, сказала, что со всеми пожеланиями, пока он будет в Мемфисе, мистер Макдир должен обращаться к ней (Ch. 2).

JUST + Vlet + Acc. Inf. Const (Pr + Inf) → 0

In the Construction Pron + JUST + VP (8–15) *just* also has a non-committal attitude to the situation, i.e. "I just think" *can be interpreted as* → I think but I do not know.

11. He knew who I was, knew I'd just been admitted.

Vaux + JUST + Vpart II → 0

12. I ask him why, and he said he doesn't have time to explain. I don't know what to say, so I just listen. 12.1. Я не знал, что мне на это ответить, поэтому просто молчал и слушал (Ch. 11).

SO + Pr + JUST + V → просто + Vpast

13. "I'd just like to know". 13.1. Просто мне хотелось бы знать? (Ch. 11)

PR + Vaux + JUST + VP → WHY + ПРОСТО + PR

14 He's gonna help me get out of here, he just doesn't know it. (Ch. 11)

PR + JUST + Vaux + Neg+ VP → 0

15. I'm just curious. 15.1. А что подозреваете вы сами? – В настоящий момент ничего. Пока мною движет только любопытство (Ch. 12).

Pr + Vbe + JUST + Adj → Пока + Pr + VP

16. Any suspicions? – No. – Just thought I'd ask. 16.1. Какие-нибудь подозрения? – Нет. Я спросил просто так (Ch. 12).

JUST + Vpast + S CLAUSE → ПРОСТО TAK + S clause

17. – He said you probably needed the R and R. Do you want to go? – Of course. I'm just a little surprised (Ch. 13).

Pr + Vbe + JUST + V PII → 0

18. And, frankly, they just don't understand why they have to. 18.1. Да и, говоря честно, они просто не понимают, с какой стати они должны это делать (Ch. 6).

JUST + Vapart of the listener, *just* can be considered as a hedge making the utterance unpersuasive or it exempts the speaker from total commitment [3, 4–5].

In the combination of **JUST + SO** (13–14) *just* as a particle underlines the exact state of the situation summed up by *so*:

19. He admired her legs, which for the moment were positioned just so and demanded to be admired. She was now looking at his shoes (Ch. 12).

JUST + SO → 0

20. They moved here from Ohio just so this clown can be near the King's grave. 14.1. Они перебрались сюда из Огайо, специально для того, чтобы этот помещанный был поближе к могиле своего кумира (Ch. 12).

JUST+SO +S clause → СПЕЦИАЛЬНО ДЛЯ ТОГО, ЧТОБЫ + S clause 0

In fragment (21) *just* stresses the temporal feature of the event expressed the temporal adverbial *when* and the past form of the verb:

21. Just when he began to feel dizzy the typing and smoking stopped. 21.1. В тот момент, когда он почувствовал себя совершенно больным и несчастным, стук машинки смолк, а воздух в комнате вдруг начал проясняться (Ch. 12).

JUST + Conj. when + S clause → В тот момент, когда +S clause

In the referred context *just +when* is a composite conjunction actualizing the temporal feature of the event "exactly at that time.

The combination **JUST + LIKE / JUST + AS** functions as composite conjunction of comparison:

22. The partners were busier, but just as nice (Ch. 2).

JUST + Conj AS + Adj → 0

23. They give him their room numbers, and we suspect he sneaks around and tries to play the big stud, just like Elvis. 23.1. Выкрикивают ему номера комнат, в которых они остановились, и, мы подозреваем, он сшивается где-нибудь поблизости, мечтая сыграть по-крупному, ну прямо как Элвис (Ch. 12).

JUST + Conj LIKE + NP → НУ ПРЯМО КАК

24. The glue from the paper and the wet lacquer from the mantel and the newness of the furniture combined for a wonderful fresh aroma. Just like a new house (Ch. 7).

JUST + Conj LIKE + NP → 0

In the following contexts *just + one / just + another* actualizes; its core meaning and functions to "restrict the application of the utterances exclusively to the part

focused" [14, 602–604]. The Russian translator treats the English unit as an empty one [see history of transposition: 13, 86].

25. And in a split second he had recalled that Lamar Quin, just one of the forty-one, had gone to Kansas State. 25.1. И в какую-то долю секунды вспомнил, что Ламар Куин, единственный из сорока одного сотрудника, учился в Канзасе (Ch. 1).

JUST +Num (one) + of +Num → единственный + PrepNP

26. As far as they're concerned, it's just another accident. Three accidental drownings. 26.1. Там рассматривают это как еще один несчастный случай (Ch. 6).

Vbe + JUST + NP (another +N) → еще + NP (Num +NP)

If particles, according to Hajjiev, have no independent lexical meaning of their own, no independent function in the sentence, no grammatical categories and no typical stem-building element [9, 432], then we omit *just* – the functional semantics of the sentence is sure to change, primarily the speaker's intentional meaning will remain encoded by the listener or reader. Further, the author agrees that the change of the position of *just* would change the meaning of the sentence [9, 436].

Conclusions and prospects for further research.

The unit *just* is labeled as a discourse particle being investigated in the discourse structure. The unit, originally an adverb, as a constituent of the phrase undergoes a grammaticalization into a particle. Nevertheless, its meaning is actualized due to the close and distant contexts.

The Russian renderings of *just* seem mostly common with their English correspondences, however, the cases of its omission in the TT prove the grammatical transposition of *just* which can cause its full desemantization. No doubt, this thesis needs bilingual corpora including texts of various styles and genres. The particle *just* and its relationships with the discourse allows to give an objective description of original lexical meaning which differentiates a number of components and the functional semantics which resulted in the correlation of the unit and the context. The English discourse particles are traditionally considered to be more typical of spoken than of written language though as our data shows that they are quite possible in various genres and styles.

The Corpus investigations can also shed light on other fillers and discourse particles and their functional semantics in English and their Russian renderings.

REFERENCES

1. Aijmer Karin. English discourse particles: Evidence from a corpus. *Studies in Corpus Linguistics* 10. Amsterdam : Benjamins, 2002. xv +298pp.
2. Alm Maria, Behr Janina, Fischer Kerstin. Modal particles and sentence type restrictions: A construction grammar perspective. *Glossa. A Journal of General Linguistics*. 2018. No. 3 (1). P. 1–31.
3. Blankenship K. L., Holtgraves T. The role of different markers of linguistic powerlessness in persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*. 2005. Vol. 24 (1). P. 3–24.
4. Bos J. and Schiehlen M. Klassifikation der deutschen Partikeln in Verbmobil' [Classification of German particles in Verbmobil], VerbmobilMemo. 141. Stuttgart : Universität des Saarlandes/Universität Stuttgart, 1999.
5. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge : CUP, 1987. 345 p.
6. Diwald Gabriele. On the interaction of constructions with register and genre / ed. Fischer Kerstin and Kiki Nikiforidou. *Constructions and frames 7:2*. Amsterdam. New York : Benjamins, 2015. P. 218–257.
7. Fischer Kerstin. From cognitive semantics to lexical pragmatics: The Functional polysemy of discourse particles. Berlin : Mouton de Gruyter, 2000. 374 p.

8. Gutzmann Daniel. Use-Conditional meaning: Studies in multidimensional semantics. Oxford : OUP, 2015. 272 p.
9. Hajiyev Edison I. The Status of Particles in Modern English. *International Journal of Computers*. 2008. Vol. 2, Issue 4. P. 431–441.
10. Haselow Alexander. Discourse marker and modal particle: The functions of utterance-final then in spoken English. *Journal of Pragmatics*. 2011. P. 3603–3623.
11. Lee David. 1987. The semantics of just. *Journal of Pragmatics*. 1987. Vol. 11. P. 377–398.
12. Molina Clara, Romano Manuela. JUST revisited: Panchronic and contrastive insights. *International Journal of English Studies*. 2012. Vol. 12 (1). P. 17–36.
13. Mykhaylenko Valery V. A Functional shift of the adverb in Old English and New English. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці : ЧДУ, 1997. Вип. 15 : Германська філологія. С. 86–90.
14. Mykhaylenko Valery. V. Modal adverb transposition in Old English. *Studia Philologica*. 2015. No. 2. Issue 5. P. 17–21.
15. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London and New York: Longman, 2000. 1779 p.
16. Stede Manfred, Schmitz Birte. Discourse particles and discourse functions. *Machine Translation*. 2000. Issue 15. P. 125–147.
17. Wiegand Mia. *Just and its meanings: Exclusivity and scales in alternative semantics and speech act theory*. Cornell University : Qualifying Paper, 2016. 46 p.

ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД ТА ТИПОЛОГІЯ СЛЕНГУ: МОВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Мірошник С. О.

Національний авіаційний університет

У статті визначено поняття сленгу як унікальної лексичної категорії, нелітературних емоційно забарвлених слів та словосполучень, які характеризуються фамільярним стилем та які зазвичай використовуються в розмовному мовленні. Описано результати наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення поняття сленгу, його характеристик, лексичного складу та типології. Доведено, що нові сленгові одиниці, широко використовувані в мовленні молодих людей, потребують постійного вивчення та детального аналізу.

З'ясовано, що сленг складається зі слів і фразеологізмів, які виникли й спочатку використовувалися в окремих соціальних групах. Сленг віддзеркалює ціннісну орієнтацію цих груп. На основі здійсненого дослідження визначено, що елементи сленгу або швидко зникають із вжитку, або входять до літературної мови, що приводить до виникнення тонких стилістичних і семантичних різновидів. Розглянуто шість лексичних прошарків сленгу, запропонованих Л. С. Бурдіним, до яких належать: слова й висловлювання з яскраво вираженим фамільярно-розмовним забарвленням; слова й висловлювання, запозичені з різних жаргонів; протонародні слова й висловлювання; слова й висловлювання вульгарного характеру; запозичення з жаргону злочинного світу; діалектизми й провінціалізми. Проаналізовано групи сленгу, запропоновані Г. О. Судзіловським, а саме: загальноновживану і загальновідому лексику різного походження, яка має широку сферу вживання; вузьковживану лексику, що вживається у відносно вузькій сфері і пов'язана з різними соціальними групами. Визначено лексико-семантичні особливості сленгізмів. Досліджено розвиток семантичної структури сленгових лексем та їх типологію. Виявлено, що основним процесом, що приводить до розширення складу сленгових слів і висловів, є зміна значення слів загальнонародної лексики.

Ключові слова: типологія сленгу, сленг, сленгові прошарки, лексичні одиниці, лексико-семантичні особливості.

Miroshnyk S. O. Lexical composition and typology of slang: linguistic aspect. The concept of slang as a unique lexical category, non-literary emotionally colored words and phrases that are commonly used in spoken language is defined in the article. The results of scientific research of Ukrainian and foreign scientists on the definition of slang, its characteristics, lexical composition and typology are described. It has been proved that modern slang units, that are widely used in young people is speech, require constant study and thorough analysis.

It has been investigated that slang is composed of words and phraseological units that originated and were originally used in particular social groups. Slang reflects the value orientation of these groups. The research also shows that elements of slang either rapidly disappear from the literary language or are included into it, resulting in subtle stylistic and semantic varieties. Six lexical layers of slang introduced by L. S. Burdin have been observed: words and expressions with prominent familiar and informal coloring; words and expressions borrowed from different types of jargon; folk words and sayings; words and expressions of a vulgar nature; borrowings from the criminal world jargon; dialectisms and provincialisms. The following groups of slang introduced by H. O. Sudzilovsky have been analyzed: common and well-known vocabulary of various origins, which has a wide scope of usage; a narrowly used vocabulary that is used in a more or less specific field and is associated with various social groups. Lexico-semantic peculiarities of slang lexical units have been determined. The development of the semantic structure of slang lexical units has been studied and their typology has been investigated. The main process that leads to the expansion of the composition of slang words and expressions is the change of meaning of words of common folk vocabulary.

Key words: slang typology, slang, slang layers, lexical units, lexico-semantic peculiarities.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Мова – це динамічна система, явище, що постійно змінюється та розвивається. Сленг постає унікальним внутрішньомовним явищем, яке безперервно запозичує лексичні одиниці з інших мовних підсистем і продукує нові лексичні одиниці для повсякденного вжитку. З огляду на це відбувається становлення поняття сленгу як унікальної лексичної категорії, що, своєю чергою, зумовлює потребу створення його типології. Актуальність вивчення англійського сленгу зумовлена, з одного боку, зростанням інтересу до мовних суб-

стандартів та швидкою змінюваністю лексичного складу сленгу, а з іншого – відсутністю ґрунтовних досліджень у цій царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сленгу є предметом постійного наукового пошуку. Різноманітним аспектам дослідження сленгу присвячені праці багатьох учених, серед яких І. Р. Гальперін [7], В. Г. Вілюман [6], В. В. Балабін [4], В. А. Хом'яков [13; 14; 15], В. Г. Чорнобай [16], С. А. Мартос [8], О. Є. Матюшенко [9] та ін. Зокрема, І. Р. Гальперін, В. В. Балабін, В. А. Хом'яков дають визначення поняттю «сленг» та характери-

зують його головні особливості [7; 4; 13; 14; 15]; В. Г. Вілюман досліджує способи утворення сленгізмів [6]; В. Г. Чорнобай простежує історію виникнення сленгу [16]; С. А. Мартос вивчає комунікативні аспекти сленгу [8]; О. Є. Матюшенко аналізує функціонування молодіжного сленгу [9]. У сучасному суспільстві відбуваються безперервні зміни, з'являються нові сленгові одиниці, широко використовуювані в мовленні молодих людей, що потребують постійного вивчення та детального аналізу.

Формулювання мети і завдань дослідження. Мета статті – проаналізувати лексичний склад сленгових лексем та окреслити типологію сленгу на основі класифікацій, запропонованих в наукових розвідках вітчизняних та закордонних науковців. Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки конкретних завдань:

1. Розглянути тлумачення сленгових лексем сучасними дослідниками та обґрунтувати лексико-семантичні особливості сленгізмів.

2. Простежити розвиток семантичної структури сленгових лексем та окреслити їх типологію.

3. Проаналізувати прошарки сленгових лексем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання лексичного складу сленгу нерозривно пов'язане з проблемою наукового визначення цього лінгвістичного явища. Саме тому відсутність загальноприйнятого визначення сленгу приводить до появи досить різних, іноді діаметрально протилежних поглядів на питання сленгу [4, 24]. Досить часто сленг також співвідносять з наближеними до нього поняттями, зокрема жаргонізмами, діалектизмами, арго, колоквіалізмами, вульгаризмами тощо, між якими не завжди вдається встановити чіткі межі.

Сленг – це дихання життя, це пласт лексики, що постійно оновлюється, це свідчення еволюції лексичного складу мови. На думку І. Р. Гальперіна, говорити про склад сленгу за умов відсутності визначення сленгу як родового явища не зовсім коректно, тому що за таких умов можна підвести під «сленг» будь-які лексичні, морфологічні, синтаксичні та фонетичні риси розмовного мовлення, що суперечать загальноприйнятим нормам літературного вживання, включаючи різноманітні неправильності мовлення [7, 108]. Сленг – це той прошарок лексики й фразеології, що з'являється у сфері живого розмовного мовлення як розмовні, емоційно забарвлені і часто образні неологізми, які легко переходять до сфери загальноновживаної літературної розмовної лексики [7, 109].

У різних словниках, пише І. Р. Гальперін, з поміткою «сленг» наводяться такі розряди слів і словосполучень:

- слова, які належать до злочинського жаргону;
- професіоналізми;
- розмовні слова (колоквіалізми);
- випадкові утворення (оказіоналізми);
- образні слова та вислови;
- контекстні значення слів, що виникли в результаті застосування окремих стилістичних прийомів (іронії, парафрази тощо);
- слова, утворені в результаті конверсії;
- аббревіатури;

- звичайні слова та словосполучення літературної англійської мови, що іноді відносять до сленгу;
- діалектизми.

Природно виникає питання: «А чи існує «сленг» взагалі як особливий прошарок у словниковому складі англійської мови?» – запитує І. Р. Гальперін [7, 109–112]. Адаже головним процесом, який приводить до розширення складу сленгових слів і висловів є зміна значень слів загальнонародної лексики.

Л. С. Бурдін вважає, що лексика загального сленгу цілком складається зі слів, що раніше належали якому-небудь жаргону [5, 162–163]. В іншій роботі Л. С. Бурдіна виділяє в лексиці американського сленгу шість лексичних прошарків:

1. Слова й висловлювання з яскраво вираженим фамільярно-розмовним забарвленням. Перший прошарок поділяється на такі групи слів: різноманітні скорочення: *hubby* (*husband*), *to keep bach* – «вести холостяцьке життя», *coke, frig* (*refrigerator*); виклик, вигук: *yep-yes; nope; boy; Yee*; нові синоніми добре відомих слів; модні слова й висловлювання; іменні слова й висловлювання [5, 162–163].

2. Слова й висловлювання, запозичені з різних жаргонів. Другий прошарок американського сленгу становить група слів та висловів, що проникли з різних жаргонів: студентського, спортивного, біржового, військового, морського тощо.

3. Простонародні слова й висловлювання. Третій прошарок утворюють простонародні слова й висловлювання. Американський варіант англійської мови, на думку Л. С. Бурдіна, є більш уніфікованим. За відсутністю сталих історично утворених діалектів, будь-яке, не тільки лексичне, а й синтаксичне, фонетичне відхилення відносять до американського сленгу. Форми неграмотного мовлення автор також вважає просторіччям.

4. Слова й висловлювання вульгарного характеру. Четвертий прошарок американського сленгу включає слова й сполучення, що виражають відтінок непристойності, грубості, так званий "low slang". До цієї групи американського сленгу, на думку Л. С. Бурдіна, належать прізвиська на позначення різних національностей: *mick* – «ірландець»; *k'nuck* – «канадець»; *dinge, shine, nigger, coon, jig* – «чорномазий»; *krauts* – «капусники» німці»; *greaser* – «мешканець Південної Америки»; *dago* – «іспанець, португалець»; *wop* – «італієць»; *Ike (keki)* – «єврей» тощо.

5. Запозичення з жаргону злочинного світу. П'ятий пласт американського сленгу формують жаргони злочинного світу, в основному жаргони злодіїв і гангстерів. Під жаргоном злочинного світу автор має на увазі злочинський арго.

6. Діалектизми й провінціалізми. Шоста група – це слова й звороти, які існують у мові американців, що живуть в районі іноземних поселень: *patio* – «подвір'я»; *tamales* (з іспанської) – «їжа з кукурудзи»; *to go loco* (з іспанської) – «збожеволіти»; *to kite* – «літати»; *amigo* (з іспанської) – «друг» [5, 162–163].

За М. В. Араповим, сленг складається зі слів і фразеологізмів, що виникли й спочатку викорис-

товувалися в окремих соціальних групах. Сленг віддзеркалює ціннісну орієнтацію цих груп. Ставши загальноживаними, ці слова часто зберігають емоційний характер, хоча «знак» оцінки може змінитися. Елементи сленгу або швидко зникають із вжитку, або входять до літературної мови, що приводить до виникнення тонких стилістичних і семантичних різновидів. Тільки етимологічний аналіз встановлює зв'язок деяких слів літературної мови зі сленгом і виявляє типовий для сленгу характер метафори, яка лежить в основі номінації. Автор вважає, що широке вживання сленгу огрублює мову і суперечить нормам, культурі мовлення [1, 461].

Не менш суперечливим є питання класифікації та поділу сленгу на види.

Г. О. Судзіловський, мабуть, першим серед учених-германістів запропонував розділити сленг на дві групи:

- загальноживану і загальновідому лексику різного походження, яка має широку сферу вживання.
- вузьковживану лексику, що використовується у відносно вузькій сфері і пов'язана з різними соціальними групами [12, 10–11].

В. Г. Вілюман також виокремив дві групи належних до сленгу слів:

- Загальний сленг – загальнозрозумілі, широко розповсюджені в розмовному мовленні образні слова й сполучення емоційного забарвлення, що знаходяться за межами літературної мови, претендують на новизну й оригінальність і слугують синонімами слів і сполучень літературної мови (*bed-sitter (bed-sitting room), bob (shilling), cucumber (dollar), chick (girl), booze (a drink, to drink liquor), knock-out drops (narcotics drops)*) [6, 47]. Загальний сленг є відносно стійким для певного періоду, хоча сленгізми легко переходять у колоквіалізми, а також взагалі зникають з вжитку. Слід також відмітити, що загальний сленг генетично і функціонально відрізняється від спеціального сленгу, оскільки утворюється з різних джерел. Визначною рисою загального сленгу також є його неоднорідність за ступенем наближення до фамільярно-розмовного мовлення, хоча в цілому сленг протистоїть йому як компонент просторіччя [13, 39].

- Спеціальний сленг – слова і словосполучення того чи того професійного жаргону [6, 47] (кокні, або діалект простих людей Лондону; світський жаргон; слова і вислови, прийняті у закритих навчальних закладах для дітей англійської аристократії; військовий сленг – *egg (a pilot, just a begginner), picture show (a fight), put in a bag (dead)*; кримінальний жаргон – *jug (a safe), kettle (a pocket watch), shamus, buttons (policeman)*; студентський жаргон – *to bug someone (to angry someone), cheese (an attractive girl), drip (flattery, sweet talk), smash (total failure)* [3, 267].

Можна зробити висновок, що сленг як родове поняття – це основний компонент просторіччя (норми другого рівня), який вміщує в собі, з одного боку, соціальні варіанти: кент і деякі близькі до кенту мовленнєві утворення (римований сленг та ін.), професійні та корпоративні жаргони, а з іншого боку, – широко розповсюджену і загальнозрозумілу соціальну мікросистему, яка є досить неоднорідною за своїм генетичним складом і ступенем наближен-

ня до норми першого рівня і має яскраво виражений емоційно-експресивний оцінковий характер та своєрідний вокабуляр, у якому слова і вислови частіше за все імпліцитно передають насміх із соціальних, етичних, естетичних, мовних та багатьох інших умовностей та авторитетів [15, 75].

Не всі вчені погодилися з такими пропозиціями. Так, наприклад, І. Р. Гальперін критикував Г. О. Судзіловського за поділ сленгу на дві групи. «Таке визначення, – пише І. Р. Гальперін, – фактично знімає саму проблему «сленгу», оскільки «сленг» порівнюється зі словниковим складом мови. Г. О. Судзіловський змішує поняття «сленг», «жаргон», «розмовна лексика» та «просторіччя» [7, 108].

Відомий дослідник сленгу В. А. Хом'яков не тільки цілком підтримав теорію поділу сленгу на загальний і спеціальний, а й запропонував наукові визначення цих понять. Загальний сленг, на думку В. А. Хом'якова, – це відносно стійкий для визначеного періоду, досить поширений і загальнозрозумілий пласт лексики й фразеології в середовищі живого розмовного мовлення (іноді з фонетичними, морфологічними і синтаксичними особливостями), вельми неоднорідний за своїм генетичним складом і ступенем наближення до літературної мови, що має яскраво виражений емоційно-експресивний оцінювальний характер, часто є протестом-насміханням проти соціальних, етичних, естетичних, мовних та інших умовностей і авторитетів. Спеціальний сленг постає як специфічна лексика і фразеологія професійних говірок і соціальних жаргонів, а також аргументів злочинного світу [14, 75–76].

Слід відзначити, що особливе стилістичне забарвлення, особливу силу емоційної виразності сленг набуває тоді, коли він використовується не в певному обмеженому колі людей, а виноситься на більш широку арену – уживається людьми, які не мають безпосереднього стосунку до тієї чи тієї професії або соціальної групи [11, 80].

У межах спеціального сленгу виділяють численні його різновиди: військовий сленг, медичний сленг, молодіжний сленг, сленг рок-музикантів і студентів, сленг моряків і сленг художників [4, 28]. І. В. Арнольд також виокремлює сленг підлітків, університетський сленг, шкільний сленг, сленг ВПС, футбольний сленг, морський сленг тощо [2, 250]. Р. К. Мін'яр-Белоручев згадує про космічний сленг: «Поверхове знайомство з ракетами, стартовими майданчиками, «космічним сленгом» поповнило мій запас російських термінів» [10, 6].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що в сучасній лінгвістиці не існує єдиного підходу до визначення поняття сленгу. На думку більшості лінгвістів, сленг це – нелітературна лексика, яку використовують головню в усному мовленні і якій притаманне певною мірою яскраво виражене фамільярне забарвлення.

За своїм утворенням сленгові лексеми та фразеологізми є неоднорідними. Основним процесом, що приводить до розширення складу сленгових слів і висловів, є зміна значення слів загальнонародної лексики тощо.

Сленгові лексеми завжди характеризуються особливим співвідношенням мовленнєвого значення і емоційного забарвлення. До того ж, виникаючи в усному мовленні, сленгізми є індикатором еволюції словникового складу будь-якої мови, серед іншого й американського варіанта англійської мови.

Подальші перспективи наукових розвідок у цьому напрямі можуть полягати в детальнішому вивченні лексичних прошарків сленгу, зокрема сленгу окремих соціальних груп, а також у дослідженні того, які саме елементи сленгу проникають до літературної мови, а які виходять із загального вжитку, та визначенні причин цих явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арапов М. В. Сленг : Языкознание. Большой энциклопедический словарь. Изд. 2-е. Москва : Большая российская энциклопедия, 1998. С. 461–462.
2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. (на англ. яз.). Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва : Высшая школа, 1986. 295 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Ленинград : Просвещение, 1981. 303 с.
4. Балабін В. В. Сленг у сучасній лінгвістиці: огляд літератури, присвяченої проблемам сленгу. Київ : Військ. ін-т Київського нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка, 2001. 62 с.
5. Бурдин Л. С. О соотношении general slang и special slang в современном английском языке. *Теория и практика лингвистического описания разговорной речи*. 1966. С. 162–163.
6. Вилюман В. Г. О способах образования слов сленга в современном английском языке. *Учёные записки ЛГПИ им. А. И. Герцена*. 1955. Т. III. 146 с.
7. Гальперин И. Г. О термине «сленг». *Вопросы языкознания*. 1956. № 6. С. 107–114.
8. Мартос С. А. Молодіжний сленг : комунікативний аспект. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія : Лінгвістика*. 2005. Вип. 2. С. 199–202.
9. Матюшенко Е. Е. Современный молодежный сленг: формирование и функционирование : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Волгоград, 2007. 26 с.
10. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? Москва : Готика, 1999. 176 с.
11. Смирницкий А. И. Значение слова. *Вопросы языкознания*. 1955. № 2. С. 69–83.
12. Судзиловский Г. А. К вопросу о «сленге» в английской военной лексике. (Специфическая часть эмоционально окрашенного слоя английской военной лексики) : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.04. Калинин, 1954. 19 с.
13. Хомяков В. А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия. Вологда : Вологодский гос. пед. ин-т, 1971. 101 с.
14. Хомяков В. А. Нестандартная лексика в структуре английского языка национального периода : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Ленинград, 1979. 394 с.
15. Хомяков В. А. О термине «сленг». *Вопросы теории английского и немецкого языков. Учёные зап. Ленингр. гос. пед. ин-та им. А. И. Герцена*. 1969. Т. 352. С. 65–76.
16. Чернобай В. Г. Сленг: історія виникнення, визначення поняття. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*. 2014. Вип. 206. С. 76–81.

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА ЗАГОЛОВКІВ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Мовчан Д. В., Лаптєва А. В.
Сумський державний університет

У статті досліджено функційний потенціал заголовків сучасних німецькомовних публіцистичних текстів крізь призму структурно-семантичного та прагматичного підходів. Поєднання трьох зазначених аспектів вивчення заголовка дає можливість більш чітко визначити його роль як репрезентанта тексту. Наголошено на статусі заголовку як контактостановлювального елемента комунікативного процесу. З'ясовано, що заголовок публіцистичного тексту є одним із вагомих елементів мовного впливу, який у скомпресованій формі створює цілісність передачі комунікативної інтенції автора, відіграє ключову роль у привабленні уваги читача до публікації та подальшому сприйнятті ним її основного змісту. Серед головних характеристик заголовків підкреслено їхню інформативність, оригінальність та експресивність, які реалізуються використанням відповідних мовних засобів: багатозначності лексичних одиниць, словотворчих ресурсів, поєднання рис публіцистичного стилю з рисами інших стилів (наукового, офіційно-ділового, літературно-художнього, розмовного), вживання стилістичних прийомів та засобів. У роботі проаналізовано інформативну, оцінну, інтригувальну, графічно-видільну, рекламну та прагматичну функції заголовків статей німецькомовних журналів і газет, а також обґрунтовано їх взаємодію. Провідною слід вважати інформативну функцію, оскільки вона відповідає первинному призначенню текстів публіцистичного спрямування, а саме передачі реципієнтові інформації. Решта функцій має комплементарний характер.

Актуалізовано думку про те, що співвідношення різних функцій заголовків та домінуюча роль окремих з них залежить від особливостей кожного тексту, його жанрового спрямування та прагматичних настанов автора. Прагматичний аспект є фундаментальним при створенні та сприйнятті заголовків, оскільки забезпечує реалізацію комунікативних стратегій адресанта та очікування адресата, що є надзвичайно важливим у процесі спілкування.

Ключові слова: публікація, заголовок, функція, поліфункціональність.

Movchan D. V., Laptieva A. V. The multifunctional nature of the Germanlanguage publicistic texts titles. The article investigates the functional potential of modern German-language publicistic text titles through the prism of structural, semantic and pragmatic approaches. The combination of these three aspects of the title study makes it possible to define its status as a text representative more clearly. Special attention is drawn to the role of titles as a contact element in a communication process. It has been revealed that the publicistic text title is one of the important elements of language influence, which, in compressed form, creates the integrity of author's communicative intention, plays a key role in attracting the reader's attention to a publication and the subsequent perception of its main content. Informativeness, originality and expressiveness were underlined among the main title characteristics. They are realized through the use of appropriate linguistic means: polysemy of the lexical units, word-forming resources, different stylistic techniques and tools. The article analyzes the informative, evaluative, intriguing, graphic-highlighting, advertising and pragmatic functions of titles in German language magazine and newspaper articles, as well as their interaction with each other. The informative function should be considered as leading because it corresponds to the primary purpose of the publicistic texts, namely the transmitting of information to the recipient. The rest of the functions are complementary.

It is proved that the correlation of different title features and the dominant role of the particular ones are determined by each text's characteristics, its genre orientation and author's pragmatic intentions. The pragmatic aspect is fundamental in the title creation and perception, as it enables the sender's communicative strategies implementation and the addressee's expectations, which is extremely important in the communication process.

Key words: publication, title, function, multifunctionality.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасний стан гуманітарних наук характеризується орієнтацією мови на реальне функціонування, прагненням до співпраці та обміну інформацією, що дає змогу розглядати проблеми функціональності тексту, які невід'ємно пов'язані з поліфункціональністю заголовків, крізь призму структурно-семантичного та прагматичного підходів.

На думку вчених, кожен заголовок є комунікативним. У ньому із самого початку закладена інформація

для приваблення уваги читача, впливу на нього, залучення до певних відносин з текстом [1]. Важливість газетних заголовків підкреслював В. Різун: «Заголовки – це спеціальні засоби, які являють собою опорні точки, що показують найбільш важливу текстову інформацію. Саме ці елементи тексту служать опорою для читача в розумінні змісту» [6, 173].

Значний розвиток журналістики, спричинений швидкими темпами сучасного життя суспільства, знайшов відображення у трансформації деяких ЗМІ,

а також у появі нових характеристик тексту, серед іншого й функцій заголовків. Наразі існує багато видавництв, які створили електронні версії друкованих матеріалів, що також змінило зовнішній вигляд статей, їх сприйняття читачами. Замість консервативних, клішованих, нічим не примітних заголовків натрапляємо на яскраві, виразні назви статей.

Попри широкий спектр дослідження заголовків як сучасними, так і закордонними мовознавцями, не до кінця з'ясованим залишається питання щодо функціонування заголовків публіцистичних текстів, що й зумовлює **актуальність** запропонованої роботи. Саме в мові ЗМІ легко простежити нові тенденції у підходах до вивчення мови, провідною ідеєю яких є розуміння мови не як статичної системи дискретних інваріантних одиниць, а як живого динамічного механізму, що перебуває у дії, функціонує та змінюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Три-валлий час заголовків виступають об'єктом пильної уваги вчених. У наукових працях проблема заголовків висвітлювалась в різних аспектах: з погляду їх архітектоніки та структурної організації (А. Кулаков, М. Ріпей, В. Шевченко), семантики та функцій (О. Галич, В. Іванов, Б. Зільберт), типологічної диференціації (В. Жадько, В. Різун), жанрово-стилістичних характеристик (Г. Денискіна, І. Лисакова, А. Сухачова, М. Шамелашвілі), прагматичних установок (А. Багманова, А. Коваленко, В. Ревенко). Відтак може навіть йтися про виокремлення самостійної наукової галузі – титрології [2].

Формулювання мети і завдань статті. Метою наукової розвідки є комплексний аналіз заголовків сучасних німецькомовних публіцистичних текстів, визначення їхнього функційного потенціалу та констатація їх поліфункціональної природи. Задля цього треба виконати такі **завдання**:

- установити роль заголовку у структурі публікації;
- розглянути основні функції заголовка;
- довести поліфункціональну природу заголовків.

Фактичним матеріалом статті слугують заголовки, дібрані із сучасних німецькомовних журналів та газет *GEO*, *Gehirn&Geist*, *Frankfurter Allgemeine*.

Виклад основного матеріалу дослідження. У XVIII ст. та на початку XIX ст. тексти в газетах друкувалися без заголовків. На початку кожного повідомлення зазвичай вказували лише географічний пункт – назва міста, звідки він прийшов, і час надходження в редакцію. Дещо згодом заголовки стали розміщати на першій сторінці номера як своєрідні покажчики, де повідомляли про матеріали в газеті. Поступово ці ж заголовки почали з'являтися на інших сторінках видання як назви до найважливіших повідомлень і статей. Таким чином, з погляду прагматики, заголовок – це так звана «аббревіатура сенсу» цілого твору, яка відображає авторську позицію відносно дискурсу [1].

О. Тертичний наголошує: «Текст, не увінчаний гідним заголовком, не можна вважати завершеним твором» [7, 82]. Адже він є своєрідним ключем, яким автор повинен відкрити для реципієнта «вхід» до

розуміння матеріалу. Крізь нього проходить сприйняття всієї публікації [там само].

Між заголовком та відповідним йому текстом існує складний і тісний зв'язок. Читаючи заголовок, людина ніби вдивляється в майбутній текст за допомогою лише одного речення, вона вже має певні очікування та прогнози, про що йтиметься у творі, а під час та після ознайомлення з текстом повертається до заголовка, вишукуючи нові паралелі та інформаційні доповнення. Такий феномен Ю. Лотман назвав принципом повернення. Він визнав цей принцип універсальним правилом текстової єдності: «Конструкція будується як протяжна в просторі – вона вимагає постійного повернення до тексту, що вже, здавалося б, виконав інформаційну роль, зіставлення його з подальшим текстом. У процесі такого зіставлення старий текст розкривається по-новому, виявляючи прихований раніше семантичний зміст» [2, 74].

А. Коваленко виділяє у журнальних або газетних заголовках такий ряд функцій: інформативну, оцінну, спонукальну та інтригуючу [3, 5]. *Інформативна* функція заголовка виступає у ролі онтологічної, тобто вихідної функції, яка є обов'язковою для всіх заголовків і реалізується в тому, що заголовок виступає в ролі первинного елемента тексту. Інформативна функція передбачає наявність у заголовках опорних елементів, які забезпечують висвітлення основного змісту повідомлення, однак залишають поза увагою окремі деталі повідомлення, що заохочує читача звернутися до всієї статті:

1) *Wie Alexander Fleming durch eine Schlamperei das Penicillin entdeckte* (1);

2) *Wie der Mensch das Rad erfand – und damit die Welt veränderte* (3).

Перший заголовок (1) привертає увагу завдяки словосполученню *durch eine Schlamperei* і закликає до більш детального ознайомлення з матеріалом. Виявляється, що перший антибіотик був відкритий випадково, «завдяки» неохайності шотландського бактеріолога. Залишивши чашку Петрі з культурами стафілококів на лавці в кутку лабораторії і повернувшись до неї через місяць, Флемінг помітив, що на одній пластині з культурами з'явилися цвілеві гриби і що присутні там колонії стафілококів були знищені. Цвілеві гриби виявилися пеніциліном.

Історія велосипеда нараховує всього дві сотні років. Але і цього порівняно короткого проміжку часу вистачило, щоб винахід зміг кардинально змінити життя людства. Проте іронія відомої фрази «навіщо винаходити велосипед» в тому, що насправді достеменно ніхто не знає, коли власне його винайшли. Саме про вже відомі та нові теорії створення першого велосипеда йде мова у статті із заголовком (2).

Виконуючи *оцінну* функцію, заголовок експліцитно або імпліцитно виражає оцінку адресантом подій, про які йдеться у журнальній статті: *Die Schuld soll bei Angela Merkel liegen* (4). Автор статті висловив своє ставлення до політичної ситуації, яка склалася навколо проблеми брекситу та ролі в ній канцлерки, використовуючи модальне дієслово *soll*.

Заголовок, у якому виражається заклик до дії, несе *спонукальну* функцію. Наприклад: *Gesund*

essen – und öfter mal fasten (5). Заголовок наголошує на користі здорового харчування та закликає іноді вдаватися до голодування. У самій статті автор наводить низку аргументів, які доводять, що такі практики сприяють оздоровленню організму та подовженню життя.

Інтригувальну функцію виконують заголовки, які спонукають читача до певного тлумачення змісту, привертаючи увагу та викликаючи зацікавленість, але не дозволяють заздалегідь зробити висновок про зміст повідомлення. Наприклад, *Die stillen Träger* (5). У статті йдеться про мутації в Х-хромосомі, які на початку протікають зазвичай безсимптомно, але мають непередбачувані негативні наслідки. Тому читачеві необхідно ознайомитися зі статтею, щоб дізнатися, про що саме йде мова.

Назви статей можуть виконувати декілька функцій одночасно, що робить їх поліфункціональними: *Der Weg steht in den Sternen* (2). Заголовок реалізує передусім інформаційну функцію, оскільки розкриває тему статті, у якій йдеться про навігацію у давні часи, коли орієнтуватися доводилося за зірками, коли ще не винайшли компас, а також інтригувальну функцію – завдяки вживанню фразеологічного комплексу *in den Sternen stehen* зі значенням «бути малоймовірним, таким, що може й не відбутися».

Часто процес інтерпретації подібних заголовків ускладнюється через незвичні сполучення слів, їх конотативну семантику, актуалізацію таких компонентів семантичної структури слів, передбачуваність появи яких у певному контексті є низькою. Звідси процес інтерпретації таких висловлювань залежить від впливу декількох чинників: мовної компетенції й особливостей використання мови, рівня мовних навичок і здібностей того, хто сприймає текст.

Окрім згаданих функцій, Ю. Пешкова виокремлює графічно-видільну, рекламну, прагматичну та прогностичну [4]. Розглянемо деякі з них. *Графічно-видільна* функція пов'язана з формальним планом заголовка. Форма заголовка активізує мимовільну увагу. Заголовок виокремлює текст у навколишньому світі, він є тією межею, що ділить простір на дотекстовий і текстовий. На відміну від інших функцій, для реалізації графічно-видільної використовують винятково невербальні засоби: розмір, тип і колір кеглю, особливе розташування, інші графічні засоби. Ці характеристики заголовка формуються залежно від візуального сприйняття.

Прагматична функція об'єднує в собі оцінну та інтригувальну функції, описані раніше. Її визначаємо як здатність заголовка справляти певний ефект на реципієнта (дивувати, спантеличувати, спонукати до дії і т. ін.), забезпечуючи таким чином успішність усієї публікації. Автор використовує різноманітні прийоми у заголовках, аби привернути увагу читача (гра слів; емоційно забарвлені слова тощо). У кожному з них подається думка самого автора на події, що заздалегідь формує певне ставлення до тексту. Сама ж функція полягає в тому, щоб викликати певну реакцію читача при перегляді матеріалу, схилити до роз-

думів і таким чином зацікавити [9, 109]. Прикладом може слугувати така назва статті: *Die Politik ist gegen uns* (4). Автор привертає увагу негативним висловлюванням, що стосується політики, та ставленням політиків до проблем повсякдення. Публікація розповідає про недостатнє забезпечення аграрного сектору необхідним обладнанням та коштами, серед іншого й для захисту навколишнього середовища, через що сотні людей у Мюнхені та Бонні вийшли на демонстрації.

Рекламну функцію відрізняє стислість передачі основного матеріалу, а також неочікувана, іноді шокувальна інформація. Між рекламною та прагматичною функціями існує зв'язок. Рекламна функція реалізується через налаштування читача на певну реакцію, а за своєю будовою нагадує рекламний заголовок. Дієвим методом привертання уваги є використання відомих назв/ імен знаменитостей. Наприклад, *So spart Audi gegen die Krise* (4). У заголовку звучить ім'я бренду Audi. Стаття розповідає про майбутні плани компанії щодо забезпечення зайнятості у двох містах Німеччини. Інший заголовок *Nicki Minaj hat geheiratet* (4) є простим для розуміння та не несе в собі прихованого змісту. Рекламна функція реалізується через використання імені відомої співачки, таким чином маючи на меті привернути увагу широкої аудиторії в особі представників молодого покоління.

Реалізація функцій заголовків відбувається за умови взаємодії трьох складників цього процесу: автора, тексту та читача. Читач пропускає заголовок крізь свою свідомість, зіставляє з текстом (власним сприйняттям тексту), нашаровує фонові знання й формує своє бачення заголовка. А отже, заголовок – це відправний пункт спілкування між автором та читачем, контактовоюстановлювальний елемент.

Існує два етапи сприйняття заголовку адресатом: проспективний та ретроспективний [3, 12]. Як згадувалося раніше, діє принцип повернення. Заголовок впливає на інтерес до самого тексту, а текст на сприйняття та розуміння заголовка. Обидві частини не можуть існувати окремо, між ними є зв'язок.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, варто вести мову про поліфункціональність як головну характеристику заголовків текстів сучасної німецькомовної преси. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виявити певний набір функцій, властивих заголовкам цього типу, до яких відносимо інформативну, оцінну, інтригувальну, графічно-видільну, рекламну та прагматичну. Усі види функцій знаходяться у тісній взаємодії. Співвідношення різних функцій та домінуючі ролі конкретного заголовка залежить від особливостей кожного тексту, авторської манери тощо. Ключовою є інформативна функція, оскільки вона відповідає первинному призначенню текстів публіцистичного спрямування – передачі реципієнтові інформації.

У перспективі передбачається осмислення ролі заголовків публіцистичних текстів обмеженої тематики, дослідження їх стилістичних, семантичних та синтаксичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ватолина Т. Г. Способы передачи прагматического потенциала заголовков художественных произведений при переводе. *Концепт*. 2015. № 07. ART 15253. 5 п. л. URL: <http://e-kon-sept.ru/2015/15253.htm>
2. Волковинський О. С. Заголовок і текст публіцистичного твору: взаємообумовленість рівнем інформативності. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 56. С. 73–77.
3. Коваленко А. М. Заголовок англомовного журнального мікротексту-повідомлення: структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 18 с.
4. Пешкова Ю. В. Функции заголовков немецкоязычных новостных текстов. *Вестник Ленинградского государственного ун-та им. А. С. Пушкина*. 2012 : веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-zagolovkov-nemetskoyazychnyh-novostnyh-tekstov>.
5. Ревенко В. Прагматичні особливості заголовків сучасних британських і американських інтернет-видань. *Південний архів. Філологічні науки*. 2018. Вип. 73. С. 125–129.
6. Різун В. В. Літературне редагування. Київ, 1996. 240 с.
7. Тертычный А. Заголовок – слово главное. *Журналист*. 2004. № 1. С. 80–82.
8. Ходаковська Н. Г. Співвідношення семантики і прагматики в структурі лексичного значення стилістично маркованих похідних іменників. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2010. Вип. 21. С. 140–147.
9. Movchan D., Chulanova G., Kobykova I. Communicative-mediatory function of secondary textreviews. *Advanced education*. 2017. Вип. 7. С. 108–113.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. 100 Triumphe der Medizin. *GeoChronik*. 2018. №1. URL: <https://shop.geo.de/geo-chroniknr->
2. Der Weg steht in den Sternen. *Geolino* : веб-сайт. URL: <https://m.geo.de/geolino/forschung-und-technik/3472-rtkl-navigation-der-weg-steht-den-sternen>.
3. Die 100 genialsten Erfindungen. *GeoChronik*. 2018. № 3. URL: <https://shop.geo.de/geo-chroniknr->
4. Die Schuld soll bei Angela Merkel liegen. *FrankfurterAllgemeine*. 2019 : веб-сайт. URL: <https://m.faz.net/aktuell/>.
5. Gehirn&Geist. *Spektrum der Wissenschaft*. 2017 : веб-сайт. URL: <https://www.spektrum.de/inhaltsverzeichnis/stress-gehirn-und-geist>

НІМЕЦЬКА ФОНЕСТЕМНА ЛЕКСИКА ТА СИМВОЛІЧНІ ЗНАЧЕННЯ ЇЇ ПОЧАТКОВИХ ФОНЕСТЕМ (ФОНЕМНИХ СПОЛУЧЕНЬ ПРИГОЛОСНИХ)

Найдеш О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті досліджено символічні властивості (значення) початкових сполучень приголосних (фонестем) у сучасній німецькій мові з оперттям на аналіз фонестемної лексики на позначення «руху», «звучання», «освітлення», «розміру» та «зоонімів», виражених дієсловами, прикметниками, іменниками. Простежено символічні значення фонестем у мові та в тексті із застосуванням квантитативних методів лінгвістичних досліджень. Увагу зосереджено на об'єктивних символічних значеннях звукосполучень фонестемної лексики, чому сприяла компонентно-статистична методика, а саме компонентний аналіз відповідних словникових дефініцій; критерій χ -квадрат та коефіцієнт взаємної спряженості. Суб'єктивні ж символічні властивості цих звукосполучень виявлено у результаті експериментальних досліджень з носіями мови.

Об'єктивні символічні властивості фонестем, досліджені за допомогою компонентної методики, проілюстрували певний статистично підтверджений фонетично-семантичний зв'язок. Установлено, що з 29 фонестем німецької мови 26 проявляють звуко-символічне значення «звучання» і 24 фонестеми – значення «освітлення». Послугування квантитативними методами дослідження дало змогу визначити, що 12 фонестем (*kl-, fn-, kn-, pl-, fr-, tr-, ft-, pr-, dr-, fl-, fm-* та *str-*) демонструють статистично значущі зв'язки зі значенням «звучання», а 14, зокрема *gl-, fl-, ft-, fr-, kn-, pr-, kr-, tr-, dr-, bl-, fn-, fv-, sp-, br-*, – із семою «освітлення». Спільний фоносемантичний простір утворюють фонестеми: *fn-, kn-, fr-, pr-, tr-, ft-* та *dr-*. Найвищий потенціал зв'язку з асоціативно-символічними значеннями виявляють граматичні категорії: прикметник ($\chi^2=49,8$; $K=0,14$), вигук ($\chi^2=47,8$; $K=0,13$) та дієслово ($\chi^2=18,3$; $K=0,05$) у категорії «звучання», дієслова ($\chi^2=56,9$; $K=0,33$) та прикметники ($\chi^2=7,4$; $K=0,04$) у категорії «освітлення». А серед досліджуваних фонестем дієслів пересування переважають фонемні сполучення приголосних з ведучою фонемою [f], фонестемна лексика якої демонструє «механічний рух» та «активне пересування» (*fl-, ft-, tr-*, парні фонестеми *kl-kr, gl-gr, pl-pr*). У результаті аналізу параметричних прикметників встановлено, що лексеми *groß, klein* є домінантами цієї фонестемної групи; *stark, knapp, schwach* входять до ядра складу і *schmal* – до основного складу.

За результатами експериментального дослідження звуко-символічних особливостей лексем-зоонімів засвідчено, що фонестема *pf-* володіє найвищим потенціалом за шкалами «сили», «активності», «оцінки» і проявляє символічні значення «сильний», «швидкий», «приємний».

Вивченню відповідної фонестемної лексики на матеріалі словникових дефініцій і текстів та символічних і функціональних властивостей її початкових фонестем сприяли психолінгвістичні і статистичні методи.

Ключові слова: звуковий символізм, фонестемна лексика, фонестема, фоносемантика, об'єктивні і суб'єктивні символічні значення, квантитативні методи, компонентний аналіз.

Naidesh O. V. German phonesthemic lexicon and symbolic meanings of its initial phonesthemes (consonant clusters). The article explores the symbolic properties (meanings) of the initial combinations of consonants (phonesthemes) in modern German by the example of the analysis of the phonesthemic lexicon which denotes the lexemes representing motion, sounding, lighting and size, as well as zoonyms, which, in their morphological structure, are verbs, adjectives or nouns. A complex analysis of the symbolic meanings of German consonant initials and the symbolic functioning of these phonemic clusters in the text was carried out through the use of structural and quantitative techniques.

The paper highlights objective and subjective trends in the study of sound imaging. The objective symbolic properties of phonesthemic lexicon were studied using component and statistical methods, namely component analysis of the corresponding lexicon definitions; chi-square criterion, and the coefficient of mutual collocability. The subjective symbolic meanings of the initial sound clusters were established using psycholinguistic methods through experimental studies with native speakers.

The objective symbolic meanings of the initial phonesthemes, investigated by using the component methodology, illustrate a statistically significant phonetic-semantic relation. It has been established that out of 29 German phonesthemes 26 represent the sound-symbolic meaning of "sounding" and 24 phonesthemes symbolize the meaning of "lighting". Quantitative research methods enabled us to find out that 12 phonesthemes (*kl-, fn-, kn-, pl-, fr-, tr-, ft-, pr-, dr-, fl-, fm-* and *str-*) demonstrate statistically significant relation to the meaning of sounding, and the other 14 phonesthemes (*gl-, fl-, ft-, fr-, kn-, pr-, kr-, tr-, dr-, bl-, fn-, fv-, sp-, br-*) represent the same of the meaning of "lighting". The general phonosemantic space is formed by phonesthemes *fn-, kn-, fr-, pr-, tr-, ft-* and *dr-*. Grammatical categories that possess the strongest potential for associative-symbolic meanings in the category "sounding" are: adjective ($\chi^2=49,8$; $K=0,14$), exclamation ($\chi^2=47,8$; $K=0,13$) and verb ($\chi^2=18,3$; $K=0,05$), while

verb ($\chi^2=56,9$; $K=0,33$) and adjective ($\chi^2=7,4$; $K=0,04$) dominate the category "lighting". The study of phonesthemes of motion verbs also revealed predominance of the phonemic clusters of consonants with [f] as a lead phoneme whose phonesthemic lexicon represents "mechanical movement" and "active movement" (fl-, ft-, tr-, paired phonesthemes kl-kr, gl-gr, pl-pr). Studying parametric adjectives, we found out that lexemes groß and klein are the dominants of this phonesthematic group; stark, knapp, and schwach are part of the core of the composition, and schmal is included in the bulk.

According to the results of an experimental research of the sound-symbolic features, the phonestheme pf- possesses the strongest potential on the scales of potency, activity and evaluation, and manifests symbolic meanings "strong", "fast", and "pleasant".

The study of the symbolic and functional properties of the initial phonesthemes of the relevant phonesthemic lexicon has taken into account psycholinguistic and statistical techniques based on lexicon material and various texts.

Key words: phonosemantics, phonestheme, sound symbolism, objective and subjective symbolic meanings, phonesthemic lexicon, quantitative methods, component analysis.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Вивчення фоносемантики (звукового символізму) є однією з найдавніших досліджуваних тем. Численні лінгвістичні дослідження вже не піддають сумніву існування зв'язку між звучанням і значенням слова, а подальші наукові пошуки сформували цілий науковий напрям, у якому поєдналися лінгвістика, психологія, математика, статистика [4, 11]. Аналіз явища звукового символізму знаходимо в роботах З. Ертеля, Р. Штейнера, Е. Фенца, Е. Юнгера, Ф. Цезена, Ю. Шоттеля, Я. Бема, Г. Лейбніца, Ш. де Бросса. Зокрема, З. Ертель у своїх працях з'ясовує питання взаємозв'язку «звукової форми повнозначних слів» з їхнім значенням [7, 43]. Е. Фенц, розкриваючи основні принципи вчення «звукотлумачення» ("Lautdeutung"), припускає існування в мові «внутрішньої тенденції до умотивованості відношень між значенням слова і його звуковою формою» [8, 15].

У багатьох лінгвістичних дослідженнях зв'язок «звук–зміст», тобто «форма–значення» мовних одиниць, постає як єдине ціле синтетичного початку, де «форма» завжди означає «значеннєву форму» (за словами Л. Блумфілда) [6, 25], або ж «форму», яку не можна визначити поза її значенням (за тлумаченням Л. В. Щерби) [5, 21], а «значення» є цілим комплексом «функцій», які мають лінгвістичну форму (за Д. Фьорсом) [9, 13].

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення об'єктивного та суб'єктивного звукосимволізму при дослідженні символічних значень приголосних фонем у німецькій мові з урахуванням сучасного рівня вивчення фоносемантики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При вивченні значимого звука в мові розглядають символічні значення трьох типів фонетичних одиниць: фонем, фонетичних ознак і сполучень фонем (звукосполучень, фонемних сполучень, фонем тощо) [2; 4]. Предметом нашого аналізу є вивчення початкових сполучень фонем безпрефіксальних слів німецької мови – фонем тощо та встановлення їх символічних значень із застосуванням основних статистичних прийомів та методів [3]. Дослідження символічних значень фонем знаходимо у працях З. Ертеля, Р. Штейнера, Е. Фенца, Е. Юнгера, І. і М. Тейлорів, Ж. Петерфальві, О.П. Журавльова тощо; на значеннєвість фонем вказували Л. Блумфілд, Х. Марчанд, З. Харріс, Л. Сміт, С.В. Воронін, В.В. Левиць-

кий, А.Б. Михальов тощо; символічність фонетичних ознак окреслював В.В. Левицький.

Розглядаючи складну морфологічну структуру кореня в англійських «зображувальних словах», Л. Блумфілд звертає увагу на «систему початкових коренетворчих морфем» [1, 266], пов'язуючи лексеми, до складу яких вони входять, з певними поняттями: fl- «рухоме світло» (flash, flame) і «рух у повітрі» (fly, flap, flit); gl- «нерухоме світло» (glow, glare, gloat, gleam); kr- «гучний удар, зіткнення» (crash, crack, crunch). Характеризуючи звуконаслідування і звукосимволізм в англійській мові, Х. Марчанд виділяє слова на sv-, що означають «коливання, хитання, розмахування» ("swinging movement") [12, 168]. Фонемне сполучення gl-, на думку З. Харріса, «має певний стосунок до світла» [11, 193]. Л. Сміт пов'язує початкове фонемне сполучення kv- з асоціативними поняттями «трясти», «дрижачий, тремтливий» [14, 64–66]. Ш. де Бросс, пропонуючи систему звукових значень, дає таке тлумачення звукосполучень: ft- – означає «утримувати в стадії нерухомості», fr- – «грубість, терпкість, шорсткість», fl- – «свистіти, шипіти, бігти, текти» [8, 73].

Сучасні німецькі лінгвістичні школи розглядають поняття звукосимволізму (Lautsymbolik) в розділі фоностилістики, яка досліджує звуки, звукосполучення в різних позиціях слова, ритм, акцент (слова, речення, контрасту), ониматопею. При цьому «певні елементи значення виражаються безпосередньо через звуки чи звукосполучення на рівні морфеми» [10, 232]. Так, звукосполучення gl- містить позначення феномену світла (Lichtphänomen): glänzen, gleißen, glitzen, glühen [10, 233]. А. Новий, продовжуючи теорію Е. Юнгера про значимість звуків у мові, наголошує також, що «мовні звуки – це не просто букви на письмі, вони пов'язані з асоціативністю та змістовністю» [13, 46]. Автор досліджує фонемну лексику в анлауті (schw-Wörter: schwatzen, schwätzen, schweigen; schm-Wörter: schmeicheln; fl-Wörter: flehen, fluchen, flunkern, flüstern, Flausen, flachsen, flennen, flattieren та schr-Wörter: Schrei, Schreck) і знаходить «смыслову єдність» (Sinnge-meinsamkeit) деяких словесних груп, які мають «своєрідну звукову чарівність» [13, 65].

Явище звукового символізму поставало об'єктом зацікавлень багатьох закордонних науковців (лінгвістів, філософів, психологів, психолінгвістів), серед яких: В. Вундт, Д. Вестерман, Г. Лейбніц, В. Гумбольдт, Г. Пауль, З. Ертель, К. Бюлер,

Д. Фьорс, Ш. Баллі, О. Есперсен, І. і М. Тейлори, С. Ульман, Л. Блумфілд, Е. Партрідж, Х. Марчанд, Е. Сепір, Д. Болінджер, Р. Якобсон, Ж. Петерфальві А. Дебруннер, Г. Германн, Г. Мюллер, А. Зібберер, В. Мюс та ін. Вітчизняну фоносемантику репрезентували праці В. М. Солнцева, М. В. Панова, О. О. Леонтьєва, Д. М. Шмельова, С. В. Вороніна, О. П. Журавльова, В. В. Левицького, А. Б. Михальова, С. С. Шляхової, Л. П. Прокоф'євої та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є виявлення та встановлення символічних значень фонестем німецької мови (типу *bl-*, *tr-*, *ft-*, *fp-* ... – усього 29) крізь призму аналізу фонестемної лексики на позначення «руху», «звучання», «освітлення», «розміру» і «зоонімів» та вивчення при цьому зв'язку «форма–зміст», «звук–значення».

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою вивчення звуко-символічних і функціональних властивостей фонестемної лексики на позначення «звучання» ми проаналізували 366 лексем на основі словникових дефініцій. Так, наприклад, лексема *klar* означає – *nicht heiser, rau, belegt, sondern wohlklingend und deutlich vernehmbar* (не хрипкий, а милозвучний і виразно чутний) [15]. Класифікування цих лексичних одиниць за морфологічними ознаками засвідчило, що найбільша кількість лексем на позначення «звучання» є дієсловами (41,8%) та іменниками (39,9%). Установлено, що фонестемні вигукі на зразок *klick*, *klipp*, *klatsch*, *klaps* (з фонестемою *kl-*), *schwipp*, *schwapp*, *schwupp* (з фонестемою *fv-*), *trapp* (з *tr-*), *knicks* (з *kn-*), *plumps* (*zpl-*) є звуконаслідувальними із «шумовими» та «звучковими» процесами творення. За морфологічною структурою вони дієслівного походження, а саме: «*klatsch*» → «*klatschen*», «*klapp*» → «*klappen*», «*platsch*» → «*platschen*», «*schwaps*» → «*schwapsen*», «*schwapp*» → «*schwappen*» тощо. Слід зауважити, що серед фонестемних вигуків трапляються й звуко-символічні, що за структурою є також дієслівними («*pla*» → «*plaudern*», «*qua*» → «*quatschen*» тощо).

Здійснивши суцільну вибірку лексем зі словників Дудена та Варіга [15; 16], ми з'ясували, що з 29 фонестем німецької мови 26 початкових фонемних сполучень містять у словникових дефініціях сему «звучання». Статистично вагомі результати за критерієм χ^2 мають фонестеми: *kl-* ($\chi^2=66,3$), *fn-* ($\chi^2=38,9$), *kn-* ($\chi^2=16,2$), *pl-* ($\chi^2=14,5$), *fr-* ($\chi^2=10,9$), *tr-* ($\chi^2=9,9$), *ft-* ($\chi^2=7,5$), *pr-* ($\chi^2=7,3$), *dr-* ($\chi^2=6,1$), *fl-* ($\chi^2=4,9$), *fm-* ($\chi^2=4,5$) та *str-* ($\chi^2=4,1$). При порівнянні пар фонестем з кінцевими [l] [r] латеральний [l] виявляє вищий потенціал досліджуваного асоціативно-символічного значення, ніж дрижачий [r] у парах *kl-kr* ($\chi^2=28,1$; K=0,19), *pl-pr* ($\chi^2=21,9$; K=0,19). У такий спосіб встановлено, що фонестеми з початковими проривними глухим [k] і дзвінким [b] та зі спільною кінцевою фонемою [l] містять фонетико-семантичне значення «гучний звук» *kl-* ($\chi^2=51,8$; K=0,14), *bl-* ($\chi^2=44,3$; K=0,12), а фонестеми *tr-* ($\chi^2=56,8$; K=0,15) *kr-* ($\chi^2=39$; K=0,1) та *kl-* ($\chi^2=21,5$; K=0,1) з початковими глухими проривними фонемами [t] та [k] та з кінцевими – дзвінкими альвеолярними [l], [r] пов'язані зі значенням «довготривале звучан-

ня». Серед пар фонестем з початковою фонемою [f] (всього 15 пар) домінує біом *fn-* із символічним значенням «тихого» звука ($\chi^2=11,1$; K=0,03).

За семантичними характеристиками всі лексеми зі значенням «звучання» розподілено за трьома основними лексико-семантичними класами: «звуки живої природи», «звуки неживої природи» та «змішана група звуків». Так, наприклад, серед лексичних одиниць руху групи «звуки живої природи» підкласу «звуки людини» найвищі показники критерію χ^2 мають фонестеми з домінантним глухим щільним [ʃ]: *ʃl-* ($\chi^2=20,6$; K=0,1), *ʃv-* ($\chi^2=15,4$; K=0,1), *ʃn-* ($\chi^2=10,2$; K=0,03), а підклас «звуки природних стихій» цієї ж семантичної категорії характеризується вагомою перевагою фонестем *pl-* ($\chi^2=12,5$; K=0,1), *kl-* ($\chi^2=11,8$; K=0,1) та *ʃl-* ($\chi^2=10,9$; K=0,1) зі спільною кінцевою фонемою [l]. Умовний поділ фонестемної лексики зі значенням «звучання» на звуко-символічну (204 од.) і звуконаслідувальну (162 од.) лексику при обчисленні критерію χ^2 ($\chi^2=10,6$; K=0,03) підтвердив домінування процесів звуко-символізму в сучасній німецькій мові.

Цікавими є подальші дослідження звуко-символічних властивостей фонестем у складі лексем на позначення «освітлення». Проаналізувавши всю фонестемну лексику німецької мови, ми з'ясували, що 173 лексеми (24 фонестеми) належать до цієї групи, а словникові дефініції володіють такими характеристиками: *різке, слабе, сяюче, блискуче, мерехтливие і миготливие, яскраве, флуоресцентне, розсіяне та бліде світло*. Ці характеристики найчастіше входять до складу 14 фонестем, які проявляють статистично-значущі зв'язки з досліджуваним фонетико-семантичним значенням, а саме: *gl-*, *ʃl-*, *ʃt-*, *ʃr-*, *kn-*, *pr-*, *kr-*, *tr-*, *dr-*, *bl-*, *ʃn-*, *ʃv-*, *ʃp-*, *br-*. Водночас характеристики «тьмяного» та «блискучого» світла пов'язані з дзвінкими альвеолярними фонемами: «тьмяне» світло співвідноситься з дрижачим [r] у фонестемах: *br-* ($\chi^2=13,1$; K=0,08), *kr-* ($\chi^2=5,3$; K=0,03), *ʃtr-* ($\chi^2=5,2$; K=0,03), *gr-* ($\chi^2=4,6$; K=0,03), «блискуче світло» – з латеральним [l] у біфонах *gl-* ($\chi^2=67,3$; K=0,4), *bl-* ($\chi^2=14,6$; K=0,08). «Сяюче світло» передається парними провідними фонемами [b], [p] у складі фонестем *pr-* ($\chi^2=23,5$; K=0,14), *bl-* ($\chi^2=20,8$; K=0,12), *br-* ($\chi^2=18,3$; K=0,1). Окрім цього, глухий постальвеолярний [ʃ] у комбінації з губно-губними проривним [p], носовим [m] та альвеолярним проривним [t] демонструють статистично значущі зв'язки з ознакою «блискучого» світла (*ʃp-* ($\chi^2=18,1$), *ʃm-* ($\chi^2=27,1$), *ʃt-* ($\chi^2=10,1$)).

Окремо слід зазначити, що при дослідженні семантичних характеристик звуків виявлено групу слів, які містять у словникових дефініціях семантичні компоненти, що поєднують значення «звучання» та «освітлення», а це фонестеми: *gl-*, *kl-*, *pl-* (з фонемою [l] в другій позиції); *kn-*, *kr-* (зі спільною початковою [k]) та *ʃn-*, *ʃv-* (з ведучою [ʃ]). Цей факт пояснюється особливостями функціонування такого фоносемантичного явища, як синестезія. Отже, дво-значна символічна функція названих фонестем пояснюється дією так званої «звуко-світлової синестезії».

Дослідження фонестемної лексики на позначення дієслів пересування в просторі (171 од.) оприяв-

нило, що фонестеми з фонемою [f] у першій позиції переважають у дієсловах руху. 22 фонестеми представлено у цій фонестемній групі дієслів «руху», а фонестема *fl-* трапляється найчастіше ($\chi^2=49,6$; $K=0,13$). Установлено, що фонестему *ft-* репрезентовано в таких дієсловах частого вжитку: *steppen, starten, stoßen, stracheln, stampfen, storchen, stapfen, strampeln* т. д. Серед парних біномів (типу *bl-br, fl-fr, gl-gr...*), що містять фонему [l] та [r], найчастіше знаходимо фонестеми з фонемою [r] ($\chi^2=18,3$; $K=0,05$). Так, біном *pl-pr* представлено такими дієсловами частого вживання: *platschen, prallen, plempern, promenieren; gl-gr: gleiten, glitschen, greifen, grabbeln; kl-kr: klettern, kraxeln, kriechen*. Особливу увагу приділено не лише двофонемним приголосним з домінантною фонемою [f] (типу *fl-, fr-...*), напр.: *schlüpfen, schlunzen, schleudern, schlackern, schlenkern, schreiten, schmetterten, schweben, schwirren, schwimmen, schwenken*, але й трифонемним сполученням (типу *str-, spr-...*), напр.: *springen, strampeln, sprinten, stracheln*, які подано в порядку спаду частоти їх вживання.

У такий спосіб досліджено 149 одиниць фонестемної лексики на позначення дієслів «руху», з них 112 од. (64,9%) є дієсловами суб'єктивного руху і 51 лексема (35,1%) – на позначення пасивного руху. Слід зазначити, що всі досліджені дієслова руху є звуко символічними та звуконаслідувальними, а отже, володіють фоносемантичними властивостями.

Значення «руху» передається в німецькій мові переважно голосними «високого піднесення» «переднього» і «заднього ряду», зокрема [a], [u], [y], [i]; ($\chi^2=22,48$), та приголосними («губно-губні», «передньоязикові», «шумні», «щілинні», «сонорні»): [k], [m], [g], [f], [j], [l], [v] ($\chi^2=9,48$). Навіть більше, звуко символічними ознаками володіють саме приголосні, що входять до складу початкових фонемних сполучень.

З оперттям на семантичну ознаку «розміру» виділено низку параметричних прикметників фонестемного складу: *groß, stark, breit, klein, knapp, schmal, schwach*. За частотою вживання ад'єктиви *groß* і *klein* є високочастотними і тому є домінантами цієї групи, до ядра і основного складу належать лексеми *stark, breit, knapp, schwach, schmal*. До периферії, тобто низькочастотної групи, не потрапляє жодна з фонестемної лексики зі значенням «розміру».

За рахунок компонентного аналізу словникових дефініцій [15; 16] виявлено такі семи прикметника *klein*: «незначний за розміром» (*im kleinen Raum sitzen*); «слабкий» (*kleine Unterstützung*); «короткий» (*in kleiner Periode*); «вузький» (*kleine Gassen*); «молодий» (*das kleine Mädchen*); «нетривалий» (*einen kleinen Augenblick*); «незначний, стриманий, простий» (*der kleine Mensch*). Семантичний континуум прикметника *groß* формують семи: «великий за віком» (*große Enkel*); «успішний» (*großer Erfolg*); «протяжність, обсяг» (*große Wohnung*); «тривалість» (*große Dauer*); «значний за кількістю» (*großes Unternehmen*); «сильний, інтенсивний» (*großer Wunsch*); «авторитетний, керівний» (*großer Lehrer*); «розкішний» (*großes Fest*); «особливий, відомий» (*großer*

Dichter); «благородний» (*großes Herz*); «суттєвий, істотний» (*große Rolle*); «важливий» (*große Tat*).

Аналіз синтагматичних зв'язків між прикметниками розміру та підкласами іменників показав, що прикметник *klein* утворює стандартні зв'язки з рядками іменників на позначення людини ($\chi^2=45,27$; $K=0,03$) та високим показником сили зв'язку з категоріями істот ($\chi^2=24,01$; $K=0,06$), що позначають власні назви, людину за професією; віковою та статевими ознаками, родом занять, національністю, соціальним становищем.

Прикметнику *groß* властиві стандартні зв'язки, насамперед з підкласами іменників на позначення абстракцій ($\chi^2=93,18$; $K=0,05$) та іменниками, що характеризують людину як біологічну та соціальну істоту ($\chi^2=16,94$; $K=0,05$). Слід зауважити, що зв'язок з іменниками на позначення абстрактних понять виявився найбільш високим.

Розгляд фонемних прикметників розміру засвідчив, що фонестеми *gr-, br-, ft-* демонструють двозначне асоціативне сприйняття «чогось сильного, швидкого», а фонестеми *kl-, kn-, fm-, fv-* символізують значення «слабкий», «повільний» за шкалами «сили» і «активності» (за семантичним диференціалом Ч. Осгуда). Шкала «оцінки» зі значеннями «приємний/неприємний» проявляє нейтральність.

Порівняльний аналіз семантичної сполучуваності фонемних прикметників розміру в межах художнього (прозового і поетичного) (1; 2; 3; 4) та публіцистичного тексту (5) уможливив наголосити на особливостях функціонування параметричних фонемних прикметників залежно від контексту. Наприклад, прикметники *breit, stark* з периферії в художній прозі потрапили до основного складу в поетичних текстах, тоді як *stark* утворює ядро складу в публіцистиці. А тому конотативний вплив та асоціативно-символічне сприйняття буде змінюватися і створювати емоційне тло, якому притаманний взаємозв'язок «фонестема – зміст».

Проведене нами експериментальне дослідження (25 студ., Німеччина, Австрія, носії мови) звуко символічних особливостей лексем, що позначають назви тварин у німецькій мові, підтвердило існування суб'єктивного (а не тільки об'єктивного) звуко символізму.

За результатами експериментального дослідження виявлено тризначні символічні функції для фонемних ознак. З'ясовано, що коротким голосним звукам притаманна значимість «слабкого (а, ә), швидкого (а, ә, ә, е, і, у), неприємного (а, ә, е, і, ә)»; довгим голосним звукам властиві асоціативні значення «сильного (а:, ә:, е:, е:), повільного (у:, а:, і:), приємного (а:, ә:, е:, у:, і:, е:)». Стосовно приголосних, то для дзвінких приголосних характерною є значимість «слабкого (b, l, m, n), повільного (n, l, v, g), неприємного (z, b, m)»; для глухих приголосних – «сильного (f, t, k, s, p), швидкого (s, t, f, k, p, j, h), приємного (t, f, h, k, j, p, x)». Щодо фонестем як домінант у лексемах-зоонімах, слід підкреслити, що фонестема *pf-* має найвищий потенціал вживання і асоціюється в інформантів з поняттями «сильний», «швидкий», «приємний».

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Досліджуючи фонетемну лексику на позначення «руху», «звучання», «освітлення», «розміру» та «зоонімів» і встановлюючи статистично суттєві символічні значення її фоне-

тем, ми довели безперечно існування в мові, мовленні і тексті фоносемантичного (звукосимволічного) зв'язку. У перспективі вважаємо за доцільне розглянути символічні властивості фонетем у споріднених та неспоріднених мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блумфілд Л. Язык / пер с англ. Е. С. Кубряковой, В. П. Мурат ; под ред. М. М. Гухман. Москва : Эдиториал УРСС, 2002. 608 с.
2. Воронин С. В. Основы фоносемантики : монография. Ленинград : Изд-во Ленанд, 2006. 246 с.
3. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике : учебное издание. Вінниця : Нова книга, 2007. 264 с.
4. Найдеш О. Об'єктивний звукосимволізм фонетемної лексики німецької мови. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Германська філологія»*. 2009. Вип. 431. С. 11–28.
5. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Москва : ЛКИ, 2008. 432 с.
6. Bloomfield L. Linguistic aspects of science. Chicago, 1947. 59 p.
7. Ertel S. Psychophonetik : Untersuchungen über Lautsymbolik und Motivation. Göttingen : Verlag für Psychologie C. J. Hogrefe, 1969. 230 S.
8. Fenz E. Laut, Wort, Sprache und ihre Deutung : Grundlegung einer Lautdeutungslehre. Wien : Franz Deuticke, 1940. 179 S.
9. Firth J. R. Speech. London, 1930. 147 p.
10. Fleischer W. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006. 341 S.
11. Harris Z. Methods in Structural Linguistics / Zellig S. Harris. Chicago : Univ. of Chicago Press. 1951. P. 177–199.
12. Marchand H. Phonetic symbolism in English word-formation. *Indogermanische Forschungen*. 1958. Vol. 64. P. 146–277.
13. Nowy A. Laute prägen unsere Sprache: Erkenntnisse zu ihrem Werden, Wesen und Wirken. Frankfurt am Main : Haag+Herchen, 2004. 212 S.
14. Smith L. P. The English Language. London, 1950. 169 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

15. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. vom Wiss. Rat d. Dudenred : Dr. Matthias Wermke. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2003. 1892 S.
16. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch : In 6 Bd. / Hrsg. von Gerhard Wahrig, Hildegord Krämer, Harald Zimmermann. Stuttgart : F. A. Brockhaus Wiesbaden, Deutsche Verlags-Anstalt, 1980. 5310 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Goethe J. W. Gedichte. Moskau : Progreß, 1979. 503 S.
2. Heines Werke: In 5 Bd. Weimar : Volksverlag, 1961. Bd. 1; 2. 619 S.
3. Morgenstern Ch. Gesammelte Werke. Wien : Wiener Verlag, 1995. 615 S.
4. Rilke R. Gedichte. Berlin : Insel Verlag, 2000. 878 S.
5. Spiegel 2016-2018 : веб-сайт. URL: <http://www.spiegel.de/>

УДК 811.111'371

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189282>

ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ АФЕКТУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ КІНОДИСКУРСІ

Негляд К. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

У статті досліджено мелодійні, висотні, силові та темпоральні особливості афективного мовлення в англomовному художньому кінодискурсі. Запропоновано власне тлумачення афекту, згідно з яким афект є бурхливою короткочасною емоційною реакцією великої інтенсивності, переважно негативного характеру, що характеризується послабленням або втратою вольового контролю над поведінкою реципієнта і наростанням емоційного збудження. Запропоновано власну класифікацію афективних станів, яка ґрунтується на комбінації емоцій як виявів цього стану. Доведено, що хоча теоретично будь-яка емоція може досягти рівня афекту, якщо її спричинено сильним стимулом, однак на практиці афект завжди починається з приємного або неприємного подиву, а потім, за умови наростання емоційного збудження, перетворюється в такі базові емоції, як страх, відчай, гнів і захоплення, які формують певні комбінації між собою.

На основі аудиторського й електроакустичного аналізу визначено інтонаційні засоби вираження афекту в англomовному кінодискурсі. Окреслено, що афективне мовлення характеризується контрастним інтонаційним оформленням. Головною його особливістю є варіювання та контрастність усіх акустичних показників. Установлено інтонаційні параметри виокремлених типів афективних станів. На рівні мелодики фразам афекту переважно властиве вживання низхідних ядерних тонів та варіативних емпатичних шкал: низхідної, висхідної, ковзаючої та скандентної. Найвищі показники тонального рівня характеризують афект позитивного характеру, а також афект, заснований на страху, жахові та відчаї. Афект, зумовлений презирством або огидою, має доволі низькі тональні показники. Тональний діапазон фраз афективного мовлення є здебільшого середнім або широким. Особливо широкий діапазон характеризує фрази афекту, які засновані на радості та страху. Найвищі показники інтенсивності зафіксовані у мовленні персонажів, які відчують радість, а найнижчі – у мовленні персонажів, які відчують огиду та відчай. Темп вимовлення фраз афективного мовлення варіює від швидкого до помірного. Найшвидше вимовляються фрази у стані погрози та огиди, а найповільніше – фрази, у яких афект ґрунтується на радості та жаху.

Ключові слова: афект, інтонація, висота тону, інтенсивність, тривалість.

Neglyad K. O. Intonation means of expressing affect in English fictional discourse. The article highlights melodic, pitch, intensity and temporal peculiarities of affective speech in English fictional discourse. The article offers a definition of affect, according to which affect is seen as strong, intense, short-timed emotional reaction of predominantly negative nature, characteristic of attenuation or loss of volitional control over the recipient's behavior as well as increase in emotional agitation. Affect is connected with sudden changes of a person's life, important conditions which are accompanied by quick movements and changes of their visceral functions. Though presumably, any emotion can reach the state of affect, in reality affect is always caused by astonishment, which later on transforms into anger, fury, despair, disgust or joy. The article offers a classification of affect states based on the types of emotions that constitute affect. The results of the carried out auditory and electro-acoustic investigation have been helpful to conclude that affective speech is characterized by great intonation contrasts. The speech range can be either wide or extremely narrow. The pitch level is either high or low. The speech tempo varies from quick to slow. As for the terminal tones, they are mostly falling and various types of heads are used. Moreover, intonation characteristics of the singled out affect types have been established and compared. The highest pitch figures have been registered in positive affect speech as well as in the phrases, in which affect is based on fear, horror and despair. The widest speech range is characteristic of positive affect and affect based on fear. The highest intensity figures distinguish positive affect and affect, based on disgust and despair. The speech tempo of affective phrases varies from quick to slow, the quickest being threat and disgust filled affect and the slowest being joy and horror.

Key words: affect, intonation, pitch, intensity, duration.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Протягом останніх десятиліть проблема емотивності входить до кола найбільш обговорюваних в антропоцентричній лінгвістиці питань (Ю. Д. Апресян, В. Арнольд, А. Н. Баранов, А. Вежицька, В. Г. Гак, В. І. Жельвіс, В. А. Кухаренко, Е. О. Нушикян, В. І. Шаховський, Л. В. Цибіна, Н. В. Цинтар, Ю. В. Юсева та ін.). І це закономірно, бо вираження різних емоцій супроводжує повсяк-

денне спілкування людей у будь-якій спільноті. Емоції як фізіологічні стани організму охоплюють усі види почуттів і переживань людини – від глибоко травмувальних страждань до високих форм радості та ейфорії.

Одним з різновидів емотивності є афект, який кваліфікують як крайню схвильованість мовця. Афект є характерною рисою живого мовлення, йому притаманні такі ознаки: швидке виникнення, інтен-

сивність переживання, короткочасність, бурхливе вираження (експресія), зниження свідомого контролю за своїми діями, імпульсивність.

Як відомо, типізованим відображенням живого мовлення слугує її художня імітація. Вербальний компонент фільму, кінодіалог, як і діалог у художньому літературному дискурсі, наближений (стараннями сценариста, режисера та акторів) до законів реальної комунікації. Але на відміну від художнього літературного дискурсу, який неодноразово слугував об'єктом дослідження при вивченні емоцій, художній кінодискурс ще не розглядали як матеріал для вивчення мовленнєвих проявів афекту персонажів. Нагальною потребою вважаємо вивчення мовленнєвих проявів афекту на матеріалі художнього кінодискурсу.

Відсутність розвідок, скерованих на встановлення вербальних та невербальних засобів вираження емоцій в усному мовленні, а також те, що інтонаційна реалізація афекту в усному мовленні досі не слугувала об'єктом лінгвістичних досліджень, зумовило **актуальність** пропонованої розвідки, присвяченої саме інтонаційним характеристикам мовлення персонажів англomовного кінодискурсу, які знаходяться в стані афекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Афект як вияв емотивності все частіше привертає увагу лінгвістів, серед яких К. І. Беляєва, Н. Г. Кравченко, О. О. Лисенкова, Є. М. Мажар, К. Г. Нікуліна, Т. Н. Синєокова, Д. М. Співак, М. М. Суслова, О. В. Тищенко та ін.

Трактування терміна *афект* сходить до робіт радянського психолога А. Р. Лурії, який проводив дослідження стану людини в ситуації судового слідства, конкурсних іспитів і т. д. Саме завдяки йому виникло розуміння афекту як інтенсивного переживання невідповідності між мотивами діяльності суб'єкта і можливістю успішної реалізації цієї діяльності [8].

Лінгвістичні дослідження особливостей мовлення в стані емоційної напруги свідчать, що стан афекту є своєрідним фільтром, який значно нівелює соціокультурні характеристики мовної особистості. Тим часом власне стану афекту присвячено незначну кількість лінгвістичних досліджень, більшість з яких зосереджено на структурно-синтаксичних особливостях афективного мовлення. Наприклад, у працях М. М. Суслової та О. О. Лисенкової порушено питання саме про структурно-синтаксичні особливості афективного мовлення; Т. Н. Синєокова побудувала парадигму структурно-семантичних ознак афективного мовлення, К. І. Беляєва виявила структурно-семантичні особливості афективного мовлення; О. В. Тищенко звернувся до структури та семантики дієслівних предикатів афекту.

Крім того, К. Г. Нікуліна описала лексичні маркери афективного мовлення, Н. Г. Кравченко зосередила свою увагу виключно на афективному внутрішньому мовленні, а О. Н. Мажар розглянула афект як удаваний стан оратора, який є засобом маніпуляції аудиторією.

На слухну думку Н. Г. Кравченко, афективне мовлення формується в екстраординарних умовах,

стресових ситуаціях під впливом емоційного стану індивіда, провокованого сигналами, викликаними винятковими обставинами, і тому має вивчатися як із лінгвальної, так із екстралінгвальної позицій [5, 194].

Цікавим надбанням дослідження афективного мовлення К. І. Беляєвої, яке стосується саме звукової сторони мовлення, стало виокремлення ознаки, яка раніше не була зареєстрована в межах структурно-семантичної класифікації англійського афективного мовлення – матеріально надмірних паузоповнювачів. У функції наповнювачів пауз у момент хезитацій в англійському афективному мовленні зареєстровано елементи *now / well / I mean* [2, 20]. Дійсно, результати нашого власного дослідження підтверджують наявність такого роду пауз хезитації у мовців в афективному стані.

Проте афективне мовлення характеризується такими яскравими та контрастними змінами в інтонаційній організації мовлення, що воно не вичерпується даними про паузи хезитації.

Формулювання мети і завдань статті. Пропонована розвідка спрямована на вивчення мелодійних, висотних, силових та темпоральних особливостей афективного мовлення в англomовному художньому кінодискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких *завдань*:

- запропонувати власне тлумачення афекту як емоційного вибуху;
- надати власну класифікацію афективних станів;
- на основі аудиторського й електроакустичного аналізу встановити інтонаційні засоби вираження афекту в англomовному кінодискурсі;
- виявити і порівняти інтонаційні характеристики виокремлених типів афективних станів.

Матеріалом дослідження послугувала вибірка із 300 кіноепізодів вираження афекту, виокремлених із сучасних англomовних художніх фільмів та серіалів.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні дослідницькі методи. Серед загальнонаукових методів у роботі застосовано *описовий* – для планомірної інвентаризації та виокремлення інваріантних і варіативних ознак аналізованого фактичного матеріалу; *функціональний* – для дослідження мовних одиниць в дії, у процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ. У межах спеціальних мовознавчих методів застосовано *прагмалінгвістичний метод* – для аналізу вживання мовцем певних емоційно-забарвлених мовних форм; *компонентний аналіз* – для вивчення реалізації певного типу афекту інтонаційними засобами; *аудиторський аналіз*, який дав змогу ідентифікувати й інтерпретувати зібрані фонологічні дані; метод *інтонування*, що посприяв графічному відображенню інтонації фраз афекту; *інструментально-фонетичний аналіз* прислужився в дослідженні параметрів частоти, інтенсивності та тривалості фраз афекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі словниковими дефініціями, афект є «короткочасним станом сильного емоційного переживання (жаху, люті, розпачу), який зазвичай супроводжується втратою контролю над своїми діями» [19] або

«протилежність спокою духу, позначає будь-яке, викликане почуттям, припинення або утруднення в звичайному, нормальному перебігу представлень» [18, 38].

П. М. Якобсон визначає афект як різко виражену емоцію, яка стрімко розвивається [16]. На думку П. К. Анохіна, це найвищий за інтенсивністю ступінь протікання як негативних, так і позитивних емоцій, при цьому знак протікання афекту (позитивний або негативний) не пов'язаний безпосередньо зі змінами в роботі свідомості [1, 339]. В цілому, психологи наголошують на тому, що афект супроводжується падінням активності вищих рівнів психіки, різким зниженням здатності до активної розумової діяльності; спостерігається дефектність сприйняття, що виражається в так званому звуженні свідомості: свідомість фіксується тільки на тій події, яка викликала афект, а все інше стає лише фоном [12].

Т. Н. Синеокова вважає, що афект є найбільш яскравою, концентрованою формою прояви всіх емоційних реакцій – від власне емоцій (у вузькому сенсі) до волевиявлень [13, 30].

Е. Шаус переконаний, що афект є несвідомим переживанням напруги, моментом безформної і неструктурованої напруги [17].

Спостереження над фактичним матеріалом дають змогу стверджувати, що афект не можна однозначно віднести до позитивних або негативних емоцій, хоча він може бути викликаний і несподіваною радісною звісткою. Здебільшого афект викликають переживання негативного характеру. Афективними проявами позитивних емоцій уважають захоплення, натхнення, ентузіазм, напад нестримних веселощів, сміху, а афективними проявами негативних емоцій – лють, гнів, жах, відчай, що супроводжуються нерідко ступором (застигання в нерухомій позі).

Неоднорідний характер афективних станів спонукав А. Н. Лука класифікувати їх. Учений виділяє вісім видів афекту: *блаженство, захоплення, здивування, відчай, лють, злобу, жах, огиду* [7]. Але важко уявити, що такі афективні стани можуть існувати у чистому виді, не змішуючись один з одним. Крім того, постає запитання, чим тоді такі афективні стани відрізняються від базових емоцій, таких як радість, подив, гнів, огида, презирство і страх (за К. Ізардом [4]).

Ми вважаємо, що хоча теоретично будь-яка емоція може досягти рівня афекту, якщо її зумовлено сильним стимулом, однак на практиці, як показує аналіз фактичного матеріалу, афект завжди «відштовхується» від приємного або неприємного *подиву*, а потім при наростанні емоційного збудження перетворюється в такі базові емоції, як *страх, відчай, гнів* і *захоплення*, які формують певні комбінації між собою.

За нашими спостереженнями, страх зазвичай переростає у відчай, а гнів комбінується з погрозою або презирством. Щобільше, саме цей комбінований, гетерогенний характер емоційного збудження і дає змогу наголошувати на особливому статусі стану афекту.

Таким чином, аналіз фактичного матеріалу свідчить, що стан афекту неодмінно викликається сильним подивом, потрясінням, шоком, який може мати як негативний, так і позитивний характер. Потім, при наростанні емоційності, до подиву приєднуються страх, відчай, гнів чи радість. Пропонуємо таку класифікацію афективних станів:

1. Неприємний подив → страх → жах + відчай.
2. Неприємний подив → гнів → лють + погроза.
3. Неприємний подив → гнів → лють + презирство.
4. Неприємний подив → огида + відчай.
5. Приємний подив → радість → ейфорія.

Тільки останній, четвертий тип позначений знаком «+». У дослідженій вибірці позитивний афект становить лише 3.5% епізодів. В інших випадках афект викликають переживання негативного характеру.

Підсумовуючи сказане, визначаємо афект як бурхливу короточасну емоційну реакцію великої інтенсивності, переважно негативного характеру, яка характеризується послабленням або втратою волевого контролю над поведінкою реципієнта і наростанням емоційного збудження.

У стані афекту мисленнєво-мовленнєва діяльність людини здійснюється в умовах практично позамежного збудження (істерика, екстаз і т. п.) або позамежного гальмування (ступор, транс і т. п.): коли бурхливо протікаючий афект отримує домінуючий характер, свідомість звужується до кола пов'язаних лише з ним уявлень, а сприйняття зовнішнього світу майже повністю виключається або спотворюється. Для цього стану характерне гальмування найбільш пізно засвоєних, складних форм поведінки і тимчасове відновлення менш складних, більш стереотипних форм реакцій, включаючи мовленнєві [14, 86]. Отже, з погляду експресивного синтаксису афект реалізується короткими, часом еліптованими фразами, у яких спостерігається багато повторів та майже завжди наявна градація – наростання. На лексичному рівні помітне вживання інвективної лексики.

Оскільки метою наступної розвідки є визначення інтонаційної організації афективного мовлення, був проведений власний аудиторський та електро-акустичний аналіз фактичного матеріалу, який уможливив отримання низки спостережень щодо варіативних інтонаційних ознак фраз, які виражають виокремлені типи афективних станів.

Результати фонетичних експериментів показують, що загальний напрямок руху висоти тону в просодичному контурі сприяє розрізненню емоцій позитивного або негативного знака й різної модальності: аудитори зазвичай пов'язують підвищення висоти із приємними емоціями, а її зниження співвідносять зі страхом або презирством [3; 11]. Загалом проведене фонологічне дослідження підтверджує цю тезу.

Дані про частотні характеристики афективного мовлення містяться в таблиці 1. Для більш стислої форми ми не додали до переліку емоційних станів *подив*, оскільки він є незмінним атрибутом будь-якого афективного прояву.

За даними табл. 1, висота тону у фразах афекту є контрастною, вона варіює від високої (більше 300 Гц) до низької (нижче 150 Гц).

Загальний напрямок руху висоти тону в просодичному контурі сприяє розрізненню афективних станів виокремлених нами типів. Найвищі показники тонального рівня зафіксовані при вимовленні фраз афекту першого та п'ятого типу, тобто коли афект має позитивний характер (387 Гц на першому наголошеному складі та 324 Гц – на ядерному), або коли афект заснований на страху, жаху та відчаї (304 Гц на першому наголошеному складі та 268 Гц – на ядерному). З іншого боку, якщо афект заснований на презирстві або огиді, його тональні характеристики доволі низькі (152–169 Гц на першому наголошеному складі та 124–136 Гц – на ядерному).

Тональний діапазон фраз афективного мовлення є переважно середнім або широким. Особливо широкий діапазон характерний для фраз афекту, які засновані на радості (178 Гц) та страху (137 Гц). Під час вимовляння афективних станів інших типів тональний діапазон дещо вузький (від 82 до 105 Гц).

Спостереження аудиторів та електроакустичне дослідження показують, що фрази афекту переважно характеризуються вживанням низхідних ядерних тонів (він становить 80% всіх уживань тонів). Прикладом уживання низхідних ядерних тонів може слугувати епізод із фільму *An ideal husband*, в якому леді Чілтерн дізнається про те, що її чоловік, якого вона вважала зразком доброчесності, на початку своєї кар'єри здійснив незаконну операцію і заробив таким чином свій стартовий капітал. Отже, імідж ідеального чоловіка видався фальшивим, леді Чілтерн впадає в стан афекту і, не

стримуючи емоцій гніву та презирства, звертається до свого чоловіка:

- *Tell me it is not true. Tell me it is not true!*
- *Please. Let me tell you, please! Listen to me!*
- *No, don't come near me! Don't touch me!*
- *Listen to me!*
- *How could you?! How could you do that, Robert?! You've lied to the whole world!*
- *Gertrude, please, I must tell you!*
- *No, don't say... don't say anything! (1).*

Фрази леді Чілтерн короткі, переривчасті, останні наголошені слова у фразах оформлені низхідними ядерними тонами.

У тих випадках, коли мовцю вдається сформулювати свою думку, висловити свої емоції у більш поширених синтаксичних єдностях, актуальними є такі емфатичні шкали, як низхідна, висхідна, ковзаюча та скандентна. Наведемо приклад з фільму *One day*: після нічного купання в морі Декс і Ганна виявляють, що весь одяг Декса вкрадено. Декс безладно бігає пляжем. Він роздратований втратою костюма від Армани, і йому соромно через те, що він голий. Люди, які сидять в кафе за столиками на березі, глузують з нього і не роблять жодних спроб допомогти, що допроваджує його до сказу. Афект тут включає такі емоційні стани, як лють, відчай, сором. У першій з виділених фраз вживано ковзаючу шкалу, а у другій – висхідну:

They've stolen my clothes! You little... Will someone call the police? Wait! Come back! Could you please stop laughing and do something to help? Armani, that suit was. The little frogs even took my underpants. Little French bastards! (3)

Далі ми звернулися до параметра інтенсивності першого наголошеного складу та інтенсивності ядерного складу (див. табл. 2).

Таблиця 1

Частотні показники афективних фраз, Гц

№ з. п.	Тип афекту	Висота тону		Тональний діапазон
		Перший наголошений склад	Ядерний склад	
1.	страх + жах + відчай	304	268	137
2.	гнів + лють + погроза	185	147	105
3.	гнів + лють + презирство	169	136	89
4.	огида + відчай	152	124	82
5.	радість + ейфорія	387	324	178
	У середньому	240	200	118

Таблиця 2

Показники інтенсивності афективних фраз, dB

№ з. п.	Тип афекту	Інтенсивність		Максимальна інтенсивність у фразі
		першого наголошеного складу	ядерного складу	
1.	страх+жах+відчай	64	68	68
2.	гнів+лють+погроза	59	64	64
3.	гнів+лють+презирство	61	59	61
4.	огида+відчай	51	55	55
5.	радість+ейфорія	72	61	72
	У середньому	61.4	61.4	64

Щодо інтенсивності першого наголошеного складу та інтенсивності ядерного складу, спостерігаються незначні коливання показників у різних типах афективних фраз. Найвищі показники інтенсивності зафіксовано в мовленні персонажів, які відчують радість (72 dB на першому наголошеному складі та 61 dB на ядерному складі). Найнижчі показники інтенсивності – у мовленні персонажів, які відчують огиду та відчай (51 dB на першому наголошеному складі та 55 dB на ядерному складі).

Далі були досліджені параметри тривалості (див. табл. 3).

За даними електроакустичного аналізу, темп вимовлення фраз афективного мовлення варіює від швидкого до помірного. Дослідження середньоскладової тривалості свідчить про те, що найскоріше вимовляються фрази у стані погрози (220 мс) та огиди (234 мс), а найповільніше – фрази, у яких афект ґрунтується на радості (305 мс) та жаху (298 мс).

Щодо тривалості синтагм, з яких складаються афективні фрази, вони переважно короткі (від 505 до 980 мс).

Далі були досліджені параметри тривалості першого наголошеного і ядерного складів афективних фраз. Виявилось, що перший наголошений склад характеризується уповільненням мовлення, якщо мовець відчуває радість (320 мс) або жах та відчай (304 мс). Незначне уповільнення темпу спостерігаємо також на першому наголошеному складі фраз, які виражають лють та презирство (277 мс) (320 мс). Стосовно ядерного складу, його тривалість довшіа теж у фразах жаху та відчаю (328 мс), люті та презирства (317 мс) і радості (314 мс). У фразах інших типів темп нормальний або прискорений. Найсуттєвіше прискорення спостерігаємо на перших наголошених складах фраз афекту, заснованого на погрозі (230 мс) та відчаї (250 мс).

Чергування сповільненого та нормального або нормального й прискореного темпу сигналізує про швидку зміну почуттів мовця та їхню комплексну природу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, афект визначаємо як бурхливу короткочасну емоційну реакцію великої інтенсивності, переважно негативного характеру, яка характеризується послабленням або втратою вольового контролю над поведінкою реципієнта і наростанням емоційного збудження.

В роботі запропонована власна класифікація афективних станів:

1. Неприємний подив → страх → жах + відчай.
2. Неприємний подив → гнів → лють + погроза.
3. Неприємний подив → гнів → лють + презирство.
4. Неприємний подив → огида + відчай.
5. Приємний подив → радість → ейфорія.

За результатами проведеного аудиторського та електроакустичного аналізу, доходимо висновків відносно інтонації висловлювань у стані афекту: афективне мовлення характеризується контрастним інтонаційним оформленням. Головною його особливістю є варіювання та контрастність всіх акустичних показників.

Фрази афекту характеризуються контрастними тональними показниками: висота тону варіює від високої (більше 300 Гц) до низької (нижче 150 Гц). Найвищі показники тонального рівня характеризують афект позитивного характеру (387 Гц на першому наголошеному складі та 324 Гц – на ядерному), а також афект, заснований на страху, жахові та відчаї (304 Гц на першому наголошеному складі та 268 Гц – на ядерному). Афект, заснований на презирстві або огиді, має доволі низькі тональні показники (152 – 169 Гц на першому наголошеному складі та 124 – 136 Гц – на ядерному).

Тональний діапазон фраз афективного мовлення є переважно середнім або широким. Особливо широкий діапазон характеризує фрази афекту, які засновані на радості (178 Гц) та страху (137 Гц). Під час вимовлення афективних станів інших типів тональний діапазон є дещо вузьким (від 82 до 105 Гц).

Щодо мелодики, фрази афекту переважно характеризуються вживанням низхідних ядерних тонів (вони складають 80% всіх вживань тонів) та варіативних емоційних шкал: низхідної, висхідної, коваючої та скандентної.

Найвищі показники інтенсивності зафіксовано в мовленні персонажів, які відчують радість (72 dB на першому наголошеному складі та 61 dB на ядерному складі), а найнижчі – у мовленні персонажів, які відчують огиду та відчай (51 dB на першому наголошеному складі та 55 dB на ядерному складі).

Темп вимовлення фраз афективного мовлення варіює від швидкого до помірного. Найскоріше вимовляються фрази у стані погрози (середньоскладова тривалість становить 220 мс) та огиди (234 мс), а найповільніше – фрази, у яких афект ґрунтується на радості (305 мс) та жаху (298 мс).

Таблиця 3

Показники тривалості афективних фраз, dB

№ з.п.	Тип афекту	Тривалість			
		синтагми	першого наголошеного складу	ядерного складу	Середньоскладова
1.	страх+жах+відчай	505	304	328	298
2.	гнів+лють+погроза	980	230	306	220
3.	гнів+лють+презирство	925	277	317	256
4.	огида+відчай	570	250	303	234
5.	радість+ейфорія	607	320	314	305
	У середньому	717	276	313	262

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин П. К. Эмоции. *Большая медицинская энциклопедия*. Т. 35. Москва : Прогресс, 1964.
2. Беляева Е. И. Классификация структурно-семантических особенностей английской аффективной речи: аспект однозначности : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2018. 24 с.
3. Бровченко Т. А., Волошин В. Г. Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента. Одесса : ОГУ, 1986. 49 с.
4. Изард К. Эмоции человека. Москва : Прогресс, 1980. 212 с.
5. Кравченко Н. Г. Афективне внутрішнє мовлення у новелі «Паніка» австрійської письменниці К. Іванчич. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2012. С. 192 – 197.
6. Лисенкова О. А. Синтаксическая транспозиция в мужской и женской аффективной речи (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2007. 137 с.
7. Лук А. Н. Эмоции и личность. Москва : Знание, 1982. 176 с.
8. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. Москва : Прогресс, 1975. 156 с.
9. Мажар Е. Н. Аффективно-манипулятивный компонент ораторской речи : на материале английского языка : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2005. 178 с.
10. Никулина Е. Г. Функционирование эмоционально-оценочной лексики в аффективной диалогической интеракции (на материале англоязычной художественной литературы конца XX и начала ХХІ вв.) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киров, 2015. 200 с.
11. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи. Киев; Одесса : Вища школа, 1986. 157 с.
12. Рогачевский Л. А. Эмоции и преступления. Ленинград : Знание, 1984. 33 с.
13. Синеокова Т. Н. Парадигматика эмоционального синтаксиса (на материале английского языка) : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2004. 383 с.
14. Спивак Д. Л. Лингвистика измененных состояний сознания : дисс. ... докт. психол. наук : 10.02.19; 19.00.04. Санкт-Петербург, 1998. 351 с.
15. Суслова М. М. Синтаксические конструкции аффекта в современном английском языке : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1997. 16 с.
16. Тищенко О. В. Структура і семантика дієслівних предикатів афекту. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. Т. 137. С. 114–118.
17. Якобсон П. М. Психология чувств. Москва : Изд-во АН РСФСР, 1958. 384 с.
18. Shouse E. Feeling, Emotion, Affect. *M/C Journal*. # 8.6, 2005. P. 261–279.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

19. Энциклопедический словарь / Издатели Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Т. 76 (38). Ярославль, 1993.
20. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Москва : Русский язык, 2000. <http://slovari.gramota.ru/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. An Ideal Husband. Miramax Films: directed by Oliver Parker, 1999.
2. Breaking Bad. (U. S. TV series – 5 seasons, 62 episodes). Sony Pictures Television International. 2008 – 2013.
3. One Day. Random House Films: directed by Lone Scherfig, 2011.

UDC 001.4:81]:378.091.212=111

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189285>

STUDYING LATIN AS A PREPARATION FOR THE STUDY OF LAW

Nypadymka A. S.

Kyiv National University of Trade and Economics

*The article deals with the issues of studying Latin by law students in non-linguistic universities for special purposes. We analyse lexical-morphological groups that create legal terms which were borrowed from the Latin language into Ukrainian and became a significant part of the professional language in the field of jurisprudence as well as the ways of word building. This article aims at showing a high degree of phonetic, morphological affinity and similarity of lexical phenomena in the Ukrainian and Latin languages, which not only facilitates the study of Latin in particular, but also facilitates the process of its study by law students. Special attention is drawn to the groups of nouns: 1) feminine and masculine nouns of the first declension in **-a**, which came to the Ukrainian language with the preservation of the original form (note, person); 2) masculine and neuter nouns ending in **-us**, **-er**, **-um** of the second declension, that did not lose their original endings, acquired in Ukrainian the meaning of masculine gender (forum, consensus); 3) masculine nouns in **-or**, **-er** of the third declension with unchanged stem which have in the Ukrainian language the category of masculine (corpus, punishment cell); 4) feminine nouns in **-or**, **-er** of the third declension, that changed in Ukrainian their endings in **-ia**, retained the feminine gender in the Ukrainian language. The article analyzes Latin adjectives that formed a considerable number of nouns in the Ukrainian language. The first group includes adjectives of the first and second declensions ending in **-us**, **-a**, **-um** that, having lost the adjective endings, have come into the Ukrainian language as masculine or feminine nouns. The second group includes nominalized adjectives of the second class ending in **-al**, **-ar** that lost their generic endings. The analysis of the above-mentioned legal terms suggests an extremely high degree of affinity of phonetic, morphological and lexical phenomena in the Ukrainian and Latin languages. The article is illustrated by a number of Latin terms that provide substantial assistance to students in mastering special knowledge from a range of professional disciplines, facilitate the learning of a professional foreign language and contribute to enhancing the professional motivation of students and their 'early' professionalization.*

Key words: Latin, jurisprudence, Latin for lawyers, the value of the Latin language, professionally oriented approach.

Нипадимка А. С. Вивчення латинської мови як підготовка до вивчення юриспруденції. У статті порушено питання навчання студентів юридичних факультетів немовних вузів латинської мови для спеціальних цілей. Проаналізовано лексико-морфологічні групи, у які об'єднано юридичні терміни, що перейшли з латинської мови до української та стали значною частиною професійної мови у сфері юриспруденції, а також способи словотворення. Фактичним матеріалом послуговували такі групи: 1) іменники жіночого та чоловічого роду 1 відміни на **-a**, що переходять до української мови зі збереженням вихідної форми (нота, персона); 2) іменники чоловічого та середнього роду 2 відміни на **-us**, **-er**, **-um**, що, не втративши вихідного закінчення, одержали в українській мові значення чоловічого роду (форум, консенсус); 3) іменники чоловічого роду 3 відміни на **-or**, **-er** з незмінною основою, яким притаманна в українській мові категорія чоловічого роду (корпус, карцер); 4) іменники жіночого роду 3 відміни на **-or**, **-er**, які, змінивши в українській мові закінчення на **-ia**, зберегли категорію жіночого роду. Проаналізувавши означені юридичні терміни, бачимо надзвичайно високий ступінь спорідненості фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних явищ в українській та латинській мовах.

У статті також розглянуто два різновиди субстантивзації латинських прикметників та наведено приклади значної кількості іменників, які з'явилась в українській мові на базі латинських прикметників. Тож постійний аналіз лексико-граматичних структур та акцентування на спорідненості мов значно полегшить свідоме оволодіння професійною термінологією та засвоєння складного матеріалу з латинської граматики, збагатить лексичний словник майбутнього фахівця.

Викладені теоретичні положення ілюстровано латинськими термінами, які допомагають студентам в освоєнні дисциплін професійного циклу, полегшують вивчення іноземної мови професії, сприяють підвищенню професійної мотивації студентів і ранньої професіоналізації.

Ключові слова: латинська мова, юриспруденція, латинська мова для юристів, значення латинської мови, професійно-орієнтований підхід.

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. In the context of intensive intercultural communication, comparative studies of philological units of different languages – in our case Latin and Ukrainian – are becoming increasingly relevant because the presence of phraseologisms in the language is a testimony of the embodiment

and reflection in the linguistic form of peoples' creative work, their outlook, history. Therefore, it is extremely important to have a professionally oriented approach to teaching foreign languages to students because it provides advanced training and early professionalization. After all, the study of Latin in the first year of the university curriculum is preceded

by the study of special disciplines, and the substantive content of such training enriches the future specialist with new knowledge.

Moreover, "Today, it is often not enough for lawyers to be familiar only with their own language. They need to cooperate with foreign colleagues. If they come from the smaller linguistic zones, they have to use a foreign language for legal purposes. This requires a long training process. General familiarity with foreign legal languages can accelerate and promote this process. Lawyers with an overall picture of the history, structure and basic vocabulary of a foreign legal language are better placed to learn more easily and rapidly the particular terminology and style of this language in the field of their specialisation (e.g., royalties, consumer law)" [3, 22].

Analysis of recent research and publications.

The importance of learning Latin and using it in the process of professionally oriented foreign language communication is being explored by scientists from around the world. In particular, it was studied in the United States by Robert G. Natelson, Steven L. Emanuel, J. Russell VerSteeg, Peter R. Marcleod, in Russia by N. V. Sidakova, A. A. Kachalkin, N. V. Marshaliuk, I. L. Ulyanova. In Ukraine the importance of Latin in the process of intercultural communication was explored by I. I. Vorona; the general cultural importance of Latin and the importance of introducing it in the context of modernization of general secondary educational system in Ukraine were explored by O. V. Sutula; the importance of Latin as an integral part of the training system for lawyers – by S. M. Rybachok; features of teaching Latin to students who study agro-biological sciences were investigated by S. P. Shevchenko. All researchers point out the importance of teaching Latin to modern students of various professional fields and point out its impact on the English language. "Today the basics of Latin grammar, special vocabulary and the basics of Greek and Latin word formation contributes to professional terminological competence of a specialist as well as raises his or her professional prestige" [6, 78].

At the same time "many of today lawyers lack the necessary qualifications for a linguistic grasp of Latin expressions and maxims: they do not read ordinary Latin. This means that they are unprepared to understand an expression or a maxim written in a form that even slightly differs from one learned by heart. If, for example, a lawyer with no command of ordinary Latin has only learned the expression *nudum pactum* by heart, then he is not capable of recognising the form *nudo pacto*. Understanding legal Latin is also made more difficult by the fact that it is often used as a sort of code, impossible to decode by purely language means. This use as a code is especially typical of common-law Latin. Very often, the first word (or the first two or three words) of an old Latin sentence may be used to express a legal notion" [3, 192].

In the light of previous research, it is recognized that knowledge and qualification are becoming priority values in the age of globalization. Therefore, we illustrate our research with a number of Latin terms that provide significant assistance to students in the development of professional disciplines, facilitate the learning of a foreign language for professional purposes,

enhance students' professional motivation and early professionalization.

The outline of the main research material. In recent years there has been a tendency for particular languages in educational institutions that train highly qualified lawyers. Therefore, in order to prepare for changes in the demand for multi-language skills from modern companies, education will need to keep pace and keep up with the times. The ability to study languages from around the world will become increasingly important for future lawyers entering the field of law and for those having access to continuing professional development related to linguistic elements. Language skills will soon become as valuable and necessary as legal skills. Learning Latin for law students is a great preparation for learning and becoming fluent in one or more Romance languages. Thus, learning Latin is the starting point for learning six languages at the same time.

This article aims at showing a high degree of phonetic, morphological affinity and similarity of lexical phenomena in the Ukrainian and Latin languages, which not only facilitates the study of Latin in particular, but also facilitates the process of its study by law students.

The theoretical backgrounds. According to the linguistic qualification, the Latin language belongs to the Romance group of the Indo-European family, which along with other language groups includes Slavic languages, including Ukrainian. Many phenomena of phonetics, morphology, syntax and vocabulary in the Ukrainian language become more clear when learning Latin as a related language, which had a parent language with the Slavic languages. The relationship between languages is particularly noticeable in vocabulary and phraseology. If we examine the historical path of the development of literary Latin, it becomes quite clear why the Latin language, which is called "dead language", maintains the status of an international language in jurisprudence, medicine, philology and other sciences and why the word-forming elements of Latin and ancient Greek are still widely used in the formation of new scientific terminology. The words "a term" and "terminology" become the key to understanding this phenomenon.

A term (Latin: *Terminus* – boundary, limit, end) – a word or phrase that means a well-defined special concept of any branch of science, technology, art, social life, etc. [9, 88].

Terminology is the body of terms used with a particular technical application in a subject of study, profession, technology, art, or all terms of a given language, etc. [9, 88].

As a rule, the formed words in legal scientific terminology, borrowed from Latin, are nouns. But they also have their source in other parts of speech, which in the process of word formation through affixation have become the basis for other significant parts of speech forming lexico-morphological groups of words.

First of all, it is necessary to mention Latin nouns in the nominative singular, which have passed into the Ukrainian language without changing the form and loss of generic endings and have created set legal terms.

These are Latin nouns that denote a feminine and sometimes masculine person or subject (in

the names of professions) ending in -a and that retain the same characteristics and the same ending in -a.

Charta, ae f /carta/ – (sheet) letter or papyrus, book, document, map; legal – charter, agreement.

Camera, ae f – vault, vaulted, arched room, roof or ceiling, small boat roofed over with timber; legal – Investigator's office, camera investigation.

Nota, ae f – sign, letter, brand; legal – note, diplomatic correspondence.

Sentetia, ae f – judgment, opinion; legal – judgment, sentence.

Persona, ae m, f – mask, character, personality; legal – person, legal person.

Curia, ae f – senate, meeting house, curia or division of Roman people, royal court; legal – law, legality.

The second group consists of masculine nouns ending in **-us**, **-er**, and neuter nouns in **-um** with an active unchanged noun ending, having lost zero ending and received the masculine category in the Ukrainian language.

Argumentum, i n – proof, evidence, fact, argument, conclusion, reason, basis; legal – the same meaning.

Apparatus, i m – preparation, instruments, equipment, supplies, stock, splendour, pomp, trappings; legal – cadre, personnel.

Codicillus, i m – notepad, small log, writing tablets, patent, petition to Emperor, will or codicil; legal – addition to a will.

Compromissum, i n – arbitration agreement, court, a deal between different parties where each party gives up part of their demand; legal – the same meaning.

Magistratus, i m – magistracy, civil office, government official; legal – government, power.

Nuntius, i m – messenger, courier; legal – agent, intermediary.

The third group consists of singular masculine and singular neuter Latin nouns in **-us**, **-um** in the nominative case of different declension (2 and 4), which have not lost their original endings and in Ukrainian have received the meaning of the masculine gender:

Versus, us m – line, verse; legal – confrontation of the parties (verso).

Casus, us m – fall, overthrow; legal – accident, chance, contingency, emergency, fatality, fortuity, happening, hazard, incident, occurrence.

Collegium, i n – (priests) college or board, corporation, brotherhood, fraternity, guild, colleagueship; legal – a group of officials with equal rank and power, the Supreme Court Collegium.

Consilium, i n – debate, discussion, counsel, suggestion, diplomacy or strategy; legal – debate, discussion, deliberation, consultation, advice, decision, resolution, state council, senate.

Modus, us m – manner, mode, way, method, rule, rhythm; legal – means, way, kind, method, rule.

Socius, i m – associate, companion, ally; legal – associate, consort, partner.

The fourth group of nouns is the third declension masculine ending in **-er**, **-or**, which mean a person. They came into the Ukrainian language with the Latin endings in the nominative case and also denote a male person (in some circumstances it might be a feminine noun) or a subject:

Auditor, oris m – listener, pupil, student; legal – a person qualified to audit accounts; law firm engaged in such business (audit company).

Orator, oris m – speaker; legal – speaker; obsolete the claimant in a cause of action in chancery; in chancery, the party who files a bill calls himself in those pleadings your orator. Among the Romans, advocates were called orators.

Carcer, eris m – prison, jail; legal – Prisoner Isolation Cell.

Censor, oris m – censor, magistrate for registration or census, censorer, critic, legal – mentor, judge.

A separate large group of legal terms consists of the third declension feminine nouns ending in **-io**, which have come into the Ukrainian language as feminine nouns but have changed the ending to **-i**. These nouns are derived from verbs (supine form) and indicate the process of action:

Appellatio, onis f – name, term, legal – timely resort to an appropriate superior court, appeal to higher authority.

Compensation, onis f – compensation, to pay a full cost; legal – mutual repayment.

Relatio, onis f – attribution, transference; legal – the report which the judges made of the proceedings in certain suits to the prince were so called; type of process, charges against plaintiff (counterclaim).

Remissio, onis f – sending back, sending away, returning, releasing, forgiveness, remiss; legal – waiver, cancellation (terms).

Stipulatio, onis f – stipulation, condition, agreement; legal – oral contract, consensual contract, the most important type of agreement.

Transgressio, onis f – transition, reorder; legal – violation of law.

Analyzing these groups of nouns, we see: 1) feminine and masculine nouns of the first declension in **-a** which came to the Ukrainian language with the preservation of the original form (note, person); 2) masculine and neuter nouns ending in **-us**, **-er**, **-um** of the second declension that did not lose their original endings, acquired in Ukrainian the meaning of masculine gender (forum, consensus); 3) masculine nouns in **-or**, **-er** of the third declension with unchanged stem have in Ukrainian language the category of masculine (corpus, punishment cell); 4) feminine nouns in **-or**, **-er** of the third declension that changed in Ukrainian their endings in **-ia**, retained the feminine gender in the Ukrainian language.

A considerable number of nouns were formed in the Ukrainian language from Latin adjectives. Let us consider two varieties of nominalization of Latin adjectives. The first group includes adjectives of the first and second declensions ending in **-us**, **-a**, **-um**, that having lost the adjective endings, have come into the Ukrainian language as masculine or feminine nouns.

Absurdus, a, um – out of tune, discordant, absurd, nonsensical, out of place; legal – absurdity, nonsense.

Vacuum, i n – empty space, unoccupied, lonely; legal – legal vacuum, absence of legal norms.

Defectus, a, um – weak, powerless; legal – bad debt.

Duplicatus, a, um – double, duplicate; legal – the second copy of the document having the same validity as the original.

Expertus, a, um – well-proved, tested, shown to be true; legal – the expert who carries out the examination.

The second group includes nominalized adjectives of the second class ending in **-al**, **-ar** that lost their generic endings.

Electoralis, e – elective; legal – set of voters.

Singularis, e – alone, unique, single, one by one, singular, remarkable, unusual; legal – an exclusive right, a special rule for a special exception.

Criminalis, e – criminal (as opposite to civil), of, pertaining to crime, crime-police; legal – criminal, criminal offense.

Liberalis, e – gracious, polite, generous, free; legal – a supporter of liberalism, a member of the liberal party, a supporter of the socio-political current, an essential feature of which is to advocate a peaceful reformist path of social transformation.

The analyzed Latin adjectives are used in scientific terminology not only as nouns, but also as adjectives (liberal, public, electoral, nominal) with typical Ukrainian suffixes and endings.

The nominal parts of speech are not the only ones subject to nominalizing. Let us consider the Finite Forms of the Latin verbs: 'credo' and 'veto' that are neuter nouns, don't have inflections (changes in the endings of words) and were formed from the verbs credere (to believe) and vetare (to forbid).

Credo, credidi, creditum, credere 3 – to believe, to borrow, to trust, to give credit, to think, to accept as true, to be sure; legal – belief, doctrine, dogma, main principle.

Veto, vetui, vetitum, vetare 1 – to forbid, to prohibit, to reject, to veto, to be an obstacle to, to prevent; modern meaning – veto rights of countries that are members of the UN Security Council. These nouns were formed from the form of the singular first person of the present tense.

The analysis of the above-mentioned legal terms suggests an extremely high degree of affinity of phonetic, morphological and lexical phenomena in the Ukrainian and Latin languages. Therefore, constant analysis of lexical and grammatical structures, focus on the affinity of languages will greatly facilitate the conscious mastery of professional terminology and comprehension of complex material in Latin grammar and will enrich the vocabulary of the future specialist. It should be remembered that "different mono-linguistic, bilingual and explanatory dictionaries of legal terms interpret differently certain concepts, and only the context and creative approach to the translation of the text result in adequate and correct translation" [1, 225].

Conclusions and prospects for further research.

"For one not fortunate enough to study Latin while young, rectifying the deficiency is not easily accomplished. Acquiring Latin competency requires thousands of hours of hard work, rendered harder the older one becomes. For those who wish to be accurate constitutional analysts, I see no remedy over the short term other than laboring at the task for as long as it takes. One long-term solution should be obvious: Institutions of higher learning, including law schools, should insist on at least modest Latin competency among faculty teaching constitutional subjects or offering constitutional commentary. Trying to do a job without the proper tools can be ineffective, and may promulgate or perpetuate mistakes as to what the Constitution really means" [4, 78].

Thus, the practical purpose of mastering professional terminology is the conscious ability to speak a scientific language, to confidently use the most commonly used and relatively simple language tools in all kinds of linguistic activity – speech, listening, reading and writing.

REFERENCES

1. Antoniuk N. M. Mezhdunarodni tehnologii navchaniya pravnychoy terminologii u zmist inozemnomovnogo perekladu [International technologies of teaching legal terminology in the content of foreign language translation]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy – Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. 2009. № 1 (14). P. 222–227.
2. Ahmad Rizal M. Y., A. C. Er, R. Zuliskandar, Mohd Fuad M. J., A. B. Junaidi, Muhammad Asri M. A. & N. Lyndon. Occidentalism and Latin Language: The Lingua Franca of Knowledge. *Asian Social Science*. 2013. Vol. 9, No. 14. P. 50–54. URL: https://www.researchgate.net/publication/272775196_Occidentalism_and_Latin_Language_The_Lingua_Franca_of_Knowledge
3. Heikki E. S. Mattila. Comparative Legal Linguistics: Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas. 2nd edition. Routledge, 2016. 504 p.
4. Robert G. Natelson. Why Constitutional Lawyers Need to Know Latin. *The Federalist Society Review*. 2018. Vol. 19. P. 74–78. URL: <https://fedsoc-cms-public.s3.amazonaws.com/update/pdf/t7gcyMEPAec4bpK7UUunxVptVfyDd7aeQFfqM9KP.pdf>
5. Vilemini Sosoni, Lucja Biel. EU Legal Culture and Translation. *International Journal of Language & Law*. 2018. Vol. 7. P. 1–7. URL: https://www.researchgate.net/publication/326065351_EU_Legal_Culture_and_Translation
6. Vorona I. I. The Latin language significance in the terminological competence formation of future doctors. *Medychna Osvita – Medical Education*. 2015. № 4. P. 78.
7. Strandvick I. Is there Scope for A More Professional Approach to EU Multilingual Lawmaking? *The Theory and Practice of Legislation*. 2014. Vol. 2 (2). P. 211–228.
8. Strandvick I. On Quality in EU Multilingual Making. In Šarčević S. (ed.). *Language and Culture in EU law – Multidisciplinary Perspectives*. 2015. P. 141–148. Farnham: Ashgate.
9. Slovník ukraïnskoy movy: v 11 tomah / red. Rada: I. K. Bilodid (golova) ta inshy [Ukrainian Dictionary: 11 volumes / editorial board: I. K. Bilodid (a head) and other]; Kyiv : Naukova dumka – Scientific Thought, 1979. Vol. 10. P. 88 [in Ukrainian].

УДК 81.373.612.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189287>

ЛЕКСЕМА **ВІЙНА** В РІЗНИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВИЯВАХ

Овсієнко А. С.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У статті висвітлено використання лексики **війна** як невід'ємної частини суспільно-політичного та наукового дискурсу в різних лексико-семантичних виявах у мові публіцистики.

Розглянуто публіцистичну метафору як своєрідне вживання певного слова, переосмисленого на основі образно-асоціативної подібності, яке виникає в результаті суб'єктивного враження, відчуття, емоційного сприйняття. Це, з одного боку, відображення реального світу та об'єктивного знання про нього, закріпленого в мові, а з іншого – спосіб створення індивідуального, образного світу журналіста.

Провідну роль в семантичних змінах відіграє механізм метафорики. У статті кваліфіковано метафору як засіб номінації, вербалізований спосіб мислення і спосіб створення мовної картини світу. У дослідженнях метафоризації виокремлено різні концепції. Проте усі лінгвісти одностайні, що в основі метафоричного перенесення знаходиться схожість екстралінгвістичних понять про об'єкти дійсності.

З урахуванням того, що суттю метафори є розуміння й переживання однієї концептуальної сфери термінами іншої, часто використовуюваною в українських публіцистичних виданнях є метафора боротьби, співвіднесена з метафорою бойових дій (тактики). Постає метафора у воєнній підмові унаслідок семантичної деривації, у процесі якої відбуваються зміни значення вихідних лексичних одиниць.

Досліджено, що лексема **війна** багатогранна. Визначено, що війна буває інформаційною, економічною, торгівельною, побутового характеру і т. д., що є не менш важливими в контексті бойових дій. Цей концепт використовується не тільки для опису пов'язаних з ним подій або як образний компонент, а й для маніпулювання масовою свідомістю. Досліджено існування лексики **війна** в мовній картині світу як буквального явища із предметними атрибутами, так і в метафоричній площині, що відображає неоднорідність його структурно-семантичного наповнення.

Зауважено, що в публіцистиці метафоричне утворення **війна** функціонує в різних тематиках і відіграє різну стилістичну роль.

Ключові слова: метафора, економіка, інформація, торгівля, брендова, кулінарно-гастрономічна, сімейна, війна.

Ovsienko A. S. Lexeme WAR in different lexico-semantic disclosures. The article highlights the using of the lexeme war in different lexico-semantic disclosures in the publicistic language, that became an inseparable part of social-publicist and scientific discourse.

Publicistic metaphor is shown as a specific use of a certain word, reinterpreted on the basis of figuratively associative similarity, which arises as a result of subjective impression, feeling, emotional perception. It is, on the one hand, a reflection of the real world and an objective knowledge of it, embedded in language, and on the other hand, a way of creating the individual, figurative world of a journalist.

The mechanism of metaphor plays a leading role in semantic changes. The metaphor is considered as a means of nomination, a verbalized way of thinking and a way of creating a linguistic picture of the world. In the research of metaphorization different concepts are distinguished. However, all linguists note the fact that metaphorical transposition is based on the similarity of extralinguistic concepts of objects of reality.

One of the most frequently used phenomena in Ukrainian publicistic publications is the metaphor of fighting, which is related to the metaphor of military actions (tactics). As the essence of metaphor is the understanding and experience of one conceptual sphere in terms of another.

The military sphere, apparently, should be poor in metaphors but the collected material testifies the opposite. Military subjugation, in accordance with the laws of evolutionary development, actively replenishes its vocabulary through semantic derivation, during which changes in the meaning of the source lexical units occur.

It was discovered that the lexeme war is multifaceted. It is distinguished that war can be of informational, economical, trade, everyday character etc., which isn't less important in the context of military actions. This concept is used not only to describe related events or as a figurative component, but also to manipulate the mass consciousness. The existence of the lexeme war in the linguistic picture of the world as a literal phenomenon with object attributes and a metaphorical environment, which reflects the heterogeneity of its structural and semantic content, is investigated.

In the article it is found out that in journalism metaphorical formation **war** functions in different subjects and plays different stylistic role.

Key words: metaphor, economics, information, trade, brand, culinary and gastronomic, family, war.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Головний інструмент журналіста – слово, яке повинно бути продуманим, доречним, точним. Невдало підібрані слова можуть або нечітко, або неправильно означати думку автора. Лексема *війна* стала невід’ємною частиною суспільно-політичного та наукового дискурсу.

Воєнна сфера, здавалося б, повинна бути бідною на метафори, однак зібраний матеріал засвідчує протилежне. Воєнна підмова, детермінована законами еволюційного розвитку, активно поповнює свій словниковий склад за рахунок семантичної дери-вації, в процесі якої відбуваються зміни значення вихідних лексичних одиниць

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя становлять праці з когнітивної теорії метафори. Метафори поширені не тільки в художньому стилі, а й у повсякденному мовленні, соціальній комунікації – виступах політиків, наукових статтях, мові ЗМІ тощо. Зокрема, маємо згадати вже класичні праці О. Потебні, І. Огієнка, С. Семчинського, О. Муромцевої, В. Калашника, С. Дорошенка, Л. Лисиченко, А. Ахманової, Л. Кри-сіна, У. Вайнрайха, А. Шляйхера, Я. Грота, Е. Ріхтера та ін. З-поміж новітніх українських досліджень на увагу заслуговують роботи О. Стишова, О. Плахоніної, В. Сімонок, Г. Сергєєвої, Л. Архипенко, Н. Попової, Н. Волкової та ін.

Певні фрагменти аналізу концепту *війна* демонструють праці Л. Венедиктової, У. Карпенко-Івано-вої, О. Колесник, П. Нікітіної.

Формування мети і завдання статті. Метою статті є вивчення лексеми «війна» в газетних текстах. До завдань дослідження входить виявлення метафор і аналіз лексико-семантичних особливостей їх мовних реалізацій в газетних текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У публіцистичній діяльності «нові», «свіжі» метафори впливають на нашу мову та на наше сприйняття світу. З часом вони втрачають свою новизну і стають загальною нормою. Метафора – це не просто фігура мови, вона існує в системі понять людини, визначаючи її мислення і свідомість.

У комунікативній діяльності метафора є важливим засобом впливу на інтелект, почуття і волю адресата. З урахуванням цього метафори активно використовуються в газетній публіцистиці, розширюючи інформаційні рамки повідомлення за допомогою асоціацій, зумовлених переносним вживанням слова, і беруть участь у найважливіших функціях публіцистики – переконання та емоційного впливу [1, 21].

Особливо наголошують у мові засобів масової інформації на суперечках та сварках держав, сусідів. Їх називають війнами із сусідами, напр.: *«Він уже відслужив строкову в армії (на флоті), відслужив у зоні неоголошеної війни на сході у 2015 році під час третьої хвилі мобілізації, мав хорошу професію і стабільну зарплату, але був із тих, хто не відсиджується, коли в рідній країні триває війна з сусідам-ворогом, і підписав контракт на службу в ЗСУ»* («День», 15.06.2018); *«Власне, й нинішню жорстку війну з «сусідам північним – ворогом вічним» не за Донбас, а за саме виживання України, ми отрима-*

ли найперше тому, що практично впродовж усього періоду нинішньої незалежності Україною керувала, окрім засланих Московією козачків, керує сьогодні й збирається керувати завтра «еліта» з рафінованою совковою історичною пам’яттю» («День», 25.09.2014).

Релігійна війна – це конфлікт між представниками різних релігійних груп, дуже часто спричинена релігійними відмінностями, наприклад: *«Саме тоді, коли церква має відстоювати миролюбиві позиції, вона розвиває війну церков, яка має назву «Руська православна Церква і Східні Патріархи»* («Сільський час», 12.12.2005); *«Журналіст розкрив плани Кремля на «церковну війну» в Україні»* (заголовок); *«Російському президентові Володимиру Путіну вигідна «церковна війна» в Україні»* («По-українськи», 06.09.2018).

Лексема *війна* в прямому значенні – це організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо [5, 669], хоча це слово широко використовується і в переносному значенні – стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимось; боротьба [5, 669]. Провідну роль в семантичних змінах відіграє механізм метафоризації. Військова метафора нав’язує суспільству конфронтаційні стереотипи розв’язання проблем, обмежує пошук альтернатив соціального розвитку. У військовій підмові виокремлюють метафори, пов’язані з різними соціально-символічними вимірами дискурсу війни. Вони створюють метафоричні образи війни і реалій, пов’язаних з нею [3, 146].

Війни означають залежно від характеру намірів (загарбницька, визвольна), масштабів поширення (світова, міжнародна, локальна), території (кримська, югославська, афганська, іранська), учасників (наполеонівська), часу, тривалості (середньовічна, столітня), застосовуваного виду зброї (ядерна, хімічна) [4, 90]. Метафоричні словосполучення використовують у різних тематиках.

У газетній періодиці найбільше переносних уживань зі словом *війна* з’явилося в економіці, пор: *«Тоді започаткувалася торгівельна, економічна війна»* («Тиждень», 24.05.2014); *«Через це розгорілася економічна війна, під час якої підвищуються мита з обох сторін»* («День», 04.10.2018); *«Високопоставлений представник ЄС сказав, що у Єврозоюзу були чіткі інтереси в узгодженні з Туреччиною з приводу економічної війни Трампа»* («Сьогодні», 20.08.2018).

Воєнна сфера, здавалося, повинна бути небагатою на метафори, але це далеко не так. У газетах слово *війна* досить широко вживається як метафоричне окреслення конфліктних ситуацій у сфері валютних операцій, інформаційних технологій, торгівельної діяльності, рекламного бізнесу, брендів тощо. Наведемо приклади опису різних воєн, зокрема:

а) валютних: *Нині також зберігається небезпека, що після поразки однієї зі сторін у валютній війні наступною стадією буде ескалація конфлікту, а саме протекціоністські заходи з метою недопущення на внутрішні ринки іноземних товарів* («Урядовий тиждень», 29.10.2010); *«Валютна війна»* – одна з різновидів торгових воєн, яка передбачає, що

одна з країн влаштовує штучну девальвацію своєї національної валюти («Сьогодні», 14.07.2019);

б) інформаційних: Обговорення були умовно поділені на три аспекти: інформаційна війна в сучасних умовах за новими викликами гібридної війни, професійна журналістика в умовах **інформаційної війни**, медіаосвіта та інформаційна безпека («День», 28.01.2016); Крім того у заяві зазначається, що український парламент за останні чотири роки розробив та прийняв цілу низку надзвичайно прогресивних законів у сфері інформполітики – роздержавлення друкованих ЗМІ, створення незалежного суспільного мовлення, прозорість медіа власності, захисту прав журналістів, а **інформаційна війна** є інтегральною складовою агресії Російської Федерації («День», 04.07.2018);

в) торговельних: **«Торговельна війна»**. Дії адміністрації Трампа загрожують падінням глобального ВВП – МВФ (заголовок); Введення адміністрацією американського президента Дональда Трампа додаткових тарифів на імпорт у США, яке фактично розв'язує **торговельну війну**, загрожує зниженням глобального ВВП на 0,5% («Тиждень», 22.07.2018); Втім на цьому протистояння в **торговій війні** між Україною і Росією не закінчилися («Тиждень», 12.09.2013);

г) рекламних: У Тунісі між двома відомими німецькими автовиробниками почалася справжня **рекламна війна** («Сьогодні», 11.02.2018); **«Інтер» оголосив «1+1» рекламну війну** (заголовок) («Українська правда», 07.09.2007);

г) корпоративних: Можливо, ця історія ще не закінчена, і **корпоративна війна** триватиме із застосуванням раніше небаченої «зброї» («День», 31.01.2004); На думку Тараса Березовця, те, що приватні армії можуть бути використані у **корпоративних війнах**, дуже негативно впливає на ставлення до України західних партнерів («Сьогодні», 24.03.2015); Аспекти впливу на екологію, екологічні питання нерідко слугують інструментом в **корпоративних війнах** комерційних компаній («По-українськи», 13.08.2019);

д) війна брендів: **Война брендов: Samsung обошел Apple в США** (заголовок) («Сьогодні», 03.08.2016); **Що ж до реклами, то підприємці заявляють, що це тільки війна брендів** і аж ніяк не метод спонукання до споживання («День», 14.10.2009).

Проведений аналіз метафори в сучасній українській публіцистиці засвідчує високий рівень метафоризації досліджуваних текстів та різноплановість метафор (від кулінарно-гастрономічної, родинно-побутової до політичної).

В українських засобах масової інформації політична сфера метафорично моделюється за допомогою кулінарно-гастрономічної метафори (присмак, політичний пиріг, солодка парочка, солодкі зустрічі, вершки, льодяники, апетит). Апетит асоціюється із бажанням і зацікавленістю до певного виду діяльності, пиріг співвідносять із владою та матеріальним збагаченням її представників.

Основу фізіологічної моделі світу утворює інформація, що надходить від органів смакових рецепторів людини. У текстах українських газет активно вико-

ристовують словосполучку **молочна війна** та **карамельна війна**, напр.: **Молочна війна** 2006 року між Росією та Україною принесла величезні збитки сир-заводам («Тиждень», 12.09.2013); Росія оголосила Литві **«молочну війну»** (заголовок) («Тиждень», 18.09.2013); Протягом сімнадцяти років своєї незалежності українці переконалися на власній шкурі, що таке дружба старшого брата (тут тобі й Туз-ла, й **газо-м'ясо-молочно-трубно-карамельні війни**, і погрози перенацілити свої ракети тощо («День», 15.11.2008); Час від часу ми маємо якісь **карамельні чи молочні війни** («По-українськи», 18.03.2018); Ступінь щирості заяв про любов до України легко визначалася, коли росіяни зривали нам міжнародні танкові контракти і авіаційні проекти, оголошували **«цукрові» «спиртові» та «карамельні» війни**, коли з неприхованим роздратуванням коментували успіхи України у спорті або конкурсі «Євробачення», коли тупо відбирали Керченський канал («Українська правда», 22.12.2004); Власне кажучи, це не початок **«карамельної війни»** між олігархами, як її вже встигли охрестити колег («Високий замок», 04.06.2005); 20-річна **«бананова війна»** між Євро-союзом і країнами Латинської Америки закінчилася (заголовок) («Відомості», 09.11.2012).

Працюючи над проблемою взаємин в родині, психологи постійно стикаються з метафоричними описами світу та подій, що відбуваються. У сімейному побутовому житті конфлікти та сварки називають **сімейними війнами**. Зазвичай в цих випадках допомагають метафоричні висловлювання, наприклад: Крайній егоїзм Мег, яка не просто шкодить своїй сорокарічній доньці у побуті (наприклад, маючи цистит, постійно виливає з відра сечу в раковину на кухні), а й не дає їй вийти заміж, міг би видатися літературним перебільшенням, якби під дахами і наших хрущоб, не велися такі самі **сімейні війни** («День», 29.09.2015); **Сімейні війни** за допомогою інтернету: тепер чоловік звинувачує дружину у побитті його битою (заголовок) («Погляд», 13.09.2018).

У газетних текстах також частотною є природо-морфна метафора, в якій джерелом метафоричної експансії є понятійна сфера, що пов'язана з лексемою **війна**, пор.: Відповідь очевидна – **«Газпром» готується до того, що контракт на транзит газу через територію України до 31 грудня 2019 року укладено не буде, тому створюються передумови для чергової «газової війни»** («День», 04.07.2019); Росія не зможе перемогти у **газовій війні** Україну і знає це («Економічна правда», 15.01.2009); Якщо говорити про останні, слід зазначити, що надзвичайно важливим елементом конфлікту є газова суперечка між Києвом та Москвою, яка може призвести до вибуху нової **енергетичної війни** у Європі («Уніан», 19.09.2014).

Метафора набула достатньо широкого та різноманітного розповсюдження в газетній періодиці сучасності. Тексти публіцистичних видань з участю метафор стають більш красномовними, емоційними. Відображається більш повна інформація про події, що відбуваються в усьому світі.

Уведення в політичний контекст номінацій з інших сфер може зумовити піднесення, урочис-

те звучання, що підкреслює важливість події, особи, явища. Навпаки, іронічне забарвлення вислову з метафоричним компонентом найчастіше знецінює політичну подію чи постать. Однією з характерних рис сучасної української публіцистики є воєнна метафоризація термінів. Спеціальна термінологія стає невичерпним джерелом для нових метафор.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. З урахуванням складної політичної та соціальної ситуації в Україні, а також її образу на міжнародній арені вагомого значен-

ня набуває вивчення лексеми *війна* в Україні крізь призму різних лексико-семантичних варіантів, адже завдяки своїй прагматичній спрямованості вони здійснюють великий вплив на носія мови [2]. Наша розвідка засвідчує, що застосування метафор в українській мові розширює межі використання. Метафора функціонує в різних сферах: економічній, політичній, військовій тощо. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні метафоричних утворень у різних жанрах журналістики та аналізі їхньої стилістичної ролі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессарабова М. Д. Метафора і образність газетнопубліцистичної мови. *Поетика публіцистики* / під ред. Г. Я. Солганика. Москва, 1990. С. 21–341.
2. Вавшко О. В. Концептуальні метафори на позначення концепту війна в Україні : веб-сайт. URL: <https://naub.ua.edu.ua/2017/концептуальні-метафори-на-позначенн/>
3. Добош О. О. Війна – Україна. Реальність чи концептуальна метафора? *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. праць. Львів, 2015. С. 146–149
4. Навальна М. І. Війни загарбницькі й «солодкі» (семантична динаміка лексеми війна в сучасній мовній практиці). *Культура слова*. 2006. № 66–67. С. 88–90

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

5. СУМ – Словник української мови : в 11-ти тт. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

УДК 811.11-112; 81-26; 372.881.111.22

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189290>

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Павловська Л. І.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті проаналізовано зміни, характерні для сучасної німецької мови. Констатовано, що на тепер в Європі близько 90 млн. осіб називають німецьку мову своєю рідною, а близько 50 млн. володіють німецькою мовою як іноземною. У Німеччині німецьку мову в основному використовують як державну.

З'ясовано, що різноманітності мові надають так звані регіолекти – регіональні розмовні мови; інші ж аспекти мови, такі як граматики або лексика (наприклад, використання іноземних слів), не контролюються і не регулюються жодними державними органами – як на національному рівні, так і на рівні земель. З урахуванням цього нещодавно Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung (Німецька академія мови і літератури) у співпраці із Союзом академій наук Німеччини виступили з ініціативою щодо підготовки звітів про ситуацію з німецькою мовою, як результат опубліковано два звіти – «Багатство і бідність німецької мови» (Reichtum und Armut der deutschen Sprache) (2013 рік) та «Різноманітність і єдність німецької мови» (Vielfalt und Einheit der deutschen Sprache) (2017 рік), у яких проаналізовано розвиток німецької мови в ХХ столітті. Проте, зауважено, що в жодній з доповідей не окреслено обов'язкових правил або рекомендацій – у них швидше подано емпірично обґрунтовану і грамотно проаналізовану інформацію для забезпечення основи для громадського і політичного обговорення.

Розглянуто фактори впливу на розвиток німецької мови, унаслідок яких вона постійно змінюється. Серед них – діалекти і регіональні мови, молодіжна мова, проблеми, пов'язані з німецькими мігрантами, Інтернет-спілкування та розмовна мова. Окреслено, що найпотужніші зміни відбуваються останніми роками з розвитком процесу глобалізації і збільшенням запозичення слів з інших мов, зокрема з англійської мови.

На основі дослідженого матеріалу узагальнено, що німецька мова в цілому залишається стабільною. Проте водночас зауважено про необхідність додаткової уваги і відповідних заходів до деяких сучасних, іноді вимушених змін у німецькій мові.

Ключові слова: німецька мова, розмовна мова, літературна мова, діалект, сучасний стан.

Pavlovska L. I. Factors affecting the modern development of the German language. This article analyzes the changes that appear in modern German language. In Europe at the moment about 90,000,000 people call German their native language and about 50,000,000 know German as a foreign language. German is an official language of Germany. It is found out that the variety of the language is achieved by regional colloquial speech, the so-called regiolect. Other aspects of the language such as grammar or vocabulary (for example, the use of foreign words) are not controlled or regulated by any public authorities, either on the national level or on the Länder-level. Not long ago the Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung (German Academy for Language and Literature) in cooperation with the Union der deutschen Akademien der Wissenschaften (Union of the German academies of sciences) launched an initiative to compile a report on the German language situation. So far, two reports have been published – one in 2013 on "The richness and poverty of the German language" (Reichtum und Armut der deutschen Sprache) and one in 2017 on the "The diversity and unity of the German language" (Vielfalt und Einheit der deutschen Sprache). Both reports analyse the development of German in the 20th century. However, neither of the reports provides compulsory rules or regulations. They rather deliver – according to their scientific orientation – empirically substantiated and competently analysed information to provide the basis for public and political discourse.

The article discusses factors of influence such as dialects and regional languages, youth language, issues related to German migrants, Internet communication and colloquial (spoken) language. The German language is constantly changing, the most powerful changes occur in recent years with the development of the globalization process and the increased borrowing of words from other languages, in particular English.

Studying the current state of the German language in Germany allows us to conclude that the German language as a whole remains stable. However, the author agrees with the opinion of experts that some modern, sometimes forced changes, require attention and appropriate measures.

Key words: German language, colloquial speech, literary language, dialect, current state.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному світі все більшого значення набуває вивчення іноземних мов. Володіння мовами є важливою компетенцією для професійної діяльності та соціальної єдності. Однією з найбільш легких для вивчення є англійська мова. Одряду за англійською йдуть німецька

і французька мови. Згадані мови є найстарішими і найбільш поширеними на просторах Європи, неадаремно саме ці мови наразі є робочими мовами Європейської комісії. У Європі на даний момент близько 90 мільйонів осіб називають німецьку мову рідною і близько 50 мільйонів володіють німецькою мовою як іноземною. Незважаючи на найбільший відсоток

носіїв німецької мови (24%), у Європі поширено думку, що «німецька мова швидко застаріває, її багатий словниковий запас і граматика виснажуються, і в міжнародному змаганні німецька мова вже давно пасе задніх» [7, 1] та що в німецькій мові все більше зростає кількість запозичених англіцизмів. Більшість мовних проблем не є новими. Проте ще далеко до їх розв'язання. Необхідність дослідження таких питань зберігає свою актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни в сучасній німецькій мові докладно досліджені в численних роботах відомого лінгвіста-германіста, доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента РАН А. І. Домашнєва. Деякі зі студій присвячені формам проявів сучасної німецької мови [1, 14–36]. Дослідник розробив найбільш правильну класифікацію для розрізнення типів німецької розмовної мови [2]. Він розрізняв три типи: 1 – літературну розмовну мову; 2 – обласні побутово-розмовні мови; 3 – місцеві побутово-розмовні мови. Максимально наближеним до сучасної літературної мови (Hochdeutsch) є 1 тип. Саме ця мова використовується на всій території Федеративної Республіки Німеччини. Проте з плином часу класифікації, запропоновані А. І. Домашнєвим, потребують подальшої розробки та уточнень.

Із сучасних робіт за цією тематикою привертає увагу стаття І. В. Колмакової [3]. У своїй роботі авторка досліджує розповсюдження німецької мови в країнах Європи, історію формування німецької літературної мови, стрімкі мовні зміни, розмовну німецьку мову, зокрема діалекти. Її дослідження є актуальним, адже в сучасному світі відбуваються постійні зміни лексичного та граматичного фонду, передусім для всіх найбільш поширених мов, серед яких важливе місце займає німецька мова. І. В. Колмакова зазначає, що процес розвитку німецької мови є неминучим та наслідком цього є виникнення зовсім нових слів, в основному англійського походження. Разом із численними як обґрунтованими, так і зайвими запозиченнями з інших мов, на території Німеччини продовжують досить широко застосовуватись діалекти німецької мови [3, 302]. Спостереження, наведені у статті, спонукають до більш докладних досліджень сучасного стану німецької мови.

Під час розгляду порушеної у пропонованій статті проблеми проаналізовано достатній обсяг опублікованих німецькою мовою матеріалів. Серед усього матеріалу окремих авторів, які надалі брали участь у підготовці звітів про сучасну ситуацію з німецькою мовою, а саме роботи Вольфганга Кляйна, Петера Ейзенберга, Юргена Еріха Шмідта, Людвіга Айхінгера [5; 6]. Стаття Ангеліки Шторрер привернула увагу цікавими аспектами німецькомовного спілкування за допомогою глобальної комп'ютерної мережі Інтернет [8, 171].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає в тому, щоб на прикладі досліджень німецьких фахівців проаналізувати зміни, яких зазнає сучасна німецька мова. Для досягнення мети опрацьовано публікації німецькомовних письменників, літературознавців, перекладачів та лінгвістів з Німеччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на те, що проблемам розвитку німецької мови присвячено численну кількість публікацій, дослідження свідомо обмежено найсуттєвішими факторами впливу на сучасну німецьку мову. Джерелом науково обґрунтованої інформації щодо мовних проблем були вибрані найбільш змістовні публікації таких компетентних установ з вивчення питань мови, як Німецька академія мови і літератури та Союз німецьких академій наук. Саме ці установи публікують звіти про стан німецької мови. Німецька академія мови і літератури об'єднує відомих німецькомовних письменників, літературознавців, перекладачів та лінгвістів з Німеччини та інших країн. Основними напрямками її роботи є: супровід мовного розвитку, європейська відданість свободі слова, збереження літературної спадщини, просування німецькомовної літератури за допомогою присудження премій. Роботу Академії фінансують Федеральний уряд з питань культури і засобів масової інформації, Фонд культури федеральних земель, штат Гессен і місто Дармштадт. Союз німецьких академій наук є головною організацією восьми наукових академій. Понад 1900 учених з різних дисциплін, які є провідними фахівцями на національному та міжнародному рівні, об'єднані під егідою академічного союзу. Союз академій координує «програму академії», яка сьогодні є найбільшою гуманітарною дослідницькою програмою Федеративної Республіки Німеччини. Він сприяє спілкуванню між академіями, веде роботу з пресою, працює з громадськістю, організовує заходи з актуальних проблем науки та бере участь в науковому соціальному і політичному консалтингу. Перша доповідь, присвячена розгляду ситуації з німецькою мовою, була опублікована 2013 року під назвою «Багатство і бідність німецької мови» (Reichtum und Armut der deutschen Sprache) [5]. У цьому звіті були представлені результати наукових досліджень за чотирма темами, а саме: словниковий запас, англіцизми, інтонація і номінальний стиль. Звіт містив емпірично достовірну інформацію про розвиток німецької мови з 1900 року до сьогодні та отримав загальнонаціональне висвітлення в пресі, що підтвердило актуальність теми для суспільства Німеччини.

Друга доповідь про ситуацію з німецькою мовою була опублікована у вересні 2017 року під назвою «Різноманітність і єдність німецької мови» (Vielfalt und Einheit der deutschen Sprache) та профінансована Фондом сприяння розвитку науки імені Фріца Тіссена [6]. Ця доповідь надає підтвердження значною мірою позитивної картини сучасного стану німецької мови.

Німецька мова є однією з найважливіших культурних мов у світі, і, як і всі мови, вона постійно змінюється. Німецька мова – це не тільки мовна система, що базується на граматиці та словниках, але й складний набір мовних форм або «різновидів». Стандартна німецька має особливе значення в цьому розмаїтті: вона забезпечує всебічне спілкування і нею викладають у школі. З обґрунтуванням за допомогою великої кількості емпіричного матеріалу у звіті окреслено стан вивчення окремих мов-

них форм німецької мови, які сьогодні представляють особливий інтерес в Німеччині та які ще не досить добре вивчені. У другому звіті, крім огляду різноманітності німецької мови та вкладу до стандартної німецької мови, висвітлено такі теми: діалекти й регіональні мови, молодіжна мова, питання, пов'язані із німецькими мігрантами, Інтернет-спілкування і розмовна мова. Один з авторів звіту, професор Вольфганг Кляйн, віце-президент Німецької академії мови та поезії, колишній директор Інституту психолінгвістики ім. Макса Планка в Неймегені (Нідерланди), досліджував різноманітності німецької мови [6, 15–52]. За результатами свого дослідження зробив два висновки: 1. Сьогоднішня німецька мова має дуже багатий словниковий запас, який виходить далеко за межі того, що було описано в будь-якому доступному словнику 2. Словниковий запас виріс, як мінімум, на мільйон слів за останні сто років. [6; 7, 7]. Кляйн зазначає: «Оскільки виразна сила мови в кінцевому рахунку заснована на його лексичі, потрібно зробити висновок, що німецька мова стала ще більш потужним інструментом на цей час» [6, 51]. Він стверджує, що хибне уявлення, ніби німецька мова зубожіє, створюється насправді через тих, хто користується мовою не в повному обсязі. Існує два важливих поняття (концепції) німецької мови. Під першим мають на увазі так звану мову високого рівня (літературна мова, Hochsprache), яку також називають Hochdeutsch, або стандартна мова (Standardsprache). Це німецька мова, яку сьогодні вивчають у школах, яка використовується в писемній мові, це мова засобів масової інформації. З іншого боку, існує велика кількість різних форм німецької мови. Так, існують історичні мовні рівні, тобто стародавня німецька, яку, крім експертів, ніхто не розуміє; є багато діалектів, молодіжна мова, мова мігрантів, спеціалізовані мови тощо. За словами Вольфганга Клейна, німецька мова насправді є зв'язкою різновидів, тобто різних варіантів та проявів. Дослідник наводить перелік деяких різновидів мов, серед яких: повсякденна мова, розмовна мова, літературна мова, стандартна, рідна, іноземна, друга мови, мова навчання, змішана мова, письмова мова, мова жестів, міська мова, жаргони декласованих, дитяча та молодіжна мови, офіційна, юридична, рекламна мови, мисливський жаргон, діалект, соціолект, етнолект, ідіолект, жаргон, нижньонімецький діалект (Platt), арго, мова, перенасичена іноземними словами та інші. Вольфганг Кляйн із сумом спостерігає поточну втрату значення діалектів. Він вважає, що діалекти несуть з собою почуття любові до батьківщини, наближеність один до одного, спогади дитинства, що супроводжують людину протягом життя. Кількість діалектів і регіональних мовних забарвлень важко визначити, почасти вимова змінюється від села до села. Лінгвістика, за словами професора Юргена Еріха Шмідта, директора Дослідницького центру німецького лінгвістичного атласу (Марбурґ), – це, зокрема, діалекти, або «давні форми, яким 1500 років, вони так само старі, як і наша мова, і їх зазвичай не розуміють» [6, 105–144]. За словами Шмідта, радіуси застосування діалектів становлять від 40 до 100 кілометрів. Проміжне положення між

діалектами та літературною мовою займають такі різновиди мови, як регіолекти або регіональні розмовні мови. І хоча сьогодні без стандартної німецької мови неможливо обійтися, діалекти і регіолекти пропонують деякі переваги. Наприклад, за словами Юргена Еріха Шмідта, люди, що говорять на тому самому регіолекті, мають кращі довірчі стосунки один з одним, тому що вони розуміють емоційні сигнали і сигнали зв'язку від співрозмовника. Використання регіолектів та діалектів з часом невпинно зменшується, адже той, хто говорить тільки діалектом, часто опиняється в професійному тупику. Юрген Еріх Шмідт виступає за розвиток діалектів. Він зауважує, що всі носії німецької мови (або практично всі) виростили з двома варіантами мови і, за замовчуванням, домінантною є мова, набута через засоби масової інформації, через школу.

Завдяки дітям і підліткам виник ще один різновид німецької мови: молодіжна мова. Ця мова дуже швидко змінюється. Німецькі видавництва, такі як Langenscheidt або PONS, щорічно випускають словники молодіжного сленгу. На зміну "Fly sein" (бути класним, бути особливим) надходять вислови на кшталт "Smombie" (той, хто весь час дивиться у смартфон, не помічаючи нічого навкруги, "Smartphone" + "Zombie" = "Smombie"), "Babo" (слово, що надійшло з курдського сленгу, означає бос або шеф), "Yolo" (аббревіатура, «живеш тільки раз»), "fame" (круто!), "gediegen" (у перекладі означає гідний або справжній, але застосовується замість "cool" або розслаблення), "Niveaulimbo" (сленг вечірок, означає рівень, що падає) і "Gammelfleischparty" (у перекладі «вечірка тухлого м'яса», означає вечірка «Для тих, кому за 30»). 2018 року з'явилися "Lauch" (цибуля порей, вживається як «ідіот»), "verbuggt" (глухний, або «в тебе не всі вдома»), "Sheeeesh" (не може бути). Проте переможцем 2018 року були оголошені слова "Ehrenfrau" та "Ehrenmann", що позначають тих, хто користується повагою, тримають своє слово та залишаються вірними своїм принципам.

Цікавим є походження слова "lindnern", яке означає бездіяльність, щоб уникнути помилок, або просто відмову («ухиляння»). Воно утворено від прізвища політика Крістіана Лінднера, чия партія покинула переговори про створення панівної коаліції. Німецька молодь вже вкотре перетворює на сленг імена політиків. 2015 року серед нововведень було "merkeln", тобто «косити під Меркель», що означало «байдикування, ухилення від відповідей і відкладання рішень на потім». Згідно з дослідженням YouGov, проведеним у жовтні 2017 року, 48 відсотків респондентів у віці до 25 років використовували Vong-Sprache (мову Інтернет-фріків). У цій віковій групі 81 відсоток знав мову, у цілому 51 відсоток німців сприйняли цей жаргон. Проте 59% респондентів, які знали це мовне розмаїття, зауважили, що ця мова їх дратує. Разом з Vong-Sprache існують такі явища, як Kiezdeutsch (кічдойч, німецька мова жилих кварталів), Türkdeutsch, Kanak Sprak, Denglish (Deuglish). За словами доктора Нільса Бахло (Nils Bahlo), лінгвіста Вестфальського університету імені Вільгельма в Мюнстері, «молодіжна фаза в деякому сенсі залишає більше місця для свободи, і вона також вклю-

чає в себе випробування, тестування кордонів, норм і цінностей, щоб знайти себе... проте з досліджень Shell, починаючи з 85-х років, ми знаємо, що молодь більш налаштована на цінності і норми своїх батьків, ніж здається» [6, 145–190].

У звіті також зазначається, що німецька мова все більше підпадає під вплив англійської мови, що приводить до значного збільшення кількості англіцизмів. Такі англіцизми здатні підвищувати незрозумілість багатьох текстів, вони можуть чинити руйнівний вплив на німецьку мову, оскільки не є граматично інтегрованими. Англіцизми переважно або принаймні дуже часто використовуються з причин, відмінних від суто лінгвістичних. Останніми роками, особливо з моменту заснування Асоціації із захисту німецької мови (VWDS, сьогодні VDS), ведеться дискусія, присвячена цьому питанню. Існує думка, що англломовні запозичення та гасла повинні передусім створювати враження інтернаціональності і свідчити про успішну корпоративну культуру. Проте фахівці виступають з попередженнями щодо надмірної модернізації німецької мови, зниження мовної компетенції індивідів, спустошення німецької мови, нездатності адаптувати слова і фрази іноземної мови до своїх власних мовних законів. Як резюмує Петер Ейзенберг (Peter Eisenberg), «мова руйнується, згладжується, розкладається, вмирає від голоду, гине, стає піджинізованою, знищується і втрачає виразність» [6, 53–104].

Отже, сучасна німецька мова складається з численних компонентів, основними з яких є регіональні місцеві мови (регіолекти), молодіжна мова, мова іммігрантів (на сьогодні третина дітей у початкових школах Німеччини має міграційне підгрунтя), розмовна мова, Інтернет-спілкування.

Звіт дає змогу зробити висновок, що німецька мова загалом зберігає стабільну основу. Проте деякі з авторів звіту вважають, що сучасні, подекуди вимушені зміни потребують певної уваги та вживання відповідних заходів. Автори підкреслюють важливість підтримки усталених мовних стандартів у школах Німеччини. Вольфганг Кляйн, який протягом довгого часу документував мови, котрі перебувають під загрозою зникнення, уважав, що німецькій мові, якою, за його оцінками, говорить орієнтовно 100 мільйонів, не загрожує ризик зникнення. Проте водночас констатував зменшення її ролі як мови міжнародного спілкування [6, 17].

За прогнозами деяких фахівців, у майбутньому німецька мова буде простішою, зникнуть складні закінчення слів, відбудеться спрощення граматичних правил. Як приклад, вже на сьогодні в німецькій

мові налічується лише 25 дієслів, які потребують родового відмінка (Genitiv). Сто років тому таких дієслів було 160 [4, 67]. Письмова німецька мова є досить уніфікованою мовою. На стандартизацію правопису німецьких слів вплинула поява «Орфографічного словника німецької мови» німецького філолога Конрада Дудена. Реформа орфографії в дев'яностих роках минулого століття, яку проводив канцлер ФРН Герхард Шредер, була негативно сприйнята більшістю населення. Остаточні перетворення в пунктуації та орфографії німецької мови офіційно закріплено 2007 року законом про реформу німецького правопису. У результаті цього «нововведення» скасовано близько дев'яти десятків правил орфографії і значну кількість пунктуаційних правил. Населення Німеччини болісно сприйняло таке штучне спрощення німецького правопису для полегшення його вивчення. Німці люблять свою мову. Хайке Візе, відома дослідниця, що вивчає кіцдойч, зазначає: «Мова – це те, що зачаровує нас всіх, вона визначає нас як людей та займає центральне місце в людських суспільствах» [9, 21].

Якщо ще п'ятдесят років тому в різних містах Німеччини як розмовну мову використовували переважно діалекти, то сьогодні навіть в консервативних із цього погляду регіонах говорять зрозумілою всім німецькою мовою. Для тих, хто вивчає німецьку мову, невеликі відмінності в розмовній мові німців не повинні викликати особливі труднощі. Німці навряд чи стануть спілкуватися діалектом з тим, хто його не розуміє. Але діалекти можуть застосовуватись, якщо від співрозмовника хочуть щось приховати або заплутати його.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Німецька мова постійно змінюється. Найбільш сильні зміни відбуваються саме останніми роками – з розвитком процесу глобалізації та посиленням запозиченням слів з інших мов, зокрема англійської. Вивчати сучасну німецьку мову у світлі її історії кінця ХХ – початку ХХІ століття набагато складніше. Проте, за прогнозами деяких фахівців, німецька мова майбутнього буде простішою, зникнуть складні закінчення слів, відбудеться спрощення граматичних правил. Сучасні курси німецької мови обґрунтовано пропонують вивчення класичної (стандартної німецької мови), адже Hochdeutsch (літературна мова) буде найбільш зрозумілою усім носіям мови та тим, хто вивчав німецьку мову як іноземну. Перспективною темою для подальших досліджень є вивчення запозичень до німецької мови з інших мов, зокрема російської та англійської.

ЛІТЕРАТУРА

1. Домашнев А. И. Современный немецкий язык в его национальных вариантах. Ленинград : Наука, 1983. 232 с.
2. Домашнев А. И. О формах проявления современного немецкого языка. *Проблемы ареальных контактов и социолингвистики*. Ленинград : Наука, 1978. С. 14–36.
3. Колмакова И. В. Современный немецкий язык. *Молодой ученый*. 2015. № 4. С. 302–305.
4. Klatte H. Bemerkungen zum 2. Bericht zur Lage der deutschen Sprache. *Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе: материалы IV Междунар. научно-практ. онлайн-семинара (вебинара)*, г. Могилев, 30 марта 2018. Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. С. 65–69.

5. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung, Union der Deutschen Akademien der Wissenschaften (Hrsg.). Reichtum und Armut der deutschen Sprache. Erster Bericht zur Lage der deutschen Sprache. Verlag Walter de Gruyter, Berlin-Boston, 2013. 233 S.
6. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung, Union der deutschen Akademien der Wissenschaften (Hrsg.). Vielfalt und Einheit der deutschen Sprache. Zweiter Bericht zur Lage der deutschen Sprache. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2017. 331 S.
7. Faust V. Die deutsche Sprache heute. *Entwicklungen, Probleme, Aufgaben bezüglich Wort und Schrift heute aus Forschung, Lehre, Kultur und Gesellschaft*. 2014. 15 S. URL: http://www.psychosoziale-gesundheit.net/wortschrift/pdf/Int.4-Die_deutsche_Sprache_heute.pdf (дата звернення 01.11.2019).
8. Storrer A. Sprachverfall durch internetbasierte Kommunikation? *Sprachverfall? Dynamik–Wandel–Variation*. Jahrbuch des Instituts für Deutsche Sprache. Berlin, Boston: De Gruyter, 2014. S. 171–196.
9. Wiese H. Kiezdeutsch. Ein neuer Dialekt entsteht. München : Verlag C. H. Beck, 2012. S. 21.

ФАХОВА КОМУНІКАЦІЯ, ФАХОВИЙ ТЕКСТ ТА ЙОГО ТИПИ

Павлюк І. Б.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті розглянуто взаємовідношення понять «сфера фіксації» та «сфера функціонування» термінів з погляду сучасного термінознавства. Дослідження термінів не обмежується лише сферою фіксації, тобто термінів у статистиці, які засвідчені у лексикографічних джерелах, довідниках, енциклопедіях. Особливу увагу приділено сфері функціонування термінів, зокрема у фахових текстах.

Здійснено всебічний огляд та ґрунтовний аналіз останніх розвідок і публікацій з теорії фахового тексту та функціональних особливостей термінологічних одиниць, які не обмежуються морфологічною формою, а й інколи конотуються в контексті, унаслідок чого не потребують чіткої дефініції. Установлено, що фаховий текст виникає в процесі складної комунікативної ситуації, у якій беруть участь автор зі своєю комунікативною метою, внаслідок цього і комунікативною стратегією, а також адресат із заданою поведінкою очікування. Дефіновано поняття «фаховий текст», в основі якого лежить фахова комунікація у певній сфері діяльності з позиції прагматичного орієнтування, яка включає текстуальні ознаки, так само, як лексичні, семантичні та синтаксичні особливості.

Розглянуто типологію фахових текстів за такими ознаками: семантичною, лексико-граматичною, комунікативною. З'ясовано, що фаховість текстів залежить від комбінації трьох основних компонентів: змісту (рівень абстрактності наукової теми), форми (спосіб мовної реалізації наукових положень) та функції (результат складної взаємодії змістових і формальних елементів та відношень на рівні тексту). Також запропоновано власну типологію фахових текстів фітнесу з погляду їхньої комунікативної спрямованості зі складниками: ФАХІВЕЦЬ/ЖУРНАЛІСТ-НАУКОВЕЦЬ → НЕФАХІВЕЦЬ/АМАТОР, ФАХІВЕЦЬ → МАЙБУТНІЙ ФАХІВЕЦЬ, ФАХІВЕЦЬ/НАУКОВЕЦЬ → ФАХІВЕЦЬ/НАУКОВЕЦЬ.

Ключові слова: сфера фіксації, сфера функціонування, термін, фахова комунікація, фаховий текст, типи фахових текстів.

Pavliuk I. B. LSP communication, LSP texts and their types. The article highlights the interdependence of the notions “sphere of fixation” and “sphere of functioning” of terminology from the point of view of modern terminology. The study of terms is not limited to the sphere of fixation, that is, terms in statics, which are recorded in lexicographic sources, directories, encyclopaedias. Special attention is paid to the sphere of functioning of terms – functioning of terminological units in LSP texts.

The author of the article has made the analysis of recent studies in the field of LSP texts and functional peculiarities of terminological units, which are not limited by morphological form but sometimes connotes in the context, and as a result they do not require a clear definition. The LSP text arises in a complex communicative situation, in which the author with his communicative aim and, hence, the communicative strategy, as well as the addressee with the given expectation behaviour take part. The term “LSP text” has been defined. It is based on professional communication in a particular field and from the pragmatic point of view, it includes textual features as well as lexical, semantic and syntactic features.

The typology of LSP texts is based on semantic, lexico-grammatical and communicative features. It has been found out that the proficiency of texts depends on a combination of three main components: content, form and function.

The author of the article provides own classification of fitness LSP texts in terms of their communicative orientation, namely EXPERT/SCIENTIFIC JOURNALIST → NON-EXPERT/AMATEUR, EXPERT/SPECIALIST → FUTURE SPECIALIST, EXPERT/SCIENTIST → EXPERT/SCIENTIST.

Key words: sphere of fixation, sphere of functioning, terminology, LSP communication, LSP text, types of LSP texts.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Запропонована тема знаходиться в рідніщі актуальних розвідок сучасного термінознавства, у межах якої прослідковується безпосередня зацікавленість сферою функціонування термінів. Питанню дослідження термінологічних одиниць – носіїв інформації про фахові поняття – присвячено низку досліджень науковців, однак ці дослідження обмежувалися лише сферою фіксації та стандартизації.

З розвитком теоретичних засад термінознавства виникла нагальна потреба розглянути та описати

сферу функціонування термінів, окреслити чинники, які впливають на фахову комунікацію та класифікувати типи фахових текстів. Тож поняття *фаховий текст* та *фахова комунікація* залишаються недостатньо дослідженими із термінологічного погляду і потребують глибшого тлумачення. Поняття фітнесу в науковому просторі з'явилося недавно, тому англійська фахова мова фітнесу належить до тієї групи сучасних терміносистем, що перебувають на стадії становлення, внаслідок чого класифікація текстів цієї сфери людської діяльності досі була поза увагою науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання фахової комунікації та фахового тексту досліджували Л. Хофман [16], К.-Д. Бауман [11], С. Глесер [13]. Німецькі лінгвісти Р. Глезер [13], М. Рольке [20], Х. Клаверкмпел [17], А. Міноуг [19], С. Кюрц [18] зробили значний внесок у класифікацію типів текстів, проте матеріалом їхніх досліджень слугували здебільшого фахові тексти, написані німецькою мовою. Ці вчені розробили класифікації типів текстів, які включають в себе всі його можливі аспекти, які базуються на внутрішніх та зовнішніх критеріях.

Класифікація фахових текстів фітнесу ще не була **об'єктом** дослідження, що визначає актуальність нашої розвідки. **Предметом** дослідження є фаховий текст, фахова комунікація та типи фахових текстів фітнесу.

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета статті – дослідити сферу функціонування термінів у фаховому тексті і вплив спрямованості фахової комунікації на формування фахового тексту та запропонувати власну класифікацію фахових текстів фітнесу. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) дати власне визначення фахового тексту; 2) визначити основні компоненти фахової комунікації та чинники, які впливають на неї; 3) класифікувати фахові тексти фітнесу на основі спрямованості фахової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім зазначимо, що термін існує у двох сферах – фіксації та функціонування [6, 43]. Отже, термін існує у двох площинах: статичній та динамічній. Термін у статичі – це термін, зафіксований у лексикографічних джерелах, довідниках, енциклопедіях. Терміни в динаміці – це терміни, що функціонують у текстах. Він динамічний, тому що реалізує закладену в усіх мовних одиницях властивість варіативності, не обмежений морфологічною формою, інколи конотує в контексті, завдяки чому здебільшого не вимагає чіткої дефініції, тобто функціонує [7, 102]. Відомий термінолог А. В. Лемов наголошує, що кількість праць, у яких досліджено терміни в тому вигляді, як їх зафіксовано у словниках, набагато більша за кількість досліджень, присвячених специфіці функціонування терміна в тексті [6, 33]. Основну увагу, вважає К. Д. Діброва, надано терміну у сфері фіксації, а сфера функціонування нерідко вважається несуттєвою [5, 61]. Але не враховувати сфери функціонування термінів неможливо, тому що це, на думку В. П. Даниленко, природне вживання термінології, це те основне джерело, де з'являються нові терміни, де вони набувають обґрунтування та право на життя [4, 41].

Дослідження лексичного складу та синтаксису фахових мов завжди черпали свій матеріал з фахових текстів. Фаховий текст як відносно замкнена тематично, класифікована, структурована та когерентна комплексна мовна єдність став предметом досліджень у царині фахових мов лише останнім часом [14, 195]. Отже, фаховий текст є основним засобом, який дає можливість всебічно розкрити особливості фахової комунікації.

Під фаховою комунікацією Л. Хофман розуміє ззовні або зсередини вмотивовану чи стимульовану

зовнішню та внутрішню системи знань, спрямовані на ланцюжок фахових подій, які змінюють систему знань як одного спеціаліста, так і групи фахівців [16, 146].

Головними компонентами фахової комунікації виступають продуцент (письмового чи усного) фахового тексту, фаховий текст та його реципієнт [20, 15]. Фаховий текст виникає в складній комунікативній ситуації, у якій як вирішальні фактори беруть участь автор зі своєю комунікативною ціллю, а звідси і комунікативною стратегією, а також адресат із заданою поведінкою очікування та у разі необхідності також з наміром реагування. Автор та адресат стоять у, можливо, різному, проте в принципово однаково спрямованому відношенні до (під) системи своєї рідної мови або іноземної мови, використаної в тексті, а також до сфери об'єктивної реальності, віддзеркаленої в тексті. Вони також взаємодіють в певній ситуації за допомогою позамовних засобів [15, 119].

На фахову комунікативну ситуацію в широкому значенні цього поняття впливає п'ять екстралінгвістичних чинників:

1) функціонально-комунікативна сфера, у якій створюється / сприймається текст: щоденно-побутова, офіційно-ділова, наукова, релігійна, літературно-художня та ін.;

2) індивідуально-соціальні характеристики мовного суб'єкта, який створює текст, а саме вікова, професійна, соціальна, гендерна та інші характеристики;

3) характер ставлення суб'єкта до її адресата: невимушений, офіційний, колегіальний та ін.;

4) характер ставлення автора тексту до його теми / змісту: нейтральний, емоційно-оцінюючий, суб'єктивний, підкреслено об'єктивний, професійно-спрямований та ін.;

5) взаємодія з мовним кодом: стилістично усвідомлене, навмисно розмовне або метафоричне вживання мови та ін. [3, 17].

Усі мовні одиниці, усі слова, які є в тексті, таким чином, є включеними в комунікативну ситуацію. Вони є результатом усвідомленого цілеспрямованого вибору автора тексту, який створює текстову цілісність [9, 13].

К.-Д. Бауман подає таке визначення фахових текстів: «складні єдності, які, з одного боку, із соціальних, ситуативних та тематичних факторів, а з іншого – завдяки ним утворюють текстуально-структурні, стилістичні та формальні ознаки; при цьому виражається взаємозв'язок між учасниками комунікації, а з ним і ступінь фаховості викладу специфічними мовними засобами. Зазвичай, фахові тексти вчені розуміють як складні та зв'язні висловлювання в рамках комунікації в певній людській сфері діяльності, чий мовні ознаки при цьому сприяють підтримці комунікації» [11, 85–86].

Л. Хофман наводить таке визначення фахового тексту: «Фаховий текст – це інструмент та результат мовно-комунікативної діяльності, яка виконується в контексті спеціальної суспільно-продуктивної діяльності. Він будує структурно-функціональну єдність (цілісність) та складається з певної упорядко-

ваної кількості прагматично, семантично та синтаксично зв'язаних (когерентних) речень (текстом) або рівноцінних реченню одиниць, які як складні мовні знаки відповідають складним виразам у свідомості людини та складним станам речей в об'єктивній реальності» [15, 161].

С. Глесер погоджується із визначенням фахового тексту, який подає Л. Хофман, додаючи дві ознаки до свого робочого визначення:

- фаховий текст стосується предмету певної спеціальності;

- для текстуалізації у фахових текстах використовуються загальні та спеціальні лінгвістичні засоби, крім того, наявні опційні нелінгвістичні візуальні елементи, які передають додаткову інформацію (наприклад, символи, формули, графіки, блок-схеми та різноманітні види ілюстрацій) [13, 71].

Фаховість текстів виявляється через комбінацію трьох основних компонентів: змісту (рівень абстрактності наукової теми), форми (спосіб мовної реалізації наукових положень) та функції (результат складної взаємодії змістових і формальних елементів та відношень на рівні тексту) [22, 33].

Отже, як ми бачимо, в основі всіх визначень фахового тексту лежить фахова комунікація у певній сфері людської діяльності з позиції прагматичного орієнтування, яка включає текстуальні ознаки, також лексичні, семантичні та синтаксичні особливості.

Фаховий текст, як і будь-який текст, характеризується сімома критеріями текстуальності Р.-А. де Богранда й В. Дресслера [12; 302]: 1) когезія (граматична організація тексту); 2) когерентність (безперервність змісту, когнітивні зв'язки в тексті); 3) інтенціональність; 4) прийнятність; 5) інформативність; 6) ситуативність; 7) інтертекстуальність.

Когерентність та когезія на макро- та мікрорівнях є конститутивними властивостями фахових текстів [20, 99]. Структурність тексту слугує однією з найбільш досліджених ознак, оскільки має конкретне вираження у вигляді мовних засобів та особливих текстових одиниць, які можна вирізнити, зафіксувати та класифікувати [1, 7]. Макроструктура фахових текстів формально проявляється у когезії, функціонально – у когерентності мовних та семіотичних одиниць у вигляді речень, малюнків та їх поєднань. Важливою характеристикою фахових текстів є тенденція до макроструктурної ізоморфії форми та функції. На найвищому рівні макроструктури фахового тексту знаходиться його формальна та функціональна єдність.

Отже, *фаховий текст* є одним з ключових понять сучасного термінознавства, в основі якого є прагматично орієнтована комунікація у певній сфері діяльності, яка має текстуальні ознаки та лексичні, семантичні і синтаксичні особливості. Лише у сфері функціонування термінів можна отримати повну картину про сформованість, системність та особливості тієї чи іншої фахової мови.

В наш час існує багато досліджень з типології фахових текстів. У науковому світі склалися різні підходи до типологізації текстів, що пов'язано зі

зміною поглядів лінгвістів на явище тексту та текстуальності. Якщо на початковому етапі дослідження тексту та текстуальності, тобто системи ознак та факторів, які забезпечують текстотворення, без яких не існує жодний текст, визначались з внутрішніх текстових критеріїв (тексто-граматичних та семантичних), то в подальшому значну роль почало відігравати врахування позамовних критеріїв [9, 28].

З виходом у світ праці Г. Клаверкемпела “*Textuelle Fachsprachen-Linguistik als Aufgabe*” («Текстова фахова лінгвістика як завдання») в 1983 році відбувся перехід від лексикологічно орієнтованих до текстово орієнтованих досліджень у термінознавстві [17]. Автор вважає, що «тексти, якими вони насправді є, тобто як справжні мовні явища (індивідуальні тексти), а також тексти як абстрактні сутності, тобто суб'єкти мовної системи, повинні бути єдиними і вирішальними пунктами відправлення для мовних досліджень і, отже, досліджень фахових мов» [21, 126].

Згодом під час дослідження функціонування терміна у фаховому тексті почали використовувати два підходи: від тексту до терміна (термінологічний аналіз тексту) та від терміна до тексту (текстовий аналіз терміна). Обидва підходи є правомірними; однак другий має тривалішу традицію, розроблені методики та інструменти дослідження; перший лише починає формуватися [10, 147].

Л. Хофман у своєму визначенні типу тексту поєднує структурні (мовні) та функціональні особливості цього поняття. Типи текстів є традиційно умовно застосованими шаблонами для складних мовних актів. Їх можна охарактеризувати як типове з'єднання контекстних (ситуаційних), комунікативно-функціональних і структурних (граматичних та тематичних) характеристик. Вони розвинулися історично в мовній спільноті і належать до повсякденних знань мовців, хоча мають нормуючу дію, полегшують комунікативну поведінку, надаючи мовцю більш-менш фіксовані орієнтири для продукування та сприйняття тексту [15, 161].

Р. Глезер [13, 5] визначає тип тексту як такий, який історично склався, є визнаним суспільством, продуктивним і емпірично встановленим взірцем побудови тексту з метою понятійно-мовної обробки його комплексного змісту. Схоже визначення дають А. Міноуг і З. Вебер [19, 51]. Вони розуміють під типом фахового тексту підклас фахових текстів, який утворився внаслідок виконання одного з комунікативних завдань та пов'язаних з ним цілей.

Під час процесу класифікації різних типів текстів науковці враховують як мовні, так і позамовні критерії. До мовних критеріїв відносять притаманні певному типу тексту особливості різних рівнів – лексичні, граматичні (морфологічні та синтаксичні), стилістичні; композиційно-мовні форми (повідомлення, опис, роздуми, пояснення, доказ тощо). Це означає, що очевидні відмінності між науковим та науково-популярним текстом можна визначити на поверхневому рівні завдяки відповідному лексичному наповненню, насиченості термінологічними одиницями, дефініціями.

Серед позамовних критеріїв виділяють:

1) класифікуючий аспект – текстова функція. Відповідно можна говорити про декларативні, апелятивні, оціночні та інші класи текстів. У цьому разі змістовий аспект виявляється не суттєвим, наукова рецензія і характеристика з місця роботи;

2) змістовно-тематичний аспект – диференціація відбувається відповідно з темою спілкування. Виокремлюють відгук на дисертацію, газетно-публіцистичну, літературно-критичну рецензію;

3) комунікативна ситуація – враховують характер повідомлення: усне або писемне; діалогічне або монологічне; безпосередній або заочний контакт з партнером; рівноправний або нерівноправний характер комунікантів за соціальним, віковим, професійним та іншими статусами.

Зазначаємо також, що проблема класифікації текстів та перерахування релевантних критеріїв залишається відкритою [9, 37–38].

На основі доцільності комунікативно-мовленнєвих процесів В. Шмідт виокремлює три типи текстів: 1) інформуючі; 2) аналізуючі; 3) активізуючі. Однак такий розподіл є досить умовним, оскільки ці типи не існують у «чистому» вигляді. В ідеалі інформуючий текст, який передусім виконує функцію повідомлення, має один рівень розуміння – семантичний. В активізуючому тексті відбувається певне зміщення, внаслідок чого семантичний зміст стає вираженням нового змісту, який отримує специфічну комунікативну силу. Аналізуючий тип тексту проявляє гібридний характер, оскільки є сумою інформуючої та активізуючої текстових функцій на вищих рівнях наукового викладу. Інформуючий тип тексту служить для ілюстрації певного знання чи інформації. Активізуючий використовується автором тексту з метою спонукати адресата до певних дій та виду поведінки чи для того щоб сформулювати в нього певну позицію до чого-небудь. Призначенням аналізуючого типу є аналіз стану справ тієї чи іншої галузі та обговорення проблем [22, 83].

С. Кютц у своїй праці "Phraseologie und Formulierungsmuster in medizinischen Texten" (2007) здійснив спробу класифікації текстів періодичних видань різного ступеня фаховості та визначив три основні групи текстів:

1) наукові фахові журнальні статті (найвищий ступінь фаховості);

2) науково-популярні журнальні статті (середній ступінь фаховості);

3) ненаукові журнальні статті (низький ступінь фаховості).

Ступінь емоційності першої групи текстів – низький, другої групи – середній, третьої групи – високий [18, 119–135].

Класифікація текстів за соціальною змінною включає параметри, які враховують відношення до фаху: (фахівець – фахівець (інтрадисциплінарний), фахівець – фахівець (інтердисциплінарний), фахівець – нефахівець; ієрархія всередині фаху (однакові посади, різні посади); покоління (старше, молодше); світогляд (матеріалістичний, ідеалістичний, нейтральний); соціальний статус (робітник, селянин, службовець, інтелігент; незалежний від класу/прошарку); стать (жіноча, чоловіча, незалежно від статі); кількість (декілька до декількох, один до декількох, декілька до одного, один до одного); індивідуальні особливості (об'єктивно-нейтральний, полемічний, іронічний і т. д.) [15, 150–151].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, за цільовою аудиторією всі фахові тексти поділяємо на:

1. Фахові тексти, написані фахівцями, журналістами-науковцями, людьми, які мають певне відношення до галузі, у межах якої вони пишуть. Результатом цієї діяльності виступає науково-популярна література у вигляді книг, науково-публіцистичних статей тощо [8, 143]. Цільова аудиторія – різноманітна, починаючи від старшокласників до осіб з вищою освітою. Схематично це можна представити так: **ФАХІВЕЦЬ/ЖУРНАЛІСТ-НАУКОВЕЦЬ → НЕФАХІВЕЦЬ/АМАТОР**.

2. Фахові тексти, написані експертами, фахівцями у галузі для студентів коледжів або університетів, майбутніх фахівців у галузі. Схематично це можна представити так: **ФАХІВЕЦЬ → МАЙБУТНІЙ ФАХІВЕЦЬ**. Результат такої діяльності – підручники, посібники, довідники, словники, енциклопедії.

3. Фахові тексти, написані дослідниками, фахівцями для науковців, фахівців, аспірантів: **ФАХІВЕЦЬ/НАУКОВЕЦЬ → ФАХІВЕЦЬ/НАУКОВЕЦЬ**. Сюди належать наукові статті, монографії, дисертації, галузеві енциклопедії.

Ці три типи текстів відповідають поділу наукового функціонального стилю на науково-популярний, науково-навчальний та науково-технічний [2, 194]. Тож у нашому подальшому статистичному, граматичному та морфологічному дослідженні фахових текстів фітнесу ми будемо керуватися цим поділом фахових текстів на зазначені типи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баженова Е. А. Научный текст в аспекте политекстуальности. Пермь : Изд-во Пермского ун-та, 2001. 270 с.
2. Белоусов К. И. Блазнова Н. А. Введение в экспериментальную лингвистику : учеб. пособ. Москва : Наука, 2011. 136 с.
3. Гончарова Е. А. Еще раз о стиле как научном объекте современного языкознания. *Текст-Дискурс-Стиль*. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУЭФ, 2003. С. 9–23.
4. Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. *Исследования по русской терминологии*. Москва : Наука, 1971. С. 7–67.
5. Диброва К. Ю. Лингвистические термины как объект и предмет исследований. *История, языкознание, литературоведение*. 1986. Вып. 4–6. С. 58–62.
6. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина. Саранск : Изд-во Мордовского ун-та, 2000. 192 с.

7. Ляшук М. А. Причины виникнення концептуальної багатозначності лінгвістичних термінів. *Термінологічний вісник : зб. наук. пр.* Київ: ІУМ НАНУ, 2011. Вип 1. С. 101–119.
8. Шиленко О. А. Термінологічна фразеологізація в англомовних фахових текстах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2013. 353 с.
9. Чернявская В. Е. Интерпретация научного текста. Москва : Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2010. 128 с.
10. Цимбал Н. А. Сучасна українська термінологія органічної хімії. Умань : РВЦ «Софія», 2007. 135 с.
11. Baumann K.-D. Ein Komplexer Untersuchungsansatz für die Differenzierung ausgewählter Fachtextsorten des Englischen. *Linguistische Studien*. Reihe A. Heft 133. Berlin, 1986. S. 142–143.
12. De Beaugrande R, Dressler W. An Introduction to Text Linguistics. London : Longman, 1981. 288 p.
13. Gläser R. International LSP Workshop at the University of Uppsala. Sweden. 1992. August 26–29, Fspr. 15/1. P. 69–71.
14. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. Tübingen : Gunter Naer, 1985. 153 S.
15. Hoffmann L. Texts and Text Types in LSP. *Subject-Oriented Texts: Languages for Special Purposes and Text Theory*. Berlin : de Gruyter, 1991. P. 158–167.
16. Hoffmann L. Vom Fachwort zum Fachtext: Beiträge zur Angewandten Linguistik. *Forum für Fachsprachen-Forschung*. Band 5. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1988. 265 S.
17. Kalverkämper H. Textuelle Fachsprachen-Linguistik als Aufgabe. *Fachsprache und Fachliteratur. Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*. H. 51/52. Tübingen, 1983. P. 124–166.
18. Kühtz S. Phraseologie und Formulierungsmuster in medizinischen Texten. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2007. 313 S.
19. Minogue A. Weber S. Der Textvergleich als Untersuchungsmethode in der Fachsprachenforschung. *Kontrastive Fachsprachenforschung. Forum für Fachsprachen-Forschung*. Band 20. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1992. S. 49–60.
20. Roelcke T. Fachsprachen. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH, 2005. 250 S.
21. Schade T. H. Einführung in die deutsche Sprache der Wissenschaften. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1988. 310 S.
22. Schmidt W. Charakter und gesellschaftliche Bedeutung der Fachsprachen. Leipzig, 1971. 125 S.

РІВНІ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ВНУТРІШНЬОМОВНИХ ПАРОНІМІВ

Падалко В. В.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті окреслено типи відповідності, що існують між паронімами в українській та англійській мовах. З позицій тлумачення та порівняльного аналізу паронімічних груп в обох мовних напрямках, а також на підставі теоретичного обґрунтування термінів «внутрішньомовна» та «міжмовна паронімія», «еквівалент» (або «міжмовний синонім») встановлено шість рівнів еквівалентності. Кожен рівень відображає певний ступінь подібності зв'язків між внутрішньомовними паронімами першої та другої мов – від наявності еквівалентної за значенням пари або ряду до повної відсутності паронімічних зв'язків між словами-еквівалентами. Розгляд значень слів, згідно з поданими у тлумачних словниках визначеннями, а також створення ілюстративних таблиць задля кращого схематичного розуміння системи співвіднесення дали змогу виокремити такі типи, або рівні співвіднесення, – еквівалентні пароніми, тобто такі паронімічні слова, еквіваленти яких в іншій мові теж є паронімами; безеквівалентні, тобто пароніми, еквіваленти яких не є паронімами між собою; однокеквівалентні, коли одне слово містить значення двох паронімічних слів іншої мови; перехресні, у яких одне слово може збігатись з парою паронімів; багатозначні перехресні, у яких обидва слова з пари збігаються з декількома лексемами, паронімічними та непаронімічними між собою; комплексні ряди та їхні підтипи. Наведений розгляд цих рівнів дає змогу краще зрозуміти взаємозв'язок між паронімами порівнюваних мов та будову системи еквівалентів. Особливо важливим виявляється вибір правильного відповідника при перекладі синонімічних паронімів, адже при цьому важливо враховувати відтінки значень і знаходити подібні відтінки у мові перекладу. Отже, на практиці досі лишається поле для порівняльного дослідження з метою зміцнення навичок практики перекладу, вивчення іноземної мови, підвищення рівня мовної компетентності. Така система міжмовних співвіднесення у майбутньому може слугувати стратегією побудови «пояснювальних» словників, у яких наведено не окремі лексеми (без контексту), а саме синонімічні чи паронімічні ряди з відповідними еквівалентами.

Ключові слова: паронімія, міжмовна паронімія, еквівалентність, переклад, порівняльний аналіз.

Padalko V. V. Levels of equivalence of English and Ukrainian intralingual paronyms. The paper deals with the comparative analysis of paronyms in the Ukrainian and English languages. From the point of view of interpretation and comparative analysis of paronymic groups in both language directions and also on the basis of the theoretical consideration of the terms "intralingual" and "interlingual paronymy", "equivalent" ("interlingual synonym") we establish six levels of equivalence between Ukrainian and English paronyms. These levels of correspondence are described considering a few aspects: presence or absence of equivalents for paronymic groups or pairs in both languages; number of correspondent paronyms in the target language of comparison; number of paronyms in the source language of comparison. These three aspects made it possible to differentiate: 1) type in which paronyms have equivalent pair in target language; 2) type in which paronyms do not have equivalent pair; 3) type in which paronymic pair has one equivalent word; 4) type in which one paronym from the pair corresponds in cross with both units from equivalent pair; 5) type in which one paronym from the pair has two equivalent paronyms; 6) type in which complex row of paronyms has different variations of correspondence with paronyms in target language, including equivalence, non-equivalence and cross-equivalence. Therefore, paronymy being theoretically studied well enough both in Ukrainian and English language studies, due to its complex structure, classifications and a great number of words that can be classified as paronyms, still gives big space for further research. Latest paronymic system has been enduring elaboration within both languages in the fields of comparative analysis, interlingual connections organization, optimal translational strategies construction and studies of language skills improvement in general.

Key words: paronymy, interlingual paronymy, equivalence, translation, comparative analysis.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності розгляду. Вивчення паронімів досі залишається актуальним завданням через складну природу цього лексичного явища. На відміну від загального рівня теоретичного дослідження паронімії у мовознавстві, ця сфера є досі плідною для порівняльного аналізу з погляду міжмовних співвіднесення, теорії та практики перекладу, опанування іноземної мови та поглиблення мовної компетентності в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Порівняльний аналіз внутрішньомовних паронімів української мови із внутрішньомовними паронімами англійської мови є можливим тільки з урахуванням теоретичного вивчення сутності паронімії в українській та англійській мовах, а також дослідження міжмовних паралелей. У вітчизняній науці ґрунтовно описали та класифікували пароніми А. П. Грищенко [3], О. Д. Пономарів [6], Н. Г. Шкурятяна [9], І. М. Юшук [10]. Загальнолінгвістичний потенціал

міжмовних паралелей, до яких деякі вчені відносять також міжмовні пароніми, був описаний Л. В. Чайкою [8]. Частково торкається проблеми ототожнення міжмовної омонімії та паронімії у своїй роботі С. В. Кійко [4]. Плідне дослідження хибних ототожнень належить відомому українському лінгвісту В. В. Акуленку, який у своєму нарисі «О ложных друзьях переводчика» дає чітке визначення та проводить розмежування між термінами «внутрішньомовна» та «міжмовна паронімія», «двосторонні» та «зворотні міжмовні пароніми» [1]. Стисле визначення міжмовної паронімії та опис українських й англійських паронімів знаходимо у розвідці Т. Булатнікової та С. Луди [5]. Спроби порівняльного аналізу паронімів англійської та української мов здійснені Л. Г. Вербою [2]. Дослідження та описання паронімів у сучасній англомовній літературі переважно зводиться до загальної теми «easily confused words». Так, наприклад, у низці книг «Who's whose: A no-nonsense guide to easily confused words» Філіпа Гудена, «Common errors in English usage» Пола Браяна, «Dictionary of easily confused words» Дебори Вільямс пароніми розглядають як проблемну лексику поруч з омонімами та синонімами, не відносячи при цьому до окремої групи слів. Відповідно такі посібники не можна вважати повними аналогами українського словника паронімів під редакцією Д. Г. Гринчишина та О. А. Сербенської [12]. Таким чином, паралелі між паронімами в українській та англійській мовах проведені ще не остаточно.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у виокремленні певних типів співвіднесення між паронімами української та англійської мов, побудови чіткої класифікації рівнів еквівалентності між внутрішньомовними паронімами. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: теоретичне розмежування понять *внутрішньомовна* та *міжмовна паронімія*, *слово-еквівалент*; практичний аналіз кожного типу співвіднесення з погляду наявності або відсутності відповідників, кількості паронімів в еквівалентній групі, а також кількості паронімів у порівнюваній групі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для проведення пильного аналізу між лексичними одиницями двох мов вкрай важливим є чітке окреслення термінології. Так, необхідною умовою для визначення *міжмовних паронімів* є фактичне розходження у значенні лексичних одиниць з двох порівнюваних мов, незважаючи на їхнє схоже звучання, хибні асоціації, які вони утворюють та їхнє ототожнення. Водночас якщо слова мають незначні відмінності у плані вираження, але при цьому мають спільне значення, їх вважають відповідниками, тобто *еквівалентами*. Це можна проілюструвати прикладом *desert // dessert : десерт, пустеля* (рис. 1). У цьому випадку міжмовними паронімами

є пара слів *desert* та *десерт*, адже саме вони своїм схожим звучанням уводять в оману носіїв мов, натомість *dessert* та *десерт*, окрім подібного звучання, мають і спільне значення, а тому є відповідниками (В. В. Акуленко називає подібні пари слів «міжмовними синонімами» [1, 371–380]). *Внутрішньомовними паронімами*, або простими паронімами, які також називають «хибними братами», що існують в межах певної мови, виступають тут лиш англійські не тотожні, проте схожі слова *desert* – *dessert*.

З огляду на твердження, що слова будь-яких двох синхронно порівнюваних мов можуть знаходитись у еквівалентній або безеквівалентній позиції [1, 371] один щодо одного, можна сказати, що і паронімічні групи слів, які складаються з двох чи більшої кількості лексичних одиниць, можуть мати певні рівні еквівалентності з паронімами в іншій, іноземній мові. Отже, основна мета цієї статті полягає не лише у тому, щоб віднайти якомога більше міжмовних паронімів на межі української та англійської площин, а значною мірою в тому, щоб описати рівні співвіднесення паронімічних груп в обох мовах. Порівняти пароніми, провести між ними паралелі або ж, навпаки, засвідчити безеквівалентність, можливу лише після розкриття їхніх лексичних значень та простеження їх функціонування на прикладах. Із цією метою кожен рівень еквівалентності буде супроводжуватись власне паронімами, їхніми значеннями та прикладами уживання в мові, де це необхідно.

Аналіз співвіднесення слів, що є паронімами в українській мові, зі словами, що є або не є паронімами в англійській мові, і навпаки дає підстави виокремлювати шість типів еквівалентності (серед іншого й відсутність еквівалентності):

- 1) еквівалентні,
- 2) безеквівалентні,
- 3) однокоеквівалентні,
- 4) перехресні,
- 5) багатозначні перехресні,
- 6) комплексні ряди паронімів.

Еквівалентні пароніми – це такі слова, які в обох порівнюваних мовах мають паронімічні відношення і при цьому збігаються між собою у значенні. Так,

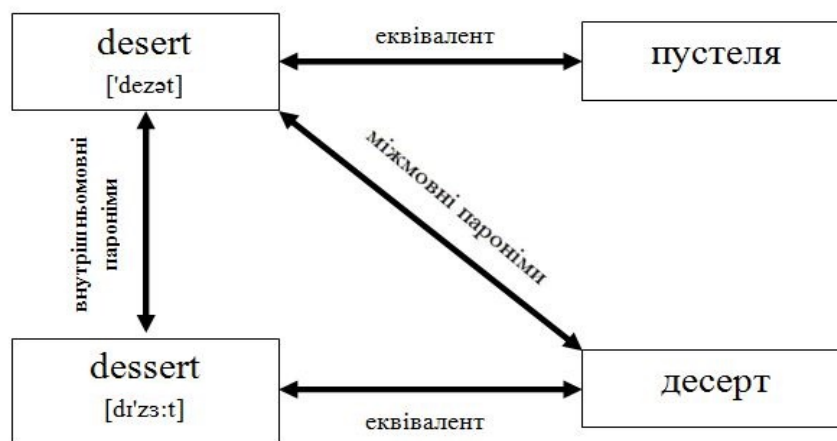

Рис. 1. Внутрішньомовні та міжмовні пароніми

наприклад, еквівалентність можна простежити між парою внутрішньомовних паронімів *logic* // *logistics* та парою слів *логіка* // *логістика*, які в українській мові так само є паронімами. Якщо подивитись на значення слова *logic* – «reasoning conducted or assessed according to strict principles of validity» [17], стає очевидно, що українське слово *логіка* є його прямим еквівалентом, або «міжмовним синонімом», за визначенням В. В. Акуленка. Так само, простеживши значення слова *logistics* – «the detailed organization and implementation of a complex operation» [17], стає зрозуміло, що його прямим українським еквівалентом є слово *логістика*, яке позначає «науку про планування, організацію, управління, контроль і регулювання переміщення матеріальних та інформаційних потоків» [14]. Таким чином, бачимо, що англійські пароніми мають свою еквівалентну паронімичну пару в українській мові.

Вдалим прикладом еквівалентних паронімів (рис. 2) можуть слугувати слова *economic* // *economical* та *економічний* // *економний*, які легко сплутати як в англійській, так і в українській мові. Якщо *economic* означає «considered in relation to trade, industry, and the creation of wealth» [17], робимо висновок, що його прямим еквівалентом є слово *економічний*, наприклад: «the government's economic policy»; «швидкий економічний розвиток країни може бути питанням національної безпеки». Відповідно *economical*, яке має тлумачення «1. using no more of something than is necessary, 2. careful not to waste money or resources» [17], є відповідником українського слова *економний*: «he was economical in all areas of life»; «невелику хату обігрівав економний газовий котел». Тобто внутрішньомовні англійські пароніми мають свої еквівалентні внутрішньомовні українські пароніми. Цей приклад легко проілюструвати схемою (рис. 2).

Іншим прикладом еквівалентних паронімів можуть слугувати такі слова, як *social* // *socialist*, *static* // *statistic*, які в англійській мові відповідають парам *соціальний* // *соціалістичний*, *статичний* // *статистичний*, які в українській мові відповідають парам *соціальний* // *соціалістичний*, *статичний* // *статистичний*.

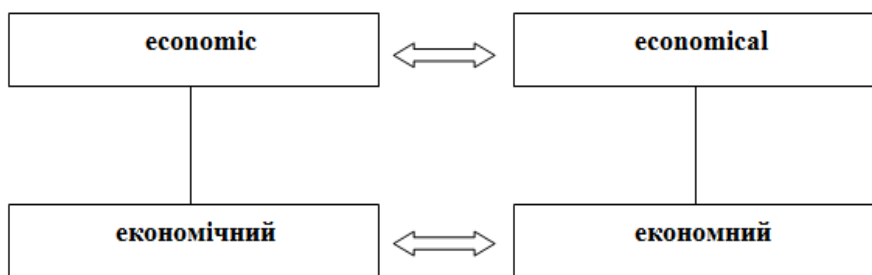

Рис. 2. Еквівалентні пароніми

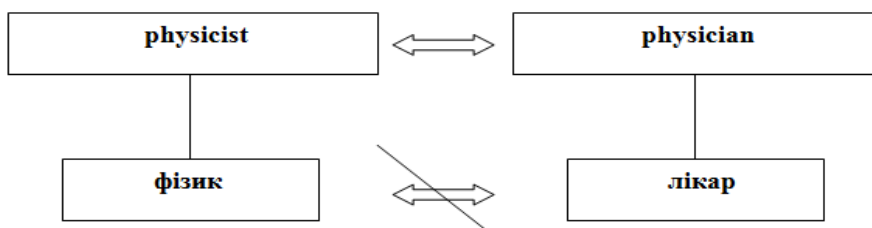

Рис. 3. Безеквівалентні пароніми

socialist, *static* // *statistic*. У цьому типі еквівалентності також маємо міжмовну паронімію, що постає, наприклад, між словами *economic* та *економний*, *static* та *статистичний*, які не перетинаються у значеннях, та все ж утворюють хибні асоціації.

Безеквівалентні пароніми (рис. 3) – це такі групи слів, які в одній з порівнюваних мов є паронімами, але відповідних паронімів у другій мові не мають, натомість мають непаронімічні відповідники за значенням. Кількість таких паронімів буде більшою за попередню групу, адже випадковий збіг у звучанні різнокореневих слів рідко траплятиметься в неспорідненій мові, якою щодо англійської може вважатись українська. Прикладом безеквівалентних паронімів є слова *physicist* // *physician*. Перше означає «an expert in or student of physics» [17], друге – «a person who is legally qualified to practice medicine» [17]. Відповідно перекладаються ці слова як *фізик* та *лікар*. Як бачимо, ці еквіваленти в українській мові не мають паронімічних зв'язків, що проілюстровано на рис. 3.

Міжмовними паронімами на противагу цьому виступають слова *фізик* // *physician*, адже вони схожі звучанням, але не тотожні за значенням і створюють хибні асоціації.

Цей тип співвіднесення можна продемонструвати прикладом і українських паронімів, які не мають еквівалентної паронімічної пари в англійській мові. Так, наприклад, слова *вживати* // *споживати* у контекстах «Вживаючи страви з риби, ми поповнюємо свої запаси калію, фосфору, кальцію, заліза, і особливо йоду» та «Лампа Едісона з вугільною ниткою була міцна, але споживала багато енергії, даючи порівняно мало світла» можуть перекладатись відповідно словами *take*, *eat* та *consume*, які не є паронімами. Іншими прикладами можуть слугувати слова *politics*, що означає «the activities associated with the governance of a country» [17] і перекладається як *політика*, та *policy*, що може мати значення *страховий поліс* або *політичний курс*. У будь-якому випадку *політика* і *політичний курс* / *страховий поліс*

не є паронімами, тоді як *politics* // *policy* є внутрішньомовними паронімами. Легко сплутати також слова *data* // *date*: «The data code (date, time or various settings when recorded) are not displayed while recording». Ці слова відповідно означають *дані* та *дата*, які, хоч і подібно звучать, проте мають надто різне значення і легко розпізнаються носіями мови. Водночас *data* та *date* є міжмовними омонімами через певний збіг у звучанні та написанні.

Одноквівалентними паронімами (рис. 4) може вважатись паронімічна пара однієї мови, що має лише одне слово-відповідник в іншій мові, яке містить в собі лексичні значення обох вихідних паронімів. Напри-

клад, такі пароніми, як *готський* і *готичний*, які відповідно застосовуються до мови племені готів та до готики і готичного стилю, позначаються в англійській мові словом *Gothic*, яке містить у собі одразу два значення: “1. relating to the Goths or their extinct language, 2. of or in the style of architecture prevalent in western Europe in the 12th–16th centuries” [17], що легко простежити у прикладах: “*The Swedes are descended from the Gothic tribes*”, “*The relationship between Gothic ornament and literature can be quite striking*”. Вдало проілюструвати цей рівень еквівалентності можна також парою слів *дефектний*, що означає «той, який має дефект; зіпсований, ушкоджений», та *дефективний* «той, який має психічні і фізичні вади; ненормальний» [14]. Незважаючи на різницю у тлумаченнях в українській мові, в англійській існує одне слово-еквівалент для цієї пари – *defective* “1. imperfect or faulty; 2. mentally defective” [17]: “*The list of faults included defective tyres, faulty brakes and defective steering*”, “*Federal officials say a New York court found Lewis to be mentally defective*” (див. рис. 4).

Так само і в українській мові є багатозначні слова, що можуть бути зіставлені з парою (групою) англійських паронімів. Наприклад, полісемічне слово *канал* в англійській мові може передаватись парою *canal // channel* залежно від значення. Згідно з визначенням, *canal* [kəˈnæl] – це: “1. an artificial waterway (“*they travelled on by canal*”); 2. a tubular duct in a plant or animal (“*the ear canal*”)” [17], тоді як *channel* [ˈtʃænl] – це “1. a length of water wider than a strait, joining two larger areas of water, especially two seas; 2. a navigable passage in a stretch of water otherwise unsafe for vessels (“*buoys marked the safe limits of the channel*”); 3. a service or station using a channel of frequencies (“*a new television channel*”)” [17]. В усіх наведених значеннях українським еквівалентом є слово *канал*. Іншими прикладами цього рівня можуть слугувати такі співвіднесення: *професійний // професіональний* : *professional*, *особовий // особистий* : *personal*.

Перехресні пароніми маємо тоді, коли паронімічна пара однієї мови повністю відповідає паронімічній парі іншої мови, і перехресний зв'язок між ними полягає в тому, що один паронім з пари може відповідати одразу двом паронімам іншої (рис. 5).

Так, до слова *effective* у деяких словниках подано значення 1. ефективний, 2. ефектний [13]; 1. having an intended or expected effect; 2. producing a strong impression or response; striking [16], хоча деякі обмежуються із

цих двох значень одним – “successful in producing a desired or intended result” [17]. Натомість *effectual* усюди подається зі значенням “producing the result that was wanted” і не перетинається з чимось, що є вражаючим. Таким чином, маємо підстави вважати, що не лише пара паронімів є тотожною до українських паронімів *ефективний // ефектний*, але також і один її компонент.

До цього типу також можна віднести, наприклад, слова *racial // racist*, які важливо правильно тлумачити. Якщо *racist* має однозначну позицію – “showing or feeling discrimination or prejudice against people of other races” [17], то слово *racial* може стосуватись як раси, так і відмінностей за расовою ознакою: “1. relating to race (“*a racial minority*”); 2. on the grounds of or connected with difference in race (“*racial abuse*”)” [17], а отже, може одночасно перекладатись паронімами *расовий // расистський*.

Багатозначні перехресні пароніми (рис. 6) є менш розповсюдженим типом. Такий рівень еквівалентності виникає тоді, коли слова-пароніми мають більше, ніж один еквівалент в іншій мові, і ця група еквівалентів також між собою паронімічно пов'язана.

Отже, *conscience* має значення “1. conformity to what one considers to be correct, right, or morally good” (= *совість*), “2. the part of the superego in psychoanalysis” [16] (= *свідомість*, протил. до *підсвідомості*), тоді як *consciousness* означає

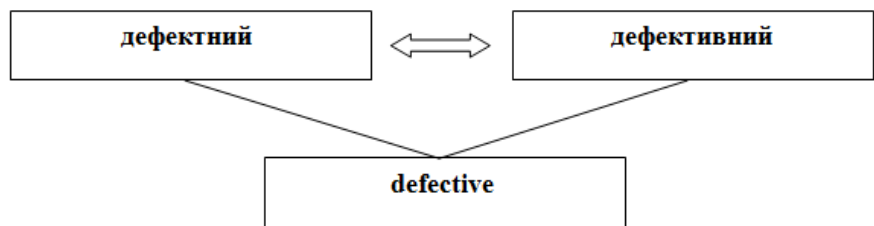

Рис. 4. Одноеквівалентні пароніми

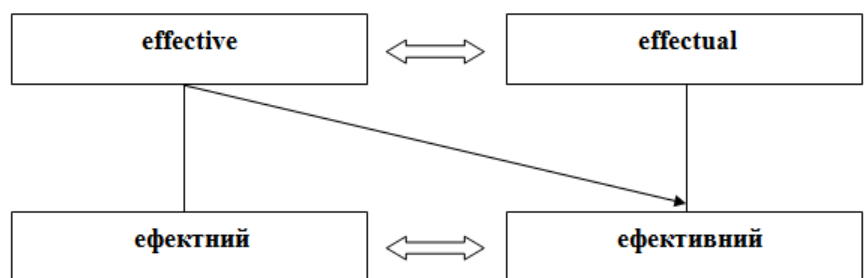

Рис. 5. Перехресні пароніми

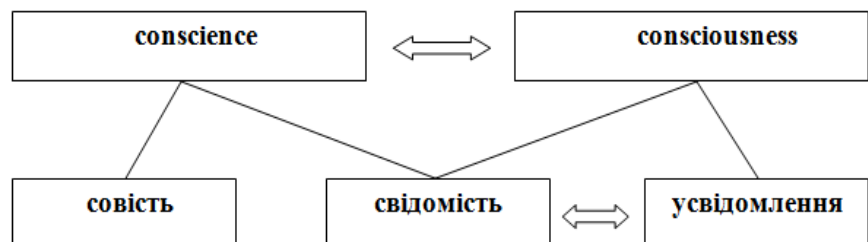

Рис. 6. Багатозначні перехресні пароніми

"1. Awareness" (= усвідомлення) [16]; "2. the state of being awake" [15] (= свідомість, у значенні *to lose consciousness, to regain consciousness*). У цьому випадку внутрішньомовними паронімами є слова *conscience // consciousness* та *свідомість // усвідомлення*.

Подібним прикладом багатозначного перехресного зв'язку може бути пара українських паронімів *громадський* та *громадянський*. Їм відповідають англійські пароніми *civic*, що означає "relating to a city; municipal" (= *громадський*) та *civil* – "1. relating to citizens (= *громадянський*), 2. involving the general public" (= *громадський*). Цивільний у значенні *громадський* також передається словом *civil* ("civil court"), тоді як *цивільний, невійськовий* – третім паронімом *civilian*.

Комплексні ряди паронімів утворюють окремих рівень і навіть можуть мати декілька підтипів. Це ланцюги паронімів в одній мові, що мають або не мають еквівалентних паронімів в іншій мові. Розглянемо більш детально на прикладі схем. Група паронімів в одній мові може не мати такої самої еквівалентної групи паронімів в іншій мові (рис. 7). Так, наприклад, дуже відомі в англійській мові пароніми

except // accept // expect перекладаються українською словами *окрім, приймати, очікувати*, які не мають паронімічних стосунків.

Так само у паронімічних рядах трапляються й еквівалентні збіги (рис. 8), коли відповідники за значенням одночасно мають між собою паронімічні зв'язки, наприклад, пароніми *automated // automatic // automate*, що відповідно мають значення *автоматизований // автоматичний // автоматний*. Також цей зразок є плідним для проведення міжмовних паралелей, адже легко сплутати нетотожні за значенням *автоматизований // automatic, автоматичний // automated*, що дуже важливо як при перекладі, так і в усному спілкуванні чи у технічній літературі.

Одноеквівалентні комплексні ряди (рис. 9) також наявні в цій групі. До прикладу, український паронімічний ряд *замітка* («короткий запис, зроблений з метою зберегти в пам'яті якесь спостереження, думку; невелика стаття») // *помітка* («письмовий знак, напис, позначка») // *примітка* («короткий запис, що є поясненням до тексту») [12, 77] може транслюватись в англійській мові лише одним еквівалентним багатозначним словом *note*, що фігурує

в мові у відповідних значеннях: "Journalist was asked to write a brief note for weekly", "There was a small note on the page", "After the novel there were a lot of notes".

Перехресні зв'язки (рис. 10) можна простежити у паронімічних ланках, коли одне зі слів-паронімів відповідає одразу декільком іншомовним паронімам. Розглянемо цей тип на прикладі паронімічного ряду *деревинний // деревний // дерев'яний // дерев'янистий*. Кожен із цих паронімів має свій об'єкт денотації: *деревинний* – «який стосується деревини як матеріалу», напр. *деревинні відходи*; *деревний* – «який стосується дерева як рослини; який добувають з дерева; який живе на деревах», напр. *деревна кора*; *дерев'яний* – «зроблений з дерева; (перен.) невідмінний», напр. *дерев'яний будинок*; *дерев'янистий* – «чимось схожий на дерево», напр. *дерев'янисте стебло* [12, 59] відповідно. В англійській мові цій низці відповідають пароніми *wood // woody // wooden*. Так, *wood* означає "1. made or consisting of wood" (= *дерев'яний*), "2. living, growing, or present in

Рис. 7. Безеквівалентний комплексний ряд

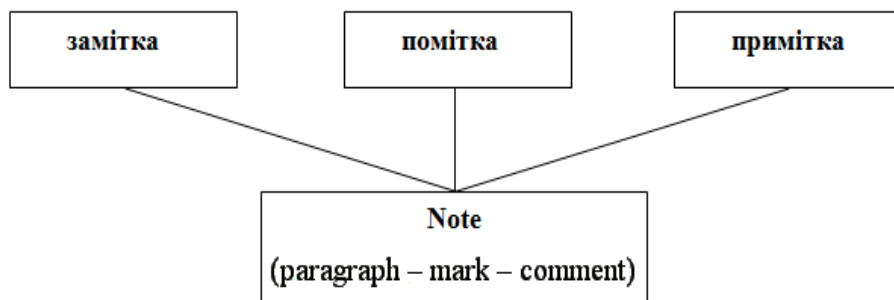

Рис. 8. Еквівалентний паронімічний ряд

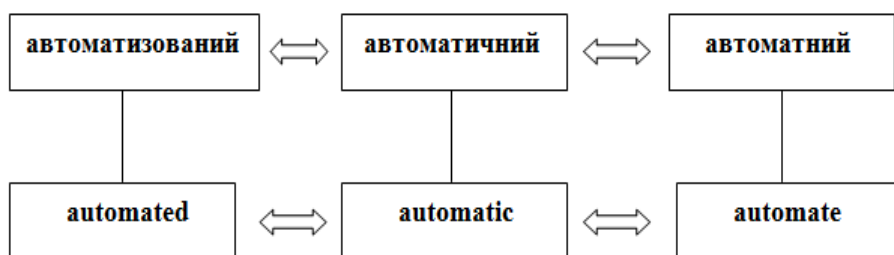

Рис. 9. Одноеквівалентний паронімічний ряд

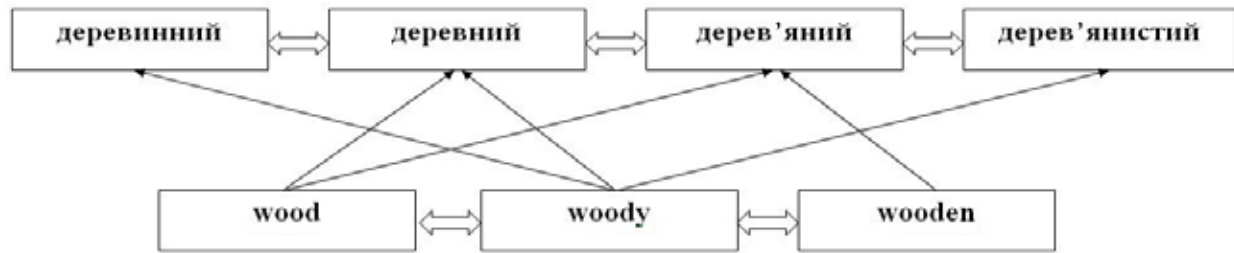

Рис. 10. Перехресний комплексний ряд

forests” [18] (= *деревний*). Слово *woody* також має декілька значень: “1. forming or consisting of wood; ligneous”, напр. *woody tissue*; “2. characteristic or suggestive of wood”, напр. *woody smell*; “3. abounding in trees” [18], що наближує його одночасно до трьох паронімічних еквівалентів *деревинний* // *дерев'янистий* // *деревний*. Нарешті, *wooden* має значення “1. made or consisting of wood”; “2. stiff and unnatural; without spirit” [18], напр. *wooden smile*, що як у прямому, так і в переносному значенні співвідноситься зі словом *дерев'яний*.

Отже, для правильної інтерпретації, тлумачення, перекладу та використання паронімів важливим є розуміння природи цього явища та, щоби́льше, його структури як у певній мові, так і в міжмовних зв'язках.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Хоча явище паронімії вже є певною мірою теоретично окресленим у лек-

сикології, воно досі залишається досить складною лексичною організацією через дуже розгалужені класифікації на основі різних аспектів, а також велику кількість схожих, та все ж надто різнорідних лексичних одиниць, які можна вважати паронімами. У результаті аналізу паронімічних зразків з погляду існування або відсутності еквівалентних паронімів в обох порівнюваних мовах виокремлено еквівалентний, безеквівалентний, одноеквівалентний, перехресний типи, з погляду кількості паронімів в еквівалентній групі окреслено багатозначний перехресний тип, та за кількістю паронімів у порівнюваній групі – комплексні ряди паронімів. Відповідно така багатокомпонентна система досі залишає поле для досліджень в галузі порівняльного аналізу лексичних систем, проведення міжмовних паралелей, оптимізації перекладацьких стратегій та підвищення мовленнєвої компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В. В. О ложных друзьях переводчика. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» / В. В. Акуленко и др. ; под. общ. рук. доц. В. В. Акуленко. Москва : Сов. энциклопедия, 1969. С. 371–384.
2. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 160 с.
3. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я., Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова. Київ : Вища шк., 1997. 493 с.
4. Кійко С. В. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9 (3). С. 20–25.
5. Луда С., Булатнікова Т. Міжмовна омонімія та паронімія. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес* : тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конференції студентів і аспірантів, 2–3 квітня 2013 р.: у 2 ч. Харків : НТУ «ХП», 2013. Ч. 2. С. 125–126.
6. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : навч. посібник. Вид. 2-ге, стереотип. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
7. Тараненко О. О. Борис Грінченко і «Словарь української мови». *Українська мова і література в школі*. 1988. № 12. С. 58–64.
8. Чайка Л. В. Загальнолінгвістичний потенціал проблеми міжмовних паралелей. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2008. № 2. С. 295–302.
9. Шкурятія Н. Г. Сучасна українська літературна мова : модульний курс: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2007. 822 с.
10. Юшук І. М. Українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2008. 639 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

11. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» / В. В. Акуленко и др. ; под. общ. рук. доц. В. В. Акуленко. Москва : Сов. энциклопедия, 1969. 384 с.
12. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ : Радянська школа, 1986. 222 с.
13. Мюллер В. К. Новый англо-русский словарь. Москва : Рус. яз. Медия, 2004. 946 с.
14. Тлумачний словник української мови : веб-сайт. URL: <https://www.slovnnyk.ua/>.
15. Cambridge Dictionary : веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
16. Merriam-Webster Online Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>.
17. Oxford Dictionaries Online : веб-сайт. URL: <https://www.lexico.com/en>.
18. The Free Dictionary by Farlex : веб-сайт. URL: <https://www.thefreedictionary.com>

UDC 811.111: 81

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189300>

TEXTUAL CATEGORY OF PERSONALITY AS A MEANS OF SUGGESTIVE INFLUENCE IN CHANNELING DISCOURSE

Petryk T. V.

Lviv Ivan Franko National University

This article continues a series of publications of the author dedicated to channeling discourse analysis. Channelings are an integral part of the New Age teachings; they are produced in several languages though they have gained the biggest popularity in the USA. Channelings are often perceived as a modern substitution for God's revelations and are defined as communication of a spiritual other-dimensional entity and the human beings; channeler (a human often in trance or half-trance state) performs as the mediator of communication who senses the non-verbal communication from another being (receives the messages through automatic hand-writing or clairaudience, clairvoyance or clairsentience) and then translates it into human words. As a separate type of discourse channeling presents an interesting type of communication from the point of view of its structure, informative counterpart and the means of influencing human consciousness.

The present research is carried out within the domain of cognitive-communicative paradigm and employs such methods of analysis as inferential, descriptive, pragmatics. The article tackles the problem of suggestive influence of channelings on the readers and focuses on the means of its verbalisation in the texts of modern American channelings of Seth (through Jane Roberts) and Kryon (through Lee Carroll). The analysis is carried out on the lexical-semantic (channeler's verbalisation of the message) and pragmatic (intentions of the addresser) levels. The conducted research shows that channelling is a pragmatically marked type of discourse, as suggestion is one of its dominant features that testifies to the fact that channelling discourse is aimed at a definite perlocutive effect – changing the outlook of the reader, his/her values and style of life. The article describes in details the category of personality (different roles of the addresser depending on his communicative aim) as a means of the suggestive influence employed in the texts of the analysed channelings.

The prospects for the research on the suggestive power of channeling discourse include: (a) category of author's modality; (b) imperative constructions and modal verbs; c) a comparative research on channeling discourse and other types of discourses with suggestive potential, etc.

Key words: addresser, addressee, pragmatically marked, suggestive power, personality, textual category.

Петрик Т. В. Текстова категорія персональності як засіб сугестивного впливу у ченнелінг-дискурсі. Стаття продовжує серію публікацій автора, присвячених аналізу ченнелінг-дискурсу. Ченнелінги є складником вчення Нью Ейдж; вони виходять у світ різними мовами; найбільшу популярність отримали у США. Ченнелінги часто розглядають як сучасні божественні одкровення; по суті, вони є комунікацією істот нематеріальних вимірів із людиною; посередником цієї комунікації виступає так званий ченнелер (людина у стані трансу чи напівтрансу), який сприймає невербальну інформацію, що передається іншовимірною сутністю (послання отримуються шляхом автоматичного письма, ясновидіння, ясновочуття чи сенсорного відчуття), а тоді «перекладає» її на мову людини. Як окремий вид дискурсу ченнелінг цікавий з погляду структури, інформаційно складника та засобів мовленнєвого впливу на свідомість читача.

Дослідження виконано у межах когнітивно-комунікативної парадигми. Застосовано такі методи аналізу, як інференційний, дескриптивний та метод прагматичного аналізу. Проаналізовано питання сугестивного впливу ченнелінгів на читача, зокрема зосереджено увагу на засобах вербалізації цього впливу в текстах сучасних американських ченнелінгів – Сета (за посередництвом Джейн Робертс) та Крайона (за посередництвом Лі Керролла). Порушувану проблему розглянуто на лексико-семантичному (вербалізація послання ченнелером) та прагматичному (наміри адресанта) рівнях. Засвідчено, що ченнелінг можна визначити як прагматично маркований тип дискурсу, оскільки сугестивність є однією із домінантних його рис, а мета ченнелінг-дискурсу – змінити світогляд читача, його/її цінності та стиль життя. Детально описано засоби сугестивного впливу в текстах ченнелінгів, а саме таку текстуальну категорію, як персональність (різні ролі, які розігрує адресант у спілкуванні з адресатом; їх вибір залежить від його комунікативної мети), яка слугує одним із засобів сугестивного впливу у текстах ченнелінгів.

Ключові слова: адресант, адресат, прагматично маркований, сугестивний потенціал, персональність, текстуальна категорія.

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. The advancements of human society bring forward not only technological progress, but a new understanding of human essence as well. Human being becomes the focus

of a wide range of sciences, linguistics including. The last decades revealed increasing interest towards human subconscious and means of influencing and manipulating it. The majority of the works focus their attention within the domain of psychology and psychotherapy

with the practical output applied in healing human psyche. This research paradigm brought into being a well-known method of influencing with words called Neuro-Linguistic Programming (NLP). Nevertheless, there still remains for investigation a vast area of texts of different types where language means are used to influence not only our conscious mind, but subconscious as well. The suggestive aspect of channelings has not been studied yet, and this article is one of the first attempts at a detailed description of the suggestive influence means in them.

Analysis of recent research and publications.

The scholars offer different understanding of the term 'speech influence', for example: purposeful speech communication usually of the subordinate order vs speech communication within the coordinate social relations [9; 10], verbal influence resulting in reshaping of individual consciousness/ picture of the world vs change of the object's connotative meaning/general emotional state in a separate communicative frame [1; 5] and some other. The statement that speech influence presupposes that the addresser has an aim which he wants to achieve through communication is common for all the approaches. Therefore, speech influence is "the influence... realised in verbal form" [3, 24], "an instance of psychological communicative influence, which is realised only or mainly through language and speech and is overtly or/and covertly directed towards the spheres of both rational-critical and unconscious perception" [4, 9].

Scholars state that influence is present in every instance of communication as its inseparable counterpart [3, 7] and it is impossible to verbalise oneself "neutrally". Language imposes the worldview of the speaker, his value scale and shapes the cognitive model of the recipient, introducing the unknown or imposing the undesirable. What concerns the means of speech influence verbalisation, we may state that they exist at any language level: phonetic, morphemic, lexical and syntactic; all of them are endowed with the suggestive power.

E. V. Shelestiuk in her research states that the main means of speech influence are argumentation, suggestion and motivation [12, 11]. When it comes to practical analysis of the texts, especially mass reader oriented, we usually observe a mixture of argumentation and suggestion (with one of the techniques prevailing) rather than purely suggestive texts, though the exceptions are not rare.

In psychology and medicine suggestion was studied concerning its practical application in the form of hypnosis to cure mental diseases; in philosophy suggestion was viewed in connection with the study of human essence, his consciousness and soul [11, 27–30]. Though there have been offered a number of definitions by the scholars working within different scientific paradigms (philosophy, psychology, medicine, psycholinguistics, suggestive linguistics).

The power of suggestion influences our everyday life to this or that extend because we are born suggestible and suggestibility – a "peculiar state of mind which is favourable to suggestion" [13, 15] – is "present in what we call the normal state, and in order to reveal it we must only know how to tap it. The suggestible element is a constituent of our nature; it never leaves us; it is always present in us. ... Every one of us is more

or less suggestible. ... Not sociality, not rationality, but suggestibility is what characterizes the average specimen of humanity, for man is a suggestible animal" [13, 16–17]. This human feature makes it possible to group people under a certain idea or concept, regulate their comprehension of the reality and even change their worldview to the opposite one, i.e. as if "wake a person from unconscious dream to conscious life" [1, 80].

Depending on various criteria, scholars single out different types of suggestion: over (direct) vs covert (indirect), contact vs distant, immediate vs delayed, temporary vs lasting, specific vs non-specific [2, 479]. Having taken into account a number of parameters of suggestive texts, I. Yu. Cherepanova singled out five levels of linguo-suggestive analysis: phonological, prosodic, lexico-stylistic, lexico-grammatic and morpho-syntactic, which helped her describe basic types of suggestive texts [11].

The purpose and the objectives of the article.

The material of the research is the modern American channelings – the communication received through the communication that partially resembles telepathy and is received through clairaudience (channeler mentally "hears" the message), clairvoyance (channeler "sees" the message) or clairsentience (channeler feels the message). In our case the channelings subjected to analysis are those produced by Seth (through Jane Roberts) and Kryon (through Lee Carroll). The focus of my attention in this research is language means and mechanisms of verbal suggestion employed in those channelings from the linguistic point of view. Of primary interest are the language units which have suggestive power and the role they perform, in particular the category of personality as a powerful suggestive instrument.

The outline of the main research material. One of the textual categories that play a significant role as a means of increasing the suggestive power of the text is the category of personality. Together with the textual category of modality it reflects the author's attitude to the information transmitted and his communicative role with respect to his virtual addressee/reader. Channelings may be characterised as texts with high level of personalisation; the role of the author in them varies from one of a friend to that of a teacher.

1. The analysis of Seth's channelings reveals the addresser's strong tendency to present himself though very similar with humans in essence but much higher in development. His role is that of a teacher who shares his knowledge and experience: *I "travel" to many other levels of existence in order to fulfil my duties, which are primarily those of a teacher and educator, and I use whatever aids and techniques serve me best within those systems* (5, 17);

...I may teach the same lesson in many different ways, according to the abilities and assumptions that are inherent in any given system in which I must operate (5, 17);

All of us here are teachers, and we therefore adapt our methods, also, so that they will make sense to personalities with varying ideas of reality (5, 20);

Now, in my work as a teacher I travel into many dimensions of existence, even as a traveling professor might give lectures in various states or countries (5, 33).

He has gone through many lives (...I have donned and discarded more bodies than I care to tell (5, 4)), his work is very hard and demanding (**My work in this environment provides far more challenge than any of you know** (5, 16)), and consciousness is much more developed than ours: *We are much more aware of our own thoughts than you are* (5, 30);

Your earth was very dear to me. I can now turn the focus of my consciousness toward it, and if I choose, experience it as you do; but I can also perceive it in many ways that you cannot in your (5, 38).

Seth and the entities like him are not deprived of the senses of perception but, as he states, they are purer and of higher quality, which testifies to the fact that Seth and the like are superior in their development:

We do feel an equivalent of what you call emotions, though these are not the love or hate or anger that you know. Your feelings can best be described as the three-dimensional materializations of far greater psychological events and experiences that are related to the "inner senses." ...we have strong emotional experience, although it differs in a large measure from your own. It is far less limited and far more expansive in that we are also aware and responsive to the emotional "climate" as a whole. We are much freer to feel and experience, because we are not so afraid of being swept away by feeling (5, 19).

Seth also directly states that he is more knowledgeable (and, therefore, his claim that he serves as a teacher for humanity is well-grounded): *All of my deaths would have been adventures had I realized what I know now* (5, 32); *We have of course therefore more knowledge at our fingertips, so to speak* (5, 31).

The role of a teacher, who is knowledgeable and experienced, and therefore should be trusted concerning the information he transmits through his channeler, helps Seth create the text of high suggestive power. The authority of a teacher is also one of the suggestions; this suggestion consists of the beliefs received in childhood, is long-standing and accepted non-critically in adult age.

2. Kryon's channelings are characterised by several roles Kryon adopts in his attitude towards the reader: a friend/old acquaintance, a servant, an experienced adviser, a wise philosopher and a teacher [7; 8]: *For I am Kryon, and know you... and you know me. If these words or those of past writings seemed to feel like "home" to you, then it is because your higher self has intuitively recognized the writing of a friend* (2, 14–15);

The truth is that you sit before your servant Kryon! (3, 17);

I honor your valuable entity and give you advice in love (3, 17);

My entire purpose is to serve in a specified capacity the "schools" throughout the universe where the entities such as yourselves are located (1, 15).

In any of the roles Kryon presents himself as a close relation to us, the one who can and must be trusted, the one who knows better our essence and mission.

Of no less importance in the suggestive power actualisation of Kryon's texts plays his orientation on a peculiar type of a reader. Though Kryon states that his messages are for common people:

"Kryon wants me to write for the common person, not the one who has been part of the "New Age" movement for years and years. He admonished me very early on to keep the process simple and direct" (1, 11), he admits that, first of all, the information is for those who are interested in esoteric knowledge, metaphysics and practical healing:

This writing is for the more Metaphysical of (1, 11); *Those of you with some knowledge of the Universal belief system will be more at home with what is to come* (1, 11);

If you have no knowledge of the Metaphysical belief system, I suggest you read more about it ...; otherwise what follows may sound very strange indeed! (1, 11);

I speak to the light workers now. What follows is generic to all light workers regardless of any implant action. ... all of you should study the following message (3, 31);

Healers in this room and those reading this, are you paying attention? (4, 34).

Furthermore, he definitely knows his addressees' expectations – they want to know something very important that was previously hidden from them: *Many of you are reading this now with the hopes of gleaning something precious, something meaningful – something that comes from a longing in your soul to know the truth about things* (1, 21).

Realising the aim of communication and having defined the type of the reader, the addresser can build his communication in a proper way. And Kryon suggests his revelation which meets people's desire to know sacred secrets.

Another role Kryon takes upon him is that of a wise philosopher, whose life experience allows him to speak wisdom. He offers a number of parables for reader's consideration; they are either a part of a channeling or a separate channeling itself. Among the characters of these parables we can often meet Wo, a neutral-sex human, as a symbolic representation of both men and women [6]. This way Kryon renders the idea that his moralising is aimed towards all the humans. Parables are often used by spiritual teachers of different religious groups. They were used by Christ himself. This fact raises Kryon to the status of an adviser on the way to spiritual development of the humankind, thus endowing him with additional authority. All Kryon's roles in complex make it possible for him to appear as a knowledgeable trustworthy close person, whose messages we simply can not query.

Conclusions and perspectives of further research in this field. The analysis shows that the category of personality as a means of suggestive influence is actively employed by both the entities. Seth presents himself as an experienced teacher with the abundance of knowledge to share, while Kryon takes on different roles depending on his communicative aim: a friend, a servant, an adviser, a philosopher and a teacher.

The analysis carried out in this article is only a partial description of the language means of suggestive influence employed in channeling discourse. Certain phenomena were intentionally omitted by the researcher, as the amount of the material does not comply with the article's limitations and requires a separate insight

into the problem under discussion, in this way presenting the perspective for further research. It is possible to outline a number of prospects for the research on the suggestive power of channeling discourse in terms of linguistics: (a) a comparative research on channeling

discourse and other types of discourses which reveal suggestive potential; (b) imperative constructions and modal verbs as the units with suggestive power; (c) category of author's modality as suggestive influence realisation.

REFERENCES

1. Бублик Т. Є. Засоби вираження спонування у текстах медитативних притч. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2012. Вип. 28. С. 77–84.
2. Дзялошинский И. М. Коммуникативное воздействие: мишени, стратегии, технологии : монография. Москва : НИУ ВШЭ, 2012. 572 с.
3. Иссерс О. С. Речевое воздействие : учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальности «Связи с общественностью». Москва : Флинта : Наука, 2009. 224 с.
4. Негрышев А. А. Аспекты речевого воздействия в новостях СМИ : учеб. пособие. Владимир : ВГГУ, 2009. 143 с.
5. Петренко В. Ф. Структура сознания в речевом воздействии. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва : Наука, 1990. С. 18–31.
6. Петрик Т. В. Духовно-дидактичний потенціал притчі у езотеричному дискурсі. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць. Київ : «НБП Інтерсервіс», 2014. Вип. 4. С. 284–292.
7. Петрик Т. В. Мовна репрезентація комунікативних намірів адресанта у ченнелінг-дискурсі Крайона. *Вісник Львівського університету. Серія Іноземні мови*. 2010. Вип. 17. С. 62–66.
8. Петрик Т. В. Особистість адресанта у висловлюваннях про самого себе (на матеріалі ченнелінг-дискурсу Крайона). *Нова філологія*. Запоріжжя, 2010. № 38. С. 73–78.
9. Тарасов Е. Ф. Методологические и теоретические проблемы речевого воздействия. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва : Наука, 1990. С. 5–18.
10. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие как проблема речевого общения. *Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации*. Москва : Наука, 1990. С. 3–14.
11. Черепанова И. Ю. Дом колдуньи. Язык творческого Бессознательного. Москва : «КСП+», 1996. 381 с.
12. Шелестюк Е. В. Речевое воздействие: онтология и методология исследования : монография. Изд. 2-е., испр. и доп. Москва : Флинта : Наука, 2014. 344 с.
13. Sidis B. The Psychology of Suggestion: A Research into the Subconscious Nature Of Man and Society. New York : D. Appleton and Company, 1919. 386 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Carroll L. Kryon – the End Times (New information for personal peace). *The Kryon Writings*, Inc., 1993.
2. Carroll L. Kryon – Don't think like a Human (Channeled answers to basic questions). *The Kryon Writings*, Inc., 1994.
3. Carroll L. Kryon – Alchemy of the Human Spirit (A guide to Human Transition into the New Age). *The Kryon Writings*, Inc., 1995.
4. Carroll L. Kryon – Partnering with God. *The Kryon Writings*, Inc., 1997.
5. Roberts J. Seth Speaks: The Eternal Validity of the Soul. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice hall, 1972. Reprinted 1994 by Amber-Allen Publishing.

УДК 811.161.2:81'230.Пахльовська

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189301>

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНА ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ О. ПАХЛЬОВСЬКОЇ (В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ)

Петрів Х. В.

Національний університет водного господарства
та природокористування

Суттєві зміни в суспільному житті України мали значимий вплив на концептуальну картину світу нації загалом та кожного її представника зокрема. Світоглядна публіцистика, до якої, безперечно, належить і творчий доробок Оксани Пахльовської, відображає найтонші ідеологічні зміни, політико-соціальні й культурні перспективи нації, а це, своєю чергою, впливає на стан формування й розвитку національної ідентичності, що вкрай важливо досліджувати особливо в період карколомних змін. У статті досліджено механізми впливу Оксани Пахльовської на реципієнта, використані авторкою з метою трансляції основних концептів концептосфери НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. Досліджено, зокрема, психолінгвістичний потенціал заголовків, які містять ключові слова згаданої концептосфери, з-поміж яких оніми «Україна», «Росія», «Польща». Заголовок займає в тексті сильну позицію, оскільки привертає увагу потенційного читача та виконує передусім атрактивну функцію. Саме після осмислення заголовків реципієнт вирішує, чи читатиме текст далі. Сфокусовано увагу на заголовках, які мають інформативну, персуазивну, мотиваційну функцію, а також функцію роз'яснення. Оскільки ефективність заголовків істотно залежить від кореляції їх з емоціями читача, то зацентовано також на емотивних типах заголовків, серед яких для О. Пахльовської найхарактерніші альтруїстичні, глоричні, мобілізаційні (пугнічні), гносеологічні, романтичні. Саме від ступеня активації емоцій читача за допомогою заголовків залежить його реакція та зацікавленість текстом. Вивчено екстралінгвальну та інтралінгвальну детермінацію заголовків. Перша, зокрема, полягає в їхній реляції із соціально-політичними проблемами сучасності та у спробі оновити систему менталітетних ознак нашої нації введенням концептів, пов'язаних з Європою. Інтралінгвальна детермінація реалізована передусім увиразненням вербалізаторів концептосфери НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ задля виконання впливової функції.

Ключові слова: О. Пахльовська, заголовок, функція, прагмалінгвістичний потенціал, вплив, емоційна кореляція.

Petriv Kh. V. Extralingual and Intralingual Determination of Headlines in O. Pakhlovsk's political texts (in the Context of Conceptosphere of National Identity's Study). Significant changes in the social life of Ukraine have had the important influence on the conceptual world picture of the nation in general and each of its representative in particular. O. Pakhlovsk's social and political texts reflect the slightest ideological changes, nation's political, social and cultural prospects and this, in turns, influences the state of national identity formation and development which is important to investigate in the period of significant changes. The means of influence used by O. Pakhlovsk in her social and political texts are studied in this article. Those mechanisms that are used by the author for the translation of main concepts of NATIONAL IDENTITY are in the focus of our attention. We analyze the psycholinguistic potential of headlines that include the key words of the conceptosphere of NATIONAL IDENTITY, among which are the proper names "Ukraine", "Russia", "Poland". The headline takes a strong position in the text as it draws the reader's attention and performs the attractive function. After the interpretation of headlines the recipient decides to read the text or not. The attention is focused on those headlines that perform informative, persuasive, motivational functions as well as the function of explanation. Since the effectiveness of headlines depends on the emotional correlation, the emotive types of headlines were also studied in this research. Among them altruistic, mobilizational, glorie, gnoseological and romantic headlines are the most common in Oksana Pakhlovsk's works. The recipient's reaction and interest in the text depend on the emotional level, activated by headlines. The extralingual and intralingual determination of headlines was also studied here. The first involves social and political problems of modern world and has an attempt to renew the system of mental features of our nation by means of concepts connected with Europe. The intralingual determination is mainly realized by laying emphasis on verbalizers of the conceptosphere of NATIONAL IDENTITY for performing influential function.

Key words: O. Pakhlovsk, headline, function, pragmalinguistic potential, influence, emotional correlation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Публіцистичні тексти знакових для України постатей, лідерів української думки завжди мали вагомий вплив на формування й утвердження її національної ідентичності. Саме

через публіцистичні тексти автори взаємодіють зі свідомістю представників нації, актуалізують основні концепти, що входять до концептосфери НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, яка впродовж останніх десятиліть є особливо динамічною. Оксана

Пахльовська, тексти якої стали предметом нашого аналізу, – письменниця, культуролог, літературознавець, публіцистка, яка демонструє погляд на Україну з-за кордону, що дає можливість окреслити не лише розуміння цієї проблеми представниками української нації, але й порівняти його зі сприйняттям тих, хто спостерігає за подіями нашої країни, проживаючи за її межами. Аналіз концептосфери національної ідентичності на матеріалі текстів О. Пахльовської дав змогу диференціювати ядерні (УКРАЇНА, РОСІЯ, ЄВРОПА, ЗАХІД, МОВА, КУЛЬТУРА, ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ, СУСПІЛЬСТВО) та периферійні (ПОЛІТИКА, РЕЛІГІЯ, ТЕРИТОРІЯ, ДУХ, ДУША, ЦЕРКВА, ТРАДИЦІЯ) концепти.

Перше ознайомлення адресата з текстом автора відбувається передусім через заголовок, у якому зазвичай виражена основна думка статті, есе, нарис тощо. У публіцистичному тексті заголовок, окрім цього, повинен ще й привертати увагу, зацікавлювати потенційного реципієнта. Заголовки текстів О. Пахльовської потребують аналізу саме тому, що вони містять ключове слово тих концептів, які були названі вище. Із самих заголовків, які повністю чи частково висвітлюють авторську інтенцію, читачі можуть орієнтуватися в індивідуально-авторській концептосфері О. Пахльовської. Саме спостереження за заголовками сприяє встановленню мовних механізмів реалізації оцінного складника концепту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заголовки у публіцистичному тексті є повноцінним компонентом, однак, опиняючись поза текстом, він має певну самостійність, а отже, набуває стилістично сильної позиції. Узагальнюючи дослідження різних учених у галузі лінгвістики загалом та лінгвістики медіатекстів зокрема (І. Біляк, Ж. Вардзелашвілі, О. Фадеєва), можна назвати такі основні функції заголовків, які ми й виділятимемо в публіцистичних творах О. Пахльовської: графічно-видільну (передусім виділяє матеріали, відокремлює один від одного); номінативну (називає текст, виступає його ім'ям); інформативну (у стислій формі дає чітке уявлення про зміст повідомлення; інформативність і відповідність зазначених заголовків змісту статті зумовлюються наявністю в них опорних елементів, які містяться також і в тексті та забезпечують висвітлення основного змісту повідомлення, однак залишають поза увагою окремі деталі, що заохочує читача звернутися до всієї статті); маніпулятивну/інтригувальну/спонукальну (привертає увагу читача, налаштовує на певне сприйняття тексту); аксіологічну, тобто оцінну (відображає суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, тому що реальна інформація відображається у свідомості суб'єкта оцінки); інтегративну (об'єднує текст в одне ціле); когнітивну (декодує інформацію, представлену заголовком, що потребує певних інтертекстуальних знань, які синтезують семантичну й культурну пам'ять) [1; 2; 4].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – з'ясувати атрактивний потенціал заголовків публіцистичних текстів О. Пахльовської в контексті формування концептосфери національної ідентичності. Для досягнення цієї мети слід виконати такі **завдання**: 1) визначити основні функції заголовків

публіцистичних текстів О. Пахльовської; 2) простежити вербалізацію основних концептів концептосфери національної ідентичності у заголовках О. Пахльовської; 3) з'ясувати кореляцію текстів авторки з емоціями читачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Декодування більшості заголовків потребує конкретних інтертекстуальних знань, що синтезують семантичну та культурну пам'ять. Ж. Вардзелашвілі стверджує, що в ментальності індивіда активізуються когнітивні схеми, які подібні до фрейма, для настанови того прототипного елемента, що має стати ключем для розкриття мовного коду [2]. Оскільки заголовок – це перше, на що звертає увагу реципієнт, то саме він допомагає читачеві зорієнтуватися в потоці інформації. Оцінка, виражена заголовком, передається в сам текст.

Більшість заголовків О. Пахльовської виконують **інформаційну функцію**, тобто нейтрально повідомляють реципієнта, про що йдеться в статті: «Українська література очима Заходу: аспекти і причини аберації» (1, 101). Водночас ці заголовки інтригують читачів, налаштовуючи їх на прочитання: «Президентські вибори, які можуть змінити світ» (1, 325). Як стає зрозуміло вже на початку тексту, під такою ж назвою опубліковано статтю в авторитетному британському часописі «The Economist», і автор аналізує причини підвищеного інтересу Європи до України за кілька місяців до початку Помаранчевої революції. Інтригує також заголовок «Православний газогін на Місяці» (1, 413), у якому завдяки поєднанню релігійного та буденного автор утримує увагу читача та, говорячи про політичні конфлікти, апелює водночас і до теми віросповідання, що й висвітлено в назві.

Особливістю інтелектуальних есе О. Пахльовської є високий когнітивний рівень, що потребує декодування смислів, представлених у заголовку. Такі назви, як «Юнги на борту Ноевого Ковчега» (1, 473), «Чи воздвигне країна свого Мойсея?» (1, 493), «Робінзон і Манілов, або Чому «Захід є Захід, а Схід є Схід» (1, 336), не може декодувати реципієнт, не ознайомлений із біблійними сюжетами та героями зарубіжних творів. Ці заголовки часто виконують **персуазивну функцію (функцію переконання)** через алюзію на відомі літературні тексти. «Селективність сприйняття, когнітивні реакції сприяють тому, що аудиторія по-різному реагує на медійні послання, можливі згода, спротив, можливий також ефект бумеранга. Такі дослідження зумовили створення когнітивної теорії відгуку, яка розглядає зв'язок між когнітивними процесами опрацювання інформації та можливим змінами настанов» [3, 126].

Більшість заголовків, що викликають ту чи іншу емоцію, належать до **мотиваційних**. Вони здебільшого використовують гру слів, трансформування відомих фраз, неадекватне поєднання слів тощо. Окрім згаданих вище заголовків «Юнги на борту Ноевого ковчега» (1, 473) та «Робінзон і Манілов, або Чому «Захід є Захід, а Схід є Схід» (1, 336), уваги заслуговують ще й ті, що поєднують комплекс емоцій, як «Російська «регіональна» – як дірка від швейцарського сиру» (1, 436). Такий заголовок

демонструє накладання кількох смислів, а саме ті, що виражені українською паремією «не вартий дірки від бублика» (нічого не вартий, марний), концептом ЄВРОПА, який актуалізується вербалізатором «швейцарський сир», а також концептом РОСІЯ. Таке накладання демонструють і заголовки, у яких є алюзія на відомі музичні твори: «Польща і Україна 1 травня 2004: «Ода радості Бетховена» на кордоні нової резервації» (1, 244).

Поширеним засобом прагматизації заголовків О. Фадєєва називає використання топонімів та антропонімів [4, 138]. У назвах есе О. Пахльовської часто фігурують слова «Європа», «Україна», «Росія» та «Польща»: «Росія – не Європа» (1, 358), «Між Росією та Європою: геополітичний шок України» (1, 156), «Польща і Україна 1 травня 2004 року: «Ода радості Бетховена» на кордоні нової резервації» (1, 244) тощо.

Синтаксичний аспект аналізу заголовків у творах О. Пахльовської так само вартий уваги. Зокрема, безсполучниковість заголовків задля їхньої семантичної компресії часто реалізується в тексті через двокрапку: «В меандрах європейської амнезії: між Austria Felix і Pax Moscovita» (1, 188), «Російська мова і демократія: нерозв'язана дилема історії» (1, 303). Такі синтаксично складні заголовки переважно виконують **функцію роз'яснення**, хоча й максимально лаконічно, що досягається використанням неповних чи односкладних номінативних речень. Слід зазначити, що як і стиль О. Пахльовської загалом, так і заголовки її зокрема доволі складні для сприйняття, часто довгі, сповнені складною термінологією на зразок «Проблема спадщини в українській культурі та форми її імперської експропріації» (1, 61), «Українська література очима Заходу: аспекти і причини аберації» (1, 101). Це ще раз підтверджує, що цільова аудиторія авторки – освічений прошарок населення, і це помітно з лексичного наповнення та синтаксичного оформлення заголовків.

До того ж часто заголовки в збірці «Ave, Europa!» синтаксично нагадують назви наукових статей, а не публіцистичних, хоча сам текст статті не викликає сумнівів з приводу стильової належності. Можливо, це частково впливає на реципієнтів, для яких заголовки тексту видається настільки складним, що вони утримуються від прочитання. Водночас значна частина заголовків здатна зацікавити реципієнта метафоричним змістом та алюзіями.

Якщо брати до уваги взаємозв'язок заголовка з текстом повідомлення в реалізації прагматичної настанови цілого мікротексту, то можна виокремити такі прагматичні типи заголовків: констативи, директиви, квеситиви та перформативи [4, 136].

Мета констативних мовленнєвих актів полягає в констатуванні певної інформації, що виражається пропозиційним змістом висловлювання. Більшість заголовків статей О. Пахльовської репрезентують саме цей мовленнєвий акт: «Захід і «знешкоджена Україна» (1, 136), «Українська література очима Заходу: аспекти і причини аберації» (1, 101), «Проблема спадщини в українській культурі та форми її імперської експропріації» (1, 61), «Президентські вибори, які можуть змінити світ» (1, 325).

Окрім **констативів**, у О. Пахльовської трапляються **заголовки-квеситиви**, тобто ті, що виражені питанням, відповідь на яке адресат отримає лише після ознайомлення з текстом. Такий заголовок концентрує увагу на незнанні певної інформації адресатом і створює певний психологічний тиск у спілкуванні, який зникає тоді, коли адресат знаходить відповідь у самому тексті [4, 137].

Заголовки-квеситиви є органічними засобами запитально-відповідної єдності й додають у текст діалогічність, посилюють апеляцію до адресата. Запитання інтригує реципієнта, змушує його прочитати текст. Так, для прикладу, заголовок «Чи «воздвигне країна свого Мойсея?»» (1, 493) не лише апелює до інших творів, але й змушує адресата знайти відповідь у статті, яка подана в першому ж реченні статті: «Ні, не воздвигне» (1, 493). Однак кількаразово ця відповідь резонує в тексті. Непряме питання в заголовку «Робінзон і Манілов, або чому «Захід є Захід, а Схід є Схід» (1, 336) також репрезентує діалогічність, водночас породжуючи алюзію на твори Кіплінга, з яких і взято ці рядки.

Мовленнєвих актів **директивів та перформативів** у заголовках О. Пахльовської нами зафіксовано не було.

Ефективний вплив на реципієнта передбачає апеляцію до його емоцій. Науковці розмежовують шість різновидів емоцій: любов, щастя, радість; здивування; страх, страждання; гнів, відвага; відраза; зневага [3, 123–124]. Особливо ефективними для втілення концептосфери НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ є ті заголовки, що містять вербалізатори названих концептів.

Залежно від суб'єктивних переживань у читача виникають такі види емоцій, що безпосередньо пов'язано з маніпулятивною, інтригувальною, спонукальною, аксіологічною функціями заголовків:

1. Альтруїстичні (від лат. alter – інший) – переживання, що виникають при потребі у співдії, допомозі, опіці ближніх.
2. Комунікативні – потреба у спілкуванні.
3. Глоричні (від лат. gloria – слава) – потреба в самоутвердженні та славі.
4. Мобілізаційні, або пугнічні (від лат. pugnare – боротьба), – потреба в подоланні небезпеки, цікавість до боротьби: потреба в гострих відчуттях, захоплення ризиком, почуття спортивного азарту, рішучості, сильного вольового та емоційного напруження, мобілізація своїх фізичних і розумових здібностей.
5. Романтичні (від франц. romantique – романтизм) – потяг до всього незвичайного, таємного.
6. Гносеологічні (від лат. gnosis – знання, пізнання) – потреба в пізнанні.
7. Естетичні (з грец. – чуттєво сприйнятий) – ліричні переживання, бажання краси, насолоди, гармонії.
8. Гедоністичні (від грец. hedone – насолода) – потреба духовного й тілесного комфорту, насолоди.
9. Акізитивні (від франц. acquisition – придбання) – потяг до нагромадження, заощадження, колекціонування [3, 124–125].

Однак не всі перелічені функції можуть виконувати заголовки публіцистичних творів О. Пахльовської. Більшість їх – мобілізаційні, є незначна кількість гносеологічних, романтичних, комунікативних, альтруїстичних та глоричних заголовків.

Бразильський учений Дж. Вейнберг стверджує, що заголовок має на меті активувати почуття реципієнта в передконтакті з текстом. Реципієнт ще до ознайомлення зі змістом текстового повідомлення реагує емоційно й підсвідомо на певні стимули (сублімінальне сприйняття), яке відбувається паралельно зі свідомим, однак виникає на дуже слабкі стимули, які не здатні викликати свідомий аналіз.

Як справедливо зазначає Н. Драган-Іванець, в українців за останній період під час драматичних подій Євромайдану та зовнішньої агресії Росії в Криму та на Донбасі найчастіше трапляються альтруїстичні та мобілізаційні емоції. На наш погляд, такі настрої не пов'язані лише з подіями останніх років, але цілком можливо, що вони закорінені в подіях значно давніших, а відродилися під час революційних подій 2004, що драматично вплинуло на публіцистичні тексти загалом та на їхній емоційний контекст. Ця аспектологія є і в публіцистиці О. Пахльовської.

Так, наприклад, у заголовках «Росія – небезпечна». Слово російського історика» (1, 286), «Чи «воздвигне країна свого Мойсея» (1, 493), «Між Росією та Європою: десятиліття втрачених можливостей» (1, 156) простежуються **мобілізаційні, чи пугнічні, емоції**. Водночас у заголовках «Росія – не Європа» (1, 358), «УМОМ Росію не понять» (1, 382), «Президентські вибори, які можуть змінити світ» (1, 325) можемо помітити кризь протиставлення України і Росії потребу в самовизначенні та самоствердженні, відділенні України від інших держав чи континентів, а це, відповідно, визначає **глоричний** заголовок. Заголовки «Захід і «знешкоджена Україна» (1, 136) та «Україна і Європа у 2001-му: десятиліття втрачених можливостей» (1, 173) квалі-

фікуємо **альтруїстичними; гносеологічну** функцію виконують заголовки «Російська мова і демократія: нерозв'язана дилема історії» (1, 303), а також цикл статей із розділу «Вашингтон – Москва – Брюссель: геополітичні кросворди пост помаранчевої України» (1, 510). Окрім того, є певні заголовки, тип яких складно визначити однозначно, тому вважаємо їх межовими, наприклад: «Старт з руїни космодому» (1, 24) (гносеологічний/ мобілізаційний), «Бермуди Євразії в дискурсі чуми» (1, 260) (комунікативний/ мобілізаційний).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, екстралінгвальна детермінація заголовків у публіцистиці О. Пахльовської в дискурсі ідентичності виявляється в їхній реляції з болючими проблемами української історії та сучасності, намаганні оновити парадигму менталітетних ознак української нації шляхом імплементації європейських цінностей.

На противагу цьому інтралінгвальна детермінація реалізується акцентуацією потенціалу сильних позицій тексту, увиразненням експресивного складника слів семантосфери концепту НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, насамперед топонімів та антропонімів, експліцитною та імпліцитною діалогічністю, семантичною ускладненістю й синтаксичною самобудністю.

Емоційна кореляція заголовків О. Пахльовської дає змогу авторці вплинути на думку чи емоційний стан читача, переконати в необхідній для неї думці та обґрунтувати свою позицію, залишившись водночас авторитетною для реципієнтів особистістю. У жодному заголовку О. Пахльовської немає вираження неповаги чи приниження гідності, незважаючи на те, що багато з них породжують негативні чи песимістичні емоції. Заголовки спрямовані на когнітивне декодування їх реципієнтами, а це, відповідно, породжує діалогічність та характеризує авторку як освічену, ерудовану особистість, а також відіграє вагомий роль у трансляції смислів авторської концептосфери НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляк І. В. Ігровий заголовок як засіб впливу в англomовному новинному медіа тексті. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (1). С. 172–182.
2. Вардзелашвілі Ж. Заголовок в средствах массовой информации как средство воздействия на сознание личности. Тбилиси, 2005. URL: http://vjanetta.narod.ru/page_7.htm (дата звернення: 04.11.2018).
3. Драган-Іванець Н. В. Стратегії ефективного впливу: персвазивні чинники в сучасних журналістських текстах : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій наук : 27.00.04. Київ, 2016. 200 с.
4. Фадєєва О. В. Функції та засоби прагматизації газетних заголовків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. № 27, т. 2. С. 135–139.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Пахльовська О. Є.-Я. Ave, Europa!: ст., доп., публіц. (1989–2008). Київ, 2008. 656 с.

УДК 81'25=111=161.2:17

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189305>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПОДЯКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Приходько А. А.

Сумський державний університет

У статті розглянуто поняття подяки та особливості його перекладу засобами української мови. Сформульовано визначення міжкультурного поняття подяки в англомовних довідкових джерелах, окреслено синонімічний ряд висловлювань подяки та їх можливість поєднуватись із самостійними та службовими частинами мови. Також зазначено умови та причини висловлення вдячності, їх варіанти реалізації в мові/мовленні. Зокрема, конкретизовано послуги/комунікативні ситуації, за яких люди зазвичай виражають подяку, та схарактеризовано «отримувачів» подяки, серед яких можуть бути конкретні особи, групи людей та неперсоніфіковані поняття.

У статті детально проаналізовано засоби передачі формул вдячності англомовного художнього дискурсу українською мовою. З огляду на це виокремлено основні методи перекладу висловлювань подяки, серед яких: переклад словниковим відповідником, пошук варіантного відповідника в мові перекладу. Зауважено, що позаяк не всі формули подяки можна перекласти за допомогою перекладного еквівалента чи аналога цільовою мовою, перекладачеві необхідно застосовувати додаткові модифікації. Тому в роботі також вказані лексико-семантичні та граматичні трансформації, за допомогою яких передають висловлювання подяки українською мовою, зокрема додавання слова, вилучення (займенників), транспозиція, перестановка слів, частин речення, та переклад із використанням низки лексико-семантичних та граматичних трансформацій. Зазначено, що послугоування відразу декількома трансформаціями зумовлено аломорфією англійської та української мов і водночас необхідністю здійснення адекватного перекладу. Саме тому в роботі наведено приклад залучення групи перекладацьких прийомів для передачі комунікативного фрагмента, який містить формули подяки.

Увагу зосереджено і на стилістичному аспекті передачі формул подяки, а саме на тенденції нівелювання відображення графонів у цільовій мові.

Ключові слова: подяка, мовленнєвий етикет, перекладацькі трансформації.

Prykhodko A. A. The peculiarities of translation of the English gratitude expressions into Ukrainian. The article deals with the concept of gratitude and the peculiarities of its translation by means of the Ukrainian language. Special attention is paid to the linguistic and extra-linguistic factors of the notion of gratitude. The definition of the intercultural concept of gratitude is outlined by the English-language reference sources. It also differentiates a synonymous set of gratitude expressions and combinability with the independent and auxiliary parts of speech. The conditions and reasons for expressing gratitude and their variants of implementation in language / speech are also indicated. In addition, it lists the services / communication situations in which people typically express gratitude, and specifies "recipients" of gratitude, which may include specific individuals, groups of people and non-personalized concepts. The article describes a detailed analysis of the means of transmitting the gratitude formulas of the English literal discourse into Ukrainian. Therefore, the main methods of translating gratitude are highlighted. They include translation by a dictionary/direct correspondent, finding an equivalent / analogue in the target language. Due to the fact that not all formulas of thanks can be translated with the help of a translation equivalent or an analogue into the target language, additional modifications must be applied by the translator. Thus, the work also indicates lexico-semantic and grammatical transformations that are used to convey gratitude in Ukrainian. They are adding/decompression, omission/compression (pronouns), transposition, rearranging words, parts of a sentence and translating involving a number of lexical-semantic and grammatical transformations. The article states that the use of several transformations is due to the alomorphism of the English and Ukrainian languages and at the same time the need for adequate translation. That is why the paper presents an example of involving a group of translation techniques to convey a communicative fragment that contains the formulas of gratitude. Attention is also paid to the stylistic side of the transmission of gratitude formulas, namely the tendency to negate the display of graphs in the target language.

Key words: gratitude, speech etiquette, translation transformations.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасний світ характеризується стрімким розвитком комунікації між державами. Оскільки міжнародна комунікація є невід'ємним соціокультурним фактором розвитку суспільства, її вивченню та аналізу приділяється особлива увага. У міжкультурному спілкуванні важливу роль відіграє володіння правилами етикету, а також усві-

домлення їх відмінностей від культури до культури. До таких правил етикету належать висловлювання подяки. Проте, незважаючи на їх важливість у житті кожної людини, все ще залишаються прогалини в їх дослідженні, а особливо в контексті англійської та української культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування висловлювань подяки на

крос-культурній арені цікавили таких зарубіжних науковців, як: Хаймс, Бодман та Айзенштейн, Вольфсон, Коулмас, Фрайзер, Каспер. Сучасні дослідження проводять Атьє Фарашаян і Тан Кім Хуа та група науковців: Симеон Флойд, Джованні Россі, Юлія Баранова, Джо Блайт, Марк Дінгеманс, Кобін Х. Кендрік, Йорг Цинкен, Н. Дж. Енфілд та інші. У перекладознавстві існує велика кількість праць, присвячених перекладацьким трансформаціям, які уможливають адекватну передачу формул подяки, серед яких роботи Л. Бархударова, І. Корунця, В. Карабана, В. Комісарова, Л. Науменка та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є аналіз особливостей передачі формул подяки в англomовному художньому дискурсі лексичними засобами української мови. **Завдання** статті полягають у детермінізації міжкультурного поняття подяки та проведенні детального розгляду способів перекладу висловлювань подяки українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ввічливість як предмет наукового дослідження традиційно пов'язують з культурою мови, мовленнєвим етикетом. Мовленнєвий етикет – це національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і висловів, що рекомендуються для вираження подяки, прощання тощо в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема під час привітання, знайомства, звертання тощо [3]. Такі стійкі формули спілкування, або стереотипи спілкування, є типовими, повторюваними конструкціями, що вживаються у високочастотних побутових ситуаціях. Тобто наявність типізованих комунікативних ситуацій стимулює виникнення в мові/мовленні відповідних мовленнєвих засобів, які б відповідали цим ситуаціям.

Систему мовленнєвого етикету нації становить сукупність усіх можливих етикетних формул. До таких формул належить поняття подяки – мовний акт, що грає важливу роль в підтримці взаємин між співрозмовниками. Подяка – це почуття визнання за виконане добро, наприклад, за надану увагу або послугу, а також різні способи вираження цього почуття, зокрема й офіційні заходи заохочення (наприклад, оголошення вдячності). Воно виникає на базі емоційної та раціональної оцінки того, що відбувається. Вираження такої оцінки досить ритуалізовано.

Вдячність може бути адресована не тільки конкретним особам, а й групам людей (наприклад, предкам), а також неперсоніфікованим поняттям, серед яких світ, Бог [6]. Подякувати означає викликати приємні емоції у співрозмовника, створити хороший настрій. Умова щирості або психічний стан мовця під час мовленнєвого акту подяки характеризуються тим, що людині, яка виражає подяку, є приємна та необхідна надана допомога, послуга чи навіть позитивні слова або комплімент адресата.

В оксфордському словнику англійської мови “Oxford English Dictionary” знаходимо такі дефініції слова “gratitude” [9]: *the quality of being thankful; readiness to show appreciation for and to return kindness; feeling or showing an appreciation for something*

done or received; received or experienced with gratitude; welcome; а також відповідні синоніми: *recognition, acknowledgement, thankfulness, hat tip, credit, regard, respect, sense of obligation, indebtedness*. Синонімічний ряд лексеми “grateful” реалізують такі прикметники, як: *relieved, pleased, thankful, glad, indebted, obliged, obligated, beholden*.

Тлумачний словник англійської мови “Cambridge Dictionaries” пояснює лексему “gratitude” як: *the feeling or quality of being grateful* (BrE) *ma a strong feeling of appreciation to someone or something for what the person has done to help you* (AmE) [7]. Вона може супроводжуватись такими означеннями: *immense, genuine, tremendous, stiff, unending, profound, exaggerated*, напр.: *For his efforts, Joe had received a case of his favorite whiskey along with Matt's unending gratitude* (4, 130).

Longman Dictionary of Contemporary English надає приклади дієслів, з якими може вживатися лексема “gratitude”: *express/show your gratitude, feel gratitude, earn somebody's gratitude* [8].

В англійській вербальній поведінці висловам подяки відводиться надзвичайно важливе місце в повсякденному спілкуванні. Це один із засобів демонстрації взаємної поваги. *“It's a good day when your thank you bag is full”* – говорить англійське прислів'я [1, 192–193]. Однак вислів “thank you” в британській англійській виступає найчастіше формальним маркером вираження подяки, тоді як в американській англійській використовується для висловлення вдячності.

Варто зауважити, що студенти, які вивчають іноземну мову, часто помилково припускають, що вираження подяки є універсальним, і не знають про істотні відмінності в його крос-культурній реалізації. Незважаючи на універсальність мовленнєвих актів, зміст та частота їх виникнення тісно пов'язані з конкретними культурами. Таким чином, під час вивчення іноземної мови не враховується можливість натрапити на відмінні стратегії поведінки вдячності у міжкультурній взаємодії. Мовленнєві акти можуть відображати основні соціальні норми та культурні цінності мови, яка вивчається. Непорозуміння у відтворенні прийнятного мовленнєвого акту та сприйнятті закладеного значення пов'язане з необізнаністю культурного, соціального та прагматичного контексту в міжкультурному спілкуванні [4, 2].

Всебічний огляд поняття подяки допомагає усвідомити його багатогранність, неоднозначність та національну специфічність у межах міжкультурного спілкування. Це зумовлює необхідність співпраці мовної та культурної компетенції [5, 1]. Оскільки висловлювання подяки мають свої особливості реалізації на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях мови перекладу, ми провели детальний аналіз засобів передачі формул вдячності українською мовою, виявлених на сторінках англomовної художньої літератури. Для зручності порівняння висловлювань подяки дослідження здійснювалося на базі Національного корпусу російської мови із залученням паралельного мультимовного корпусу. Під час аналізу були виявлені основні способи перекладу

формул подяки, а саме: *переклад словниковим відповідником, пошук еквівалентного відповідника в мові перекладу, додавання слова, вилучення (займенників), транспозиція, перестановка частин речення, синтаксичні модифікації, а також переклад із залученням низки лексико-семантичних та граматичних трансформацій*. Розглянемо кожну з названих трансформацій на прикладах.

Переклад за допомогою словникового відповідника зазвичай не викликає складнощів для перекладача, оскільки лексичні одиниці чітко зафіксовані у словнику і не вимагають подальших модифікацій (*grateful* – *вдячний*, *thank you* – *дякую*). Пор.: "*The Vatican will always be grateful for that,*" *the secretariat said, his tone appeasing...* (1) – *Ватикан завжди буде вдячний вам за це, – сказав секретар уже миролюбним тоном...*

"*Thank you,*" *the woman said. "Now do exactly as I tell you, and everything will work out fine"* (1) – *Дякую, – сказала жінка. – Тепер робіть, як я скажу, і все буде добре.*

The crippled man's scowl deepened. "There's gratitude. He assured us he would be here, but it looks like we'll do it without him. It won't take long" [Dan Br] – *Незнайомець ще більше спохмурнів.*

– *Оце вам вдячність. Він запевнив нас, що буде тут, але, схоже, нам доведеться обійтися без нього. Це не займе багато часу.*

Останній приклад свідчить, що переклад має завжди здійснюватись насамперед у контексті ситуації, що зі свого боку зумовлює підбір відповідних лексичних засобів. Лексема *gratitude* перекладена за допомогою постійного відповідника *вдячність*, проте його лівостороннє оточення (*ще більше спохмурнів; оце вам*) доповнює додатковою інформацією, яка відчутно змінює його зміст на протилежний і надає негативної конотації.

Також серед способів перекладу формул подяки виявлено пошук варіантного відповідника в мові перекладу. До прикладу, для передачі клішованої фрази *If you would be so kind* перекладач підбирає еквівалентний вислів в українській мові *якщо ваша ласка*, який відповідає вимогам комунікативної ситуації (розмова по телефону між незнайомими людьми), а також лексичним нормам мови перекладу. Варто зазначити, що вислів *якщо ваша ласка* досить рідко вживається у неформальній комунікації і більш притаманний для офіційного спілкування. Разом з тим маркований вислів ввічливості *could you take the man's name and number...* у перекладі втрачає цю маркованість – *запишіть ім'я й телефон...* Пор.:

"*If you would be so kind,*" *Langdon said, doing his best to remain polite, "could you take the man's name and number, and tell him I'll try to call him before I leave Paris on Tuesday? Thank you"*. *He hung up before the concierge could protest* (1) – *«Якщо ваша ласка, – Ленгдоніві коштувало неабияких зусиль залишатися ввічливим, – запишіть ім'я й телефон того добродія й перекажіть, що я спробую сконтактуватися з ним, доки буду в Парижі, тобто до вівторка. Дякую».* – *Він поклав слухавку, доки консьєрж устиг щось відповісти.*

За таким самим принципом пошуку еквівалентного відповідника в мові перекладу звична фраза *Thank you very much* перекладена як *красенько дякую та щиро дякую* (2). В українській мові побутує висловлення подяки «красно дякую», узус якого скоріш обмежений художнім дискурсом. Проте в цьому випадку ми спостерігаємо його модифікацію за рахунок морфологічного потенціалу української мови (*красенько дякую*). Його вживання свідчить про індивідуальні особливості особи, її емоційний стан та відношення до наданої послуги.

Проте не для всіх висловів подяки в українській мові можна знайти еквівалентні лексичні одиниці, тому перекладачеві необхідно вдаватись до використання різних перекладацьких трансформацій, щоб передати основну думку автора і реалізувати прагматичну ціль. Трансформація полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних елементів тексту оригіналу за умови повної передачі тексту мовою перекладу [2, 201].

Під час перекладу наведеного нижче уривку перекладачеві потрібно точно передати думку автора, його наміри, почуття та настрої, використовуючи необхідні вербальні засоби і граматичну структуру української мови. У цьому йому допомагають численні перекладацькі трансформації. Пор.:

Langdon studied the slip. It had a Paris phone number and extension on it. "Thank you," he said, feeling worried now. "Where do I find a phone?" (1) – *Ленгдон подивився, що написано на папірці. Якийсь паризький номер, а потім ще кілька цифр. – Дякую, – пробурмотів він, відчувачи, що його охоплює тривога. – А де я візьму телефон?*

Задля адекватної передачі мовою перекладу використано відразу декілька лексико-граматичних трансформацій: **декомпресія** (присудок *studied* передано підрядним реченням *подивився, що написано на папірці...*); **парцеляція/внутрішній поділ речення** (*Langdon studied the slip* – *Ленгдон подивився, що написано на папірці...*); **генералізація значення** (*slip* має значення: *довга вузька смужка; стандартне друковане повідомлення або попередження; бланк, реєстраційна картка*, але для збереження адекватності в перекладі воно передано узагальненим словом *папірець*; *extension* має значення: *телефонний відвід; відвідна трубка; паралельний телефон; внутрішній номер; додатковий номер*, перекладено – *ще кілька цифр*); **конкретизація** (артикуль *a* замінено неозначеним займенником *якийсь*; *said* – *пробурмотів* (емоційно забарвлене)); **контекстуальна заміна** (*find* – *візьму*; + **зміна теперішнього часу майбутнім**); **вилучення слова** (*now, phone*); **додавання слова** (*a*; *a* *потім*; переклад речення *he said, feeling worried now* розширено – *пробурмотів він, відчувачи, що його охоплює тривога* – оскільки в українській мові для слова *тривога* характерне вживання з дієсловом *охоплювати*).

Для адекватної передачі висловів подяки необхідно здійснювати зміни на синтаксичному рівні, які зумовлені аломорфними рисами зіставних мов у граматичних системах. Зокрема, конструкції *Thank (you) + for (-ing)* українською передаються підрядним реченням або іменником, тобто відбувається

граматична трансформація. Наприклад: *“Thank you for having us”*, *Sophie said, now seeing the man wore metal leg braces and used crutches* (1) – **Дякую, що прийняли нас.** – Софі побачила, що господар має на ногах металеві скоби і ходить на милицях.

Конструкція *be thankful (not) to* також найчастіше передається за допомогою підрядного речення. Пор.: *Langdon was thankful not to have shared his Templar church hopes with Sophie* (1) – **Ленгдон був радий, що не поділився із Софі своєю версією побачити тут церкву тамплієрів.**

Перекладачеві нерідко необхідно вдаватися до перестановки слів, частин речення, аби припасувати переклад під синтаксичні норми української мови. Пор.: *“Unfortunately, I have forgotten my three-digit access code. If you could help me, I would be most grateful”* (1) – **Прикро, але я забув код доступу, ці три цифри. Буду вдячний, якщо ви мені допоможете.**

Langdon forced a pained smile. “Better, thanks.” It was killing him (1) – **Ленгдон змусив себе усміхнутися. – Дякую, краще. – Біль був нестерпний.**

Вживання висловів подяки може свідчити про вихованість людини і водночас може переходити у категорію ритуальних висловів, позбавлених емоційності. Або ж вони можуть виражати глибокий внутрішній порив подякувати. У перекладі обов'язково повинен передаватися емоційний настрій, що панує в тексті оригіналу. У наведеному нижче фрагменті тексту оригіналу очевидне щире бажання *Tweedledum* висловити подяку, що експлікується за допомогою графічних стилістичних засобів – написання слова *VERY* великими літерами. Але в перекладі цей стилістичний прийом нівелюється і в поєднанні з компресією втрачається емоційне навантаження, закладене в оригіналі. Пор.:

“Nohow. And thank you VERY much for asking,” said Tweedledum (2) – **Аж ніяк. Дуже вдячний за увагу,** – сказав Круть.

Вилучення передачі графонів у тексті перекладу також простежуємо в наведеному нижче фрагменті, у результаті чого прагматична функція перекладу реалізовується не повністю:

Langdon frowned. “THANK YOU, HOLLYWOOD” (1) – **Ленгдон спохмурнів. «Дякую, Голлівуде».**

В українському перекладі виявлено характерне опущення займенників: *дякую [тобі], [мій] друже*. Пор.: *“Thank you, my friend,” the priest said in*

awkward French (1) – **Дякую, друже,** – сказав священик ламаною французькою.

Трансформація додавання слова полягає в залученні до тексту перекладу лексичних елементів, яких немає в тексті оригіналу, щоб адекватно відобразити зміст цільового тексту та дотриматись мовних та мовленнєвих норм мови перекладу. Проте не допустимим є довільне введення слів до тексту перекладу, які б якось змінювали його сенс. Навпаки, додані слова слугують місточками, які допомагають влучніше здійснити переклад та забезпечити краще розуміння перекладу. Пор.: *Despite his troubles tonight, Langdon was thankful to have landed in such good company* (1) – **Попри всі сьогоднішні неприємності, Ленгдон був вдячний долі, що звела його з такими чудовими людьми.**

“I rise to return thanks” – Alice began, and she really DID rise as she spoke, several inches... (2) – Я з великим піднесенням звертаю до вас слова подяки... – почала Аліса і справді піднеслася на кілька дюймів...

Langdon nodded his thanks and began to move deeper into the sanctuary (1) – **Ленгдон кивнув на знак подяки й повільно пішов у глибокий храм.**

Під час аналізу методів передачі висловлювань подяки виявлено, що досить часто застосовується транспозиція як різновид лексико-семантичної трансформації, необхідність якої зумовлено особливостями української мови. До прикладу, перехід іменника в прикметник: *“You ought to return thanks in a neat speech...”* (2) – **Ти повинна виголосити коротку подячну промову...**; іменника в дієслово: *So, with a nod of thanks to his friends...* (3) – **Він вдячно кивнув своїм друзям...**; прикметника в дієслово: *“It is I who am thankful, my friend”* (1) – **Це я маю тобі дякувати, друже;** прикметника в прислівник: *Sophie gave him a grateful smile* (1) – **Софі вдячно всміхнулася.**

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, у роботі виявлено, що передача висловлень подяки потребує значної уваги з боку перекладача, оскільки для адекватної реалізації перекладу з англійської українською потрібно мати не лише мовну, але ще і культурну компетенцію. Для передачі висловлювань подяки перекладач послуговується лексико-семантичними та граматичними трансформаціями. Тема особливостей перекладу формул подяки мало досліджена, тому залишається полем для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ларина Т. В. Категорія вежливості в англійській і російській комунікативних культурах. Москва : РУДН, 2003. 315 с.
2. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. Москва : Воениздат, 1980. 237 с.
3. Український мовленнєвий етикет / Навчальні матеріали онлайн : веб-сайт. URL: pidruchniki.com/1770071247604/dokumentoznavstvo/ukrayinskiy_movlenniyeviy_etiket. (дата звернення : 06.11.2019).
4. Farashaiyan Atieh, Hua Tan Kim A Cross-Cultural Comparative Study of Gratitude Strategies between Iranian and Malaysian Postgraduate Students School of Language Studies and Linguistics. University Kebangsaan Malaysia (UKM), Bangi, Malaysia. 2012. Vol. 8. № 7. URL: <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v8n7p139>. (11.09.2019).
5. Mahadev L. Apte “Thank you” and South Asian languages: A comparative socio-linguistic study. *International Journal of the Sociology of Language*. 1974. Issue 3. P. 67–89. URL: <https://www.degruyter.com/view/j/ijsl.1974.issue-3/ijsl.1974.3.67/ijsl.1974.3.67.xml>. (08.09.2019).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

6. Вдячність. Вікіпедія : вільна енциклопедія : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вдячність>. (дата звернення : 05.11.2019).
7. Cambridge Dictionary. 4 edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 1856 p. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/gratitude>. (02.11.2019).
8. Longman Dictionary of Contemporary English. 5 edition. Harlow : Pearson Education Ltd, 2011. 2081 p. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/gratitude>. (02.11.2019).
9. Oxford English Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2012. 1024 p. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/gratitude>. (03.11.2019).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Brown Dan. The Da Vinci Code. New York : Anchor. 1 edition. 2003. 496 p.
2. Carroll Lewis Through the Looking-Glass and what Alice found there. London : Macmillan Ltd, 2016. 288 p.
3. Milne A. A. Winnie-the-Pooh. E.P. Dutton & Company, 2001. 161 p.
4. Roberts G. D. The Mountain Shadow. London : Little, Brown Book Group, 2015. 560 p.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ НЕПОХИТНОЇ ЖІНКИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС “WE WERE THE MULVANEYS”)

Романенко В. Г.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті проаналізовано жіночі образи, які інкорпують віддзеркалені крізь призму авторської свідомості культурні коди. Розкриття цих кодів в сюжеті твору реалізується через художній образ непохитної жінки, що формується внаслідок пройденого важкого життєвого шляху. Доведено, що типажі постають узагальнено впізнаними образами репрезентаторів певної культури. Окреслено відмінність між поняттям образу та типажем.

З'ясовано, що проблема вивчення типажів у лінгвістичному ключі не є новою, про що свідчать численні праці, присвячені осмисленню лінгвокультурних типажів: досліджено етнокультурні типажі (С. В. Волкова), визначено критерії класифікації лінгвокультурних типажів (В. В. Дерев'янська, О. А. Дмитрієва, В. І. Карасик).

Увагу у пропонованій статті зосереджено на лінгвокультурному типажі «непохитна жінка», виокремленому на основі роману “We were the Mulvaneys” сучасної американської письменниці Джойс Керол Оутс. Методом словникових дефініцій з'ясовано понятійні характеристики лінгвокультурного типажу «непохитна жінка» для подальшої типологізації, виявлено ядерні та ближньопериферійні імплікатури, що характеризують аналізований лінгвокультурний типаж. Проаналізовано засоби вербалізації досліджуваного лінгвокультурного типажу, які посприяли розумінню цього типажу як носія певної національної ментальності і мови, який бере участь у спільній діяльності (і що особливо важливо – мовленнєвої діяльності) з іншими представниками національної спільноти.

У результаті аналізу робіт, присвячених опису художнього образу в цілому та образу непохитної жінки зокрема, дійшли висновку, що образ – це складне поняття і йому притаманні такі риси, як співвіднесеність з дійсністю, різнобічний прояв в художньому тексті (серед іншого й через художню деталь), самодостатність, експресивність, єдність загального і одиничного.

Ключові слова: художній образ, образ жінки, лінгвокультурний типаж, лінгвокультурні особливості.

Romanenko V. H. Literary image of an adamant woman in linguistic and cultural coverage (based on novel “We were the Mulvaneys” by Joyce Carol Oates). The article analyzes female images that incorporate cultural codes reflected through the prism of the author's consciousness. The disclosure of these codes in the plot of the work is realized through the literary image of an adamant woman, formed as a result of a difficult life. It has been proved that the characters appear to be generalized recognizable images of representatives of a particular culture. The difference between the concept of image and type is outlined.

It has been found out that the problem of studying types in the linguistic key is not new, as it is evidenced by numerous works devoted to the understanding of linguocultural types: ethnocultural types have been investigated (S. V. Volkova), criteria for the classification of linguocultural types have been determined (V. V. Derevyanskaya, O. A. Dmitrieva, V. I. Karasyk).

The focus of this article is on the linguocultural character of an adamant woman, based on the novel “We were the Mulvaneys” by contemporary American writer Joyce Carol Oates. The conceptual definitions of linguocultural type “an adamant woman” of further typology were clarified by the method of dictionary definitions and the nuclear and near-peripheral implications characterizing the analyzed linguocultural type were identified. The means of verbalization of the studied linguocultural type were analyzed, which contributed to the understanding of this type as a carrier of a certain national mentality and language, which participates in joint activities (and, most importantly, speech activity) with other representatives of the national community.

As a result of the analysis of works devoted to the description of the literary image in general and the image of an adamant woman in particular, it was concluded that the image is a complex notion and it has such peculiarities as correlation with reality, versatile manifestation in the literary text (including through the literary detail), self-sufficiency, expressiveness, unity of the common and the single.

Key words: literary image, female image, linguocultural type, linguocultural peculiarities.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сфері нашої наукової зацікавленості – вивчення питання функціонування

в науці художнього образу жінки. З урахуванням цього у пропонованій статті важливо розглянути теоретичні праці дослідників, присвячені як художньо-

му образу загалом, так і жіночому зокрема, а також проаналізувати художній образ непохитної жінки та вибудувати модель його структури. Особливість інтерпретації художнього образу непохитної жінки залежить від цілей, матеріалу та методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Образ як ментальне (розумове) утворення складноструктурованих знань, що представляють конвергенцію фрагментів з різних сфер, отриманих в процесі поступового розкриття окремих аспектів цілого [5, 35], є категорією свідомості [1, 152]. Процес мовленнєво-розумового переосмислення художнього образу. Він починає вступати в нові асоціативні відношення, які є необхідними для моделювання певних феноменів національної культури та формування етнокультурної картини світу, що має вигляд образних уявлень. Відповідно до класичної теорії відображення, образом вважають будь-яку форму відтворення світу-космосу у свідомості людини. Звідси образ постає формою відображення суб'єктом об'єкта із урахуванням понять, відчуттів та уявлень [7, 10].

Поняття *образ* вже багато років залишається центром лінгвокогнітивних і лінгвoseміотичних досліджень. Останнім часом лінгвісти порушували такі питання, як когнітивні та лінгвостилістичні особливості словесних образів (Л. І. Белехова, Л. В. Дмитренко), тропейні засоби вираження словесних образів (О. С. Маріна, Н. В. Ярова), їх парадоксальність (О. С. Маріна), синтаксичні засоби створення образів (С. В. Волкова, О. Й. Філіпчик), символіка образів (С. В. Волкова, Т. Ю. Горчак), голографічність образів (О. П. Воробйова), гендерна специфіка (Г. А. Сташко, М. П. Степанюк).

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета статті полягає у вивченні засобів вербалізації художнього образу *непохитної жінки* як лінгвокультурного типуажу в текстах сучасної американської прози. Досягнення мети досліджень передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити поняття *лінгвокультурний типаж*;
- з'ясувати значення поняттєвої площини для подальшої типологізації лінгвокультурного типуажу *непохитна жінка*;
- виявити засоби вербалізації лінгвокультурного типуажу *непохитна жінка*;
- характеризувати лінгвокультурний типаж *непохитна жінка* в романі сучасної американської письменниці Джойс Керол Оутс "We were the Mulvaneys".

Виклад основного матеріалу дослідження.

Художнє бачення та розуміння світу репрезентантів різних культур та етнокультурних традицій, цінностей відображено в образах, які розгортаються у творіннях таких видатних американських письменниць, як Т. Моррісон, Дж. К. Оутс, Е. Тан, М. Х. Кінгстон та ін. У текстах висвітлюються теми, актуальні для емігрантів: кореляція їх рідних традицій із загальноамериканськими, пошук самоідентифікації та відповідь на питання "Who am I and where are my roots?", висвітлення етнокультурних аксіологічних моделей, історії народу та поваги до минулого свого народу. У контексті нашого дослідження ми звернулися до

жіночих образів, які інкорпують віддзеркалені крізь призму авторської свідомості культурні коди, згідно із сюжетом, проходять важкий життєвий шлях і випробування долі психологічного і фізичного характеру, та у процесі подолання всіх перешкод загартовуються, у результаті чого відбувається становлення сильної, стійкої витривалої особистості.

З метою створення жіночих образів автори вдаються до аналізу й опису думок, почуттів, емоцій та психофізичного стану героїнь, які мають різну етнічну належність, пройшли через певні життєві труднощі і змогли подолати їх. Етнокультурні традиції надають їм сили та допомагають знайти душевну рівновагу у скрутному становищі. З іншого боку, вони вже втягнуті до американської культури та соціуму, проходять болісну соціалізацію, яка є причиною достатньо тяжкого та жорсткого життя емігрантів зі своїми правилами та законами.

Поняття образу є більш вужчим, ніж поняття типажу. З погляду лінгвокультурології типажі постають узагальнено впізнаними образами репрезентаторів певної культури. Проблема вивчення типажів у лінгвістичному ракурсі не є новою, про що свідчать численні праці, присвячені осмисленню лінгвокультурних типажів (Л. А. Васильєва, О. А. Дмитрієва, В. І. Карасик, С. А. Любимова, Л. І. Макарова та ін.). Так, В. І. Карасик виокремив і дослідив соціокультурний типаж «колекціонер», «шпана», «нехлой», О. А. Дмитрієва – «французький буржуа», Л. А. Васильєва – «британський прем'єр-міністр», І. В. Щеглова – «чиновник». Досліджено етнокультурні типажі «нескорений» та «знахар» (С. В. Волкова), визначено критерії класифікації лінгвокультурних типажів (В. В. Дерев'янська, О. А. Дмитрієва, В. І. Карасик).

Відтак за критерієм реальності В. В. Дерев'янська виокремлює реальні й фікціональні типажі. Реальні, своєю чергою, дослідниця поділяє на історичні і типажі сучасної лінгвокультури [4, 65]. Для нашого дослідження релевантним вважаємо підхід до характеристики лінгвокультурних типажів, запропонований професором В. І. Карасиком. В. І. Карасик визначав лінгвокультурні типажі як такі, що мають етнокультурну значущість, висвітлюють етнічну своєрідність народу, збираючи національно-культурні цінності певного соціуму або соціокультурну значущість, що описує протиставлені іншим представникам соціуму певні соціальні групи [4, 88].

Учений окреслив класифікаційні ознаки лінгвокультурних типажів:

- 1) лінгвокультурний типаж є широко впізнаним різновидом особистості;
- 2) типаж є певним типом концептів – багатомірних ментальних формоутворень, які складаються із понятійних, образних та ціннісних компонентів;
- 3) лінгвокультурний типаж охоплює власне ім'я, що є головним способом апеляції до певного типуажу;
- 4) різновидами лінгвокультурних типажів виступають реальні, фікціональні, етнокультурні, соціокультурні, сучасні та історичні типажі [4, 88].

За класифікаційними ознаками, запропонованими В. І. Карасиком, характеризуємо лінгвокультурний типаж *непохитна жінка*. Матеріал нашого дослідження показує, що «непохитними» виступа-

ють зразкова донька Маріанна з роману “We were the Mulvaney’s”, молода журналістка Келлі Келлер у романі “Black water” сучасної американської письменниці Джойс Керол Оутс, колишня рабіня Сеті з роману “Beloved” афро-американської письменниці Тоні Моррісон та безіменна героїня, народжена в Америці дочка китайських емігрантів у романі “The Woman Warrior: Memoirs of a Girlhood Among Ghosts” американської письменниці китайського походження Максін Хонг Кінгстон та багато інших образів з творів сучасних американських письменниць різного етнічного походження.

З опертям на класифікаційні характеристики соціокультурних типажів ми виявили понятійні характеристики лінгвокультурного типажу *непохитна жінка*.

Для аргументованого аналізу вважаємо за необхідне з’ясувати ядерні, ближньопериферійні та периферійні імплікатури, що вербалізують ті чи інші ознаки лінгвокультурного типажу *непохитна жінка*. Для цього необхідно методом словникових дефініцій виявити значення складників його поняттєвої площини для подальшої типологізації.

У «Словнику української мови» слово *непохитна* (resilient) витлумачено як «*та, що проявляє стійкість, твердість у чому-небудь; незламна*» [8]. Словник “Macmillan dictionary” дає таку дефініцію цього слова: “*someone who has ability to become healthy, happy, or strong again after an illness, disappointment, or other problem or difficulties*” (людина, що має здатність бути здоровою, щасливою або сильною після хвороби, розчарування чи іншої проблеми) [пер. наш – Р. В.] [10]. “Cambridge Dictionary” трактує це поняття як: “*a thing with ability to quickly return to its usual shape after being bent, stretched, or pressed*” (річ зі здатністю швидко повертатися до своєї звичної форми після згинання, розтягування або натискання) [пер. наш – Р. В.] [9].

Відповідно до цих дефініцій, ядерним поняттям на позначення непохитності (resilience) для американської лінгвокультури є «сильна людина». Ближньопериферійним значенням, що модифікує ядерне, є: здорова, щаслива або сильна людина після хвороби, розчарування і проблеми; людина зі здатністю до відновлення; людина, що проявляє стійкість, твердість; незламна. Периферійні значення не входять до дефініцій, але вербалізуються як компоненти типажу в певному контексті, формуються із контексту ситуацій, що описані в тексті (в аналізованому романі це біль, страждання, відновлення, сила волі, любов, сила духу). Саме ці поняття формують поняттєве ядро лінгвокультурного типажу *непохитна жінка* в досліджуваних нами текстах (Схема 1).

Яскравим прикладом «непохитної» виступає жіночий образ постраждалої Маріанни, який є одним із центральних образів роману “We were the Mulvaney’s” Джойс Керол Оутс. Дівчина втілює образ жертви, що переродилася в сильну та витривалу особистість.

У фрагменті з роману “*Marianne hadn’t know she was strong enough but yes, she was*” (256) експлікується одна із ближньопериферійних ознак, властивих лінгвокультурному типажу *непохитна жінка*,

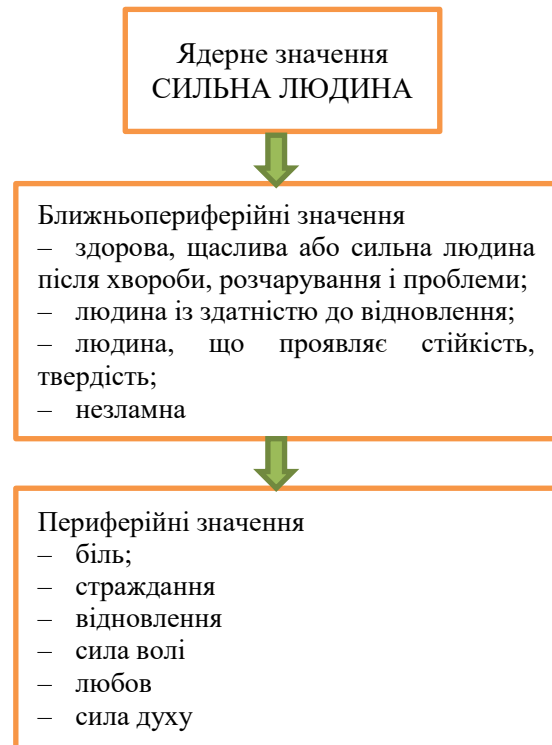

Схема 1. Поняттєве ядро лінгвокультурного типажу *непохитна жінка*

а саме достатньо сильна людина (*strong enough*). Маркером впевненості в незламності героїні виступає стверджувальне висловлення (*yes, she was*), тоді як граматична форма минулого часу (*hadn’t know, she was strong enough, she was*) вказує на те, що сила волі була у дівчини і раніше, але, через її досить юний вік, була прихована.

За певний час після пережитого згвалтування вона навчилася простіше ставитися до людей і не засмучуватися через дрібниці. У відповіді “*But you can’t disappoint me! I don’t love you*” (404) зображується стійкість та непорушність вже загартованого характеру дівчини. Вона відкрито говорить, що її неможливо розчарувати (*can’t disappoint*), і вона більше не любить ту людину (*don’t love*), яка принесла їй горе. Негативне модальне дієслово (*can’t*) маніфестує нездатність адресата вплинути на дівчину. Словосполучення (*I don’t love you*) у контексті попереднього речення вказує на те, що Маріанну більше не тримають емоційні взаємини. Тобто те, що з нею трапилося, стало певним катарсисом, який передував падінню емоційних зв’язків та її подальшій метаморфози в «непохитну» жінку.

У фрагменті “*She [Marianne] left a surge of happiness sharp as pain in her heart*” (231) розкривається здатність сильної людини подолати біль та стати щасливою. Лексичні одиниці (*surge of happiness*) виступають маркерами того, що дівчина може відчувати та проживати емоції. Метафора (*sharp as pain*), що була введена автором, вказує на інтенсифікацію образності пережитого героїнею. Використання дієслова у минулому часі (*left*) імпліцитно вказує на те, що Маріанна цілком добровільно залишила спогади про минуле.

У роздумах героїні про життя "My life here. My life now. I'm no Mulvaney, see? – I could be anyone. Citizen of any country" (450) описується душевний стан Маріанни та її переродження з боязкої та невпевненої дівчини у сильну і незалежну. Лексичні одиниці (*here, now*) та використання теперішнього часу демонструють символічний перехід персонажа від минулого життя до справжнього, що відбувається на момент діалогу. Словосполучення (*to be no Mulvaney*) відкрито вказує на те, що героїня більше не ідентифікує себе як члена родини Малвеніз. Модальне дієслово та інфінітив (*could be*) вказують на її психофізичну можливість бути вільною від сімейних зав'язків та від минулого. Висловлення (*Citizen of any country*) маніфестує спроможність персонажа на самостійний вибір, що є невичерпною передумовою для незалежності. Отже, на прикладі цього фрагмента бачимо

набуття персонажем Маріанни ознак незалежної та сильної жінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Під час дослідження проаналізовано вербалізацію художнього образу жінки як лінгвокультурного типу *непохитна жінка* в текстах сучасної американської прози, визначено поняття *лінгвокультурний типаж*, виокремлено його магістральні ознаки, окреслено центральні компоненти лінгвокультурного типу *непохитна жінка* та доведено його наявність у тексті роману "We were the Mulvaney's" сучасної американської письменниці Джойс Керол Оутс.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні механізмів формування жіночих художніх образів у художніх прозових текстах сучасних американських письменниць різного етнічного походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : учеб. пособие. Москва : Флинта, 2010. 288 с.
2. Волкова С. В. Від етноархетипного образу *Great Spirit* і *Bad Spirit* до етнокультурного типу *Unsubdued*. *Нова філологія* : [зб. наук. праць]. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. Вип. 68. С. 116–123.
3. Дмитриева О. А., Мурзинова И. А. Теория лингвокультурных типажей. Москва : Издательские решения, 2016. 150 с.
4. Карасик В. И. Этноспецифические концепты. Введение в когнитивную лингвистику. Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005. 165 с.
5. Кухаренко В. А. Текст и его структура. Москва : Флинта, 2018. 173 с.
6. Слухай Н. В. Художественный образ в зеркале мифа этноса : М. Лермонтов, Т. Шевченко : монография. Киев, 1995. 486 с.
7. Volkova S. V. The Semiotics of Folkdance in Amerindian Literary Prose. In *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface*. Frankfurt am Main · Bern · New York · Oxford · Warszawa · Wien: Peter Lang Edition, 2017. Vol. 14 : Text – Meaning – Context : Cracow Studies in English Language, Literature and Culture, P. 149–164.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

8. Словник української мови URL: <http://sum.in.ua/s/nepokhytnyj> (дата звернення 10.11. 2019)
9. Cambridge dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/resilient> (дата звернення 10.11. 2019)
10. Macmillian Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/resilience> (дата звернення: 10.11. 2019)

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Oates J. *We were the Mulvaney's*. New York, 1997. 454 с.

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Руденко Т. А., Гаврилова І. М.
Національний аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Статтю присвячено висвітленню однієї з актуальних проблем у перекладознавстві, про що свідчить підвищений інтерес багатьох мовознавців до неї, – перекладу безеквівалентної лексики в німецькій мові. Дефіновано поняття «слова-лакуни» та «безеквівалентна лексика» з урахуванням праць багатьох вчених. Водночас зауважено, що в лінгвістиці немає одностайності стосовно цього питання. Різні вчені трактують термін «безеквівалентна лексика» по-різному. Випрацьовано робоче визначення, згідно з яким, безеквівалентна лексика – поняття, предмети та явища, які є в мові оригіналу і не мають ні часткових, ні повних еквівалентів у мові перекладу.

Проведено детальний аналіз німецьких слів-лакун з різноманітних джерел, зокрема публіцистичних німецькомовних статей та онлайн-словників. Автори зосереджують особливу увагу на можливих способах перекладу слів-лакун та на проблемах, які можуть виникнути під час перекладу.

З оперттям на класифікації, запропоновані різними мовознавцями, зроблено спробу надати єдину класифікацію безеквівалентної лексики. Її складниками є: слова-реалії; власні та географічні назви; випадкові та абсолютні лакуни і тимчасово безеквівалентні лексичні одиниці.

Проаналізовано лексичні трансформації, за допомогою яких можна досягти найбільшої еквівалентності перекладу. З'ясовано, що серед різних відомих способів перекладу безеквівалентно-лексичних одиниць найбільш продуктивними є: транскрипція/транслітерація, описовий переклад, калькування та дослівний переклад (уподібнення). Зауважено також, що правильності і точності перекладу текстів з безеквівалентною лексикою здебільшого досягають комбінуванням цих прийомів перекладу.

Окреслено причини постання проблеми перекладу слів-лакун. Однією з основних вважають відсутність відповідника в мові перекладу, позаяк в народі, на мову якого перекладають, немає відповідного предмета або явища, яке позначає це слово, що, своєю чергою, ускладнює вираження разом із семантикою лексичної одиниці її національно-історичного забарвлення.

Ключові слова: перекладознавство, слова-лакуни, безеквівалентна лексика, слова-реалії, проблема перекладу, відповідник.

Rudenko T. A., Gavrylova I. M. The specificity of translation of non-equivalent vocabulary in the German language. The article highlights the main problem in translation studies – the translation of non-equivalent vocabulary in German. It was caused by the increased interest of many linguists. The concepts of “lacuna-words” and “non-equivalent vocabulary” are analyzed by taking into account the works of many scientists. We have come to the conclusion that in linguistics there is no single and precise concept that defines equivalence. Different scholars treat the term “non-equivalent” differently. Thus, we have come to the conclusion that non-equivalent vocabulary includes concepts, objects and phenomena that are in the original language and have neither partial nor complete equivalents in the target language.

A detailed analysis of German lacuna words was conducted from a variety of sources: publicistic German articles and online dictionaries. The authors focus their attention on possible ways of translating lacuna words and on problems that may arise during translation.

Based on the classifications offered by different linguists, we made an attempt to provide a single classification of non-equivalent vocabulary. We have attributed the following components to the non-equivalent vocabulary: words-realias; proper and geographical names; random and absolute lacunas and temporally non-equivalent lexical units.

The lexical transformations are analyzed to achieve the greatest equivalence of translation. There are currently different ways of translating non-equivalent lexical units. We have found that the most common methods of translating non-equivalent vocabulary are the following: transcription / transliteration, descriptive translation, calquing and word-for-word translation.

The correctness and accuracy of the translation of texts with non-equivalent vocabulary depends on correctly selected translation methods. However, in most cases, when dealing with non-equivalent lexical units, it is necessary to combine these translation techniques.

Among the problems of lacuna words translation we have identified: the complete absence of a correspondent in the target language because people have no object or phenomenon that denotes this word and so, it is difficult convey with the semantics of the lexical unit its national-historical color.

Key words: translation studies, lacuna words, non-equivalent vocabulary, words-realias, translation problem, correspondent.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На сьогодні перекладознавство відіграє важливу роль в культурному розвитку суспільства. Багато дослідників вивчали взаємозв'язок мови та культури. За допомогою міжмовної комунікації відбувається обмін інформацією, людство знайомиться з новими традиціями, поняттями, науково-технічними досягненнями, які не є характерними для іншого народу. Такі лексичні одиниці у перекладознавстві називають безеквівалентною лексикою. При перекладі їх нерідко можуть виникати складнощі. Актуальність статті зумовлено підвищенням інтересом багатьох мовознавців до способів можливого перекладу безеквівалентної лексики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемами перекладу безеквівалентно-лексичних одиниць працювало багато мовознавців, серед них С. П. Влахов, С. І. Флорін, Л. С. Бархударов, Л. К. Латишев, А. О. Іванов. Вони повністю зосередили свою увагу саме на класифікації та пошуку рішень для вдалого перекладу безеквівалентної лексики. Проте, незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню безеквівалентної лексики, проблема її перекладу і далі залишається ще не повністю дослідженою в перекладознавстві.

Формулювання мети та і завдань статті. Мета статті полягає в детальному аналізі безеквівалентної лексики, визначенні основних способів її перекладу, а також у з'ясуванні, які саме проблеми можуть виникнути під час перекладу.

Мета зумовлює необхідність виконання таких завдань:

1. Дослідити теоретичний матеріал із зазначеної теми та проаналізувати поняття безеквівалентної лексики у працях багатьох вчених.
2. Надати єдину класифікацію безеквівалентної лексики з урахуванням аналізу класифікацій різних мовознавців.
3. Проаналізувати лексичні трансформації, за допомогою яких можна досягти найбільшої еквівалентності перекладу.
4. Визначити частоту використання того чи іншого способу перекладу.
5. З'ясувати головні проблеми перекладу безеквівалентної лексики, з якими може зіткнутися перекладач.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище безеквівалентності як неможливість знайти відповідник до слова трапляється відносно рідко у перекладознавстві. Воно виникає, коли слово у мові оригіналу означає місцеве явище, якому немає відповідника у побуті та поняттях іншого народу [4, 201]. Проте наразі існує проблема, пов'язана з перекладом таких елементів, які не мають еквівалента та аналога в мові перекладу. Такі слова зазвичай належать до місцевого колориту – на позначення явищ, понять та предметів. У мові оригіналу за допомогою подібної лексики називають предмети та поняття побуту, культури, соціальний устрій тільки одного народу. Оскільки таких понять немає в іншого народу, відповідно немає і слів, що вони означають. Таким чином, лексику, яка не має еквівалентів в іншій мові, і називають безеквівалентною [7, 95–96].

Одним із перших учених, який у перекладознавстві використав термін «безеквівалентна лексика», був Г. В. Шатков. У дисертації, присвяченій питанням перекладу російської безеквівалентної лексики на норвезьку мову, він дав визначення, згідно з яким, це «слово або одне з його значень (пряме або переносне), що не має в даний історичний період «готового» точного відповідника в лексиці іншої мови». За його словами, безеквівалентність – це «повна або часткова відсутність слів-еквівалентів однієї мови в словниковому складі іншої мови» [6, 7].

Останнім часом вивченню безеквівалентної лексики та реалій приділяється велика увага теоретиками та практиками перекладу. У працях багатьох лінгвістів, таких як Г. В. Чернов, Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, які порушують проблеми перекладу та мови, трапляється термін «безеквівалентна лексика». Матеріалом їх дослідження слугували реалії як основний складовий компонент безеквівалентної лексики.

Наприклад, мовознавець Г. В. Чернов стверджував, що під терміном безеквівалентної лексики розуміє «відсутність еквівалента всіх або одного зі значень лексичної одиниці у словниковому складі мови перекладу» [5, 3].

На думку мовознавців Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, безеквівалентна лексика – це «слова, що служать для вираження понять, відсутніх в іншій культурі і іншій мові, слова, що відносяться до культурних елементів, характерних тільки для культури А і відсутні в культурі Б, а також слова, що не мають перекладу іншою мовою, одним словом, що не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать» [2, 95].

Теоретик В. Н. Крупнов стверджує, що безеквівалентна лексика це – «слова і словосполучення, які позначають предмети, процеси і явища, які на даному етапі розвитку перекладу не мають в ньому еквівалентів» [1, 94].

Проте болгарські вчені С. П. Влахов і С. І. Флорін доводять, що безеквівалентну лексику не можна віднести до реалій, оскільки їх не можна назвати носіями колориту країни чи народу вихідної мови; вони надають лише екзотичний відтінок мови-переймача. Науковці виділяють реалії як «слова і вирази, які називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального розвитку одного народу і малознайомі або чужі іншому народу, виражають національний і (або) тимчасовий колорит, що не мають, як правило, точних відповідників в іншій мові і потребують особливого підходу при перекладі» [3, 59–60].

Науковець В. М. Манакін, погоджуючись з деякими твердженнями С. Влахова та С. Флоріна, зазначає, що безеквівалентна лексика – це «слова, що не мають однослівних еквівалентів у іншій мові, і слова-реалії як частина безеквівалентної лексики, які служать для позначення відсутніх в інших національних культурах предметів, а також понять, пов'язаних з ними» [4, 166–167].

З точки зору інших дослідників, безеквівалентна лексика включає в себе екзотизми, тобто «реалії», тимчасово безеквівалентні терміни, випадкові без-

еквіваленти, що утворилися внаслідок своєрідного членування мовних картин світу, та структурні екзотизми.

Серед безеквівалентних одиниць можна виділити граматичні та лексичні одиниці. У нашому дослідженні ми зосередили увагу на лексичні безеквівалентні одиниці, тому що саме вони становлять численну групу безеквівалентної лексики. Окрім цього, лексична безеквівалентність також обумовлена дещо іншим баченням світу різними культурними і етнічними спільнотами.

У сучасній лінгвістичній літературі існують різні класифікації безеквівалентної лексики. Проаналізувавши їх, ми випрацювали загальну класифікацію та встановили, що більшість мовознавців і лінгвістів до безеквівалентної лексики відносять передусім:

а) слова-реалії, тобто ті слова, які означають предмети, поняття та ситуації, які не існують в практичному досвіді людей, котрі говорять іноземною мовою, напр.: укр. «свита» (довгий селянський кітель в українців) – нім. *“Langer Bauernkittel der Ukrainer”*; укр. «Інститут Гердера» – нім. *“das Herder-Institut”*, укр. «комір сорочки» – нім. *“der Schillerkragen”*;

б) власні та географічні назви, напр.: укр. «острови Халліген» – нім. *“die Hallig”*; укр. «Рудні гори» – нім. *“das Erzgebirge”*; укр. «Музей Брандхорста» – нім. *“Museum Brandhorst”*;

в) абсолютні лакуни, тобто коли у мові взагалі не існує однослівного еквівалента, напр.: укр. «(щось) налагоджувати» – нім. *“(etw) in Gang bringen”*; укр. «дитяча книжка з малюнками» – нім. *“das Bilderbuch”*; укр. «навмання» – нім. *“auf gut Glück”*;

г) випадкові лакуни, тобто ті одиниці словника однієї з мов, до яких з певних причин (не завжди зрозумілим) немає відповідників в лексичному складі (у вигляді слів або стійких словосполучень) іншої мови, напр.: укр. «доба» – нім. *“24 Stunden, Tag und Nacht”*; укр. «бабуся та дідусь» – нім. *“die Großeltern”*; укр. «порушник; той, хто ухилився від з'явлення до суду» – нім. *“der Verletzer”*; *Geschwister* – укр. «брат і сестра / брати й сестри»;

д) тимчасові безеквівалентні одиниці. Ці одиниці споріднені зі словами реаліями. Їх безеквівалентність спричинено нерівномірним розповсюдженням досягнень у галузі науки, техніки та соціальної сфери, унаслідок чого такі лексичні одиниці можуть тривалий час існувати в практичному досвіді носіїв мови оригіналу і бути не знайомими носіям мови перекладу, напр.: укр. «людина, яка проводить політику розколу» – нім. *“Schpaltungspolitiker”*.

У сучасній практиці перекладу відомо багато різноманітних способів перекладу лексичної одиниці, особливо якщо вона не має еквівалента в мові, на яку перекладають. Мовознавці розрізняють певні перекладацькі трансформації, за допомогою яких у практиці перекладу можна віднайти найбільш влучний еквівалент. У нашому дослідженні ми розглянемо саме лексичні трансформації як найбільш вживаний спосіб перекладу безеквівалентних лексичних одиниць.

Транслітерація полягає у використанні перекладацького еквівалента, який є відтворенням його

літер в письмовому перекладі, а в усному – згідно з усіма фонетичними правилами. Транслітерація – графічне відтворення іншомовного слова за допомогою літер алфавіту. По суті це запозичення іноземного слова. Саме цей спосіб доречний тоді, коли в мові перекладу відсутній еквівалент. Не варто ним користуватися, коли є аналог.

Зазвичай транслітеруються слова, які давно вже запозичені та є в словниках, напр.: *юнкер, канцлер, фрейлін, морген* і т.д. Такі слова транслітеруються повністю, тобто ці німецькі слова без змін перекладаються на українську мову.

Прикладами можуть слугувати слова із німецького онлайн-словника DUDEN [8]: *der Herzog – герцог; der Kanzler – канцлер; der Skat – скат*.

Транскрипція – запис іншомовного слова за допомогою букв з урахуванням вимови іншої мови, тобто відтворення звукової форми слова.

Під час дослідження було з'ясовано, що більшість слів у німецькій мові, які відносяться до географічних назв, антропонімів, топонімів, назв журналів та газет, фільмів, а також організацій та компаній, транслітеруються. Наприклад: *Die Strasse führt zum Döllnsee – Ця дорога веде до озера Дьольнзее. Sri Lanka bietet einen Mix aus Kultur, Strand und Aktivitäten – Острів Шрі-Ланка пропонує поєднання культури, пляжу та розважальних заходів*.

Калькування – спосіб дослівного (буквального) перекладу лексичних лакун, який дозволяє перекласти їх зі збереженням семантики слова. Мета цього прийому полягає у перекладі лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів (якщо це стійке словосполучення) їх лексичними відповідниками в мові перекладу. Цей спосіб застосовується, коли реалія не підлягає обов'язковій транслітерації і коли переклад повністю передає зміст реалій.

Поява кальок в мові зумовлена пуристичними тенденціями, боротьбою за чистоту рідної мови.

За допомогою словотворчого калькування утворюється нова лексична одиниця з матеріалу рідної мови під впливом іноземного слова.

Таким чином, калькування допомагає створити нову одиницю, яка до деталей копіює структуру вихідної лексичної одиниці. Проілюструємо це на наступних прикладах. Подані нижче лексичні одиниці були відібрані із онлайн-словника OWID та перекладені українською мовою: *der Wolkenkratzer – хмарочос; der Jugendsenator – сенатор у справах молоді; die Museumsinsel – острів музеїв (у Берліні); die Kristallnacht – кришталева ніч*.

Іноді складне слово може утворюватися у результаті калькування словосполучення, наприклад: *order of the day (англ.) – die Tagesordnung (нім.) – розпорядок дня; der Bundesspräsident – федеральний президент*.

Нами було встановлено, що калькування є одним із способів виникнення синонімів у лексичному складі мови. Це явище виникає за рахунок зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх можна віднести: науково-технічний прогрес, розширення міжнародних контактів, спеціалізація професійної діяльності людини. Серед внутрішніх причин

ми виділили: тенденція до слів-табу, евфемізмів, які викликані соціальними причинами. Прикладами можуть слугувати такі слова із онлайн-словника DUDEN: *das Neurotoxin – das Nervengift – нейротоксин; die Subdivision – die Unterteilung – підрозділ; die Retrospektive – die Rückschau – ретроспектива* [8].

У багатьох випадках калькування супроводжується зміною порядку калькованих елементів, напр.: *der Riesen-Trägerrakete – ракета-носій великої потужності*.

Іноді калькування поєднується з транскрипцією (чи з транслітерацією). Розглянемо це на прикладі: *die Geschäftsbank – комерційний банк*.

Серед недоліків цього способу перекладу безеквівалентних лексичних одиниць ми можемо визначити те, що не завжди читач може зрозуміти слово, яке перекладене способом калькування. Під час перекладу перекладач застосовує різноманітні трансформації, такі як: зміна відмінкових закінчень, кількість слів або словосполучень, порядку слів у реченні.

Описовий, або пояснювальний, переклад застосовується для передачі безеквівалентної одиниці за допомогою розгорнутого пояснення. Його застосовують у тому випадку, коли жоден із розглянутих способів передачі слів-реалій не задовольняє переклад. Є деякі вимоги до застосування саме описового перекладу. Серед них: опис лексичної одиниці не повинен бути занадто поширеним; переклад повинен найточніше наблизитись до мови оригіналу та відбивати зміст позначеного неологізмом поняття; синтаксична структура словосполучення не повинна бути надто складною.

При використанні описового перекладу розкривається зміст реалії, напр.: *die Ankerwährung – (досл. якірна валюта) – стабільна валюта держави, союзу держав, до якої прив'язують національні валюти інших країн*.

Під час дослідження з'ясовано, що більшість слів-реалій, які стосуються побуту, культурного життя, термінів, унікальних об'єктів, перекладаються за допомогою описового перекладу. Прілюструємо це на наведених далі прикладах: *der Eintopf – айнтонф (густий суп з м'ясом та овочами); die Mettwurst – метвурст (копчена ковбаса з нежирного м'яса); die Praline – шоколадна цукерка з начинкою*.

Недоліком описового перекладу є його красномовність. Саме тому цей спосіб перекладу застосовується там, де можна використати коротке пояснення.

Для цього способу перекладу характерно встановлення відношення еквівалентності між словом оригіналу, яке передає видове поняття-реалію, і словом мови перекладу, яке називає відповідне родове поняття, або навпаки, напр.: *das Land-земля (назва адміністративного поділу в Німеччині)*. Дослівно перекладено: *das Dritte Reich – «Третій рейх»; die Volkskammer – «Народна палата»*.

На практиці перекладу цей спосіб супроводжується додаванням слова або словосполучення: *der Polterabend – вечірка напередодні вінчання*.

Слід бути дуже уважним під час дослівного перекладу, оскільки він може спричинити змістові помилки, напр.: *die höhere Schule – (повна) середня школа (а не вища школа); Sant Nikolaus – Дід Мороз (а не Санта Клаус)*.

Таким чином, до перекладу слів-реалій необхідно підходити дуже обережно, з урахуванням жанру тексту. Наприклад, у текстах художньої літератури, казках, які відображають національну культуру народу, розповідях про подорожі, безеквівалентно-лексичні одиниці слід передавати найбільш максимально в перекладі. В інших текстах можна застосувати дослівний переклад лексичної одиниці. Це буде залежати від завдання, яке стоїть перед перекладачем.

Під час перекладу поданих безеквівалентних лексичних одиниць ми стикнулися з тим, що в деяких випадках перекладач не в змозі досягти максимальної еквівалентності перекладу. Ці складнощі спричинені кількома чинниками. Передусім це відсутність аналога в мові перекладу, через те що предмет або об'єкт повністю відсутній у носіїв мови оригіналу. Проте повна його відсутність зовсім не означає, що цю лексичну одиницю не можна перекласти. Саме для того, аби уникнути цієї проблеми, ми застосували такий спосіб перекладу, як описовий. Індивідуальний підхід до перекладу безеквівалентної лексичної одиниці є чи найважливішим аспектом вдалого перекладу. Це означає, що перекладач повинен визначити функцію безеквівалентної лексики в контексті та відшукати еквівалент для її адекватного відтворення.

Окрім цього, ми з'ясували, що перекладач мусить звертати особливу увагу на культурологічний, мовний та психологічний чинники. Культурологічний є найважливішим фактором у перекладознавстві, оскільки під час перекладу взаємодіють не тільки дві мови, а й дві культури. І головним завданням перекладача залишається не тільки донести зміст тексту, а й проінформувати про концепти нової культури за допомогою оптимального варіанту перекладу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, доходимо висновку, що вивчення способів перекладу безеквівалентних лексичних одиниць залишається актуальною проблемою у сучасному перекладознавстві. З урахуванням постійної варіативності при виборі (залежно від ситуації) способу перекладу та його мети вважаємо, що практична цінність проведеного дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для подальшої обробки посібників та для підготовки перекладачів німецької та української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Изд. 4-е. перераб. и доп. Москва : Русский язык, 1990. 246 с.
3. Влахов С. П., Флорин С. И. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 352 с.
4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 303 с.
5. Чернов Г. В. Вопросы перевода русской безэквивалентной лексики на английский язык : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1958. 24 с.
6. Шатков Г. В. Перевод русской безэквивалентной лексики на норвежский язык (на материале норвежских переводов русской общественно-политической литературы) : дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.20. Москва : ВИИЯ, 1952. 205 с.
7. Шерматова Ш. М. Безэквивалентная лексика в теории перевода : веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bezekvivalentnaya-leksika-v-teorii-perevoda>

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

8. DUDEN online-wörterbuch : веб-сайт. URL: <https://www.duden.de/> (дата звернення: 20.09. 2019).

УДК 811.111 (71)'27

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189326>

ІНТЕРФЕРЕНТНІ ОЗНАКИ В МОВЛЕННІ АНГЛОМОВНИХ УКРАЇНЦІВ ПРОВІНЦІЇ АЛЬБЕРТА (КАНАДА)

Русавська О. О.

Національний університет «Одеська морська академія»

У статті досліджено особливості мовлення канадців-алофонів, другою мовою яких є українська. Розглянуто різні підходи науковців до визначення статусу канадської англійської.

Визнання існування канадського загальнонаціонального мовного стандарту означає, що в Канаді в результаті тривалої історичної взаємодії британського і американського стандартів склалася своя особлива норма, яка більше не є ні британською, ні американською. Наявність своєрідного, специфічного просодичного оформлення мовлення канадійців свідчить про дивергентні характеристики канадського національного стандарту в парадигмі національних варіантів полінаціональної англійської мови.

Отже, з'ясовано, що національний варіант англійської мови в Канаді становить сплав елементів американської, британської та канадської мов (*an amalgam of American, British and Canadian features*). До його складу входить власний варіант літературної мови, в основі якого лежить місцева мовна норма, поширювана через систему освіти і засоби масової інформації навіть на ті частини території Канади, які вирізнялися локальною своєрідністю мовлення, близького до діалектного статусу.

Відповідно до мети і завдання окреслено корпус експериментального матеріалу, який становлять уривки з мовлення канадців-алофонів (загальний час звучання становив 14 хвилин). Методом перцептивного та інструментального аналізу визначено основні одиниці мовленнєвої мелодії (шкали та термінальні тони), схарактеризовано спільні та диференційні риси просодії мовлення, з урахуванням гендерної належності канадців. Основною офіційною мовою у всіх провінціях Канади, окрім Квебека і Ньюфаундленда, є англійська мова.

У дослідженні представлено аналіз мелодійних характеристик мовлення канадців українського походження. Проведене дослідження довело, що канадська англійська, особливо її просодичний рівень, має ознаки як американського, так і британського варіантів англійської мови, що засвідчує частотність використання спадної і рівної видів шкал та висхідного і спадного термінальних тонів. Дивергентними ознаками мовлення канадців-алофонів є низька актуалізація початку фрази, частотність висхідної шкали у комбінації з висхідним термінальним тоном.

Ключові слова: канадський, алофони, національний, британський, американський, шкала, термінальний тон.

Rusavska O. The interferent features of English speaking Ukrainians of Alberta Province (Canada). The peculiarities of the speech of Canadians allophones, whose second language is Ukrainian has been investigated in the article. Different approaches of the linguists as to defining the status of Canadian English have been established.

The recognition of the Canadian national language standard means that in Canada, continuous historical interaction of the British and American English standards brought about a special norm which is no longer British or American. The distinguishing features of Canadian prosodic rules serve as the evidence for divergent characteristics of the Canadian linguistic standard in the paradigm of the national variations of the multinational English language.

Therefore, Canadian English is a mixture of American, British and Canadian English. It includes the literary variant of its own, based on the local linguistic norm, distributed through the system of education and media in the Canadian areas, where the local speech distinctiveness is particularly evident and is close to the dialectal status.

According to the aim and objectives of the paper the body of experimental material was defined. It includes speech fragments of the Canadians, the total time of recording being 14 minutes. By means of perceptive and instrumental analysis main units of speech tune (Head and terminal tone) were defined; common and differentiating features of speech prosody were characterized taking into account gender factors. The official language of mostly all provinces of Canada (except Quebec and Newfoundland) is English.

The results of the conducted research of melodic characteristics of Ukrainian origin Canadians' speech allowed to state that prosodic level of Canadian English has features of both American and British variants of English. It is revealed in the frequency of Descending and Level Heads and Rising and Falling nuclear tones. The divergent features of Canadians allophones is low actualisation of the beginning of the utterance, frequency of Rising Head in combination with Rising terminal tone.

Key words: Canadian, allophones, national, British, American, Head, terminal tone.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Мови Канади – унікальна сукупність великої кількості мов корінного населення, мов іммігрантів і діалектів та гібридних мов, що виникли в Канаді.

Звернення до проблеми вивчення канадського варіанта англійської мови має особливе значення через те, що цей варіант англійської мови, зокрема його просодичний рівень, не дістав наукової кваліфікації в дослідженнях сучасних науковців. Наразі

не визначено просодичну інтерференцію англійської мови з мовами, якими говорять іммігранти Канади. Відомо, що населення Канади поділяється на три лінгвістичні групи: англофони, франкофони і алофони. Пропоноване дослідження присвячене алофонам – канадцам, рідною мовою яких є українська.

Переписи 2001 і 2006 років показали, що українською мовою в Канаді володіють 102485 тис. мешканців, що становить 0,29% від загальної кількості мов Канади. Найбільша громада українців мешкає в провінції Альберта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як закордонні, так і вітчизняні лінгвісти довго не визнавали за англійською мовою Канади статусу національного варіанта.

Соціолінгвістичний статус англійської мови Канади визначався по-різному. Так, Д. Брозович, а спочатку й А. Д. Швейцер не вважали її особливим варіантом, зараховуючи до специфічних мовних «зон», – ареалів без «чіткої диференціації, де схрещуються різні особливості варіантів» [2, 38], оскільки в ній («зоні») «англійська мова проявляє надзвичайно мало своїх власних розпізнавальних рис і водночас зазнає тиску з боку як британського, так і американського варіантів з явною перевагою рис останнього» [3, 18].

Визнання існування канадського загальнонаціонального мовного стандарту означає, що в Канаді в результаті тривалої історичної взаємодії британського і американського стандартів склалася, як стверджує У. С. Ейвіс, своя особлива норма, яка більш не є ані британською, ані американською [6, 44]. На його думку, «визнання за сленгом і місцевим діалектом значимого ролі у формуванні мовного стандарту в Канаді означало б викривлення правди з націоналістичною метою» [6, 36]. Наявність своєрідного, специфічного просодичного оформлення мовлення канадців свідчить про дивергентні характеристики канадського національного стандарту в парадигмі національних варіантів.

Як відзначає А. Д. Швейцер, канадська англійська належить до «мовних утворень, які обслуговують соціуми, що поділяються на міриади різних мовних спільнот, які демонструють свої лінгвістичні риси як ознаку характерної відмінності стосовно сусідніх спільнот» [4, 29].

Канадський дослідник У. Ейвіс відзначає, що англійська мова Канади є сплавом (blend) мов Америки і Англії, до якого додалося багато специфічних ознак, запозичених як з французької мови, так і з мов іммігрантів, і це особливо помітно проявляється на рівні просодії. Водночас серед канадських лінгвістів все вагомішою стає точка зору на канадську англійську (CnE) як на особливий національний варіант англійської мови [7].

Більш широко CnE трактує українська дослідниця Н. Н. Биховець, яка розглядає її як національний варіант англійської мови, що має свої особливі структурні риси (власний варіант літературної мови, в основі якої лежить місцева норма, територіальні діалекти – повсякденна розмовна мова) [1, 15–16].

Отже, канадський різновид англійської мови має не тільки загальні риси з британською англійською (BE) та американською англійською (AmE), але й свої особливі структурні характеристики. Як відомо, у складі канадської англійської існує власний варіант літературної мови. У його основі знаходиться місцева літературна норма, що культивується й контролюється системою шкільної і університетської освіти, а також засобами масової інформації й розповсюджується навіть на ті території Канади, які відрізняються локальною своєрідністю мовлення, близького до діалектного статусу [5]. У структуру CnE входить також важливий компонент – розмовна мова, представлена різними регістрами (від літературно-розмовного мовлення і до просторіччя), що містять безліч специфічно канадських явищ, які поступово проникають з неї в літературну мову Канади.

Формування мети і завдань статті. Метою дослідження є визначення основних просодичних ознак мовленнєвого впливу в мовленні канадців-алофонів провінції Альберта, другою мовою яких є українська.

Серед основних завдань дослідження – визначити просодичні особливості мовлення канадців українського походження і провести компаративний аналіз з використанням усіх наявних в попередньому дослідженні характеристик мовленнєвої поведінки канадців-англофонів провінції Альберта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методом перцептивного та інструментального аналізу визначено основні одиниці мовленнєвої мелодії (шкали та термінальні тони), окреслені спільні та диференційні риси просодії мовлення, а також частотні та темпоральні параметри мовлення з урахуванням гендерної належності канадців.

Проведений аналіз дав змогу визначити просодичні параметри мовлення інформантів досліджуваного регіону і виокремити просодичні маркери їхнього мовлення.

Аналіз мелодійних характеристик у мовленні представників регіону Альберта – англофонів – демонстрував превалювання спадної ступінчастості і рівної шкал та однонаголошених шкал. Частотність використання цих видів шкал вказує на нейтрально-емоційний характер мовлення мешканців. Використання спадної ступінчастості шкали є типовим для британського варіанта англійської мови, а рівна шкала – рекурентна в мовленні американців.

На основі аналізу гендерної поведінки щодо використання шкал виявлено, що жіночому мовленню більш притаманна спадна ступінчаста шкала, ніж чоловічому. Частотною також є однонаголошена шкала, яка має тенденцію до однаковості в жіночому та чоловічому мовленні. Таким чином, превалювання спадної ступінчастості шкали свідчить про тенденцію до використання стандартних форм вимови та демонструє схожість зі стандартним британським варіантом RP (Received Pronunciation).

Наведемо приклад використання найбільш частотної шкали в мовленні мешканців Альберти:

But, uh, we were ˘ – we 'took, a ˘train ˘ to 'come/visit To.ronto from like, ˘Northern Alberta.

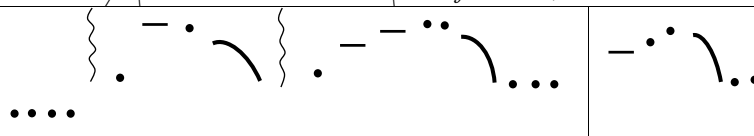

Рис. 1. Інтоніограма наведеної вище фрази

У наведеному прикладі з мовлення чоловіка-алофона з провінції Альберта домінує спадний термінальний тон, до того ж якщо в чоловічому мовленні притаманне превалювання спадного тону (Law Fall), то для жіночого більш частотним є спадний тон (High Fall). Це свідчить, що мовлення жінок є більш експресивним.

У мовленні жінок-алофонів, мешканок Альберти, другою мовою яких є українська, теж зареєстровано найбільший відсоток вживання спадної шкали.

Наведемо приклад з мовлення жінки 75 років, яка народилась в Канаді в родині українських іммігрантів:

He won't get married even I can't help it.

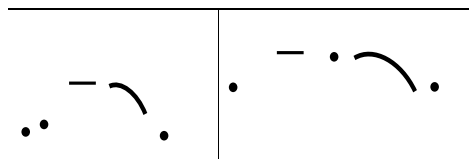

Рис. 2. Інтоніограма наведеної вище фрази

Наведене висловлювання складається з двох синтагм. Загальний тон мовлення спадний.

Якщо порівняти два наведених приклади, то можемо зазначити, що в першому прикладі перший наголошений склад починається дещо вище, ніж у другому випадку.

Наведемо приклад з мовлення чоловіка-алофона, мешканця провінції Альберта, рідною мовою якого є українська.

Uh, on the way to Sudbury, a car drove into the side of the train

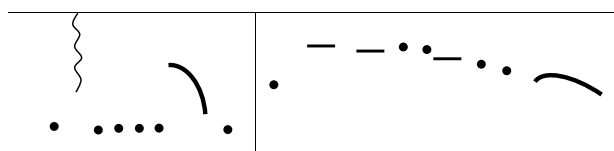

Рис. 3. Інтоніограма наведеної фрази

Фраза складається з двох синтагм. Перша синтагма характеризується низьким початком передтермінальної частини і низьким спадним тоном, друга шкала починається нижче середини діапазону й характеризується вузьким рівнем руху шкали, завершується також низьким термінальним тоном.

Зазначимо, що в мовленні чоловіків-алофонів превалює вузький діапазон голосу порівняно з жінками.

Попередні дослідження також виявили, що в мовленні представників регіону Альберта – англофонів – представлено хвиляподібну та скандентну шкали.

Наведемо приклад з мовлення мешканки м. Калгарі:
I'm gonna tell you the story of a little girl coming to Canada.

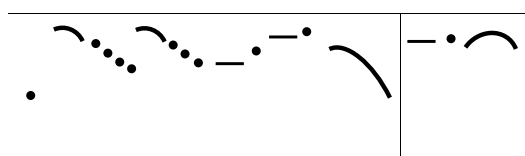

Рис. 4. Інтоніограма наведеної вище фрази

У досліджуваному мовленні інформантів-алофонів репрезентовано скандентну та висхідну шкали. Найвища частотність їх вживання зареєстрована в жіночому мовленні. Рекурентність цих шкал свідчить про емоційно забарвлене жіноче мовлення.

Наведемо приклад з мовлення мешканки з Едмонтона:

A member of years ago, or before, I don't know, I left Toronto

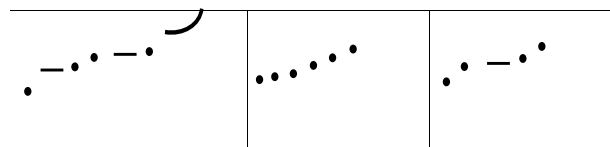

Рис. 5. Інтоніограма наведеної вище фрази

У цьому висловлюванні маємо три синтагми. Перша оформлена висхідною шкалою і висхідним термінальним тоном, що виражає незавершеність думки. Друга і третя синтагми теж оформлені висхідним тоном. Такий просодичний малюнок свідчить про емоційний стан мовця, широкий діапазон мовлення.

Другою за частотністю експресивних шкал є скандентна шкала.

She used to spent six hours a week working in the garden

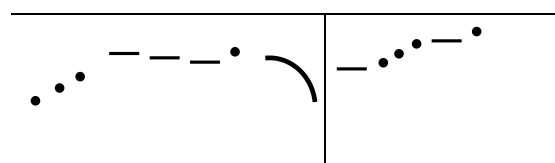

Рис. 6. Інтоніограма наведеної вище фрази

Результати дослідження показали, що в мовленні канадців-алофонів перший наголошений склад починається із середини синтагми, що не корелює з попереднім дослідженням автора статті, де було зазначено, що однією з особливостей канадського варіанта англійської мови є висока актуалізація початку фрази.

Можемо припустити, що низький початок першого наголошеного складу є виявом просодичної інтерференції з рідною мовою канадців-алофонів.

Як було відзначено раніше, у мовленні чоловіків рекурентною є рівна шкала.

Наведемо приклад рівної шкали з мовлення канадців-англофонів з провінції Альберта:

I went to school there, and stayed till I was sixteen

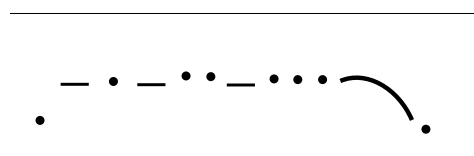

Рис. 7. Інтоніограма наведеної вище фрази

У мовленні канадців-алофонів рівну шкалу представлено у вузькому діапазоні

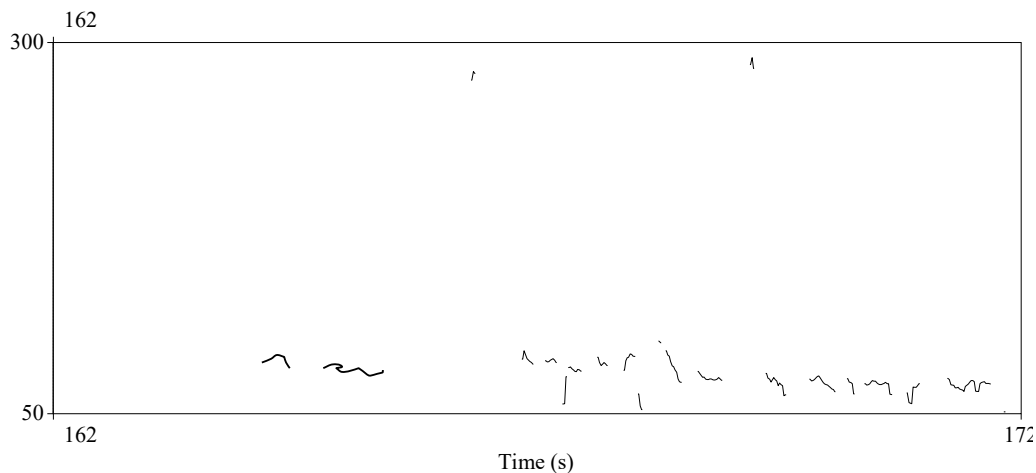

Рис. 8. Інтонаграма фрази And she never saw him again

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведений аналіз засвідчує, що канадська англійська, особливо її просодичний рівень, має ознаки як американського, так і британського варіантів англійської мови. Це виявляється в частотності використання спадної та рівної видів шкал та висхідного і спадного термінальних тонів.

Отримані результати дають змогу констатувати, що жінкам більш притаманно використання стандартних типів шкал і термінальних тонів всередині

спорідненої або однорідної соціальної групи. Чоловіки частіше, ніж жінки, використовують у мовленні нестандартні форми вимови, які можуть виконувати функцію своєрідних маркерів чоловічої поважності.

Дивергентними ознаками мовлення канадців-алофонів є низька актуалізація початку фрази, частотність висхідної шкали у комбінації з висхідним термінальним тоном.

Перспективним є дослідження фонетичної інтерференції в мовленні алофонів провінцій Манітоба та Онтаріо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быховец Н. Н. Лексические особенности английского языка в Канаде. Киев : Наукова думка, 1988. 150 с.
2. Брозович Д. Славянские стандартные языки и сравнительный метод. *Вопросы языкознания*. 1967. № 1. С. 30–38.
3. Швейцер А. Д. Современная социолингвистика. Москва : Наука, 1977. 179 с.
4. Швейцер А. Д. Социальная дифференциация английского языка в США. Москва : Наука, 1983. 215 с.
5. Avis W. S. The English Language in Canada. *Current Trends in Linguistics* / ed. by Thomas Sebeok. Hague : Mouton, 1973. Vol. 10. P. 40–74.
6. Avis W. S. Canadian English in its North American Context. *Essays and Articles* / by W. S. Avis Kingston : Military College of Canada, 1978. P. 35–49.
7. Pratt T. K. Canadian English. *Gage Canadian Concise Dictionary*. Toronto, 2002.

УДК 81'373.7:82-2:821.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189337>

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК КОМПОНЕНТ ІДІОСТИЛЮ АРТУРА МІЛЛЕРА

Сидоренко І. А.

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Статтю присвячено дослідженню специфіки функціонування фразеологізмів в текстовому просторі драматичних творів американського письменника Артура Міллера. Фразеологізми інтерпретовано як вторинний засіб експлікації конкретних поняттєвих реалій, уже позначених мовними одиницями, що конкретизують семантику та виражають образну й емоційну оцінку реалій навколишньої об'єктивної дійсності. Розглянуто основні теоретичні засади експресивно-стилістичної класифікації фразеологічних одиниць у сучасному мовознавстві. Визначено типи, роль та стилістичні функції фразеологічної одиниці у тексті художнього твору. Виокремлено та опрацьовано 200 фразеологічних одиниць з двадцяти п'єс Артура Міллера, проаналізовано їхні функціонально-стильові характеристики. Використані автором фразеологізми скласифіковано відповідно до семантико-структурних особливостей та функціонально-стильової належності. Серед фразеологічних одиниць, що трапляються в текстовому корпусі творів драматурга, виявлено фразеологізми нейтрального (міжстильові фразеологізми), високого (фразеологізми-варваризми, книжно-літературні фразеологізми) та низького стилістичного тону (розмовні фразеологізми, вульгарні фразеологізми, інтержаргонні фразеологізми). З'ясовано, що мовлення дійових осіб характеризується фразеологізмами нейтрального, високого та низького стилістичного тону, тоді як у ремарках письменник тяжіє до фразеологізмів нейтрального тону. Проаналізовано естетичний та семантико-прагматичний потенціал фразеологічних одиниць, що функціонують у текстах драматурга, визначено роль фразеології у створенні експресивного забарвлення творів автора. Установлено, що фразеологія виступає засобом інтелектуалізації драматичних творів Артура Міллера, створення сатирично-іронічного ефекту та ефекту живого мовлення. Унікальна конвергенція різних типів фразеологічних одиниць у текстах драматурга вважається виявом ідіостилу та уможливорює більш виразну репрезентацію індивідуально-авторської мовної картини світу.

Ключові слова: художній стиль, драматичний текст, мовновиражальний засіб, фразеологічна одиниця, стилістично-функційні особливості, експресивний потенціал художнього твору, ідіостиль.

Sydorenko I. A. Phraseological units as the components of Arthur Miller's idiosyle. The article is devoted to the study of the phraseologisms functioning specificity in the textual space of the dramatic works by the American writer Arthur Miller. In the study, phraseologisms are interpreted as secondary means of explicating specific conceptual notions already marked by language units that specify the meaning and express the figurative and emotional evaluation of the surrounding objective reality. The basic theoretical principles of phraseological units expressive-stylistic classification in modern linguistics are considered. The types, role and stylistic functions of the phraseological unit in the literary text are determined. 200 phraseological units from Arthur Miller's twenty plays have been identified and processed; their functional and stylistic characteristics are analyzed. The phraseologisms used by the author are classified according to semantic-structural features and functional-stylistic affiliation. Among the phraseological units found in the textual corpus of the playwright's works the phraseologisms of neutral (interstyle phraseologisms), high (phraseologisms-barbarisms, bookish phraseologisms) and low stylistic tone (colloquial phraseologisms, vulgar phraseologisms, interjargon phraseologisms) have been revealed. It is found out that the writer tends to phraseologisms of neutral tone in the author's notes; the actors' speech is characterized by phraseologisms of neutral, high and low stylistic tone. The aesthetic and semantic-pragmatic potential of phraseological units functioning in the playwright's texts is analyzed, the role of phraseology in the creation of expressive colouring of the author's works is determined. It is established that phraseology acts as a means of intellectualizing of the dramatic works by Arthur Miller, creating a satirical-ironic effect and the effect of realistic speech. The unique convergence of different types of phraseological units in the playwright's texts is considered to be an expression of idiosyle; at the same time, it enables more expressive representation of the individual language picture of the world.

Key words: literary style, dramatic text, expressive language means, phraseological unit, stylistic and functional peculiarities, expressive potential of the literary work, idiosyle.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Оскільки фразеологізми виступають у ролі вторинних засобів експлікації значень реалій навколишньої дійсності, конкретизуючи та увиразнюючи їх крізь призму образно-емоційної оцінки носіїв мови, фразеологія є невід'ємним складником мовної тканини творів художньої літератури. Відповідно семантичні, структурні та сти-

льові особливості фразеологічних одиниць, до яких тяжіє той чи інший митець художнього слова, неповторна специфіка їх функціонування в текстовому просторі його творів є важливим компонентом лінгвістичного дослідження художнього стилю в річищі сучасної антропоцентричної парадигми. Незважаючи на численні наукові розвідки, присвячені розгляду згаданої проблеми, дослідження фразеологічних

засобів як елемента художнього мовлення не втрачає своєї актуальності. Це пояснюється передусім тим, що фразеологія бере свій початок із глибин народного світогляду, є яскравим показником унікальної перцепції навколишньої реальності певною нацією, репрезентантом самобутності її мовомислення, а індивідуалізоване використання експресивно-емоційного потенціалу фразеологічних одиниць в художньому творі, відображає особливості авторського ідіостилю.

Актуальність представленого дослідження полягає в тому, що на сьогодні фразеологічне багатство творів американського драматурга Артура Міллера не стало об'єктом мовознавчих наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження фразеології художніх творів вирізняються багатогранністю, системністю та комплексністю. Фразеологічні одиниці стали об'єктом наукового зацікавлення дослідників різних жанрів художнього стилю та авторського ідіостилю зокрема. Серед них виділяємо О. Бачишину (2017), Е. Берту (2017), Ю. Богданову (2013), О. Важеніну (2018), А. Гребенюк (2010), Ю. Драган (2017), Ж. Краснобаєву-Чорну (2011), А. Улянича (2011), О. Усенко (2011), Ю. Федорову (2010), Х. Щепанську (2013), Н. Янчук (2010), М. Яцьків (2016).

Так, О. Важеніна констатує, що фразеологічна одиниця виконує кумулятивну функцію, детермінується значною семантичною ємністю й рухливістю. Для неї існують особливі правила семантичної комбінаторики. Актуалізуючись лише в мовленні, фразеологізм постає стилістично маркованим мовним засобом [1, 17–18]. Своєю чергою, А. Улянич вивчає фразеологізми, що функціонують у драматичних творах Івана Франка. Дослідник доходить висновку, що фразеологія є важливим складником драматичного твору, адже виступає авторським прийомом соціально-психологічної характеристики дійових осіб. Водночас науковець наголошує на етнолінгвістичній специфіці фразеологічних засобів та фіксує, що найбільш виразну етноспецифіку мають фразеологізми, утворені на основі прислів'їв та приказок [5, 210].

Формулювання мети і завдань статті. Мета пропонованої статті – дослідити в семантико-прагматичному та лінгвостилістичному аспектах фразеологізми, представлені в драматичних творах американського письменника Артура Міллера, з'ясувати їх роль у формуванні ідіостилю драматурга. Поставлена мета вимагає виконання таких завдань: зафіксувати фразеологічне багатство п'єс Артура Міллера, дослідити їх семантико-структурні особливості, виокремити найбільш репрезентативні семантичні групи фразеологізмів відповідно до функціонально-стильової належності, установити прагматичний потенціал фразеології, що функціонує у драматичних творах автора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова художньої літератури представляє собою конвергентну єдність різноманітних зображально-виражальних засобів, серед яких помітну роль відіграють фразеологізми. Характерними ознаками фразеологічних одиниць виступають образність,

метафоричність, експресивність, емоційне забарвлення. Фразеологічні звороти надають художній мові надзвичайної виразності, динамічності, реалістичного звучання, підкреслюють її національну самобутність [3, 50].

За основу класифікації фразеологічних засобів у п'єсах Артура Міллера обираємо експресивно-стилістичну класифікацію фразеологічних одиниць з урахуванням їх експресивно-стилістичних властивостей, яку представлено в науковій розвідці Ж. Краснобаєвої-Чорної та О. Усенко. Дослідниці диференціюють міжстильові фразеологізми, говіркові фразеологізми, жаргонні фразеологізми, книжні фразеологізми, народно-поетичні фразеологізми, фразеологізми-оказіоналізми, просторічні фразеологізми, розмовні фразеологізми, фразеологізми-архаїзми, фразеологізми-історизми [4, 266]. Серед функцій, що виконують фразеологізми в художньому творі, науковиці виділяють оцінну, емоційно-експресивну, функцію передачі внутрішніх якостей та внутрішніх станів персонажів, функцію портретної характеристики, функцію мовної характеристики героїв, функцію синонімічного увиразнення тексту та створення градації, функцію сюжетної основи, функцію лаконізації мовлення, функцію створення сатирично-гумористичного ефекту [4, 273].

Фразеологічні звороти виступають органічним компонентом драматургії Артура Міллера. Найчастіше вони трапляються в мовленні дійових осіб, значно посилюючи емоційно-експресивну тональність висловлювань. Рідше за їх допомогою автор представляє читачеві події, що будуть розгортатися, вводить дійові особи, описує їх внутрішні та зовнішні ознаки, деталізує їх оточення в авторських ремарках.

Фразеологічні одиниці, зафіксовані в текстах драматичних творів автора, умовно об'єднано в кілька семантичних груп, серед яких: 1) такі, що надають характеристику стану предметів побуту: *WILLY: I just finished paying for the car and it's on its last legs...* (6, 1968); 2) такі, що передають внутрішній стан дійової особи: *HAPPY: Take it easy, huh?* (6, 1952); 3) такі, що характеризують стосунки між дійовими особами чи відтворюють сприйняття дійовою особою інших осіб: *WILLY: ...I'm gonna knock Howard for a loop, kid...* (6, 1969); *EDDIE: That is a nice kid? He gives me the heeby-jeebies* (7, 591); 4) такі, що презентують особливості поведінки дійової особи чи її характеру: *WILLY: Ah, you're counting your chickens again* (6, 1963); *WILLY: I'll never get behind a wheel the rest of my life!* (6, 1969); 5) такі, що передають суб'єктивну оцінку певних ситуацій героями чи їхнього ставлення до певних подій: *ANN: But he was your partner, he dragged you through the mud* (7, 111); *SUE: ... He's driving my husband crazy with thatphony idealism of his, and I'm at the end of my rope on it!* (7, 124); 6) такі, що відображають ставлення дійової особи до реалій навколишньої дійсності: *WILLY ... It's not what you say, it's how you say it – because personality always wins the day* (6, 1964).

Відповідно до структурних особливостей фразеологічних одиниць, розрізняємо узуальні (словникові) фразеологізми та okazіональні фразеологізми. Останні утворюються на основі перших через

авторську зміну їх формально-змістової структури, що зумовлено необхідністю підвищення ситуативної релевантності позначуваного ними явища або його стилістичної значущості. Творення оказіональних фразеологізмів може відбуватися за рахунок структурної трансформації та контекстуальної транспозиції. Структурна трансформація фразеологічної одиниці реалізується розширенням, скороченням чи інверсією її компонентного складу. Контекстуальна транспозиція, своєю чергою, полягає в переосмисленні семантичного наповнення фразеологізму без зміни його складу і структури [2, 17].

У текстах драматичних творів Артура Міллера домінують узуальні фразеологізми. Оказіональні фрази трапляються досить рідко, що аж ніяк не применшує стилістичної активності авторського слова. Прикладів контекстуальної транспозиції нами не зафіксовано. Випадки ж структурної трансформації фразеологічних зворотів автором, які подібуємо винятково як розширення їхнього компонентного складу, є поодинокими: *BIFF: ... And I never got anywhere because you blew me so full of hot air I could never stand taking orders from anybody!* (6, 2000); *HOWARD: No, but it's a business, kid, and everybody's gotta pull his own weight* (6, 1972).

Відповідно до функціонально-стильової належності, фразеологічні засоби, засвідчені у п'єсах Артура Міллера, характеризуються нейтральним, високим та низьким стилістичними тонами. Фразеологізми нейтрального стилістичного тону детерміновані міжстильовим, суто номінативним характером та відсутністю стилістичних й експресивних відтінків [4, 266]. У текстах автора вони функціонують як в ремарках, так і в мовленні дійових осіб:

HOWARD: Where are your sons? Why don't your sons give you a hand? (6, 1974);

[... *Beatrice watches her go and gets up; in passing, she gives Eddie a cold look, restrained only by the strangers...*] (7, 590).

Фразеологізми високого стилістичного тону в текстах драматурга представлено: 1) варваризмами: *bona fide* (8, 16), *tama mia* (8, 201), *carte blanche* (6, 1978); 2) книжно-літературними фразеологічними зворотами: *rock bottom* (6, 2004), *as cool as a cucumber* (9, 305), *to take blood from a stone* (6, 1973). Уважаємо, що такі мовні засоби слугують яскравими маркерами інтелектуалізації драматичних контекстів письменника, надають їм піднесеного звучання.

Серед фразеологічних одиниць низького стилістичного тону, що функціонують в текстовому просторі письменника виключно у мовленні дійових осіб, виділяємо розмовні, просторічні, інтержаргонні та жаргонні.

Розмовні фразеологічні звороти кваліфікують комунікативно-прагматичну ситуацію як невимуснену та фамільярну. Водночас вони експлікують експресивні відтінки мовлення, його реалістичне, живе звучання:

WILLY: I'm not interested in stories about the past or any crap of that kind because the woods are burning, boys, you understand? There's a big blaze going on all around. I was fired today (6, 1986);

KELLER: ... Now go out, and keep both eyes peeled (7, 94).

Просторічні фразеологізми автора представлені зворотами, що містять компоненти з позначками «вульгарно», «грубо»:

BIFF: Even tried to date his secretary so she'd get me to him, but no soap (6, 1985);

VICTOR: This is a hell of a note (8, 212).

Інтержаргонні фразеологізми вважаються наближеними до розмовних, їх використання пов'язано з вираженням таких комунікативно-прагматичних параметрів мовців, як «вік» чи «соціальний статус» [2, 4]:

ANN: Raise some hell around here, like we used to before Larry went! (7, 106);

WILLY: You big blow, are you the assistant buyer? (6, 2000).

Жаргонні фразеологізми, своєю чергою, маніфестують комунікативно-прагматичні параметри дійових осіб «професія» та «рід занять»:

CHARLEY: When a deposit bottle is broken, you don't get your nickel back (6, 1953);

CHARLEY: Come on later, we'll shoot a little casino (6, 1957).

Прагматичний потенціал фразеології драматурга актуалізується через функції, що вона виконує як важливий естетичний компонент його художнього простору. Письменник виразно характеризує своїх героїв: *JIM: He's just completely out of his mind, that's all* (7, 90); яскраво передає їхні емоції: *HAPPY: I'm not licked that easily. I'm staying right in this city, and I'm gonna beat this racket!* (6, 2004); експресивно відтворює їхню перцепцію подій, що відбуваються: *GEORGE: ... You didn't change at all. It ... rings an old bell. ...* (7, 141); увиразнює свої контексти сатирично-іронічним забарвленням: *HAPPY: ... Without some smart cooky getting up ahead of you!* (6, 1964).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Тяжіння до тих чи інших мовних засобів підпорядковане розкриттю ідейного та естетичного задуму митця художнього твору. Створений художній простір є вербальним віддзеркаленням світовідчуття автора, його особистісних ціннісних орієнтирів. Висвітлення специфіки функціонування фразеологічних одиниць як зображально-виражального засобу художнього тексту наближає дослідника до розуміння ідіостилу письменника. Саме крізь призму авторського художньо-образного бачення реалій навколишньої дійсності актуалізуються експресивний потенціал та естетична значущість фразеологізмів в художньому творі.

Послугуючись невичерпним потенціалом різноманітних фразеологічних засобів, Артур Міллер надав своїм п'єсам урочистого, але водночас живого, реалістичного звучання, виразної експресивної тональності. Широкий спектр фразеологічних одиниць допоміг драматургові створити яскраві образи, максимально наблизити героїв та події, що з ними відбуваються, до читача, дозволив останньому глибше зануритися у внутрішній світ та емоції персонажів. Фраземіка, уміло введена письменником у ремарки та мовлення дійових осіб, отримала особливе звучання, що свідчить про високу худож-

ню майстерність та креативність, уміння обирати та обігравати мовний матеріал для створення високохудожнього драматичного контексту.

Перспективою дослідження вважаємо подальше вивчення зображально-виражальних мовних засобів, що формують ідіостиль драматурга.

ЛІТЕРАТУРА

1. Важеніна О. Г. Авторська трансформація загальнонародних фразеологізмів у химерній прозі Євгена Гуцула : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Вінниця, 2018. 19 с.
2. Гайденок Ю. О. Семантико-прагматичний потенціал авторської мови та авторського мовлення Шарлотти Бінгхем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2018. 20 с.
3. Драган Ю. М. Стилiстичнi функцiї фразеологiчних одиниць в iсторичнiй прозi А. Кашенка. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серiя 8. Фiлологiчнi науки (мовознавство i лiтературознавство)*. 2017. Вип. 9. С. 49–57.
4. Краснобаєва-Чорна Ж., Усенко О. Експресивно-стилiстична класифiкацiя фразеологiзмiв у словнику фразеологiчних термiнiв сучасної української мови. *Лiнгвiстичнi студiї*. 2011. Вип. 23. С. 265–274.
5. Улянич А. Фразеологiзми як компонент етнолiнгвiстичної основи драматичних творiв Iвана Франка. *Гуманiтарна освiта у технiчних вищих навчальних закладах*. 2011. Вип. 23. С. 202–211.
6. Miller A. Death of a salesman. *Beaty J. The Norton Introduction to Literature* / J. Beaty, A. Booth, J. Paul Hunter, K. J. Mays. Eighth edition. London : W. W. Norton & Company, 2001. 2218 p.
7. Miller A. Collected Plays 1944-1961. *Tony Kushner. Literary Classics of the United States*, Inc. New York, 2006. 776 p.
8. Miller A. Collected Plays 1964-1982. *Tony Kushner. Literary Classics of the United States*, Inc. New York, 2006. 823 p.
9. Miller A. Collected Plays 1987-2004 / *Tony Kushner. Literary Classics of the United States*, Inc. New York, 2006. 901 p.

УДК 811.161.2'367.635-112-115

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189341>

ЧАСТКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ТА СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ

Слободян М. Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті простежено історичний розвиток досліджень часток української мови, окреслено основні тенденції сучасного трактування частинок у граматичному, комунікативному та функціональному напрямках досліджень. Зауважено, що у вітчизняному мовознавстві дослідження часток української мови здійснювалось на діахронному та синхронному рівнях. Діахронний напрям передбачає розгляд часток у їхньому історичному розвитку і з урахуванням цього аналіз різних аспектів становлення їх. У межах синхронного методу вивчають частки у межах граматичного, комунікативного та функціонального рівнів.

З'ясовано, що термін «частка» (лат. *particula*) у сучасному трактуванні цієї граматичної дефініції уперше використав у своїй граматиці М. Смотрицький, протягом тривалого часу вчені послуговувалися цим терміном на позначення або класу службових слів узагалі, або окремих його розрядів. Виділення часток в окремий лексико-граматичний клас слів пов'язане з ім'ям А. Добиша, який уперше чітко сформулював критерії розмежування часток і прислівників.

Згідно з граматичним напрямом синхронного методу мовознавчих досліджень сучасні українські лінгвісти трактують «частку» як незмінну службову частину мови, що надає окремим словам або членам речення додаткових значеннєвих відтінків, бере участь у творенні дієслівних форм граматичної категорії способу та виражає відношення мовця до висловлювання. Водночас науковці зазначають: якщо в попередній граматичній традиції частки мали статус слова, то останнім часом в українському мовознавстві їх кваліфікують як аналітичні синтаксичні морфеми, тобто вони є засобом вираження відношення мовця до висловлювання. Частки не мають лексичного значення, що уподібнює їх до синтетичних морфем, проте, на відміну від них, частки здебільшого обслуговують сферу синтаксичної одиниці-конструкції – речення, виділяючи тему або рему при актуальному членуванні речення чи створюючи тип речення за метою висловлювання.

У межах комунікативного підходу досліджень мовознавці розглядають частки як дискурсивні слова, тобто як елементи структури дискурсу, адже частки вносять різні типи комунікативних смислів у змістову організацію висловлень та плин дискурсу загалом.

Функціональний напрям досліджень часток української мови простежено в розвідках С. Педченко, яка розглядає функції, що виконують частки у складі одиниць вищого рівня, з урахуванням їхнього семантичного наповнення та імпліцитних смислів.

Ключові слова: частки, історія досліджень, особливості трактування та функціонування.

Slobodian M. P. Particles of the Ukrainian language: the history of the research and modern interpretation. Historical development of the research of particles of the Ukrainian language is analysed in the article, the basic tendencies of modern interpretation of particles are outlined in grammatical, communicative and functional directions of the research. In domestic linguistics the research of Ukrainian particles was carried out on diachronic and synchronic levels. Diachronic direction considers particles in their historical development, finds out different aspects of becoming this class of words. Synchronic method studies particles within grammatical, communicative, functional levels.

The term "particle" (lat. *particula*) in modern interpretation of this grammatical definition was first used by M. Smotrytskyi in his grammar. During a long period of time scientists used this term for denoting either the class of structural words in general, or its separate classes. The selection of particles in the separate lexico-grammatical class of words is connected with the name of A. Dobiash, who was the first to clearly formulate the criteria of differentiation of particles and adverbs.

According to grammatical direction of synchronic method of linguistic researches modern Ukrainian linguists interpret "particle" as unchanging structural part of speech that gives separate words or parts of the sentence additional shades of meaning, participates in the creation of verbal forms of grammatical category of mood and expresses the speaker's attitude towards the utterance. At the same time scientists state that in previous grammatical tradition particles had the status of a word. In Ukrainian linguistics they are characterized as analytical syntactic morphemes. They are the means of expressing the speaker's attitude to the utterance. Particles do not have a lexical value that makes them similar to the synthetic morphemes, however, unlike them, particles serve the sphere of unit-phrase – sentence mostly, distinguishing a theme or rheme at actual segmentation of the sentence or creating the type of the sentence according to the purpose of the utterance.

Within the communicative approach of the research linguists consider particles as discursive words, i. e. as elements of discourse structure, as particles provide different types of communicative senses into semantic organization of expressions and flow of discourse in general. Functional direction of the research of particles of Ukrainian is traced in S. Pedchenko's works which examines functions that execute particles in composition units of higher level taking into account their semantic filling and implicit senses.

Key words: particles, diachronic and synchronic directions of the research, the peculiarities of interpretation and functioning.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Серед найскладніших проблем партикології залишається науковий опис смислового наповнення часток української мови, а також з'ясування їхніх граматичних та комунікативних параметрів. Складність цього завдання пояснюють специфікою функційно-комунікативного вживання часток, адже, з одного боку, партикули надають слову чи реченню додаткових смислових чи модальних відтінків, а з іншого – беруть участь у формуванні тема-рематичної структури речення.

Актуальність дослідження полягає в тому, що українське мовознавство характеризується недостатнім рівнем висвітлення історії становлення часток як окремого морфологічного класу. Водночас потребує розгляду питання, у яких лінгвістичних напрямках частки є об'єктом вивчення і які методи досліджень використовують науковці при цьому. **Новизна** роботи полягає в невеликій кількості досліджень, що описують частки з різних позицій в українській лінгвістиці: комунікативної, морфологічної, прагматичної, дискурсивної.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема лінгвістичного дослідження часток була предметом вивчення українських і зарубіжних мовознавців, які в основному розглядали частки як дискурсивні слова з відповідною їх характеристикою. Серед українських лінгвістів це питання вивчали Ф. С. Бацевич («Частки української мови як дискурсивні слова»), А. П. Загнітко («Словник часток», «Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви»), К. С. Симонова («Частки у граматичних працях кінця XVI – першої половини XVII ст.»), О. С. Педченко («Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській мові») та ін. Зарубіжні дослідники розглядають частки в контексті функціонування дискурсивних слів (інші назви – дискурсивні маркери, дискурсивні конектори, дискурсивні частки тощо). Це, зокрема, праці В. Fraser, D. Schiffin, L. Brinton, G. Andersen та ін.

Формулювання мети й завдань дослідження. **Мета** роботи – здійснити загальний огляд дослідження часток в діяхронічному аспекті та окреслити вектори сучасних напрямків розгляду часток. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) провести загальний огляд історії дослідження часток української мови у вітчизняному мовознавстві в діяхронному аспекті; 2) окреслити основні тенденції граматичного, комунікативного та функціонального напрямів досліджень партикул; 3) охарактеризувати сучасне трактування часток в українському мовознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження часток української мови у вітчизняному мовознавстві здійснювалось на *діяхронному* та *синхронному* рівнях. Діяхронний напрям розвідок розглядає частки в їхньому історичному розвитку, з'ясовує різні аспекти становлення цього класу слів. У межах синхронного методу можемо виділити такі напрями досліджень, як *граматичний*, *комунікативний*, *функціональний*.

Сучасне трактування «частки» слід обґрунтовувати з концептуальним розмежуванням широкого

та вузького поглядів на її природу. У широкому розумінні термін слід ототожнювати з усіма службовими словами, до яких належать прийменники, сполучники, частки-зв'язки та власне-частки, а у вузькому – частки охоплюють особливі слова з відповідним їхнім статусом [9, 107]. Ми беремо до уваги друге, вужче трактування частки як службової частини мови.

У перших граматичних працях українських мовознавців кінця XVI – першої половини XVII ст. (граматиках 1591 р., Л. Зизанія 1596 р., М. Смотрицького 1619 р., І. Ужевича 1643 та 1645 pp.), як і в грецьких посібниках з граматики, під впливом яких формувалась граматична думка в Україні, налічувалося вісім «видшвъ слова» – частин мови. Одні з них кваліфікувалися як «скляняємыя» (відмінювані), інші – «нескляняємыя» (невідмінювані). До останніх зараховували прислівники, прийменники і сполучники. К. С. Симонова відзначає, що «упродовж століть кількісний склад частин мови залишався майже незмінним (...). На відміну від прийменників і сполучників, які вже в давніх граматах були виділені в окремі лексико-граматичні розряди слів, частка все ще залишалася поза увагою мовознавців» [13, 47]. Хоча термін «частка» (лат. *particula*) у сучасному трактуванні цієї граматичної дефініції уперше використав у своїй граматиці М. Смотрицький, протягом тривалого часу вчені використовували цей термін на позначення або класу службових слів узагалі, або окремих його розрядів.

К. С. Симонова вважає, що вивчення часток у граматах кінця XVI – першої половини XVII ст. дає підстави стверджувати, що вже на той час вони становили досить численну групу одиниць із розгалуженою семантикою та характеризувалися розмаїттям виконуваних функцій, що знайшло відбиття в класифікації прислівників. І тільки з другої половини XIX ст., коли дослідження з граматики досягають найбільш бурхливого розвитку, традиційна система частин мови зазнає серйозної критики. «Важливим для цього періоду є поділ частин мови на повнозначні та службові з урахуванням взаємозв'язків і взаємозалежності між ними, чого бракувало давнім граматам» [14, 71–74]. Саме цей період має стосунок до виділення часток в окрему службову частину мови.

Виділення часток в окремий лексико-граматичний клас слів пов'язане з ім'ям ученого-славіста, викладача Ніжинського історико-філологічного інституту, професора А. Добіаша, який уперше чітко сформулював критерії розмежування часток і прислівників. У цей час посилюється увага дослідників до семантико-функціонального аналізу мовних категорій і окремих розрядів слів, серед усього й часток. Зокрема, О. О. Потебня, «виділивши дві найбільш загальні категорії слів – слова лексичні (повнозначні) і формально-граматичні (сполучники, прийменники, частки і допоміжні дієслова), особливу увагу звернув на семантико-функціональний аналіз деяких часток, що функціонували в російській та українській мовах» [13, 26]. Аналізовані частки здебільшого учений визначав як прислівники або вставні модальні частки. Водночас частинами мови О. О. Потебня вважав лише повнозначні слова,

а формальні, на його думку, не можна вважати частинами мови, оскільки вони позбавлені лексичного значення [13, 26].

Погляди вченого на цю категорію слів пізніше були підтримані в українському мовознавстві вченими І. Р. Вихованцем, К. Г. Городенською, А. П. Загніт-ком та ін. У відомих на той час українських грамати-ках О. Павловського (1818 р.), М. Осадці (1862 р.), М. Дячана (1865 р.), О. Портацького (1873 р.), О. Ого-новського (1889 р.), С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартне-ра (1893 р.) та ін. все ще використовували терміни для назви службових слів, усталені у високоавто-ритетних граматиках Л. Зизанія та М. Смотрицько-го, однак уже достатньо помітним було намагання наблизити ці терміни до української мовної основи. Так «з'являються терміни *приименникъ, сполучнику* і навіть *частицы* (О. Огоновський)» [14, 48].

В українському мовознавстві термін «частка» для назви окремої службової частини мови «вперше був вжитий «Українським правописом (проект для озна-йомлення) 1926 року» [4, 723–724]. Із цього періоду в граматичних працях з української мови послідов-но проводиться поділ слів на змінні (повнозначні) і незмінні (прислівник та службові частини мови).

Із початку 60-х років ХХ століття комплекс-не вивчення часток цілеспрямовано здійснюють із позицій їхньої функції, своєрідної семантики та походження. Найпомітніші монографічні дослі-дження партикул пов'язані з іменами В. В. Вино-градова, Ю. Г. Скиби, І. А. Кисельова, Д. Паяйяра, О. О. Стародумової. До вагомих робіт можна віднес-ти також праці Т. М. Ніколаєвої, яка вивчала при-роду й функції партикул, закономірності їхнього виникнення та розвитку з позицій комунікативної і прагматичної лінгвістики на матеріалі одинад-цяти слов'янських мов. Заслуговує на увагу думка дослідниці про те, що «частки мають своє значення і майже завжди синонімічні, тобто вони презенту-ють собою «набори сем» [10, 9].

Згідно з *граматичним* напрямом синхронного методу мовознавчих досліджень, сучасні українські лінгвісти трактують частку як «незмінну службову частину мови, що надає окремим словам або членам речення додаткових значеннєвих відтінків, а також беруть участь у творенні дієслівних форм граматич-ної категорії способу» [4, 723–724], чи як «незмінне службове слово, що бере участь у вираженні форм окремих морфологічних категорій, входячи в склад слова чи приєднуючись до нього, і передає комуніка-тивний статус висловлювання, а також виражає від-ношення висловлювання і/чи його автора до навко-лишнього контексту, вираженого чи прихованого: т. зв. модальні частки» [11, 579].

В. О. Горпинич зауважує, що частки «служать для семантичного поєднання в реченні різнорідних його членів» [7, 288]. Розглядаючи частки як граматичний клас службових слів, О. К. Безпояско кваліфікує їх як незмінну службову частину мови і не заперечує наявності в них певної семантики: частки, «хоча й не називають фрагментів довкілля, вносять у речення певний елемент змістової характеристики» [2, 77].

У сучасній морфології існує поділ часток за твір-ною базою: відзайменникові (*це, собі, ся, оце, саме,*

он); відприслівникові (*тут, куди, як, там, зовсім, тільки*); відіменникові (*бізма, бізме*); віддієслівні (*авжеж, адже, аби, мов*); відприкметникові (*лиш, лише, лишень*); відсполучникові (*і, й*); відвигукові (*ну, га, гей, ага*). За структурою частки поділяють на прості (*а, абиде, бодай, годі, лиш, мов*) і скла-дені (*ледве не, хоч би, трохи не*) (класифікація за В. О. Горпиничем [7, 289–292]).

Укладачі теоретичної морфології української мови І. Р. Вихованець і К. Г. Городенська стверджують, що частки належать до класу службових слів, адже «вони так само не співвідносяться з поняттями, відповідно не мають лексичного значення і виконують тільки синтаксичні функції» [5, 357]. Варто зазначити, що І. Р. Вихованець в іншій своїй праці «Частини мови в семантико-граматичному аспекті» звертає увагу на те, що великим недоліком традиційного поділу слів за семантико-граматичними класами є їх розміщен-ня в одній площині. А позаяк службові частини мови позбавлені лексичного значення, то часто їх розгля-дають в системі частин мови «у ролі її компонентів, а отже, ігнорується їх специфіка, не розкривається їх граматичний статус, їх службовий стосунок до слова і до інших мовних одиниць» [3, 23].

На сучасному етапі розвитку української морфо-логії К. Г. Городенська зауважує, «якщо в поперед-ній граматичній традиції частки мали статус слова, то останнім часом в українському мовознавстві їх кваліфікують як аналітичні синтаксичні морфеми» [5, 357], тобто вони є засобом вираження відно-шення мовця до висловлювання. Причину цьому дослідниця вбачає у згаданій відсутності лексично-го значення часток, що уподібнює їх до синтетичних морфем, проте, на відміну від них, частки здебіль-шого обслуговують сферу синтаксичної одиниці-конструкції – речення, виділяючи тему або рему при актуальному членуванні речення чи створюючи тип речення за метою висловлювання.

М. О. Вінтонів у монографії «Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви» зазна-чає, що засобами вираження актуального членування в сучасній українській мові є порядок слів, інтонація, лексико-семантичні, морфолого-синтаксичні й графічні засоби [6, 69]. Крім інтонації, важливу роль відіграють і частки, «вони ніби притягують наголос і позначають рему <...>, частки є спеціальним маркером, додатко-вим засобом рематичного виокремлення» [6, 120–121].

Т. М. Ніколаєва вважає, що частки несуть у собі всю повноту комунікативного пласту висловлю-вання, адже вони «виражають відношення до ситу-ації, відношення елементів тексту один до одного» [10, 14]. Таким чином, сучасне функціональне трак-тування часток поступово переходить до комуніка-тивно-прагматичного підходу характеристики як найбільш доцільного та лінгвістично осмисленого. Цю думку підтримує сучасний дослідник часток Ф. С. Бацевич, зазначаючи, що саме *комунікатив-ний* підхід досліджень є найважливішим. У межах цього напрямку він розглядає партикули як дискур-сивні слова, тобто як елементи структури дискурсу. Мовознавець зауважує, що «частки вносять різні типи комунікативних смислів у змістову організа-цію висловлень та плин дискурсу загалом» [1, 35].

А. П. Загнітко, поділяючи весь частиномовний клас часток у функційно-семантичному аспекті, поряд з вказівними і категорійно-комунікативними навіть виділяє таку групу часток, як «дискурсивну, що виражає зіставлення в широкому аспекті предметів та ознак, про які говориться, з іншими предметами та ознаками, а також цілих думок, міркувань» [9, 111]. У межах цього класу мовознавець виділяє: підсилювальні (*ще, же / ж, собі, тобі, воно, якраз*) та оклично-підсилювальні (*що за, що то за, як, який*), роз'яснювальні (*лиш, лишень, мовляв*), обмежувальні (*тільки, і тільки, та й тільки*), зіставні (*мов, немов, наче, неначе*), відокремлювальні (*хоч, хоча, таки, все*), видільні (*все ж, лише, лишень, навіть, таки, тільки, уже (вже), хоча*), порівняльні (*наче, неначе, мов, немов*), вірогідні (*немов, немовбито, ледве чи, заледве чи, начеб*). Принагідно зауважимо, що А. П. Загнітко та А. С. Каратаєва уклали «Словник часток: матеріали та статті», де проаналізовано 144 частки та 35 еквівалентів часток у характе-

рологічному, квантитативному, синтагматичному та етимологічному вимірах [8].

Функціональний напрям досліджень часток української мови передбачає розгляд тих функцій, що виконують партикули у складі одиниць вищого рівня з урахуванням їхнього семантичного наповнення, імпліцитних смислів тощо. Цей спектр синхронного методу простежуємо у розвідках С. О. Педченко, яка розглядає модальні партикули сучасної української мови. У своїх працях дослідниця з'ясувала семантико-прагматичні особливості 40 модальних часток української мови [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, частки української мови як окремий морфологічний клас пройшли довгий шлях становлення: спочатку входили до складу незмінюваних слів, потім сполучників та прислівників і лише згодом виділилися в окремий клас слів. Сучасне трактування часток полягає у кваліфікації партикул як службової частини мови з урахуванням виконуваних функцій та розгляду різних семантико-прагматичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія. Львів : ПАІС, 2014. 288 с.
2. Безпояско О. Частка на тлі мови і мовлення. *Українська мова*. № 4. 2003. С. 77–82.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
4. Вихованець І. Р. Частки. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 723–724.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
6. Вінтонів М. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви. Донецьк : ДонНУ, 2013. 327 с.
7. Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. 336 с.
8. Загнітко А., Каратаєва А. Словник часток: матеріали і статті. Донецьк : ДонНУ, 2012. 382 с.
9. Загнітко А. Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 2011. Вип. 22. С. 104–115.
10. Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков). Москва : Наука, 1985. 170 с.
11. Николаева Т. М. Частицы. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. С. 579.
12. Педченко О. С. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2010. 20 с.
13. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва : ГУПИ Министерства просвещения РСФСР, 1958. Т. I–II. 534 с.
14. Симонова К. С. До питання про статус службових слів у науковій концепції частин мови. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Філологічні науки*. 2004. Т. 34. С. 46–50.
15. Симонова К. С. Частки у граматичних працях кінця XVI – першої половини XVII ст. *Східнослов'янські граматики XVI – XVII ст.* Київ : Наукова думка, 1982. С. 71–74.

УДК 811.161.81'23

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189346>

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ Й ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Субота Л. А.

Національний фармацевтичний університет

У статті схарактеризовано основні принципи навчання під час підготовки іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей на заняттях з української мови. Обґрунтовано важливість дотримання цих принципів в процесі вироблення вміння продукувати власні висловлювання, аргументувати та відстоювати свою позицію в конкретних комунікативних ситуаціях. Окреслено актуальні питання реалізації принципів, зокрема системності та послідовності, комунікативної спрямованості навчання, взаємопов'язаності видів мовленнєвої діяльності, діалогізації навчання, дискурсивно-текстоцентричного, зв'язку теоретичних знань із практичною діяльністю, урахування індивідуальних особливостей у формуванні комунікативної компетентності іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей.

Науковий текст розглянуто як одиницю комунікації, як кінцевий результат процесу мовленнєвої діяльності, що виконує комунікативну функцію та сприяє забезпеченню потреб спілкування, подальшому створенню дискурсів різних типів (усних і писемних) відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації. Визначено основні шляхи практичного застосування принципів навчання в освітньому процесі. З'ясовано, що принципи навчання, утворюючи єдину систему, сприяють досягненню поставлених цілей навчання, його ефективності.

Звернено увагу, що використання загальнодидактичних і лінгводидактичних принципів у кожній конкретній навчальній дисципліні має свої особливості. Доведено, що успішність навчання української мови, побудова оптимальної системи навчання безпосередньо залежить від реалізації в освітньому процесі основних дидактичних, лінгвістичних, психологічних і власне методичних принципів.

Ключові слова: принципи навчання, комунікативна компетентність, систематизація, мовленнєва діяльність, комунікація, діалог, освітній процес.

Subota L. A. Principles of teaching Ukrainian as a foreign language and the main ways of its rational usage.

The article characterizes the major principles of teaching Ukrainian to international students of pharmaceutical department during the preparatory course at Ukrainian classes. It has been proved that producing the original utterances, creating the critical statements and defending the position by a variety of linguistic means during the process are of utmost importance in the specific communicative situations. We outline the significant issues of the realization of the principles, in particular systemics and consistency, communicative character of teaching, the interconnection of kinds of speech activities, the necessity for increasing the proportion of dialogues, discourse and text-centric principles, connection of theory and practice and taking into consideration individual peculiarities in forming communicative competence of foreign students of pharmaceutical specialities.

The scientific text has been defined and regarded as the unit of communication and as the final product of speech activity that realizes the communicative function and benefits provision for communicative needs, further creation of discourses of various types (oral and written) according to the communicative intention within the specific situation.

The main ways of practical applying teaching principles in the educational process have been determined. It has been proved that teaching principles are closely connected and, thus, create the unified system aimed at providing the achievement of the set goals of learning process and define effectiveness of the process. It has been stated that applying general didactic and linguodidactic principles in the specific subject is marked with the distinguished characteristics typical of the subject under discussion. We suppose that success of teaching Ukrainian and building the optimal system of learning is dependent on the realization of the major didactic, linguistic, psychological and methodical principles in the educational process.

Key words: teaching principles, communicative competence, systematization, speech activity, communication, dialogue, education process.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Стратегічною метою системи сучасної освіти є формування комунікативно компетентної мовної особистості, яка вільно послуговується усним і писемним мовленням, володіє мовою навчання. Процес навчання здійснюється з оперттям на закономірності, закони навчання і завдання освіти, що спрямовують освітній процес для досягнення поставлених педагогічних цілей. Нормативні основи навчання визначають дидактичні принципи, які

охоплюють вивчення конкретної дисципліни на всіх етапах навчання та зумовлюють успішність і ефективність освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу й обґрунтуванню системи лінгводидактичних принципів у процесі навчання української мови присвячено низку праць відомих мовознавців і методистів (З. Бакум, З. Валух, М. Вашуленко, Л. Голубнича, Є. Голобородько, О. Горошкіна, С. Караман, Я. Коменський, А. Кузьмінський, І. Кучеренко,

В. Лозова, С. Луцак, В. Мельничайко, Ф. Науменко, І. Олійник, В. Омеляненко, О. Панченко, І. Підласий, М. Пентиліук, К. Плиско, К. Ушинський, М. Фіцула, А. Чистякова та ін.). Науковці зазначають, що застосування принципів навчання є необхідною умовою, яка сприяє підвищенню якості та ефективності освітнього процесу, педагогічної діяльності.

Водночас аналіз педагогічної, психологічної та філософської наукової літератури засвідчує відсутність єдиного погляду і єдиної системи щодо лінгводидактичних принципів навчання.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – розглянути основні принципи навчання, визначити раціональні шляхи їх практичного застосування у процесі навчання української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед необхідно з'ясувати дефініції понять «принципи» і «принципи навчання». Принципи (від лат. *principium* – основа, початок) – це: 1) основне, вихідне положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось [13, 941]. Дидактичні принципи (за Г. Ващенко, «принципи навчання») – це «ті вихідні теоретичні положення, керуючись якими педагог вибирає відповідні засоби навчання: дидактичний (навчальний) матеріал, методи і прийоми його вивчення, організаційні форми опрацювання» [4, 26]. У Новому словнику методичних термінів зазначено, що «дидактичні принципи навчання» спираються на розроблені в дидактиці положення теорії освіти й навчання, використовуються у процесі навчання будь-якої дисципліни і не залежать від предмета навчання [12, 62]. Водночас дидактичні принципи кожної конкретної дисципліни мають свої особливості, що відображають специфіку змісту предмету, який вивчають [там само].

Загальнодидактичні й лінгводидактичні принципи навчання слугують основою вивчення дисципліни «Українська мова як іноземна», впливають на зміст, методи, форми організації на всіх етапах навчання. Концептуальними підходами до класифікації та систематизації принципів навчання (за А. Щукіним) вважаємо лінгвістичні, психологічні та дидактичні основи навчання української мови, на які викладач орієнтується у своїй роботі. Загальнодидактичні й лінгводидактичні принципи тісно між собою пов'язані. Вони утворюють єдину систему, мета яких – забезпечити досягнення поставлених цілей навчання, його ефективність. До комунікативного методу зараховуємо такі основні принципи: системності та послідовності, комунікативної спрямованості навчання, взаємопов'язаності видів мовленнєвої діяльності, діалогізації навчання, дискурсивно-текстоцентричній, зв'язку теоретичних знань із практичною діяльністю, урахування індивідуальних особливостей студентів. Розглянемо їх детальніше.

Принцип *системності* та *послідовності* зорієнтований на ґрунтовність викладання системи знань, умінь і навичок, вивчення навчального матеріалу

в логічному взаємозв'язку, в певній послідовності. Інакше кажучи, знання, уміння і навички повинні формуватися системно, в певному порядку, для того щоб кожен елемент освітнього процесу був логічно пов'язаний з іншим, при цьому формування нових знань відбувається на базі актуалізації опорних знань, засвоєних раніше, а ті, своєю чергою, створюють підґрунтя для засвоєння подальших знань. Йдеться про творчий підхід до навчання, вибір раціональної системи навчання, логічний перехід від засвоєного матеріалу до нового. Необхідність дотримання принципу системності зумовлено тим, що навчання завжди повинно мати послідовний, системний, контрольований характер. Відповідно до мети та змісту навчання викладач обирає і застосовує необхідні методи й прийоми навчання, що ґрунтуються на принципах – від простого до складного, від відомого до невідомого з урахуванням майбутнього фаху іноземних студентів фармацевтичного профілю.

Принцип системності у словнику методичних термінів позначено як методичний принцип навчання, згідно з яким, мова постає як системне утворення, що складається з взаємопов'язаних елементів різних структурних рівнів, об'єднаних в єдине ціле. Реалізація принципу системності передбачає: 1) формування у свідомості учнів уявлення про мову як цілісну систему, що становить сукупність елементів (фонетичних, лексичних, граматичних) і правил їх уживання в мові; 2) навчання морфології на синтаксичній основі; 3) освоєння граматики в органічному зв'язку з лексикою [12, 276].

Із принципом системності безпосередньо пов'язаний принцип послідовності. Системність розглядаємо як внутрішню організовану сукупність мовних елементів, одиниць мови, об'єднаних стійкими зв'язками й відношеннями, що є визначальними для побудови іноземними студентами власних висловлювань мовними засобами. Принцип системності й послідовності, покликаний узагальнити мовні елементи, уможливує з'ясування закономірностей функціонування мовних одиниць різних рівнів і водночас на різних етапах освітнього процесу в логічній послідовності.

Кожному рівню навчання притаманні свої визначальні чинники функціонування, врахування індивідуальних особливостей іноземних студентів. Принцип системності та послідовності вимагає перевірки й оцінки знань іноземних студентів протягом усього періоду навчання у ЗВО. Постійна перевірка привчає студентів серйозно і систематично працювати впродовж навчального року.

Таким чином, принцип системності й послідовності передбачає логічний і поступовий виклад матеріалу, тобто поєднувати новий матеріал з раніше вивченим.

Серед основних принципів комунікативного методу навчання вагоме місце посідає принцип *комунікативної спрямованості навчання*. Принцип комунікативної спрямованості навчання є провідним принципом комунікативної методики викладання української мови як іноземної, результативним засобом здійснення продуктивної навчальної діяльності іноземних студентів у ЗВО. Орієнтова-

ний на вивчення мови через спілкування, практичне оволодіння студентами української мови на основі комунікативних ситуацій, через успішну реалізацію мовленнєвої діяльності, він дає змогу іноземним студентам досягти певного рівня комунікативної компетентності.

Комунікативна спрямованість навчання – передумова успіху в практичному оволодінні мовленнєвими навичками і вміннями, створення на занятті таких умов, які б заохочували іноземних студентів до комунікації, можливості висловлювати свої думки, формулювати власні погляди, доводити особисті переконання мовою, яку вивчають. Найважливішим елементом успішної реалізації цього принципу є формування в іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей умінь і навичок усного мовлення – говоріння та аудіювання. Уміння орієнтуватися в ситуаціях, що моделюють реальне спілкування, сприяють ефективному оволодінню навичками мовлення, різними видами мовленнєвої діяльності. Під час навчання за комунікативним методом іноземні студенти фармацевтичних спеціальностей набувають комунікативної компетентності – здатності адекватно користуватися мовою навчання в межах конкретної ситуації.

Досвід практичної роботи засвідчує, що без відповідного комунікативно спрямованого навчального матеріалу за фахом досить важко виробити в іноземних студентів стійкі навички усної комунікації. Досягнення необхідного рівня комунікативної компетентності, наявність комунікативних навичок сприяють розвитку в іноземних студентів здатності вільно спілкуватися у відповідних ситуаціях, спрямованих на урахування потреб мовленнєвої комунікації в процесі виконання різноманітних вправ і завдань, що зумовлені цільовою настановою спілкування (формулювати свої думки; доводити або спростовувати висунуте положення; висловлювати своє ставлення до порушеної проблеми; інформувати; переконувати співрозмовника у своїх поглядах; аргументовано дискутувати на різні теми; доходити певних висновків).

У процесі формування комунікативної компетентності іноземних студентів урахуємо принцип *взаємопов'язаності навчання видів мовленнєвої діяльності*, що передбачає вивчення мови з одночасним формуванням чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письма. Базовими положеннями принципу взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності у процесі оволодіння мовою навчання та формування діалогічного мовлення стали праці науковців різних напрямів (І. Зимня, В. Бадер, С. Ніколаєва, О. Щукін та ін.).

Мовленнєві вміння та навички слугують важливим компонентом системи формування комунікативної компетентності іноземних студентів. Уміння чітко висловлювати власні думки є вирішальним при реалізації основних завдань комунікації. Розвиток мовленнєвої компетентності іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі навчання видів мовленнєвої діяльності передбачає засвоєння техніки вільного спілкування мовою, яку вивчають.

До писемного й усного мовлення зараховуємо: уміння сприймати, розуміти усне й писемне мовлення, самостійно створювати діалогічні й монологічні висловлювання в навчально-професійній сфері спілкування. Із цих міркувань зосередимо увагу на тих випадках, коли студент говорить українською мовою, веде діалог зі співрозмовниками в межах загальнонавчальної тематики, але не може зрозуміти та коректно висловлювати думки чи дискутувати на фахову тематику, відстоювати власні погляди. Для іноземного студента, орієнтованого на професійне спілкування, важливо знати та співвідносити мовні засоби із завданнями й умовами спілкування. Ситуація створює мотив для породження тексту, викликаючи мовленнєві дії, певну інтенцію, а, як відомо, саме інтенція, мотив і концепт лежать в основі будь-якого тексту. «Концепт зумовлює змістову будову тексту, а через нього – логічну» [7, 110]. У лінгвістичних працях інтенцію розуміють як комунікативний мовленнєвий намір, мету висловлювання комунікантів.

Зазвичай діалогічне мовлення уналежнюють до усного, а монолог – до писемного мовлення. Писемне мовлення розглядають як організовану форму монологічного мовлення, що відбувається у процесі графічної фіксації написаного і його читання. Виконання різних видів письмових вправ (підготовчих, тренувальних, завершальних) має позитивний вплив на процес навчання іноземних студентів у ЗВО, позаяк уможливорює закріплення нових знань і навичок вивченого за рахунок практичної діяльності. Позитивні якості, притаманні писемному мовленню (логічність, простота, стислість, доцільність, виразність, відповідність літературним нормам тощо), впливають і на усне мовлення. Отже, писемне мовлення як важливий складник навчання української мови дає змогу за допомогою системи графічних знаків фіксувати повідомлення для передачі іншим особам, забезпечувати спілкування.

Вагомого значення у процесі навчання української мови як іноземної набуває організація навчання професійно спрямованого аудіювання (від лат. *audire* – чути), яка передбачає процес сприйняття і розуміння усної мови. В усному мовленні аудіювання слугує ефективним засобом навчання, що, крім своєї основної, власне комунікативної ролі, виконує і багато допоміжних функцій: стимулює мовленнєву діяльність студентів, є засобом формування навичок і умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності, сприяє підтриманню досягнутого рівня володіння мовленням, підвищує ефективність зворотного зв'язку і самоконтролю. Тому без перебільшення можна стверджувати, що правильна організація навчання аудіювання при комунікативній орієнтованості сучасної методики є однією з основних умов успішного оволодіння мовою в цілому [8, 325].

Аудіювання протиставляється терміну «слухання» та тісно пов'язане з навчанням усного мовлення (діалогічного і монологічного). Система вправ для навчання професійно орієнтованого аудіювання на практичних заняттях з української мови має враховувати рівень сформованості психологічних механізмів аудіювання іноземних студентів. Серед психологічних механізмів навчання професійно орі-

ентованого аудіювання виокремлюють такі: механізм антиципації, або ймовірного прогнозування; механізм внутрішнього промовляння; механізм сегментування мовленнєвого ланцюга; механізм оперативної пам'яті; механізм довготривалої пам'яті; механізм осмислення [11, 116–117].

Навички аудіювання формуються тільки в процесі сприйняття мови на слух. Організація навчання аудіювання іноземних студентів на заняттях з мови побудована в основному на оригінальних наукових текстах за фахом і виконанні спеціальних завдань.

Читання базується на формуванні у студентів прийомів ефективного опрацювання текстової інформації, що передбачає осмислене читання, запам'ятовування, засвоєння матеріалу з метою подальшого відтворення та використання в навчально-професійній діяльності. При цьому враховуємо, що під час навчання студентам доводиться опрацьовувати значний обсяг навчальної літератури за фахом, яку вони намагаються прочитати з певною швидкістю, використовуючи потрібний вид читання для різних частин тексту. У методичній системі навчання читання (за М. Уестом) запропоновано застосування прийомів і методів, що мають активізувати процес читання, його розуміння, запам'ятовування, відтворення. Водночас актуальним є метод активізації резервних можливостей студента, спрямований «на комплексний розвиток особистості того, хто вчиться, на цілісне формування інтелектуальних, емоційних і мотиваційних її сторін» у розкритті творчих резервів, вірі у свої сили, бажанні вчитися [5, 77].

Створення лінгвістичної бази забезпечує формування мовних і мовленнєвих навичок, сприяє розвитку вмінь слухати, говорити, осмислювати почуте. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності видається найбільш доцільним у такій послідовності: від усного мовлення – до писемного, від пасивних форм володіння мовою (читання, слухання) – до активних форм (говоріння, письмо).

Дієвим чинником підвищення пізнавальної активності іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей слід назвати принцип *діалогізації навчання*.

У лінгводидактиці діалогізації навчання сприяє активна самостійна розумова діяльність особистості, тобто уміння розуміти мову співрозмовника; швидко реагувати на висловлювання співрозмовника; здатність продовжувати діалог [10, 54]. Організації освітнього простору у формі конструктивного діалогу досягають за рахунок використання діалогічних методів, подолання психологічного бар'єру між викладачем і студентом. Уважаємо, що одним із найбільш важливих моментів у процесі спілкування є та взаємодія, що встановлюється між викладачем і студентом. Викладач взаємодіє зі студентами на основі своєї професійної компетентності. Взаємодія в процесі спілкування «викладач ↔ студент» найбільш ефективна в умовах спільної діяльності, що залежить від взаємного впливу. Вважаємо, що така взаємодія є провідною умовою успішної спільної предметно-практичної діяльності викладача та студента.

Як зазначає Л. Бірюк, «організація комунікативно орієнтованого середовища за принципом діалогі-

зації навчання характеризується можливістю обміну думками і є таким засобом комунікації, коли кожна зі сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінності, поважає її унікальність» [3, 21]. Доцільним є створення комунікативних ситуацій у формі діалогу, оскільки принцип діалогічності передбачає природне та повне використання мовленнєвих умінь у процесі реальної комунікації. Це означає, що основною процесуальною характеристикою комунікативно орієнтованої підготовки майбутнього фахівця є навчальна комунікація, що актуалізує, робить значущими особистісні й професійні функції студентів.

Діалогізацію освітнього процесу розглядаємо як систему роботи, спрямовану на підвищення пізнавальної активності особистості та забезпечення професійної підготовки фахівців для фармацевтичної галузі. Термін «діалогізація» у словнику української мови визначено як «виклад літературного твору у формі діалогу» [14, 295]. За визначенням Л. Сахарчук, діалог – це найпоширеніший і найдавніший вид мовленнєвої діяльності, через яку безпосередньо реалізується соціальна комунікація [6, 184]. Використання діалогу в навчанні української мови є необхідною умовою вдосконалення процесу формування комунікативної компетентності іноземних студентів за допомогою апробованої системи завдань.

Система завдань спрямована на розвиток таких навичок і вмінь: відтворення тексту-зразка з перебудовою або доповненням його змісту, підготовленого та непередбаченого мовлення на матеріалі одного чи кількох джерел. Завдання цього типу слугують для закріплення навчального матеріалу, спонукають іноземних студентів відпрацьовувати мовні моделі в реальному спілкуванні, звичку висловлювати свої думки мовою, яку вивчають, розвивають уміння вести діалоги, що дуже важливо для участі в семінарах, для виступів на конференціях, захисту курсових і дипломних робіт. Водночас у студентів удосконалюються навички та вміння точно й логічно формулювати свою думку, правильно ставити запитання, доречно відповідати на поставлені запитання. З огляду на тісний зв'язок мови й мовлення навчальну діяльність іноземних студентів організовано таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для розв'язання комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей і намірів спілкування мовою, яку вивчають.

Система навчання діалогу передбачає оволодіння мовленнєвими вміннями і навичками з урахуванням структурних компонентів діалогічної навчальної діяльності: *мотиваційного* (інтерес до діалогічного вербального спілкування засобами української мови), *комунікативного* (увага до комунікативних ознак мовлення), *організаторського* (володіння ситуацією спілкування, керівництво навчальною дискусією), *креативного* (висловлення оригінального бачення проблеми у процесі професійного діалогу), *емоційного* (емоційний вплив на співрозмовника засобами української мови в поєднанні з невербальними), *оцінного* (аналіз студентами результатів спільної бесіди, оцінка і самооцінка

ними можливостей організувати та реалізувати діалогічне навчання в освітніх закладах).

Важливим завданням методики навчання діалогу вважають формування умінь у певній навчально-мовленнєвій ситуації починати діалог з використанням відповідної ініціативної репліки. Діалогу притаманні стандартні короткі фрази, де кожна наступна фраза пов'язана з попередньою; логічні наголоси, виділення за допомогою інтонаційних засобів того значущого, про що запитує співбесідник.

Навчання супроводжується комплексом тренувальних вправ, що передбачають заучування готових мовних зразків, виконання мовленнєво-розумових завдань, засвоєння елементів діалогу, самостійну будову діалогу на основі запропонованої навчальної комунікативної ситуації. Кінцева мета виконання навчальних завдань полягає у формуванні навичок (тобто автоматизованих умінь) практичного використання діалогічних реплік, відпрацюванні іноземними студентами вмінь створювати власні діалоги різних функціональних типів. Досягненню цієї мети мають бути підпорядковані (прямо чи опосередковано) всі пропонувані мовні завдання та мовленнєві вправи, над якими працюють іноземні студенти на заняттях з української мови. Діалогізація навчання зумовлює систематичність і активність роботи на практичних заняттях, послідовне і регулярне виконання комунікативних завдань, сприяє розвитку і вдосконаленню усного мовлення іноземних студентів ЗВО.

Формування комунікативної компетентності іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі навчання української мови побудовано також на *дискурсивно-текстоцентричному* принципі, який передбачає визнання професійно орієнтованого тексту найважливішою одиницею навчання у ЗВО. Реалізується такими напрямками: навчання мови здійснюється на основі тексту як одиниці мови, завдяки якій відбувається пізнання мовних явищ та засобів, формується система мовних понять; текст виступає як мовленнєвий витвір, результат використання системи мови, оскільки з опертям на нього вивчають мову в дії, засвоюють закономірності функціонування мовних засобів у мовленні; текст – основний засіб оволодіння усною та писемною формами українського мовлення, оволодіння мовленнєвою діяльністю у всіх її видах (читання, говоріння, аудіювання, письмо), він є підґрунтям формування комунікативної компетенції; текст є засобом створення ситуацій, за допомогою яких здійснюється реальне спілкування [1, 142]. Дискурсивно-текстоцентричний принцип вважають одним із засадничих принципів навчання, позаяк саме текст є джерелом для аналізу мовних одиниць різних рівнів, пов'язаних з конкретною мовленнєвою ситуацією.

Різні аспекти реалізації дискурсивно-текстоцентричного принципу в процесі навчання української мови іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей досі перебувають поза належною увагою науковців. У комунікативній лінгвістиці текст як об'єкт наукового пізнання співвідноситься з поняттям «дискурс». Їх часто вживають як синоніми.

У більш загальній формі текст розуміють як складник дискурсу.

Дискурсивно-текстоцентричний принцип – це складний комунікативний процес сприйняття і творення повідомлення, пов'язаний із сукупністю мовленнєвих дій, виконуваних адресатами в контексті певної соціальної ситуації, де текст виступає і як предмет мовлення (лінгвістичний план), і як його продукт, і як основний засіб комунікації (методичний та комунікативний плани) [9, 76].

Вивчення мови на основі текстів за фахом, наявність необхідних мовних одиниць, завдання для самостійного опрацювання навчального матеріалу, побудова та мовне оформлення власних висловлювань різних типів і стилів мовлення ґрунтуються на дискурсивно-текстоцентричному принципі, зокрема в аспекті опанування мовних одиниць на основі професійно орієнтованих текстів та їх мовленнєвої реалізації під час комунікації.

Дискурсивно-текстоцентричний принцип позитивно впливає на процес навчання, серед іншого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності, підвищення інтересу іноземних студентів до вивчення української мови.

Принцип особистісно орієнтованого навчання, *урахування індивідуальних особливостей* іноземних студентів – одна з головних передумов якісної освіти. Урахування індивідуальних особливостей іноземних студентів у процесі навчання української мови є необхідним, позаяк будь-який вплив на організм викликає відповідну реакцію. Тому завдання педагога повинно полягати в діалогічній взаємодії зі студентом як з особистістю, створенні сприятливих умов для всебічного розвитку іноземного студента, для розкриття та реалізації його потенційних можливостей в обраній майбутній професії.

Використання індивідуальних форм роботи на заняттях з української мови як іноземної сприяє реалізації особистісно-орієнтованого підходу до кожного студента і є необхідною умовою успішної взаємодії на всіх етапах навчання у ЗВО. Зазначимо, що комунікативно-творча і психологічно-комфортна педагогічна взаємодія, взаємовплив і взаєморозуміння викладача та студентів, стосунки на рівноправній основі спілкування в межах освітнього процесу забезпечують перехід від монологічного до діалогічного мовлення. Призначення викладача – створити атмосферу для успішного діалогу зі студентами та забезпечити організацію індивідуальних і групових форм спілкування. Основне завдання викладача полягає в тому, щоб забезпечувати іноземних студентів знаннями, необхідними для ведення бесіди, участі в обговоренні, публічного виступу.

Отже, навчання української мови буде результативнішим, якщо реалізувати принцип урахування індивідуальних особливостей іноземних студентів. Суб'єктні взаємини між викладачем і студентами та їхні міжособистісні стосунки – основна умова результативного навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Підсумовуючи зазначене, можемо констатувати, що принципи навчання лежать в основі вивчення будь-якої дисципліни,

зокрема української мови, як взаємопов'язані вихідні положення, що визначають стратегію і тактику освітнього процесу на кожному етапі навчання іноземних студентів у ЗВО. Основні дидактичні принципи формування комунікативної компетентності виявляються у певному взаємозв'язку та взаємозалежності, пов'язані із цілями, змістом, методами, прийомами, організацією навчання й дотриман-

ням таких взаємопов'язаних педагогічних умов: вивчення індивідуальних особливостей учасників освітнього процесу; організація диференційованого навчання, індивідуальний підхід до кожного студента, створення педагогічної ситуації, яка б сприяла формуванню пізнавальної й творчої активності іноземних студентів, підвищенню інтересу до вивчення предмету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.
2. Бессонова Л. Е. Коммуникативные аспекты политического дискурса. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Филологические науки*. Симферополь, 2004. Т. 16. № 1. С. 22–27.
3. Бірюк Л. Я. Концептуальні засади формування комунікативної компетентності з російської мови майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Глухів, 2013. Вип. 22. С. 19–23.
4. Вашуленко М. Українська мова і мовлення в початковій школі : методичний посібник. Київ : Освіта, 2006. 268 с.
5. Петровский А. В., Китайгородская Г. А. К некоторым вопросам активизации учебной деятельности. *Методы интенсивного обучения иностранным языкам* : сб. науч. трудов. Москва : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1979. Вып. 5. С. 77–88.
6. Сахарчук Л. І. Діалог як базова одиниця мовлення. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Київ, 2001. Вип. 6. С. 184–187.
7. Серажим К. С. Текст як комунікаційне вираження дискурсу. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки* : зб. наук. статей / гол. ред. В. О. Толок. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. № 1. С. 109–115.
8. Субота Л. А. Дискурс научного текста как продукт коммуникации в процессе обучения иностранных студентов. *Функционализм как основа лингвистических исследований* : материалы XII Междунар. конф. по функциональной лингвистике (Ялта, 3–7 октября 2005 г.). Ялта, 2005. С. 324–327.
9. Субота Л. А. Текст в системе обучения научному дискурсу иностранных студентов медико-фармацевтических вузов. *Русская филология. Вестник Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды* : сб. науч. трудов. Харьков, 2006. № 1/2. С. 76–79.
10. Уайзер Г. М., Климентенко А. Д. Развитие устной речи на английском языке : V–VIII классы. Москва : Просвещение, 1965. 145 с.
11. Чистякова А. Б. Методика обучения иностранных студентов языку в вузе : Виды речевой деятельности. Харьков : ООО «Эдэна», 2009. 159 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

12. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : Изд-во ИКАР, 2009. 448 с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
14. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2. 550 с.

УДК 811.111:801.8:82.09:81'322.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189351>

РОЛЬ ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ФОРМУВАННІ/ВІДОБРАЖЕННІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ НІЛА ГЕЙМАНА «АМЕРИКАНСЬКІ БОГИ»)

Ткачик О. В., Орленко С. О.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджено роль ономастичної лексики у формуванні / відображенні концептуальної картини світу (ККС). У межах когнітивної лінгвістики на основі різних дефініцій поняття «картина світу» виокремлено релевантні для дослідження характеристики: картина світу є віддзеркаленням навколишньої реальності і фундаментом світосприйняття як окремого індивіда, так і цілих народів; мовні засоби служать одним із джерел дослідження мовної і концептуальної картин світу (ККС).

Невід'ємним складником ККС є інформація, зашифрована у власних назвах. Різноманітність ономастичної лексики надзвичайно велика. Розглянуто відомі класифікації; на засадах спільних характеристик виокремлено групи: антропоніми, топоніми, зооніми, теоніми, міфони́ми, космоніми, ергоніми, хрононіми, хре́матоніми тощо. Приділено увагу окресленню ознак ономастичної лексики, які відрізняють її від інших груп лексики, а також розгляду концептотворчих функцій власних назв.

Зауважено, що в ракурсі когнітивного підходу обсяг значення слова включає в себе не лише зв'язок мовного знака з денотатом і весь спектр конотативних аспектів, але й цілий ряд асоціативних знань, емоцій і відчуттів кожної окремої особистості. Ономастична лексика відображає історію, культурний досвід та певні фрагменти подій чи реалій навколишньої дійсності, що безпосередньо впливає на формування концептуальної картини світу цілих поколінь. Зазначені особливості її функціонування досліджено на матеріалі роману Ніла Геймана «Американські боги» за допомогою методів корпусної лінгвістики, що забезпечують достовірність і об'єктивність результатів. Аналіз створеного корпусу «The World of Neil Gaiman» (TWONG) показує, що ономастична лексика, вжита в тексті, має здатність до семантичної декомпресії, тобто потенційно містить асоціації, які можуть виникати в свідомості людини на ту чи іншу власну назву. Асоціативний ряд та імпліцитна інформація, зашифрована у власних назвах, впливає на сприйняття, формування світогляду людини та відповідно на її когнітивну картину світу.

Ключові слова: концептуальна картина світу, ККС, ономастика, ономастична лексика, власні назви, семантична декомпресія, корпус, корпусний аналіз, корпусний менеджер AntConc.

Tkachyk O. V., Orlenko S. O. The formation of conceptual worldview through the lens of onomastic lexicon (on the material of the novel Neil Gaiman "American Gods"). The role of onomastic lexicon in the formation / reflection of the conceptual picture of the world (CPW) is explored in the article. Within the framework of cognitive linguistics, the concept of the "picture of the world" has been distinguished from various definitions by characteristics that are relevant to the study: picture of the world is a reflection of the surrounding reality and the foundation of the worldview of both individual and nations; language is one of the sources of study of the linguistic and conceptual pictures of the world.

An integral part of the CPW is information encrypted in its own names. The variety of onomastic lexicon is extremely large; the classifications are considered, the groups are distinguished, which are distinguished by certain common characteristics: anthroponyms, toponyms, zoononyms, theonyms, mythonyms, cosmonyms, ergonyms, chrononyms, chromatons and more. Attention is paid to those features of onomastic lexicon that distinguish it from other vocabulary groups, and the conceptual functions of proper names are also considered.

The cognitive approach assumes that the meaning of a word includes not only the relationship of the linguistic sign with the denotation and the full range of connotative aspects, but also a range of associative knowledge, emotions and feelings of each individual. The onomastic vocabulary reflects the history, cultural experience and certain fragments of events or realities of the surrounding reality, which directly influences the formation of the conceptual picture of the world of whole generations. These peculiarities of its functioning were investigated on the material of the book "American Gods" by Neil Gaiman using methods of corpus linguistics, which ensure the reliability and objectivity of the results. The analysis of the corpus of The World of Neil Gaiman (TWONG) shows that the onomastic vocabulary used in the text has the capacity for semantic decompression, that is, it potentially contains associations that may occur in a person's mind by one or another proper name. The associative series and the implicit information encrypted in proper names influence the perception, the formation of the world outlook and, accordingly, its cognitive worldview.

Key words: worldview, conceptual picture of the world, onomastics, onomastic lexicon, proper names, semantic decompression, corpus, corpus analysis, corpus manager AntConc.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У багатьох науках, серед яких варто виділити психологію, етнологію та лінгвістику, зростає потреба вивчення поняття «картина світу» як певного фундаменту, що слугує основою для формування психічної діяльності людини. Розгляд точки зору таких мовознавців та філософів, як В. фон Гумбольдт, Л. Вайсгербер, М. Гайдегер, М. П. Кочерган, В. А. Маслова, О. К. Матвєєва, В. І. Супрун, В. А. Ніконова та інших, дає розуміння, що це питання і досі не втрачає своєї актуальності, оскільки, попри всі дослідження, не існує чіткого визначення поняття «картина світу». Картина світу є неповторним явищем, позаяк, крім збереження загальнолюдських та національно-специфічних знань, вона формується з особистісних переживань, емоцій та відчуттів, що створюють окремі образи, наповнені індивідуальним смислом, які варті особливої уваги та конкретного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає В. А. Маслова у своїй книзі «Когнітивна лінгвістика», людина постійно взаємодіє зі світом і як наслідок формує певні уявлення, своєрідну модель світу, яку у філософсько-лінгвістичній літературі називають картиною світу [3, 18]. У філософському енциклопедичному словнику подано таке визначення цього поняття: «Картина світу – одна з форм світоглядного подання об'єктивної дійсності в суспільній свідомості, що являє собою образ освоєної в практиці дійсності, компонент світогляду» [7, 271].

Свою чергою, О. С. Кубрякова стверджує, що за допомогою різноманітних мовних засобів мова відображає безліч варіацій бачення світу, які впливають з опису дій та явищ [4, 37]. Таким чином, стає цілком зрозуміло, що картина світу – це певний образ, який не є точною копією реального світу, але лише наслідком певного бачення та конструювання світу відповідно до сформованої системи світорозуміння. Людина є постійним носієм безперервного потоку інформації, і ця вся система знань, міркувань, ідей, уявлень, вірувань створює цілісну картину світу, яка різниться залежно від певного народу, що має власну унікальну культуру, менталітет та мову.

Уперше термін «картина світу» використав німецький фізик Генріх Герц на межі XIX–XX ст., маючи на увазі сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, які уможливають виведення логічних суджень відносно поведінки цих об'єктів [4, 5]. Узагальнюючи розглянуті думки багатьох лінгвістів, зазначимо, що картина світу є цілісним та фундаментальним образом, який утворився внаслідок духовної активності людини як відповідь на контакт з різними об'єктами навколишнього середовища.

Серед функцій картини світу можна виділити дві основні – інтерпретативну, яка допомагає збагнути всю різноманітність цього світу через категоризацію отриманої інформації, та регулятивну, яка слугує людині універсальним орієнтиром у світі.

Концепт, за словами В. А. Маслової, це – багатогранне поняття зі складною структурою та видами класифікації. З одного боку, цей термін сприяє пояс-

ненню одиниць ментальних та психічних ресурсів нашої свідомості та тієї сукупності структурованої інформації, яка відображає знання та досвід. З іншого боку, концепт є оперативною, змістовною одиницею пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці. На додаток до цього концепт як одиниця колективного знання, що має мовне вираження та характеризується етнокультурною специфікою, несе в собі культурно відзначений вербалізований сенс [3, 121].

Таким чином, очевидним є те, що концепти представляють світ у свідомості людини, а знаки мови кодують у слові зміст цієї системи. Через дослідження концептів можна відтворити структуровану картину світу.

Формування мети та завдання статті. Мета статті полягає у встановленні ролі ономастичної лексики, вжитої у фантастичному романі з елементами трилеру Ніла Геймана «Американські боги», у процесі відображення / формування концептуальної картини світу. До завдань дослідження входить: з фрагментів роману Ніла Геймана «Американські боги» створити корпус «The World of Neil Gaiman» (TWONG), за допомогою корпусного менеджера AntConc розглянути особливості функціонування власних назв у корпусі та встановити концептотворчі характеристики ономастичної лексики в аналізованому романі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники таких наук, як історія, географія, літературознавство, етнографія, психологія тощо, зацікавлені у вивченні процесу виникнення власних назв, їх походження, розвитку їх значення, зв'язку зі світоглядом, віруваннями людей, природою, соціальним середовищем, а також метаморфозами, які відбуваються з ними протягом різних епох. Власні назви є об'єктом особливої уваги лінгвістів та когнітологів, які, намагаючись дослідити взаємозв'язок та взаємообумовленість мови і мислення, звертаються до слова як мисленнєво-мовленнєвої одиниці, яка забезпечує не лише комунікацію, але і пізнання, акумуляцію та передачу знань.

Особливе місце в цих дослідженнях займає ономастика. Згідно з визначенням, поданим у сучасному тлумачному словнику, «ономастика – це розділ мовознавства, який вивчає власні назви, їх виникнення і розвиток, функціонування в мові» [6, 493]. Різноманітність власних назв зумовлена незліченністю сфер їх ужитку. Так, можна виокремити такі групи власних назв: антропоніми (власні особові імена людей); топоніми (власні географічні назви), які до того ж поділяються на певні тематичні групи; зооніми (клички тварин); теоніми (власні назви різноманітних божеств); міфоніми (власні назви міфічних істот); космоніми (власні назви об'єктів зоряного неба); ергоніми (власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань); хрононіми (власні назви відтинків часу, історичних подій); хрематоніми (власні назви численних матеріальних предметів та витворів духовної культури) тощо. Втім поданим списком макрокласів ономастична лексика не обмежується.

На думку О. В. Суперанської, існує три основні ознаки, які вирізняють власні назви від загальних: по-перше, ім'я дають індивідуальному об'єкту, а не класу об'єктів, які об'єднані характерними ознаками для всіх індивідів, що входять у цей клас; по-друге, за допомогою власної назви об'єкт завжди чітко визначений, обмежений, окреслений; по-третє, власна назва не пов'язана з поняттям і не має на рівні мови чіткої й однозначної конотації [5, 74]. Отже, особливість власних назв полягає у здатності номінувати, виокремлювати, індивідуалізувати певний об'єкт, явище або ж уявлення. Як влучно зауважує І. І. Білоус, навіть при втраті свого етимологічного значення власна назва зберігає свою основну значимість і тому робить ономастичну лексику стійкою протягом історичного розвитку мови й навіть при повній зміні однієї мовної системи іншою [1].

Називаючи об'єкт, людина не просто дає йому ім'я, а вкладає особливий смисл, сформований через чуттєво-емоційний досвід, набуті знання та навіть підсвідомі асоціації, які були колись пов'язані із цим ім'ям. Асоціативний ряд іноді викликає навіть суто фонетичний бік, звучання слова. Крім індивідуального багажу знань, ономастична лексика може містити національні особливості сприйняття навколишнього світу, інформацію щодо суспільно закріплених поглядів та культурно обумовлених норм, пам'ять про історію та традиції народу. Таким чином, когнітивна насиченість та багатошаровість інформації, зашифрованої у власних назвах, має потенційну здатність до декомпресії цього комплексу закодованих знань.

Ономастичну лексику як одну із форм ментальних складників свідомості доцільно досліджувати на художніх творах, які вербалізують інформацію на декількох рівнях. Крім таких очевидних засобів впливу на читача, як образи героїв та сюжетна канва, художні твори здатні наповнювати особливою атмосферою та настроєм, впливати на емоції, реакції, світобачення і навіть фізичні відчуття. Важливо відзначити, що в художньому творі власні назви часто стають «промовистими», тобто набувають могутніх виразових, характеризувальних властивостей, вони слугують своєрідним засобом для розкриття ідеї. Автор ретельно добирає імена своїм персонажам, уже наперед знаючи їхній характер та особливості поведінки, а також усвідомлюючи їхню роль у розвитку сюжету та втіленні головної ідеї твору.

Жанр обраної книги – фантастика з елементами трилеру – характеризується наявністю фантастичного допущення у творі, тобто автор, використовуючи вигадані елементи, створює абсолютно новий світ. На фоні гри контрасту реального та вигаданого можна чітко простежити, що різноманітні власні назви відіграють ключову роль, слугують своєрідними інструментами, концентрованими смислами, завдяки яким автор впливає на світобачення та світовідчуття читача.

Роман Ніла Геймана «Американські боги» є унікальним, неповторним та гармонійним поєднанням реальності та фантазії. Як яскравий репрезентант жанру фантастики цей твір сповнений відображення подій, які вважаються нездійсненними та принципово неможливими відповідно до загаль-

ноприйнятих даних сучасної науки. У романі фантаста Ніла Геймана вдало поєднуються елементи сучасної американської культури та фентезі, давньої та сучасної міфології; яскраво репрезентовано не лише імена героїв, але й географічні назви. Роман без перебільшень є своєрідним путівником ландшафтами Америки. Як стверджує сам автор у передмові книги, секрет чіткої та деталізованої інформації стосовно географії Сполучених Штатів криється в тому, що ця книга писалася у дорозі, тобто автор буквально йшов слідами героїв роману.

Фрагменти з роману Ніла Геймана «Американські боги» стали матеріалом, який дібрано для створення корпусу «The World of Neil Gaiman» (TWONG). Створений корпус можна охарактеризувати за такими критеріями:

- вузькоспеціалізований, оскільки вибрано книгу жанру фантастики / фентезі американського письменника ХХІ ст. Ніла Геймана;
- специфічний, позаяк відображає фентезійний світ через «промовисті» власні назви, якими насичений твір;
- стосується окремого про шарку мови, художньої літератури;
- за жанром – фантастика з елементами трилеру;
- відповідно до характеру розмітки – нерозмічений;
- за типом лінгвістичної інформації – письмовий;
- за кількістю мов – одномовний;
- за призначенням – дослідницький;
- за доступністю – закритий;
- за динамічністю – статичний, оскільки вибрані для дослідження тексти не доповнюються;
- за обсягом текстів – фрагментно-текстовий.

У корпусі TWONG міститься 26656 tokenів та 4231 типів слів, з яких ономастична лексика становить 234 слова, що є високим показником. Найпоширенішими в тексті є такі власні назви: *Shadow*, *Mr. Wednesday*, *Czernobog*, *Laura*, *Anansi*, *Mr. Ibis*, *Technical Boy*, *Media*, *Mad Sweeney*. Наявність серед ключових слів великої кількості персонажів із «промовистими» іменами свідчить, що обраний роман є унікальним.

Одним із найпоширеніших імен (трапляється 69 разів) є *Wednesday* – Середа. Завдяки функції KWICK SORT з'ясовано, що в романі *Sereда* функціонує не як назва дня тижня, а як ім'я людини. І саме це обіграє Ніл Гейман, відображаючи ідею міфології про багатолікість богів та переродження. Так, скандинавського бога перемоги кличуть *Sereдою* ті, хто ще не знайомий з ним, а *Вотаном* – близькі друзі-боги. Середа наприкінці твору зринає перед читачем не жорстоким, хитрим чоловіком, а людиною настільки древньою, що, здавалося б, люди не мають права доживати до такого віку: «*close-up, the man seemed older than Shadow had imagined possible. His skin was lined wit tiny wrinkle and cracks, like the cracks in granite*». Він постає в іпостасі бога шибениць, бога мудрості, і на зауваження Тіні щодо всіх його поганих діянь наголошує, що те все робив Середа, а він вже є Одіном; тобто транслюється ідея невідривної єдності імені і образу героя, сутності його характеру; при зміні власного імені бачимо зовсім нову особистість.

За результатами застосування методу ключових слів (KEYWORDS) серед власних назв корпусний менеджер показав ще одне часто вживане власне ім'я – *Shadow* (Тінь). Статистика використання власної назви *Shadow Moon* (Тінь Мун) підтверджує, що вона є іменем головного персонажа книги, бо згадується у корпусі фрагментів роману найчастіше – 96 разів. Функція виявлення колокатів (COLLOCATIONS) допомогла встановити основні характеристики цього персонажа. Отримані найчастотніше уживані колокати *excused himself, he had expected, recklessly, not scared, true eye, betrayed nothing, just guessed, he bowed* та ін. описують героя як сміливого, вірного, допитливого, ввічливого, справедливий, розумного. Такі якості притаманні героям давньогрецької міфології, які здійснюють подвиги та гідно виходять із будь-якої складної ситуації. На відміну від інших персонажів, які мають звичні імена, головний герой з іменем *Shadow Moon* вирізняється серед них із самого початку роману, даючи читачеві натяк на щось містичне та таємниче. Так і виявляється згодом: персонаж слугує основною точкою, навколо якої розвиваються події протягом усього сюжету роману. У подальшому він є тією ланкою, яка пов'язує світ людей та світ богів. Він, як тінь, поєднує світ і темряву, день і ніч, залишаючись водночас неосяжним та невловимим.

Вартими уваги є персонажі книги *містер Ібіс* (Mr. Ibis) та *Шакал* (Mr. Jacquel), які володіють похоронним бюро. Вони проживають у *Фівах*, маленькому містечку, яке, на диво, знаходиться не у Верхньому Єгипті і є його столицею, а в Америці. Саме використання цього топоніма наводить читача на здогад про богів Єгипту – Тота та Анубіса. Тот є богом знань та писемності, і в реальності фантастичного роману Ніла Геймана він часто пише короткі біографії людей, які принесли фольклорних істот із собою до Америки. Анубіс – давньоєгипетський бог мертвих, і, відповідно, у книзі він виконує роль експерта з підготовки тіла до похорон.

У тексті також досить часто (54 рази) трапляється ім'я *Вар'ят Свіні* (Mad Sweeney). Цей персонаж є вихідцем з Ірландії, і хоча безпосередньо ця власна назва не фігурує в ірландському фольклорі, він себе позиціонує як лепрекхон (Leprechaun). Колокати *bruises gifted, have a drink, ginger beard, how tall, junkie leprechaun, spend those coins* свідчать, що *Mad Sweeney* володіє рядом характеристик, притаманних лепрекхонам – руде волосся, веселий норов, безстрашність, талант, магичні витівки, байдужість до глобальних подій. Однак він є повною протилежністю стереотипному уявленню про цих казкових персонажів – він дуже високого зросту, кремезний, замість зеленого вбрання одягнений у модну футболку із трендовим написом.

Ще одним персонажем із промовистим ім'ям є *Анансі* (Anansi / Mr. Nancy / Nancy) – африканський бог оповідок. Будучи ані добрим, ані поганим, завдяки своїй хитрості він здатен вийти із будь-якої ситуації цілим та неушкодженим. Функція CONCORDANCE PLOT засвідчує, що цей персонаж з'являється в книзі 8 разів – на початку та наприкінці. Утім його поява залишає відбиток у пам'яті читача. Колокати *yellow-lemon gloves, silvering hair, you are a liar, always up to mischief, story is a good way, reminding of things, a warm-up man* показують, що цей персонаж є харизматичним, впливовим, цікавим співрозмовником, здатним з опертям на факти минулого приймати виважені рішення.

Цікавим є зображення світу Чорнобога (Czernobog). Згідно зі статистичними даними, дібраними з фрагментів книги, ця власна назва згадується близько 50 разів, що робить Чорнобога активним персонажем книги. Найчастотніші колокати, які вживаються з іменем *Чорнобог*, зокрема *about to protest, a sickly-smelling sliver, two blows to my head, cigarette roughened voice, no change in expression, in their madness, brown fingers, jumped it over* та ін., вказують на те, що Чорнобог є жорстоким, грубим, імпульсивним, некерованим, але водночас чесним та справедливим. У міфології Чорнобог – слов'янський бог, тому не дивно, що Тінь та Середу, які завітали до його будинку, пригощають на обід борщем замість звичайної американської традиційної індики.

Висновки та перспективи подальшого дослідження в цьому напрямі. Аналіз функціонування ономастичної лексики в романі Ніла Геймана «Американські боги» показує, що «промовисті» імена здатні викликати у свідомості читача низку асоціацій та фонових знань, які допомагають тлумачити та інтерпретувати характери персонажів, їхні вчинки, та навіть можуть допомогти передбачувати розвиток сюжету. Таким чином, ці насичені додатково імпліцитною інформацією власні назви впливають на сприйняття та світогляд людини, відображаючи / формуючи її концептуальну картину світу.

ККС включає знання, що утворюються з усього спектру отриманих знань, досвіду, асоціацій тощо. Ономастична лексика функціонує не лише як засіб номінації і співвіднесення знака з відповідним референтом, але і містить алюзії до знань, що пов'язані з іншими контекстами. Наявність в читача відповідної бази сприйняття такої лексики запускає процес семантичної декомпресії, вимагає розшифровки. Таким чином, власні імена є тригерами, які на свідомому і/чи підсвідомому рівні впливають на світосприйняття людини, вони є своєрідними носіями скомпресованої інформації, багаторівневими засобами відображення та формування ККС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус І. Л. Сучасні лінгвістичні погляди на Nomina Propria. *Science and Education a New Dimension: Philology*, I (2), Issue 11, Nov. 2013. URL: www.seanewdim.com.
2. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2006. 416 с.
3. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 2004. 246 с.

4. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Потова-лова и др. / под ред. Б. А. Серебренникова. Москва : Наука, 1998. 214 с.
5. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва : Наука, 1973. 367 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

6. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / заг. ред. д-ра. філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «ШКОЛА», 2006. 832 с.
7. Філософський енциклопедичний словник / авт.-уклад. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Гейман Н. Американські боги / пер. з англ. Г. Герасим, О. Петіка. Київ : Видавнича група КМ-Букс, 2017. 696 с.

ПРИЙОМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ В МЕДІА-НАЗВАХ

Топчий Л. М.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Статтю присвячено дослідженню мови заголовків сучасного мас-медійного дискурсу як одного із засобів впливу на читачську аудиторію, оскільки саме комунікативно-прагматична установка назв стає рушійною силою дії ілюкутивної функції на читача. Звернено увагу на композиційно-функціональний аспект: висвітлено різновекторні погляди на типологію заголовків та їх функції у сучасному мово- і журналістичнознавстві. Виявлено характерні мовні засоби, що актуалізують і експлікують прагматичну установку в газетних назвах. Обґрунтовано, що для мови заголовків сучасного газетно-журнального дискурсу характерна тенденція до пошуків оригінальних прийомів та способів, які стають аксіологічно-маркованими засобами, актуалізаторами прагматичних інтенцій автора. Серед них – трансформація й модифікація традиційних фразеологізмів, у моделях яких відтворено пошук нових способів номінації; введення до структури газетної назви оказіоналізмів, ненормативності яких збільшує емоційно-експресивну маркованість; активне застосування прислів'їв, приказок, цитат, афоризмів; використання прийому вкраплення інтертекстуальних елементів; введення лексем із розмовно-просторічним забарвленням. Засвідчено достатню регулярність й інших засобів, зокрема прийому кореневого повтору, застосування омонімії та антонімії. Доведено, що прагматичні інтенції можуть репрезентуватися також синтаксичними конструкціями: еліптичними реченнями, побудовами окличної або заперечної модальності, генитивними синтаксичними одиницями тощо. Для цієї мети задіюють і прийом фонографічного виділення: підбір кеглю, шрифту; особливості верстки, різні мовні коди, нестандартні форми зображення заголовка (виділення кольором, лініями, малюнками); графічна сегментація тексту; поєднання різних способів графічної трансформації. Зі стилістичною метою можуть використовуватися велика літера, крапки, лапки тощо. У результаті підсумовано, що подальше вивчення мовних засобів з прагматичною інтенцією дасть змогу виявити інші оригінальні, влучні прийоми оформлення медіа-назв у сучасному газетно-журнальному дискурсі.

Ключові слова: прагматичне значення, актуалізатори, медіа-назви, ілюкутивність, прийоми, заголовки.

Topchy L. M. Methods of actualization of pragmatic meaning in the media names. The article is devoted to the study of the language of the headlines of the modern media discourse as one of the means of influencing the readers, since it is the communicative and pragmatic setting of the titles that becomes the driving force of the action of the illocutive function on the reader. Attention is paid to the compositional and functional aspect. Multi-vector views on the typology of headlines and their functions in modern linguistics and journalistic sciences are highlighted. The characteristic linguistic means that actualize and explicate a pragmatic setting in newspaper headlines have been considered. It is proved that the language of the headlines of modern newspaper and magazine discourse is characterized by a tendency to searching for original techniques and methods that become axiologically-marked means, actualizers of pragmatic intentions of the author. Among them transformation and modification of traditional phraseologisms, in the search of ways of reproduction, introduction to the structure of the newspaper headline of occasionalisms, the non-normativity of which increases the emotional-expressive marking, the active use of proverbs, sayings, quotes, aphorisms; the use of the technique of intertextual elements insertion, the introduction of colloquial lexemes. Enough regularity of other means is also proved: root repetition, the use of homonymy and antonymy. It is proved that pragmatic intentions can be represented by syntactic constructions: elliptical sentences, constructions of exclamation or negative modality, genitive syntactic units, etc. For this purpose, the technique of phonographic highlighting may also be involved: selection of skittles, fonts, layout features, different language codes, non-standard headline image forms, color, lines, drawings; graphic segmentation of text, the combination of different ways of graphic transformation. For stylistic purposes, capital letters, three dots, quotation marks, etc. are used. As a result, it is confirmed that further investigation of linguistic means with pragmatic intentions will give an opportunity to identify potentially existing and other original, accurate methods of designing media names in the contemporary newspaper and magazine discourse.

Key words: pragmatic meaning, actualizers, media titles, illocutiveness, methods, headlines.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На сучасному етапі зросла комунікативно-прагматична ефективність мас-медійної комунікації. Мова газетного дискурсу, зокрема «мова» заголовка, у всіх своїх проявах має прагматичну направленість, оскільки основне

призначення цього першого елемента тексту полягає у привертанні уваги читача до повідомлення, до його прочитання. Аналіз наукових джерел свідчить, що різні аспекти вивчення медіа-назв (стилістичні, лексико-семантичні, композиційно-функціональні) активно студіюються у сучасних лінгвістичних шко-

лах. Проте поза увагою науковців залишається аналіз прагматичного потенціалу заголовків як одного із різновидів впливу на читачку аудиторію. Саме комунікативно-прагматична установка назв вельми часто буває рушійною силою дії ілокутивної функції на читача. Це зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти вивчення цього «органічного першоелемента тексту» у газетному дискурсі висвітлено в працях М. І. Сікорського, В. В. Різуна, І. Л. Михайлина, І. В. Лисакової, С. В. Форманової та ін. Питанням його типізації, різноманітних класифікацій присвячено чимало наукових статей, монографій, дисертаційних робіт (В. Й. Здоровега, І. Р. Гальперін, Д. І. Дроздовський, В. Г. Костомаров, В. А. Кухаренко, В. О. Садівничий, Є. В. Лазарева, Г. Г. Хазагеров, В. М. Галич, В. Н. Абашина, Н. Л. Волкогон, Н. О. Фатєєва та ін.). Теоретичні аспекти аналізу питання структури, типізації та класифікації медіа-назв, стилю та жанру розглядали М. С. Тимошик, Л. С. Павлюк, С. В. Шевченко, О. С. Волковинський, В. О. Садівничий та ін. Лексико-семантичні та синтаксичні особливості окреслено в наукових працях М. І. Навальної, Л. В. Артемової та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої розвідки є виявлення й аналіз лінгвістичних засобів експлікації прагматичного значення в медіа-назвах сучасних газетних видань. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) систематизація поглядів у науковій літературі щодо питання функцій та типології заголовків; 2) виявлення типових мовних засобів, які експлікують та актуалізують прагматичну установку заголовків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить аналіз наукової літератури, автори лінгвістичних студій неодноразово репрезентували різновекторні класифікації функцій медіа-назв у газетному дискурсі. Відповідно, окрім інформаційно-номінативної функції, виділяли й такі: апеляційну, текстоутворювальну, когнітивно-стимулювальну, імперативну, прогнозувальну, орієнтувальну, контактостановлювальну, функцію актуалізації концепту твору, інтегративну, рекламну, експресивно-оцінну та функцію налаштування читача на текст статті. Усі названі функції заголовків можуть реалізуватися як мовними, так і немовними засобами. Наприклад, використання прийому виділення різних шрифтів, вживання кольору, різних графічних засобів (ліній, фігур, малюнків) свідчить і про реалізацію графічно-видільної функції. Отже, названі функції медіа-назв, як стверджує В. А. Кухаренко, відповідають актуалізації обов'язкових текстових категорій [7, 105].

Також у мово- й журналістикознавстві спостерігаємо різноаспектну типологію заголовків. Наприклад, М. С. Тимошик пропонує вирізняти: за типом зображування – заголовок боковиком, заголовок шапкою, заголовок віконцем, заголовок у розріз із текстом, заголовок у підбір із текстом; за формою зображення – заголовки нумераційні, літерні, німі; за змістом – тематичні прості і тематичні складні назви [12, 252–256]. І. Р. Гальперін за формою вміщеної

інформації поділяє усі заголовки на: назви-символи, назви-тези, назви-цитати, назви-повідомлення, назви-натяки, назви-оповіді [1, 134]. І. О. Рудницька за прагматичною особливістю газетні назви співвідносить із рекламою, лозунгом, закликом, оголошенням [9, 158–175]; В. А. Кухаренко за особливостями синтаксичної будови виокремлює заголовки-слова, заголовки-словосполучення, заголовки-речення [7, 94]. За переліком образно-символічних назв виділяють заголовки-метафори, заголовки-метонімії, заголовки-антомазії, заголовки-сinekдохи, заголовки-перифрази; за синтаксичними засобами увиразнення мовлення – заголовки-інверсії, заголовки-оксюмори, заголовки-еліпси [8, 68]; за характером подання інформації – заголовки інформативні та експресивні. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків пропонує Л. Ф. Грицюк із розподілом їх на заголовки-індикатори, заголовки-образи та на заголовки-символи [2, 51–52].

В. Й. Здоровега за змістовим наповненням виокремлює такі інформаційні типи: спонукально-наказовий, проблемний, констатувально-описовий та рекламно-інтригувальний [4, 108–109]. В. Е. Шевченко за способом оформлення диференціює на шрифтові, які виділяються титульними шрифтами чи збільшеними проміжками або підкреслюються лініями, «беруться у лапки», оформлюються в рамки, та зображальні: символічні (у формі емблеми), текстові (у формі логотипу, мальованих літер, певного зображення) та зображально-текстові [13, 392]. За метою емоційного впливу на аудиторію О. О. Тертичний розрізняє заголовки інтригувальні та скандальні, заголовки інтимні, страшні та карколомні [11, 82]. В. І. Іванов поділяє їх на набірні та клішовані, на основні (головні, підзаголовки, надзаголовки, рубрики) та шапки, на повно інформативні та неповно інформативні [5, 114].

Отже, заголовок – досить різноаспектний складний першоелемент тексту, який з метою підсилення перлокутивної ефективності здатний до актуалізації прагматичних значень. Зазначимо, що завданням сучасної прагматики, як наголошує Г. Т. Крижанівська, є не лише вивчення проблеми інтерпретації наміру мовця, а й установлення закономірностей використання в комунікації лінгвістичних засобів для цілеспрямованого впливу на реципієнта: побудова моделі гіпотетичного адресата, моделювання відносин із адресатом, прогнозування його реакцій [6, 148]. Відповідно прагматичний аспект заголовкової «мови» передбачає вдале використання засобів усіх рівнів мовної системи для ефективного досягнення ілокутивної та перлокутивної функції на читача. Матеріалом дослідження послуговували медіа-назви, відібрані із сучасних загальнодержавних видань «Українське слово» (далі – УС), «Україна молода» (УМ), «Літературна Україна» (ЛУ), «Урядовий кур'єр» (УК).

Мова сучасних ЗМІ, сприйнятлива до різноманітних модифікацій і реконструкцій, характеризується тенденцією до пошуків оригінальних, свіжих і влучних мовних засобів, які стають актуалізаторами прагматичних установок. Одним із таких засобів привертання уваги читача в газетному дис-

курсі виступають оригінальні, «свіжі» заголовки, вимогами до яких є стислість, виразність, змістовність. Саме такі назви, максимально концентруючи і стисло віддзеркалюючи суть, задум, ідею газетного повідомлення, спроможні експлікувати прагматику авторських інтенцій.

Це досягається певними мовними засобами, які вже або є експресивно-оцінними, або набувають такої властивості завдяки контексту. Так, засобом створення самобутнього, оригінального заголовка стає застосування індивідуально-авторських новотворів, ненормативності яких збільшує емоційно-експресивну маркованість і в яких відтворено пошук нових способів номінації: *Бронзовіємо* (ЛЮ), *Нас не зазомбувати!* (УС), *Голодоморня* (ЛЮ). Завданням оказіональної назви є не лише спроба «нав'язати» авторський задум, його систему оцінок, а й сфокусувати увагу читача до матеріалу і утримати її. Такі новостворення можна поділити на позитивно-оцінні, напр.: *Ярмаркуючи у Львові* (ЛЮ), *Мудрість віків – не марновірство* (ЛЮ), *Веснуй, «симиценківський фонде»!* (ЛЮ), та негативно-оцінні, які переважають, напр.: *Патологія україножерства* (ЛЮ), *Розукраїнення українців* (УС), *Політична жабомишодраківка засліпила й оглушила* (ЛЮ) тощо. Останні використовуються не так для номінації сутності поняття, як для яскравішого вирізнення якоїсь суттєвої риси певного явища у відповідній суспільно-політичній ситуації. Як свідчать спостереження над заголовковими комплексами, у газетній мові застосовуються оказіональні назви різних функціональних стилів, проте переважають ті, що виникли на розмовному ґрунті: *Великоднє застереження хохлям* (УМ), *Між демократією та охлократією* (ЛЮ). Мовне оформлення таких своєрідних «гачків», за які «чіпляється» увага читачької аудиторії, характеризується особливою виразовістю й експресивністю.

Ефективним засобом досягнення прагматичних завдань стають експресивно-оцінні й експресивно-безоцінні заголовки, оформлені фразеологізмами у традиційній формі та значенні, напр.: *Аж гай гуде* (УС), *За спасибі* (УМ). Проте одним із ефективних прийомів досягнення оригінальності в заголовку виступають фразеологізми із трансформаційною та модифікаційною структурою і семантикою, напр.: *«Грілі руки» на ворожай* (УМ), *«Ведмежа послуга» прокуратури* (ЛЮ). Завдяки авторським трансформаціям вони виконують функцію заохочення читача до повідомлення: *Гордієві вузли самоврядування* (УС), *Сизиф і його карма* (ЛЮ) тощо.

Серед різних видозмін найбільшого поширення набули прийом субституції, який суттєво модифікує структуру сталого словосполучення, напр.: *Здоров'я до Києва доведе* (УК), *За що купили, за те не відкупилися* (УК), та прийом усічення компонентів, що зумовлено прагненням деавтоматизації сприймання узвичаєної фразеологічної одиниці: *В ту саму річку ворує* (УМ), *Чув дзвін* (ЛЮ). Заголовки у формі модифікованих фразеологізмів завжди стають засобом для привертання читачької зацікавленості і способом актуалізації прагматичних інтенцій автора.

Прагматично спрямованими виступають медіа-назви, побудовані на цитатах, афоризмах, прислів'ях

та приказках, поданих як у прямій, так і в перефразованій формі: *Знає «кіт», чиє сало...* (УС), *Ось вам, бабусю, і ПДВ* (УС). Виразність таких назв особливо виокремлює їх з-поміж інших, сприяє підсиленню перлокутивної функції на читача.

Зацікавлює читачів матеріалом і прийом «тексту-у-тексті», введення в заголовок інтертекстуальних елементів, напр.: *Коли горять рукописи* (цитата «рукописи не горять» із роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита») (УС); *А судді хто?..* (вислів із монологу А. Чацького з п'єси А. С. Грибоєдова «Горе от ума») (УС); *І на тім рушникові...* (слово-сполука із народної пісні про матір «Рідна мати моя») (УС). Таке включення «фрагментів ... мовних вкраплень з інших літературних джерел» [3, 36] репрезентує алюзивні відомості про зміст статті і стає «свого роду інтелектуальною грою з читачем, побудованою на впізнаванні вкраплень чужих текстів» [11, 62]. Цей прийом стає поштовхом для подальших роздумів, заохочує читача простежити зв'язок семантики заголовка зі змістом повідомлення, уможливорює авторську інтенцію досягти запланованого перлокутивного ефекту.

У мові української преси ХХІ ст. спостерігається тенденція до постійної взаємодії стандартно-інтелектуальних та експресивно-емоційних мовних засобів. Так, активно вживаними стають медіа-назви, у складі яких – розмовно-просторічні елементи, напр.: *Точка. І – ША!* (УС); *Пенсійний «Дерібан», або звідки гроші?* (УС); *Хто за базар відповідатиме?* (УК); *Охламони!* (ЛЮ); *Контрабанді – труба!* (УК). Як бачимо, заголовкові сегменти з розмовною забарвленістю вже аксіологічно марковані. Відповідно такі медіа-назви здатні прогнозувати особливий зміст повідомлення, моделювати в читача вже певні оцінки, переважно негативні.

Прагматичне значення газетних назв репрезентують й інші засоби. Так, активним у застосуванні є прийом кореневого повтору, яким актуалізується повторюваний елемент, напр.: *З чого варять борщ у Борщеві* (УС), *Узаконене беззаконня* (ЛЮ), *Штати проти Сполучених Штатів* (УК). Не менш активними у газетному дискурсі виступають назви, побудовані на омонімії, напр.: *Хліб на столі – здоров'я на сто літ* (УС); *Справжнє українське є добре. І добре, що є* (УС), та на лексичній і контекстній антонімії, напр.: *Одною рукою дають – другою відбирають* (УС); *Нова стара номенклатура* (УС). Закладений підтекст у таких номінаціях базується на асоціативних зв'язках, що теж є своєрідним засобом актуалізації прагматичних установок автора.

Як свідчить досліджуваний матеріал, прагматичні інтенції репрезентуються і на синтаксичному рівні. Зокрема, прагненням до лаконізму, динамізму повідомлення, тенденцією до економії мовних засобів зумовлено регулярне використання в ролі заголовків еліптичних конструкцій, напр.: *Одним – полон, а іншим – самопідар* (УК); *Собі – прибутки; державі – податки* (УК). Значно сильніше експресивне навантаження в газетних назвах мають риторичні питання, функція яких – спонукання читача до роздумів, напр.: *Скільки коштує народ?* (УС), *Як не стати рабом?* (УС); парцелятивні конструк-

ції, напр.: *Кухня. Комунальна і політична (УС), Їхав козак у президенти. На чужому возі (УС)*; синтаксичні одиниці окличної або заперечної модальності, напр.: *Геть криві дзеркала!(УС), Ні – дескримінації!(УС)*; генітивні речення, напр.: *Води! Хоча б ковток води з Удаю (ЛУ), Ні віри, ні закону...(УС)*. Реалізація прагматичної настанови в заголовках такого типу базується на особливостях їх синтаксичної структури, на здатності своєю формою моделювати в читача певні асоціативні зв'язки.

Прагматичний аспект у заголовкових номінаціях може реалізуватися і прийомом фонографічного виділення. Так, реалізація ілокутивної мети може відбуватися за рахунок кегля, підбору різного розміру шрифту, сегментації заголовків, особливостей верстки, різних мовних кодів, нестандартних форм зображення заголовка, виділення кольором, лініями, малюнками; графічною сегментацією тексту. Особливої виразової сили набувають заголовки, оформлені поєднанням різних способів графічної трансформації, напр.: **ЧЕРЕЗ «ЙО» ... або КРИЗА КЕРОВАНОЇ ДЕМОКРАТІЇ?** (УС); **VIVERIMEMENTO – пам'ятаю, що живу, а значить – твою** (УС); **Як бідний зубр ЄСПнувся** (УС). У таких заголовках графічно виділені сегменти актуалізу-

ють певне лексичне значення, тоді як інші складники сприймаються як допоміжні. Зі стилістичною метою використовується і велика літера. Послугування таким засобом актуалізує внутрішній зміст мовної одиниці: **ЗАГОВОРИ, щоб я тебе побачив** (ЛУ). Прийомом для експлікації перлокутивної функції заголовок можуть виступати й такі графічні засоби, як лапки, поліфонічні крапки, які є графічно-стилістичним засобом полісемії тексту: *Готуйтеся...* (УС), *...Мінус електрифікація?* (ГУ).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, опрацювання мовно-стилістичного оформлення заголовків сучасних українськомовних видань дало змогу виокремити найбільш частотні прийоми актуалізації прагматичних значень, які, урізноманітнюючи і увиразнюючи зовнішню модель медіа-назви, стають ефективними засобами привабливання читачької уваги, підвищують перлокутивну ефективність заголовків, реалізують індивідуально-авторські естетичні смаки.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні й систематизації інших оригінальних прийомів актуалізації прагматичного значення медіа-назв у газетному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 138 с.
2. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків. *Мовознавство*. 1992. № 2. С. 51–56.
3. Дегтярьова І. О. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.
4. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. Львів, 2004. 268 с.
5. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети : курс лекцій. Київ, 2000. 222 с.
6. Крижанівська Г. Т. Діалогічність текстів first-person narrative як спосіб моделювання адресата. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. Житомир, 2006. Вип. 28. С. 148–151.
7. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : навч. посіб. Вінниця, 2004. 272 с.
8. Мустафаєва К. В. Використання мовних ресурсів для створення мовної експресії у заголовках. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2004. № 17. С. 192–194.
9. Рудницкая И. А. Прагматическая направленность газетного заголовка : сб. научн. тр. Московского государственного педагогического института иностранных языков им. М. Тореза. Москва, 1981. Вып. 177. С. 157–179.
10. Соловйова Ю. Є. Структурно-семантичні типи заголовків публіцистичних текстів. *Соціальні комунікації: теорія, історія, регіональний дискурс* : наук. зб. Рівне, 2015. С. 54–65.
11. Тертычный А. А. Заголовок – слово главное. *Журналист*. 2004. № 1. С. 80–82.
12. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, издавца : практ. посіб. Київ, 2006. 560 с.
13. Шевченко В. Е. Заголовки как способ влияния на общественную сознательность. *Научные записки Луганского национального педагогического университета* : зб. наук. пр. Вип. 5. Т. 1. Серія «Філологічні науки». Луганськ, 2004. С. 388–397.

ГЕНЕЗА СКЛАДНОГО КОМПЛЕМЕНТАРНОГО РЕЧЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Тугай О. М.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У пропонованій статті висвітлено витоки походження складного комплементарного речення. Проаналізовано розвиток фінитної, інфінітивної комплементарії складного речення у провідних історичних періодах, зокрема давньоанглійській, середньоанглійській, ранньомодерноанглійській мовах. Походження складної клаузуальної комплементарії окреслено як генезу гіпотактичних відношень переходу від паратаксисту до гіпотаксисту. Схарактеризовано гіпотактичні засоби зв'язку між головним та комплементарним реченням, якими первісно слугували *þæt/þat* кореляти у фінитній та частка *to* в інфінітивній комплементарії. З'ясовано чинники виникнення підпорядкування та вживання маркерів субординативного зв'язку у комплементарних клаузах.

Визначено, що провідною ознакою виникнення складних речень є вільне нанизання або накладання простих речень із застосуванням сполучників гіпотактичного зв'язку. Вживання маркерів субординації фіксується безпосередньо після головного дієслова. Окреслено первісну синтаксичну будову складних комплементарних речень. Зокрема, останню кваліфіковано як V-2 тип речення, де фінитне дієслово розташовувалося в постпозиції ініціального компонента, тоді як інфінітив міг уживатися у фінальній локації речення. Уточнено походження термінології інфінітивної конструкції із дієсловами волевиявлення. Постульовано аналізовану конструкцію як «акузатив з інфінітивом» із вживанням матричного об'єкта в акузативі.

Ключові слова: генеза складного речення, гіпотактичний зв'язок, первісна будова речення, комплементарна клауза, акузатив з інфінітивом, V-2 тип речення, давньоанглійська мова, середньоанглійська мова, ранньомодерноанглійська мова.

Tuhai O. M. Genesis of a complex complementary sentence: historical aspect. The present article highlights origin sources of a complex complementary sentence. The development of finite/infinite complementation in a complex sentence has been analyzed in the main historical periods, namely in Old English, Middle English and Early Modern English languages. The origin of complex clausal complementation is outlined as genesis of hypotactic relationship of transition from parataxis to hypotaxis. Primarily languages express complex thoughts in the form of parataxis and further on only in their development they obtain the ability to perceive hypotactic ways of communication. Thus, german languages like English and German are those ones which represent sentence complexes paratactically. Hypotaxis is postulated as the type of a sentence which includes not only subordinate sentences with the finite form of a verb but also reduced clauses with predicatives of the non-finite forms (infinitives).

Hypotactic means of correlation connection between the main and the complementary sentence have been characterized. Originally in Old English these were þæt/þat correlatives in the finite clauses and particle to in the infinitive complementation. Origin factors of subordination as well as the usage of subordination markers in complementary clauses have been investigated. The leading feature of complex sentences emergence is determined as free stringing or imposing of plain sentences with application of hypotactic means of conjunction. The usage of subordination markers is witnessed and fixed in Old English immediately after the main verb. Original syntactic building of complex complementary sentences have been delineated. The last is identified as V-2 type of a sentence with the finite verb in the occurrence of the initial component postposition whereas the infinitive could be used in the final location of a sentence. Terminology origin of the infinitive construction with volitional verbs has been specified. The presented structure is postulated as "accusativus cum infinitivo" construction with matrix object usage in the accusative case.

Key words: genesis of complex sentence, hypotactic correlation, original sentence building, complementary clause, accusativus cum infinitivo, V-2 sentence type, Old English, Middle English, Early Modern English.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному мовознавстві історичні дослідження складних речень посідають належне місце із отриманням нових наукових результатів щодо їхнього становлення та розвитку. Історичний синтаксис висуває певні умови вживання та функціонування складного комплементарного речення з огляду на його походження та первісну структурну будову. І в цьому аспекті особливої уваги набуває генеза складного речення. На сьогодні не достатньо визначеними, на наш погляд, залиша-

ються питання висвітлення комплексного розвитку комплементарних клауз із дієсловами волевиявлення у діахронному аспекті у порівнянні; узагальнення положень первісної синтаксичної структури досліджуваних фінитних, інфінітивних речень; детермінування факторів впливу на оформлення сполучникового підрядного особово дієслівного, неособово дієслівного зв'язку. Це і зумовлює актуальність порушеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Складні речення неодноразово виступали об'єктом

лінгвістичних розвідок германських мов в історичному аспекті. Чимало вітчизняних (І. Р. Буніятова, І. Є. Снісаренко, Т. В. Криворучко, І. О. Кхеліл) та зарубіжних (О. Фішер, Р. Хог, Е. Мецнер, Е. Гельдерен, Б. Лос) наукових праць присвячено випрацюванню питань складного комплементарного речення в різних періодах його розвитку. Зокрема, І. Р. Буніятова, І. О. Кхеліл, Е. Мецнер, Е. Гельдерен, В. М. Ярцева зосереджували увагу на становленні та розвитку складнопідрядних речень різного типу в давніх германських мовах, тоді як О. Фішер, Р. Хог, Б. Лос, І. Є. Снісаренко, Т. В. Криворучко концентрувалися навколо інфінітивних комплементарних комплексів у давньоанглійській, середньоанглійській та ранньонорманській мовах.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є окреслення витоків походження складного комплементарного речення в історичній перспективі. Серед провідних **завдань**: 1) визначити чинники виникнення та вживання підрядних клауз із відповідними корелятами зв'язку; 2) схарактеризувати походження первісної синтаксичної будови складних речень; 3) з'ясувати оформлення та термінологічне визначення інфінітивної комплементарної конструкції з об'єктом із певними дієсловами прояву волі та каузації.

Матеріалом дослідження послуговували цитати із текстових досліджень давньоанглійської, середньоанглійської мови та корпус творів ранньонорманської мови, зокрема В. Шекспіра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історична граматики розглядає мовні зрушення в історії розвитку системи англійської комплементарності як результат передусім морфологічних змін. Давньоанглійська мова еволюціонувала від системи комплементарних клауз як адвербаліїв до їхньої інтерпретації як аргументів дієслова, що є визначальним фактором комплементів у сучасній англійській мові. Перехід від давньоанглійського до новоанглійського ладу клаузалізації комплементарності – це процес лінгвальних змін від паратаксисту до гіпотаксисту [11, 135]. Зазначимо, у давньоанглійській мові *реченнєві комплементи* були вже відомі як номінальні клаузи (*nominal clauses*) у функції іменних фраз суб'єкта або об'єкта. Вони реалізовувалися фінітними (*finite clause*) та нефінітними (*non-finite clause*) клаузами, де останні належали до конструкцій як «акузатив/датив із інфінітивом» [15, 233–234].

В історичних студіях одночасно з проблемою типології порядку слів однією з ключових виділяють проблему *генези складнопідрядних речень* в індоєвропейських мовах в контексті механізму синтаксичних змін. За І. Р. Буніятовою, гіпотеза «гіпотаксис < паратаксис» була чітко сформульована Х. Бірнбаумом, який наголошував, що граматична підрядність та субординація однієї ідеї іншій розвинулися із первісного накладання або «вільного нанизування» речень [4, 26; 2, 147]. На думку Л. І. Астахової, існує розповсюджене твердження про паратактичні та гіпотактичні способи зв'язку. Так, мови спочатку виражають складні думки у формі паратаксисту і лише у своєму розвитку набувають здатності вбачати та виражати гіпотетичні зв'язки. Германські мови, зокрема англійська та німецька, осмислюються іноді як такі, що виражають паратактично ті комплекси, які французька мова виражає гіпотетично [1, 27].

Грунтуючись на принципі уніформітарності Р. Ласка (теорія уніформітарного обмеження), за А. Гаррісом, Л. Кемпбелом, ми послуговуємось визначенням або тлумаченням *гіпотаксисту* як такого типу речення, що включає не тільки підрядні з особовою формою дієслова, а й згорнуті підрядні з предикативними центрами, вираженими неособовими формами дієслова. В цьому разі «паратаксис» включає асиндетичні поліпредикативні одиниці або ж поліпредикативні одиниці із вільним приляганням. Адже в будь-якій мові, де існують неособові форми дієслова, закладений матеріал для створення підрядного речення або розгорнення його в підрядне речення з особовою формою дієслова [4, 27–28].

За О. Фішер, у давньоанглійській мові поруч із інфінітивними комплементарними трапляються часті вживання фінітних *þæt*-клауз, особливо у постпозиції дієслів вольового бажання, наміру, спонукання як *command*, *oder*, *wish*, *desire* [13, 226].

У наступних прикладах давньоанглійського періоду прослідковуємо гіпотактичний спосіб зв'язку головного та підрядного речень із субкатегоризацією дієслів *bidden* (*command*), *wolde* (*wish*, *desire*) фінітним комплементарним *þæt*-реченням (цитовано за 20, 414):

(1) “*We þe wulleð **bidden** ... þæt þu heom bilæuen*” (Lazam. IF. 185).

(2) “*Wif **wolde** þæt hire lovede dead were*” (Wright A. Halliw., Rel. Ant. I. 130.).

І. Р. Буніятова відзначає, що відповідно до сформульованих Дж. Грінбером ще 1970 року положень синтаксичної типології мовних систем, *давньогерманські* визначаються як мови з альтернуючими схемами типу OV/VO при високій варіативності поверхневих структур речень [6, 49]. Термінами традиційної граматики поверхнева структура давньогерманського речення демонструє відносну свободу у розміщенні дієслова [5, 201]. За своєю синтаксичною будовою давньоанглійська мова належить до V-2 типу, що експлікується розширенням особоводієслівної форми після ініціального компонента в незалежному стверджувальному реченні [3, 51]. Названий V-2 ефект або обмежувач (*constraint*) є важливою типологічною ознакою незалежного давньогерманського речення та передбачає розміщення дієслова у другій позиції і, як правило, після топікалізованого конститuenta. Цей механізм неоднаково реалізується в різних германських мовах. Але в мовах загальної аморфності та непрозорості граматичного контексту прийнято виділяти певний ряд синтаксичних констант, що були властиві давньогерманському реченню, а саме: фінальна позиція дієслова в підрядних реченнях (V-final), прямий SVO порядок слів у розповідних стверджувальних реченнях, що вже прослідковується в давньоісландській мові, де дієслово-предикат стоїть не далі другого місця [6, 49].

За Е. Гельдерен, *давньоанглійські* субординативні клаузи виявляли синтаксичні варіативності фінітного та нефінітного дієслів у кінці речення (цитовано за 14, 18):

(3) “*Swa **sceal** geong guma gode **gewyrcean**”.* “*As **should** a young bridegroom **accomplish**”* (Beowulf 18-19).

(4) “*þæt hio Beowulf-e ... medoful **ætbaer**”.* “*that she **brought** the meadcup to Beowulf*” (Beowulf 623-4).

У реченні (3) засвідчуємо локалізацію фінітного дієслова *seal* у позиції V-2, а нефінітного дієслова *gewurcean* у фінітній позиції. У прикладі (4) таку ж самі кінцеву позицію займає фінітне дієслово *aetbaer*.

На відміну від фінітного комплементарного речення, *генеза інфінітивної комплементарності* є неоднотайною у лінгвістиці та полягає в чіткому окресленні цієї конструкції в історичній перспективі. Так, у історичній германістиці відомо *декілька визначень* на позначення складної інфінітивної комплементарності. О. Фішер зазначає, що для різних типів інфінітивних комплементарних конструкцій більшість граматистів (К. Крикау, Я. Цайтлін, М. Каллавей, О. Есперсен, Ф. Віссер) загалом вживають терміни “*accusativus cum infinitivo*” або “*accusative and infinitive*”, які традиційно використовувалися ще в *латинській граматиці* [12, 144–145]. Натомість сама дослідниця позначає інфінітивну конструкцію як “*infinitive complement construction*” [8, 61].

Б. Лос розглядає інфінітивні речення із дієсловоми вольового наміру та бажання, а саме *command*, *order*, *ask*, *beg* як “*Accusativus cum Infinitive*” (AcI) – конструкція «акузатив з інфінітивом» або як “*Subject-to-Object Raising*” – рейзингова конструкція підняття суб’єкта до позиції об’єкта, коли суб’єкт інфінітива в нижчій клаузальній позиції піднімається до позиції об’єкта вищого дієслова. Також цю інфінітивну структуру аналізують як “*Exceptional Case-Marking*” (ECM) – конструкція виняткового маркування відмінком, де іменній фразі у поствербальній позиції призначається акузативний відмінок дієсловом поза межами її клаузи [18, 151]. Відмітимо, що аналізовані інфінітивні комплементарні конструкції вже засвідчуються в англо-саксонській мові із подальшим вживанням у середньоанглійській та ранньонорманній мові як засіб вираження однократної дії [10, 73–110].

(5) *King Richard*: “*Lord marshal, command our officers at arms **Be ready** to direct these home alarms*” (Shakespeare, *King Richard II*, i, 1 204–205) (21, 1043).

Приклад (5) репрезентує вживання складного інфінітивного речення у ранньонорманній мові із дієсловом каузативу *command*, де іменна фраза в акузативі *our officers at arms* та інфінітив *Be ready* вже маркують цю конструкцію як об’єкт з інфінітивом, що обумовлює її визначення як «акузатив з інфінітивом».

Принагідно нагадаємо, конструкція *акузатив з інфінітивом* як об’єкт дієслів *biddan* (*ask*), *seon* (*see*), *hatan* (*bid*) була доволі розповсюджена у *давньоанглійській мові*. Пізніше вона поширилася на інші дієслова, такі як *know*, *think*, *declare*, *wish*, *suffer*. І вже у шістнадцятому столітті ця конструкція набула такого широкого вжитку в англійській мові, як і в латині. Зауважимо, незважаючи на те, що акузатив з інфінітивом у функції об’єкта дієслова ставав дедалі частішим у вживанні аж до сучасної англійської мови, така сама конструкція із суб’єктом не знайшла свого подальшого вираження в шістнадцятому столітті [16, 253–255].

Проте ще в *давньоанглійській мові* інфінітив міг уживатися із власним суб’єктом. У такому випадку між суб’єктом інфінітива, що виражався знахідним відмінком іменника або займенника, і власне інфінітивом існував предикативний зв’язок, який, на відміну від предикативного зв’язку між підметом та присудком, має назву

вторинно-предикативного. Ці два елементи складали *вторинно-предикативну інфінітивну* конструкцію, яка за морфологічним статусом її компонентів та наслідуючи латинську граматику була позначена терміном “*accusativus cum infinitivo*” і синтаксично виконувала роль «складного додатка» (Complex Object) у реченні. Таку конструкцію засвідчено в *давньоанглійській мові* після дієслів чуттєвого сприйняття, наказу та каузативних дієслів [7, 198; 9, 199]. Додамо, що в аналізованій конструкції *to*-інфінітив більше залежав від об’єкта, ніж від матричного дієслова в зазначеному періоді [12, 153]:

(6) “...and gif þu wilt me **befestan** cnapan to lærenne”. “... and if you want **to entrust** those boys to me to teach” (ÆLS (Thomas) 74) (цитовано за 12, 177).

Акузатив з інфінітивом (AcI) або ECM структури із лексичним суб’єктом були новими в *середньоанглійській мові* і виникли завдяки втраті відмінкової системи та як результат поступової фіксації прямого VO порядку слів, адже збільшена частотність SVO порядку слів у реченні призвела до поверхневої суміжності елементів залежно від клаузального типу, що вже знаходило вираження у численних схожих позиціях конститuentів *давньоанглійського речення*. Зауважимо, новими в англійській мові були інфінітивні AcI конструкції із лексичним суб’єктом тільки після так званих дієслів декларування (*verba declarandi et cogitandi*), тоді як після *каузативів* та дієслів *сприйняття* подібні речення вже траплялись у *давньоанглійській мові*. Відповідно поява нової AcI конструкції або інфінітивів із лексичним суб’єктом була результатом фіксації чіткого VO порядку слів у *середньоанглійській мові* [13, 212–214]. Додамо, що поява *to*-інфінітивних ECM конструкцій після дієслів команди, дозволу у *середньоанглійській мові* виявилася також результатом реаналізу об’єктної контролюючої конструкції після цих дієслів [19, 302].

(7) “...myghty God yet **graunte** us **see** that houre” (TC 588, Robinson 1957: 408). “He **commandid** till his knyghtes kene **To sla** þe childer” (Curs. M. (Gott) I 1159, Visser 1973: 2242) (цитовано за 12, 170).

Ранньонорманній період характеризується подальшим уточненням суб’єктно-об’єктних відношень інфінітива з іменним компонентом речення. У цей час з’являється друга вторинно-предикативна конструкція з інфінітивом, яка відома у сучасній англійській мові як “*the for-to-Infinitive Construction*”. Ця конструкція виникає як результат перерозподілу синтаксичної структури речення із можливістю для інфінітива сполучатися із власним суб’єктом та синтаксично виступати в ролі будь-якого члена речення [7, 198–199]. Д. Лайтфут висуває гіпотезу, що виникнення нової AcI конструкції відбулося за рахунок реграматизації (*for*) NP *to* V конструкції. Так, послідовність *for to* у *середньоанглійській мові* XII–XIII століть маніфестується як комплексний інфінітивний маркер без лексичного суб’єкта, де *for* не виступає прийменником або комплементаризером. У *ранньонорманній мові* завдяки своєму реаналізу *for* постає вже як прийменник усередині комплементарної, який керує лексичним суб’єктом [17, 83]. У нашому дослідженні складного комплементарного інфінітивного речення із дієсловами волевиявлення конструкція *for-to* інфінітив не знаходить свого вираження у писемних пам’ятках *ранньонорманній мові* через каузативність даних дієслів.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що походження складної комплементарної конструкції визначається як генеза гіпотактичних відношень переходу із паратаксисту до гіпотаксисту. Провідним чинником виникнення складних комплементарних речень є вільне накладання або нанизування простих речень із вживанням гіпотактичних засобів зв'язку, де корелятами субкатегоризації дієслів прояву волі, бажання та каузації первісно виступали *baet/bat* сполучники у фінитній комплементатії. Вільне прилягання поліпредикативних одиниць із нефінитною інфінитивною формою дієслова позначається вживанням маркера *to* у постпозиції головного дієслова або його об'єкта. Пер-

вісну синтаксичну будову складних речень окреслюємо як V-2 тип із розташуванням фінитного дієслова після ініціального елемента та інфінитива у фінальній позиції речення. Формування складної інфінитивної комплементарної конструкції відбувається за допомогою вживання об'єкта в акузативі, що обумовило термінологічне детермінування цієї конструкції як «акузатив з інфінитивом» (AcI) або ECM структури із лексичним суб'єктом.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні реаналізу мовних зрушень ладу англійської фінитної, інфінитивної клаузальної комплементатії предикатів вольового значення та каузації у провідних історичних періодах розвитку англійської мови, зокрема у ранньомовноанглійському періоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова Л. И. Предложения и его членение : Прагматика, семантика, синтаксис. Днепропетровск : Изд-во ДГУ, 1992. 160 с.
2. Бирнбаум Х. Праславянский язык: достижения и проблемы его реконструкции. Москва : Прогресс, 1987. 512 с.
3. Бунітова І. Р. Ірраціональність vs. раціональність у мові давньогерманських етнічних спільнот. *Вісник КНЛУ. Сер. Філологія*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2000. Т. 3, № 2. С. 47–53.
4. Бунітова І. Р. Реінтерпретація синтаксичних одиниць як джерело походження гіпотаксисту в германських і слов'янських мовах. *Вісник КНЛУ. Сер. Філологія*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2000. Т. 3, № 1. С. 26–33.
5. Бунітова І. Р. Становлення складнопідрядного речення в давньогерманських мовах (IV–XIII ст.) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 406 арк.
6. Бунітова І. Р. Формування структури давньогерманського речення в контексті етнофілософської дихотомії активності vs. пасивності. *Вісник КНЛУ. Сер. Філологія*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2001. Т. 4, № 2. С. 46–58.
7. Иванова И. П., Чахоян Л. П., Беляева Т. М. История английского языка : Учебник. Хрестоматия. Словарь. Серия «Учебники для вузов. Специальная литература». Санкт-Петербург : «Издательство «Лань», 1999. 512 с.
8. Криворучко Т. В. Складна комплементатія в генеративній граматиці. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький : Хмельницький нац. ун-т, 2016. Вип. 10 (2). С. 60–64.
9. Криворучко Т. В. Становлення VOSI конструкцій в англійській мові. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 57 : Філологічні науки. Житомир : Житомирський держ. ун-т, 2011. С. 199–202.
10. Ярцева В. Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке. Ленинград : Изд-е Ленинградского гос. ун-та, 1940. 116 с.
11. Bonneau J., Pica P. On the Development of the Complementation System in English and its Relation to Switch-Reference. *Proceedings of the North Eastern Linguistic Society 25. Papers from the Workshops on Language Acquisition & Language Change*. GLSA, Amherst, 1995. Vol. 2. P. 135–150.
12. Fischer O. The Origin and Spread of the Accusative and Infinitive Construction in English. *Folia Linguistica Historica*. 1989. Vol. VIII. № 1–2. P. 143–217.
13. Fischer O., Kemenade A., Koopman W., Wurff W. The Syntax of Early English. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 341 p.
14. Gelderen E. Analyzing syntax through texts. Old, Middle, and Early Modern English. UK : Edinburgh University Press, 2018. 201 p.
15. Hogg R. The Cambridge History of the English Language. The Beginnings to 1066. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 588 p.
16. Kellner L. Historical outlines of English syntax. London, New York : Macmillan, 1905. 336 p.
17. Lightfoot D. W. How to Set Parameters: Arguments from Language Change. Cambridge, Mass. : MIT Press, 1991. 214 p.
18. Los B. A Historical Syntax of English. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2015. 284 p.
19. Los B. The Rise of the To-Infinitive. Oxford, New York : Oxford University Press, 2005. 335 p.
20. Maetzner E. An English grammar: methodical, analytical, and historical. Vol. III. London : J. Murray. Boston : Roberts, Brothers, 1874. 576 p.
21. Rowse A. L. The annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances. New York : Greenwich House, 1988. 2479 p.

МОВНИЙ ЗНАК ЯК ЗАСІБ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ

Удовіченко Г. М.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

У статті досліджено взаємовідношення понять **знак** та **поняття**, **знак** та **значення**. Зазначено, що картина світу, представлена у свідомості людини у вигляді системи понять, знаходить своє матеріальне вираження в найрізноманітніших формах, серед іншого й у мові. З'ясовано, що **поняття** є ідеальною сутністю, однак воно не може бути переданим від однієї людини до іншої без матеріального посередника, здатного впливати на наші органи чуття. Таким посередником може виступати **знак**, а в лінгвістиці саме **слово** є найважливішим знаком.

У пропонованій роботі слово постає як знак, який слугує для індукування певного поняття у свідомості людини і який, виражаючи певне **значення**, входить до поняття. Водночас зауважено, що **значення** не є частиною слова, а виступає складником ідеальної одиниці – **лексеми**. Лексема як ідеальна одиниця мови зберігається в нашій пам'яті або в інвентарній системі лексичних одиниць мови. З'ясовано, що, на відміну від **знака**, лексема є одиницею двосторонньою, тобто складається з образу слова – сигніфіканта – і значення – сигніфіката. Акцентовано на необхідності для індукування у свідомості потрібного значення ототожнення вимовленого слова зі своїм образом – сигніфікантом, а також на прагненні покласти в основу словесного знака будь-яку одну ознаку, яка актуалізує особливість знака.

Обґрунтовано положення про слово як односторонню одиницю, що становить комбінацію звуків і букв. Воно може мати кілька значень і за допомогою нього можна пояснити значення будь-якого знака або ввести нове поняття. Констатовано, що **знак** сам собою не точний, позаяк людина, створюючи його, не прагнула досягти максимальної точності. Висвітлено протиставлення слова і лексеми, як матеріальної односторонньої одиниці і двосторонньої ідеальної, проте водночас з урахуванням, що **слово** є **знаком** лексеми, засвідчено каузальний зв'язок між ними.

Ключові слова: знак? поняття, значення, слово, лексема, сигніфікат, сигніфікант.

Udovichenko H. M. Language sign as a means of the objectivation of human consciousness. The article explores the relationship between a sign and a concept, a sign and a meaning. It is stated that the picture of the world, represented in the mind of a man in the form of a system of concepts, being perfect in itself, finds its material expression in various forms, including the language. A concept has been found to be an ideal entity but it cannot be passed from one person to another without a material mediator capable of influencing our sense organs. Such a mediator can be a sign and in linguistics a word itself is the most important sign.

In this work a word is considered as a sign that serves to induce a certain concept in the mind of a man. It is determined that a word has a meaning that is the part of the concept. A meaning is not the part of the word but is the part of the ideal unit – a lexeme. A lexeme is regarded as the ideal unit of language stored in our memory or in the inventory system of lexical units of language. It is considered that, unlike a sign, a lexeme is a two-sided unit, consisting of the image of the word – significant – and meaning – significat. In order to induce a meaning in the mind, the spoken word must be identified with its significant. We focus on the necessity to identify a pronounced word with its image – significant as well as to put into the base of a word sign any feature which actualizes the peculiarity of a sign. It is proved that a sign itself is inaccurate because when creating it, a person did not strive for maximum accuracy. It is revealed that a word opposes a lexeme as a material unilateral unit of the two-sided perfect unit, but there is a causal connection between them because a word is a sign of a lexeme. It is justified that if one considers a word a sign, one must recognize that a word, like a sign, is a one-sided unit, existing as a combination of sounds and letters. A word can have several meanings, and words can explain the meaning of any sign or introduce a new concept.

Key words: sign, concept, meaning, word, lexeme, significat, significant.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її дослідження. Роль мови в накопиченні культурних здобутків є очевидною і значною. При цьому вона, як одна з основних ознак нації, виражає культуру народу, який говорить цією мовою, тобто створює національну культуру. Картина світу, представлена у свідомості людини у вигляді системи понять, будучи сама по собі ідеальною, знаходить своє матеріальне вираження в найрізноманітніших формах, серед іншого й у мові. «Картина світу, відо-

бражена в свідомості людини, є вторинне існування об'єктивного світу, закріплене і реалізоване в своєрідній матеріальній формі. Цією матеріальною формою є мова, яка і виконує функцію об'єктивації індивідуальної людської свідомості...» [7, 15].

Когнітивна лінгвістика досліджує ментальні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні і, отже, пізнанні дійсності свідомістю, а також види і форми їх ментальних репрезентацій. При цьому відмінність когнітивної лінгвістики від інших когні-

тивних наук полягає саме в її матеріалі: вона досліджує свідомість на матеріалі мови (інші когнітивні науки досліджують свідомість на своєму матеріалі), а також з використанням своїх методів, зокрема вивчає когнітивні процеси, робить висновки про типи ментальних репрезентацій у свідомості людини на основі застосування наявних у розпорядженні лінгвістики власне лінгвістичних методів аналізу з подальшою когнітивною інтерпретацією результатів дослідження.

Ключовими поняттями когнітивної лінгвістики є поняття інформації та її обробки людським розумом, а також поняття структур знання та їх репрезентації у свідомості людини і мовних формах. Поняття, яке є ідеальною сутністю, не може бути передано від однієї людини до іншої, адже воно потребує матеріального посередника, здатного впливати на наші органи чуття. Таким посередником може виступати і мовний знак. У мові найбільш важливим знаком є слово.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Представниками когнітивного підходу в семантиці є переважно американські вчені Дж. Лакофф, Ч. Філмор (когнітивні моделі та фрейми); Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, Ж. Фоконьє, Б. Рудзка-Остін, А. Ченкі (когнітивна семантика з психологією). У вітчизняному мовознавстві проблеми когнітивної лінгвістики порушують М. Болдирев, І. Бровченко, О. Воробйова, С. Жаботинська (когнітивна поетика); В. Карасик, Т. Луньова, В. Манакин, М. Полужин (лінгвістична когнітологія); Т. Радзівська, Ю. Апресян, М. Кочерган, Й. Стернін, Г. Уфимцева, М. Цегельська (концептуалізація дійсності в мові).

Формулювання мети і завдань статті. Метою дослідження є аналіз взаємовідношень дефініцій *знак* і *поняття*, *знак* і *значення*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Появі знака передують формування поняття в мисленні людини. З точки зору О. Потебні, викладеної в книзі С. Кацнельсона «Категорії мови і мислення», «слово не тільки присутністю звукової форми, але всім своїм змістом відмінне від поняття і не може бути його еквівалентом або виразом хоча б тому, що в ході розвитку думки передують поняттю» [6, 183]. На думку І. Архипова, поняття в голові людини виникає раніше, ніж звуковий комплекс (знака): «Коли людина намагається підібрати для нового поняття звуковий комплекс, воно вже існує у неї в голові» [1, 9]. Поняття відображає ознаки і властивості предметів, але звуковий комплекс не відображає їх. Як річ, так і знак, що слугує для позначення речі, є матеріальними сутностями, проте мають різні за характером ознаки, що відображаються у свідомості відповідно: у понятті про речі (наприклад, форма, колір, смак); в образі слова, що зберігає диференційні ознаки фонем, які сприяють здійсненню перцептивної функції.

Матеріальність знака виражається в його звуковому або графічному оформленні. Так, німецький лінгвіст В. фон Гумбольдт вважав, що звукова форма є виразом, який «мова створює для мислення» [5, 83]. Основна функція знака – порушувати, інду-

ціювати думку або поняття про речі чи дії. Наприклад, дорожні знаки спонукають нас до дій: стій, йди, скинь швидкість, будь уважнішим – на дорозі виходять тварини, дорозу переходять діти і т. ін. Тому знак – це індуктор думки. За умови, що людина ідентифікує знак з наявним у неї в пам'яті представленням знака, з'явиться збудження або індукування відповідного поняття із сигніфікатом, що входить до нього. Безумовно, причиною збудження у свідомості поняття про речі може слугувати сама річ, пред'явлена людині. Однак при цьому не існує жодного зв'язку між знаком і річчю. Досить, щоб у людини виникла думка про такий предмет, щоб за допомогою знака викликати ту саму думку або те саме поняття в іншій людини. Знак, таким чином, використовується цілеспрямовано, для того, щоб індукувати потрібну думку або поняття. Л. Черкасов у статті «Знак, слово, нульова морфема» дає таке визначення знака: «Знак – це матеріальний предмет, здатний виводити в світлу зону свідомості (індукувати) поняття будь-якого іншого предмета» [12, 136].

Знак може бути багаторазово відтвореним за допомогою органів мовлення або графічно, а також багаторазово сприйнятим завдяки відповідній роботі органів слуху і зору. Зі здатністю людини сприймати і відтворювати знак у вигляді малюнка, схеми, комбінації букв і звуків пов'язана потреба в точності й чіткості передачі знака. Знак висловлює здатність розуму виявляти в предметах загальне і сприймати їх у вигляді єдності. Тому і знак – це певна єдність, наприклад, звукова або графічна. Як результат розумової діяльності людини знак створений для мислення і, на відміну від думки, здатної до самостійного існування, не існує без думки і обслуговує думку [2, 104–106].

Отже, постає питання щодо значення знака. У мові найбільш важливим знаком є слово. Традиційно знак вважають двосторонньою одиницею, що складається з експонента і значення [9, 29]. Однак наведена думка, що появі знака передують формування поняття, дає нам підставу розглядати знак як одиницю односторонню. Що ж стосується значення, то воно не є частиною знака, а тільки належить йому. А. Ветров в книзі «Семіотика і її основні проблеми», посилаючись на точку зору польського вченого Л. Завадовського, показує, що, маючи значення, знак може зовсім не бути комбінацією з двох елементів. Так, дієсловом *мати* можна передати не тільки відношення частини та цілого (*людина має руки і ноги*), але й значення володіння (*людина має сад*): «Хіба з того, що, наприклад, власником саду є людина, яка володіє садом, випливає, що власник саду є двосторонньою сутністю: людина плюс сад?» [4, 47]. Значення не може бути частиною знака, оскільки знак матеріальний, а значення, як і поняття, є категорією відображальною, тобто ідеальною: «...поняття – це логічна категорія, що позначає одну з форм мислення, в якій здійснюється узагальнене відображення того чи іншого класу предметів. Зміст і обсяг поняття весь час змінюються у міру поглиблення знання людей про навколишній світ» [10, 111–112].

Незважаючи на спільність природи і категорійну однорідність, поняття і значення слід розрізняти.

Поняття – категорія більш широка, що включає різноманітні враження і знання, які здобувають окремі індивідууми в різному обсязі. Значення – мінімум ознак, що входять до поняття і розділяються всіма: «...значення ... є стабільне в понятті» [10, 111]. Значення утворює ядерна частина поняття (сигніфікат).

Сигніфікат як елемент поняття разом з образом знака, будучи нематеріальними від природи, відображеними у свідомості людини, з'єднані в ній єдиним зв'язком і є складовими частинами ідеальної мовної одиниці. Навпаки, те що позначається знаком, знаходиться поза ним: «Будь-який знак однобічний в сенсі протиставлення тому, що позначається цим знаком. Те, що позначається знаком, знаходиться поза ним...» [10, 113].

Знак служить індуктором поняття. Сказане слово може викликати співвідносно з ним поняття, ядром якого є сигніфікат – значення, що складається із сем, які містять незмінні і суттєві ознаки класу предметів. Значення можна представити у вигляді функціональної системи сем – понять-ознак, істотних для певного класу предметів, до того ж, як уже зазначалося, набір цих ознак однаковий у всіх людей, які володіють цією мовою: випадання хоча б однієї із сем призведе до руйнування функціональної системи, а значить і до зміни значення [12, 40].

Завдяки ідентичному набору сем сигніфікат викликає у співрозмовників однакову розумову діяльність і є умовою взаєморозуміння між людьми, які спілкуються однією мовою.

Семи утворюються на основі істотних ознак, детермінованих відношеннями, що виникають між цим предметом і подібними. Так, людина, маючи спільні ознаки з іншими живими істотами, водночас має також ознаки, що відрізняють її від тварини, тобто такі ознаки, які формують ядро поняття *людина*. Очевидно, що значення, на відміну від поняття, яке залежить від особистого досвіду і знань індивідуума, не залежить від людини, а існує об'єктивно, подібно до того, як поряд з людиною існують інші живі істоти. Крім сем, що входять до сигніфікату, індивідуумом упродовж життя здобуваються знання, які розширюють його поняття про предмет. Функціональна система сигніфікату є елементом локальної системи поняття; до того ж обсяг останньої, як уже зазначалося, визначається сумою знань індивідуума про навколишній світ.

Знаки виникають у результаті потреби обміну інформацією і слугують посередниками для передачі понять про навколишній світ між людьми. Значення (сигніфікат) як стабільні й ідентичні елементи поняття є опорним інструментарієм розкодування переданої у формі знаків думки.

Крім загального понятійного ядра, у носіїв мови є ще один загальний елемент – звуковий (чи графічний) образ знака (слова). Слід нагадати, що образ знака (сигніфікант) пов'язаний з поняттям єдиним зв'язком, що веде до утворення лінгвоментальної одиниці, яка становить єдність звукового образу знака і поняття про речі. Описувана нами одиниця, за Ф. де Соссюром, і є знаком, тому що Ф. де Соссюр обстоював двоїсту природу знаку, психічність обох його сторін, стверджуючи, що «мовний знак

пов'язує не річ і її назву, а поняття та акустичний образ» [11, 99]. При цьому Ф. де Соссюр підкреслював, що акустичним образом є не матеріальне звучання, а його психічний відбиток.

Однак ми не можемо назвати таку одиницю знаком на тій підставі, що основою знака вважаємо його матеріальність. Ця одиниця (вона складається із сигніфіканта і сигніфіката) позначається нами терміном лексема, яка, безперечно, є одиницею мови. Між цією ідеальною двосторонньою одиницею (лексемою) і матеріальним знаком (словом) існує каузальний зв'язок [12, 137].

Відображений людиною матеріальний знак (варіант слова) ідентифікується з наявними у свідомості індивідуума образом слова (сигніфікантом) і через зв'язок, що існує між сигніфікантом і поняттям як складовими частинами лексеми, індукує (викликає) в нашій свідомості сигніфікат, який і є значенням слова.

Слово не є знаком референта, оскільки воно індукує поняття. Зважаючи на те, що поняття з входним у нього ядром (сигніфікатом) і сигніфікант утворюють мовну одиницю, яку називають лексемою, логічніше б було вважати, що слово є знаком лексеми. Щобільше, за визначенням, слово є знаком свого власного образу, тому що воно його індукує. Цей факт ще більше переконує в тому, що слово є знаком лексеми.

Річ і людина, взаємодіючи, вступають у найрізноманітніші відносини й утворюють різні системи (локальну, каузальну, функціональну). Речі представлені в навколишньому світі у великій різноманітності. Несвідоме і свідоме відображення людською речі є основою для формування поняття про неї, яке найчастіше знаходить матеріальне вираження у мовному знакові – слові. Слово, як і будь-яка інша річ, впливає на людину та її свідомість. Слово відбивається у свідомості людини у вигляді акустичного (звукового) та/або графічного образу, пов'язаного у свідомості з поняттям. Наявність зв'язку між поняттям і образом слова дає можливість висновувати, що слово індукує поняття у свідомості людини. Стосунок, який виникає між словом і його образом у свідомості людини, є причинно-наслідковим, а слово і його образ у свідомості людини утворюють каузальну систему.

У тому випадку, якщо людина чує (сприймає, відображає слово, що звучить), то слово є елементом-причиною, що викликає акустичний образ. У разі виголошення слова, воно є елементом-наслідком, оскільки вимовлення (говоріння) відбувається на основі динамічного стереотипу, де роль еталона відводиться акустичному образу слова. Як елемент мовної одиниці (лексеми), образ слова і поняття утворюють локальну систему і пов'язані між собою локальними відношеннями.

Уявлення про мову як систему знаків стало поштовхом для порівняння понять знака і слова: «Розуміння мови як системи знаків, а одиниць мови та їх комбінацій як різного роду знаків останніми десятиліттями отримало надзвичайне поширення в теоретичному мовознавстві. При такому підході до мови та її одиниць поняття знака і одиниці мови (виключаючи фонему), по суті, збігаються. Зокрема,

виявляються тотожними поняття знака і слова» [10, 95]. Ідея Ф. де Соссюра про мову як систему знаків стала однією з основних у сучасній лінгвістиці. Різниця полягає в тому, що Ф. де Соссюр вважав знаком мови одиницю ідеальну, а не матеріальну. Перенесення поняття знака у сферу матеріального вимагає від лінгвістів його сприйняття як одиниці двосторонньої, тому і слово як знак стало сприйматися як двостороння одиниця, що складається з позначувального і позначуваного [3, 119–120]. Однак вважати слово двосторонньою одиницею, що становить єдність звучання і значення, – означає вступити в протиріччя з теорією відображення, яка розглядає значення «...як відображальну категорію, однорідну з поняттям, хоча й не тотожну поняттю» [10, 105].

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У пропонованій роботі слово розглядається як знак, який слугує для індукування певного поняття у свідомості людини. Слово має значення, що є складовою поняття. Значення не є частиною слова, а входить до складу ідеальної одиниці, званої нами лексемою. Лексема – ідеальна одиниця, одиниця мови, що зберігається в нашій пам'яті або в інвентарній системі лексичних одиниць мови. На відміну від знака, лексема є одиницею двосторонньою, що складається з образу слова (сигніфіканта) і значення (сигніфіката).

Для того щоб індукувати у свідомості потрібне значення, вимовлене слово має бути ототожене зі своїм образом – сигніфікантом. Людина може мати сформоване поняття про що-небудь, але не знати значення слова, якщо воно іноземне або вимовлено недостатньо чітко, для того, щоб бути ототожненим з сигніфікантом і індукувати потрібне значення. Слово може набувати виразного значення за допомогою введення нового поняття або шляхом пояснення за допомогою інших понять. Слово – це продукт мови і її частина, з одного боку, а й одиниця мови, що є носієм смислорозлічительних ознак, з іншого боку [13, 24–39].

Прагнення покласти в основу словесного знака будь-яку одну ознаку добре пояснює дуже важливу особливість знака. Знак сам по собі неточний, адже, створюючи його, людина не прагнула досягти максимальної точності.

Слово протистоїть лексемі як матеріальна одностороння одиниця двосторонньої ідеальної, проте між ними існує каузальний зв'язок, тому що слово є знаком лексеми. Якщо вважати слово знаком, то необхідно визнати, що слово, подібно до знака, є одиницею односторонньою, яка існує як комбінація звуків і букв. Слово може мати кілька значень, і за допомогою слів можна пояснити значення будь-якого знака або ввести нове поняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипов И. К. Человеческий фактор в языке. Санкт-Петербург : Невский институт языка и культуры, 2001. 112 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 448 с.
3. Березин Ф. М., Головин Б. Н. Общее языкознание. Москва : Просвещение, 1979. 416 с.
4. Ветров А. А. Семиотика и ее основные проблемы. Москва : Политиздат, 1968, 264 с.
5. Гумбольдт В фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода. Хрестоматия по истории языкознания XIX–XX веков / сост. В. А. Звегинцев. Москва : Учпедгиз, 1956. С. 68–86.
6. Кацнельсон С. Д. Категории языка и мышления. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 864 с.
7. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва : Наука, 1990. 108 с.
8. Коряковцева Е. И. Статус имени действия. *Вопросы языкознания*, 1996. № 3. С. 55–64.
9. Маслов Ю. С. Введение в языкознание. Москва : Высшая школа, 1975. 272 с.
10. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. Москва : Наука, 1977. 344 с.
11. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. Труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1977. С. 31–273.
12. Черкасов Л. Н. Теория лингвистических систем как основа системной фонологии : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Москва : ИЯ РАН, 1995. 420 с.
13. Щерба Л. В. О тройном аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука, 1974. С. 24–39.

SEMANTIC PECULIARITIES OF ENGLISH RIDDLES AND THEIR REFLECTION IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

Khaidari N. I.

National Aviation University

The article determines riddles as short works the basis of which is a witty, metaphorical question that involves an answer. It is determined that the specificity of riddles is that in their concealed allegorical form an object or phenomenon is encrypted and one should find its original meaning. The theme of English folk riddles covers the phenomena of nature, flora and fauna, which constantly surrounds a human (his spiritual life, work, household items, tools, etc.). It has been researched that the poetics of the genre of English folk riddles is mainly characterized by general folklore features. Most often, they are based on metaphor, metonymy and detailed parallelism. It has been proved that epithets, comparisons, hyperbolas and tautological expressions are used in the language of riddles, which enriches the "language" of riddles, gives it expressiveness and variety. The rhythm of riddles is often emphasized by alliteration and assonance, which helps to make their structure clear and enhance the effect of the recipient's perception. On the basis of the research the following types of logical riddles are distinguished a) riddles based on incomplete direct description of asked object; b) description asked object is given by its comparison (direct or negative) with the other objects; c) metaphorical (based on replacing of asked object with another); d) riddles, in which asked and "puzzling" objects have a general characteristic, moreover the asked object is expressed more intensive; e) graphic (is asked not by the word, but by the letter); f) homonymous (based on the play of homonyms meaning); g) pun or wordplay (based on the change of word framework); h) riddles-jokes (aimed at the inertia of interlocutor perception); i) cumulative (based on the principle of cumulative tales); j) riddles-tasks (arithmetic, counting). It has been found that English folk riddle is widely used as a textbook material and is the subject of some theoretical research, since it has a complex semantic structure, is grouped on different topics and reflects the heritage of previous generations.

Key words: riddles, classification of riddles, semantic peculiarities, linguistic picture of the world, folklore, linguistic phenomenon.

Хайдарі Н. І. Семантичні особливості англійських загадок та їх відображення в лінгвістичній картині світу. У статті окреслено семантичні особливості англійських загадок. Зокрема, з'ясовано, що загадки – це короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання з передбачуваною на нього відповіддю. Визначено специфіку загадок, яка полягає в тому, що в них у завуальованій алегоричній формі зашифровано якийсь предмет чи явище і потрібно відшукати його первісне значення. Тематика англійських народних загадок охоплює явища природи, рослинний і тваринний світ, які постійно оточують людину (її духовне життя, трудову діяльність, предмети побуту, знаряддя праці тощо). Досліджено, що поетика жанру англійських народних загадок в основному характеризується загальнофольклорними рисами. Найчастіше вони побудовані на основі метафори, метонімії та розгорнутого паралелізму. Доведено, що в мові загадок вживаються епітети, порівняння, гіперболи та тавтологічні вислови, які збагачують «мову» загадок, додають їй експресивності та різноманітності. Ритміку загадок нерідко підкреслюють алітерацією та асонансом, що допомагає структурувати їх будову та посилити ефект сприйняття реципієнтом.

На основі здійсненого дослідження виокремлено такі типи логічних загадок: а) загадки на основі неповного прямого опису запитуваного об'єкта; б) опис запитуваного об'єкта подано через його порівняння (пряме чи негативне) з іншими об'єктами; в) метафоричні (оперті на заміну запитуваного об'єкта іншим); г) загадки, у яких запитувані та «спантеличені» об'єкти мають загальну характеристику, до того ж запитуваний об'єкт виражається більш інтенсивно; д) графічний (задається не словом, а буквою); е) омонімічний (базований на значенні гри омонімів); є) каламбур (заснований на зміні словесних рам); ж) загадки-жарти (спрямовані на інерційність сприйняття співрозмовника); з) кумулятивний (заснований на принципі кумулятивних казок); і) загадки-завдання (арифметичні, лічильні). З'ясовано, що англійська народна загадка широко використовується як хрестоматійний матеріал та є предметом багатьох теоретичних досліджень, оскільки має складну семантичну будову, групується за різною тематикою, відображає надбання попередніх поколінь.

Ключові слова: загадки, класифікація загадок, семантичні особливості, лінгвістична картина світу, фольклор, лінгвістичний феномен.

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. Riddles are short pieces the basis of which is witty metaphorical question that provides the answer. To find the answer – solution of a riddle, one should know how to compare life

phenomena on the base of their affinity or similarity due to signs, traits, or characteristics.

Specificity of riddles is that in their concealed allegorical form an object or phenomenon is encrypted and one should find its original meaning. Therefore, some

scientists analysing the literary form of riddles assert that "every riddle is composite and monomial parallelism, the second member of which is solution of a riddle".

Riddle is a genre of folk art, which remains to be one of the least developed. Studying English folk riddles allows us to consider the interaction of the language system and ethnos in dynamics and comprehend a speech phenomenon of folk culture and its influence on modern creative work and development of youth creative thinking. All these determine the topicality of the researched theme.

Analysis of recent research and publications on the problem. Despite the constant interest of scientists to the problem of semantic peculiarities of English riddles (I. Berezovskyi [1], T. Grin [4], A. Teylor [5], W. Peppicello [6], etc.), the problem of structural and semantic typology of riddles remains unsolved.

The purpose of the research is to reveal the specificity of various aspects of linguistic picture of the world, displaying them in riddles and identifying genre development tendencies on their basis.

The objectives of the research are the following: to explore specific reflection of the world in the English folk riddle; to find out the place of a riddle in English folklore; to determine the classification categories of the English folk riddle; to explore the genre specificity of the English folk riddle.

Methods of the research: processing of scientific sources dedicated to the problems of the English folk riddles studying, scientific observation of the English folk riddles history.

The outline of the main research material. In consciousness of many generations a riddle is associated with the concepts of "wisdom", "knowledge", "speech" and "probation".

Riddles became an important element of art expression development, the formation part of observation, quick-wittedness and systemic views on the world. Riddles are irreplaceable in the development of thinking.

A riddle is a conditional dialogue in which one of the participants has to guess and name the word or the sentence asked by other participant but named not directly but as a hint or as an allegory [6, 81].

The implementation of the principle of historicity in the process of folk riddles studying allows the formation of the general presentation of the genre evolution especially their existence in various stages of society development.

An idea of thematic riddles comprehensiveness can be formed in the process of particular riddles setting system, which is used by ethno pedagogics from ancient times. Set of riddles by widen thematic ranges, which allows to quickly orient in the material and to find the answer to a riddle within the thematic range.

An efficient solving of riddles promotes understanding of their linguistic and semantic structure. Researchers mention that "any riddle is a kind of logical task because it contains evident or hidden form, a question that you need to answer" [5, 98].

On the basis of each type there is a certain logical method (method of riddles asking), its understanding leads to riddles guessing. The following types of logical riddles can be distinguished: a) riddles based on incomplete direct description of asked object;

b) description of asked object is given by its comparison (direct or negative) with the other objects; c) metaphorical (based on replacing of asked object with another); d) riddles, in which asked and "puzzling" objects have a general characteristic, moreover the asked object is expressed more intensive; e) graphic (is asked not by the word, but by the letter); f) homonymous (based on the play of homonyms meaning); g) pun or wordplay (based on the change of word framework); h) riddles-jokes (aimed at the inertia of interlocutor perception); i) cumulative (based on the principle of cumulative tales); j) riddles-tasks (arithmetic, counting).

It is important to understand the national peculiarities of the countries of the world. Riddles are formed by the following elements: peculiarities of existence, favourite asking objects, poetic images and peculiarities of linguistic and logical structure.

A special role in the creation of national colouring of riddles is played by its lexical structure: anthroponyms; untranslatable names, which indicate social belonging of a human; names of typical life items, clothing, dwelling, food, etc.; toponyms; names of common natural phenomena and representatives of flora and fauna; traditions, customs, beliefs, mentality, people history, etc. These elements make national and cultural composite of riddles which can be put both in a question and in answer [1, 39].

The origin of riddles is very ancient; their background goes back to the mythological age, when the basis of animistic ideas and totemic views was formed. At that time a certain system of prohibitions (taboo) was formed, among them there were also verbal taboos, connected with believing in magical significance of statements. For example, under certain conditions, the names of Gods or spiritual beings were used (lest they appear when one say their name) instead of their names descriptive formula.

The original allegory had utilitarian value – to have an influence on the environment and the world, to prevent natural calamities, to cajole spirits or deceive them.

Taboo changed into other genres. On the basis of original magic and charms arose beliefs but magic formula became the basis of riddles, the base of which was the original folk poetic symbolism. That is why this genre is very stable in its form. It is difficult to transform, put into it a layer of ancient mythological consciousness (now moved into the subconscious and manifested in archetypic national thinking).

It should be noted that most scientists (V. P. Anikin, I. P. Berezovskyi, Yu. G. Kruglov) do not bind the origin of riddles with the "conditional speech" a secret one, when a human lives with certain concepts and ideas or has no opportunity to name things directly.

The "mysteriousness" of speech goes back to antiquity: in military and diplomatic relations; during matchmaking, when young people tried to hide and keep from hostile forces what was happening; during hunting, lest future spoil should be scared; in life – in order to conceal the information. Such speech was used by everyone who wanted to conceal something, outwit someone or something and so secret speech was necessary for this [5, 38].

According to I. P. Berezovskyi, a riddle constantly evolves and actively functions in everyone's life as a means of development of attentiveness, docility, testing of mental abilities [1]. At the present stage

the process of riddles guessing turned into fun, game and rest. For example:

*Clean, but not water,
White, but not snow,
Sweet, but not ice-cream,
What is it? (Sugar)*

Folklore by its roots goes back to primitive times of the language creation period and dominance of mythological world, such as:

*The Moon is my father;
the Sea is my mother;
I have a million brothers,
I die when I reach land (A wave on the ocean)*

The experience of people, their labour is reflected in riddles, which is a prevailing theme of this folk genre.

A. Mamedova emphasizes that though riddles reflect only peculiarities of social and everyday life of people, they have much in common with the literal coincidences with riddles of other nations. The researcher suggests that, to some extent borrowings take place here but the main reason of riddles' similarity in different nations is in another [3, 6]. M. Rybnikova argues that for people it is enough to have the same level of consciousness and similar cultural conditions that quite independently form similar riddles. Such natural phenomena, objects, tools, etc. make similar associations.

A. Mamedova gives examples of almost similar riddles' sounding at the same topic ("The eyes") in the folklore of various nations: *Two brothers live across the street and never see each other* [3, 8].

As a universal system, at the same time riddles have a great national supply. Without its understanding the perception of achievements of other cultures is impossible.

An important problem, which apart from its practical sense, is also scientifically interesting because it is in the closest connection with the origin and development of folk riddles. It is the problem of classification of literary models.

The most convenient and logically exonerated is such arrangement of literary material that allows us to follow the historical development of the genre.

Classification of riddles according to the alphabet solutions is artificial, unjustified and scientifically unable to present the history of genre in its formation and development.

Classifications of riddles in its majority are based on thematic principle. I. Berezovskyi distinguished the following thematic groups: nature (sky, the Earth, phenomena of nature, flora, fauna); human (physical nature of a human: body constitution, life and death); material life (food, clothing, footwear, household goods); human working activity (education, music, traditions and rituals); abstract, common, conditional and collected concepts (puzzles, charades and various questions) [1].

Riddles of traditional topics, such as *natural phenomena*, make an imprint at the further understanding of process of general concepts previously unknown or not and easily accessible to a wide range of people, often of a scientific nature. First of all, it concerns riddles about the globe, the horizon, a mirage, etc., as well as some abstract concepts.

*At night they come without being fetched,
And by day they are lost without being stolen (Stars)
What has roots as nobody sees,
Is taller than trees,
Up, up it goes
And yet never grows? (A mountain)
Voiceless it cries,
Wingless flutters,
Toothless bites,
Mouthless mutters (The wind)
An eye in a blue face
Saw an eye in a green face,
"That eye is like to this eye"
Said the first eye,
"But in low place,
Not in high place" (Sun on a field of daisies)*

Theme group "human" unites riddles about the body constitution, life and death. This group includes riddles about the blood ties of people (brother, sister, niece, father, son, grandson, mother and daughter): *When is your uncle's sister not your aunt? (When she is my mother)*

A father and his son were in a car accident. The father died.

The son was taken to the hospital.

The doctor came in and said:

I can't do surgery on him, because he's my son. Who was the doctor?

(The doctor was his mother)

How many legs does an ant have?

(Two, the same as an uncle. HINT: ant = aunt)

What relatives are dependent on "you"?

(Aunt, uncle, cousin. They all need "U")

What part of the body has the most rhythm? (Eardrums)

Riddles about life items make a great group of riddles: *What lives on its own substance and dies when it devours itself? (A Candle)*

What has no head, no arms, no legs and still has a tongue? (Shoes)

What gets wetter as it dries? (A towel)

What is white when it is dirty and black when it is clean? (A blackboard)

I am not inside a house. But no house is complete without me. What am I? (A window)

What are two things people never eat before breakfast? (Lunch and supper).

What goes over the fields all day, and sits in the cupboard all night? (Our clothes)

What walks around all day and lies under the bed at night with its tongue hanging out? (Our shoes)

Two brothers we are,

Great burdens we bear,

On which we are bitterly pressed;

The truth is to say,

We are full all the day,

And empty when we go to rest (Shoes)

Flora and fauna are widely represented in the English folk riddles:

What do cats have that no other animals have? (A kitten)

What is as big as a horse but doesn't weigh anything? (The horse's shadow)

Which room has no doors, no windows? (A mushroom)

Riddles which reflected *abstract, general, conditional and collective concepts* make an independent group:

This thing all things devours:

Birds, trees, beasts, flowers;

Gnaws iron, bites steel;

Grinds hard stones to meal;

Slays king, ruins town,

And beats high mountain down (Time)

Special place among riddles is occupied by the works of the *periods of time* (year, month, week, day, and hour):

"I never was, am always to be,

No one ever saw me, nor ever will

And yet I am the confidence of all

To live and breathe on this terrestrial ball"

(Tomorrow)

What are the two strongest days of the week?

(They are Saturday and Sunday. All the others are weak (week) days)

What is always coming, but never arrives?

(Tomorrow)

There is a considerable series of works by volume that combines the typical in shape and purpose riddles – puzzles, charades and different questions:

Where can you never tell the truth? (When you are lying anywhere)

When will a net hold water? (When the water is frozen)

Why was Karl Marx buried at Highgate Cemetery in London? (Because he was dead)

What dog has no tail? (A hot-dog)

Why do birds fly south? (Because it's too far to walk)

Among them there are examples of elementary arithmetic, quick wittedness problems and specially designed riddles for the development of attentiveness:

How many 9's between 1 and 100? (20)

Why is the number six afraid? (Because seven ate nine (seven ate nine))

How many lions can enter an empty cage? (Only one, after the first one it's not empty)

A special role in this series of works belongs to interesting and unique riddles in form and contents, based on the English alphabet:

What word of only three syllables contains 26 letters? (Alphabet = (26 letters))

What letter of the alphabet is an insect? (B. (Bee))

What letter is a part of the head? (I. (Eye))

What letter is a drink? (T. (Tea))

What letter is a body of water? (C. (Sea))

What letter is a pronoun like "you"? (A letter "I")

What letter is a vegetable? (P. (Pea))

What letter is an exclamation? (O. (Oh!))

What letter is a European bird? (J. (Jay))

What letter is looking for causes? (Y. (Why))

What four letters frighten a thief? (O.I.C.U. (Oh I see you!))

What is the end of everything? (A letter "G")

What begins with T, ends with T and has T in it? (A teapot)

A separate group is made by riddles of geographical themes:

This thing has got cities but no houses, forests, but no trees, rivers without water.

What's this? (A map)

Riddles can be split into three groups by the type of logical tasks and nature of mental operation, which is needed for solving.

Riddles of the first level of complexity include: riddles based on enumeration of the object or phenomenon characteristics (size, shape, colour, taste, sounding, motion, material, purpose); riddles with a list of features in which solving word is rhymed.

Guessing of such riddles is based on elementary analysis (feature selection) and synthesis (combining them into one). Sufficient number of features helps to make necessary mental operations and successfully solve logical task.

Riddles of the second level of complexity include: riddles, in which a brief description of a subject is given, in which 1-2 features are need to restore a complete image of the object; riddles based on the denial or comparison of objects or on comparison of objects or phenomena.

Riddles of the third level of complexity are metaphorical one. Guessing these riddles, the recipient enters in the hidden meaning of metaphor, distinguishes similarity and common features in objects and phenomenon, at the first sight, distant from each other.

Conclusions and perspectives of further research in this field. A riddle is an aphoristic work which consists of brief poetic, often rhymed expression, in which a certain object or phenomenon is represented by its metaphorical equivalent. A riddle as a well-made metaphor was distinguished by Greek philosopher Aristotle. The thematics of English folk riddles includes natural phenomena, flora and fauna, which constantly surround human (spiritual life, labour, life items, tools for work, etc.).

The poetic genre of English folk riddles is characterized by general and folklore features. More often they are based on metaphors, metonymy and parallelism. In the language of riddles epithets, comparisons, hyperboles and tautological statements are used. Frequently, rhythmic of riddles is emphasized by alliteration and assonance.

Active social function of riddle comes to light in the genre of fairy tales. A lot of fairy tales depict the process of riddles solving as a kind of competition in quick wittedness, mental development between a simple man from the people and a master. It is important to note that in this competition a simple man always wins, asserting in such a way his superiority in the spiritual development.

Today riddles are almost completely developed into children's folklore. Containing an element of the game, which stimulates the imagination of those who are guessing, riddles impress children and perform cognitive and developmental functions. In many nations this genre has always been the means of formation and development of mental abilities of young people, development the analysis ability and comparison of phenomena.

The theoretical and practical value of the research is that riddles are analysed from the point of view of the linguistic picture of the world reflection in their text and distinguishing different types of riddles

based on their semantic interpretation. The English folk riddle is widely used as an axiomatic material and is the subject of theoretical studies. Nowadays, the interest to folk riddles is increasing because of systematic work.

The question of theory and history development of the genre of a riddle is highlighted in the article. Rich, diverse poetics of English folk riddles is still

insufficiently studied. That is why there is a great variety of unresolved issues. Meanwhile, careful, purposeful and detailed study of descriptive means and literary specificity of riddles can give a lot of interesting information for identifying the regularity of development of poetic thinking of a human, clarifying all essential issues related to the study of the theory and history of English folk poetry in general.

REFERENCES

1. Березовський І. П. Загадаю – відгадай! Київ : Дніпро, 1987. С. 5–15.
2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов : посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2005. 224 с.
3. Приходько А., Мамедова А. Система концептів у когнітивно-семантичному просторі німецької народної загадки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2009. Вип. 81 (3). С. 17–22.
4. Green T. A., Pepicello W. J. The Folk Riddle: A Redefinition of Terms. *Western Folklore*. 1979. Vol. 38 (1). P. 3–20.
5. Taylor A. English Riddles from Oral Tradition. Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1951.
6. Peppicello W. J., Thomas A. Green. The language of Riddles New Perspectives. Ohio State University Press : Columbus, 1984. 169 p.
7. Just Riddles and More...! A free, fun collection of riddles, puzzles, games, illusions, quizzes, downloads and other activities to stimulate your brain! : веб-сайт. URL: <http://www.justtriddlesandmore.com>.

УДК 811.112.2'38:821.112(494)-31.09"19"

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189409>

НАРАТИВНА СТРУКТУРА РОМАНУ Р. ВАЛЬЗЕРА «ПОМІЧНИК»

Яремко М. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто побудову наративної структури роману Роберта Вальзера «Помічник», неоднорідність якої як характерна ознака індивідуально-творчої манери автора зумовлює смислову багатозначність тексту, надає йому іронічної тональності та сприяє когнітивно-рецептивній активності читача.

З огляду на багаторівневу організацію літературної комунікації та її учасників з'ясовано, що у структурі внутрішньотекстової, тобто фікціональної, комунікації, яка виникає внаслідок комунікативно-творчої діяльності автора та репрезентує мовлення наратора й персонажів, визначення розповідної перспективи і аналіз мовленнєвої діяльності наратора слугують передумовою для розуміння художнього тексту та вираженої в ньому авторської позиції.

На основі комплексного вивчення тексту із застосуванням методів лінгвістичного, стилістичного й літературознавчого аналізу схарактеризовано взаємодію аукторіального та персонального типів наративної інстанції. Неоднорідність наративної структури ускладнює розрізнення між голосами наратора та персонажа. У результаті аналізу наративної та персонажної мовленнєвих структур встановлено імпліцитну аукторіальність та завуальований характер невластиве-прямого мовлення.

Визначено, що на смислову багатозначність тексту значний вплив має його розповідна структура, а саме: поєднання аукторіального та персонального типів наративної інстанції, що дає змогу авторові по-різному змінювати ракурси мовлення; імпліцитне зображення аукторіального розповідача, унаслідок чого виникає оманливе враження відсутності його «всезнання» щодо зображуваних подій; використання невластиве-прямого мовлення, репрезентація в якому точок зору наратора й персонажа зумовлює завуальованість наративу.

Неоднорідність наративної структури сприяє іронічній тональності тексту. З погляду аукторіального розповідача, іронії піддаються події сюжетно-подієвого плану та висміюється абсурдність ідеї «покірного служіння іншим», тоді як персональна наративна ситуація репрезентує самоіронію Йозефа та його іронічне ставлення до господаря.

Ключові слова: літературна комунікація, наратор, імпліцитна аукторіальність, невластиве-пряме мовлення, іронія.

Yaremko M. V. Narrative structure of Robert Walser's novel "The Assistant". The article deals with the narrative structure of Robert Walser's novel "The Assistant", whose heterogeneity, characteristic of the author's individual creative manner; leads to semantic ambiguity of the text, gives it an ironic tone and promotes the cognitive-receptive activity of the reader.

Taking into account the multilevel organization of literary communication and its participants, it has been established that in the structure of intertextual, i.e. fictional communication, which arises as a result of the communicative-creative activity of the author and represents the narrator's and characters' speech, defining the narrative perspective and analyzing the narrator's speech are preconditions for understanding the literary text and the author's attitude expressed in it.

On the basis of a comprehensive philological analysis of the text using the methods of linguistic, stylistic and literary analysis, the interaction of auctorial and personal types of narrative was determined. The heterogeneity of the narrative structure complicates the distinction between the voices of the narrator and the character. As a result of the study of the speech microstructure of the narrator and the character, the implicit auctoriality and the obscured nature of the free indirect speech have been established.

It was found out that the semantic ambiguity of the text is influenced by its narrative structure, namely: the combination of auctorial and personal types of narrative, which allows the author to vary perspectives; the implicit portrayal of an auctorial narrator, resulting in delusive impression that his "omniscience" is absent from the depicted events; the use of free indirect speech, in which the representation of the viewpoint of the narrator and the character causes obscured narration.

The heterogeneity of the narrative structure contributes to the ironic tone of the text. From the auctorial narrator's point of view, the events of the plot-event plan are exposed to irony and the absurdity of the idea of "obedient service to others" is ridiculed, while the personal narrative situation represents Joseph's self-irony and his ironic attitude towards the master.

Key words: literary communication, narrator, implicit auctoriality, free direct speech, irony.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Із розвитком у лінгвістиці комунікативного підходу до дослідження художнього тексту науковці Л. Бабенко, Н. Болотнова,

Є. Гончарова, А. Корольова, І. Щирова звертають увагу на необхідність аналізу композиційно-мовленнєвої структури тексту, характерною ознакою якої є поєднання наративного мовленнєвого плану вира-

ження і системи способів передачі персонажного мовлення. З огляду на опосередковане відтворення мовленнєвої діяльності автора детальний розгляд наративної структури художнього тексту становить підґрунтя для його інтерпретації та визначення індивідуально-авторської стратегії розповідання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до творчості швейцарського письменника Роберта Вальзера (Robert Walser, 1878–1956) з'являється у 60-х рр. XX ст. завдяки зусиллям германіста Й. Гревена (J. Greven, 1932–2012), який протягом 1964–1973 рр. видав багатотомне зібрання літературної спадщини автора, відкривши таким чином широкому загалу дослідників та читачів модерну прозу швейцарської літератури [8, 7]. Аналізуючи ранні романи Р. Вальзера «Родина Таннер» (“Geschwister Tanner”, 1907), «Помічник» (“Der Gehülfe”, 1908), «Якоб фон Гунтен» (“Jakob von Gunten”, 1909), які належать до берлінського періоду його творчості, науковці відзначають їхню фрагментарну побудову (S. Andres, N. Naguib), неоднорідність наративної структури (D. Grenz), іронічність мовлення (F. K. Strebel), трансформацію жанру роману (Я. Немцева) та «поетичну балаканину» як характерний для індивідуального стилю письменника розповідний принцип (J. Strelis).

Формулювання мети і завдань статті. Мета пропонованої статті – визначити наративну структуру тексту та з'ясувати специфіку її функціонування з огляду на індивідуально-творчу манеру Р. Вальзера. Поставлена мета потребує виконання таких завдань: 1) розглянути рівні літературної комунікації; 2) установити типи наративної інстанції; 3) висвітлити індивідуально-авторські особливості побудови наративного та персонажного мовлення. Матеріалом дослідження вибрано текст роману Р. Вальзера «Помічник».

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження наративної структури тексту в межах антропоцентричної спрямованості лінгвістичної парадигми передбачає зосередження уваги на моделі літературної комунікації, яка складається з реального, фікціонального і фіктивного рівнів [18, 130] та репрезентує підпорядковану авторській стратегії наративну й персонажну мовленнєву діяльність [6, 178]. Розрізнення реальної та фікціональної комунікації дає змогу говорити про подвійність та «прагматичну ускладненість» комунікативної ситуації, що виникає в процесі творення та сприйняття художнього тексту [3, 6]. З одного боку, художній текст зображає певну комунікативну ситуацію, а з іншого – сам стає частиною комунікативної ситуації спілкування між автором і читачем, що зумовлює проведення аналізу досліджуваних явищ у тексті не лише з позиції лінійного розгортання змісту, але й у контексті цілого з урахуванням екстралінгвістичних параметрів тексту [1, 6; 2, 327–328]. На основі комплексного філологічного аналізу тексту, який дає змогу інтерпретувати текст та розглядати досліджувані в ньому явища із застосуванням методів лінгвістичного, стилістичного й літературознавчого аналізу, з'ясуємо тему, композицію, типи наративної інстанції і способи передачі персонажного мовлення в романі Р. Вальзера «Помічник» [1; 2; 5].

Написаний за шість тижнів роман Р. Вальзера «Помічник» ґрунтується на реальних подіях, що стосуються перебування автора на службі у винахідника Дублера у Веденсвілі (Wädenswil, 1903–1904), де йому довелося стати свідком фінансового краху господаря [7, 111; 14, 35]. Взнявши ці події за основу, Р. Вальзер створив один із найуспішніших своїх романів, який за життя письменника вирізнявся з-поміж іншої його прози найбільшою кількістю продажів [16, 42]. На перший погляд, другий роман берлінського періоду на тлі «Родини Таннер» та «Якоба фон Гунтена» характеризується традиційністю художньої форми, зокрема наявністю сюжетної лінії та її розвитку. Така побудова роману змушує ставити під сумнів властиву стилеві Р. Вальзера монологічність мовлення з домінуванням перспективи головного героя [10, 159].

У центрі уваги роману – банкрутство інженера Карла Тоблера, який, отримавши у спадок великі гроші, купив у селі Беренсвіль найбільший будинок, вулицю Абендштерн, а решту фінансів вклав у власні винаходи, будучи твердо переконаним у їх прибутковості. Проте цю інформацію дізнаємося ретроспективно, а розпочинається роман із появи на порозі дому Тоблера найнятого ним нового помічника Йозефа Марті, перебування та праця якого в бюро винахідника триватимуть п'ять місяців і вісім з половиною днів – аж до його добровільного звільнення, на чому, зрештою, роман і завершується [14, 36]. Початок розповіді нагадує таку ж сцену із першого роману Р. Вальзера «Родина Таннер», де читає так само вперше знайомиться із головним персонажем Сімоном, коли той наймається на роботу [11, 144].

Визначення типу розповідної інстанції стало одним із дискусійних питань в аналізі роману «Помічник». Так, Н. Нагуїб говорить про приховану нарацію від особи «Я», де розповідач зливається із героєм та обмежується лише його перспективою [14, 39]. С. Андрес виділила присутність аукторіального розповідача, однак дотримувалася думки, що перспектива головного героя є домінантою [7, 116]. Д. Гренц заперечила теорію Г. У. Дюка про зміну аукторіальної нарації на персональну, стверджуючи, що розповідь у романі переходить у роман від першої особи або ж у щоденниковий роман [9, 39; 10, 170–171]. З погляду накладання аукторіальної та персональної перспектив роман проаналізував Л. Рюш та звернув увагу на лакуни як результат такої нарації [15, 19]. К. Вагнер дійшов висновку, що в романі паралельно функціонують аукторіальна та персональна наративні інстанції [20, 157].

Варто зауважити, що складність розв'язання цієї проблеми, яка викликала в дослідників низку різнопланових суджень, підтверджується із перших рядків роману:

“Eines Morgens um acht Uhr stand ein junger Mann vor der Türe eines alleinstehenden, anscheinend schmukken Hauses. Es regnete. “Es wundert mich beinahe”, dachte der Dastehende, “daß ich einen Schirm bei mir habe”. Er besaß nämlich in seinen früheren Jahren nie einen Regenschirm. In der einen nach unten grad ausgestreckten Hand hielt er einen braunen

Koffer, einen von den ganz billigen. Vor den Augen des scheinbar von einer Reise herkommenden Mannes war auf einem Emailleschild zu lesen: C. Tobler, technisches Bureau. Er wartete noch einen Moment, wie um über irgend etwas gewiß sehr Belangloses nachzudenken, dann drückte er auf den Knopf der elektrischen Klingel, worauf eine Person kam, allem Anschein nach eine Magd, um ihn eintreten zu lassen" (1, 7).

Панорамність зображення першого абзацу роману дає підстави говорити про ауторіального розповідача. Окрім того, на його голос вказують коментарі щодо зовнішнього вигляду Йозефа: *"Er besaß nämlich in seinen früheren Jahren nie einen Regenschirm"* або *"In der einen nach unten grad ausgestreckten Hand hielt er einen braunen Koffer, einen von den ganz billigen"*. Голос розповідача наводить також прямою мовою думки Йозефа. Однак у першому ж реченні знаходимо прислівник *"anscheinend"*, а згодом й інші синоніми, як-от *"scheinbar"*, *"allem Anschein nach"*, та гіпотетичне порівняння, значення яких виражає невпевненість у тому, про що йдеться. Всезнання як характерна риса ауторіального розповідача, звичайно, не допускає таких висловів, гіпотетичність мовлення яких демонструє злиття голосу наратора та головного персонажа, що є ознакою персонального типу ведення нарації і допомагає читачеві створити ілюзію перебування у світі зображуваних подій разом із героєм роману [13, 90]. З огляду на це висунута на початку аналізу наведеного прикладу теза про ауторіального розповідача виглядає сумнівною, але саме цього і прагне автор.

Обираючи собі ауторіального розповідача, Р. Вальзер створив у тексті наративну інстацію, яка стоїть за межами дії, та прокоментував зображені події тією мірою, якою він уважав за необхідне. Погоджуємося з твердженням К. Вагнера, що ауторіальному розповідачеві роману бракує традиційних ознак, тому його перспектива в тексті залишається здебільшого поза увагою дослідників [20, 156]. Без сумніву, у «Помічнику» немає ауторіального розповідача, який експліцитно демонструє свою всеобізнаність щодо зображених подій та займає в тексті авторитарну позицію, а, навпаки, тут простежується «імпліцитна» ауторіальність, зумовлена бажанням автора завуалювати всезнаючість цього наратора та в такий спосіб справити на читача оманливе враження, що розповідач знає не більше, ніж головний герой [17, 71].

Окрім перспективи ауторіального розповідача, у романі реалізовано також персональну нарацію, яка виникає внаслідок злиття голосів розповідача та Йозефа. Дія роману розгортається у присутності головного героя, а тому про перебіг подій читач часто дізнається крізь призму свідомості Йозефа [18, 97]. За допомогою невластиво-прямого мовлення в романі передано внутрішні монологи Йозефа:

"Er [Joseph. – М. Я.] verfügte sich ins Wohnzimmer hinunter, um zu frühstücken. Er aß unbändig, geradezu unanständig. Es befand sich übrigens niemand am Tisch, aber trotzdem! Gerade dann! Den Anstand beim Essen brauchte man ja auch so nicht außer acht zu lassen. Woher er nur einen solchen Hunger hatte? Weil es Montag war? Nein, ihm mangelte eben der

Charakter, das war es. Er hatte eine solche kindische Freude beim Brotabschneiden, und doch war es Toblers Brot, nicht seines, und dann empfand er ein solches Vergnügen beim Herauslöffeln der Bratkartoffeln, und wessen Bratkartoffeln waren es wenn nicht Toblers? Es kam ihm wunder wie schön vor, noch etwas über den Appetit hinaus zu essen, und wem schadete er dadurch? Nachdem er so weit fertig war, hätte er eigentlich aufstehen können, um hinter seine Arbeit zu gehen, aber was machen, wenn es einem festhielt am Platz, wenn man sich nicht zu trennen vermochte vom Eßtisch? Da kam Pauline und verjagte ihn mit ihrer ihm unangenehmen Erscheinung" (1, 143–144).

Думки Йозефа за сніданком поєднуються з голосом розповідача. Перше й останнє речення цитованого прикладу виконують функцію обрамлення внутрішнього мовлення персонажа, перебіг якого відбувається за допомогою чергування питальних речень і відповідей із характерною для невластиво-прямого мовлення експресивністю.

Помилково було б уважати, що присутність ауторіального розповідача з'являється в романі випадково і змінюється на персональну нарацію з домінують перспективою головного героя Йозефа. У романі поєднуються ауторіальна та персональна перспективи, які спричинюють смислову багатозначність та дають змогу авторові по-різному змінювати ракурси мовлення і залишати читачеві простір для активної співдії.

Хоча у «Помічнику» й спостерігається зміна наративних інстанцій, однак функціонування ауторіальної перспективи є визначальною для структури та мовлення роману. У тексті натякається на всезнаючість ауторіального наратора, але ця інформація є підтекстовою. Для цього в романі використовується іронічне мовлення, замість діалогів перевага надається непрямому мовленню або ж у тексті з'являється надмірна метафоричність, за якою приховано зміст висловлювань. Така позиція наративної інстанції позначається також на зображенні персонажних образів у романі, головною ознакою яких є суперечливість. Зрештою, зміна ауторіальної перспективи на персональну є ще одним способом маскування домінують в романі перспективи ауторіального розповідача. Окрім того, паралельне використання двох перспектив ускладнює розрізнення між голосами прихованого ауторіального та персонального розповідача, а також персонажа:

"Er nahm sich von jeder Speise noch einmal auf seinen Teller. Ja, er kam aus den Tiefen der menschlichen Gesellschaft her; aus den schattigen, schweigsamen, kargen Winkeln der Großstadt. Er hatte seit Monaten schlecht gegessen.

Ob man ihm das etwa anmerkte, dachte er und erröte.

Ja, ein ganz klein wenig merkten das Toblers sicher. Die Frau betrachtete ihn mehrfach fast mitleidig. Die vier Kinder, zwei Mädchen und zwei Knaben, sahen ihn wie etwas Wildfremdes und Sonderbares von der Seite her an" (1, 12–13).

У ширшому контексті невластиво-пряме мовлення можна розрізнити за інтонацією та характерним для

персонажа стилем мови. Зі стверджувальною часткою „ja” з’являється в персональній нарації мовлення Йозефа, у якому він мовчки зізнається, що жив у злиднях і погано харчувався, доки не прийшов до Тоблерів [12, 103]. Із невласне-прямого мовлення виділяється оформлена в непряме питальне речення та трансформована за допомогою кон’юнктива в непряму мову думка Йозефа про те, чи не помітили Тоблери його колишнього жалюгідного існування: *“Ob man ihm das etwa anmerkte, dachte er und irrötete”*. У постпозиції до цієї цитати Йозефа наведено слова аукторіального розповідача. А далі знову – типова уже для мовлення персонажа – частка „ja” вказує на продовження внутрішнього мовлення персонажа.

У контексті розгляду проблеми прихованої нарації в «Помічнику» доцільно детальніше звернути увагу на так звану завуальованість невласне-прямого мовлення. Завуальованість потребує від читача уважного ставлення до контексту та спонукає його до співдії [17, 200–201]. За В. Шмідом, невласне-пряме мовлення є не просто уособленням двох голосів, а репрезентує дві різні позиції. Дослідник розрізняє текст наратора та текст персонажа, де текст наратора підпорядковує собі текст персонажа. Інакше кажучи, текст персонажа є цитатою в тексті наратора [17, 142–143]. Для невласне-прямого мовлення характерне поняття «текстової інтерференції», яке поєднує в собі дві функції, а саме передає текст персонажа та текст наратора, при цьому текст персонажа зазнає неодмінного опрацювання наратором [17, 163–164]. Отже, читач має не лише здогадатися, хто говорить, наратор чи персонаж, а й збагнути, яку позицію займає наратор відносно висловлювань персонажа та їх змісту [17, 204]. З використанням прихованої аукторіальної перспективи та зі зміною її на персональну завуальованість мовлення в романі не щезає, а навпаки, автор значно ускладнює читачеві інтерпретацію тексту. Водночас у результаті завуальованості кожної із цих перспектив, їх комбінування чи зміни виникають додаткові смисли, що лише примножують словесно не виражену інформацію, збагачуючи внутрішню форму художнього тексту – його підтекст.

На основі неоднорідності наративної структури тексту, зумовленої поєднанням аукторіальної та персональної перспектив, спостерігаємо іронічне зображення персонажів та подій у романі. Персональна перспектива дає простір для самоіронії Йозефа та іронічного ставлення до господаря. З погляду ж аукторіального наратора висміяно ідею «покірного служіння іншим» та продемонстровано зневіру щодо можливості індивіда реалізувати себе в житті:

“Der [Betrag – М. Я.] kann warten”, sagte der Chef, indem er die Faktura Joseph dicht neben den aufs Pult herabgebeugten, denkenden und korrespondierenden Kopf warf. Joseph sprach durch die Nase: natürlich! [...]

“Wenn die Reklame-Uhr nicht geht, dann geht wenigstens die Bohrmaschine”, murmelte er zu Joseph hinüber; und von dem Korrespondenztisch her klang zur Antwort wieder ein (1):

“Natürlich!”

“Im schlimmsten Fall habe ich ja noch den <Schützenautomaten>, der reißt alles heraus”, redete der Skizziertisch (2), worauf die Abteilung für kaufmännisches Wesen antwortete (3):

“Selbstverständlich!”

“Glaube ich eigentlich an das, was ich sage?”, dachte Joseph.

“Nicht zu vergessen der patentierte Krankenstuhl”, rief Tobler.

“Aha!” machte der Gehülfe.

Tobler frug Joseph, ob er nun auch wirklich schon einen einigermaßen klaren Begriff von diesen Sachen habe.

“Ach ja”, glaubte der Schreiber erwidern zu dürfen” (1, 62–63).

Отримавши великий рахунок за встановлення мідного даху, Тоблер вирішує відкласти його сплату та роздумує вголос про те, що один із його винаходів обов’язково стане прибутковим. Усі висловлені ним припущення супроводжуються лише підтакуванням з боку Йозефа: *“natürlich”*, *“selbstverständlich”*, *“aha”* чи *“ach ja”*. Подумки в Йозефа закрадаються сумніви, чи справді він вірить у те, що каже: *“Glaube ich eigentlich an das, was ich sage?”*, *dachte Joseph*. Його покірне підтакування та мовчання стосовно власних думок іронізується в цій діалогічній ситуації. Окрім того, щоб наголосити безглуздість ведення такої розмови, замість імен Тоблера (2) та Йозефа (1); (3), використано перифрази, які творять комічний ефект, надаючи роману виразності та висміюючи таким способом обраний Йозефом принцип покірного прислуговування.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. На основі аналізу наративної мовленнєвої мікроструктури тексту з’ясовано, що у романі Р. Вальзера «Помічник» поєднано аукторіальний і персональний типи наративної інстанції, що зумовлює смислово багатозначність та дає змогу авторові по-різному змінювати ракурси мовлення і залишати читачеві простір для активної співдії. Неоднорідність наративної структури роману становить підґрунтя для реалізації іронії в тексті та сприяє посиленню іронічного ефекту. Перспективу наступних наукових досліджень вбачаємо в макро- та мікρο-стилістичному аналізі тексту роману з метою визначення засобів реалізації іронічного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа : учеб. для вузов. Москва : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2004. 464 с. (Серия “Gaudemus”).
2. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста : учеб. пособие. Изд. 4-е. Москва : Флинта : Наука, 2009. 520 с.
3. Ермакова Е. В. Имплицитность в художественном тексте (на материале русскоязычной и англоязычной прозы психологического и фантастического реализма) ; под ред. М. Б. Борисовой. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та., 2010. 200 с.
4. Немцева Я. С. Трансформация жанра романа в творчестве Роберта Вальзера : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филолог. наук : 10.01.03. Москва, 2009. 25 с.

5. Николина Н. А. Филологический анализ текста : учеб. пособие. Москва : Изд. центр «Академия», 2003. 256 с.
6. Щирова И. А., Гончарова Е. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация : учеб. пособие. СПб. : ООО «Книжный дом», 2007. 472 с.
7. Andres S. Robert Walsers arabeskes Schreiben. Göttingen : Cuvillier, 1997. 182 S.
8. Borchmeyer D. Vorwort. *Robert Walser und die moderne Poetik* / hrsg. v. D. Borchmeyer. Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1999. S. 7–10.
9. Dück H. U. Strukturuntersuchung von Robert Walsers Roman "Der Gehülfe" : Diss. / Hans Udo Dück. München : Schön, 1968. 163 S.
10. Grenz D. Die Romane Robert Walsers: Weltbezug und Wirklichkeitsdarstellung. München : Fink, 1974. 232 S.
11. Hong K.-P. Selbstreflexion von Modernität in Robert Walsers Romanen "Geschwister Tanner", "Der Gehülfe" und "Jakob von Gunten". Würzburg : Königshausen & Neumann, 2002. 212 S.
12. Martin J.-M. Untersuchungen zum Problem der Erlebten Rede: der ursächliche Kontext der Erlebten Rede, dargestellt an Romanen Robert Walsers. Bern [u.a.] : Lang, 1987. 173 S.
13. Martinez M., Scheffel M. Einführung in die Erzähltheorie. München : Beck, 1999. 198 S.
14. Naguib N. Robert Walser: Entwurf einer Bewußtseinsstruktur. München : Fink, 1970. 214 S.
15. Rüschi L. Ironie und Herrschaft: Untersuchungen zum Verhältnis von Herr und Knecht in Robert Walsers Roman "Der Gehülfe". Königstein/Ts. : Forum Academicum, 1983. 239 S.
16. Schilling D. Robert Walser. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt-Taschenbuch-Verl., 2007. 156 S.
17. Schmid W. Elemente der Narratologie. 3., erw. und überarb. Aufl. Berlin [u.a.] : de Gruyter, 2014. 297 S.
18. Schutte J. Einführung in die Literaturinterpretation. 3., überarb. und erw. Aufl. Stuttgart; Weimar : Metzler, 1993. 228 S.
19. Strebel F. K. Das Ironische in Robert Walsers Prosa. Eine typologische Untersuchung stilistischer und struktureller Aspekte und Tendenzen : Diss. Zürich, 1971. 133 S.
20. Wagner K. Herr und Knecht: Robert Walsers Roman "Der Gehülfe" : Diss. Wien : Braumüller, 1980. 219 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Walser R. Der Gehülfe : roman. Zürich [u. a.] : Suhrkamp, 1992. 294 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Агєєв Ілля В'ячеславович – Донецький національний медичний університет, студент III курсу медичного факультету

Атанасова Олександра Анатоліївна – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студентка IV курсу факультету соціально-гуманітарних технологій

Бадан Антоніна Анатоліївна – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Бодра Ірина Андріївна – Донбаський державний педагогічний університет, студентка II курсу філологічного факультету

Боросовська Ілона Ігорівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, аспірант кафедри української мови імені проф. І. Ковалика

Волошина Ольга Володимирівна – Донецький національний медичний університет, доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 3

Волошок Катерина Вікторівна – Національна академія Національної гвардії України, слухач магістратури

Галів Уляна Богданівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Гармаш Тетяна Андріївна – Національний авіаційний університет, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземної філології

Глушченко Олена Володимирівна – Одеський національний морський університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Гуменюк Наталя Григорівна – Київський університет імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу

Дзядик Юрій Іванович – Університет Гани, асистент кафедри сучасних мов

Добровольська Оксана Ярославівна – Національний транспортний університет, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри іноземної філології та перекладу

Дудін Валерій Володимирович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, аспірант кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу

Дяченко Марія Дмитрівна – Класичний приватний університет, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу

Запыхляк Ірина Михайлівна – Донецький національний університет імені Василя Стуса, старший викладач кафедри теорії і практики перекладу

Іваночко Костянтин Миколайович – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Іванців Орислава Володимирівна – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу

Карпенко Наталія Анатоліївна – Національна академія Національної гвардії України, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій

Карпова Дар'я Михайлівна – Національний університет «Одеська морська академія», кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови № 2

Костроміна Ольга Валентинівна – Національний університет «Одеська морська академія», кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови № 2

Кочукова Наталія Іванівна – Донбаський державний педагогічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури

Кучер Зоя Іванівна – Черкаський державний технологічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології та перекладу

Кучеренко Ірина Василівна – Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, старший викладач кафедри перекладу

Лаптева Анастасія Валеріївна – Сумський державний університет, студентка II курсу магістратури іноземної філології та соціальної комунікації

Ляхно Наталія Валентинівна – Київський університет імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови

Левченко Тетяна Миколаївна – Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, доцент, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання

Линтвар Ольга Миколаївна – Національний авіаційний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Мельник Наталія Іванівна – Національний авіаційний університет, доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології

Михайленко Валерій Васильович – Івано-Франківський університет права імені короля Данила Галицького, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу та філології

Мірошник Світлана Олексіївна – Національний авіаційний університет, старший викладач кафедри іноземної філології

Мовчан Діана Василівна – Сумський державний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології

Найдеш Ольга Василівна – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства

Негляд Катерина Олександрівна – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, аспірант кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови

Нипадимка Алла Сергіївна – Київський національний торговельно-економічний університет, доктор філософії з галузі гуманітарних наук, старший викладач кафедри сучасних європейських мов

Овсієнко Алла Сергіївна – Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, аспірант кафедри документознавства

Орленко Світлана Олександрівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», студентка магістратури факультету лінгвістики

Павловська Любов Іванівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики

Павлюк Ірина Богданівна – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології

Падалко Вікторія Валеріївна – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, аспірант кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців

Петрик Тетяна Володимирівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології факультету іноземних мов

Плетенецька Юлія Миколаївна – Національний авіаційний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Приходько Анна Анатоліївна – Сумський державний університет, аспірант кафедри перекладу

Романенко Вікторія Геннадіївна – Київський національний лінгвістичний університет, аспірант кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця

Руденко Тетяна Андріївна – Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», студентка IV курсу гуманітарного факультету

Русавська Ольга Олегівна – Національний університет «Одеська морська академія», кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови № 2

Сидоренко Ірина Анатоліївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», аспірант кафедри теорії та практики перекладу англійської мови

Сидоренко Людмила Миколаївна – Черкаський державний технологічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та загального мовознавства

Слободян Марія Романівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, аспірант кафедри української мови

Субота Лариса Андріївна – Національний фармацевтичний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук

Ткачик Олена Володимирівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Топчий Лариса Миколаївна – Ізмаїльський державний гуманітарний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури

Тугай Олександра Миколаївна – Київський університет імені Бориса Грінченка, аспірант кафедри германської філології, викладач англійської мови

Удовіченко Ганна Михайлівна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін

Хайдарі Наталія Ігорівна – Національний авіаційний університет, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземної філології

Яремко Мар'яна Володимирівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 12 2019

Макетування та верстка

Юлія Семенченко

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 02.12.2019 р. Підписано до друку 27.12.2019 р.

Формат 64х90/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 28,60

Замов. № 1219/273. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

73021, м. Херсон, вул. Паровозна , 46-а

Телефони +38 (0552) 39 95 80

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.